СРЕТЕН ПЕТРОВИЋ

СРПСКА МИТОЛОГИЈА

МИТОЛОШКЕ МАПЕ

са прегледом јужнословенског простора

π КЊИГА

Др СРЕТЕН ПЕТРОВИЋ
СРПСКА МИТОЛОГИЈА
У ПЕТ КЊИГА

ДРУГА КЊИГА
МИТОЛОШКЕ МАПЕ

Прво издање, 2000. године

Издавач
ПРОСВЕТА - НИШ

За издавача
БОЖИДАР МАРКОВИЋ
директор

Редакција
Др ВЕСЕЛИИ ИЛИЋ
ДОБРИВОЈЕ ЈЕВТИЋ
ТИХОМИР НЕШИЋ

Уредник
Др ВЕСЕЛИИ ИЛИЋ

Рецензенти целокупног издања
Академик ДРАГОСЛАВ АНТОНИЈЕВИЋ
Др НИКОЛА ПАНТЕЛИЋ
Др ЛУКА ПРОШИЋ

Компјутерски прелом
БРАНИСЛАВ МШАТОВИЋ
ЛАУРА ВАРНА

Корице
ДРАГАН МОМЧИЛОВИЋ

Мапе у књизи 1 и 2 израдио Сретен Петровић.
Већину фотографија у 1. 3. 4 и 5. књизи
снимио Раде Милисављевић; део фотографија
снимили су: Миленко Милијић, Златко Манић и Сретен Петровић

Штампа
ПРОСВЕТА - НИШ

Тираж 500 примерака

ISBN 86-7455-415-6

Публиковање овог издања финансијски је помогло
Савезно министарство за развој, науку и животну средину

САДРЖАЈ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Књига *Мишолошке майе* - са прегледом читавога јужнословенског простора, укључујући и простор Бугарске, јесте интегрални део *Система сриске мишологије* - прве књиге Српске митологије. Само у том контексту треба посматрати њен основни цшь и могуће научне резултате. Речју, основна теоријска и методолошка питања конституисања словенског и српског митолошког система анализирана су у првој књизи.

Тежиште ове књиге, *Мишолошке майе,* јесте на презентации материјала ауторовог истраживања географских карата на простору Друге Југославије, као и Бугарске, са циљем изналажења релевантних пакета топонима са могућом древном митолошком мотивацијом. У том смислу, питање евентуалног ауторовог доприноса истраживању поменуте проблематике треба тражити превасходно у домену приложених карата, а мање у текстуалном делу књиге који се бави етимолошким питањима, и у коме сам настојао, према мени расположивим теоријско-методолошким доприносима научника у иностраној и нашој топономастици, да изложим релевантна, често и противречна етимолошка тумачења појединих топонима митолошке садржине. Читалац ће пронаћи и тумачења неких, може бити, неважних "термина" са којима се сусрећемо у овим картама. Сматрао сам да се њихово присуство може оправдати контекстом у коме се такви топоними налазе у окружењу главнога појма, попут *Троглава, Перуна, Белеса* и др.

У презентацией етимолошкога материјала нисам се постављао у улогу судије, будући да по струци нисам лингвист, а још мање етимолог, али сам се због тога са дужном коректношћу односио према резултатима научнога истраживања теоретичара који дисциплинарно припадају филолошкој струци. Због двеју чињеница, прво да је топономастика најпроблематичнији извор за реконструкцију митологије јер је тек одскора почела да добија на значају и, друго, да се код промишљања митолошких импликација топонима врло често наилази на термине који су радикално преосмишљени, а по форми у знатној мери слободно преиначени тако да нам неће увек бити од користи да у херменеутичком захвату применимо строга мерила етимолошке науке, био сам слободан да у теоријском делу поводом "спорних" питања у тумачењу смисла појединих "топонима" изнесем и она гледишта филолога, лингвиста (Гржетић, Пајскер, Пилар, Нодило, Попов, Афанасјев, Софрић, Милојевић, Асов, Добровски) која су у науци или оспоравана или прећуткивана. Остављам сериозним лингвистимада научну полемику о строго језичким питањима доведу до краја.

Уколико се читаоцу, који има у виду досеге истраживања српске и словенских митологија у мојој првој књизи, учини да појединим "митоло-

шким ликовима" нисам посветио довољно пажње или је међу већ разматраним пропорција неуједначена, то је само зато што ме је на такав корак приморавао било "материјал са терена" - јужнословенског простора - било доступна грађа саме етимолошке науке, која је посвећена тим проблемима.

На појединим страницама теоријског дела књиге читалац се с правом може питати због чега је, на пример, аутор знатну пажњу придао изразу "Ледшьак" ако је несумњиво да основа израза имплицира "лед" - као одређено агрегатно стање *воде.* Контекст је, каткада, захтевао да трагам и за неким изведеницама - да, на пример, *Лединчица* јесте и топоним али и име биљке *bellis perennis* коју девојке "употребљавају у љубавној магији". Очито је, онда, да се може помишљати и на могућу мотивску повезаност овога израза и женског божанства Леде (Ладе), у чијој је компетенцији и брига о браку и љубави. Такав је и термин *Калуђер* - који се у топонимији често среће долином Неретве, у Херцеговини, где су и иначе сачувани знатни трагови древне српске религије. Појам "калуђер" се, међутим, не мора превасходно посматрати из угла хришћанске номенклатуре. Познато је, наиме, да се "перуника" у народу зове још и "богиша", "сабља", "небески цвет" али и "калуђер". Ако је сасвим очевидно да "перуника" мотивски кореспондира са Перуном, онда се и смисао топонима "Калуђер", зависно од контекста, може довести у везу са поменутим божанством древног словенског пантеона. У књизи ме је руководила учесталост термина и контекст у коме се он појављује, а не искључиво, као у овом случају, грчко порекло термина, при чему би "калуђер" дословно значио "лепи старац" (= монах).

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКА ПИТАЊА ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ ТОПОНИМСКОГ МАТЕРИЈАЛА

1. Теоријски проблем мишолошког ишчишавања шоионима

Опште место у готово свим покушајима реконструкције митолошког пантеона Јужних Словена, а почесто и словенског пантеона у целини, гласи: *недосшају релевантна иисани шрагови,* при чему се у првом реду мисли на непостојећа историјска факта којима би, када би се до њих дошло, било посведочено да је на одређеном простору постојало одређено божанство, његов култ и светилиште, жива религијска пракса људи тога краја.

Као најрепрезентативнији у невеликом броју извора узимају се текстови писани у Русији, и то тзв. *Несшорова хроника,* затим, унеколико по своме аутентичном извору проблематичан спис, *Песма о иолку Игореву,* ту су онда хронике из Немачке: *Thietmar v. Merseburg-Ά,* потом, *Gesta Hammaburgensisa ecclesiae pontificum* Адама Бременског, *Cronica Slavorum* од писца Хелмолда, као и биографије о Оту Бамбершком, у првом реду биографије Еба и Херборда. Наводе се, затим, из Данске *Gesta Danorum* Сакса Граматика, са Исланда *Книшлингасага.* Најзад, са јужнословенског простора се као релевантно сведочанство узима извештај Прокопија Цезареца, *De bello Gothico,* као и путописи арапских писаца Ибн Фадлана, Масудија и Худуд ал-Алама. Рајтер сматра да нам "најтачнија обавештења дају западни извори, чији су писци непосредно дошли у додир са паганством Источних Словена које је још увек цветало у 12 веку". Па ипак, мана тих извора је у чињеници да су хришћански *мисионари, хроничари* у великој мери били пристрасни у својим оценама описа словенског паганства (Reiter: 167-168).

О овој научној пристрасности било је доста речи. Поменимо став Милана Будимира који указује на следеће чињенице: "Непоузданост старијих извора, већином хришћанских (в. Unbegaun, *La Religion des Anciens Slaves* у колекцији *Les Religions de Γ Europe Ancienne* III, 389) и непријатељски расположених према Словенима, као и потоња христијанизација и с тим у вези извршена детронизација већине словенских богова, довели су и саме стручњаке до те мере у забуну да су и сами са своје стране тражили трагове и остатке хришћанских светаца по словенском Олимпу" (Бу-

димир, 1957: 1). Ако већ са писаним историјским траговима ствар не стоји сасвим добро, имамо ли других каквих извора могућности за реконструкцију ове митологије?

Постављамопитањегдали је Милан Будимир у праву када, исправно констатујући да писаних историјских трагова нема, и да не морају бити пресудни, сумњичи неке значајне истраживаче, Нодила и Чајкановића на пример, који су, и сами образовани у класичним наукама као год и Будимир, настојали да реконструишу делове словенског пантеона служећи се фолклорним, топономатичким и другим етнографским материјалима. "С другестране,многисустручњацииkоднаси код осталих словенских народа пошли управо супротним правцем: тражили су у свакој фолклорној мрвици остатке из давне прошлости. Тако су код Нодила јунаци из народних песама постали епигони старих словенских богова, а код Чајковића сухришћанскисведи, као св. Ђорђе, Никола, Мрата, а нарочито св. Сава, постали законити наследници и највиших сила са словенског Олимпа". Остављајући по страни и једне и друге покушаје, Будимир каже да "иако и једна и друга врста стручњака има довољно разлога за своја схватања, ми нећемоићи тим путевима с простог разлога што су доиста и писана традиција и фолклорне мрвице не само крње и фрагментарне, него у толикој мери измењене да допуштају и методски оправдана најсупротнија схватањаинајразличитијеинтерпретације. Држаћемо се филолошког метода, или још тачније речено, ономатолошког" (Будимир, 1957: 1-2).

Иако критички интониран, сам приступ М. Будимира, међутим, показује да се у инсистирању на тзв. писаним, историјским траговима превиђа да постоје бројни а важни извори за реконструкцију једнога митолошког система који, иако нису толико важни за установљење хришћанске праксе, јесу свакако значајни и од прворазредне су важности за живот једне вере, митологије. У том смислу сасвим је разумно прихватити гледиште по коме су од искона *мишологија* и *иоезија, обичаји* и *фолклор,* ишли заједно па, међусобно срастајући, у томе синкретизму представљају аутентичну и једино могућну форму постојања древних религија. Управо стога се и словенске митологије морају посматрати у најнепосреднијој вези са осталим духовним формама које је изнедрио један народ, односно шира социјална трупа, каква је била старословенска пре него што се разделила, али и касније. Јер тих других извора, не само да код свих грана Словена посвуда има, већ су они кудикамо важнији, чак фундаментални за испитивање духовно-религијског супстрата будући да фолклор и језик, народно уметничко тstøраштво и обичаји представљају манифестне форме једне религије. Историјски документ је спољашња и површна димензија која представља важан, али секундарни извор за сагледавање претпоставки једне вере. Он само казује да је одређена вера постојала, задобила или не облике друштвене институције, јавног култа, али нам о карактеру те вере ништа експлицитно не говори.

Најзначајнији немачки филозоф митологије и естетике - са изванредним увидом у стање ствари европских и оријенталних митологија, Фридрих Шелинг, с није узалуд сматрао да митологија, мислећи на дохришћанске религије, представља незаобилазни садржај уметности: "Митологија је нужан услов и прва грађа сваке уметности" (Шелинг, 1989: § 38). То би, методолошки гледано, требало да значи, на пример, да је грчка уметност, литература и скулптура, архитектура и сликарство, најрепрезентативнија форма објективације митолошког система датога народа. Свакако, ваља имати на уму неопходну обазривост приликом херменеутичког отчитавања и реконструкције датога митолошког система будући да је уметност пре свега *умешносш,* а тек потом дериват, облик религије. Уметност ħе, наиме, одређени митолошки систем транспоновати према правилима властите формативне структурације. Али уметност и, свакако, обичаји, понајбоље чувају трагове митолошког система једнога народа.

У развијању ове претпоставке проблематизоваћу најпре становишта знаменитих проучаваоца словенских митологија и, посебно, њихове погледе о грађи за реконструкцију словенског митолошког пантеона. Нидерле је у свом капиталном делу о словенским старинама, у поглављу у коме говори о древној словенској митологији, приметно, како "о словенском поштовању богова имамо додуше подоста старих извештаја, али су они недовољни, тако да о свему томе знамо мало. Немогупе их је упоредити са богатством извора за германску или галску митологију, за грчку или римску. На крају ти нам извештаји не дају могућности да упознамо читав систем паганског поштовања богова од стране старих Словена" (Niederle, 1916:7).

Грегор Крек у раду *О важности словенске шрадиционалне књижевносши као извора за мишологију* угюзорава на видљиву повезаност словенских језика не само са другим индоевропским језицима, већ посебно са иранским наглашавајући знатно већу сродност словенских језика са персијским језиком. И не само то! Он показује како се у народном језику, народним словенским обичајима из годишњег циклуса, какви су божићни обичаји као и ритуали повезани са бадњаком и коледарски обичаји, затим ускршњи обичаји и традиционално паљење ватри уочи Ивањдана и Петровдана, на крају - богат фолклорни материјал, пре свега народне приче и песме, бајке и басне, народне пословице, магијски ритуали - и у томе првенствено пророковање, сачувало, вели Крек, изузетно благо у коме су јасно видљиви трагови претхришћанског веровања старих Словена (Krek, 1869). Из његових указивања разабирамо да је митолошки систем Словена најближи иранском, односно заратустровском, што је многе ауторе навело на помисао да су Словени прихватили тзв. дуалистичко гледиште у религији. И не само да су такво становиште прихватали, већ су и настојали да у својим емпиријским истраживањима, служећи се археолошким и топографским материјалом, докажу тезу о словенском дуали-

стичком становишту. На томе је, најпре код Западних Словена радио Јан Пајскер, а затим су се, по његовом узору, двадесетих година овога века прихватили овог не сасвим лаког посла и неки фолклористи на нашем, јужнословенском простору, пре свих Иво Пилар.

Када је реч о изворима за реконструкцију једне митологије, поставлю се питање: каква је семантичка вредност обичаја, богатог ритуса који се још и данас упражњава у неким словенским срединама, дакле и код Срба? У народним приповеткама, песмама, играма и обичајима налазе се преостаци паганства који су важан споменик који време још није сасвим потамнило. У њима ћемо, сматра Попов, "угледати богове и богиње свих рангова и својстава; добре и зле, благородие и оне који наносе штету, умилне и застрашујуће; ми ћемо сагледати њихове свечаности, њихова чуда" (Popow, 1793: 9-10).

Једном речи, у недостатку писаних, а делом и археолошких извора, приморани смо да у циљу реконструкције српске митологије уважимо изворе који постоје. У првом реду имамо у виду народне обичаје и верован>а, затим фолклор - у томе посебно народну књижевност. Овде ћу подсетити на мишљење А. С. Кајсарова који је још почетком XIX века сматрао да су за проучавање митологије Источних Словена народне песме и приче "ризница за нашу митологију" (Кайсаров, 1810: 2). И Померанцева је блиска овоме гледишту према коме "изучавање народних прича са тематиком празноверица као и елемената митолошких представа у другим жанровима фолклора реално има суштинско значење за етнографа и историчара" будупи да митолог мора претпоставити да се у позадини многих народних ликова фолклора, као што су, на пример, Баба-јага, русалке и др. налазе "народна веровања која им леже у основи" (Померанцева, 1975: 3-4).

Данас је преобладало мишљење да у проучавању и реконструкции митолошког система народа који не поседују писмене трагове о својој древној вери, али су сачували богате религијске обичаје, народну усмену књижевност, треба уважити метод компаративне анализе у проучавању митологија индоевропских народа. Компаратистика се, тако, показује као једно од најзначајнијих методичких оруђа не само у испитивању митологије већ и језика и осталих феномена духовне културе, и јесте значајна допуна историјског метода.

Мирча Елијаде је тим поводом указао на иначе веома значајне проблеме који искрсавају када се научник, митолог, суочи чак и са писаним извором, археолошким открићем. "Сваки, чак и савремени документ 'духовно је непрозиран' све док не успемо да га одгонетнемо укључујући га у систем значења. Нека алатка, преисторијска или савремена, може да открије само своју технолошку намену, али све оно што су њен произвођач или њени власници у вези са њом мислили, осећали, сањали, издали се, измиче нам" (Елијаде, I, 1991: 12). Томе становишту, иако са језичко-

етимолошке анализе топографскога материјала веома је близак и наш лингвист Александар Лома.

Како, дакле, приступити вредновању народне књижевности?

За Грегора Крека је, како рекосмо, од изузетне важности истраживање управо старе "народне књижевнсти" која се мора узети као најзначајнији чувар и форма у којој се најпрегнантније изражава *миш.* Управо је традиционална народна књижевност органски срасла са унутрашњим и спољашњим животом народа тако да између народа и књижевности постоји узајамна зависност. Развој и напредак литературе, наиме, зависе од културе народа, а, са друге стране, књижевна сведочанства том истом народном животу утискују свој особени духовни образац. У том смислу Крек наводи добро познато Бифоново гледиште о јединству стила и човека које, слободније интерпретирано, добија код Крека следећи смисао: *"Лишерашура је нација.* Јер као што је *сшилом* одређена личност појединог човека тако је *лишерашуром* одређена *личносш нације,* тј. *националносш"* (Krek, 1869: 5). Нема никакве сумње, овај став књижевност сагледава у најужем окружењу са народним бићем и његовом културом. Чини нам се да се утолико више морају довести у везу уметност и фолклор, с једне, и уметност и митологија, с друге стране. Уосталом, шта је *differentia specißca* једнога народа као посебног народа?

Шелинг је, за разумевање дијалектике митологије, народне културе и фолклора, поставио незаобилазно питање: "Да ли је Хелен још Хелен, Египћанин још Египћанин ако одстранимо његову митологију? Дакле, нити је он своју митологију примио од других нити ју је сам произвео *иошшо* је већ био Хелен или Египћанин; он је постао Хелен или Египћанин тек *са својом* митологијом, тек тиме што му се развила та митологија" (Шелинг, 1988: 71). Укратко, "митологија једног народа је на такав начин срасла с његовим животом и бивством да је могла једино из њега самог произапи. Све инстинктивно иначе делује више у маси него у појединцима и као што у извесним породицама животињског царства некакав *умешнички нагон* окупља међусобно независне индивидуе на производњу заједничког уметничког дела, тако се и између различитих али истоме народу припадних индивидуа, од себе, као каквом унутрашњом нужношпу производи нека духовна повезаност која се мора очитовати у једном заједничком произволу попут митологије". Тај инстинкт, тај духовни или, назовимо га, "митотворни нагон" садржи *архешиски шемељ* као могућност да један народ специфичне имагинације створи особену синтетичку форму, КОЈОМ се оно *Оишше људско* посредује садржајем проистеклим из *исшоријско-кулшурногткања* самог тог народа, тачније - из једне особене кризе. Ова криза ставља сада тај исти народ у нову *духовно-кулшурну делошворносш,* која постаје претпоставком његове касније цивилизацијске мисије пошто још једном, или више пута затим, уђе у *исшоријско* кретање.

Када је реч о тој грађи за реконструкцију митолошког система, издвајају се, најпре, следећи облици народне књижевности: епска и лирска поезија, приповетке и загонетке, пословице, бајке. Теоретичари се, међутим, слажу да је приликом реконструкције митологије, и у томе посебно са гледишта сазнајне вредности, најмања корист од проучавања басни и шала - вицева. Каква је за митологију корист, односно вредност *бајки* и *исшоријских ӣрича, сага* или *кажа]* Ове две књижевне форме указују на два радикално супротна односа према историјској стварности неке заједнице. Браћа Грим су наглашавала веома велики значај бајки и сага за митологију, не превиђајући важну разлику међу њима. *"Бајка* је поетскија, *сага* историчнија". Наиме, *бајка* је као поетски облик аутономнија у односу на историју, дакле, и на историјску грађу од које полази, док се приповетка, сага, чвршће држи једног посебног историјског догађаја. Сага, дакле, има у виду један посебан историјски фактицитет, она се везује за једно одређено место, за конкретну личност која има свој историјски легитимитет. Попут браће Грим, и романтичарски настројени истраживач нашега фолклора и језика, Вук Караџић, изрекао је, да то и потцртамо, значајну мисао да су јуначке народне песме (то значи и паганске, митске), као и тзв. женске песме, "содржале, и сад у народу простом содржавају, негдашње битие Сербско, и име". Дакле, романтичарски писци, и у томе посебно браћа Грим, спознали су изванредну духовну корист, која се из прича и бајки може извући за митологију. О бајкама је В. Грим изнео следећу значајну мисао: "Оно што је заједничко свим бајкама јесу преостаци једног веровања до кога се досезало у најстаријој епохи, која је у сликовитом схватању изражавала натчулне ствари". За Јакоба Грима *бајке* су "чудесни последњи одјеци прастарог мита".

Други важан извор за митологију су *иословице,* изреке. У овим кратким сентенцама, тзв. књижевним *минијашурама,* често се, са задивљујућом прегнантношћу, сасвим прецизно означава карактер нације, њен морал и обичаји, представа о богу, човеку и природи, укратко, поглед на свет и живот. Па ипак, овде је за нас једино важно то да у једној народној *Пословицы, у* једној *изреци,* сагледамо сачуване прежитке древне митске садржајности.

Има ли у том смислу и сама *загонешка* пеку вредност за реконструкцију митолошког система? У загонетки, као другом облику књижевне минијатуре, скривено леже многи преостаци старог метафоричког језика, чије је својство у томе да се једно име о предмету, коме оно у ствари припада, пренесе на други предмет тако да прозиремо како овај стоји у битном односу са њим. Феномен загонетке/одгнетке заснива се, с једне стране, на физичкој и функционалној сродности онога *шшо је задашо* и *одгнонешке,* али и на митолошко-смисленој вези, са друге стране. На пример, на питање шта је то: *"Целом свешу један шањир досша"* - одговор је *Сунце".* Наиме, сунце и тањир су слични по округлини као што,

функционално гледано, и сунце и тањир служе свим људима. У ширем смислу, реч је о томе да се у загонеткама, на најскривенији начин, чува знатан митолошки супстрат. Узмимо један други пример: *"Одовуд клада, одонуд клада, у сриди змај лежи".* Одговор је: *"Вашра".* Иако је и у овом случају реч о сличности "ватре" и представе "змаја" - за кога знамо да сипа ватру на устима - постоји и дубља митолошка смисаоност. Наиме, према традиционалном веровању Срба *змија* - као *чуваркућа* - вазда живи испод *Прага* и *огњишша* као култних места, на којима су, по предању, Срби сахрањивали своје мртве, те се отуда и развио култ предака. Овде је од значаја још и то што између *змије* - чуваркуће - и *змаја* онаквог каквим је обликован у нашем епу - као бранилац националног интереса, постоји и морфолошка, али и дубља митолошка сродност тако да нам induced речена загонетка открива и ове, на први поглед, запретене семантичко-митолошке слојеве.

Па ипак, један од најважнијих извора за сагледавање митске супстанције јесу *иесме. "Песме* су она грана духовног народног блага из које наука митологије може извући највећу корист" - каже Крек. Словенски народи су у своме народно-поетском благу сачували не мали број таквих песама, које све заједно потврђују исказе старих писаца да су од свих Индоевропејаца Словени најраспеванији народ. Стога је Шафарик с правом утврдио следеће: "Тамо где је словенска жена, ту је и песма. Кућа и двориште, брдо и долина, поље и шума, врт и виноград, све то оне испуњавају тоновима својих песама [...] Верујемо да без предрасуда можемо казати да се природна поезија међу малим бројем европских народа налази у таквој разноврсности, чистоти, срчаности и осећајности као код Словена". Када говоримо о народним и природним песмама, онда под тиме мислимо на оне које нису рецитоване само од стране народа, већ и испеване од тог истог народа, где је на известан начин читав народ у бити песник. Иако је песму створио неки појединац, она одражава начин мишљења читавог народа и у том случају је тај појединац песник за цели народ, те је песма „опште добро читавог народа, пошто је испевана из дубине народног духа" (Krek, 1869: 68). Једва да може бити сумње у то да је изворно песништво укорењено у обичајима и да приликом рецитовања не захтева само певање, већ и ритуал.

Како ствари стоје код Срба? Корисно је да овде наведем став познатог филолога XIX века, Ватрослава Јагића, који је још 1867. године изјављивао како "има разлога вјеровати да је већ код старих Хрвата и Срба цвао митологијски епос; неким честима такових пјесама оста трага у народном причању и народних пјесмах. Све пригодне пјесме, што се данас само од обичаја пјевају, кано: сватовске, краљичке, додолске, коледске, на прелу и на игри, бијаху негда без сумње пуне дубока религиозног значења, које се данас којекако с кршћанским идејами помијешало, као што је громовник Илија, огњана Марија итд." (Jagić, 1867: 22-23). Јагић, нема

никакве сумње, у основи следи став Вука Караџића према коме, како смо видели, наше народне песме доиста *"содржавају негдашње бишие Сербско, и име"* - то ће рећи - народну религију и систем моралности.

У мојим ранијим објављеним радовима коришћен је највећи број овде поменутих извора. Међутим, у овој књизи пажњу привлачи један други, у новије време, у покушају митолошкога тумачења вере старих Словена, односно Срба, веома дискутовани методолошки покушај отчитавања појединих ликова митолошкога система на основу топономастичкога материјала. О томе је са великом компетентношћу говорио савремени истраживач словенске и руске културе, митологије и ареологије, Б. А. Рибаков. *Тоионимија* је, према рангу, четврти извор за реконструкцију митолошког система. Па ипак, сматра Рибаков, она је, на највећу жалост, слабо проучена као извор за митологију. У *шоионимији* је, међутим, сачувано много материјала о изворном веровању који не налазимо у постојећим писменим изворима, а свакако је постојао у митолошкој свести народа, у обредима и култу.

Рибаков сматра да је у *шоионимији* сачувано много материјала о изворном веровању који не налазимо у постојећим писменим изворима, а свакако је постојао у митолошкој свести народа, у обредима и култу. Рибаков даје неке очигледне примере из топонимије: "Перунова планина", "Волосова улица", "Перињa Рени", "Перунова Дубрава", "Јарилова Плеш" итд. Тај је извор посебно важан за изучавање српске митологије. Наведимо неке очигледне примере из топонимије на нашем простору: "Перун" и "Перуника" - сећање на бога *Перуна;* "Белее" и, условно, у форми велике планине"Вележ" - указује на бога крупне стоке *Белеса* или *Волоса',* "Триглав" или "Троглав" - сећање на бога *Триглава;* "Св. Вид" и "Св. Вит", "Витоше", "Видуше" - говори о *Свешовиду,* "Девица", "Девин" и "Девча", "Дјевиштење" - указују на присуство у веровањима, обичајима и култу женског божанства *Девице.* Интересантно је, међутим, да се на нашем простору налазе и трагови, осим *Јарила* и *Рујевиша,* још и бога *Прове* и *Подзвижда,* али и великог источнословенског женског божанства *Мокоше,* односно *Макоше,* као и женског божанства *Живе.* Управо због свега тога, брижљиво и из свих словенских земљама широко прикупљени називи, као и пакети топонима, са односом између ликова који имплицирају главна божанства, и оних топонима који, према митолошком кључу, имплицирају атрибуте који "прате" поменуте топонимске импликације божанства, могу у будућности дати значајнију и потпунију слику о распрострањености тих божанстава од слике која се заснива на крајње фрагментарним писменим изворима.

Претпоставка од које се овде полази гласи: Јужни Словени, дакле и Срби, зависно од племенске конфигурације, особености локалних култова и станишта на географском подручју на коме су пре доласка на Балкан дуже боравили - и када су се nојединиi култови усталили - приликом

насељавања појединих предела Балканског полуострва, настојали су да у *лику и конфигурации Природного амбијенша* пронађу неке сличности са старим завичајем. Та психолошки разумљива претпоставка може се потврдити бројним пакетима топонима на нашем простору. О појединим од њих већ је писар у својим публикованим радовима Рељa Новаковић, који је упоредном анализом словенских топонима на појединим деоницама између Лабе и Одре - а према *Мишолошким майама* Хане Скалове (1965) показао како се пакети топонима на простору појединих црногорских племена / братстава у знатној мери поклапају са оним низовима словенских назива између Лабе и Одре.

Сматрам, наиме, да су поједина српска племена, братства и родови хтели да "припитоме" страни крај у који су дошли, и то тако што су га "терминима" божанстава, а и култним радњама њима посвећеним, препокрили, премрежили називима и обредима и тако учинили блискима својој колективној души. По прилици, онако као што човек, мењајући стан, настоји да од онога старога распореда понешто очува у новом станишту, или носећи неке од њему драгих ствари, које одмах ставља на одређена, ударна места: књиге, чајник, фигурине, уметничке и породичне слике.

Овај став је делом сагласан са мишљењем Н. Чаусидиса који је поводом једног пакета топонима у околини Охрида закључио како се може "претпоставити да су при насељавању Словена на Балкан племена одабирала природни амбијент који се поклапао са оним из старе прапостојбине, што је било дубоко повезано са привредним околностима који су представляли базу за њихову егзистенцију. То би могло да значи да су и племена која су се насељавала около Охридског језера и других језера у околини, и у старој постојбини живела поред неке водене површине, па су отуда и тамо имале култ који је повезан са хтонским божанством које се везује за воду" (Чаусидис, 1994: 399).

Вратимо се нашем основном питању, проблему који се отвара у вези са изучавањем теофорних имена на једном географском простору. Пре свега, да ли су топоними, у облику у којем су данас сачувани, аутентични, односно, нису ли преиначивани било од стране световних, било од црквених власти, које су настојале да угуше паганске елементе, односно древну словенску веру, а световне власти из разлога своје историјско-културне економије и идеологије? Рибаков је, изгледа, у праву када упозорава на опрезност - наиме, на потребу да приликом изучавања значења једнога израза треба имати у виду вишеслојност значења, као год и у тумачењу једногсадапреосмишљеногаобреда-којијехришћанскацркваприлагодила своме сценарију. Врло је, наиме, значајно то што је Рибаков указао на континуитет у веровањима народа, при чему се однос многобожачке и хришћанске религије пойма као однос старијег и млађег слоја тако да се старији, као латентан, номера у дубину подсвесног, док је млађи актуалнији и манифестан. Анализа дубоког народног памћења, каже Рибаков,

доводи насдоједногвеомаважногизвођења. Показујесе, найме, да се еволуција религијских представа јавља тако да није било потпуне смене једне форме другом, него је реч о *иреклаиању, иреиокривању сшаријег* слоја *млађим,* новијим. Архаичне представе, поникле на ранијим ступњевима развоја, продужавају да егзистирају, без обзира на то што су преко њих образовани горњи а накнадни, новији слојеви (Рыбаков, 1981: 597-8).

Терен на коме се сада налази аутор овога истраживања је, по свему судећи, веома клизав. Пре свега, у настојању да се осветле и изнађу, ако их има, трагови на нашем јужнословенском простору, осим већ пребројаних и експлоатисаних (фолклор, књижевност, писани документи, историјски материјал), аутору је преостао још један, додуше заводљив извор за реконструкцију митолошког система - који се ослања на топографску грађу, али чије испитивање аутор предузима са осећањем вишеструке нелагодности. Аутор није филолог, а реч је о дисциплини која претпоставља, осим познавања историје језике, познавање опште лингвистике, нарочито, обимна знања из етимолошке области. Аутор је утолико више морао да, са свом педантношћу, колико су му информације и извори допуштале, проучи радове лингвиста, домаћих и страних, а који су се бавили етимологијом тзв. митолошких термина - пре свега топономастичких и антропонимских. Најпре је аутор помно истражио целокупан јужнословенски простор, укључујући и бугарски, претражујући топографске мапе крупнијих размера, 1: 50.000, а затим ономастички материјал, где се и на микронивоу појављују топоними који су од користи да потврде густоћу, односно фреквенцију појединих топонима "митолошке садржине", а који су дати на географским мапама. Разуме се, неповољна је околност што су објављени радови из микротопонимије код нас несистематски предузимани, а и са великим кашњењем, тако да није обухваћен целокупан јужнословенски простор.

Када већ говорим о начину истраживања топонима на нашем простору, желим да приметим и следеће. Суштинских разлика у погледу присуства топонима у мапама 1:25.000, 1:50.000, и 1:100.000, готово да и нема. Главно истраживање обавио сам на мапама новијег датума, издања ВГИ од 1968. па надаље. Међутим, саме називе топонима преузео сам из старијих мапа, издања ВГИ из 1948. године које су, иначе, прављене према издању Краљевине Југославије између два светска рата. Овде сам се придржавао правила које ми се учинило оправданим: са гледишта митолошке мотивације и истиносног садржаја један топоним је утолико релевантнији што му је извор (мапа) старији, док у погледу лоцирања топонима, висинских кота, ствар стоји сасвим обрнуто. Найме, мапе новијег датума прецизније одређују место топонима и коте, те сам преузео ову врсту података из најновијег издања.

Број етимолошких радова на тему теоријског и методолошког испитивања топографских назива код нас није превелик, а ни задољавајући.

Па ипак, има таквих радова који су, са мање или више проницљивости, према материјалу који је сакупила етнолошка и ономатолошка наука, указивали на дати проблем. Наводим један број таквих радова на нашем језику. Са хрватске стране, осим старијих писаца попут В. Јагића, Н. Нодила, Т. Маретића, Г. Гржетића и И. Пилара, треба уврстити и новије, пре свега П. Скока и Р.-Д. Брозовић. Са српске стране незаобилазне су митолошке расправе В. Чајкановића, који је као класични филолог био у знатном преимупству приликом испитиванога проблема, и коме је, међутим, недостајао потпуни увид у топографски материјал на јужнословенском простору. Наводимо, потом, радове П. Ж. Петровића и М. Филиповића, који се нису сасвим систематски бавили овом проблематиком, а, од новијих, реч је о радовима лингвисте млађе генерације, А. Ломе, чије су студије драгоцене за разумевање теонима на простору источнословенских и јужнословенских земаља. У Македонији се Н. Чаусидис подухватио задатака да са гледишта археолошко-фолклористичке науке изгради својеврсне митолошке слике на јужнословенском простору, делимице проверавајући своје закључке и на топографском материјалу.

2. Мешодолошки иристуи шоиономасшичком машеријалу као основы за реконсшрукцију мишолошког система

У више радова А. Лома је изузетно инвентивно, поред резултата до којих је дошао у испитивању конкретних теоморфних ликова, поставио и важна питања методолошког карактера, предлажупи истовремено и могући одговор на њих. У даљем излагању ћу анализирати резултате његових истраживања са цюъем да се прецезније одреди главно методолошко питање: како херменеутички отчитавати запретене митске структуре из топономастичкога материјала који је већ сакупљен, као и оног до кога сам дошао у самосталном истраживању.

Позабавимо се, најпре, теоријском позицијом коју је предложио Александар Лома. Најпре, овај је аутор за нас теоријски занимљив стога што је у својим анализама, уз респектовање топографскога и митолошког материјала осталих словенских народа, али и других у индоевропском кругу, посебну пажњу обратно на референтно подручје овога рада, на јужнословенски простор. Исто тако, ако изузмемо старије истраживаче попут В. Чајкановића, Лома је један од ретких који за предмет својих анализа узима у обзир и теонимску смисаоност испитиваних географских појмова.

Најпре о постојећим изворима за изучавеље древне религије Јужних Словена? И Лома he поновити став бројних словенских истраживача о крајњој оскудици "писаних и археолошких сведочанстава о дохришћанској религији Јужних Словена" наглашавајући, као и Милан Будимир, да је уп-

раво стога "ономастичком материалу придавай велики значај" чак "можда и већи него што му се смео давати. Реч је о томе, да се присуство имена сазвучног неком староруском или полапском теониму у топонимији или антропонимији јужнословенског простора знало истицати као главни, па и једини доказ постојања култа тог божанства и на словенском југу, или чак његове прасловенске старине, у случајевима кад она није потврђена подударањем западно- и источнословенских факата" (Лома, 1987: 37 и д.).

Иако је у овој оцени, а истим поводом, Лома привидно дао за право критичкој опасци Милана Будимира он ћe у каснијим анализама, међутим, бити знатно оптимистичнији у погледу на могуће митолошке импликације бројних топонима који по сазвучју кореспондирају са именима словенских божанстава. Најпре су од значаја његова размишљања у вези са "методологијом идентификације 'теофаних' и уопште митолошки условљених топографских назвања".

Следећи упозорења митолога и, у томе, како нам изгледа, пре свега Рибакова, Лома констатује да свако ко се бавио историјском ономастиком зна колико је "несигуран посао етимолошко тумачење оних географских имена чију је мотивацију време затрпало". Није реч само о томе што се за један исти топоним може предложити "више веродостојних етимологија, него се и у формалном оквиру једне етимологије могу множити нагађања о правом пореклу и смислу дотичног именовања. Обе врете недоумица и те како су присутне безмало код сваког географског имена са митолошким призвуком". Основна су следећа питања, а повезана са нашим истраживањем: "Да ли је сазвучност једног таквог имена с неким теонимом случајна и не заснива се на етимолошкој вези, да ли је можда та веза само посредна, преко заједничке апелативне основе, или се доиста божанско име у свом култном или митолошком значењу одразило на дати земљишни објекат у древно паганско доба, недоумица је са којом се непрестано суочавамо".

Када изузмемо чисто језичку страну проблема, ствар је, дакле, у томе што је један топоним са, условно речено, митолошким значењем, временом преиначиван у зависности од новонасталих околности. Наиме, или је древна митологија сасвим елиминисана па отуд преиначивања немају никакву суштинску повезаност са извором, или је, што ствар чини знатно тежом, митолошки систем радикално преосмишљен и, у најбољем случају, само сегментарно сачуван под копреном хришћанске вере и њене нове обичајне праксе тако да је изворно значење "топонима" почело да виси. Изгубила се непосредна мотивација за његово изворно значење, а то значи и очување у народној свести. Бременом се, дакле, термин почиње слободније морфолошки трансформисати будући "ослобођен" непосредног утицаја религијске догматике. Јер у свести људи једнога краја, у актуалном смислу, не живи више митолошки систем који би подупирао одржавање изворнога значења.

Други проблем се, како ми се чини, тиче несигурности етимолошког тумачења. То се посебно уочава у оним случајевима где су два термина сазвучна. Хоће ли, наиме, значење топонима са основом "треб" - бити семантички постављен уз бок термину "требити" - у смислу "крчити шуму", или пак термину "требишта" - као жртвеника божанству, тешко је о томе одлучити се искључиво на основи језичких законитости. Отуда се, с великом вероватноћом, један такав термин - да би се довео у митолошки смисаони однос мора истраживати из угла "историјске" а, ја бих додао, и својеврсне "историјско-социолошке" и "културолошке ономастике".

Чак и уколико би се остало само код ових двеју горе поменутих могућности тумачења, остаје отворено питање како се митолошки смисаони слој таквога топонима може проверити. Лома примећује како би "непосредан доказ за такву претпоставку била историјска или археолошка потврда култног карактера места. Међутим, ни историографска ни археолошка евиденција не сежу до нама потребне дубине: као што знамо, писаних извора о јужнословенском паганству готово да и нема, а изгледи да археологија открије јасне трагове религијске праксе из тог времена сведени су на минимум вероватноћом да су се 'најречитији' облици култне праксе (кипови, храмови) реализовали ту, као и код северних Словена, у материјалу слабе трајности, првенствено у дрвету".

Разуме се, у недостатку таквих потврда, како рекосмо, А. Лома није радикално песимистичан, те настоји да изнађе оне могућности тумачења које нам при датом стању ствари једино предстоје, а то су "докази" секундарног типа. Наиме, у недостатку директних показатеља паганске мотивисаности неког имена, "пожељан посредни показатељ је његов што ранији помен, не само зато што га временски приближава добу словенског паганства, него и што омогупава да се на евентуалној различитости тадашњег гласовног облика од савременог провери његова етимолошка веза са теонимом, и да се на најмању меру сведе могућност [...] да је име сразмерно позно пренесено однекуд и примењено на дати објект без икаквих култно-митолошких побуда. У том смислу се редовно истиче податак да је ороним *Перун* у Пољицама код Сплита потврђен још 1095. *(vinea in Peruno)*. На жалост, имена о чијем паганском пореклу можемо размишљати већином су, по природи својих објеката (брда, извори, потоци и ел.), таква, да за њих немамо потврда старијих од стотинак година".

Чак и да наш аутор није сасвим у праву, сводећи досежност помена само на време од стотину година уназад - будупи да се могу наћи чак и средњовековна сведочанства о појединим топонимима са могућним теонимним значењем - оправдан је захтев да се трага за оним најранијим у времену до чега се може продрети. Наведимо овде податак (који узимам из "друге руке") да је, на пример, према пропису св. Саве за монахе (препис из 16 стол.) свештеник морао од својих исповедника извидети "Я *splutilajesi z babami bogomerskija bludy, li molila sia jesi wilam li rodu i roženicam i*

Perunu i Chor su i Mokoszi pila i jela: tri leta post z poklony" (види и: Mal, 1940: 19). У слободнијем преводу: *"Јеси ли чинила с бабама* [= врачарама] *богомрски блуд, јеси ли се молила вилама или Роду и Рожаницами, а Перуну и Хорсу и Мокоши у часш иила ијела:* [треба] *да држиш иосш у иоклоњењу шри године".* Дакле, и код нас, на подручју деловања српске архиепископије, налазимо најпре у црквеним круговима, а свакако да је тога морало пре свега бити у реалности, у именима цркава, култова и свести људи, помена Перуна, Хорса и Мокоше, Рода и Рожяница, Вила, имена која су се хришћанској цркви указивала као мрска.

Овоме придодајемо још и то да се у новије време појавило неколико ономастичких анализа средњовековних повеља, које са своје стране пружају неку основу за установљење постојања одређених топонима и антропонима, који асоцирају, ако већ нису и сасвим сагласни са именима једног броја митолошких божанстава. Тешко је сасвим одбацити Гржетићеву тезу да су "Стари Словјени надиевали по својим божанствима племенска, родитељска и лична имена, а тако их налазимо племенских као: Велехе (Велете) Волохе, Велетабе (Велетове), Вентове, Венте, Требоване, Травуњане [...]. Од родбинских познати су [...] Сирани, [...] Коленде итд., од личних: Сварун, Вит, Влахо, Прибина, Порин, Масин, Дабиша, Лада, Ењушка, Зора, Даница, Лејло итд. - Истим божанским називом прозвао је стари Словјен и планине и реке, гдје је приказивао божанствима своје жртве захвалнице. Тако налазимо и у нашим земљама и Триглава и Перуна и Велеса, Велебића и Вита и Видуша, и Требипа и Требевића, Беласицу, Ладинин врха итд. [...] Ено 'Чернебога' великога брда у Саској земљи, Јутробога: града у Њемачкој, Триглава у Седмоградској, морнарскога бога Курабе [...] на грчком отоку Еубеји, Волоса (Волос) у *Thesaliji,* Власина (Власис) у Ахаји, Витина (Vythina) код Триполиса, Перуна (Парной) код Шпарте у Мореји итд" (Gržetić, G.N. 1900: XIX). Овај став Гржетићев нећемо на овоме месту коментарисати. Вратићемо се питањима методолошког приступа топографском материјалу.

Иако би полетном истраживачу српске митологије који се безрезервно жели ослонити на топографски материјал, на први поглед могло изгледати да му теоријски опрезни етимолог - Александар Лома, неће бити од превелике користи јер му не да да се у властитој прегрејаности размахне онолико колико би то хтео, ипак, како се нама чини, Лома је више од других указао на важност тога материјала и за сама митолошка проучавања. Найме, за разлику од емпирицистички насторојених историчара митологије и наших демонолога, и знатно трезвеније од радикалних критичара топографскога и фолклорнога материјала као релевантног извора за реконструкцију словенске митологије, Лома је предложив неколико тачних и за науку прихватљивих методолошких начела којих ваља да се придржава онај истраживач који топографску грађу жели да користи за сврху~митолошкога тумачења. У том смислу Лома наводи како

постоје и други "посредни показателей митолошког порекла једног географског имена" а који се могу наћи на тзв. *синхрона] равни.*

Најпре скреће пажњу на *врсшу објекша.* "Објекти одређене врете могли су бити посвећивани појединим божанствима, тако храст богу-громовнику Перуну, те су доста индикативни случајеви кад његово име можемо везати за појединачно храстово стабло или храстову шуму, нпр. струе. *Перуновъ дубъ* међутим, *Перун-Дубрава* у Далмацији, о којој се писало у овом смислу, као таква не постоји, него близу пољичког брда Перун има село Дубрава, чије име такође може бити индикативно за везу оронима са словенским теснимом". Уочено је, каже Лома, како се име "Перун на нашем простору најчешће везује за брдо и изворе, но такви објекти нису довољно специфични да би сами по себи били индикативни" (Лома, 1987: 38-39 и д.).

Други релевантни чинилац који повећава вероватноћу да је пред нама топоним са теонимским значеньем јесте *изглед и својсшва објекша.* "На пример, изложеност неког врхунца олуји и громовима, или положај брда у правцу одакле насељу под н>им долазе непогоде, или према изласку сунца, како се то истиче у случају истарског брда *Перун,* могли су дати повода за настанак појединих ортографских назвања по богу-громовнику типа *Перун, Перуника* (? в. доле), у хришћанској интерпретацији *Св. Илија".*

За проблем који је овде од посебне важности, међутим, веома су значајна следећа три посредна индикатора у које спадају: а) *народна веровања и иредања;* б) *обреди који су иовезани с објекшом* као и в) *иосшојање у близини још неког другог шойонима који је кулшно и смисаоно са њим иовезан.*

а) За први случај наводи град Тројан. "Као пример рушевине старог града *Тројан* на Церу развијено народно предање везује за троглаву митолошку личност истог имена, под којим се у староруским изворима јавља једно паганско божанство. На сличай начин легенде о брду *Дајбог* у Кучајни омогућују да се његово име, преко митолошког *Дабога* мачванских предања, веже за други староруски теоним Даж(д)ьбогь".

б) Што се тиче *обреда који је иовезан с објекшом,* Лома се овде ослања на етнографски материјал и за пример узима ритуално клање "овна о Ђурђеву дне на обали језера под старим градом *Тројан* на Пештери (при чему се за то место везује једна варијанта светођурђевске легенде), или 'коњски сабор' у *Велешевцу* на Сави".

в) Када је реч о трећем разлогу о *иосшојању у близини (или у склоиу) објекша другог шойонима ирошумаченог као словенско кулшно или мишолошико назвање* то, према аутору "удвостручава вероватноћу паганске мотивисаности његовог имена. Класичан пример с нашег подручја је теоним *Требишће* (Требишћа) под *Перуном* у Истри, који се може поистоветити са стел. *шрАбишше* 'место жртвоприношења'. У митолошкој

вези с пољичким Перуном вероватно је име потока под брдом *Вилар* (с обзиром на то да народ ово брдо сматра једним од вилинских станишта), а можда и поменути топоним *Дубрава".* Ја ћу касније показати да и фолклорни материјал потврђује присуство "вила" повезаних са Перуном у Пољицама.

Па ипак, и овде је потребан савет истраживачу да буде крајње обазрив. "Појам међусобне близине два имена је растегљив, но свакако мора постојати гранична раздаљина до које се може претпоставити њихов семантички међуоднос. Не изгледа, на пример, уверљива Филиповићева (Миленко - СП) претпоставка да топоним *Перуника,* село у Топлици и *Богише,* село у Расини, сводећи се на два српска назива за исту, по свој прилици *Перуну* посвећену биљку *иеруника = богиша (Iris germanica),* стоје у међусобној вези, узевши у обзир то да је растојање између њих ваздушном линијом тридесетак километара".

Ова примедба Алаксандра Ломе чини се прихватљивом под условом да не постоји ниједан други индикатор који би такву хипотезу ближе потврдио, а таквих истраживања, колико ми је познато, за сада нема, осим прецизног убицирања терена о чему сам писао у ранијој књизи (Петровић, 1995: 388). Дакле, надам се да ћу, на основу властитих истраживања, то и сликовито показати у овим јужнословенским митолошким мапама, и сам читалац ће се моћи уверити да се Перуника - о којој је реч налази у окружењу бројних других топонима са којима митолошки смисаоно кореспондира: *Коњува* (3 км), *Требиња* (14 км), *Молишва* (брдо 4 км), *Бабина* (10 км), *Божевац* (16 км), *Богујевац* (9 км), *Дединац* (12 км), планина *Троглав* (15 км) и, коначно, *Богише* (али не 30 веп мањеод 20 км).

Због тога бих био склон да поменути методолошки принцип изведен из Ломиних претпоставки унеколико релативизујем у овом смислу: да и одређена - већа удаљеност два парадигматична топонима може бити занемарена у случајевима где се на једном простору, по прилици у сектору Делнице, по дијагонали у низу од око 30 километара налазе бројни топоними који су, гледано према сазвучју, кореспондентни чак са двадесетак значајних теонима и њихових атрибута: Трајан, Белее, Перино Било, Св. Илија, Самар, Св. Вид, Требишта, Роженица, Бабин врх, Дединац, Рушево, Дивишка, Дивјака, Витошево, Видина Греда, Богдин, Трескавац, Рујник, Живица, Душевлака, односно са именима демона: Вражији Долци, Вражји пролази и др.

Међутим, наћи два топонима на удаљености од 30 км. и ниједан други атрибут, односно епитет датога "божанства" који би - према садашњем стању и резултатима истраживања словенских митологија - могао бити саприпадан одређеним митолошким бићима (нпр. Седло, Кон>, Вранац, Петловац, Кременац, Трескавац), не може се без даљега узети као разлог високе вероватнопе.

У том смислу Александар Лома је, полазећи од својих, назовимо их, претходно назначених методолошких принципа, посебну пажњу обратно на оне примере у топонимији где се митолошки конгруентно појављују два или више топонима сличне митолошко-системске припадности. Реч је о случајевима "када нам се, при недостатку осталих индиција за митолошко порекло једног имена, отвара могућност да га као такво протумачимо у пару са неким другим именем, па ћемо размотрити неколико могућих случајева те врете са тла Србије, Црне Горе и Босне". У наставку Лома даје такве примере, а ми ћемо његове анализе које се тичу конкретнога топономастичког материјала приложити у деловима наших *Мишолошких майа* у којима се његови примери налазе.

Овде наводимо само један конкретан пример са нашега терена који, држим, има шире значење. Реч је о проблему тумачења неких топонима који би упућивали на знатно словенско божанство Волос. "Ако је струе, теоним *Волосъ* постао од прасл. Ко/те, његов јужнословенски еквивалент гласно би *У1а$ъ.* У селу Брђанима код Горњег Милановца (западна Србија) имамо брда *Влас* и *Власићи.* Други ороним подудара се са праобликом српског назива сазвежђа Плејада *Влашићи,* претпостављеном према стел, *власожилишши, власожелишши, власожалицл,* рус. *волосожары, волосыни* (-ш- место - с- народном етимологијом према *Влашић,* дем. од Влах). Ако су Словени Плејаде назвали у некој вези са својим божанством *Уо1зъ,* како се то претпоставља, у нашем бисмо случају могли имати пројекцију представе астралне митологије на земљишне објекте".

Лома сматра да постоји важна разлика два теонима: *Волоса* и *Белеса.* Управо стога када је реч о *Велесу,* он га, према својој методи, посматра у присуству једног другог, који такође асоцира словенски теоним. Реч је *о* односу *Белеса* и *Живице.* "Струе, теоним *Велесъ* није, како су то неки мислили, дијалекатска варијанта од Волоеъ, јер му одговара стчеш. *veles* 'ђаво' без ликвидне метатезе, тако да се ово божанско име своди на прасл. *Ye1езъ* и, формално узевши, може бити у основи јужнословенских топонима и оронима који гласе *Белес, Велеш.* То је само једна од могупности тумачења ових географских назвања, која бива вероватнија у случајевима када се неко од н>их може довести у митолошку везу са неким другим оближњим именом. Тако под брдом *Белее* у Драгачеву има село и речица *Живица* чије је име могуће схватити као деминутив од словенског теонима *Živa.* Треба рећи да су општесловенски карактер култа ове богин>е, па и само њено име, неизвесни. *Živa* је највероватније читање имена полабске богиње које Хелмолд пише *Siwa;* њена веза са божанством *Zywye* у иначе проблематичном старопољском пантеону J. Dlugosz-a спорна је, тако да једину индицију прасловенског порекла овог теонима пружа једна у прошлом веку забележена скаска из Замладинца у хрв. Загорју, где се појављује *Жива Вила* у изразито митолошкој функцији божанства које је људе научило земљорадњи [...] - ако је то име аутентично. Де-

минутивни облик *Живица* може бити секундаран, али не мора: уп. *мокошица,* топоним у околини Дубровника, према имену староруске богиње *Mokošb".*

Друга могућност коју је топографски материјал подржао односи се на везу топонима *Велеш* и *Вилинац.* "Како се у кајкавској скасци са *Жива* везује *Вила* (или је ту већ *Жива* схваћено као епитет уз *Вила), с* поменутим односом *Белее : Живица* може се поредити *Велеш : Вилинац,* како се зову два наспрамна брда у селу Суводатњу у ваљ. Подгорини". Најзад, ту је и трећи саоднос где у основи *Велеш* сада у вези са топонимом *Змајевац.* "Два брда једно до другог у селу Узовници у српском Подрињу носе имена *Велеш* и *Змајевац. Велеш* је име засеока који је у турско доба био засебно село, настањено муслиманима". Ипак, у вези са овим, постоји и једна резерва о томе, будући да "однос *Белес : Велеш* остаје нејасан, уп. Skok, *Slavenstvo i romanstvo* стр. 155 поводом имена *велес/Велеш* на Зларину" (Лома, 1987: 48)

Иако А. Лома у интерпретации појединих топонима сматра како "није искључен ни хипокористик *Белее (Велеш)* од *Велеслав",* као што би *"Илијино Брдо* могло бити названо и по човеку, а не светитељу тог имена", ипак један од драгоцених закључака које је А. Лома формулисао на основи обављених конкретних анализа, и на материјалу који му је био доступан, представљу веома добро упутство будућим истраживачима. "Ипак, код неизведених облика [...] *Белее, Влас, Перун, Дајбог* (уз горњу ограду са *Тројан),* теонимско постање је већ и са морфолошког гледишта вероватније од антропонимског". Дакле, где год су топоними: Троглав, Перун, Макоша, Белес дати у изворном облику, већа је вероватноћа да им у основи лежи теонимска структура, него да су изведени по неком личном имену, човека, на чијем се имању, на пример поменути локалитет, топоним налазе.

Исто тако "ми немамо основа ни разлога да унапред одбацујемо овакве и друге могуће 'немитолошке' етимологије; напротив, њихова могућност, па и већа вероватноћа при засебном третирању сваког имена, само очитује потребу примене метода везане идентификаций митолошки условљених назвања у топонимији, који смо овде покушали да прикажемо узимајући оне примере, којима за сада располажемо, а од којих ће се можда наћи илустративнији и веродостојнији". За сврху конкретних истраживања навешћу и следеће његове ставове.

1. Изјашњавајући се поводом питања које му се прећутно поставило у вези са његовим "залагањем за идентификацију посредних показатеља култно-митолошке условљености топонима", Лома је најпре поставио питање: "Треба ли она имена са паганским сазвуцима, код којих такви показателей сасвим изостају, просудити као безнадежан случај за историчаре религије? У начелу, не, с тим што ће став варирати од случаја до случаја. Има таквих имена чија су паганска сазвучја сама по себи довољно речита, као *Мокошица;* има и таквих, код којих индикативну вредност имају топономастичке паралеле: реч је о случајевима кад се име поклапа са топографским назвањем на другом месту чија је култно-митолошка мотивација вероватна" (Лома, 1987: 49 - подв. С.П. и д.).

2. Друга важна напомена гласи: "У том смислу *Дајбог* у Кучајни индикативан је за средњовековни Dajbok у Бачкој; *Тројан* на Церу, на Пештери и у Бождаревцу за два потока истог имена у Драгачеву, или за градину код Невесиња; неколико оронима *Перун* овде наведених за *Перун* у Босни под Озреном или у Македонији. А кад се једног дана буде располагало комплетном евиденцијом не само фреквенције и дистрибуције (како просторне тако и по врстама објеката) појединих топографских назвања, нпр. *Перуника,* или основа, нпр. *велес-,* него и збиром показателе митолошке условљености појединих међу њима, могуће је да ће сразмерно висок однос у том смислу 'индикованих' имена, који се већ сада да наслутити код наведених примера - потврдити наша нагађања о њиховом паганском пореклу".

3. Исто тако чак и када "није у начелу неоправдана индигнација са којом П. Ж. Петровић, *О Перуновом кулшу код Јужних Словена,* Гласник Етнографског инсттута САН 1 (1952) 1-2, стр. 374, одбацује Филиповићеве примере као *Перово Брдо* или *Периновац* (Трагови *Перуновог кулша 70),* но присуство *Перунике* у близини овог другог оронима учи нас да *сваки случај шреба иросудиши за себе, узевиш у обзир све релеваншне околносши.* Исто име *Периновац* носи и један извор код Дарувара *(Рјечник ЈАЗУ* с.в.)".

4. Четврта и за наш проблем испитивања посебно важна напомена гаси: "Руском *Перынъ* ближе стоје топоними и ороними на јужнословенском тлу који гласе *Перин* (од примера које наводе Ивановъ *op. dt.* стр. 158 и Филиповић *op, dt.* стр. 70. навео бих као просторно најближи и морфолошки најзанимљивији стари град *Периње* у Бирчу (Филиповић 1. с.)" (Лома, 1987:48).

Рекосмо да је овај став од посебног значаја за нас утолико што је, осим неколико Перуна и Перуника на јужнословенском простору, на мапама крупнијих размера 1: 25.000,1:50000, па и 1: 100.000 пронађен знатан број топонима са називима: *Перин* и *Перина, Перинац, Перине, Периград, Перинка, Перино Поље, Перинашица, Перис, Перши, Перишче, Перишица.* Исто тако и преглед бугарских топографских карата такође открива имена са могућним теонимским значењем, као што су: *Перник, Перно, Перуника.*

3. Проблем односа шеонима и личных имена - аншройонима код Словена

С обзиром на то да ћемо као додатан, секундарни доказ за подупирање хипотезе о могућној интерпретацији неких парадигматичних топонима са теонимским значењем (Перун, Тројан, Дабог, Световид, Радогост, Хоре) овде користити и помоћ антропонимије, односно, учесталост антропонима старијег порекла, попут: Тројана, Трајана, Вида, Видана, Радогоста, Перуна, Перунике, Трајане, Тројане, Дабижива, Дабе, корисно је да се макар и укратко изложе резултати рада Александра Ломе из 1982. године, у коме се овај проблем такође теоријски осмишљава.

Лома испитује типологију личних имена која су Срби придавали својим потомцима а која у својој језичкој форми имплицирају могућну теонимску садржајност. Тим поводом аутор је напоменуо како постоји један "низ главних подударања српскога народног имена са словенским теонимом, таквих као *Перунъ:* срп. *Перун; Хорсъ, Хрсъ:* стсрп. *Хръсъ; Троянъ:* Срп. *Тројан; Radegast* (и ел): стсрп. *Радогосшъ, Радигосшъ.* Подударност са словенским теонимима, каткада исте као и српске, постоје и у антропонимијама других словенских језика; то су лична имена као стчеш. *Регип,* буг. *Перун,* струе. *Волосъ,* стпољ. *Daćbog.* О тешкоћама да се ова словенска имена и етимолошки вежу за теониме којима су сазвучна, односно да се она прогласе теофорнима, биће даље речи, но већ и сам збир таквих сазвучја довољан је за претпоставку да су словенски теофорни антропоними [...] гласовно понављали измене теониме од којих су настајали" (Лома, 1982:121 ид.).

Како се аутор одређује према још увек нерешеном питању да ли су Словени лично име и географско име изводили од имена вишег митолошког бића, у циљу магијске идентификације. Или, пак, топоним *Перун* - који означава брдо, припада личности - човеку *Перуну,* према томе, не произлази од *Перуна* - божанства? Лома сматра како смо ми Словени, дакле и Срби, "своју представу о теофорним именима изградили углавном на старогрчким узорима". Наиме, "и у старих Грка постоје случајеви истоимености човека са богом, и то не само у позно доба, када то представљу последицу опадања религиозности, него и на једном ступњу грчке религије који можемо сматрати раним". Оно што у тзв. култу предака значи придати име претка, оца или деде, то исто значење има и надевање имена бога каквом човеку, јер је у оба случаја "циљ је да се тиме претко-ве врлине магијски учврсте у његовом наследнику".

Лома прихвата став да су и сами "корени славскога обичаја у Срба свакако дубљи од хришћанства које му је само дало еуфемеристичко објашњење. Неколико предања из разних српских крајева доводе порекло појединих родова у везу са *хромым Дабом,* што је српско име 'цара ђаволскога', по свој прилици изведено од имена митолошке личности *Дабога;*

тај *Дабог* можда одговара старорускоме божанству *Дажбогу,* а *Слово о Полку Игореве* Русе [...] назива *Дажбоговым ГюшомцимсГ* (Лома, 1982: 122). Лома је сасвим у праву када наглашава да су "словенска теофорна имена истозвучна теонимима, могла бити давана управо у склопу култа божанства као родоначелника који се врлинама реинкарнира у својим потомцима", односно ако проширимо матрицу исте скале происхођења, то би значило: приписати брду име некога Бога, магијски треба да значи и само бивствено присуство тога бога на томе месту, на коме се, уоста-лом, и приноси жртва, моли, односно посећују речена места у временски тачно одређеном, годишњем добу.

Хипотезе које је Лома поставио имају емпиријску евиденцију у материјалу до кога сам дошао у властитим истраживањима. Свакако, са извесним модификацијама наведених ставова. Наиме, Лома тврди да постоји правилност у томе што се "теоними којима можемо приписати дубљу старину и ширу распрострањеност, издвајају унеколико својим гласовним обликом из именског система датог језика, у првом реду из његове антропонимије", а разлог је у чињеници што се "прави теоним из култних разлога опире системским иновацијама" и коначно, "услед табуа, трпи промене мимо гласовних закона важећих за систем. Насупрот томе, већина полапскословенских теонима ничим у своме облику, ни елементима ни структуром, не одудара од двочланих словенских личних имена". Свакако, овде се мисли на примере: Свето-вида, Радо-госта или код нас: Да-бога.

Међутим, речена хипотеза А. Ломе могла би се допунити једном опаском, наиме, да се у извесним сегментима врши модификација свеопштих теонима. На пример лик попут: Триглава - у Словенији, Јулинграду - на острву Волину, као и Шћећину, код Срба у западној Србији и Босни, постаје Троглав или Троглава. Или форме Белее и Волос - који, према Ломи, имплицирају два различита митска бића. Најзад ту су модификације Трајана у Тројан - мада је реч о превасходно регионалном божанству нашега Балканског простора. Исто тако и Перун трпи модификације, од Перунковац преко Перунчевац до Перин и Периш.

У овом смислу Лома примећује "да су неки од елемената у полапскословенским антропонимским теонимима били особито погодни да искажу божанско својство, тако *-виш, -јар.* Они су, међутим, јако застушљени и у словенској антропонимији, а сва словенска лична имена са тим елементима не можемо без јачега разлога узимати за теофорна", каква су, на пример, имена Јаро-вит, Свето-вит, Јар-ослав и ел. Овде је, како се нама чини, једна од теза А. Ломе, и не само његова, остала под знаком питања. Он, наиме, сматра да "ако се неко словенско лично име и сасвим поклопи са неким полапскословенским божанским придевком или именом идола, ни то није довољан разлог да тај антропоним прогласимо теофорним. На пример, ретрански идол још почетком 11. столећа звао се *Сварожић,* а његово култно средиште *Радогосш',* тек током следепих пе-

десетак година име *Радогосш* прешло је на самог идола. Омгоьено словенско име *Радогосш* забележено нам је још у 6. веку" (Лома, 1982: 123). Сматрам, найме, да све завися од тога да ли је култ Сварожића старији од култа Радогоста, како се иначе у науци настојало да докаже. Непостојање старијих извора о древности Радогоста не говори и о томе да његов култ није постојао, односно да због сеоба Словена није дошло до контаминације једног на рачун другога теонима. Било како било, ово је питање остало нерасветљено.

"Староруски теоними својом се структурой овако или онако [...] дистанцирају од словенског антропонимског система. Један од њих представљају речи наслеђене у теонимској употреби из доба индоевропског језичког јединства: најнеспорнији представник ових је струе. *Перунъ.* Затим долазе теоними позајмљени из других језика, какви су, по свој прилици, *Х(о)рс, Тројан,* и можда још неки. Коначно, ту су словенске иновације, пре *свкхДажбог* и *Сшрибог,* које, додуше, показују двочлану структуру блиску одговарајућој антропонимској, али чија је теонимска функција јасно назначена другим делом *-бог"* (Лома, 1982: 123).

Сводсћи овај део расправе, Лома је у виду краћих експликацијија указао на разлику теонима и антропонима у nојединим културним и митолошким традицијама појединих словенских народа: "ваља поћи од следећега начела: *ако у некој људској заједници иосшоји кулш једнога божансшва, свако лично име у њој исшозвучно, или само сазвучно имену шога божансшва, каква год иорекла иначе било, шреба смашраши дашим са обзиром на шо божансшво, дакле, шеофорним.* На пример, ако се староруско лично име *Волосъ,* старорускога облика светачког имена *Βλάσιος с* формалне стране једнако исправно, не би било уверљиво. Ово је, међутим, изузетан случај у Словена да култ једнога божанства и лично име сазвучно његову можемо временски и просторно довести у непосредну везу". Због тога треба као правило узети супротан став: "теоним се јавља на једном месту и у једно време, њему сазвучан антропоним и другде. Име *Перунъ у* теонимској функцији посведочено је пре свега у Руса, затим у Полапских Словена, посредно и у Словака, а лично име је старочешко, бугарско и српско. *Хорсъ* је староруски теоним, *Хърсъ* старосрпски антропоним. *Дажбогъ* је староруско божанство, одговара му, вероватно, српска митолошка личност *Дабог,* док је одговарајуће лично име старопољско (Daćbog). Староруски бог *Троянъ* налази имењаке међу Србима од 17. века, и то не у оним српским крајевима где се очувала митолошка представа под тим именем. *Шшо се выше дају иприближиши један другоме у времену и иросшору шеоним и од њега изводљив ан-шроионим, шим верованшнија бива шеофорносш шога личног имена.* На истраживачу је да се према својој процени вероватноће одлучи када he та два имена, божанско и људско, и етимолошки одвојити једно од другог, а када he их повезати, налазећи за њихову просторно-временску одвојеност

објашњење, рецимо, у познатом 'закону периферних области'" (Лома, 1982:124).

Један други став А. Ломе, чини се, има карактер прихватљивог методолошког начела: "Како се за ова питања не можемо надати богзна каквим налазима нових писаних извора, ваља нам увек изнова пажљиво разматрати оне који нам стоје на располагању, што систематичније истраживати ризнице фолклора, узимати у обзир топонимију, археолошке податке и ел, да би наш суд о теофорности појединих словенских, и међу њима српских имена био иоле поуздан" (Лома, 1982: 124)

Од одговора на друго важно питање, које је превасходно теоријског карактера, зависе и бројне консеквенције методолошког карактера. Питање гласи: како се конкретно одредити према појединим именима божанстава у словенском свету с обзиром на још увек нерешен проблем: да ли обавезно иста имена богова код различитих словенских народа имплицирају исту митолошку структуру или се, каткада и врло различита структура богова, дакле различити богови, појављују под истим именом. Брикнер је, овим поводом, упозорио на потребну методолошку обазривост.

Шта треба имати у виду када се покушава реконструкција прасловенске митологије? "Ако се на Лаби или у Кијеву појављује реч у истом или сличном значењу, сматра се да је та реч прасловенска, тј. да потиче из доба прасловенске заједнице. У митологији ствар стоји сасвим друкчије; понављање исте речи у две области не значи и идентичност функције коју та реч означава; божанство које има идентично име у две географски одвојене области може на једном месту имати једно, а на другом сасвим друго значење и другу функцију. - Код балтичких Словена, једно исто највише божанство носи, према племену код кога се јавља, сасвим друго име. Што је био у Штетину и Приморју (а чак и даље на југу, у Брандербургу) *Триглав,* назван тако према кипу са више лица или глава, то је исто био *Свешовиш* у Русији, Јаровит у Хавелесбергу (свето значи исто што и јаро-, јар, Светоплук-Јароплук) и *Сварожић* у мекленбуршком *Радгошћу.* Те разлике нису само месне, него и временске, јер кад су Немци уништили храм *Сварожића,* престао је и његов култ, а подигао се култ *Свешовиша* и *Триглава.* Извесно да су свештеници, кад је пагански бог обмануо очекивања верних, покушали да га оживе под другим именом *Триглава,* јер *Триглав* није могао бити неко првобитно божанство; зато је могућно да се под новим именом *Триглава* крије стари *Сварожић"* (Брикнер, 1937: 54).

У овом теоријском уводу значајно је, можда, не толико питање: у којој је мери један несумњиво теофорни израз преосмшшъен, те носи сада неки други митолошки садржај, односно покрива компетенцију некога другог, а сличног, или сасвим различитог божанства, колико једно друго питање. Смемо ли, найме, претпоставити да трагови Световида, које на Балкану, и у Србији, такође, налазимо у форми теонима са основом:

"Вид" и "Вит" имшгацирају исту ону улогу врховног бога коју је, на пример, Световид имао на Рујану? Да ли су, према томе, пронађени трагови "Световидовог" култа у Србији и довољан разлог да се под овим култом скрива истоветна компетенција овога несумњиво словенског и српског бога, али сада и као *врховног бога* Срба, или ћемо такву улогу врховног бога Срба тражити, можда, у лику Троглава, или пак, Перуна? Једино би на подручју Словеније Видов култ био истоветан са његовом улогом врховнога бога уколико би, додајмо, били убедљиви аргументи како су трагови култа Триглава на сверозападу Словеније само локалног карактера.

4. Како су иагански богови хрисшијанизовани, а кулшна месша иреименована

У овом теоријском уводу осврнућемо се и на питање преосмишљавања паганских богова у хришћанске светитеље. Овим проблемом се, поред Чајкановића, бавио и словеначки теоретичар Јосип Мал. Опште је познато да су храмови хришћанским свецима били подизани на истим местима, на којима су се некада излазили пагански храмови, а где је могуће нашла би се и одговарајућа замена за паганског бога.

"Тамо где су стара светилишта разрушили или посекли света дрвећа, они су на истим местима или пак у непосредној близини њиховој сагразили нове цркве, које су посвећивали најчешће Св. Јурију (Ђорђу), Св. Марјети, Св. Михаелу, Св. Мартину, Св. Магдалени и Св. Јанезу Крстнику (Јован Крститељ). На тај начин су људи најпре могли посећивати омиљена места, а хришћански сведи су пак заузели улогу древних паганских божанстава. Хришћанско обожавање се прилагодило нормама пређашњег веровања, при чему је неук народ при таквом поступку лакше заменио своје старе богове са хришћанским свецима. Да стари Словенци нису поштовали своје ликовно неприсутне богове само у (храстовим) гајевима, крај студенаца (извора) и дрвећа, доказују нам обавештења, да су карантански Словенци имали у Милштату (Millstatt) пророчиште, у којем су на његове колонаде стали симболи њихових божанстава: лав, вук и коза (У фусн: Jos. Wagner, *Album für Körnten* (1845), 171)" (Mal, 1940: 2).

Како су текли процеси христијанизације у западним и источним крајевима јужнословенских земаља? "Христијанизација код нас није наишла на жесток отпор, посебно стога што се није вршила са огњем и мачем, као код полапских Словена" (Mal. 1940: 2 и д.). "Због близине ходочасних (мисионарских) центара, као и због пенетрације немачких колониста северозападни крајеви Словеније били су трајно придобијени за ствар хришћанства". За разлику од тога "мање је угодан био у том погледу положај на истоку. Ту су под мађарским притиском биле читаве покрајине дивље опустошене, цркве порушене, свештеници побијени или

пак прогнани. Требало је почети изнова, да би се поправиле задате болне ране. Због помањкања посленика 'у Господњем винограду' као и због великог (опсежног) аквилејског патријархата, чији су му крајеви већином припадали, продубљивање хришћанства је споро напредовало. Да ли онда чуди да је у таквим размерама живело старо ајдовство (стара вера) у више или мање прикривеном облику дубоко до у 12. и 13. столећу, да многе одрасле особе нису биле још крштене. Па и сам патријарх Бертолд - предложивши папи установљење шкофијске столице у Горњем Граду - тужио се, да се његово владиковање развукло на 10 дана хода према Угарској и да због те големости простора не може редовно посетити целу жупу. Сам је признао, да су у неким крајевима где је умрло много људи, због помањкања духовника, сахрањени без обреда" - опела.

Како су текли процеса пријема хришћанства? "Исти патријарх Бертолд приповеда 1228. год. о успеху свога визитацијскога путовања по овим крајевима. Људство је лутало у слепоћи заблуде и подражавало паганске навике" (Mal, 1940: 3 и д.). "Скоро се чини невероватним да је у самом срцу Словеније још почетком 17. века бискуп Хрен при полагању камена темељца за капуцински самостан у Љубљани у својпј придици (25. априла 1607) морао оштро прекорити своје вернике због паганских божанстава: Лада, Плејн, Поберин, *idola et dii antea Carniolae".*

Из овога се јасно може схватити да су отпори хришпанству били жестоки у Словенији која је, иначе, имала снажан покрет реформације у 16. веку, када су Словенци (Примож Трубар) успели да на словеначки језик преведу чак и Библију а и друге духовне списе. Свакако, као брану против папског хришћанства, Словенци су узели своју праотачку религију, народну веру, коју су Словенци, на крајњем западу јужнословенске гране, жилаво бранили.

Јосип Мал је у својим анализама био сасвим близу формулисања једног методолошки важног принципа. Наиме: што је народ, у првом реду сеоско становништво, био удаљенији од градских центара, према томе и од седишта цркве, могућност да се паганство чвршће одржи била је већа. "Видимо, дакле, да су се највише у удаљеним и далеким крајевима и код примитивних услова сачували саблажњиви пагански обичаји још до дубоко у средњем веку" (Mal 1940: 4 и д.). То исто важи и за промену назива појединих обичаја, који су се, ипак, одржали и упражњавали и даље према древном паганском сценарију. "Заиста, обичаји су често мењали своје име, добијали су другачији садржај, хришћанство је много тога за њега неприхватљиво елиминисало тако да се првобитни смисао обреда и обичаја често заборавио или избрисан".

Било како било, и данашњи истраживач древне митологије принуђен да реконструише древну јужнословенску, односно српску митологију, мора да потражи ослонац управо у народним обичајима, легендама, басмама, бајањима, магијским радњама. "Морамо стога бити захвални свима

онима који су почев од М. Ваљавца - Крачмановог па до Д. Трстењака, Ј. Пајка и Ј. Навратила и наших новијих истраживача Ј. Келемине и Фр. Котника суделовали и подстицали на то да се народно благо, иако често очувано у незнатним делићима" истражи. При томе истиче важност скупљенога древног материјала, песама, коледарских обичаја, сватовских и погребних обреда. У том смислу Мал је врло захвалан "пре свега словенској жени" која је однеговала и обичаје и навике, сачувавши "живу традицију преносећи је ča колена на колена". Иако је мушки свет гледао са подсмехом на то "бабјеверство", ипак је "словенска жена као верна весталка неговала и бранила свети огањ некадашњега богатства духовнога живљења својих предака" (Mal, 1940: 4 и д.).

Трећа важна чињеница коју смо истакли у *Аншроиологији срисқих ришуала* гласи да су људи удаљени од цивилизацијских средишта интензивно и присно општили са природом, као својим реалним амбијентом, па будући да су понајвише зависили од ње, они су је и дивинизирали. "Као и други Словени тако су се и Словенци с поштовањем клањали пред *Гџиродом* и њеним појавама [...]. Богови су пребивали у гајевима, дрвећима и изворима, у рекама и језерима, којима су на тим местима указивали поштовање". "Сва природа суделује са човеком: са птицама се разговара и с ветром, сунце му је друг а звезде, вода, шума и камење су му пријатељи. У хришћанској епохи је пренесена заштитна брига паганских добрих духова на анђеле и свеце, који данас у великој мери својим функцијама испуњавају сеоски календар: упор, подмлађенога 'зеленога Ђорђа', или св. Гргура, који жени птице, св. Валентина са кључевима од корена, св. Матеја, којиразбија лед, св. Павла с његовим мразем, св. Луку, [...] и др. На сваком кораку нам се раскрива живахан култ природе у безбројним фолклорним посебностима, у којима је сачувана неизмерна множина паганских сећан>а. [...] Такође на многим местима по Корушкој су још до недавна приносили такве жртве четирма елементима f...] у жељи да им у тој години вода, огањ, земља и ваздух не чине штете у кући и пољским при-носима".

Јосип Мал се посебно задржао на питању локације словенских светилишта, уопште и Словенаца, посебно. Његова је основна идеја да су Словени развивши свој митолошки систем у правцу соларних божанстава посебно уважавали "огањ" - као форму природе која симболизује Сунце. Они су за места култа својим главним соларним боговима, бирали висове планина или брда где су им у одређено доба године палили ватре, а ту тезу прихватају и други митолози, Рајтер, Брикнер, а код нас Нодило, Чајкановић, Лома и др. "Угаони камен целокупне словенске митологије твори вера у *божансшво вашре.* Арапски писац из прве половине 9. века *Ihn Chordadhbih* каже да сви Словени поштују божји огањ. О светости огња каже, да је из многих крајева познат обичај, да се у оган> не сме пљувати, да је и данданашњи обичај словенских пастира, да увече, пре него што отерају стоку са пашњака кући, прекрсте преостали жар, да

би се могли у току ноћи грејати анђели. На другим местима, пак, погасе огањ, да се не би ђаво *грејао.* Хришћанство је допустило, не искоренивши је, веру у светост огња, [...] па је наместо паганскога Огњеника поставило анђеле и свеце (Св. Илију, св. Николу, св. Кузму и Дамњана)" (Mal, 1940: 6 и д.).

Зашто су бирали узвишена места? "Да би били ближи своме највишем сунчаном божанству, Словенци су сва своја култна састајалишта бирали најрађе на висинама. О тим природним светилиштима се не може археолошки ништа видљиво доказати, али о томе ипак говори прастара традиција да је поштован сунчани бог и каснији хришћански бог [...]. Безбројне, старим црквеним патронима посвећене словенске црквице и капелице, у шумској тишини и на врховима гора, говоре о томе, да их је поставља народ, који је происходио из другачијега веровања но што су његови суседи, који то значајно обележје наше земље не познају".

Јосип Мал је још 1940. године, када је писао и објавио свој рад, био суочен са традицијом похођења ових високих планина - која су била Словенцима култна места. "На сунчани култ старих Словенаца нас упозоравају још и данас ходочашћа према планинским црквицама Св. Улрика, Св. Магдалене, Св. Вида и Св. Ловренца, у којима су, поред корушких домаћина пре првог светског рата учествовали и ходочасници из Крањске и Штајерске. Иако се ове омање црквице данас налазе делом у понемченој земљи, врло је живо очуван обичај да у хапилуку - религијском ходочашћу - учествују чак и Немци из околних крајева. Ходочашће се врши трећега петка после Ускрса; петак је, пак, важно старим Словенима као велики празник у недељи. Осим тога, треба уважити и то да је (1175 м висока) планина с црквом Св. Вида године 961. звала *тот Coziae,* Козја планина *(Göseberg)'.* коза је представљала старим Словенима симбол плодности. Кип козе је био такође у старословеначком пророчишту у *Millstattu.* Црквица Св. Ловренца се налази на "Курјој гори" = "Кокошја гора" *(Gauerstall):* петао и кокош пак били су сунцу посвећене животшье".

Колико је времена било потребно да се назначена места у ходочашһу походе? Божји пут ка свим четирма црквама требало је обавити у 24 часа, дакле, у току једнодневнога сунчевога кружнога тока. "Божји пут ка свим четирма црквама требало је обавити у 24 часа, дакле, у току једнодневнога сунчевога кружнога тока". "Узгред је са плочника цркве св. Урлика сваки ходочасник узео неколико каменчића, којим би штитили кућу и дом од грома. Код сваке цркве су приносили као дар шаку жита, а узимали одатле шаку земље. Ту свету земљу су дома расејали по пољу, којим би га тиме посветили [...]. Зеленило, које би успут, враћајући се, убрали за шешир [...] расејали би по њивама, које би тиме биле сачуване од слабе године, суше и града; у зао час би палили набране гранчице, да би тиме сачували купу од града и ватре. На Магдаленској планини би ходочасници по старом обичају везивали врхове смрчиних главчица - вршчића.

Јер, ко следеће године нађе свој вршчић зелен, тај је могао рачунати да ће дуго живети; коме се пак осушила, томе је претила смрт" (Mal, 1940: 7).

Прихватајући претпоставке Јосипа Мала, са своје стране бих могао овде приметити да сам и сам, пре него што сам дошао до Маловог огледа, претпостављао да се нешто слично морало одигравати у летњем периоду године на планини Девици - на тромеђи Сокобање, Књажевца и Сврљига. "Ако се зна да је Девица на тромеђи древних градова Сврљига, Равне и Кожеља, лако је претпоставити да је реч о простору погодном за локацију и смештај паганске богомоље. Тој идеји иде у прилог и чињеница да се на самом врху налазе неколики бунари питке и хладне воде, који у току лета не пресушују, што подупире претпоставку о могућном постојању осим верског и других објеката, можда и већег насеља" (Петровић, 1995: 431). А 1997. године у *Мишологији Срба,* пошто сам обишао терен Девице, схватио сам, баш као и Ј. Мал, да се на самом врху налазе остаци древних цркава и знамења, односно топонима, који указују на могућна паганска светилишта пре свега женским божанствима: *Магдаленин Камен, Девица* и остаци цркве *Св. Марија* (Петровић, 1997: 227). До врха планине *Девица* од њенога подножја не може се, иначе, доћи без три до четири сата хода. Дакле, на сам врх долазило се једном годишње, а према идеји Ј. Мала, то је било могућно у ходу од око 24 часа.

О словеначком култу ватре и сунца говори и сегмент из обичајне праксе да "У Жумберку (у којем има доста Срба - С.П.), дају пред жениним кућом невести мушко дете, 'накоњче', да би га ова обрнула трипута 'према сунцу'". У наставку Мал, указујући на лустративну функцију ватре, говори о кресовима у планинама, прескакању ватре, и паљењу ватри од пошасти код стоке. "Зато су у Белој Крајини због животињске куге палили у дворишту ватру и протеривали стоку преко ње. И, такође, преко креса су вазда Словенци гонили животиње ради здравља и оплодње. Срби (из Војне крајине - С.П.) још и данас погасе све ватре у селу због животињске куге, па на старовремски начин ваде 'живу ватру', преко које воде стоку преко тога новога (и зато чистога) огња".

Код Словенаца: "О Божићу, када се сунчева ватра такорећи изнова рађа, гаси се огањ на свим огњиштима. У пећи се приноси сада тај нови, живи, чисти, непорочан огањ - крес, који обезбеђује прираст и здраву плодност. Када се потом запали на слободном простору већа ватра, тада би се около огња сунцу у част плесало; тако би плес морао природно добити облик круга - кола. За овај се огањ каже да су *Божић* Словенци празновали још у паганско доба. На предхришћански извор казују такође српске народне песме" и ту Мал наводи делове из богате зборке Милоша С. Милојевића, поменувши и коледарске песме, песме посвећене Сварожићу = Божићу, а и др. (Mal, 1940: 9).

Када су све паљене обредне ватре код Словена? "Кресови су паљени за време свих, за примитивног човека важних, годшшьих доба. Осим о Божићу" и у другим приликама. "Паганско пролећно празновање је у хришћанском добу замењено са зеленим Ђурђем, делом је пак здружен са ускршњим устајањем. У словеначкој цељској котлини пале ватре предвече Св. Ђурђа. Плешу около огња". Словенци су, сунцу у част прави и главки крес палили када би дан постао најдужи; у предвечерје Св. Јована Крститеља или такође на Видов дан. Прави и главки крес су Словенци палили сунцу на част, када би дан постао најдужи; у предвечерје Св. Јована Крститеља или такође на Видов дан (Mal, 1940: 10).

5. *Да ли је словенска вера била дуалисшичка - зарашусшровска*

Теоретичари нису сагласни у одговору на питање: да ли се под религијом мисли уопште на веровање у појам "сакралног" - ма у којој се конкретној форми оно манифестовало, или се појам "религије" тумачи у стриктно монотеистичком и, када је о Словенима реч, хришћанском смислу. Дворниковић је на постављено питање да ли су Словени били религиозни, одговорио да су "стари Словени припјетских мочвара и сарматских равница имали своју степску прарелигију и митологију на културно--етничком степену свих народа тога типа. Везани за тле и природу обожавали су природне силе, касније персонификоване. Тај култ везао је фамили)е и племена. Пуста и глува тишина непрегледних мочварних шума и равница у словенској прадомовини, тамо негде око Висле и Припјета била је као створена да уталожи у душу тескобне слутње, а мистична божанства као да су се чула и осећала у оној пустој осами. Фантазија је радила, чулних утисака било је мало. Тај Словен морао је бити на свој начин религиознан. Био је то кроз хшьаде година изграђен и стациониран тип живота. Жилавост којом је тај Словен бранно своју религију пред надирањем германског завојевачког хришћанства на пруској равници северне Европе најјасније сведочи о виталности тога религиозног типа. Борба за Световида, Дажбога и Перуна била је већ и борба за прве словенске племенско-државне ћелије" (Двор., 1995: 76).

На јужнословенском простору, вели даље Дворниковић, деловала је византијска духовност, дакле, и византијска црква, која се, нема никакве сумње, једнако као и западна црква борила против словенскога паганизма. Да ли је, међутим, византијска црква имала више успеха од западне, католичке? *"Визаншија није усиела да црквом и духом ирецизира и визаншира Србе, иако је сриски средњи век у кулшури ирешежно осшао у знаку Визаншије. Сриско иравославље развило је своје особеносши и задржало много шога из сшаре, ирехришћанске еиохе. Сам ироцес црквене хрисшијанизације није йродро онако дубоко као у Руса,* већ је народ унео у цркву и својих националних елемената, сасвим различитих од православља нпр. грчког, руског и других источно-хришћанских цркава. Често

је у нас и из патриотизма било побожно речено или написано: 'Наш народ је побожан'. Мислим да ово није тачно. Побожност, било црквено-конфесиске, било као интимна диспозиција за религиозну контемплацију (као нпр. у Његоша) у *нашем народу не исшичу се никакве јаче дисиозиције за црквену иобожносш,* а још мање за теолошка дубљења и сколастичка цепидлачења. Ни једној од свих наших вера и цркава *није усиело да до краја зашре шрагове ирехришћанске религије као ни јаке дисиозиције за сшаре иаганске словенске ипразноверице.* Најјаче и највидније обележје живог и породичног српског православља *Слава или Крсно име ўрехришћанског је иорекла:* по досадашњим истраживањима биће да има везе са култом предака. *Наш фолклор религиозног живоша не одаје неког ирешераног иншензивног религиозног шииа.* Истина, и у нас се јављају ту и тамо појаве секташтва, па и свесних побуна против официјелне цркве, али све то остаје спорадично и изоловано, не прелазећи данашњу, рецимо, европску нормалу" (Двор., 1995: 78).

Како видимо појмови "побожан" и "религиозан" Дворниковић тумачи у хришћанском смислу, што не одговара савременом појму "религиозног" које се може остварити у било којој форми, почев од магије и митологије, до монотеистичког схватања. Друго питање, које је за наш проблем од прворазредног значаја, јесте: да ли је стара вера Словена, па дакле, и Јужних, у основи дуалистичка - утемељена на иранској, заратустринској религији, или је без тога основа? Ово питање је од значаја стога што су, приликом реконструкций старе српске и хрватске митологије, а на основу богате топономастичке грађе, управо примењена начела дуалистичких концепција. Због тога ћу у наставку нешто детаљније изложити овај проблем. Посебно је тзв. хрватска митолошка школа (Гржетић и Пилар) инсистирала на дуалистичкој концепцији и, с тим у вези, обавила неколико истраживања.

У књизи *О вјери сшарих Словјена, ирама иравјери Аријаца и Прасемиша* Гржетић-Гашпићев је најпре указао на низ занимљивих чињеница које се односе на психолошки развој религијских представа уопште, и код словенског народа, такође. "Стари Словјени су назирали у сваком стаблу по свога доброга или злога духа, који јих оживљује и уздржава", видели су "у храсту и ораху Перуна, у јасену Сунце" (Gržetić, 1900: 3). С обзиром на то да је основно полазиште Гржетипево да су Словени имали тзв. дуалистички систем веровања, којипретпостављадасе на једној страни налази добар бог, или добри богови, духови, а на другој су то зли богови или злодуси, он је инсистирао на тези да су "Прасловјени тврдили, да ће злодуси и вукодлаци сунце у јесени и зими ослабити, а с тога тјера Вид својим глоговим штапом на коњу и зимскога вука и бабу 'Зиму'. И помрачења сунца и мјесеца су они тако тумачили, казујућ, да ће кад кад аждаја, злодуси и вукодлаци сунце и мјесец захватити и тако да ће помрчити. То је разлог да Румуњи, који су од Дакословјена ову вјеру попримили, рекох,

да Румуњи зову *promrčnju* мјесеца 'Верколаци' т. ј. Вукодлаци", и при томе аутор наводи став из старосрбског законика из 1262. год. у коме се каже: "Кад се мјесец или сунце замрачи веле: Вукодлаци су изјели мјесец и сунце. Тако мисли *Менчешић* XVI. виека. У Срба се каже кад је помрчина мјесеца или сунца: изједа се сунце, изјело се сунце" (Gržetić, 1900: 49).

Полазећи од дуалистичке интерпретације словенске митологије уопште, према томе и древних јужнословенских вера, од становишта које није без озбшъних упитности, Иво Пилар је бар у једној ствари био у праву, рекавши да предложени метод који у народним обичајима, у језику и фолклору има да трага за основом митолошкога система, треба дасе са највећом могућном пажњом да "примијени баш код нас Хрвата и Срба, код којих се налази велико обиље народнога традиционалног блага, знатно веће него у многих осталих словјенских народа, које је сувише доста рано сакупљено у разним збиркама те је истраживаоцу приступачно" (Pilar, 1931:3).

Једном речи, на бројне примедбе значајних аутора словенске митологије, Лежеа, Рајтера, Ловмјањског, који сматрају да су извори за реконструкцију словенских митологија штури будући да под појмом "извора" мисле у првом реду на документе позитивистичке, историографске нарави, Пилар поставља озбиљно питање: "Хоћемо ли клонути [...] и уопће напустити наду, да икада расвијетлимо и систематизирамо подручје словјенског преткршћанског вјеровања? - Ја то не бих препоручио. Напротив је сврха ових редака, да се истакне, како има Адријанина нит, која би могла извести савремену науку из лабиринта, у коме се изгубила словјенска митологија. Та је нит јасно видљиви *дуализам* у вјери старих Словјена" (Pilar, 1931: 5 и д.). Дакле, Пилар настоји да досегне до Аријаднине нити словенске религиозности, али је проблем у томе којим је правцем кренуо да ту нит тражи.

Реч је о томе што је настојао да поменуту веру изведе из дуалистичког система. "Питање дуализма у вјери старих Словјена није никаква нова, него напротив врло стара ствар. Оно се опажа одмах у почецима литературе и хисториографије о Словјенима". Он је за ову прилику и сам тражио ослонац у постојећим западним изворима, констатујући како су "стварни основ за констатацију дуализма у вјери старих Словјена налазили стручњаци нарочито у много спомињаној глави Хелмолдове *'Chronica Slavorum'* (I, 52)", која даје за право да се може говорити, наводно, о дуализму Белогбога и Црногбога. Није пропустио да наведе податак историјског географа Филипа Клувериуса из његовог дела *Germania antiqua* да су "Венди у Шлезији обожавали два бога: Билбоха и Цернобоха (Zerneboha). Билбоха звали су Јутербохом, јер су га славили јутром у зору", па у напомени додаје: "Цитирано по Brückneru, *Mitologia Slava,* Bologna 1927, стр. 251". Но, ако је тако са Западним Словенима, за које верује да су, на основу неких аргумената, имали дуалистички став, како је са Јужним

Словенима, код којих није написана никаква хроника, попут оних из пера хришћанских мисионара који су деловали на простору Западних Словена? Свакако, и речена митолошка опозиција: Црнобог - Белбог још не говори у прилог дуалистичком карактеру вере Западних Словена.

"За Јужне Словјене немамо међутим документираних доказа у старим кроникама, да су познавали антитезу 'Белбога' и 'Црнобога'", али је погрешно уопште одбацити тезу да ако већ нема реченога дуализма Црнобога и Белбога да није било неког "дуализма" код "Јужних Словена, већ само код полапских".

Потврду за своје ставове да је и код Јужних Словена било дуалистичког веровања нашао је у делу Павла Јосипа Шафарика који је "први словјенски аутор, који је из овога разасутога стварнога материјала код старих Словјена изражео тврдњу о дуализму као религиозно-хисторичком појму". У додатку примећује како Шафарик "у својој повијести словјенскога језика и литературе даје кратак преглед о вјери и обичајима, култури и језику старих Словјена овако: 'Unter allen waren Peruu, der Donnergott, biely Bog, der Geber alles Guten, cerny Bog, der Schöpfer des Bösen, *in welchem sich ganz der persische Dualismus kundthun,* und Swietowid der Allessehende von Arkona auf der Insel Rügen, die höchsten Gottheiten' (Joseph Paul Schaffarik, *Geschichte der slavischen Sprachen und Litteratur nach allen Mundarten.* Ofen 1826. стр. 13). Шафарик прихваћа дакле овдје постојање дуализма у вјери старих Словјена, констатира његову упадну сличност са старо-персијским (зороастровским) дуализмом".

Разуме се, ова интерпретација структуре словенског религијског погледа као дуалистичког није здушно прихваћена код осталих аутора који су се овим питањем бавили. Пре свега, против словенског дуализма био је међу првима Јакоб Лудвиг Грим. У својој *Deutsche Mythologie* пише: "Einen durchdringenden, idealistischen Unterschied zwischen gutem und bösem Geiste, Ormuzd un Ahriman, kennt weder die indische, noch die deutsche Götterlehre. Der slavische Glaube stellt einen schwarzen und weissen Gott auf: Bjelbog und Tschernibog. Dieser Dualismus scheint mir aber weder durchdringend noch ursprünglich". Једном речи, постојање ова два бога никако није код Словена изворно и органско.

Било како било, после изјава двојице утицајних аутора XIX века, Шафарика и Грима, постало је отворено ново питање о томе постоји ли или не постоји тзв. словенски религијски дуализам? Као да су њих двојица зацртали две основне линије интерпретације: а) прва би инсистирала на митолошком дуализму, настојећи да га доведе у везу са великим дуалистичко-религиозним покретима, ослонивши га, пре свега, на иранску, заратустринску религију; б) друга линија није сматрала "дуализам" као значајније обележје словенске древне религиозности. Она је отворено порицала такву тенденцију сматрајући појаву појединих дуалистичких момената у словенској религији за нешто сасвим споредно.

У представнике првога правда убрајају се још: *И. Ј. Хануш* - професор филозофије у Лавову (1838-47) и Прагу (1849-1952), који је покушао да систематизује словенске митологије на тај начин што је старословенске митолошке елементе поделио на три групе: а) у првој се налазе митолошки елементи староиндијскога порекла, б) у другој су елементи персијске, заратустринове религије, и в) у трећој су посебни облици и преображени митски елементи који су настали када су их преузели Словени. Хануш је потпуно прихватио дуализам у вери старих Словјена приписујући му заратустринско порекло, с том допуном да речени елементи нису код свих Словјена на подједнак начин распрострањени. Наиме, код *западних* Словјена претеже *иерсијски, зарашусшровски* утицај, док код *исшочних сшароиндщски.* "У јужних Словјена да су застушъена оба елемента подједнако, али је њихово вјеровање проткано многим страним митским елементима" (в. Pilar, 1931: 8 и д.). У ову трупу теоретичара који признају постојање дуализма спада и руски славист и историчар Александар Фјодорович Гиљфердинг (1831-1872), који сматра да је прадомовина Индоеврошъана Азија, иако је реч о претпоставци која је напуштена. Према Гиљфердингу "Словјени су са Литванима посл>едн>е индоевропско племе, које се из средњо-азијске прадомовине доселило у Европу". Једном речи, Гщъфердинг сматра "да су од свих Индоеврошьана само Словјени судјеловали у великом покрету Зороастрову, јер имају иранску ријеч *бог* од иранског *бага",* те су стога Словени "једини могли донијети у Европу дуалистичку антитезу између Црнобога и Белбога, која је настала у Бактрији".

Средњи или трећи правац између оба екстремна заузимају историчари религија, пре свих Шарл Шмит из Стразбура (1812-1895), чије је погледе прихватио и хрватски научник Рачки. У поглављу *Sur le dualisme dans le paganisme slave* Шмит констатује тај "дуализам, али допушта могућност да је он донесен Славјенима по утјецајима манихејско-катхарскима". Овоме смери припада и Рачки, који сматра да је дуализам значајан за "полапске Словјене: 'Код полапских Славена поганских бијаше дуализам главни чланак њихове вјере, како свједочи савремени писац Хелмолд' [...] 'Ово се свједочанство односи дакако само на један огранак словјенски. Али други налазе трагове дуализму у језику словенскоме: богъ, дивъ, бЬсъ, те мисле, да се словенско племе одијелило од азијских Аријана, послије код Зенда обнове Зороастрове, и дуалистичке назоре са собом понијело [...]'".

Треба казати да се при крају 19. века појавила оштра реакција на гледиште да су Словени били дуалистични у религији. Међу првима је пољски слависта Вилхелм Богуславски констатовао код старих Словена, додуше, постојање неких дуалистичких идеја, које пореди са иранским дуализмом Заратустре, али сматра да је представа о супротности добра и зла општељудска појава, која се рађа из животне невоље потиштених и

подвлашћених, и да је поникла из ниског социјалнога положаја Словена. Поредећи пак словенски дуализам с иранским, он уочава битне и дубоке разлике закључујући да не прихвата мисао да старословенски дуализам потиче од иранскога гледишта.

Најжешће супротстављање идеји дуализма у словенској религиозности учинио је *Грегор Крек,* један од најзначајнијих проучавалаца словенске митологије. И сам Пилар примећује како Крек "радикално отклања сваки дубљи дуализам у старих Словјена, а напосе пориче сваку везу са дуализмом иранским" (Pilar, 1931: 9-10). Грегор Крек сматра да ништа није погрешније од тврдње да је код Словена постојао "филозофски дуализам богова, нешто у смислу Зороастрисма [...]. Дуализам, какввог срећемо код Словена, познаје мит сваког сродног народа, и не састоји се ни у чему другом, него у борби светла са тамом, тако да овде и сами појмови Добро и Зло имају сасвим други смисао, него у Заратустрином учењу, чије се апстракције ни на који начин не могу поредити са словенским митским представама. Повод за то је дала заблуда околношћу, да су хронике говориле о неком Црнобогу, коме је, природно, супротстављен неки Белбог. Ово је ипак само преостатак хришћанских представа пројектованих на касније паганство" (Krek, 1887: 404-405).

Овим поводом Пилар примећује: "Креков оштри отклон дуализма остао је одлучан у славистици последњих деценија све до данас" (Pilar, 1931: 10 и д.). Свакако, Крек је у одбрани става о словенској митологији као недуалистичкој имао следбеника и код нас. *Нодило* је био један од његових присталица. Од страних теоретичара Ханушовој дуалистичкој концепцији најодлучније су се супростављали Луј Леже и Лубор Нидерле. Леже, додуше, каже како се Црнобог спомиње у Хелмолдовој Хроници али да нема ни речи о постојању некога Белога Бога. Зато он одлучно одбацује дуализам.

Нидерле и Брикнер су без резерве прихватили Креково мишљење. Нидерле је дуализам ограничио само на полапске Словене, видевши у томе хришћански утјецај. Иначе, он негира став по коме су стари Словени преузели ирански дуализам будући да у старословенском веровању не постоје трагови борбе добра и зла. Он одлучно одбацује гледиште свих оних словенских митолога, који прихватају дуализам као битни елемент старословенског веровања. Трагови тога дуализма појавли су се, по његовом мишљењу, тек у доба распадања старе вере и прелаза у хришћанство, које је у својим апокрифима имало много дуалистичких елемената. Ове идеје прихватио је, затим, Брикнер (Brückner, *Mitologia Slava,* Bologna 1927, стр. 203 и 207, 231) тврдећи, да дуализам у вери старих Словена није никада постојао.

Пошто је опсежно изложио бројне теоријске концепције о карактеру вере Јужних Словена, Иво Пилар је, супротно Нодилу, Нидерлеу, Брикнеру, Лежеу, прихватио гледиште да су Словени уопште, према томе и Јужни Словени, били на дуалистичком становишту. Будући да је скоро двадесет година живео у Босни, као подстицај за прихватање поменутог гледишта био је његов увид у основни духовни смер богумилскога покрета у средњем веку. "Проживјевши преко 20 година у Босни, искрсло је преда мном богомилско питање" које је бацило нову светлост на речени проблем. Аутор се, дакле, определио за став о постојању *дуализма* код Словена уопште и код Јужних Словена, посебно.

Пилар је утврдио две битне ствари:

1) "Свагдје на Балкану, гдје државна власт није одлучно и са свом тежином своје моћи наступила против богомилства, оно је неодољивом снагом продрло и привукло к себи већину словјенскога пучанства, тако да је видљива нека засебна предиспозиција балканских Словјена за богомилство". Овде се повео за мишљењем Ватрослава Јагића, које је он изложио у *Хисшорији књижевносши народа хрвашскога и срискога* (књ. прва. Старо доба, Загреб, 1867, стр. 80): "Хтјели бисмо особито, да се можемо изјаснити, у чему је богомилство нашему народу толико пријало, којими ли се својстви толико подударало с нарави словјенском, да се је много вијекова снажно одржало не само међу простим пуком, већ чак код бољара, кнезова и краљева бугарских, српских и босанских".

2) "Али, додаје Пилар, ја сам констатирао и другу не мање важну чињеницу: Богомилство је изразито дуалистично, али, зачудо, у оним формама, у којима се оно на Балкану развило, дуализам је много изразитији, него у оним религиозним доктринама, које су на Балкан донесене и из којих је богомилство никло, а напосе у наукама павлићана, масалијана, еухита и т. д. Било је дакле за сваки социолошко школовани ум јасно, да је однекуда морао доћи неки дуалистички принос, који је богумилстки дуализам појачао. Ту се нађох на истом стајалишту као и бугарски истраживалац богомилства проф. *Јордан Иванов (Богомилски книги и легенди.* Блгарските академија на науките. Софиа, 1925. стр. 19), који је међутим одмах и ријешио питање тако, да је устврдио, да се овај дуализам има свести на утјецај Печенега, који су били манихејци и дуалисти, те се у 11. стољећу населили по Бугарској" (Pilar, 1931: 12-13 и д.). Коначно, у овој идеји нарочито му је била подстицајна већ цитирана Шмитова књига *Sur le dualisme dans le paganisme Slave.*

"Свратио сам пажњу на тај дуализам, почео сам помишљати, није ли неки дуализам у преткршћанском вјеровању старих Словјена била она предиспозиција балканских Словјена за дуалистичко богомилство, и није ли тисућљетно старословјенско дуалистичко вјеровање појачало манихејски дуализам, који је у павлићанству и масалијанству био доста слабо изражен и већ закржљао. Та ме помисао није више остављала, с тим мање, што сам слично схваћање нашао и код *Рачкога* [...] и код *Гржешића".*

Све то навело је Пилара да се предано почео бавити иранском религијом и учењем Заратустре. Шта му се у томе учењу учинило продук-

тивним за случај балканске словенске религиозности и настанка богумилства, посебно? Било је од суштинског значаја за "Заратуштрину науку, његово супротстављање сељака земљоделаца као праведника опакоме номаду разбојнику, његово истицање земљорадње као идеала праведнога и богумилнога живота". Другим речима, Пилар је оценио да је темељ богумилства чинио живот земљорадника, везаност људи за земљу, будући да је "код Зороастрове вјере земљодјелство била религиозна дужност". За овакву хипотезу о дуализму код Словена Пилар је нашао још један важан подстицај приликом свога боравка у Грацу, где је сазнао "да исту тврдњу о зороастровству старих Словјена учи чешки учењак проф. *dr. Jan Peisker".*

Ко је био Јан Пајскер, чији је рад од прво访разредног интереса за утемељење једне сасвим нове методологије у приступу топономастици на јужнословенском подручју? Пајскер је славист, али се професионално бавио специјалистичким студијама социјалне и привредне историје. Већ у Прагу је почео да се бави аграрно-историјским студијама. У Грацу је изучавао топографска имена, за која је као славист морао разабрати да су била у вези са предхришћанским веровањима старих Словена. По својој званичној дужности, као сарадник *Historische Landeskommision für Steiermark-a,* он је био у обавези даречена штајерска места и лично обиђе, приметивши како су она све доскора систематски носила неку нарочиту, типичну физиономију. Главна је његова методолошка претпоставка следећа: *"То су обично брда у близини воде, ше шшо је значајно, сшоје увијек воде с лијеве стране брда која носе име бога свјешлосши и добра, а с десне сшране воде сшоји брдо, иеђина или гудура, која својом шойографском ознаком иоказује бога шаме и зла, дошично злодуха, ђавла"* (према: Pilar, 1931: 15 и д.).

Ето, тим је путем кренуо и Иво Пилар. Најпре је предочио мапу брда у Будишину, где са десне стране од Лабе (Елбе) стоји брдо *Чорнебох* (651 метара), а са леве: *Билебох* (499 метара), што се, већ и по тој стратегији истраживања, код нас могу наћи бројни примери и у Србији: *Црни врх - Бели врх, Црни Тимок - Бели Тимок,* или у Сврљигу два села: *Црнољевица* - првобитно, доиста са десне стране Сврљишког Тимока и друго село *Белоиње* само 1,5 км удаљено, налази се са леве стране тог истог Тимока.

На овоме трагу Пилар је самостално даље развио наведене основне теоријске идеје операционализујући их у конкретним ономастичким истраживањима. Најпре је указао како су "се стари Словјени, отпадници од кршћанства, само враћали својему старословенском Световиду. На југословјенском подручју, гдје је утјецај кршћанства био врло ран и интензиван, цркве *св. Вида* врло су нам драгоцјен индициј, кад тражимо и утврђујемо стара светишта словјенскога Световида. Било би додуше погрешно тврдити, да је свака црква св. Вида знак некадашњега светишта Световида. Али нам ту дуалистичка сценерија, коју је открио Пајскер, даје драгоцјену помоћ, јер где нађемо цркву св. Вида и дуалистичку сценерију, било то само и близу, можемо с највећом вјеројатношћу устврдити, да се ту некада налазило старословјенско светиште Световида. Цркве су найме кадшто грађене на истоме мјесту, гдје је некад стајало старословјенско светиште, а често и само у близини" (Pilar, 1931: 20 и д.).

Исто тако Пилар је скренуо пажњу како "у новијим црквама, поједини покрајни олтари показују свеца, чија је стара црква некада стајала негдје близу. Тако је кршћанство замјерном традиционалношћу и големим напором чувало стољећима и кроз све мијене времена чува нетакнут свој апарат. То је боље успијевало у оним крајевима, који су трајно били под кршћанском и истовјерном влашћу, него у крајевима, који су доспјели под иновјеру и кршћанству несклону власт. Стога ћемо лако опазити знатне разлике између крајева, који нису никада долазили под турску власт, и оних, који су неко вријеме или на дуже долазили под власт турску, нао на пр. Босна и Херцеговина. У оним првим крајевима бит ћемо у нашем истраживању упућени понајвише на црквене сурогате и наћи ћемо, да је старословјенско митолошко називље највећим дијелом уништено. Цркава пак не ћемо налазити на пр. у Босни и Херцеговини, гдје се напротив много више сачувало митолошкога топографскога називља, и то не само због доласка турске власти, која је врло ослабила кршћанске утјецаје, него и стога, што она форма кршћанства, која је од 12-15. вијека ондје владала, *богомилсшво,* није толико непријатељски наступила против дуалистичког вјеровања старих Словјена, него је, и сама дуалистичка, показивала много више толеранције према вјерским остацима старих Словјена". Друга је његова теоријска идеја да је, осим што је Световид био врховни бог универзалног словенског пантеона, под копреном хришћанства био замењен следећим супститутима: св. Видом, односно Витом, св. Илијом и ев Јованом Крститељем.

Није само "св. Вид био кршћански сурогат за старословјенскога бога сунца и свјетлости, него да он ову улогу дијели с још два кршћанска свеца, чије се цркве појављују на мјестима, за која је очито да су била некада посвећена старословенском богу сунца. То су св. Илија и св. Иван Крститељ. Код овога већ 'ивањски кресови' показују, да је нетто наслиједио од старословјенскога култа свјетлости, сунца и огња, а кршћански Илија 'громовник' имао је сурогирати громовничку дјелатност старословјенскога главнога бога, пак ћемо и цркве, посвећене томе свецу, врло често налазити на брдима некада посвећенима старословјенскоме богу сунца и свјетлости.

Кршћанство пак водило је према старословјенском Световиду у неку руку политику 'divide et impera'. Св. Ивану дало је светковање најдужега дана и кресове; св. Илији невремена, муње и Громове, а св. Виду име и лијечење очију ('видање'); тим својим поступком лакше му бијаше сломити моћ Световидову".

Шта се, међутим, догодило са опозиционим панданом Белбогу или Световиду, наиме, са Црнобогом, од времена када је хришћанство преузело вођство на Балкану код Јужних Словена? Пилар сматра да је Црнобога црква преобразила у св. Михаила Архангела, св. Ђорђа (хрватски св. Јуре) и св. Блажа, који је код Срба постао св. Василије.

"Као бог сунца и свјетлости, тако је и бог таме имао своје кршћанске сурогате. На мјестима (или близу њих), која су била посвећена богу таме, налазимо чудном редоношћу цркве или капеле св. Михајла Арканђела и св. Јурја, оба побједника врага или змаја. Совјетски митолози спомињу још једно сурогирање слично оному код св. Вида, наиме замјењивање између старословјенскога Велеса-Волоса и св. Блажа (Leger 19. с. 112-116). И као што је у руском Новгороду саграђена црква св. Блажа на мјесту, гдје је стајао кумир Велесов (Brückner 4, стр. 119, 124 и д.), тако ћемо на мјестима, гдје стоје цркве посвећене овоме свецу, с великом вјеројатношћу мислити на некадашња светилишта посвећена Велес-Волосу. То нас занима стим више, што је Велес-Волос по мишљењу свих стручњака припадао реду богова таме и зла (Leger 19. с. 113), па ће се цркве и капеле св. Блажа редовно налазити на десној страни воде".

У наставку Пилар наводи примере из својих истраживања, али и проблеме на које је наишао у конкретним анализама. Упозорио је најпре како његово истраживање отежава једна околност, наиме, да би идеју о дуалистичком карактеру светилишта спровео до краја, проблем је убицирање река будући да их више нема у тзв. "'красу' у Приморју, Далмацији, Херцегвини и Црној Гори. Познато је, да су пусте голети нашега Приморја некада биле густо зарасле шумом. Гдје је данас голи крш, ондје су прије 1000 година стајале густе шуме. Док је било шуме, *жуборили су [...] иошочићи и йошоци* [...]. Ми ћемо дакле у Приморју, Далмацији, Херцеговини и Црној Гори врло често узимати вододерине за живе потоке, јер су оне некада и биле потоци". Тако ћемо комбинациям "топографскога називља, цркава и дуалистичких завјеса с већом или мањом вјеројатношћу налазити старословјенска светишта" (Pilar, 1931: 22,23). После свега Иво Пилар закључује како су тезе проф. Пајскера о дуализму у вери старих Словена не само нашле "потпуну потврду на подручју Краљевине Југославије, него и то, да тај дуализам није само споредна и дјеломична појава у вјери старих Словјена, него њезина главна и основна значајка" (Pilar, 1931: 75 и д.).

Укратко, главна теоријска тврдња Иве Пилара гласи да је развоју богумилства код нас, као својеврсне јереси у православљу, допринео духовни ослонац у дуалистичкој вери старих Словена, а затим, што је посебно карактеристично за Јужне Словене, словенски народ на овом простору био је, једнако као и у Ирану, земљорадничкога занимања, а то је, све скупа, водило древном религијском дуализму. *"Дуалисшичко богомилсшво* зато је толико пријало нашему народу и такву неодољиву привлачну снагу имало на њега, јер је одговарало традиционалним тисућлетним дуалистичким погледима старих Словјена, којима је тај народ био одан од свога пријелаза к Заратуштриној вјери па све до свога покрштења. Даље ће се објаснити и знатно питање: зашто се Словјени свагдје у повијести јављају као земљодјелци? Ето, зато, што су били заратуштровци, и што је у тој вјери пољодјелство било не само вјерска заповијест, него уопће основа верске и социјалне организације" (Pilar, 1931: 82-83). Пилар тврди да је гледиште Пајскерово (заједно са резултатима Пиларовим) "углавном доказано, да је дуализам у вјери старих Словјена, а по томе и сама вјера њихова била по свом подријетлу зороастровска или заратустричка. Та тврдња Пајскерова заправо није ништа ново, него је она иста наука, коју су некада учили познати словјенски учењаци Хануш и Гшъфердинг". Управо због тога, Пилар ће устврдити како би сада "према томе стајалиште Грим-Шафарик-Крековово било само заблуда, скретање с правога пута, које је словјенску митологију управо и довело у безнадно и безизлазно стање".

Критика. Код српских митолога било је радикално супротних гледишта поводом ове хипотезе о словенском верском дуализму, коју су поставили Пајскер и Пилар. Међу првима је такво гледиште одбацио *Веселии Чајкановић*. О тзв. словенском религијском дуализаму Чајкановић каже како је "занимљива и, на први поглед, потпуно исправна теорија о дуализму у вери старих Словена", коју је поставио Чех Јан Пајскер, и Хрват Иво Пилар. "Пајскер је, после дугих топографских истраживања, констатовао у Европи, где Словени живе или где су раније живели, извесне локалитете који имају типичан облик: то су увек два брда (или стене или пећине), између којих тече река или поток, па се једно од н>их назива именом - кажу Пајскер и Пилар - доброга бога, а друго именом ђавола или уопште каквог злог демона: и то тако да доброме богу припада лева, а ђаволу (или каквом другом злом демону) десна страна".

И Чајкановић се осврће на питање два брда у близини Будишина. "Место именом злога демона, стена на десној обали често се назива и Девин камен или Момин камен". Пајскер каже да је то неспоразум. Јер, "дева у парсизму означава злог демона, а Девин камен првобитно је значило злодухов камен, а доцније, када је право значење речи дева заборављено, начинила је народна етимологија од њега девојачки камен. Према Пајскеру, ови наспрамни локалитети били су светилишта богу добра и богу зла, што би у исто време био доказ да су стари Словени били заратустровци. [...] Пајсер-Пиларова теорија, ма колико да је духовита, није вероватна (мада, у начелу, известан утицај иранске религије на религију наших далеких предака не би био немогућ" (Чајк., 1973: 352-353).

Које решење предлаже Чајкановић, које би, уосталом, било од значаја за разумевање култне планине у источној Србији - планине Девице? "Према томе, локалитети где се спомињу, један поред другог, оба словен-

ска бога, указују не на какву дуалистичку антитезу у смислу заратустровском, него на трагове старога култа, у коме су бог доњега света и бог громовник чинили божански култни пар. Име Девин камен или Момин камен, *Jungfernsprung* - са етимолошким скаскама о гоњеној девојци која је, немајући другог излаза скочила са стене у реку - није постало на основу погрешне народне етимологије према злом богу, *devas,* него је овде, свакако, успомена на неко старинско женско божанство, које је са богом доњега света стајало у некој вези. [...] Позната је чињеница да хтонични богови по правилу имају свој женски корелат. [...] У једној лужичкој скаски, која се везује за малочас споменуто брдо *Čorneboh* код Будишина, каже се како је Црнобог имао дивну кћер, 'коју је волео него сва своја блага' [...]· Што се тиче реке која тече између локалитета Црнога и Белога бога, може се подсетити на познату представу по којој је доњи свет од горњег одвојен реком" (Чајк., III, 1994: 73). "О страдању тога женског божанства (бежање; скакање у воду) говорила је нека света легенда, која нам је данас сачувана у разним варијантама, али чији је првобитни садржај тешко реконструисати" (Чајк., 1973: 355). Овим поводом ваља видети и рад Фрање Галинеца *Прилози за мошив 'несрешна и гоњена дјевојка' у хрвашској кајкавској књижевносши XVIII сшољећа.* (Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена, Загреб, бр. 30, св. 2. стр. 1-16).

Са своје стране, држим да би структуралистичко ишчитавање бројних варијанти легенде о "гоњеној девојци" могло водити закључку да овде, у ствари, није реч о прогоњеној девојци, која је, немавши куд, морала да скочи у воду, већ о једном другом митему. Наиме, све варијанте легенде имајузаједничку структуру: *девојкаје иринуђена да скочи у воду*\ Неће ли ствар бити у томе да је овде реч о древном обичају жртвовања девојке воденом божанству, па, будући да је временом тај обичај постајао окрутан и неподношљив, као год и онај у граду Тројану на Пештери, да је девојка плакала што мора бити принесена на жртву аждаји из језера, довело до хришћанског преосмишљавања, при чему је св. Димитрије, а негде је то св. Сава избавио девојку од сигурне смрти. Уосталом, у Старом завету Јахве саветује представнику свога изабраног народа да се окане старе вере и обичаја приношења жртве старом богу Валу, коме су кроз оган> жртвовани синови и кћери његова народа.

Поводом песме *Смрш Марка Краљевића* чији један инсерт гласи: "Већ ћеш, болан, умријети, Марко, / Ја од Бога, од старог крвника" Чајкановић каже: "Бог крвник, по томе схватагђу, био би зао бог, дакле: антипод правога Бога; та представа дошла би била нама из богумилизма", те је у горе споменутој песми дат "један фрагменат из богумилске догматике" (Чајк., 1973: 356 и д.). "Индијски душовадилац Јама, грчки Хермес, па онда Аполон и Артемида [...], германски Водан, нису били зла божанства. Бог крвник није, дакле, зло божанство, него, просто, божанство чија је функција да људима узима душу. У српским народним умотвори-

нама свети Арханђео, српски душовадилац [...] назива се крвником". Дакле, "Бог стари крвник", није, вели Чајкановић, зао бог, него "бог старац у чију облает спада узимање душа [...]. Који би то бог био (јер овде није реч о хришћанском Богу...), није тешко погодити. Ко би други могао бити него старински бог мртвих, чија је главна функција, као и код сродних божанстава у другим индоевропским религијама, да одузима људима живот и вуче их у доњи свет?". То је, очито, у хришћанству Арханђел Михаиле, у чему се, бар на први поглед слажу оцене Чајкановића и Пилара, с тим, што ни Црнибог, ни Архангел Михаило - као супститут "Бога крвника", нису последица дуалистичког веровања, већ јесу један сегмент, једна димензија, хипостаза врховног бога који ствара свет, који, затим, ради на његовом одржању и који ће га, коначно, по природи ствари разорити.

6. Предлог једног броја оиерационалних сшавова

Навешћу сада један број *оиерационалних сшавова* који су за ову прилику формулисани, и којих ћу се, углавном, придржавати приликом структурирања мапа и интерпретације добијенога топонимскога материјала са јужнословенског простора. Неки од ових принципа, који су били априори установљени током рада преиначивани су а каткада и сасвим преформулисани "под тежином" *емиирцјске аргуменшације,* док је један број био накнадно изведен, боље речено, које је "изнудио" сам материјал. При томе сам имао у виду и бројна методолошка упутства која су за сврху истраживања топографских појмова у митолошком кључу изложили савремени лингвисти. Ево тих краћих парадигматских пропозиција са методолошким импликацијама.

1. Да би се једном топониму типа "Троглав", на пример, приписала митолошка релевантност, мора се прецизно установити: (а) да ли је сазвучност топонима Троглав или Триглав, с теонимом *Триглав* случајна те се и не заснива на етимолошкој вези; или је (б) можда та веза само посредна и, најзад, (в) да ли се заиста божанско име *Триглав* у свом култном или митолошком значењу одразило на дати земљишни објекат у древно паганско доба.
2. У недостатку *дирекшнога* упућивања неког топонима на везу са митским "објектом" треба, као пожељан, узети *иосредни кришериј:* његово што раније спомињање будући да га то спомињање временски приближава епохи словенског паганства и омогућава да се на евентуалној различитости тадашњег гласовног облика од савременог провери његова етимолошка веза са теонимом.
3. Када је један "топоним" са могућом митолошком импликацијом непосредно окружен "атрибутима" које интерпретирамо као саприпад-

не појмовној структури тога "божанства", као што се, на пример: *седло* и *коњ* тумаче као атрибути *Свешовида,* или *иешао, храсш, церовица, шресак, коирива, божур* као атрибути *Перуна,* сматраћемо да број таквих атрибута поменутог митолошког лика, као и њихова просторна блискост главном топониму, повећава вероватност да је на терену постојао култ датога божанства.

4. Релевантан чинилац који повећава вероватноћу да је пред нама топоним са теонимским значењем јесте *изглед* односно *својсшва објекша.* На пример, ако је неки врх изложен олуји и громовима, или је положај брда у правду изласка сунца, како се то истиче у случају истарског брда *Перун,* све то може дати повода да су поједина ортографска имена настала по богу-громовнику: *Перуну, Перуники,* или *Св. Илији* - у хришћанској интерпретации. Сличай је пример сврљишког средњовековног насеља *Подзвижда* - данас у облику христијанизованог имена *Поишица,* које је изложено снажним ветровима, и има "извор који звижди" (Богдановић, 1990: 47), те, претпостављамо, стоји у некој вези са *Подзвиждом* - словенским божанством олује.
5. Знатну вероватноћу да један топоним садржи теонимско значење подупиру следећи посредни индикатори: а) народна веровања и предања, б) обреди који су повезани с објектом, и в) постојање у близини још неког другог топонима који је културно и смисаоно са њим повезан. Дакле, уколико је фолклорни материјал - који индицира један митолошки појам, богатији на простору где сусрећемо једно такво име, као што је Перун у Пољицама или Перун у Истри, вероватније је и присуство култа датога божанства на истом простору.
6. Када се наиђе на тзв. неизведене облике, као што су *Белее, Влас, Перун, Дајбог* - насупрот изведених попут *Власова, Перино било, Дабгора,* њихово теонимско постање је и са морфолошког гледишта вероватније од антропонимског. Речју, поменута имена нису изведена по неком личном имену човека, на чијем се имању, на пример, поменути топоним налази.
7. Исто тако имена са древне митолошким савзуцима, чак и када о њима нема експлицитних показателе (као нпр. под 5), не треба просуђивати као безнадежан случај за историју испитиване религије јер има таквих имена чија су паганска савзучја *сама йо себи* довољно речита, као *Мокошица.*
8. Ако у некој географској области, у локалној заједници, постоји култ једнога божанства, тада ћемо и лично име у том региону које је истозвучно, или пак савзучно имену тога божанства о чијем је култу реч, са великим степеном вероватности сматрати теофорним, изведеним према датом митолошком лику.
9. Што се више дају приближити један другоме у времену и простору теоним и од њега изводљив антропоним, тим вероватнија бива теофорност личног имена.

10. Географска блискост два или више индикативних топонима којима приписујемо могућан митолошки смисао повећава претпоставку да су исте или сличне теонимске структуре. Једном речи, што је на ужем простору присутнији већи број имена која чине пакет митолошки смисаоних топонима, вероватнији је закључак да је на томе подручју постојао култ одређеног божанства, које термини имшшцирају. И обратно, што је мањи број релевантних топонима на знатно ширем простору, смањује се степей поменуте вероватноће.
11. Међутим, и када постоји знатнија удаљеност два парадигматична топонима, ова се удаљеност може занемарити у случајевима када се на једном простору, гледано из перспективе дате митологије, односно одређивања читаве области као релевантне са гледишта култа, повећава број одговарајућих топонима који по савзучју кореспондирају са теонимским или пак демонолошким структурама. Да поновимо пример региона *Делнице* који на растојању од око 30 км. има следеће топониме: *Трајан, Белес, Перино Било, Св. Илща, Св. Вид, Роженица, Бабин врх, Прединац, Рушево, Дивишка, Дивјака, Вишошево, ВидинаГреда, Богдин, Рујник, Живица, Душевлака, Вражији Долци, Вражји иролази,* а од атрибута: *Самар, Трескавац, Требишша,* и др.
12. Веће право на интерпретацију једнога топонима као репрезентанта теонимског бића полаже термин који се везује за име планине, брда или виса, односно реке или извора уколико по савзучју имплицира име неког божанства: *Перуна, Троглава, Трајана, Белеса,* него име сличне морфолошке основе које се односи на "потес" и "насељено место".

   а) Имена насељених места, односно потеса, њива, изложена су већим променама чије је преиначивање у директној вези са вољношћу одређених социјалних трупа и зависе од промена политичких, културних и верских стратегија.

   б) Што је насељено место веће, попут варошица и пространијих села, или, пак, уклолико је реч о главним улицама у градовима, о трговима, изгледније је да ће такви топоними бити подложни бржим променама од имена мањих сеоских средишта и споредних улица. Изузетак су градови: у Македонији Белее, у Бугарској Перник и Трojан, мада је и само име Белее било проширено.
13. Уколико је реч о насељеном месту - а то би, условно, могло важити и за планину, вис, брдо, потес - које је *удаљеније* од већег градског средишта, могућност трансформисања његовог имена, односно његово преосмишљавање и радикално преиначивање је утолико мања, и обратно.
14. Вероватније је да се име једнога насеља, односно потеса које је теонимског порекла у каснијем преиначивању доводе у везу са антропонимским пореклом, него што би то био случај са именом планине или виса. Случај са именом града Подгорице, Белеса (Титоград и Титов Белес) вишеструко је индикативан.

15. Приликом тумачења једног преиначеног топонима који асоцира одређено мнтолошко значење мора се прецизно истражити контекст, односно време, социо-нсторијске околности које су такву промену кондиционирале. Потребно је истражити да ли је *древни мишологија* - из које желимо да протумачимо његову смисаоност - била сасвим елиминисана, мртва и неделатна у доба када је преиначивање топонима извршено да бисмо могли установи™ у којој је мери, и да ли је уопште смисао који имплицнра садашњи топоним повезан са ранијим верским извором, или је од њега сасвим случајан и произволен.
16. Како се одлучити, приликом тумачења термина који имплицирају две у битн различите семантичке варијације, какав је, на пример, топоним са основой *"шреб-"1* Да ли је смисаони еквивалент израза "требити", "требљевина" - у смислу "крчити шуму", или пак "требиште" - жртвеник божанству? Овде неће увек бити довољно ослонити се само на науку о језику. Да би се један такав термин довео у митолошки смисаони однос, на пример са "требиштем", а не са "крчевином", мора се истраживати не само из угла историје језика већ и из културолошке перспективе. Због тога сам на неким мапама поред термина са основом *"шреб-"* оставио и топониме попут "Крчевипа", који речито указују на истреблено место, како би се видело да је у говорној пракси народ и морфолошки тачно двојио ова два појма.
19. Један могућан принцип изведен на основу емпиријске генерализације гласи: велика је учестаност, односно кореспондентност следећпх парова топонима који, према овде прихваћеном митолошком кључу имплицирају следећа четири пара односа: 1) *Перун - Свешовид,* односно њихових супституција: Пера, Перино, Петрино, Перуника, Илино, Илијино, Св. Илија, с једне стране, и топонима са основом Вида и Вита; 2) *Перун - Бог* и 3) *Вид - Бог.* Као четврти случај наводимо велику учесталост атрибута са основом: *шресак-, кремен-, муња-, крес-,* и топонима који имплицирају древно громовито божанство *Перуна,* односно његове супституте *Илију, Перу, ПеШра.* У *Тебелама* које су на крају текстуалног дела ове књиге приложене, иако један број понуђених парова не носи ознаку парадигматичних појмова, или се, пак, поједини парови - у погледу поменуте митолошке значењске структуре - налазе на доњој лествици вероватноће пробија се, ипак, очигледна *шенденција* која се може артпкулисати на следећи пачип: свуда тамо где наиђемо на појаву топонима са значењском вредношћу *Перуна,* у његовој се близини, пратњи, пајчешће налази топоним са значењем *Вид / Виш,* и обратно; исто тако, топоними са основом *Бог - Бож* прате присуство топонима који директно или индиректно имплицирају *Перуна, Вида* или *Виша.* Најзад, *Перуна* прате атрибути који говоре о његовој елементарној фупкцији као *громоносца.* Респектујући приложене

мапе у првом случају присутност односа 1) *Перун - Вид* показује се у 177 потврда; у другом случају се за пар 2) *Перун - Бог / Бож* налазе 94 потврде, за трећи пар 3) *Вид / Виш - Бог,* пронађен је 91 пример, док је у четвртом случају за однос 4) *Перуна* и атрибута који га одређују као божанство грома и муње пронађено 168 потврда.

7. Ашрибуши који иду са соларним ликом

1) *кулшне живошиње:* Јарац, Јањац, Козле, Коњ, Вранац, Змај, Орао, Соко, Петао, Кокошка, Петех, Петелин, Птица, Голубовац.

2) *ашрибуши, делови шела:* Капа, Брадић, Бркат, Космата глава, Крила.

3) *алашке / оруђа и Прибор лика:* Седло, Самар, Мач, Стрела, Рог, Секирица, Кошъе, Кукаља, Чекић, Штит, Шлем, Светлак, Бодеж, Муњић, Бич, Маљ, Буздован, Блешче.

4) *функције мишског лика и ашрибуши:* Врач, Врачарево, Стол, Столовник, Столованье, Велики врх, Велика глава.

5) *време:* Четвртак, Данићи, Годово, Спасовица, Ђурђево, Ђурђевац, Ђурђевдан, Мајски врх.

6) *бројеви:* Седам, Три, Троје.

7) *делови Природе, амбијенш:* Бој, Бојно брдо, Бели Тимок, Белоиње, Бјеласица, Иверак, Коприва, Копитник, Божур, Губин, Калуђер, Звезда, Бело брдо, Таван, Небеса, Вршине, Вршић.

8) *сшање иредмеша и бића којим је мишски лик окружен:* Пепелар, Курил, Кресово, Кремен, Варница, Ложина, Озрен, Озринић, Ковачи, Ковијоц, Жарко, Ложишће, Туцаковић, Погледало, Севча, Стрижево, Пишчет, Бело.

9) *хришћански свешишељи и обреди - суисшшуције мишског, иаганског лика:* Ђурђе, Ђорђе, Ђурђевдан, Јурје, Јура, Св. Јован, Св. Петар, Св. Илија, Сутилија, Илијино брдо, Коледо, Спасовица, Св. Спас.

10) *форме људских, ириродних и божанских бића које ирииадају мишском лику:* Гошт, Бор, Кум, Човек, Старац.

11) *кулшна месша соларних ликова:* Цер, Церовац, Храстје, Дуб.

8. Ашрибуши KOJU иду са хшонским и женским ликом

1) *кулшне живошиње:* Коза, Кожељ, Кобила, Медвед, Медов До, Свшьа, Жаба, Врана, Лисац, Лисица, Лисичји, Змија, Биво, Во, Пас, Кучка, Вук, Курјак, Мачка, Мрави, Миш, Гуја, Змија, Кукавица,

2) *ашрибуши, делови и форме шела:* Зуб, Кук, Нос, Кљун, Криваје, Криви До, Крница, Грба, Хром, Табан, Манита гора, Штрбине, Крња Јела, Десовина.

3) *функције мишског лика и ашрибуши:* Зло, Зло до.
4) *време:* Торник (Уторак), Петак, Петковица, Мрачај, Мартињи врх.
5) *бројеви:* Деветак, Деветине.
6) *делови природе, амбијенша:* Црно брдо, Црни Тимок, Црнољевица, Црниљево, Росуља, Љубивода, Љубовник, Љубљине, Љубљеница, Котин кук, Криков врх, Врагодо.
7) *сшање иредмеша и бића којим је мишски лик окружен:* Паклено, Паклен, Крш, Црнци, Стравча, Мрак, Мрачај, Паник, Љутик, Пиштењак, Худа раван, Црно, Чрновец.
8) *хришћански свешишељи и обреди - суисшишуције мишског иаганског лика:* Св. Михајло, Шт. Михел, Св. Никола, Св. Мартин, Св. Петка, Св. Мајка Божја, Св. Магдалена, Св. Марија, Св. Марјета, Св. Катарина.
9) *форме људских, иуиродних и божанских бића која ириuадају лику:* Родаљице, Близанци, Близна, Копилица, Копилов До, Дојевићи, Дете, Женчај, Бурдељ, Приновац, Бездошек.
10) *кулшна месша хшоничних ликова:* Анатема, Задушница, Крстача, Обешеник, Крш, Гроб, Девојачки скок, Дјевин скок, Скочи-девојка, Момин камен, Магдаленин камен.

9. Ознаке кулшних месша уоишше

1) *месша кулша са основам:* "Треб"
2) *осшала кулшна месша и могућна месша кулша:* Запис, Молитва, Капиште, Крст, Крсно Поље, Криж, Свето брдо, Светшьа, Пишаница, Писаница, Писачуша, Сабориште, Капела, Капелски Љубељ, Звонцев врх, Градина, Градац, Град, Градовље, Градишче.

ЕТИМОЛОШКИ РЕЧНИК МИТОЛОШКИХ ПОЈМОВА

ГЛАВНА СЛОВЕНСКА И СРПСКА БОЖАНСТВА

1. Најсшарија сриска имена у иовељама и другим изворима

Пре него што приступимо разматрању појединих имена богова - које, поред осталог, налазимо и у топонимији, а због умесног упозорења етимолога - да није увек јасно да ли су поједини топоними изведени од личних имена, или су лична имена и топоними изведени од митолошких појмова, потребно је да укажено на новије резултате ономатолошких испитивања код нас, у којима су из писмених извора средњовековних докумената обелодањена бројна лична имена, односно топоними са могућним митолошким значением. Овде ћу засада оставити по страни питање да ли су наши преци надевали имена својим боговима према личним именима, или су и лична имена и имена места - топоними, дедукована из митолошког пантеона. Напросто, наводим најстарија помињања личних имена и топонима, њихове облике у форми како су се јављали у реченим документима, хрисовуљама наших владара, турским дефтерима.

Овде ћу скренути пажњу на резултате ономастичких истраживања код нас, која, иако нису систематски спроведена, дају релативно тачну слику о присуству и учесталости појединих антропонима са теофорним значењем у ближој и даљој прошлости нашег народа, као и присуство одређених топонима са теофорним значењем који су пронађени у микротопономастичким истраживањима појединих региона.

Митар Пешикан је у анализи *Дечанских хрисовуља* пронашао и неколико, за наш проблем, индикативних топонима, које наводимо. *Радогошша* - "Радогошта је, зна се, *Радогош";* следе: *Бабе, Бабјане, Богдаша, Радогошша, Храсшовица,* а у земљописним именима из манастирских дародавница у Горњем Подримљу, и планина у сливу Дечанске Бистрице, *Богдаша,* а између Пећи и села неточно од Пећи, налази се *Тр£бовишиhи,* односно *"ТрЕбовишићи* (3°), село Архиепископије (испрва жичко). Данас Требовић"; поред Девича (на секцији: Крушевци) помиње се и *ЦЪвич Гюшок".* Шта би поред планине Баба, означавао топоним "Гозбаба" остаје отворено питање (код Пешикана 1981: 4-5, 14-15, 21-22, 27, 33, 59)?

Анализирајући *Дечанске хрисовуље, Сшефана Дечанског* и *Душана* према П. Ивићу и М. Грковић: Пешикан је забележио као "у Призрънску цъсту која греде из *Тръб'че"; Тръб'че* се спомиње и у *Душановој хрисо-*

вуљи иризренским Севшим арханђелима; налазимо још и планине *Рујен* и *Бабуну; Лелчин* (или *Лелчино).* Шта би могао значити израз *"Пркун* [...], зап. међаш *Крушевског мешоха"* (Пешикан М. 1981: 35, 37-38, 51, 55)? Да ли *Пер кун!*

Из топонимије слива Белог Дрима која се налази у два турска дефтера, посебно топонима у Скадарском санџаку, које је анализирао Пешикан, издвајамо и следеће топониме који се у полису помињу у 15. веку: Гостурани (Гостуран); *Видън>е* из повеља, сад *Видање* ист. од Пећи; *"Дееић* (?), 'црква Дјевица'... Могао би бити манастир Девич код Србице [...] ако је 'Ловиша' што и *лауша",* додајући на другом месту: *"Лауша* [...], уз коју је манастир *Девич,* асоцира место *'Ловиша',* којему припада црква *'Дјевица'";* следе још: *Марина, Пригода* сад *Пригода* југозападно од Истока, *"Требовић...Горњи* (опустели) и *Доњи* (Ск. 9°), биће *Требовић* ист. од Пећи (бр. 13), у пов. *Трибовишићи", Тудоричевци,* некадашњи дечански катун истог имена, веров. данашњи *Турићевац* северно од Чабића (Пешикан М. 1981: 76-77, 81-82, 84, 86-87).

М. Пешикан је у анализи старосрпских имена средњег века користио четири узорка, по два из XIII и XIV века: *Жичку иовељу Сшевана Прововенчаног* (1220.), *Лимску иовељу* краља Уроша манастиру Св. Петра и Павла на Лиму, писану почетком друге половине XIII века, *Бањску (Свешосшефанску) хрисовуљу* и *Пойисе села горњег Полимља у Деч. хрисовуљи.* Укупно узете у обзир 1343 особе. У *Жичкој иовељи:* Гостило, Гостимир, Гостиша, Руђ, Дај(и)ша, Богдан, Божица; имена из *Лимске иовеље:* Доброгост, Милгост, Дъдо]е, Дъдослав, Лиле; имена из Бањске хрисовуље: Богдан, Богде, Богдул, Богоје, Богослав, Богош, Божић, Гостимир, Дабижив, Дабихна, Дт>доје, Игнат, Јањ, Озрислав, Хрс; Богдан, Богдаша, Богило, Богиша, Богоје, Богослав, Богта, Богулин, Богун, Богут, Богша, Божин; Видоје, Витан, Витоје, Влкоје, Влкослав. "Дабижив 2, Дабиша, Дабоје 2"; Јарослав, Милгост, Озрило, Озроје, Радун (Пешикан М. 1982:19-21).

У наставку Пешикан анализира имена из најстаријих црногорских и других дефтера, из 1455, 1477, 1485, 1521. и 1523 и године а који се односе на области: Бранковића, Скадарског санпака, Црне Горе и Херцеговине. Издвајамо за нас важна имена: *Вражегрнци,* "за разлику од каснијег преосмшшьеног облика (доведеног у везу са 'грм'): *Вражегрмци", Тудоричевци,* сада *Туричевац; Хогошше* сада без *х: Огошше; Храсшовица* сада без *х: Расшовица* или *Расшавица* (Пешикан М. 1982: 49, 51).

Према упоредним подацима о Црној Гори из два дефтера 1521. и 1523. године издвајамо следећа имена места, потеса. У нахији Плешивци: Гостовићи, Богомилоипи, односно Богомиловићи; у нахији Цетињској: Озрихнићи (Пешикан М. 1982: 72-73); староцрногорска имена и презимена: Сотонићи, Дабижив (НО особа), Дабиша, Јаро, Гостиш, Видак, Вит, Митрило, презимена и имена места од личних имена: Богиша: Богишин

Крш, Богмил: Богмиловићи, Дабац: Дапчевићи Дабо: Дабовица, Дајица: Дајичићи, Перун: Перуновићи, Хрс(оје): Хрсо(је)вићи. Општа статистика староцрногорских имена 1521. године: Богило, Бого, Боголица, Богулин, Богун, Вид(а)јац, Видак, Витко, Вито, Витомир, Перинко (Пешикан М. 1982: 79-105). Имена у Јужној Зети: Дабко, Дабижив, Дабац, Стоја Дабижив (Пешикан М. 1982: 113); имена из Крајине 1485. године: Даба, Дабац, Дабо (Пешикан М. 1982: 115)

Митар Пешикан је у анализи турских дефтера из 1455, где се налазе места и имена зетско-хумско-рашке области, на почетку турскога доба, посебно у нахијама Трговиште, Клопотник, Клина, Довци, средњи Лаб, Ситница, Дреница, Сиринић, Биначка Морава, Топлице, Вучитрн, нашао да је најучесталије име Дабижив, за које постији чак 281 потврда, затим, следе Дабижива, Дабиша, Даба, Дабинко, Дабоје, Дапче, Дапчин, Дивче, Богиша, Богоша, Видач, Витош, Видач, Видина, Витоје, Видина, Дивче, Дојиша, Дојко, Трајан (Пешикан М. 1984: 38-41, 49, 55-70). Када је, пак, реч о старим именима из Доњег Подримља, у истом периоду, забележио је у нахији Рудин из 1452/5, односно 1571 следећа имена: "Радогошта", "у ДХ *Радогошша,* сад Радогош десно од р. Скатине (старе Сляшыне)"; "сад Рушта з. од *Радогошше"* (Пешикан М. 1986: 67). Остала имена из 15. века: Дабижив, Богиша, Дабоје, Хрс, Дабо, Даба (Пешикан М. 1986: 74, 96-98, 102-103). Када је реч о топонимима он издваја на левом поречју Дрима ова насеља из турских полиса: Радостево, Гостулин, Саврово, Służeжa, Влашња, Оргосте (Пешикан М. 1986: 112-113), а у зетско-рашкој области *"Хрсовци"* (Пешикан М. 1984: 27).

Из ових анализа је очигледно присуство знатног броја теофорних личних имена, односно топонима, који коинцидира са древним словенско-српским именима божанстава: Даба - Дајбог - Дажбог, Бог, Богиша, Трајан, Перун, Вид, Вит, Радогост, Хорс, Јаро, Јарослав, Озрило, Озринић, Руен, Дедоје, Дедослав, Девица - које имплицирају Девич, Девич поток, затим, Пригода, Морина, Баба, Лелчин. Ту су и имена култних места: Требовиште, Требче.

И у Сплиту је у 15. веку постојало име "Богош"; затим у *Жичкој иовељи* налазимо "Гостило, Гостимир". Када је реч о *Радогосшу* навешпу и становиште Јиричека, који је поводом богумилске јереси у Босни, у 12. веку напоменуо како су босански епископи "имали искључиво народна имена: Владислав (1141), *Радогосш* (око 1197), Братослав" и др (Јиричек, 1978,1: 129). И о учесталом имену "Дабижив (Бањска)" имамо података у *Бањској хрисовуљи* и у горњем Полимљу, на Цетињу са Боковом; у Ријечкој нахији (без Бокова); а у форми "Дабижив, Дабиша" у Црмничкој нахији. Исто име "Дабижив" срепе се у Средњем Полимљу (Пецо, 1987: 267-270 и д.). Остала имена са могућним митолошким значењем: у Средњем Полимљу: "Видац", "Богиша", "Дивин". Асим Пецо је, такође, указао и на један број личних имена Словенаца из 9. и 10. века позивајући се

на рад др Фр. Коса: "Домогој", "Гостидраг", "Гостибил", "Гостица", "Гостиша", "Храст". На крају, он је у систематском прегледу изложио поменута имена са митолошком импликацијом која је пронашао у најстаријим документима: "Радегост", "Трдоглав", "Требегој", "Требец", "Требења", "Требибор", "Требица", "Требигост", "Требник", "Видец", "Видина", "Видош", "Вилан", "Вит", "Витомисл", "Витан", "Витемир", "Витигон", "Витислав", "Витоглав". Пецо наводи списак имена са стећака и надгробних споменика из Херцеговине које је истражио Марко Вего: "Дабиша", "Дабижив", "Курјак", "Миогост". Исто тако, поред имена "Богиша" које се јавља у херцеговачкој антропонимији из предтурског периода забележио је и следећа: "Лелет", "Лилат", "Припац", "Припко", "Трибитић". Да ли и у каквој вези су имена "Припац", "Припко", као лична имена, с једне стране, и "Прпац" - који предводи Прпруше, односно Преперуге у обреду за добијање кише у Херцеговини, остаје да се промисли.

Како смо видели и термин Богдан јавља се врло рано у средњем веку. Никола Родић у своме раду "О имену *Богдан"* каже како се "од имена *Богдан* врло рано у нашим споменицима срећу и скраћене форме и хипокористици: *Богда* (14. век), *Богданац* (15. век), *Богдаша* (14. век), *Богде* (14. век), *Богдеш* (14. век), *Богдеша* ('прије нашег времена'), *Бого* (' наше вријеме') (cf. Rječnik JA, sv. vv) и ел." (Родић, 1979: стр. 76). У том смислу Милица Грковић указује на карактеристична имена заробљених ратника Стефана Лазаревића у Самарканду: "Богдан *(Кркоје* из Бориковца на Ибру), често име код свих словенских народа", а затим: "Богдул *(Ниноj'е),* име изведено од исте основе која је у имену *Богдан* и суфикса *-ул"* (Грковић, 1981:94).

2. *Мушка божансшва*

Белбог

Ешимологија. 1. Форма: код Западних Словена, и у томе Лужичких Срба, посебно: *"Beloboh, Belyboch,* немачки: 'Bieleboh настаје од адј. бель, 'бео' и супстантива *boh* 'Бог'" (Sch/Ševc, 1983: 26).

2. "Нисам нашао свих мјесних ознака, које би се изводиле од имена категорије *Бјелобог-Црнобог,* камо припада и светиште код Будишина у Саксонској [...]. Ни у поменутом 'Речнику места' нисам нашао таквих имена, мада сам то очекивао, јер сам код Богуславскога нашао података, да таквих имена мора бити у Србији. На страни 729. свога већ цитиранога дјела спомиње Богуславски 'Czernoboski grodek' у Србији" (Pilar, 1931: 37). Ни Београдски географски институт није могао то да потврди Пилару.

3. В. Чајкановић се веома много бавио питањем Црног и Белог бога код Словена, уопште, и Срба, посебно. "Из извесних топографских назива може се, доиста, несумњиво утврдити да је такав бог постојао: то су, на пример, места Bćlbožice у Чешкој, Bialobože и Biaiobožnice у Пољској. БЬлые боги у Москви, БЬлобожскш монастырь у костромској губернији (Нидерле, 160). Нарочито је занимљиво да се покаткад два наспрамна брда називају једно именом црног, а друго именем белог бога: то су Černik и Bčlboh у Чешкој, и Černoboh и Bileboh код Будишина у Саксонској (Нидерле, 1. с.)" (Чајк., 1973: 351 и д.). Чајкановић даје шири коментар на једну Нерингову примедбу: "Нерингова примедба f...] да се ова последња два имена не налазе у старим изворима, не смањује њихову религијско-историјску вредност [...]. Још један занимљив документ о беломе богу можемо наћи у извесним српским и бугарским изразима: из познатог српског израза 'не види белога бога' и из бугарског израза 'вика до белога бога' [...] види се да израз бели бог значи исто што и небо, односно небески бог, бог громовник" (Чајк., 1973: 352).

Белее / Волос

Јужнословенски машеријал. Када је реч о Велесу на нашем простору уочавамо неколико *основа* топонима од којих би се неки могли довести у митолошко-мотивску везу са старословенским божанством *Белесом,* односно *Волосом.* То су следеће основе: *вел-, вељ-, вол-, вил-,* и то: Белее, Велење, Велача, Велевјец, Велебит, Веленица, Вележ, Веленца, Веленик, Веленићи, Велењак, Велета, Велетин, Велетин до, Велетина гл., Велетово, Велешња, Велешево, Велешевац, Велешница, Велешки вошлаг, Велешта, Велешковец, Велуши, или старији облик Велеуша, Велушина, Велушка р., Велешца; Вељуса; Волосмон, Волоско; Вилуси, Вилеши. Поједини аутори сматрају да овоме кругу припадају и топоними следећих облика: Влај, Влах, Влас, односно: Влашићи, Власеница и Власове. У Бугарској: Велешани, Велющецъ.

Уопште узев, о овоме божанству високог ранга у словенскоме пантеону, после загонетне и дискутабилне *Велесове књиге,* никада нису ни престајали разговори наших и страних филолога и фолклориста, почев од средине 19. века. Грегор Крек и Ватрослав Јагић су међу првима објавили и студије посвећене овоме божанству.

Ешимологија. 1. Форме: у "Повесть временных лет" Белесъ, Болосъ. Етимолошко извођење П. Скока није у свему подударно са резултатима других истраживача. Скок сматра да је "Велес" термин чије је порекло у грчком, па чак и у турском! Свакако, Скок се позива на топоним - познати град на Вардару - *Велес. "Белее* м (топоним, Македонија), гр. Βελεσσός, Βελεσσά које је грецизирани слав, облик. Да је стар био би без *β- [...]* Арб.

Veles је такођер према македонском... Град лежи на Вардару и посједује карактеристичан стари турски мост [...]. *Белес* се често веже с именом староруског божанства *Велесъ* у *Слово о иолку Игореву.* Био је то топоним без икаквог извођења као и *Перун,* имена брда на западу". Проблем изазива и Скоков закључак да томе словенском "божанству нема трага код јужних Славена. *Волос > Воло* (Грчка) не може се упоређивати са струе. *Волось* (које је можда различите божанство од *Ђелес)* јер се тур. зове *Голос.* Не постоји јединствена етимологија. Брикнеру је хипокористик од *велеть* 'гигант, див', Махек веже са санскр. *Carvas,* avesta *saurva.* О култу *Белеса* код Славена има података" (Skok, III, 1971: 572). Међутим, када би за Брикнерово указивање постојала општа сагласност у лингвистици, био би отворен сасвим други приступ феномену присуства Велесовог култа код нас. Јер огроман је број топонима са основом *"вељи-", "велеш-*", у смислу "див", "гигант" - као бића волшебне, натприродне снаге.

2. У раду из 1950. године П. Скок је приметно како се на острву Зларин "друга велика узвисина (152 м) зове Велеш. Наша поморска карта има Белее као име увале. Опомиње на Вележ код Мостара и на Курвелеш у арбанаском Епиру" (Skok, 1950: 155).

3. И Фасмери Скок легитимно користе дуго оспоравани извор за реконструкцију словенске митологије, *Слово,* односно *Песму о иолку Игорову. "Белее:* само старорус. *Велесъ* 'пагански бог старих Руса', *Песма о Полку Игореву".* Свакако да је Скок преузео Фасмерово указивање да је "град *Белес* у Македонији, средгрч. Βελεσσός, Βελεσσά, алб. *Veles"* и указуједа јеречо древном божанству високог ранга. Поред овога, био је уважаван струе, извесни *Волось,* кога су хтели идентификовати са *Велесъ-ом,* за шта не постоји никаква језичко-историјска могућност (према Јагићевом *Archiv-u,* 37, 502). С правом су Нидерле и Погодин одвајали једно име од другог, с тим што је Погодин сматрао, сасвим погрешно, да је име *Велесъ* балтичког порекла.// Морфолошки име подсећа на облик попут *Бё1езъ* поред *Бё1ъ, 'weiss'.* Могло би се онда радити о једној речи, која је сродна са старобуг. *велъ]ъ 'gross'* (в. велики) [...]. Мање је вероватна веза са *велешъ* 'див' (тако мисли Brückner...), или чак са литв. *veles* 'душе умрлих' (Brückner...). Може се сасвим одбацити Нидерлеово схватање о *Уе1езъ-у* као 'ђаволу'". Закључујући о овом питању Фасмер каже: *"Велеш* 'див', 'џин', дијалекатска форма за *волош,* украј. *vefet, vekten.* Из тога породич. име *Вельтащев* према Соболевском [...]. Уз ово стоји и [...] срлат. *Veletabi* 'име једног западнословенског племена у Мекленбургу', новиснемач. *Wilzen* - зслов. *Veletove"* (Vasmer, 1, 1953: 179-180).

Како видимо, иако се позива на Брикнеров став, према коме се термин "велес" доводи у везу са "дивом", Фасмер одриче било какву везу ова два појма. Нови моменат је, свакако, тај, да се Велес, према Брикнеру, изводи од литванског термина *veles* = "душе умрлих".

4. Проблем односа једног значајног броја топонима са основом *вел-* и *Белеса,* међутим, остаје и даље актуалан. М. Шимундић је навео читав

низ таквих појмова. О топониму *Велека* каже: "Хрватска је опћина 1226. дала блато на отоку Бишеву самостану св. Силвестру (I 227). Тај је чин посвједочио: *Vlademafüius Veleche.* Облик *Veleche* је ген. јед. од *Velecha,* тј. Велека. Изведен је од прид. *вел-и -велики* и суф. морфема *-ека* (као Ивека, Милека, Радека, Видека) или је скраћен од Веледрагъ, Велемиръ, Веleславъ, Велимиръ, Велиславъ [...]. Стара имена су још Вела, м. и ж., Велак, Веле, ж., Велен, Белена, Веленка, Величко, Велија, м., Велијан, Велијеш, Велика, Велиша, Велко, Велоје, Веља, м. и ж., Вељак, Вељан, Вељана, Вељчо, Вељен, Вељко, Вељо. Презимена: Вела, Велац, Веладић, Велајевић, Велановић, Велавић, Велчић, Веленић [...]. Ојконими: Велебић крај Кутине, Велебит код Гарешнице, Велечево близу Кључа, Велемерић - бивша утврда (XVII ст.), *Веленићи* у фочанском крају, *Велење* крај Студенице (у Србији), Велепоље у вишеградскоме котару, *Велесшово* у Црној Гори, *Велешевац* близу Велике Горице, *Велеш* у подрињском округу, *Велешићи* код Сарајева, *Велешковац* у близини Златара, *Велешња* у крају око Костајнице, *Велешово* у Крушевачком поменику (XV ст.) [...] *Велушић* поред Дрниша" (Шимундић, 1985: 93).

5. За Гржетића је "бик" симбол Белеса, и овде је реч о симболу пролећног месеца. "Богу *Власину,* мјесеца травња у знамену бика (данас пада Василиј 3/IV)" (Gr-Gaš. 1900: 31). И овде се показује да је *бик* атрибут Белеса.

6. Испитујући проблем патронима на *-uh* Р. Маројевић подсећа на "један остатак патронима на *-uh* у српскохрватском језику. Од имена паганског божанства *Влас* (источнословенско *Белес/Волос^* изведен је посесивни придев *Влаш,* а од њега суфиксом *-uh* добијен је патроним *Влаiiiuhu* у значењу 'Власови синови'. Назив сазвежђа је плод словенског веровања да су *Влашићи* синови словенског бога плодности *Власа"* (Мароj., 1984: 187). На овај начин би се у кругу топонима који мотивско-митолошки кореспондирају са Белесом нашли и наши *Влашићи.* Ђ. Петровић наводи име из полиса 1371. *Влаха Пљешчевића:* "Велиш Ненојевић" (Петровић.Ђ. 1986: 148).

7. Шта се о проблему односа Велес и Велеш мисли у нашој савременој лингвистици? А. Лома констатује како "однос *Велес : Велеш* остаје нејасан" (Лома, 1987: 48) и додаје: "Струе, теоним *Велесъ* није, како су то неки мислили, дијалекатска варијанта од *Волосъ,* јер му одговара стчеш. *veles* 'ђаво' без ликвидне метатезе, тако да се ово божанско име своди на прасл. *Уе!езъ* и, формално узевши, може бити у основи јужнословенских топонима и оронима који гласе *Велес, Велеш.* То је само једна од могућности тумачења ових географских назвања, која бива вероватнија у случајевима када се неко од њих може довести у митолошку везу са не-

Види: В.В. Иванов, В. Н. Топоров *Исследования в области славянских древностей. Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов,* Москва 1974, стр. 31-75; Б. А. Рыбаков, *Язычество древних славян,* Москва, 1981, стр. 421-431.

ким другим оближњим именом. Тако под брдом *Белес* у Драгачеву има село и речица *Живица* чије је име могуће схватити као деминутив од словенског теонима *Živa"* (Лома, 1987: 41-42 и д.).

8. Поводом односа *Велеш : Вилинац* Лома је мишљења да се у "кајкавској скасци са *Жива* везује *Вила* (или је ту већ *Жива* схваћено као епитет уз *Вила), с* поменутим односом *Белее : Живица* може се поредити *Велеш : Вилинац,* како се зову два наспрамна брда у селу Суводању у ваљ. Подгорини". При томе је Лома скренуо пажњу на још једну могућност. Наиме, "није искључен ни хипокористик *Белес (Велеш)* од *Велеслав* [...] код неизведених облика [...] *Белее, Влас, Перун, Дајбог* (уз горњу ограду са *Тројан),* теонимско постање је већ и са морфолошког гледишта вероватније од антропонимског. Ми немамо основа ни разлога да унапред одбацујемо овакве и друге могуће "немитолошке" етимологије; напротив, њихова могућност, па и већа вероватноћа при засебном третирању сваког имена, само очитује потребу примене метода везане идентификаций митолошки условљених назвања у топонимији, који смо овде покушали да прикажемо узимајући оне примере, којима за сада располажемо, а од којих ће се можда наћи илустративнији и веродостојнији" (Лома, 1987:49).

Наведени ставови А. Ломе могу бити од користи у свим оним случајевима када се у пакету топонима наиђе на изразе "Велинац", "Вила", "Жива" или "Живица". Иако су, наиме, ови топоними, можда, "безначајни", када се нађе неко од њих усамљено на једном простору, може, држимо, добити једно ново осветљење, а и помоћи тумачењу других појмова са којима је у мотивском кругу.

9. М. Грковић је у поменутом раду о именима заробљених ратника Ст. Лазаревипа навела још једно име са индикативном митолошком мотивацијом: *"Велеглав (Брајко)".* У објашњењу она каже како "према податку из речника српскохрватског језика надимак *Велеглав* значи *с великом главам"* (Грковић, 1981: 94-95) што би, такође, могло бити протумачено као обележје тзв. полицефалних или, пак, великоглавих божанстава.

10. И. Пилар је у емпиријском истраживању митолошких топонима на нашем простору, а имајући у виду, пре свега, дуалистички концепт према коме се у захвату река налазе топоними који симболизују "доброг" са леве, и "злог бога", са десне стране, навео и примере који се односе на појам Белеса и, с тим у вези, портретира овог словенског бога.

11. Анализирајући *Речник месша* Пилар наводи један број топографских имена за која верује да се изводе од имена *Белее.* Најпре у области Скошља су град и срез Белее; у срезу азбуковачком Велеш; у срезу рашком, код Студенице Вележ; у Тимочкој крајини, среза Кључа Велесница; у региону Љубљана, код Крања је Велесница; код Цетиња Велестово, и исти топоним у општини Велгоште код Охрида; код Загреба, Велешевац и Велешковац; код Сарајева Велешићи; код Даниловграда Велешта и код Кључа у Босни Велечево. "Овдје имамо одмах 12 имена, која по моме мнијењу сва полазе од имена Белее. Но тај полис није ни потпун. Мени су позната код хрватске Костајнице два села *Велешња Доња* и *Велешња Горња,* тако да можемо већ само за имена насеља изрећи 14 имена, која потјечу од старословјенског бога Белеса" (Pilar, 1931: 64).

12. Овде је значајно упозорити на став Рибакова према коме је култ *Волоса-Велеса* настао у ловачком палеолиту и мезолиту и првобитно је био повезан са *медведом* и *свешом мршвих* будући да у ово рано доба *Волос* није био *небеско божансшво,* будући да у *иалеолишу* Небо није играло нарочиту улогу. Суштински прелом у односу човека према природи и свету одиграо се на прелазу од сакушљачке привреде на произвођачку. *Волос-медвед* ће се у каснијем развоју трансформисати у *"скошског бога",* посебно код кијевских Руса, и представљати Бога богатства. Ову идеју, осим Чајкановића, у новије време афирмише Живанчевић, а у Македонији Чаусидис сматрајући да је Белес / Волос хтонско божанство са најважнијим атрибутом *медведом* - симболом плодности. И ми ћемо у нашим топономастичким истраживањима често сусретати на терену блиски додир "Белеса" и "Медведа", што наводи на закључак да је и "медвед" легитимни атрибут овога божанства плодности.

13. Полазна теза Живанчевипева гласи: "једно овакво териоморфно божанство био је Волос" (Живанчевип, 1963: 40 и д.) са атрибутом - "медведом".

Сада ћемо се йозабавиши другим именом из овога иакеше, Волосом.

1. Видели смо да су у мотивско-митолошкој игри два слична топонима, *Белес* и (други облик) *Волос.* Шта о њима ваља казати из перспективе етимолошке науке. Најпре износим гледиште Фасмерово. *"Волос* ген. *волоса* пл. *волоса,* укр. *vohs,* стбуг. *власъ* [...], буг. *влас,* схр. *влас,* слов, *las,* чеш. *vlas,* пољ. *wlos,* гсораб. *wios,* нсорб. */os.".* Шта значи термин "Волос", према Фасмеру? *"Волос* 'пагански Бог', староруск. *Волосъ...;* можда по њему *Волосова улица* у Новгороду.... Припадају томе и имена места *Волосово у* Новгороду, Јарославу [...]. Од Миклошичевих Jenaer Literaturz. 1875 [...] хтео се извести култ - Волоса полазећи од поштовања Sv. Blasius-a (Βλάσιος). Мада се утицај последњег *-св. Василија,* који је поштован као заштитник волова, налази у функцији *Волоса* као скотског бога, ипак, етимолошки *Волосъ* се не може идентификовати са Βλάσιος-ом [...]. Проблематично је да ли *Волосъ* стоји на место старије форме *Велесъ* (тако Brückner, Archiv 40, 8). Највише што би се могло казати то је да Волосъ настаје од Велсъ-а, или пак да се сведе на *Волсъ.* Повезивање са *волхв* 'вештац' (Zauberer) Јагић је оспорио" (Vasmer 1,1953: 221 и д.). Повезан с тим је и термин *волох. "Волох* 'старо име романских народа', струе. *волохъ* пл. *волоси,* украј. *voloch* 'Румун', буг. *влах,* српсх. *влах.,* слов. *Iah,* чеш. *vlach,* слов, *vlach,* пољ. *wloch".*

2. Како Фасмер објашњава саму коренску основу термина вол? *"Вол* ген. вола, 'Bulle = бик', укр. *vil, volä,* срус. *волъ,* сбуг. *волъ* βοῦς, [...]

буг. *вол,* српсх. *во,* ген. *вола,* слов, να/ген. *vol,* чеш. *vúí,* словам, *vol,* пољ. wo/, гсорб. нсорб. wo/. Старије слово *у-,* према томе сбуг. срус. *волу]ь* адјект.". "Најзад, одбацио је схватање Преображенског по коме је име 'романска (влашка) животиња' (према *волах)"* (Vasmer, 1, 1953: 216). Да ли је допуштено претпоставити да *Волос* и топоним *Волујак* стоје у смисаоном јединству већ и због чињенице што се митском лику - *Волосу* приноси на жртву и крупна стока, и у томе *бикови* и *волови! Волхов* "река у Новгороду [...] старорус. *Волоховъ"* (Vasmer, 1, 1953: 223).

3. Миклошич је поводом *Волоса* развио особену етимологију. Док други аутори изводе *Blasiusa* из Волоса / Белеса, Миклошич поступа обрнуто. "Волосй: рус. *волосъ, велесъ* der Hirtengott. Упркос великим тешкоћамајезичке природе, које се тичу стварне везе између *волосъ* и *Βλάσιος*-а, ја сматрам као вероватну претпоставку да *волосъ* настаје од св. *Βλά-σίος*-а. Треба упор, словач. *rusadla* који долази од *rusalia"* (Miklosich: 394).

4. Лома је изнео занимљиво гледиште које уводи у игру појам Власића и Влашића што је, иначе, облик карактеристичан за бројне топониме пре свега на динарском простору. "Ако је струе, теоним *Волосъ* постао од прасл. *УоЬъ,* његов јужнословенски еквивалент гласно би *У1а$ъ.* У селу Брђанима код Горњег Милановца (западна Србија) имамо брда *Влас* и *Власићи.* Други ороним подудара се са праобликом српског назива савежђа Плејада *Влашићи,* претпостављеном према стел, *власожилишши, власожелишши, власожалица,* рус. *волосожары, волосыни* (-ш- место - с- народном етимологијом према *Влашић,* дем. од Влах). Ако су Словени Плејаде назвали у некој вези са својим божанством *УоЬъ,* како се то претпоставља, у нашем бисмо случају могли имати пројекцију представе астралне митологије на земљишне објекте" (Лома, 1987: 41).

Укратко: за појам божанства *Белее* (старо-руски, *Велесъ, Волосъ),* везује се као главки атрибут - *скошни бог.* Израз "скотни", од *"скош",* могао би се односити и према *сшоци* али и према *богашсшву.* Волосу је паралела *злошо.* Каснија паралела са ликом светог Василија / Власија, добија прву карактеристику: покровитељ животиња. Други атрибут - териоморфни лик Велеса / Волоса је *медвед. С* обзиром на то да је у *Слову о йолку Игорову* Бојан "Велесово унуче", отвара се и могућност да је Белее повезан не само са функцијом материјалне културе, већ и са духовним делатностима (Ив. / Топ., 1965: 14-15).

Герман

Перун и Герман корелирају на митолошко-семантичком плану. Наиме, код Јужних Словена, Срба и Бугара пре свега, Герман персонификује небеску природну стихију. "Схвата се као господар градоносних облака" (БМ, 1994: 81). Указивано је и на "сродност руског Јарила са бугарско-српским Германом или Церманом и румунским Скалојаном". У

"пиротском, нишком, врањском и лесковачком округу у Србији су два празновања Германа. Прво је непокретан празник Св. Германа, 12. маја по старом календару, када православна црква слави успомену на цариградског патријарха Германа, противника иконобораца [...]. Герман се празнује веома строго, да не би тукао град. Тог дана девојке праве Тер-мана', лутку или идол од земље, сличал човеку, и над њиме врше све обреде и обичаје као што се врше над умрлим човеком". То се ради у време "кад се жели киша или кад се жели суво време [...]. Герман за сушу прави се од метле и крпа. Пошто га оплачу, сахрањују га". "Док св. Илија управља громом, св. Џерман (Ђерман), по веровању у Лужници и Нишави (бивши пиротски округ), управља градом и облацима" (Филип., М. 1986а: 121, 122). У средњем веку је, на основу полиса *Влаха Пљешчевића* з 1371. године, било познато лично име "Герман Путојевић" (Петровић, Ђ., 1986: 148). На нашем простору, посебно на југу Србије и северне Македоније, налази се огромаи масив Герман, као и потес Герман, а и на другим местима, такође у Бугарској, наилазимо и на имена махале са основом Герман, Ђерман или, код Бугара, Џерман.

Давор

Из јужнословенских извора. Постоје само два топонима: *Давор* - насеље у Слав. Пожеги и *Давор Конак,* потес код Травника.

Ешимологща. 1. О овом изразу је Скок забележио да *"Давор* (Србија), такођер с *-и даврри* (Србија) поред *давори"* који је Вук забележио, јесте "узвик који се може удвојити", који је "у народно] пјесми израз жалости, пријетње, чуда и радости" али значи и "храбро, tapfer'". У народној песми налазимо "пјевати даворију". "Од узвика *давор* образована је изведеница с помоћу *-ија* < лат. *-иа: даворија* ф [...] 'пјесма, јамачно народна; такођер епитет уз пјесма' = *даворија* 'ћеф, бијес' (објект уз *исшераши)".* Врло је значајан један Елезовићев цитат из Евлије Челебије који гласи: *"сриски, хрвашски и бошњачки на глас цјеваши каже се давори, даворимо".* Шта, међутим, Скок бележи у вези са митолошком импликацијом овога имена? "У вези је лично мушко име Давор (17. в.) које Обрадовићу значи митолошко слав. (?) божанство: *клањаши се Давору* и *Коледу [...]* могло се помшшьати на изведеницу од *даваши* (в.) и упоређивати с *Даждьбогъ* (в). Али ни за то мишљење нема других доказа осим то да је *Давор* лично име" (Skok, 1,1971: 385).

2. Вук је забележио: *"Давори1* интерј. 1) сј! н.п. давори старости давори [...]. *Ој давори,* ти Косово равно [...] Ал' *давори,* Јанково копиле" (Караџић, 1852:109).

3. "Давори старосл. *'давори мухе о сшёфани дьни шшо иашихь ошь вась'.* Изгледа да је реч о интерјекцији. Српс. Давори!" (Miklosich.: 40)

Дажбог - Дајбог - Даба - Дабижив

Јужнословенски машеријал. Углавном се наилази на форму топонима типа: *даб-* у различитим варијантама: Даб, Два Даба, Дабгора, Дабедић, Дабезићи, Дабец, Криви Дабец, Дабижовица, Дабила, Дабина к., Дабиновац, Дабичко, Дабићи, Дабио, Дабишевац, Дабјето, Дабји врв, Дабниште, Дабо, Дабов дол, Дабовац, Дабовача, Дабовец, Дабоец, Дабовићи, Дабово, Дабовски осој, Дабот, Дабошница р., Дабче, Дабчева к., Дабчина пот. У Бугарској: Дабова, Дажбовань. У уводном делу студије видели смо да су имена Дабижив и Дабижива била веома честа у средњем веку.

Ешимологија. 1. Форме: у "Повесть временных лет" Дджьвог-ь. Занимљиво је да се овим проблемой Петар Скок није посебно бавио осим што је, помоћу основе *даб* анализирао термин "дабар". Код Фасмера, пак, налазимо тројако значење овога појма. " *Даж(д)ьбог* 'пагански бог сунца, Хелиос', струе. *Дажьбогъ Ииаћ. Хроника* из 1114., рус.-црквсл. *Даждьбогъ Малала-* превод. Архив-Хс; и стпољс. име човека *Daczbog [...]. Dadzbog* име племена из 17. века према Брикнеру [...]. Име се објашњава као струе, императ. *дажь* 'дај' и *богъ* 'срећа, благостање' (у богатый, убогий), као 'даривалац благостања'. [...] Значење од вок. види: *Дажь Боже* 'Дај Боже'" (Vasmer, 1, 1953: 326-327). Како видимо термин "Дажбог" је и пагански бог сунца - чија је паралела у Хелиосу, али је и словенски антропоним и, чак, етник јер се тако називало једно племе у 17. веку.

2. У руском етимолошком речнику даје се преглед историје овога појма и скреће пажња на његово прво појављивање у митолошком пантеону у Кијеву када је Владимир, поред осталог, наредио да се сагради кип и за Дажбога. "Dadjbbog-b: стпољск. *dadzibog* [...], дрруск. *Дажьбогъ "* и при томе се цитира став из *Повесши времени леш,* који казује како је Владимир 980. године "поставио идоле на брду више двора и то: Перуна [...] и Хърса *Дажьба* и Стриба". Говори се о двосложној речи, састављеној од "императива *dadjb* од глагола дати и имена *bog".* Опште је место у савременој литератури, када се расправља о овоме божанству, да се цитира српскохрватски извор, према коме је Дабог - бог на земљи, док је "истински бог" онај на небесима (Словарь, 4,1974 -1990: 182-183).

3. У једном другом огледу из шире студије под насловом *Мишолошке скице,* Јагић испитује етимологију термина Дажбог, Даждбог и Дабог. Најпре цитира позната места из руских извора, *Иишски лешойис* из 1114. године и превод из Хронике Малале, према Московском архивском спису, у којима се спомињу Даждбогъ или Дажбог. "Солнце царъ, сынъ Свароговъ еже есть Дажьбогъ (Sol rex Suarogi filius qui est Dažbog)", и даље: "Солнце егоже наричють Дажбогь (Sol qui Dažbog appellatur)". У *Малалином* тексту: "Солнце именемъ егожъ наричють Дажбогъ (nomine Sol qui Dažbog appellatur), и даље: "Солнце же царъ сынъ Свароговъ еже есть Даждьбогъ (Sol autem Suarogi filius qui Dažcbbog est)" (Jagić, 1881: 1).

Јагић не сматра срећним покушај етимолошког објашњења имена Даждъбогь према коме се у речима "даждь" или "дажь" налази корен нечега што *жари,* "dagh", литв. degu-degti. Ствар је у томе, вели Јагић, што се у овом извођењу полази од нетачне претпоставке, да се у "значењу *сунца* мора налазити нешто од 'жарити' или од 'врелине, ватре'". Јагић сматра несумњивим да се речени композитум треба да изведе од "императива даждъ и субстантива богъ" (Jagić, 1881: 2)

Смисао другог дела термина Дажбог - "богъ" Јагић је објаснио тако што је читаву композиту ставио у исту раван са сличним облицима као што су "пјевидруг", "плачидруг", "смрдиврана", при чему би други део композите "садржавао овде непосредну ознаку личности или предмета". Јагић, дакле, у *даждьбогъ-у* види личну ознаку Хелиоса као бог-а, тј. бога, независно од изворног значења ове речи. Он појма речени композитум у смислу *Spendengott = Бог даривалац,* или *Verleihegott = Бог КОЈИ иодарује, иозајмљује, који даје,* једном речи то је *Бог који даје,* који *дарује.* Тако је онда у даждъбогъ-у општи смисао речи богъ ближе спецификован у повезаности са имеративом отприлике у оном истом смислу као и код речи где је уместо императива адјектив: *чрънъ богъ, белъ богъ, зълъ богъ, милъ богъ.* И на овоме месту наводи познату српску пословицу: *"До зла бога, с милим богом".* Јагић напомиње да само фрагментарно познајемо словенску митологију, као учење о боговима, али и код непотпуног опажања које можемо добити о словенском култу богова, показује се сасвим јасно "нижи степей развоја *индивидуализма"* што је и довело до тога да се у бројним именима, композитама увек изнова мора да нагласи да је то Бог. Тако и у *р,аждьбогъ-у.* Једном речи, и овде је то изнова исти "богъ", само што је сада схваћен са одређеним карактеристикама, найме, као Бог - *давалац,* као Бог - *даривалац.* То, међутим, шта он даје, или дарује, није имплицирано његовим именом. Уосталом, то и не треба да буде исказано овде, будући да се овде подразумева свеколико добро. Једном речи, уколико се првобитно под изразом *даждьбог* замишљало сунце, онда су садржај овога даривања чинили управо *свешло, шойлоша, усиех* итд.

Стога би они који су даждьбог-а превели са *"дај богашсшво"* а не као *Бог-који-даје,* дошли у неприлику када би требало прецизно протумачити *Сшрибогъ-а.* Према Јагићевом схватању и у "Стрибог-у" се опет находи једна нова димензија, једно нарочито усмерење овога *"бог-а".* Найме, под Стрибогом треба замислити Бога-који-је-Суроє, *Хладан;* то је Бог који ствара *хладноћу* и *укоченосш - бог вешра.* "Ја найме, први део композитума повезујем са глаголом *сшьреши,* литв. *styreti, starr* = постати укрућен, укочен". Да ли овде спада и *"strela* (уместо *stbrela)* и *strecha* (уместо *stbrecha),* нисам сасвим сигуран, иако је вероватно" (Jagić, 1881: 4).

4. Љиљана Црепајац је, поводом сложеног *имена Дажбога,* упозорила да је *"Видослав* свакако словенска сложеница од имена словенског Вида, који је, како је то убедљиво показао В. Чајканоић, једна хипостаса Дабогова. Дабог је, међутим, као врховни бог био опасан такмац хриш-

ћанском богу па је стога детронизован у 'хромог Дабу'. Име се, међутим, задржало у нашој антропонимији у облицима *Даба, Дабе, Дабоје, Дабац* итд." (Црепајац, 1979: 71).

5. А. Лома сматра да "на сличај начин легенде о брду *Дајбог* у Кучајни омогућују да се његово име, преко митолошког Дабога мачванских предања, веже за други староруски теоним Даж(д)ьбогъ" (Лома, 1987: 39),redодајући, како је "у том смислу *Дајбог у* Кучајни индикативан (је) за средњовековни Dajbok у Бачкој" (Лома, 1987: 49). Када је реч о овом топониму, пронашао сам следећи податак: *"Дајбог* (Дајбок)" је "забележен (је) 1344. Налазио се у Бодрашкој жупанији", код Сантова (Поповић, 1952).

6. "Треће, народно предање у неким случајевима везује настанак презимена или племенског имена за претка који је живео у другој половини 14. века. Тако, на пример, у селу Дрснику у Метохији живи братство *Дабиживљевић* који су се доселили по предању пре косовске битке, а н>ихов предак војвода Даба погинуо је на Косову. Занимљив је и микротопоним у селу врло старе творбене структуре - *Дабиживљевић-do.* Првобитни патроним од кога је презиме настало гласно је *Дабиживљић илиДабиживљевић* и имао је значење 'Дабиживљев син'. Од сложеног двотематског имена *Дабижив* име од мила је гласило *даба.* Касније се име *дабижив* изгубило па је некадашњи патроним изгубио своју творбену базу и добио данашњи лик, фонетски измењен. Са доста сигурности се може претпоставити да је у време Дабиживљевих синова патронимско значење било још живо, али већ у генерацији његових унука и праунука облик *Дабиживљић* или *Дабиживљевић* је презиме, наследно име више генерација, у овом случају свих генерација до данас" (Мароj., 1984: 190-191).

7. Познат је и један симптоматичан антропоним из полиса 1371. *Влаха Пљешчевића:* "Дабчић" (Петровић, Ђ. 1986: 147).

8. Ј. Маринковић указује на то да су топоними типа *Дабин До* антропонимног порекла. "Дабин Дол, м - долина и поток који извире из Пржара и утиче у Градску реку. Топоним је антропонимског порекла, према роду Даба-Дабинци, који су на обалама сточарили" (Мар., 1989: 82).

9. М. Будимир даје оригинално тумачење *Дајбога* и *Дајбабе* супротстављајући се досадашњим извођењима термина од основе "дати". "Лат. *Diespiter* садржи у свом првом делу добро познату именицу dies 'дан', док за *Дајбога* и његову другарицу *Дајбабу* треба тек открити етимолошку везу с претходно наведеним именима". Што се, пак, тиче "ономатолошке варијанте *Даж(ди)бог* и њеног тумачења у вези с глаголском трупом *даши,* довољно је подсетити да и овај глагол претпоставља сазвучну основу, будући да *дам* претпоставља старије *dödmi* па се тако староинд. *dideti* заједно са герм. *Zier* (од старијега *deira)* и грч. *Döis,* као и *Daždibog* (од *Doidi-) с чисшо формалне стране не могу разликоваши".* На основу ових идентификација сасвим је јасно да "имена Dajbog Dajbaba а поготову *Daždibog* (које је постало од старијег *Doidio),* указују на исти ономасиолошки моменат као корадикална имена *Diespiter luppiter* итд. То су божанства ведрог неба и дневне светлости" (Будимир, 1957: 38, 39 и д.).

Шта значи Дајбаба, односно колектив Дајбабе, који се сусреће близу Подгорице? "Према насељу зове се и манастир *Дајбабе,* уграђен у овећу пећину. Није искључена могућност да је насеље названо према антропониму *Дајбаба* на шта нас упућују случајеви антропонима, као *Регип Perunović Peruničić* (исп. фитоним *perunika* и њен синоним *богиша* и презиме *Богишић).* Али и у том случају остаје име *Дајбаба,* које се без нарочитих разлога не може одвојити од *Дајбога,* и то тим теже што се и само *баба* јавља и у култу и у речнику код словенских Индоевропљана (исп. *Јага баба, Јежибаба* и *баба Руга),* и то обично као 'персонификација вјетреног, мрачног кишног'".

На крају, укажимо сасвим кратко на карактеристике божанства *Дажбог.* Он се одликује односом према *сунцу.* Родоначелник је или покровитељ заједнице људи. Повезан је са *Сварогом,* што је потврђено на основу текста Малалине Хронике. *Дажбог* се јавља и као син Сварога. Док се разлика два бога: Сварога и Сварожића изводи из хоризонта земаљског огња, Дажбог је повезан са небеским огњем, са самим Сунцем. Једном речи, Перун, Дажбог и Сварог образују јединство богова који се односе на *огањ* у разним модификацијама: *Муња* и гром (Перун), *Сунце* - небеско (Дажбог), *ковачки Огањ* - земаљски (Сварог). Могућа је веза *Дажбога* са *Хорсом.*

Деда

1. У настојању да реконструише словенски пантеон Милан Будимир најпре упозорава "да је на челу словенске задруге, која је садржавала више породица, стајао дед а не *pdter,* као на класичном Олимпу. Тако се, насупрот лат. luppiter Diespiter Marspit, јавља на словенском Олимпу *Сшрибог, Даж(д)бог* па можда и *Чернобог* и *Бјелбог,* од којег је остало трага и у јужнословенској традицији" (Будимир, 1957: 35).

2. Ватрослав Јагић је уочио како код Срба и Хрвата божју "службу обављаше по свој прилици старјешина од куће *(дјед, кнез)"* (Jagić, 1867: 22-23). И у коментару *Велесове књиге* Пешић, преводилац и писац уводне студије, говори о томе да је код старих Словена *pater familias* имао улогу првосвештеника у обреду и култу. "Сходно томе је и непостојање посебне касте жреца, већ су *сшарији људи* у роду који су боље познавали верске обичаје преузимали руковођење верским церемонијама" (Белее кн>., 1997:70).

3. Чајкановић је много пре М. Будимира претпостављао да су Дед и Баба божански пар, при чему је Дед замена за српског врховног бога. "У називу 'Ђедов нос' (брдо у Славонији) ђед није нико други него такође

наш врховни бог". И "у називима Бабин поток, Бабина јаруга, Бабина алуга, Бабин praviluk, Бабин луг, Бабина гора, Бабино језеро, Бабин нос, Бабина глава, и многим другим [...], баба је у ствари велико женско божанство, женски корелат врховног бога [...]. Такође често наилазимо на име великог женског божанства у ботаничкој народној терминологији: Бабин зуб, Бабина душа, Бабина свила, Бабино уво, и др." (Чајк., V, 1994: 43).

Јарило-Јаровит

Јосип Мал сматра да реч *Јарило* "Словенци данас познају у имену Јарник, у глаголу јарити, разјарити, у именицама јарац, јарица и у придеву јар: јаро (јасно, топло), лето, јара (врућа) пећ, јари (силни) ждерoња, јара (млада, новопечена) господа, јаро (тек посејано) жито (Mal, 1940: 13).

Јужнословенски машеријал. Основа *јар:* Јара, Тар до, Јаревац, Д. Јариње, Јаружани, Јаровице, Јаровље, Јаровода, Јарош, Јарошевићи, Јарун, Јарушке, Јарушице, Јарушје, Јарчевац, Јарчево бр., Јарше. У Бугарској: Ярловица, Ярловци, Ярославци, Сары Яръ, Ярлово, Ярловски егерци.

Ешимологија. 1, Форма: код Западних Словена: *Gerovitus, Herovith.* Наводим најпре одредбе из руског етимолошког речника, где се термин "јарица" превасходно доводи у везу са јаром пшеницом и младим кокошима. *"Јаргца:* буг. *ярицаж.* р. 'кокошка која још није почела да носи јаја' [...] *макец.јарицаж.р.* исто (И-С), *србхрв.јарицаж.* р. 'јара пшеница', *јарица* ж. р. 'козица', *јарица* ж. р. 'млада кокош од године дана' [...], словен. jarica ж. р. 'јара, овогодишња пшеница', 'хлеб', 'млада овчица', 'млада кокош'" (Словарь 8: 172-173). *Чаростъ:* ст.-слав. гаростд ж. р. [...], буг. *ярост* ж.р. 'јарост, јаростан' [...], макед. *јаросш* ж.р. исто [...], србхрв. *јаростж.р.* 'јарост, гнев'". *"]аровить(]ъ):* буг. редк. *ярошт,* прил. 'лако запаљив, бујан' [...], србхрв. *Јаровит* м. р. = Јарило, име божанства [...], ст.-чеш. *Jarovit, Jerovit* [...], *гсорб-jerojty* 'резк, једак, пун горчине' [...], руск. диал. *яровитый* 'срдит', 'онај ко воли жене'" (Словарь 8:177).

2. *"Яра* 1.'пролепе', само русцрксл. јара исто, *ярь* ф. 'јаро жито' [...], *яровой хлеб'јаро* жито' [...], ярица, ярйна 'јаро жито', укр. јар ф." (Vasmer, 3, 1953: 492). *"Ярило* сламена фигура у ритуалу терања духова за време Ивањданске ноћи". "Раније је уместо овога имена узимано паганско божанство; тако сматра Погодин [...], који његове трагове тражи у топониму *Јарилово* [...] и *Јариловичи* [...]. Против претпоставке да је у овом празнику реч о једном одређеном божанству види Rožniecki, *Archiv* 23, 474. Исто тако и према *яра* 'пролеће'" (Vasmer, 3, 1953: 493).

3. Другио име је *Gerovitus,* "бог Поморанаца. Име Јаровит састављено је *од јар-* 'жесток, ватрен, жустар' [...] и *-виш* суфикс за образовање личног имена; упор, и лично име *Јарослав, Јароиолк.* Према Брикнеру *Jarovil* је идентичан са *Свешовидом* због значењске сличности према етимологији/др- и *свеш-,* обоје су, међутим, само епитети за једног трећег бога *(Сварожића)"* (Reiter: 182).

4. "Једно шире људско и богу позајмљено име је *Herovit,* које смо превели са Гиљфердингом [...] као herovitus (Дефрид), Verovitus (Ebbo). Herovit је - vehemens laetusque" (Maretić, 1887: 138).

5. И *Јаровиш* (лат. *Gerovitus, Herovith)* је, као ратни бог, упоређиван са Марсом (упор [...] *Gerovito qui dem militiae eorum fuit* [...] Ebbon, III, 8; [...] *deo Gerovito, qui lingua latina Mars dicitur, erat consecratus, et in omni proelio victores sense hoc praevio confideband.* Herbord, 111, 6 и д.). (в. Ив. / Топ., 1965: 38-39).

6. М. Филиповић упозорава како се "Јарило празнује у позно пролеће", и да "наш језик, иначе, има у обшъу речи изведених од истог корена као и јарило нпр.: јара, јари усев, јарик (јечам), јарина (вуна), подјарити, јарко Сунце, итд" (Филип., 1986a: 120). Празник Јарило врло је сличай са српско-бугарским Германом или Ђерманом, односно румунским Скалојаном, најзад руским Купалом, Костромом. На дан посвећен Јарилу девојке "праве лутку или идол од земље, сличай човеку, и над њиме врше све обреде и обичаје као што се врше над умрлим човеком". То се ради, међутим, и у време "кад се жели киша или кад се жели суво време". "Глинена лутка Германа у Бугарској прави се с несразмерно великим фалусом, а тако исто и лутка Јарила у Русији" (Филип., 1986a: 122). Код нас су трагови прославе Јарила живо очувани у Банату, а сличну форму обреда налазимо у источној Србији и Бугарској, под копреном Германа или Ђермана.

Коледо

"Коледарске нопне обходе држали су стари Словјени о зимској сунсвратини на част препорода сунчаног божанства Коледе, а Русаљске састанке ноћу на изворима и водама у прољећу на Ђурђев-дан" (Gržetić, 1900: 125). Када П. Скок примећује да "суфикс *-ина* код аугментатива може означавати старе рушевине или мјесто гдје је некада нешто било, као [...] Зидине, Гувнине". Када Скок примећује како је за последње "значење доста раширен суфикс *-ишће",* наводећи као примере "Селишће [...] Капишће [...] Коледишће" (Skok, 1950: 264), нама се чини као да је у последњем случају реч о "Коледу".

Перун

Како се у топономастици, осим термина *Перун, Перуника,* јављају и изрази који су термину *Перун* сазвучни, али чија етимологија може бити у мотивско-митолошкој вези са овим соларним божанством и, разуме се,

у зависности од низа посебних околности о којима је било речи, овде ћемо се позабавити и таквим именима. Комплетан полис таквих топонима видети у *Регистру шойонима.*

Јужнословенски машеријал. С обзиром на тумачење да постоји митолошка сагласност међу формама *Перун, Пирин* и *Парун,* те да сва три језичка облика имплицирају исти митолошки лик (Чаусидис, 1994: 402-3), овде ћу навести парадигматичне топониме са свима трима основама *йер-, Гир-* и *иар-,* са јужнословенског простора. Преовлађујући је први пример са основом *йер-:* Перун, Перунига, Перуника, Перунац, Перунковац, Перунчевац, Перане, Ператовац, Пердухово Село, Перен, Перини, Переника, Перин град, Periновац, Перин врх, Перина глава, Periш, Periчник, Перјановац, Перна, Пернатица, Перники, Пернице, Перов камен, Перово брдо, Пероник, Перошева гл., Перчин, Переш, Перушки, Перућица, Перушић, Перутац, Перникъ, Периволъ, Пердова мах., Перушица. Топоними са ОСНОВОм: *иир-'.* Пирин, Пирина, Пиране, Пируша, Пиринъ, Пирине, Пирински чарке, Пиришки гер., Пиринецъ. Са основом *Пар-:* Паруници, Паруница, Паруновац.

Ешимологија. 1. У "Повесть временных лет" ПєрүN'Е. Петар Скок је у своме речнику указао на етимолошко порекло термина *"иеро".* "перо н (Вук), свеслав. и прасл.". "Деминутив на *-це иёрце* [...], на *-ице иерице* [...], на *-ка иёрка [...],* на *-иħ иериħ* (народна пјесма) '1° перо у пушке, 2° слијепи миш'. Аугментатив на *-ина иёрина* [...]. Придјеви на *-ьн иеран - иерни,* епитет уз *буздован,* турцизирано у *иерли буздован* у народној пјесми, поименичен на *-ик иерник* 'кист', на *-ица иёрница,* и као топоним у ж. р. *Перш,* на *-асш иёрасш,* на *-аш иернаш".* "На *-уша иёруша [...].* Деминутив одатле на *-ица иерушица* (Босна) 'биљка *teucrium chataepitys'.* На *-ина иерушина = иерушйна* (Космет)" (Skok, 11,1971: 641). Код Бугара за цвет "перуника", односно "богиша" налазимо и израз "перушан" уместо "грмљавина, гром": "Скокна Перушан, подскокна, всичката земя разтръси" (БМ, 1994: 259). *У насшавку наводимо занимљиву* Скокову *ешимологщу:* "На *уш* [...] *иёруш* [...]. 1° перје, 2° крило у птице', с лексикологијском породицом деноминал *иерушаши, -ам* (Вук) [...]. '1° перушати, 2° лепетати крилима'... придјеви на *-асш иерушасш* 'крилат', на *-ав иерушав...* Деминутив на *- ъц иёрушац* [...]. '1° осип *eczeta squatosum,* љускави лишај, 2° перут [...]. На *-ина иерушйна* 'I° перје [...]. 2° перут (Босна)'. Постоји варијанта на *ħ* мјесто *ш: иеруħац* [...] 'перут, прхут" (Skok, II, 1971: 641). Овде се примећује да изложене изведенице стоје у вези са крилима, перјем, љускањем - као крљушти рибе, што би, слободније интерпретирано, могли бити и атрибути змајевитих јунака, дакле и Перуна.

2. У погледу етимологије *иероница* Скок показује да је било настојања да се овај израз доведе у везу и са појмом Перун. Дакле, *"иероница* φ [...] = *иероњица [...] — иероњика* [...] 'биљка *juncus, scirpus, cyperus,* сита (ЖК), шаш'... Према Маретипу јамачно је у вези с *иеро* (в.) 'лист у бшъа'.

Тако каже и Маценауер. Ријеч *иеро* долази чешће у ботаничкој терминологији [...]. Суфикс *-оњика* је створен можда према *иеруника* (в.). Како *иеруника* има заиста велике листове, помишља Маретић и на извођење од *иеро.* Махек забацује такођер везу ове биљке са *Перун* (В. и под *Перун)"* (Skok, II, 1971: 642).

3. *"иеручац,* ген. *-чца* (Микаља) = *иеручац,* ген. *-шца* (Водице, Истра) 'болеет која се може наводно излијечити само из шушъег храстова пања" (Skok, II, 1971: 644). "Ријеч *иерушац = иеруħац* значи према томе као 'огњица'" (Skok, II, 1971: 644). Стоји ли ова народна фармакологија у некој вези са митолошким значењем, да је, найме, *храсш,* као несумњиво дрво бога Перуна, дакле, и само божанско дрво, те да и његова ети-мологија "огњица" и име "перутац" унеколико кореспондирају са Перуном, божанством огња и грома, коме је храст посвећен?

4. Наводим овде узгред и Фасмеров став као прилог тумачењу корена *йер. "Перник* 'лицидерски колач', дијал., пољ. *piernik* исто из *иъйърьникъ* према *иъиьръ* 'колач' (в. *йёрец)"* (Vasmer 2,1953: 343).

5. У бугарском *Речнику решких имена* поводом термина *"иерник"* се каже: *"иерник м. диал.* 1. Китка од пера. [...] 2. *йрен.* Белег од ударања. 'Беят не се стърпя, искочи с камшика и се зачу плюс-ьк през голите рамена на нещастната майка [...]. Баба Алиица си отиде плачешката, като си триеше перниците, гдето беше обвил тристръкия беев камшик по сухите плешки и ребра'. Ц. Гинчев" (Речник, 1974: 345). И овде видимо да "прен" и "перник" стоје у вези са "белегом од ударца", а "пер" корен у имену Перун, да подсетим, управо то и значи: "ударити"!

6. Поводом самог термина, односно топонима Перун, на нашем простору Скок каже: *"Перун* праславенска ријеч, славенски бог громовник, као у Латина и Грка *Зеус, Јуиишер.* Назив је очуван у јадранској зони као ороним: *Перун,* на *Перуну,* брдо [...] код Сплита између Јесеница и Подстрана [...]; *Перун,* брдо изнад Мошћеница (Истра) [...]; на падини је Учке према Пломину; у близини је локалитет *Требишће* /в./, назив који упућује такођер на слав, митологију, на култ неког божанства). Исто тако зове се и *Перунковац.* У сјеверним славинама чеш. *регип Перун,* пол>. *piorun* је апелатив и значи 'гром'; укр. и рус. *иерун* 'стријела, гром'. Код јужних Славена је кристијанизација истисла то значење. У јадранској зони зову се брда *Св. Илија = Сушилија, Сушулща.* Могуће је да је то кршћански сурогат за називе брда по славенском божанству" (Skok, II, 1971: 643-644). У наставку свога ранијег рада Скок је поводом *Перуна* забележио: "Као што у Пољицама код Сплита налазимо трагове славенској митологији (брдо *Перун,* потврђено још у доба народне династије), тако је то и на Врачу" (Skok, 1950: 176). Показали смо да је са овим појмом у вези хришћански св. Илија као супститут за Перуна. У Далмацији је Скок пронашао особену језичку форму његовог хришћанског еквивалента. На острву Шипан "главно брдо на отоку зове се Sutulija, на аустро-угарској специјалки Илија, а на југославенској Св.

Илија [...] Šut- за Sanctus налази се још у *Суђурађ* (од Sanctus Georgius)" (= Св. Ђурђе - СП) (Skok, 1950: 236).

"Да је и код јужних Славена постојао тај апелатив, то доказује ботанички назив *иеруника,* која се зове и *богиша 'iris germanica',* док се *iris* 'дуга' зове у нашим нарјечјима и *bozi päsäc* (ЖК). Постоји још име врела *Перунуша* код Смшљана у Лици, сеоце *Перушћа* код Котора. Нема довољно података из фолклора који би објаснили однос те бшъке према култу тога божанства. *Перун* одговара германском божанству *Donar,* које је изједначено са лат. *Jupiter,* како се види из имена четвртка у романским језицима *Jovis dies* > тал. *giovedi, фр.jeucИ* итд., чему одговара у германском *Donnerstag.* Значајно је да се у полапском језику тај дан зове *peräunedaän* 'Перунов дан', из чега очигледно излази да је *Перун - Donar = Jupiter.* Праславенском божанству одговара у балтичкој групи: лит. *perkunas* 'I° гром, 2° бог громовник старих Литаваца', лот. *per'künas* (упор, финско *pergene* 'ђавао'), стпрус. *percunis* 'гром'. [...] санскр. *Parjanyas.* Основа је у *prati, perem* 'I° lavare (в.), 2° (првобитно) ударати', лит. *perti* 'ударати', лот. *peп.* Суфикс *-unъ* (упор. гр. κεραυνός Blitz') служи за творбу радних именица од глаголских основа као у *Беципъ,* данас *bjegunac* (в.). Божанство је према томе балтославенско. Ипак нема јединствености у тумачењу постања. Према Брикнеру лит. *perkunas у* вези је с *quercus* 'храст'. *Перун = Перкунас* био би тада бог коме је посвећен дуб. Педерсен упоређује *иерун* с арб. *perendi* 'бог'. *Перун* би било тада илирско-славенско божанство" (Skok, II, 1971: 644).

7. В. Јагић је поводом овог словенског божанства рекао како се "таков громовник бјеше у нас једини сачувао у *иеруника,* коју иначе зову *богиша;* ако је оно прво од риечи *иерун,* а ово друго од *бог,* то је свакако знаменито и као нешто више него ли прости случај. У читавој природи влада неки дуализам од добра и зла; а како персонификација природних сила, што је извор сваке митологије, подноси уз једнога највишега бога множину других, и виших и нижих, то бијаху такођер старим Хрватом и Србом једни богови добри, а други зли; у народних се пјесмах јоште говори о богу старом крвнику, а у пословицах се каже: тешко или скупо итд. до зла бога" (Jagić, 1867: 21-22).

8. У напомени ваља да кажемо нешто о поменутој вези *Перуна, Перунике* и *Богише,* који митолошки уско кореспондирају. В. Чајкановић је *Поводом* биљке *Богиша* забележио следеће: *"Богиша,* Schwertlilie (iris germanica). Богиша, перуника, калуђер. Према једном и другом њеном имену могло би се помислити да стоји у вези са *богом* (summus deus), громовником Перуном. За ово идентификовање говоре извесне чињенице: 1) богиша бере се, и носи у цркву на благослов, на Спасовдан, а тај дан (или неки из те сезоне) могао је некада припадати Перуну; 2) у Дубровнику постоји слава *Богиша,* везана за култ светог Петра Богишара [...]: свети Петар је имењак Перунов [и српско име Пера није постало од имена Петар, него је хипокористика од Перун], и ми у атрибуту Богишар имамо [(како се то и иначе дешава, упор, код Грка (људска имена θεοφόρα)] сачувано име, епиклесу, бога кога је свети Петар наследие; 3) важно је што п. - богишу - која је тог дана освећена разноси народ кућама да би га она чувала од *грома"* (Чајк., 1985: 33-34).

9. М. Фасмер је, овим поводом, изнео неке важне детаље. И по њему је *"Перун* г. *-уна* 'муња' (Blitz) [...], укр. *иерун* 'Donner', брус, *иарун,* чеш. *perun* 'Donner, Donnerkeil', пољ. *piorun* 'муња', исто. Ту је и схр. *иеруника* 'Schwertlilie', словен. *perunika* исто. Према *перо, йьраши* 'schlagen', в. *йерешъ* II и следеће" (Vasmer, 2,1953: 345-346). Примећује се да у словенским језицима за божанство *Перун* налазимо и форму *Парун,* што је карактеристично за топонимију на јадранском подручју, посебно у Истри. У наставку Фасмер говори о самом богу Перуну, односно о етимологији термина.

10. *"Перун* 'пагански Бог Руса', струе. *Перунъ* (Нестор-Хрон. у уговорима из 907. и 945. год....), исто тако и стбуг. [...], схр. *Перун* 'име места у Босни', словенач. *Perunja Ves, Perunji Vrh* (...), полап. преведено *Peräunedän* 'Donnerstag' из герм. [...], елбслав. ON *Perone,* данас *Pronstorj* (...), и ON *Prohn* Kr. Fraiizburg, из *Perun/ь...* На име овога бога, не сасим безусловно, могу се надовезати стчеш. лично име *Регипъ* , буг. лично име *Перун,* која би изворно могла да значе само 'ударач' ('Schläger'); пре би буг. *Перуника* ф. лично име (према 'Schwertlilie', в. горе *иерун) иеруника* 'Schwertlilie' настало од *Перунъ,* пошто се биљка схр. зове и *богиша [...] II.* Свакако, старо слов, божанство могло је бити под утицајем не само превода из стнорд.рогг Thor' [...], него и кроз поштовање Торовог култа. Најближе је овде схватање о *Перунъ-у* као 'ударачу, онај који туче'. [...] Сродан са грчким κεραυνός, 'Blitz, Donnerkeil[1] (= муња, гром) [...]. Не може се доказати сродство *Регипъ* са литв. *Perkunas,* старопруск. *Percunis,* 'Donner', лет. *регсиons* исто, које је настало као 'Бог храст' ('Eichengott) према старонорд. *Fjorgynn* м. 'е. Gott', *Fjorgyn* 'Мајка Тора' (Mutter Thors), лат. *quercus* 'Eiche', келт. *Hercynia, ... evtl. alb. perendi'Gott'"* (Vasmer, 2, 1953: 345-346).

Како видимо, Фасмер је и сам топоним *Перуња Вес* довео у везу са Перуном. Исто тако он разматра топоним Перун и у мотивској вези са *йеруником, богишом.* То да се Перун доводи у везу са храстом, громом, опште је место у словенској митологији. И Фасмер сматра да је постојало словенско име, поименице старочешко име Перун, које налазимо и код Срба и Бугара, као и гьегову форму у женском облику *Перуника.*

11. У бугарском речнику ретких термина указује се на занимљиво значење термина *Перепуга* и *иеруника,* и то у вези са фолклором. *"Перенуга ж. диал.* Цвете перуника. *'Девойко, девойко, убава девойко!/Лешна иеренуга, зимна шеменужка!/ Що си разцъфшила рано Пред Великден, /рано Пред Великден, велика неделхП'.* Нар. песен" (Речник, 1974: 344). Дакле, перенуга и перуника је летње цвеће налази се у некој вези са *высоким божансшвом,* у нашем случају са древним *Перуном.* Изгледа да је и сам

обред за добијање кише "перенуга", уистину, повезан са Перуном, коме се додолице обраћају прилажући једну од њих на жртву. Често је то "истрисина"!

12. У једном од ранијих радова Петер Скок је, бавећи се топонимијом на јадранским острвима, скренуо пажњу да се на острву Жуту налази увала: *Pinizel* - романски деминутив од pinna, који значи "перо", и при томе додаје да су српскохрватски еквиваленти "Перна, Пернатица за ртове и увале" (Skok, 1950: 132). И на острву Чиово "називи двију увала Солинска [...] и Кокошиње [...] разумљиви су. Исто важи и за рт Старица [...]. Увала Пернатица налази свој *pendant* у придјеву Перна за увале на другим отоцима" (Skok, 1950: 165). У захвату Сврљишких планина у 19. веку је забележен врх *Перинашица,* који је сада преиначен у Пернатицу. Међутим, сврљишка Перинатица није увала већ врх, што још више говори у прилог ставу да је изворни назив планине био *Перинашица,* а не *Пернашица* како се данас обележава. О томе ће још бити речи.

13. *"Перин",* иначе, кореспондира и са другим топонимима у чијој је основи "пер-". На нашем простору забележени су, на пример: *Перини, Перинац, Перина глава, Перинићи, Периновац, Перинка, Перин град, Перин врх,* а има бар два значајна пандана у Бугарској *Перник* и *Перно* - у Софијском округу. Ако, дакле, како наглашава Лома, "Руском *Перынъ* ближе стоје топоними и ороними на јужнословенском тлу који гласе *Перин"* (Лома, 1987: 48), онда и Перинатица, односно редуковано Пернатица, изгледа као да стоји ближе облику *Перун,* него форми "перо", како то Скок сугерише.

14. Када је реч о првом спомену имена Перун, често се наводи фрагмент из списа Ф. Рачког, *Documenta historiae chroaticae periodiim antiquam illustrantia. Monumenta,* VII, Zagreb 1877, стр. 153. У томе документу стоји: "брдо Перун помиње се у једној латински писаној исправи из 1090, године: vinea in Peruno (виноград на Перуну)" (Филиповић, 1986: 75). Разуме се, у радовима који се баве јужнословенским митологијама опште је место да је "након покрштавања већина тих назива [...] замијењена именима појединих светаца, с тежњом да се погански топоними претворе у кршћанске". "Свијетла је страна тако симболизирана светим *Видом* или често ликом св. Ивана Крститеља [...] или пак ликом св. Илије громоника, којему су посвећене и многе цркве и капеле на врхунцима гдје је некад био штован *Перун"* (Брозовић-Р., 1987: 119 и д.). Дуња Брозовић је скренула пажњу на још једно значајно питање. "Како су показали В. В. Иванов и В. Н. Топоров, лик Перуна везује славенску традицију уз индоевропски мит о богу громовнику, који муњама и громовима гађа и прогони змију, односно змаја, у нашем случају Белеса, и тјера га у воду камо припада. Та борба, међутим, не симболизира сукоб добра и зла, јер Белее, уж, негативан је само уколико се не налази у простору који му је намијењен [...]. Трагови његовог култа скривају се у многобројним *Дубравама* и

Подољима, смјештенима подно брда посвећених Перуну или кршћанскому свецу који му је екивалентан, а то су углавноме св. Вид, св. Илија, св. Јурај и св. Миховил" (Брозовић-Р., 1987: 120). Други аутори такође указују на чињеницу да је св. Јурај (код Хрвата), односно св. Ђорђе (код Срба), соларно божанство, и да има исту или сличну структуру као и лик св. Илије. Међутим, разлика постоји у интерпретацией св. Миховила - код Хрвата, односно св. Михајла - код Срба. Да ли је реч о божанству из истога структурног реда као и св. Илија? Пре свега Иво Пилар сматра, не само св. Миховила, већ и св. Јурја за симболе "бога таме и зла" (Pilar 1931:49).

Када смо већ код овога питања замене паганских словенских божанстава хришћанским именима светитеља, Пилар је мишљења да "сасвим исту улогу као св. Иван има и св. Илија. Врховни бог старих Словјена био је и богом громовником". На истом месту наводи како "у Биокову f...] у сјеверном дијелу, право понад приморскога мјеста Башкаводе, величанствено 1670 м високо брдо *Свеши Илща"* (Pilar, 1931: 53,54). Поводом "имена Перун" он примећује да Перун има и у нашој земљи топографске ознаке, додајући како Гржетић "спомиње пет таквих имена"[2] (Pilar, 1931: 70). Разуме се, у најновијим истраживањима пронашао сам, осим митског лика Перуна у Македонији, и бројне друге топониме са основом: *Св. Илща* - било да је реч о цркви или, пак, о брду, а затим, ту су и следећи облици: *Илино брдо* или *Илијино брдо, Су шили ја* и др.

15. Где се све налазе трагови бога Перуна, према старијим истраживањима? Перуну "налазимо трага у Босни, Херцеговини (Порим, Прењ, Перењ), Бугарској (Перин) итд." а затим "ено у далматинским Пољицама Перун-планине. Перун је јужно од Учке. Порим и Прењ планина у Херцеговини" (Gržetić, 1900: 35, 48). Како се може приметити, Гржетић етимолошки доводи у везу са Перуном и топониме *Порим* и *Прен,* што би, свакако, захтевало озбиљну не само етимолошку него и научно-митолошку проверу. У наставку ьу навести део аутентичног материјала који је Гржетић прикупио.

"Перун иланина у Пољицама, *Перун* и *Перунчевац* јужно од Учке горе у Истри, *Перуна-Цубрава у* Хрватској, а било је сличних имена и у Руса (Перуња Рень - *Несшор хр....),* а има их и у Полабјана *Prohn, Perunovyj dubb, Perunka* у Малоруса, *Piorunow* у Пољака. И обитељских имена има у њих, као *Pioruny.* Перин је у Ческој у котару Pelhrimov (Pilgram). *Beraun* је исто што и Перун. А тако имадемо *Перун-планина* код Вареша у Босни. Тамо су се људи до недавно Перуном клели. Од Перуна је и *Перинград* и *Прен,* у Столачком котару, *Перин-иланина* јужно од Софије. *Парној* је бриег на изтоку Шпарте (од Белогостића). Порин је био војво-

"Перун Дубраве у Хрватској; Перун и Перунчевац у Истри, к југу од Учке горе; Перун планина код Вареша у Босни; и Перун у Полјицама код Сплита" (стр. 70).

да хрватски проти Францима. Од личних имена имадемо: *Перун, Порин* и *Перунко.* Од билина *Перуника* (Iris german.). *Перење* је у Жељезној жупанији, а *Регёпу* у котару Чертатском, жупанији Торнавској (Трнавској) у Угарској" (Gržetić, 1900: 193). Када се светковало богу Перуну? "Светковине богу *Перуну* светковали су наши пређо 'Илијн-дану' [...] а пошто су уз Перуна обожавали и мајку му Перунику (литв. *Perkuna-tete)* то је и Марија Магд. задобила у народу наслов 'Огњене Марије', која пада на други дан иза Илијн-дана" (Gržetić, 1900: 124).

16. Сада ћемо изложити концепције наших филолога који су настојали да пронађу одговор на питање да ли се иза одређених назива планина крију тзв. теофорни садржаји. Међу старијима је, засигурно, В. Чајкановић најугледније име са подручја научног испитивања древне српске религије. "За познавање старе религије имају не малу важност и особена имена, *лична, шоиографска,* и остала. Лична имена могу бити *шеофорна,* изведена из имена појединих божанстава, или чак без икакве измене узета [...]. Таква су имена, на пример, Перун и Пера (које је хипокористика имена Перун, и нема никакве везе са грчко-црквеним именом Петар), Вид, Световид, Дабиша. Међу *шоиографским* називима такође се крију имена богова, на пример у називу 'Дабог' (брдо у Крајини, о. с., 94) сачувана је епиклеза некадашњег врховног бога; у називима Перуновац, Ператовац, Петров врх и ел. (С. Тројановић у СЕЗ, 17, 1911, 144 ид) сачувано је име бога громовника, Перуна" (Чајк., V, 1994: 43). Управо стога ћемо и у нашим мапама сматрати легитимним уношење топонима сличног облика: *Перашовац, Пешров врх* и ел.

17. М. Будимир сматра да се став Шневајса, по коме "су јужнословенска племена дошла на Балкан с неким бледим претставама о неким демонима без икакве одређене индивидуалности, тешко може одржати. Сварог, Дајбог, и Перун довољни су примери који показују да словенски Олимп није био тако бедан и сиромашан, како се то обично мисли. Очигледно је да словенски Олимп и, поред свих губитака, показује јасно остатке из најстарије индо-европске заједнице" (Будимир, 1957: 55). Исто тако, Будимир одбацује у филологији присутно гледиште према коме се словенски *Перун* изводи из литв. *Перкунас.* "И данас многи стручњаци не напуштају стару идентификацију слов. *Регипа* са литв. *Perkunas,* коју сам побијао пре више од тридесет година приказујући Brückner-ovu *Mitologia Slowiaiiska, (Јужносл. филол.* 2, 344)". "Против идентификације Перуна с литванским божанством устао је већ Vondrak (Vgl. *Gramm,* 549); против говори и осетна разлика у значењу. Док овај словенски *nomen agentis,* који Vondrak сматра примарним, значи и *'Blitz, Blitzstrahl',* дотле *perbinas* значи 'гром, грмљавина, олуја'. Ова семантичка разлика постаје још крупнија, ако прихватимо везу литв. *perkunas* са лат. *quercus* 'храст', коју је поставио већ J. Grimm. [...]. Али, на жалост, тог фитонима нема у балтским језицима" (Будимир, 1957: 51, 52). Будимир сматра да постоје "дублети *Регаnnа* и *Регеnnа,* од којих је друга очигледно хистерогена" (Будимир, 1957: 50 и д.). "Да је у илирском, односно с ове стране Јадрана, могао постојати култски термин *Peranna,* тј. њен мушки пар *Регаnnо,* даде се наслућивати из арбанашког perendi [...]. За вероватност да је на илирском Балкану постојало божанство високог ранга с именом *Регаuпо* говори не само слов. *Регип* (од старијег *Регаuпо)* него и тесалски Zeus Peloros". Који су атрибута *Перуна* код Словена? То су: "мач, штит и копље, а по свој прилици, и млат. Код Литванаца огромни божански млат разбија тврду камену кулу, у којој је заробљено сунце, а то нас јасно подсепа на остатке словенских представа о каменом небеском своду кроз који се морају пробити киша и светлост". То је још један од разлога што су у систем мапа укључени и топоними са основом: *мач, шшиш, коиље* - као атрибути Перуна.

18. Указујући на већ познати став да су објекти одређене врете посвећени појединим божанствима, као на пример, "храст богу-громовнику Перуну", Лома сматра да се са већом вероватноћом може констатовати да један топоним, у овом случају *Перун,* носи митолошку индикацију уколико стоји у непосредној вези са тим објектом, односно, са дубом који је Перуну посвећен. Дакле, када "име можемо везати за појединачно храстово стабло или храстову шуму, нпр. струе. *Перуновь дубь".* Међутим, и у овом случају се препоручује опрез, наиме *"Перун-Дубрава* у Далмацији, о којој се писало у овом смислу, као таква не постоји, него близу пољичког брда *Перун* има село *Дубрава,* чије име такође може бити индикативно за везу оронима са словенским теснимом" (Лома, 1987: 38-39).

19. Укажимо овде и на један сегмент из полемичког осврта П. Ж. Петровића са Миленком Филиповићем, који је написао рад о постојању Перуновог култа код Јужних Словена. Унапред ваља казати да су најновија истраживања код нас и у свету, потврдила постојање знатних трагова Перуновог култа на нашем простору, и тиме дала за право претпоставци да је Петровићев напад носио елементе личне пристрасности. Овде ћу скренути пажњу само на неке аргументе који су изнесени у критици П. Ж. Петровића.

"По Филиповићу најмногобројнији и најпоузданији трагови Перунова култа код Јужних Словена везани су за топографске називе који имају имена Перун". Петровић примећује да "сва та места без брижљивих истраживања, нарочито археолошких, никако се не могу сматрати као 'најпоузданији трагови'. Истраживањима се показало, а и писцу је било добро познато, да је име Перун постојало и као лично име међу нашим прецима, па су топографски називи могли постати и од таквих имена, што не треба нарочито доказивати" (Петровић. П. Ж., 1952: 374). Ова критика, у најмању руку, оставља утисак неубедљивости јер оперише са оскудном аргументацијом и, што је још важније, познаваоци дела П. Ж. Петровича, су свесни респективне проницљивости коју је поседовао сам Петровић који је, дакле, и без ослонца на резултате археологије - јер их објек-

тивно нема и неће их, изгледа ни бити - допуштао истраживачу смелија трагања на овом пољу, као и извођења из тога релевантних закључака. Међутим, према Петровићевом главном аргументу значило би да велики број антропонима датих у облицима Богосав, Божа, Богдан, Божидар јесте доказ за тезу да народ, заправо, и није имао Бога нити је веровао у његово постојање, те да су топоними: Богданица, Бого-до, Бождаревац, само пројекција личних имена.

Једино што је Петровић допустио је следеће: "Од свих у расправи наведених топографских назива изузетно би се брдо Перун са местом Требишћем, у Истри, за које је писац дознао по Јордану Иванову, могли прихватити као вероватни трагови, на којима се некада обављао култ Перуну". Али, додаје Петровић, и то је под великим знаком питања, све док, найме, археолошки и други подаци не би са своје стране указали на ту претпоставку; најзад, уколико је и назив "Требишће" постао од имена "места на коме се вршило жртвовање, а не од места које је било требљено, тј. чишћено од камена или дрвета и претворено у њиве"! Он даље закључује, како је "сасвим застарело доводити у везу са богом Перуном и његовим култом многе топографске називе, лична имена и назив биљке перунике" (Петровић, П. Ж. 1952: 374 и д.). Коначно, он одбацује било какву митолошку везу имена "перуника" са божанством *Перуном.* "Али се перуника *(iris germanica)* у Далмацији назива *богиша* и *цвиш небески.* Оба она назива дала су повода вероватној претпоставци старијих писаца да су постојале неке везе бога Перуна и бшъке перунике не само код Источних Словена, него и код Јужних (фуснота: Видети V. Bogišić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga,* Zagreb 1867, стр. 21). Међутим код Јужних Словена није ретка употребе перунике за кићење гробова и надгробних обележја или њено неговање по гробовима предака". Следећи П. Ж. Петровића, лако бисмо запали у скептицизам који је сугерисао Иван Пилар - да словенско божанство Перун, заправо, и није постојало. "Старија словјенска митологија много је цијенила *Перуна громовника,* сматрајући га главним богом Словјена. Међутим помало ступише у науци на његово мјесто у први ред *Свјешовид* и *Сварог,* док на крају није избило схваћање, да Перун уопће није словенски бог, него је бог германских Варјага, како то тврди Пајскер" (Pilar, 1931: 70). Против ове тезе, да је Перун божанство германских Варјага устао је и словеначки теоретичар Јосип Мал, о чему ће касније бити речи.

20. Када смо већ код става који говори о повезаности "Перуна" и биљке "перуника", укажимо и на гледиште Н. Нодила, који сматра да је име Перун искључиво словенскога порекла. "Придано ли томе етимологију Перунова имена, које долази од славенског корена *иер-,* откле старосл. *ииराши* = ударати, прати (наводи Миклошића), у Перуну чисто је оличен гром, тријес, који удара и крха, а није муња, која само сијева". Најзад, говори и о траговима Перуновим код нас, Јужних Словена. 'Мер Перуново име остаде нам у ријечи 'перуника', што је пучко име женско, а значи и билину једну, *iris germanica,* која се у Црнојгори зове 'сабља', или 'мачић', а у Дубровнику 'богиша', с очитим односом на једног бога". Коначно, "за лично име Перун знаду и Словенци, као што и Чеси" (Нодило, 1981: 383-4). И овде уочавамо већ запажене атрибуте Перунове: "сабљу" и "мач".

21. Од млађих истраживача јужнословенске културне баштине издвојићу овде став македонског археолога Н. Чаусидиса. "Перун, Перин или Пирин. У изворима који се односе на Западне Словене, његово име се јавља у модифицираном облику, као Провен, Проун или Поренутиј. Код Источних и Западних Словена сасвим је сигурно потврђено низом бројних трагова у фолклору: топонимији, народним песмама, изрекама и предањима у којима се спомшњу Перун, Пјорун, Паром или Прон. - Перун се добро уклапа и у индоевропски пантеон. Има паралелу у литванском Perkunis (Perkons), ведском Parjanya, албанском Perendi, у хетитском женски пандан Перунаш и у келтском Perkunija и Fjorgun. Са њим је, исто тако, повезан и италијански Jupiter Quernus" (Чаусидис, 1994: 402-3).

22. Словеначки теоретичар Јосип Мал указује, пак, на синкретизам хришћанских и паганских митолошких елемената. "Тај синкретизам хришћанских и паганских представа одсликава се посебно јасно из српских песама за кишу, у којима се именује громовник Перун, другачије Илија: *Росну дажду да нам иошље - Вај дажду eajl",* и при томе цитира једну додолску песму из збирке Милоша С. Милојевића. Код Словенаца, вели Мал, "на Прекомурском простору се чује такође 'Перин је млатнуо", уместо стрела је ударила. За неолитске и бакарне маљеве (кладива) се мисли да су Перунове златне секире које су падале из облака и у земљу се зариле, те због тога кажу и 'перунски камен'". "Перуна су спомињали Словаци у својим народним песмама још у првој половини 19. столећа, унеколико под извитопереним именом Паром" (Mal, 1940: 15, 16 и д.). Песма се односи на циганку и дете због злорабљења хлеба и због клетве:

"Ha, bodag tä, ty potwora - gasnä strela paromova!... Buoh Parom za oblakami - Uwidj to nahnewany - Tresk! zahrmj geg do čela, - Hned i s dečkom zkamenela. Друга песма почиње: Za onäch casow, - Za staräch bohow, - Za Boha Paroma - Nesmela ziadnä - W dorne samotna - Byt postielkyna. Запуштеној девојчици прете да he је Перун казнити: Daže teba šuhag, daže Perun trestau. Код заклињања су биле наведене следеће реченице: Peransky Perun, Parom w geg materi, Parom ti do duši, Parom ti w materi, nech to Parom wezme, Parom mu w košeli, Parom do tebe, Parom zabiu taku sliepku (Jan Kollär, *Närodnie zpiewaanky čili pjsne svjetske Slowaku e Uhrach* /1831/, 1,5,6,7). Те клетве су и међу словачким становништвом и данас у обичају: Da bi te Parom vzel, Na Paroma! (Viktor Smolej, *Slovaška pota* (Mladika, 1940), 237). Паром - Перун се скрива такође и у словеначком узвику негодовања: Para te vzemi, peklena Para, prebita Para, šentana Para, uboga Para, zanikrna Para, da bi te Para". "Због

свега тога не можемо се сложити са Брикнером да Перун није био поштован код већег дела Словена. Био је он општесловенско божанство, које није могло доћи Русима тек са Норманима јер га иначе ни Словаци ни Словенци не би познавали. Или би, пак, морали поставити тврдњу, да су и Словенцима и Словацима Нормани донели свог врховног бога *Thonarja - Thorsa"* (Mal, 1940: 16). Како смо видели, реч је и о тези Иве Пилара, која се овде такође оспорава.

Оно што се за проблем херменеутичкога отчитавања митолошког смисла топонима на јужнословенском простору може добити на основу Малових анализа јесте низ атрибута који се структурно везују за Перунов култ: *сшрела, камен, секира, мал>,* односно *шресак, шрескавица.* Овде смо, дакле, пошли од једне могуће претпоставке да где год поред *Перуна, Перина,* односно *Илиног брда* или *Св. Илије* нађемо у пакету најближих појмова неки од топонима са основом која је овде наведена, тиме је и већа вероватноћа да је реч о култном месту посвепеном богу громовнику, Перуну.

23. Овоме додајем још неколико занимљивих анализа термина "Перун", али и његових атрибута, укључив ту и инвентивне асоцијације у вези са биљком "перуника". Чаусидис је поменуо "две основне карактеристике громовника: звучни удар грома и 'светлосну', тј. 'огњену' природу муње" које су нашле "свој најбољи израз као кремен (а ређе као белутак), будући да кремен у себи садржи обе манифестације ове атмосферске појаве". У јужнословенском фолклору веза "перунике са громом и божанством - као његовим заступником, је сасвим очевидна. Прво то су разни називи ове биљке: ('перуника' од Перун; 'богиша' од бог, а може бити 'сабља' према једном од оружја које симболизују гром и муња). Ово цвеће се бере одређеног дана и носи у кућу (често се стави на кров), поред других разлога, и због заштите од грома, пожара, крађе и других невољи. Због сличних цшьева сади се и на њиви. У народним песмама и предањима често са мотивом да ударом грома треба казнити оне (најчешће девојке, сватови) који беру перунику у време када је то забрањено или је не беру онда када то треба да се чини" (Чаусидис, 1994: 410). Из наведених напомена види се да су *свешлосш* и *муња* такође карактеристике Перуна, а ми ћемо се и сами уверити да се често срепу у вези са Перуном: *Свешлица, Мућић* и др.

На крају Чаусидис указује на неке особености и структуру цвета "перуника". "Но у досадашњем проучавању није се поклонила пажња мишљењу због чега је перуника постала симбол громовника Перуна. Цвет перуника *(Iris germanica)* се изванредно поклапа са симболом грома који смо претходно представили. Најпре, овај цвет има шест веначних латица од којих су три сврнута нагоре а три надоле, чиме се односе на двојне 'тризупце' на Зевса и Јупитера, и на хиндуистичког *'vajra-y' [...].* Као и споменути симболи, ови представљају два супротна аспекта тријуспоменутих манифестација светлости: *огња, муње* и *сунца* - саздавачких и деструктивних. Гледане одозго, латице перунике исто тако формирају два тројства, а њихове осе - два спротивно постављена троугаоника преклапају се у хексаграм [...]. У средний цвета се налазе три мале латице чији врхови чине нови троугаоник - један од симбола, који је универзалан за евроазијско подручје" (Чаусидис, 1994: 411).

Будући да код Јужних Словена не постоје подаци о изгледу Перуна, Чаусидис скицира могућну слику Перунову према источнословенским изворима. Како је дакле, изгледао Перун? У Радзиловском летопису Перунов идол је ликовно приказан у трима варијантама. У свим случајевима приказан је "у виду голога мушкарца, са штитом у једној руци, с тим, што у два наврата (на сликама које се односе на 907. и 944. годину) у другој руци држи жезло или кошье а једном (983) стрелу". Перун је, такође, приказан у форми "човека са кременом у руци, који наликује на громовну стрелу (муњу) или зрак" (Чаусидис, 1994: 415, 416). Овде се уочавају још и следећи Перунови атрибути: поред стреле, ту су и *коиље, шшиш* и *кремен,* што ћемо, такође, интерпретирати као атрибуте који припадају божанству грома.

Македонски истраживач говори и о другим атрибутима Перуновим да би у синтетичкој слици назначио следећа својства антропоморфног лика словенског громовника, а то су: мушкарац - који је некада био представлен *го;* он је са *брадом* (сребрна или тамна) и *брковима* (златни); има *шшиш; шшаи* (у неким случајевима конкретно дабов); *коиље* или *стрелу; кремен* у виду *громовне сшреле, муње* или *зрака;* некада украшене са рубинима или сафарима; најчешћа је комбинација: *шшиш* у једној и било који предмет у другој руци. Познате су и следепе иноконографске варијанте: *возач* на огњеним кочијама и *сшрелац* са луком и стрелом; женска варијанта (најчешће у функцији отеловљења муње) (Чаусидис, 1994:417).

Према Чаусидису има индиција о постојању и "ликовних представа које Перуна приказују као покровитеља земљорадње, и то посебно житарства". Постојало је, најме, правило да се до Илиндана није смело јести жито од последње жетве. На тај дан, у част св. Илије, меси се погача од новога жита која се благосшъа и једе за време обреда. У фолклору Словена, као и на другим подручјима Европе, "познат је обичај да се од првог или последњег снопа жита прави 'брада', у виду китке која се окрене, тако да је класје надоле". Постоје разне варијанте и тумачења овога обичаја, у чијој се основи налазе различите фазе његовога развоја. Негде "овај сноп носи карактер 'дедо', 'жена', 'баба', негде је посвећен некоме божанству". Међутим, нас овде занима "обичај посвећења овога снопа ('брада') св. Илији, који је познат овде као и код Источних Словена. При приношења снопа каже се: *'Ево ши, Илија, брада* [...]', иако за време врачања 'брали', сам Илија најчешће није присутан [...]. Код Јужних Словена

брада се обично назива 'божја брада'. Њоме се кити стожер на гумну, пре или после врше, чиме брада добија своје истинско место и значење, тако да се значење браде, тј. њеног идола, преноси на стожер. Сматрам да је у стожеру (могло би се казати и у централном кућном стубу, који се исто тако кити са брадом) инкарниран предак словенског мушког божанства у чијем се домену, поред много других функција, налази и покровитељство над земљорадњом и природним феноменима од којих завися род". Због свега тога се, пре или после жетве и вршидбе жита, Перуну, покровитељу земљорадње, приносно "први или последњи житни клас, обликован као брада, која се фиксира за његов идол (кога представља стожер или домаћи стуб)" (Чаусидис, 1994: 423-4).

Из Чаусидисовог описа и тумачења "жртве" Перуну, односно св. Илији, видимо да се ово велико словенско божанство приказује и као дародавац, заштитник поља коме се, каогод у другим крајевима богу Велесу, плете "богу брада". Ова пракса само потврђује ранији став, да је једна и иста обредна пракса, нпр. жртвовање житном демону, *богу иол>а,* или *богу дародавцу,* по структури, углавном, истоветна код бројних словенских народа ("богу брада": код Руса, Чеха, Пољака, Срба, Бугара, Македонаца), али да је језичка алтернатива за то божанство различита од једног народа до другог, па чак и од једног краја истог народа до друге области у којој он живи. Или је, пак, у игри једно те исто име бога, као нпр. Перун, али да је оно код појединих словенских народа, као у случају који Чаусидис описује код Македонаца, добио садржајност и атрибуте неког другог "божанства" иако је сачувао главну карактеристику - божанства соларног типа.

Поред споменутих историјских извора један број података релевантних за реконструкцију јужнословенског громовника даје наш фолклор. "Досадашњи проучаваоци сакупили су на Балкану више од двадесет топонима са именом Перун (или његових варијанти), који се најчешће односе на високе доминирајуће ридове, дубове шума, извора или потока. Такви су се топоними сачували и на територији Македоније" (Чаусидис, 1994: 426), а као изворе за потврду своје тезе наводи радове Филиповића, Ј. Иванова, Нодила, Кулишића, Лежеа. Досадашња проучавања Перуновог култа на Балкану задржавају се само на "откривању топонима које носи име Перуна и нотирања могућне локације култних места која би могла да буду њему посвећена. Није се ишло, међутим, даље, дносно према једном интердисциплинарном приступу који би обухватио све све традиције које се могу повезати са овим ликом". То претпоставља оно што је на македонском простору урадио сам Чаусидис - да се анализирају међуодноси *кулшних месша, ришуала, објекаша, усмених иредања* и *веровања* и, у вези са тим, *обреди* и *ликови свешишеља* у чију је част у данашњем времену празнован тај древни словенски култ (Чаусидис, 1994: 426).

Свођење. На основу изложеног материјала, посебно, анализе Иванова и Топорова, презентираћемо скицу најважнијих обележја "Перуновог" лика који ће помоћи у херменеутичком отчитавању топономастичког материјала и његове импликације Перуновог присуства на датом простору. *Перун* је, дакле, повезан са следећим атрибутима: а) *узвишено месшо* - где му је кип; *глава сребрна, усша злашна;* у близини је и црква *св. Василија,* такође *на брду,* па се присуство имена божанства Белеса / Волоса, сматрају Иванов и Топоров, доводи у везу и са именом Перуна; б) кип Перуна је од *дуба;* в) за Перуна се везују *гром* и *муња,* који су оживљени и у хришћанском лику пророка Илије; г) за Перуна се везује *оружје.* Идоли - кипови посвећени Перуну, бар у Кијеву и у Новгороду, били су *древни* (у Кијеву златом и сребром украшени); д) за Перуна се везује цвет *иеруника,* односно *богиша;* ђ) ту су и следећи Перунови атрибути: *свешлосш, муња, сшрела, камен, кремен, секира, шшиш, кошље, мач, мал>,* односно *шресак, шрескавица.*

Подзвижд

Из јужнословенских извора. Подзвижд, Позвизд, В. Подзвизд, Звизд, Звијезд, Звизд, Љубозвизд, Звижд.

Ешимологија. "То је словенски *Еол,* кога су древни Грци уважавали као *Бога олује, буре"* (Popow 1793: 35).

1. У средњем веку у попису Видинског санпака из 1454/55. године у сврљишкој нахији је постојало село под карактеристичним називом: *Позвижда* са 62 домаћинства, које је потом "ишчезло", а место њега, и на истом простору, појавило се ново село, под индикативним именом *Поиишица,* у близини средњовековног манастира Свети Арханђел и култне планине *Девица.* У говору сврљишког краја се, иначе, користе два израза, новији "пиштаљка" и старији *дзвиждаљка.* У микротопонимији на овом истом простору постоји израз *Дзвиждодол,* термин који означава "долину кроз коју дувају јаки ветрови" (Богдан. 1990: 46-47 и д.).

2. Какво је гледиште Петра Скока у вези са проучавањем поменутог термина. *"Zvkd* м = *zv'izda* φ = *zvJžga* (Вук), праслав., 'I° sibilus (с KOJOM је ријеч у прасродству), 2° топоним *Подзвизд* (Босна)'. Pf. *zviznuti, zviznet [...] = dzvjznut* (Космет), с промјеном акцента за бољи израз звука. Одатле узвик на *-ъс* > *-ас* (тип *ни макай) zvbgac* (индеклинабле). Инхоатив на *-ей zviždati, -т* импф. (Вук) *(за-) = dživizdet* (Космет) *(за-)* према *dzvjznut* (објект *шамар),* поред *звиждјеши,* одатле поствербал *zvižd* м (Лика, Пива-Дробњак) 'I° sibilus 2° топоним (с извором у којем љети вода звижди)', на *-aljka dživizdaljka* (Космет) 'мара свирала'" (Skok, 111,1971: 667). У сваком случају реч је о термину чије се значење доводи у везу са: *звиждањем,* и с тим у вези је и *звизнуши* некога, дакле, *удариши.* Две су димензије: неш-

то што, без сумње производи "звук", али и "удара". Ако се то примени на божанство *Подзвизд,* следило би да је реч о силовитом божанству, можда олује, које удара а своје присуство најављује јеком. Попут Перуна, који осим грмљавином делује и мујом - севањем.

3. А. Лома је поводом термина "Звизд" приметно: "За топоним *Звиздар* у ваљевској Тамнави пристао сам уз објашњење проф. Безлаја да је вероватно од ономатопејске основе *звиждаши* и да, према томе, није икавизам. *Звезд* у шабачкој Посавини загонетан ми је. Не знам за други пример *masculinuta* који би одговарао прасловенском *(gvezda* >) *zvezda,* осим топонима *Звијезд* код Фојнице у Босни" (Лома, 1987а: 210).

Поревит

1. Форма: код Западних Словена: *Porenuitius. Поренушис* и *Porevit* су према Саксу Граматику, божанства на острву Ригену. Иако им је етимологија нејасна, Нидерле сматра да се *Porenutius* може поставити наспрам Перуна, док Маретић види у *Porevitu* полаб. *ragу* - оно што је "Прво". "Сакс извештава о петоглавој статуи *Porevita* и о четвороглавој статуи *Porenutiusa"* (Reiter: 191-192).

2. Маретић сматра "да се *Porevith* (код Sakso, accus. 'Porevithum') може да схвати као старосл. *Првовиш,* јер *ирви* значи на балтичком (полабском) *ragу [...].* Реч *ирви* долази као први члан сложенице, нпр. *Првоног, Првослав* итд. Реч *Првовиш* у значењу 'primus laetusque' веома одговара имену за прворођеног сина. И ово је име народ пренео на једног бога" (Maretić, 1887: 138).

Прово / Прон

1. Форма: код Западних Словена: *Prove.* Под одредницом *"Проня"* Фасмер указује на неколико термина у руском: *Пронск, Проница, Прониха, Пронька,* закључујући како термин значи "према чешк. *prony* 'брз, силовит, жесток, плах"' (Vasmer, 2, 1953: 441). Из овога би произлазило да је Прове *божансшво жесшине.* Није ли отуда смислено закључити да су и наше реке, попут, *Пореница* - уколико овај термин кореспондира са "Проница", у основи брзе, и жестоке, силне, да су пробојне, и да отуда велики број понорница, и свој основ има у поменутој чињеници? Из тога би следило да је овде реч о божанству сличном Стрибогу, Подзвижди, или пак о оном које се налази у томе кругу хтонских божанстава, са негативном димензијом.

Култ Прове је постојао у Стариграду - алдебуршкој земљи у Вагрину, на северо-западу од полабске земље.

Радогост

Композита *Радо-госш* се јавља у наведеној комплексној форми, коју чине "рад" и "гост" или се, какав је случај на јужнословенском простору, у сложеницама појављује први члан "рад-", "радо-", или други члан "гост". Стога ћемо најпре навести најучесталије форме овога топонима код нас, у обема варијантама.

Јужнословенски машеријал. Са основом: *госш-, гошш-:* Јутрогошта, Белогош, Црногост, Белогошки п., Гостирашка р., Гостиражни, Доброгошће, Љубогошта, Живогошће, Дражгоше, Дањегошта, Гостимировићи, Добрињски гостињац, Гостивар, Вртогош, Огоште, Гостуша, Гостушка р., Гостино бр., Гостић, Гостиља р., Гостиљ, Рогош, Рогоша, Рґоште, Отигошће, Гостићи, Гостово Поље, Гостење, Госник, Гостоваче, Гоштак; са основом *рад-:* Радостово, Радобор, Радолиста, Радожда, Радово, Радовиш, Радеш, Радуша, Радош, Радигојно, Радуша, Радосин, Радан, Радаслијево, Радобић, Радујевац, Радошина, Радовец, Радобој, Радече, Радеж, Радуха, Радовна, Радић-кук, Радохова вас, Радна вас, Радовља, Радовица, Радоштак, Радљевица, Радовљица.

Ешимологија. 1. Форме: код Балтичких и Западних Словена: *Radegast, Redigast, Redegast, Riedigost.* Најпре ћемо анализирати основно значење *госш.* Према Скоку: *"госш,* ген. *госша* (Вук, 1428), ие., свеславенска и праславенска ријеч [...] Првобитно значење 'туђинац, придошлица [...]', пол>. *гошћ* 'ходочасник' [...]. Сложенице придјеви на *gostoljuban = gostoljubiv* (16. в.), *gostoprimstvo* н 'hospitalite'. У антропонимији први или други елеменат двочланих праславенских личних имена: *Госшимир, Миогосш.* Из топономастике: *Госшиње* (село у Хрватском Загорју), мак. *Госшивар,* и стчеш. *Hostivary"* (Skok, I, 1971: 595). Значење "госта" као туђинца одговара епифанији Бога у лику туђинца, често кљаста човека, који долази да искушава људе.

2. У речнику Лужичких Срба: у пољ. gošć, значи и *"'сшранац, шуђин'* и *'онај који иоседује малы комад земље"',* а у чех. "host *'госш, сшранац',* словач. 'host', hostak *'госш, сродник, рођак'"* и "струе, *госшъ 'госш, сшранац, гиздави шрговац, или шрговац који цвркуће".* Развој значења је текао од *"'дошљак, сшранац'* - 1a) *'жељени, очекивани шуђин, сшранац, госш, шрговац',* 16) *'нежељени шуђин, неиријашељ"'* (Sch/Ševc, 1983: 329). Као да постоји извесна митолошка смисаона веза између Госта, Бога и Странца. Уосталом, када је реч о тој епифанији Бога у лику просјака, странца или туђина, има примера и у другим митологијама. Присетимо се једног детаља из *Одисеје,* када се Антиној, један од, иначе, главних просиоца Одисејеве Пенелопе, на молбу прерушенога Одисеја да му као просјаку штогод удели, ружно понео према "Одисеју", којом приликом му један од присутних младића одбруси: *"Ниси, Аншинoју, добро иогодио иросјака бедног; / беднице, можда је он од бесмршних богова који! /*

Сшранцима иушницима и богови умеју сами да се учине слични и у сваком знају облику / иђи кроз градове, дрскосш и правду људску да виде" (Хомер, 1968: 257-258). Будући да и према Чајкановићу, *госш* може попримити функцију самога божанства, бити његова епифанија, могао би се сачинити један експеримент, па свуда тамо где се у сложеним именима, композитумима, налази реч "гост", заменити је са "бог", и видети какво би се, онда, добило окружење таквих топонима. На пример: Јутрогошта, Белогош, Црногост, могли би значити: *Јушробог, Белобог, Црнобог*

3. Фасмер је такође поновио да термин гост означава "странца", али и "трговца". *"Госшъ* м. 'гост', укр. *hist' т. hosta,* струе, *госшь* 'гост, странац, трговац који је пристигао', стбуг. *госшь* ξένος, *госшиши* [...], буг. *госш,* схр. *госш,* г. *госша,* слов, *gost,* чеш. *host,* слов, *hosf,* пољ. *gošć,* горсорб. *hošć.. II* Изворносрод.: готе, *gasts,* нововиснем. *Gast,* лат. *hostis* 'Fremder, Feind'. Даље извођење из грч. ξένος, 'стран, гост'" (Vasmer, 1, 1953: 300).

4. Помињу се и антропоними "Гостиша Драгошевић" и "Гостоја Братељевић" у попису 1371. године *Влаха Пљешчевића* (Петровић, Ђ. 1986: 148). *"Rudigost.* - Godine 1446. u Šibeniku je zapisan 'Michael Rudigostich'. Prezime je *Rudigostić* od osobnog imena *Rudigost,* složenog od prid. *rud* 'crvenkast' (usporedi *rud-jeti)* i im. *gost.* Drugim je članom *-gost* u imenima *Dobrogost, Miligost, Radigost, Slavogost,* slov. *Radogost, češ.Blizhost, Belehost, BudihosA* dr., polj. *Bdzigost, Dobrogost, Lubogost, Miligost* i dr." (Шимуновић М. 1983: 195).

7. Како се у руском етимолошком речнику тумачи термин "гост"? *"Госшь:* ст.-слав. ГОСТА, род [...] ξένος, φίλος [...], буг. *госш* м.р. 'гость' [...]. Праслов. *госшь* је повезан са лат. *hostis* 'дошљак, странац', 'непријатељ', пренест./OÄ/w, гот. *gasts* [...] слав. Бог, Господ" (Словарь, 7,1974-1990: 67, 68).

Рујевит

Јужнословенски машеријал. Парадигматични топоними са основама *руј-, рун-, рун,-:* Рујанско гувно, Рујак, Рујац, Рујарац п., Рујан, Рујник, Рујевац, Рујевна, Рујев до, Рујина вода, Рујишта, Рујце, Руен, Руево бр., Рунец, Руњаво бр., Руњави градац, Руњевац, Руњица; основа *pufy.* Риђица, Риђуша, Риђанске рупе, Риђевштица; основа *руђ:* Руђа стњ, Руђевине, Руђина, Руђин глав., Руђинци. У Бугарској: Руня, Руенъ, Руен.

Ешимологија. 1. Форма: код Западних Словена: *Rugieuithus.* Опредељујем се, условно, за став да је Руђевит двојник Рујевита, и да се оба термина доводе у везу са именом острва *Рујан* - немачки: *Rügen.* "Име *Руђевиш* се, према Саксу, изводи од форме *Rugievithus* (accus. *Rugietithum).* Први део сложенице, очито, садржи име острва Рујана; композитум се може превести као *'Rugiae (in Rugia) laetus'"* (Maretić, 1887: 138). Које су одлике *Рујевиша:* то је *рашни бог,* који се као и Јаровит упоређује са Марсом. Ова функција потврђена је ликом Рујевита са *седам мачева* и *осмим* о појасу, који он држи у десној руци. Рујевит припада *шрочланом* систему богова; ту су и *шри* различита храма у граду.

2. Други језички еквиваленти Рујевита код Западних Словена су: *Rugievit, Rugievithus* о чему нас обавештава Сакс Граматик. Рујевит је седмоглави "Бог на острву Рујану. Име значи: господар на Рујану, упор, пољски *Rugia,* 'Rügen'" (Reiter: 192-193). Шта Сакс Граматик, уистину, каже за *Рујевиша* (лат. *Rugieuithus),* као ратног бога, који се упоређује са Марсом:

а) *"Hocnumen,perindeacMartisviribuspreditum, bellispreesse crediderant".*

б) *"septem...Totidem quoque veros gladios cum vaginis uno cingulo appensos eius lateri artifex conciliaverat. Octavum in dextra destrictum tenebat".*

в) Симболичка улога броја *седам* одражава се не толико у количини мачева о појасу, колико у *седмоликосши* Рујевитовог идола сачињеног од храстовог дрвета: *"Praeterea in eius capite septem humane similitudinis fades consedere"* (Saks. Gram. 577).

За Рујевита је карактеристично да припада *шрочланом* систему богова будући да се у граду налазе *шри* различита храма, а главки је посвећен Рујевиту. Доминирајућа улога Рујевита у групи од три бога која се налазила у Кореници произлази не толико из чињенице што је његов храм био главки *(majus fanuni),* већ и из поретка у којем се низу налазе ова три бога у Сакса Граматика *(Rugieuithus, Poreuithus, Porenutius)* и о томе да је Рујевит био на првом месту у поретку *(tria idola quae Rinvit, Turipit et Puruvit nominabandur)* (Ив. / Тоn., 1965: 39).

3. Супротно изложеној Саксовој тези, као и ставовима бројних митолога, стоји готово усамљено гледиште В. Чајкановића да су "Ругијевит, Поревит, Геровит, све локални називи/едног божанства, које је идентично са Световидом" (Чајк., III, 1994: 183).

Сварог - Сварожић - Радогост

Јужнословенски машеријал. На јужнословенском простору, у домену топономастике, није пронађена чиста форма *Сварог,* односно *Сварожић.* Једино до чега сам дошао то су следећи облили: Савар, Саврово, Сварча, Сварче, Свраешево, Свржаки, Варожићи, Зворник. Но етимологија ових топонима није најјаснија и тешко је, без великог ризика, довести је у везу са поменутим митолошким појмовима.

Ешимологија. 1. Форме: у "Повесть временных лет" Свдрогъ, Свдрожнчь; код Балтичких и Западних Словена: *Zuarasizi, Zuarasiz, Radegast, Redigast, Redegast, Riedigost.* О овом појму Петар Скок је забележио: *"svar* м (Данило, Винодолски закон 11, 28) пред *svar(a)* ф (Стулип) 'rixa'. У хрв.-срп. и буг. језику ишчезла због синонима *борба, свађа, исовка.* Иначе свеслав. и праслав. Да је постојала и у свим јужнослав. језицима, доказ је

слов, *svaräi, -im* 'verweisen' (где има лексикологијску породицу) и рум. славизам *s far a φ* 'Streit, Zank'... С овом ријечи веже се име *Хефаисша* у славенском Олимпу *Svarog, у* којем је према Брикнеру наставак *-ог* (в.) као у *брлог, шварог, шалог.* Његов син је *Сунце.* Деминутив одатле *Сварожишш = Сварожић, Сварожиц.* Налази се и у пољској топономастици. Значајно је да рум. придјев *sfarog* значи 'сух, изгорео (uscat), steinhart'. Праслав. *свар,* svar/i/упоређује се с гот. *swaran,* нвњем. *schwören,* лат. *sermo,* од ие. коријена *зцег-* 'говорити', а име божанства с низ. *zwerk,* санскр. *сварга-* 'небо'. Брикнеру *Сварожишш* значи 'бог ватре'. То се слаже са значењем румуњског придјева" (Skok, III, 1971: 369).

2. На једном другом месту Скок је изнео занимљиво гледиште. Наиме, "стари топоним мора да је назив увале, терена око ње и заселка који се ствара Совра [...]. Да ли је то етимологијски иста ријеч, која и назив села Савар на Белом Отоку код Задра, од грч. саурос, 'гуштерица или врста рибе', како сам некада мислио, или друга која ријеч, без потврда у хисторијским документима не могу знати. Мљетска Совра изазива и упоређење са словеначким хидронимом Сора од старијега Совра, који је можда постао, као поствербал, од глагола *съврёши 'effervescere'* [...]. Требало би у том случају испитивати на терену, да ли у Соври има воде, која ври" (Skok, 1950: 215). Може ли се успоставити неки однос између израза "софра", древни сто на трпези, који се у источној Србији зове "совра", који је округао, и представља пандан Сунцу?

Узгред напомињем, овим поводом може се поставити и питање да ли овај израз стоји у било каквој вези и са топонимом Се/>љиг, који Скок, изгледа, из истих разлога није етимолошки обрадио, а јесте неке друге топониме на истом сврљишком подручју, као што је то, на пример, "Бучум"? Питање је: није ли и израз Сврљиг у вези са водом која ври, од врете рибе, како се код Мачаја претпостављало, да је то, наиме, румунски израз "зврљуга" од рибе "мрена"?

3. Овде се поставља и питање етимологије топонима на острвима Сеструњ и Ривањ: "Назив другога школја *Сиарешњак* није јасан" (Skok, 1950: 102). Није ли и овај "израз" на неки начин у вези са Сварожипем, па је временом контаминиран првобитни олик? Исто је питање и са насељем на Белом Отоку, наиме, Савар, Божава, за које Скок каже да од неких девет имена само су четири предславенска, а међу њима наводи "Савар" и "село Божаве" (Skok 1950: 117-118), додајући да је од Савар "генитив Савра" (Skok, 1950: 125).

4. Фасмер је о речевом старословенском божанству рекао да је "Сварог 'више божанство паганских Руса, Хефест у литерар. преводу, али и Хелиос' [...] струе. *Сварогъ* [...], *Сварожичь* 'персонифитција ватре' [...], и у рус. топоним *Сваружево, Сваружь* Г. Новгород [...], кашуб. *Swarozyno* топоним, пољ. *Swarzyszewo* [...], срлат. *Zvarasici* 'deus Sclavorum in Rethra' (Thietmar 6, 23), исто тако и у народној етимол. Преобликован према

шварогъ, у старослов. Топоним *Twaroch* (1309), *Tbaraschitzberg* (1480) у Доњој Штајерској, в. Peisker Blätter f. Heimatkunde (Graz 1926) 4, RES. 6, 268, Starohrvatska Prosveta N.F. 2 (1928), 36. Дакле, праслов. *Сварогъ,* није дошао у Ретру из Новгорода [...]. // Име се обично тумачи као 'свађа, спор, кажњавање' према *свар(а) [...].* Други траже сродност са стинд. *svargas* м. 'небо', ствисоконем. *gi-swerc* 'мрачни олујни облак', англосакс, *sweorc* н. 'мрак, облаци, магла', холанд. *zwerk* 'црни облаци, облачно небо' [...]. Па ипак, нема никакве потребе да се *Сварогъ* тумачи као старо арийска (преиран.) позајмица [...]. Може се одбацити претпоставка о прасродности са староинд. *sväräj-* 'независни господар', лат. *rex* 'König', *regö, -ere* 'онај који влада'. [...] Сумњиво је и изједначавање са староинд. (вед.) *s(u)var* 'сунце', авест. *hvard* исто, будући да ово припада лат. *söl,* лит. *säule,* 'сунце' и идг. / садржи" (Vasmer, 2, 1953: 586).

5. *"Свара* 'спор, препирка, кавга, свађа', *сваришься* 'спорити се, заметати кавгу, гунђати', укр. *svar* м. 'спор, приговор', *svära* φ. 'спор' [...], струе, *сварь,* 'расправа', *свариши* 'расправљати', стбуг. *сварь* μάχη (Супр.), буг. *свара,* словен. *svär* 'прекор, опомена, укор, мана' [...], чеш. словач. *svär,* пољ. *swar, swarzyc sie,* горсорб. *swar, swaric,* д.сорб. *swar, swariiT* (Vasmer, 2, 1953: 585-586).

6. Проблемом етимологије неколико термина са митолошком мотивацијом темељито се бавио Ватрослав Јагић у огледу који је објавио у серији написа под заједничким насловом *Мишолошке скице.* Најпре се осврће на већ учињене покушаје да се овај проблем разреши од стране Шафарика, Јиричека, Буслаева, Крека. "Само указујем да је Шафарик оба имена 'Сварог' и 'Сварожић' учинио идентичним, па би они и према суштини требало да исто значе и означавају. Етимологија ових речи коју је Шафарик извео садржи доста тачнога помешано са нетачностима" (.!agić, 1880: 413). Разликовања међу реченим терминима извршио је Буслаев, који у своме раду каже: "Сварог, тврди се, није само Ήφαιστος (Хефес), него и отац ватре и сунце, он је индијско небо (Сварга) Индра-с; Сварожић је дете неба, кога је небо родило, дакле: ватра и сунце - обоје су Сварожић [...]. Словенски језик у погледу веровања о Сварогу разликује дакле два периода: старији, индоевропски, чији је репрезентант био Сварог, и каснији 'словенски', у којем је та реч код Словена кроз патронимску форму - *ич* добила један приближно исти смисао". Поред Буслаева овим питањем бавили су се још и Јиричек, Афанасјев и Срезњевски. Што се Јиричека тиче, Јагић је забележио да овај историчар културе греши у својим етимолошким извођењима, будући да "Варуна нема ничег заједничког са Сварогом, као ни са *свар, сварга.* Да и одвајање Сварожића-Ватре од Сварожића-Сунца почива на кривој претпоставци, касније he се показати. Отприлике у истом смислу, као и Јиричек, Гиљфердинг у својој *Исшорији балшичких Словена* ставља 'Сварога' на врх пантеона и тражи његово дете - *Сварожичи,* под различитим именима као посебно божан-

ство [...]. Проф. Krek *(Einleitung in die slav. Literaturgeschichte,* 1874, 98-100) исправља Јиричекову етимологију. Иначе Крек следи тврдње свога претходника, наводећи нпр. према Јиричековом обрасцу, и нека имена места, у којима као да се налази неко сећање на бога Сварога, а да при томе не промишља: ако је реч *'сваръ' у* словенском тек кроз Suffigirung добила специјално митолошко значење, онда се и у именима места, из тога као изведеним са митолошким позађем, мора помолити пуни 'Сварог'" (Jagić, 1880:413-414).

Какво је Јагићево мишљење о овоме словенском божанству? "Сматрам, найме, да је тумачење о Сварогу и Сварожићу да су постојали само на северу Русије, у највећој мери вероватна, као што сам већ рекао, управо у Новгороду, том моћном трговачком граду раног средњег века, који је имао и са северозападним Словенима живе односе" укључив и на плану литературе (Jagić, 1880: 418).

7. И други јужнословенски аутори, после Јагића, бавили су се питањем врховног словенског божанства. Гржетић-Гашпићев верује да су "имали стари Словјени своју *космогонију.* Бог свјетлости Сварог је створио свиет и свемир. Свиет је предао свому сину Сварожићу, да ју годимице оживљује иза зимскога *мраза (морозъ)* и сна", где столују Морана и Чернебог, док су "главними божанствима [...] држали небеску свјетлост (Сварог), као одразом *божанскога сјаја* и сунце као *даровашељем иољског илода* и *благе шойлине,* кога су називали *Сварожићем".* И "као што прате Индру и Митру на својем путу 7-12 божанских пратилаца; тако пратеи Сварожића на својем годишњем путу 7-12 божанских пратилаца", поред кочијашице Зоре (Данице), ту су били следећи богови *"Сирин, Волос, Првин, Лада, Весна, Виш, Требун, Руј и Коледа"* (Gržetić, 1900: X, XVIII).

8. Оно што је за нас од посебног значаја то је једна примедба коју је Гржетић забележио у фусноти, а тиче се микротопонимије: "Топографична имена од Сваруна су: *Сваруље у* Латајском котару у Краинској, *Сварин* у окружју Храдечком у Угарској. Лично име: *Сварун* бијеше вођа Јустинијанов у перзијском рату год. 555." (Gržetić, 1900: 35). Сварун је, иначе, словенско име, вероватно, српски ратник, о чему говори и Прокопије Цезарец: "Словен, по имену Сварун. Он баци копље на једног који је у ратној справи био слабије заштићен, и сртно га рани" (Прокопије, 1955).

9. Пајскер је, како рекосмо, теоретичар који инсистира на дуалистичкој теорији веровања Словена. Но, за нас је значајан по томе што је указао на блиску етимолошку везу термина *Сварог* и *Творог* - коју не превиђа, видели смо, ни Скок (Skok, III, 1971: 369). Пајскер најпре каже како су "изванредно чудна нека имена брда и пепина, која се јављају и у источним Алпама, а гласе Тварог као име за горе [...]. То је тим чудније, што код источних и западних Словена тварог значи 'усирено млијеко'; гора Тварог морала би дакле значити 'гора сировац'. То би било без икаквог смисла с тим више, што код јужних Словена уопће нема ове именице" (Peisker, 1928: 55). Једном речи, у словенским крајевима постоје "бројна мјеста и горе *Творог, Тварог, Тварожна гора.* Тако је некад у доњој Штајерској, како је у старим листинама сачувано, осим горе *Тварог,* постојала и гора *Тварожић.* Тварог спомиње се најраније у Регистру доминије Севница (Lichtenwald) 1309. као град Twaroch, а Рег. Љубенца (Leibnitz) 1322. као *Twarog,* Рег. Севница 1448. *'am Twaroger... hüben 2... Summa der hüben obenher ab vom Twaroger Fall hüben 8';* Урбар Севница 1528. *Tworog,* данас Торок, јужно од Пљешивца, катастрална опћина Доброва, котар Севница. Овамо спада недвојбено и *Турк* код Dürnsteina, котар Неумаркт у Штајерској. *Тварожић,* у Урбару Waldeck 1480. *Tbaraschitzberg,* затим *Wiratschperg,* Stockurber Königsberg c. 1524. *Weraschperg* затим *Tuerastzperg,* данас Вераче котар Козје. *Тварожић* значи *'сын Тварогов';* оба су дакле лична имена и тек послије ове основне установе можемо успешно даље градити" (Peisker, 1928: 55). И Р. Брозовип се осврће на овај део Пајскерових анализа (Брозовић-Р., 1987: 121).

10. Пајскер је даље забележио: "Словенски бог сунца звао се је *Сварог,* по Коршу *(Jagić-Festschrift* 1908. стр. 258) преузето име. Сунчева кругља зове се староиндијски *свар,* авестички *хвар.* Да је облик *Тварог* само *варијанша,* учи нас светиште код *Swarozyna,* судни котар Тчево (Dirschau) јужно од Гданска (1395 villa Swarozina 'село Сварогово'), чији се нацрт са светиштима код Vysnega Broda и Brna потпуно поклапа и који је Дјевином скоку (Jungfernsprang) код Göstinga у Штајерској [...] на влас сличај. Име злодуха читаве сценерије установио је Влад. Ленга са *Deiwelsberg"* (Peisker, 1928: 57).

11. Пајскер сматра да *"Сварог,* једини јединствени бог Словена имаде многобројна називља, надимке и епитета, који означују његовре поједине благотворне дјелатности. Његов најважнији епитетон гласи *Даждбог:* императивни композитум *даждбого,* који првобитно значи 'дај срећу, добро!'". Словени су "Даждбога начинили *Свароговим сином* [...], *Сварожићем.* Суфикс *-иђ* значи одношај сина прама оцу и зато налазимо код Руса (Сварожића) Даждбога, код Љутића у Ретри Сварожића-Радигоста, код источних Моравацa (Сварожића-) Радхошта. Исту промјену налазимо и код алпских Словена, гдје смо осим *Tvarogerberg* нашли *Tvarožićberg"* (Peisker, 1928: 57-58).

12. Како ћемо се на јужнословенском подручју сусрести са одређеним облицима као што су Д. и Г. Сварча, Сварје и ел. али не и са формом *Сварог* у чистом облику, корисно је да се поводом истог проблема овде наведе коментар Ива Пилара. Истражујући јужнословенски простор дошао је до следећег закључка: "Први резултат бијаше, да топографских имена, која би се изводила из имена *Сварог [...]* нисам нашао" (Pilar, 1931: 37). Међутим, додаје он, "у 'Речнику места' за цијелу нашу државу нађох у првом реду име *Сварче,* село с опћином у Србији у селу прокупском, за-

тим име *Шварча,* предграђе града Карловца (ФН: *Речник месша. Абецедни именин свих месша у Краљевини С.Х.С.,* по службеним подацима саставило и издало накладно подузеће 'Народна Просвета'. Београд 1927. стр. 342 - С.П.), пак сам мислио, да ће се та имена највјеројатније изводити од Сварога. Међутим против овога тумачења мјеродавни језичари подижу приговоре, зато морам то тумачење напустити. На словеначком језичном подручју мјесних имена, која се изводе из имена Сварог, има чешће: *Сварје* (опћ. Предвор, срез Крањ...), *Жваруље* (опћ. Кандрше, срез Литија...), које по мојем мнијењу такођер долазе од Сварог" (Pilar, 1931: 37).

Како видимо, лингвистичка наука у време Пиларових истраживања није ни помишљала да се наши топоними, типа: Сварче, Шварче, Сварје могу доводити у етимолошку везу са појмом Сварог. Ни Скок се није усудио да их повеже. Поставља се, ипак, питање ако се на терену докаже да постоји смисаона митолошка мотивација бројних топонима у окружењу, па још и други какви докази, жртвеник на пример, као и у вези с тим одређени записи и одговарајуће сакралне грађевине које религијски кореспондирају са старим култом, да ли би могло доћи и до промена у тумачењу поменутих топонима - према ставу да су то одговарајуће изведенице од основе *Сварог,* односно *Сварожић* - колико год се етимолошка наука с тиме не слагала, строго се држећи облика термина каквог затиче у обичном говору и не помишљајући да су извитоперени и префигурирани?

Карактеристике ова два митолошка лика Сварог и Сварожић: *Сварог* и *Сварожич* повезани су са *огњем.* Сварог се налази у истом реду са Дажбогом и заједно с њим се идентификује са грчким Хефестом. Независно од тога да ли су *Сварожић* и *Радигосш* називи за једно те исто божанство, они су повезани идентичном функцијом ратнога бога; сведочанста говоре о томе, да се у његовом храму находе ратна знамења. Идол овога бога у храму био је приказан са *шлемом* и *ианциром.* Он је и *Пророк,* повезан са *гашањем;* његов *коњ* приступа тако да пролази кроз два реда копаља, постављена *десно* и *лево.* Град Ретра - Ридигаста *(Riedgost)* (и храм Сварожић у том граду) имао је *шроугаону* форму, окренут на исток, где се налазило море, као год и у Аркони храм Световидов. Симболичка улога мора да подхрањује легенду о томе да би, када би град био угрожен од било какве несрепе, из морске воде израњао огроман *вейар,* који је светлео белим очњацима, што асоцира да је вепар могао бити повезан са *сијањем сунца,* а у сличној функцији се појављује и у низу других традиција. Бела боја очњака и његово светљење као да, гледано функционално, одговара другим обојеним атрибутима идола Сварожића - Радогоста: *злашу* и *иурииуру* (Ив. / Топ., 1965: 36-38). Стога је корисно да се, тамо где је неопходно, у нашим мапама узме у обзир и топоним са основом "свшьа", попут мапе, на пример, на Сврљишким планинама где се налазе трагови соларних божанстава: Перуна (Перинатица и Периш) и Световида (Витановца). Свињарник је, нпр. код топонима Св. Илије - на мапи подручја Беле Паланке и др.

Световид

Јужнословенски машеријал. У топонимији на нашем простору, могући трагови једног од теофорних имена - кандидата за врховног бога - *Свешовида* налазе се запретени под различитим видовима. Овде ћу навести најзначајније рецидиве тих термина. Постоје, наиме, топоними са двема основама: *вид-* и *виш-*. Парадигматични су ови примери: Вид, Видакуше, Видање, Видаљ, Видем, Видоборњак, Видошћица, Витањ, Витија, Витина, Св. Вид, Св. Видо, Св. Вит, Сутвид, Севид, Сенвид, Шенвид, Шентвид, Виторог, Витница, Витна бара, Витна вас, Витловска коса, Витлаци, Витково врање, Витожић, Витоњчица р., Виторско бр., Витоц, Витуље, Витуњ. У Бугарској: Видин, Видино, Видилица, Видим, Видимъ, Видлич, Витово, Витош, Витаново, Витановци, Витъ, Черни и Бели видъ.

Ешимологија. 1. Форме: код Западних и Балтичких Словена: Свентовит - *Zwantewit, Svantavit, Szuentevit.* Петер Скок о форми "Вид" каже: *"Вид,* лично име < лат. *Vitus,* који је заменио поганског *Свешовида;* одатле придев *Видов(дан),* поименичен на *-ача видовача* '1° крушка, 2° јабука', на *-ка видовка* 'трешња', презиме *Видовић,* хипокористик *Виде* (Задар, 1352), хрв.-кајк. *Видек,* презиме *Видековић.* С ром. *šut-* топоними *Sutvid, Sudvid, Suvid* (од Дубровника до Крка). Дочетно ш > *h* као у *Велебић* < *Велебиш: Се. Вић,* црква код Гретве (Бар). Испод Гретве мјесто с црквицом и маслиник *Свешевић [-е* остатак старог локатива на -Ь]. Измјена *-ш* > *-д* настала под упливом старог двочланог имена *Видомир* или према типу деклинације *vit,* ген. *vida.* У средњовјековној Далмацији *Vitus* је обилно заступљен" (Skok, III, 1971: 585).

2. Друга основа поменутог божанства је *еидем. "Видем,* ген. *-дма* = *Видм* (изговор у Горици) = *Виден* (млет., слов.), топоним, етник *Viddmci,* од римског *Otinum* > фурл. *Udin, Uden, Udon,* тал. службено *Udine"* (Skok, III, 1971: 586). Дакле, оно што је у српско-хрватском *Виден,* код Словенаца је *Videm.*

3. Из придева "на *-ов видов* у *шрава видова* < *Свешовидова* или *Видова,* на *-овиш видовиш* [...] на *-ован нёвидован* (Вук) [...]. Поствербал *vid* м, *йзвид, нёвид* м, *увид"* (Skok, III, 1971: 586). Иако не сасвим ексшшцитно, указује се да "видова трава" - која је посебно лековита око Видовдана, стоји у односу према *Свешовиду,* божанству које се код Срба фиксира за летњи солстициј, по старом календару за 15. јун, односно 28. јун - по новом.

4. Из корена "видети" произлазе: *Видан, Видана,* указује и А. Лома. "Реч гласи *Видан* и постоји данас искључиво као име извора у сливу Колубаре. Три су извора тога имена у Горњој Колубари (села Мрчиди и Петница, корито реке Граца), а по један у Тамнави, код манастира Грабов-Ца, и у Качеру, у селу Живковцима. Нагласак и генитив су *Видан, Вида-*

на". Лома претпоставља да је некада у "сливу Колубаре постојао апелатив *видан у* значењу 'извор'" (Лома, 1985: 105, 106).

5. Постоји још једна карактеристична форма чији је други елемент композитума *-ваш. "виш*[2]*,* као други елемент двочланих праслав. личних имена потврђено је код нас [...]. *Liudeviti ducis Pannoniae inferioris,* назван у нашој хисториографији *Људевиш Посавски [...].* Тај се елеменат налази у имену божанства *Сваншовиш/ Свенше-, Добровиш, Вишомир [...].* Долази и као први елемент у *Вишомир, Вишодраг"* (Skok, III, 1971: 599).

6. Како први члан сложеног митског имена *Свешовид,* односно "свет", објашњава Петар Скок? *"Svet,* φ *свеша* (Вук), балтослав., свеслав. и праслав. придјев *svet^* 'sanctus, sacer'". "Значење јачине мора да је садржавао *svpfa* и у двочланим именима *Свешослав, Свешомир, Svetopojk;* можда и у имену божанства на Рујани *Свешовид,* који је на Балкану био кристијанизиран у култу *св. Вида (Видова гора,* на Врачу), *Видимир, Видош"* (Skok, III, 1971: 370-371). Скок је и у раду из 1950. године забележио да неке форме указују "на неретљански паганизам: Видова Гора (778 м), Видовица, једампут и ча *šut* < sanctus: *Sutvid,* што се не би очекивало" (Skok, 1950: 178).

7. Видели смо у полису карактеристичних топонима у Далмацији да се место форме Св. Вид налази на облик *Сушвид* или *Сувид.* "Док у *sanctus* > Сут у Супетарска и *Сувид* (име другог великог врха на отоку) налазимо хрватску замену за старе називе" (Skok, 1950: 60). Петар Скок даје врло упутан коментар о снажним бастионима паганства у Далмацији, односно у Херцеговини, посебно на острву Врачу и у сливу Неретве. "Као што у Пољицама код Сплита налазимо трагове славенској митологији (брдо *Перун,* потврђено још у доба народне династије), тако је то и на Врачу. Неретљани су били погани још у половини десетога вијека. Сам цар Константин даје њиховој земљи око Неретве назив Паганиа 'поганска земља'. У топономастици Врача очувао се траг неретљанском поганству у називу брда Видовица и Видова Гора. У том имену сачуван је зацијело остатак култа Световида" (Skok, 1950: 174-5).

8. *"Šut-,* индеклинабиле пред мушким и женским светачким именом [...], с којим чини потпуну цјелину [...] и данас је врло чест обалски топоним у Далмацији све до Истре, обичан за насељена мјеста која су се развила из насеља око цркве; ређе за брда (ороним): *Sutandrija < sanctus Andreas, Sutvara [...] < sancta Barbara* [...] *Sućurađ* [...] *< Sućurac [...] Sutivan* [...] *Sütomore* (Будва) < *sancta Maria* [...] *Supetar* (Брач) < *sanctus Petrus* [...] *Сушвид"* [...]. Један апелативум *stombrina* (Либурнија) 'благдан Маријина узашашћа на небо' < *sancta Maria,* с нашим суфиксом *ина = stömörina"* (Skok, III, 1971: 365 и д.).

9. Исто тако ћемо и у Словенији наићи на честу форму *Сенвид* и *Шенвид* - уместо Св. Вид. "Упор, код Словенаца *сен, шенш, шем* и скрапено *ш-: Шенчур < Sanctus Georgius* [...]/ *Шемиешар, шенмарен дан = шмарни ден, шмарна дешеља, шмарница < sancta Maria, Шмарје* [...]. Слов. *шенш* није посуђено директно из лат. *šut-* из далмато-романскога, него је преко лат. генитива у ствњем. (старовисоко њемачки - СП) *sankti > sent"* (Skok, III, 1971:365).

10. Иако са битно различитих теоријско-митолошких позиција у тумачењу главке карактеристике словенске вере, Гржетић, Јан Пајскер и Иво Пилар се у етимолошком тумачењу појединих топонима сасвим слажу са схватањима П. Скока и Д. Брозовић. "Вид или Сутвид је оно исто, што и 'Свантевит' те као што су му сиеверо-западни стари Словјени палили криесове и жртве у својој прадомовини, тако су му је палили и сви Југословјени а од оних доба па све до данас налазиш у Далмацији и у Босни и Херцеговини много обичаја, који произвиру од ондашњих обреда богу *Сваншевишу.* Ено има и дан данас у Дувну и Ризну старински обичај, да ће свећар сакрити се иза громаде пецива, које је приготовљено за госте, те ће насловити госте, да ли се помаља иза пецива. Кажу ли, да се малко помаља - тад ће кућегазда рећи: до године не помаљао се нимало! А тако је питао народ и 'Крева' Свантевитов заклонив се иза огромне пшеничне чеснице, а тако је и одговарао; *Сваншевиш* је био сунчано божанство а храм му је био на отоку Рујани у Аркони тако удешен, да си у њему могао излазак сунца мотрити" (Gržetić, 1900: 32). У наставку се каже како су "светковина богу жетве *Сушвиду* (Светевит) и жртве (криесови), које су му приказивали сви стари Словјени и које су падале о *љешној суноврашини,* забиљежене су данас 'Видов-даном' и 'Ивањ-даном'" (Gržetić, 1900: 124). "Напокон су славили сунчанога бога *Вида* о љетњем и *Коледа* о зимском суноврату (Solstitium aestivum et hiemale)", или: слави се у част "богу жетве *Виду* мјесеца *лиипа* о сунчаној сувратини (данас пада Вид 15/VI.)'" (Gržetić, 1900: 32,31). Пример који Гржетић описује у Дувну и Ризну је исти који је и Вук пронашао у Херцеговини, и описао у *Рјечнику* под назнаком "Милати се", а оба су, по својој структури, сасвим идентична ритуалима које су Словени на острву Рујану упражњавали у част Световиду.

11. На занимљиву разлику између: Световида и Световита, указао је и Пилар, опредељујући се, с правом, за старију форму: Световид. "Преостајао би нам *Свешовид* (Свентовит, Свјатовит), за кога већ Хелмолд спомшње: *'qui colebatur ab omni natione Slavorum'....* Али ту се брзо показала принципијелна тешкоћа. Тврди се са компетентне лингвистичке стране, да се не смије писати *Свешовид,* него *Свешовиш,* што одговара схваћању Луја Лежеа изражено у његову дјелу: *'Svantovit et les Dieux en vif.* Али ја Држим да то схваћање није исправно, него да има право Нодило у I дјелу своје радње под натписом *'Sutvid* и *Vida" [...].* Ја дакле мислим, да су већ наши дједови штовали Световида (Свентовида), а не Световита и т.д. То пак држим зато, што је црква нашла поганском богу старих Словјена кршћанскога супститута са сличним именом: *Sanctus Vitus* или талијански *San Vito.* Да се и старословјенски бог звао Световит, а не Световид, онда

би се зацијело и тај кршћански светац у народном језику звао св. Вит или св. Вито. А овако је стари облик био *Вид* [...]. На отоку Врачу чуо сам на своје уши, како народ гору, која је у аустријској војној карти означена именом 'Monte San Vito' зове *Видова Гора,* а не Витова Гора". И у наставку закључује: "Према томе ја држим, да Нодило има право, да је Сетотовид, за кога већ Хелмолд тврди да *'qui colebatur ab omni natione Slavorum*'* био главки бог Хрвата и Срба, и да се то одразује у обилном топографском називљу, изведеном из имена Вид, које се налази не само у нашој држави, него на цијелом словјенском Југу, и у томе, да Срби славе Видовдан, а не Витовдан". Пилар је у праву и онда када напомиње како је "кршћанство (је) старословјенскога Световида побијало и замјењивало кршћанским сведем св. Видом мучеником, па његове цркве градило на оним мјестима, или бар близу њих, гдје су некад стајала светишта Световидова" (Pilar, 1931:38-39). Собзиромнатоданије лако одговетнути да ли имена са основом *Вид* потичу "од поганскога Вида или од кршћанскога. Ту држим, да је исправно судити, да се *иогански Вид сачувао у шойонимщи само у забишим мјесшима, удаљеним од иромеша, насеља и кулшурнога живоша, йа сшога нема шрага ни шрадицији, да су некад иосшојале цркве св. Вида, дакле углавном у већим иланинским склоиовима, гдје кршћанска црква није имала интереса ни могућносши, да ионишшава шрагове сшарословенскога Свешовида"* (Pilar, 1931: 39. курзив С.П.). Из овога става назначује се и једна важна методичка претпоставка, не без теоријске релеванције, да су са становишта митолошке топономастике кудикамо инспиративније забити ван градских центара, где није било у интересу политичким и црквеним властима да, по преузимању кормила над световним и духовним сферама живота, мењају већ постојеће називе. У градовима, пак, сасвим је други случај. Због густоће људи на једном простору, због њихова промета, и утицаја који на њих имају политика и црква, увек су вршене ревизије старих назива; не само имена тих истих градова, већ и улица. Чак и најновија искуства на нашем простору то доказују. Свуда где је у називима градова био "Тито" избачен је, а главне улице са његовим именом, по распаду Друге Југославије, освануле су са другим називима. Тако је *Тишоград* "враћен" у Подгорицу; *Тишов Врбас* - у Врбас; *Тишова Мишровица* у Косовску Митровицу. Једино су још Македонци сачували комунистички назив *Тишов Белес* - два божанства у једном!

12. Када је реч о топонимима на острву Пагу, Скок је у раду из 1950. указао на карактеристичан облик "обалских топонима за Паг [...] *Видоњица"* (Skok, 1950: 75).

13. Карактеристични атрибути *Свешовида* су: *коњ, побила, вранац.* Овај последњи Скок пре доводи у везу са "врана" него са "кон> - вранац". На јадранским острвима, дакле, често наилазимо на топоним "Коњска". "Имена увала [...] Коњска", али како рекосмо и на друге облике. "Врањац (...од Врањиц...од придјева врањи од врана), Кобила" (Skok, 1950: 176-177). Ово упозорење је значајно због наведених атрибута којима је окружен географски простор око места Световидовог култа, на пример са атрибутима: коњ, коњско, врана, вранац и ел.

14. Код савремених етимолога преовладало је становиште, делом и под утицајем Чајкановића, да се мора одбацити концепт по коме је код Словена, дакле, и Јужних, постојало дуалистичко веровање. Са тим је сагласнаи Д.Р. Брозовип. "Према давно постављеној и врло спорној теорији Јана Пајскера, *Свешовидов* култ представљао је принцип добра у славенском дуалистичком вјеровању, које је покушао реконструирати према топографским подацима. Принцип зла и таме био би утјеловљен у лику неког тамног демонског бића [...]. Свијетла је страна тако симболизирана светим *Видом* или често ликом св. Ивана Крститеља, уз чији се култ везује обичај паљења Ивањских кријесова, или пак ликом св. Илије громоника, којему су посвећене и многе цркве и капеле на врхунцима гдје је некад био штован *Перун"* (Брозовић-Р., 1987: 119). Пајскер је, найме, поводом Световида закључио следеће: "Дапаче из словенскога тешко растумачиво име *Свеншовид, бит* һе по свом значењу авестички *spendo vidaevo,* дословно 'свети протудева' или Девама (злодусима, види ниже стр. 76) непријатељски светац. И самога *Злодуха* овога светишта познамо само по његовом епитету *Tjarnoglofi,* полапскословенски *Čarnoglav* 'црноглав' са сребреним брком, дакле у обличју сиједог црнца, како га описује и Масуди. Његов кумир стајао је на Црној гори (Масуди), градини на 'Црном језеру' (Herthassee), поврх *Teufelsgrund-а* [...] насупрот храму *Свеншовида* арконскога на полуотоку *Wittov* [...]. Овдје јаши сваке ноћи *Свеншовид* на *бијелцу,* на челу своје *бијеле* јахачке чете против *црних* непријатеља своје вјере" (Peisker, 1928: 59-60). "Словенски *Свешовид* бит ће највјеројатније авестички *spentovidaevo* 'свети Антидева'" (Peisker, 1928: 79).

15. А. Лома је увео у игру још једну форму поменутога лика "Вида" која се среће у нашој топонимији, а то је Видогоште или Вигоште. "Име брда *Вигошши* у селу Стрмову у ужичком Подрињу могло би се довести у везу са чеш., слвч. *vyhostiti* 'изгнати', чеш. *vyhost,-i* м., слвч. *vyhost, i,* ф. 1) 'изгнање'; 2) (у феудалном праву) 'дозвола поданику да се одсели са поседа', да није сазвучног топонима у Моравици *Вигошше* који је у дефтерима XV - XVI века забележен у облику *Вид(о)гошше;* према томе, и подрински ороним пре би био придев на -/ь од личног имена *Vid(o)gostb,* уп. у топонимији ел. земаља: чеш. *Vidhošt, Vidhoštice,* пољ. *Wydgoszcz,* старолужичкосрпски *Widogosti,* можда и име старобосанске жупе *Vidgossa (*- Видгошта ?)" (Лома, 1985: 109-110). Да ли би се поменути став могао сагледати из митолошког контекста, найме, да се "странац" - *госш* налази у некој мотивској вези са "видом", са Световидом, да је, може бити, његова епифанија у лику госта. О томе видети у анализи одреднице Радогост.

16. Љиљана Црепајац уочава како је име *Видослав* и *Вишо,* са латинским кореном, сасвим секундарно. "Што се имена *Видослав* тиче, веза

са лат. *Vitus* свакако је секундарна и представлю резултат контаминације, толико честе када су у питању пагански и хришћански елементи" (Црепајац, 1979: 71).

17. В. Чајкановић је поводом митолошког лика Световида дао своје тумачење, које би се могло прихватити. "Име Свето-вид (= силни, моћни Вид, в. Нидерле, 142) старо и свакако прасловенско". Међутим, у настојању да се тај став и аргументима потврди, ствар постаје, унеколико, проблематична. Наиме, он каже како за изнесену тезу "може послужити као доказ и то што је Вид име које је имао и наш врховни бог [...], а можда и најстарији грчки хтонични бог, Афидес" (Чајк., III, 1994: 182). Дакле, основни је став Чајкановића да је овај, унеколико, свесловенски врховни бог, према томе и српски врховни бог - на чије место претендују Триглав, односно Тројан, богови за које Чајкановић верује да су превасходно хтонскога порекла. Овим ставом он се разликује од становишта која су у теорији данас одомаћена - да је Световид, као соларно божанство, уједно и ратни Бог. Он ће увек понављати тезу да је "Световид доиста само ноћу јахао" због тога што је као и Водан, хтонско божанство (Чајк., III, 1994: 209). За овај став он наводи један једини аргумнент који је пронашао у делу Сакса Граматика, према коме је "Световидов кон>, nocturno tempore stabulo insistens, adeo plerumque mane sudore ac luto respersus videbatur tamquam ab exercitatione veniendo magnorum itinerum spacia percurrisset. B. Saxo Gramm., стр. 564" (Чајк., III, 1994: 209). Свакако због једне, чини ми се, погрешне Чајкановићеве претпоставке, која гласи: да су тзв. мрачна божанства истовремено и хтонска, њему је каткада сасвим тешко да теоријски помири хтоничну,дакле и негативну природу врховног бога са Ратним богом. То се види и у следећем његовом ставу: "Вид, или Светивид ('јаки Вид' - Нидерле, 142), међутим, познато је словенско ратно божанство [...]. Осим тога, Марко Краљевић, [...] замшшьен је тачно према обрасцу некадашњег бога рата". Сакс Граматик каже како се веровало да Световид "на коњу ратује против непријатеља својих светиња" (в. Чајк.,111,1994: 143).

Милан Будимир је, колико је мени познато, међу првима обелоданио теоријску заблуду самога В. Чајкановића о карактеру српског врховног бога. Будимир нас обавештава: "Значи да је Чајкановић у поменутом раду, како ми је и сам доцније признао, учинио основну грешку што је сва мрачна божанства сматрао хтонским, а само светла уранским. Та се дистинкција и иначе спроводи, иако против н>е речито говоре лингвистичке чињенице" (Будимир, 1957: 4). Уосталом, Будимир је забележио и следеће: "Морамо се сетити да заједно иду и да се међусобно допуњују по митском јединству супротности блиставе боговске планине и мрачни вилајети, без којих се не би могла светлост приметити". Дакле, Белбог и Црнбог, Бели Тимок и Црни Тимок, Бели брег и Црни врх. Једном речи, психолошки је разумљива еволуциона схема израстања божанстава по вертикали. Најчешће се полази "од мрачног и облачног неба па стићи до ведрог и плавог. Ту је семантичку еволуцију морао проћи и словенски термин за *небо"* (Будимир, 1957: 4).

На основу досадашњих истраживања, укључив ту и она Иванова и Топорова, за лик Световидов везују се следећи атрибути, карактеристике: *Свешовид* је *ирви,* или *виши* међу боговима балт. Словена = "бог над боговима"; он се одликује способношћу *иророковања;* то је *рашни бог,* чији су симболи: *мач, лик орла,* као што у његовом култу истакнуто место има улога *коња;* тачније речено, то је *бели кон,* Световидов који је, с једне стране, повезан са борбом против ђавола, а, са друге стране, он се користи при *гашању.* Друга истраживања и описи доводе у везу Световида и са *белим* коњем, као *дневним,* али и са *црним,* као *ноћним* - о овом последњем говори пре свега Чајкановић када тврди како ноћни коњ Световида одлази у битку са ђаволом. Карактеристично обележје идола Световида јесте његова *вишеглавосш,* наиме, он има *чешири главе* симетрично распоређене (с десна и с лева, спреда и позади). Ове четири главе дрвеног идола Световида стоје у везу са четирма странама света (Ив. / Топ., 1965: 33-35).

Триглав / Троглав

Јужнословенски машеријал. Топоними са основом *"шриглав"* код нас: *Триглавница, Северна шриглавска сшена, В. М. Триглав, Долина шриглавских језера, Триглав;* са основом *"шроглав": Троглав, Троглаве, Троглави, Троглава, Троглав йошок, В. М. Ср. Троглав.* У Бугарској: *Триглав.*

Ешимологија. 1. Форма: код Западних и Балтичких Словена: *Triglaus, Trigelawus, Triglous, Triglav.* Наводим Рајтерову етимологију. Најпре о разноликим језичким облицима. *"Триглав, Trigelawus* (Ebo И, 1), *Triglaus* (Herbord II, 32), *Triglous (Mon.Priefl.* II, 11), *Tryglav (Chronicon march. Brand.)".* Триглав је "Бог балтичких Словена. Први део имена, *'шри'* [...], други део, *-глав,* према стслов. **golva* 'глава' (руск. *голова,* српск. *глава,* ч. *hla*να), дакле 'троглав'. *Триглав* је био 'summus deus' (Ebo III, 1) у Шћећину. Поштован је и у Бранибору - Бранденбургу. Према сагласности свих хроничара у Шћећину и Бранибору су постојале статуе троглавога Триглава". Винеке сумња да је постојао бог Триглав и сматра да "топоними као што су *Триглав* код Грајфенберга и *Torgelow* (последње име нема ништа заједничко са *Триглав-ом,* већ је *Турц'а Глова* 'глава Ур-а') имају топографско а не митолошко значење. И *Триглав* на Јулијским Алпима нема никакве везе са богом" (Reiter: 197-198).

2. Извесну нејасноћу причињава то што је Маретић, после јасног Брикнеровог упозорења да је Прилегал лоше написано име Триглава, изјавио како је "име *Приегала* [...] проф. Брикнер објаснио са великом ве-

роватноћом као старосл. *Прибъхвали (Archiv fuer sl. Phil. VI,* 223). Дакле, опет једно лично име" (Maretić, 1887: 139).

3. С обзиром на то да се једна и иста чињеница из документа датираног под 1108. годином различито тумачи, једном да је Припегала погрешно записано име Триглава, а други пут као самостално божанство које нема везе са Триглавом, овде ћемо навести и мишљење руских фолклориста Иванова и Топорова. *Приие**гала* (лат. Pripegala) се спомиње само у писму магдебуршког архиепископа Аделголта из 1108 г. О Прилегали, ако је веровати саопштењу Аделголта, можемо склопити представу као о богу "дионис396ког" типа, кога су упоређивали са Приапом и Белфегором и приносили су му жртву. О храму Прилегали, његовом идолу и његовом месту ништа није извесно (Ив. / Топ., 1965: 40-41)

4. Гржетип сматра да се као три старинска свесловенска бога имају узети *Перкун, Пошримба* и *Поколе,* чији су језички еквиваленти код Јужних Словена *Перкун, Трибун* (Требић) *и Поколе* или *Паклењак.* У свим словенским земљама налазимо на њихове трагове у именима места где су им били храмови, светилишта. Налазимо тако у *"Крањској* бријег Триглав (Тергло) у *Херцеговини* Троглав, у *Босни на Динары,* у *Далмацији на Биоковој иланини* итд.". Код Западних Словена, пре свега *"Поморани* су све три особе стопили у једно божанство, те су га *Триглавом* прозвали и огромни му кип изтесан од старе храстовине понамиестили у храм у *Шћећину.* И у *Јулинграду* на отоку Волину бијаше му храм" (Gržetić, 1900:189 и д.). Које се компетенције приписују богу *Триглава* према Гржетићу? Гржетић се у овоме слаже са Афанасјевом, односно са садржајем песме из збирке Милоша С. Милојевића и, коначно, његови ставови сагласни су са идејама из новооткривене *Велесове књиге* да је "Триглав био владалац *неба, земље* и подземних *иакленских бездана.* Триглав *је шворац* неба и *земље,уздржавашељ* и *хранишељ* људи; ну и *казнишељ* људских опачина". О нашем материјалу за слично портретирање српског бога *Триглава* видетиупесмамаМилошаС. Милојевића (упор. Петровић, С, 1995:335- 346).

5. "У једној повељи краља Милутина спомиње се топоним Тројанов дуб, на подручју Мисле, у Црној Гори. Ако се Троглав идентификује са Тројаном, добијамо још један пример за повезаност тројног божанства са култом старога стабла" (Чаусидис, 1994: 391).

Закључујући, утврђујемо атрибуте Триглавове: он је виши бог *(summum deum,* Ebbo, III, 1), с њим је повезан свети *врани* коњ; Триглав је и ратни бог; са Триглавом иде константно број три: коња *шриуш* воде кроз девет *(шриуш шри)* копаља. Повезаност са бројем *шри* је основни атрибут Тригяава: идол Триглава свагда је приказан са трима главама и налазио се у Шћећину на *шрима брдима. С* идолом Троглава повезана је идеја о трочланом саздању света, па је касније ова идеја била асимилована *хришпанском* представом о структури света која је повезана са Светим Тројством. Материјал за изградњу његовог идола су сребро или зла-

то, а у случају шћетинског идола Триглава, његова уста и глава били су покривени златном повеском, па би ово последње саопштење могло бити протумачено тако да Триглав учествује у гатањима (Ив. / Топ., 1965: 35-36). Култ Триглава био је у трима градским и верским центрима: Шћећину, Волину и Бранибору = Брандербург.

Тројан

Јужнословенски машеријал. Са основој *шројан-:* Тројан, Тројанов град, Тројане, Тројановићи, Тројани, Тројиновац; са основом *шрајан-:* Трајан, Трајанов шопур, Трајанов кмн., Трајанова ч., Трајанова маала; са основом *шрој- / шро-:* Тројеглава, Тројврх, Троврх, Троврха, Троја, Тровро, Тровра; са основом *шри-:* Трибошић. У Бугарској: Троянъ, Трянь, Трајан, Градетъ Трояновъ, Трояново, Трояновы ворота, Троица.

Ешимологија . 1. "Тројан м (Вук) = *Тројан,* ген. - *ана* (Космет) '1° лично име (1766), у фолклору (У *цара Тројана козје уши), 2°* зидине на Церу више Дворишта, у којима је по народном приповједању био некакав краљ *Тројан* (одатле *Тројанов Град)'.* Упор, презиме *Тројановић* и хипокористик *Тројa,* ген. *Тројe* (Космет), у Дубровнику и *Троја Черва* (1660). У рум. је *troian [...].* Изводи се од *Trojänus"* (Skok, III, 1971: 505).

2. А. Лома је, полазећи од доступног му фолклорног и митолошког материјала, установио како "рушевине старог града *Тројан* на Церу развијено народно предање везује за троглаву митолошку личност истог имена, под којим се у староруским изворима јавља једно паганско божанство". С тим у вези наводи обичајну праксу "ритуалног клања овна о Ђурђеву дне на обали језера под старим градом *Тројан* на Пештери (при чему се за то место везује једна варијанта светођурђевске легенде), или 'коњски сабор' у *Велешевцу* на Сави". И сам наводи како "у селу Буждаревцу у шумадијској Колубари има извор Тројан, а на атару села постоји локалитет по имену *Свешоиоље* или *Свешииоље.* Налаз римског каменог жртвеника у овом селу указује на култни карактер места у предсловенско доба", закључујући како је у том смислу индикативан *"Тројан* на Церу, на Пештери и у Буждаревцу за два потока истог имена у Драгачеву, или за градину код Невесиња" (Лома, 1987: 39, 40-41, 49).

Хрс - Хоре - Рус

"О старословенском богу Хрсу, Крсу, *Chorsu,* чије име покушава Гр. Крек да протумачи поред осталог и из речи *Крес,* не налазимо међу Словенцима никаквога трага. Када би ова етимологија била тачна, онда би Хрс, Крс било друго име за сунчанога бога, односно за бога светла и ог-

ња. Код Словака се очувала може бити успомена на њега у форми *Карас:* Hädala bych, hädala, - U koho bych wedela: - U Marasa, u Karasa, - Dag to panj prasa" (Mal, 1940: 17), што би у преводу значило: "Погашала бих, погађала, / За кога бих знала: / У Мараса, у Караса, / Дај госпођо то прасе".

Јужнословенски машеријал. Парадигматични топонима са основом *рас-:* Раса, Расно, Расова, Расови, Расово, Расевац, Расина, Расинац, Расиња, Расница, Расовац; са основом *раш:* Раша, Рашавци, Рашево, Рашинац, Рашица, Рашка, Рашково, Рашко поље; са основом *рос- / рош-:* Росан, Росов, Росовец, Росоки, Росци, Рошани, Рошња, Рошова, Рошще; са основом *рус-:* Руса, Русово, Русановци, Русањ, Русанско брдо, Русева, Русин, Русиница, Русце, Русица шт., Русјаци, Русно, Русовац; са основом *руш-:* Рушева гл., Рушова гл., Рушов врх, Рушевац, Рушица, Рущје, Рушка Ч., Рушковац, Рушник. У Бугарској: Расово, Расови, Росоманъ, Росеново, Рошковецъ, Русе, Русевци, Русинци, Русиново, Рушанска мах.

Ешимологија. 1. Форма: у "Повесть временных лет" :Хорсъ, Хърс, Хръс. *"Хоре* 'бог сунца', струе. *Chьrsъ (Несш. Хрон.* год. 980, *Слово о иолку Игор.* Срезн. Wb. 3, 1425 ff), стсрпс. *СЬызь* као лично име [...]. // Раширено извођење из диранског, авест. *hvard χζαείάη,* срперс. *zuaršet,* нперс. *xurset* 'светлеће сунце' није без фонетских тешкоћа [...]. Треба одбацити схватан>е као 'сунчева птица' односно 'божанска птица' и извести термин из нперс. *xurös* 'петао' (стиранс. *χταοζ,* срперс. *χτοε* 'петао') према Погодину *(Жив Сшар.* 18, 1, 106), исто тако и извођење из грч. Χρυσός, Χρυσής, код тога упор. Јагића (Archiv, 37, 503)" (Vasmer, 3, 1953: 265). И Мирча Елијаде је уверен да је "Хоре теоним позајмљен од иранског Hursid, персонификација Сунца" (Елијаде, III, 1991: 33). За Рибакова је, такође, прихватљива ова интерпретација. Реч "Хоре" води порекло од иранског будући да у многим иранским наречјима, блиским по звучностима речи, овај термин означава "сунце" (Рыбаков, 1981: 434). И у студији о паганству древних Руса Рибаков тумачи Хорса као руско божанство. Хоре је несумњиво бог сунца, и та реч, како је давно још указивано, блиска је иранском (перс, "xorsed" = *сунце).* "Хоре" је повезан са "кругом", "округлином", "ором" "хором", "колом". У руској и грчкој митологији сусрећемо се са двема формама сунчевог култа: с једне стране, био би то "култ сунчев", "белога света", топлоте, као сезонског услова живота растиња *(Айолон),* а са друге - култ самога светла, које одиграва небеску сцену обилазећи земљу и подземни свет *(Хелиос)* (Рыбаков, 1988: 440).

2. Рајтер је још одређенији када каже да извођење термина из иранског није прихватљиво. *"Chors, СНъгзъ, С\1гъзъ, СЬгозъ, Chursb, СЬегзъ,* бог истслов. круга, вероватно бог сунца (види: Дажбог, Сварог). Етимологија нејасна. Објашњење из иранског не задовољава. [...] Хоре је познат из тзв. *Несшорове Хронике,* око 980". Међутим, Рајтер се слаже са вепином истраживачада је "Хоре могао бити преузет са Југа. За то говори старосрпско лично име *Оггъзъ,* које се појављује заједно са Тројаном" (Reiter: 175).

3. Јан Махал је, пак, упозорио да Хоре води порекло из грчког, сматрајући да постоји блиска морфолошко-семантичка веза између *Хоре* и χρυσός (хрисос) будупи да грчки термин означава "злато" што добро корелира са психолошком представом Сунца, тачније са Хорсом као божанства сунца (Mächal, 1964: 299).

4. Различите форме овога митског лика: Хоре, Харе, Хоурс, Хрст, Хрс, Хрос, према бројним сведочанствима повезане су са Перуном, што говори о његовом значају. Код Римљана епитет бога Марса био је Хурио, или новијег датума: Хорсо, што је сагласно са словенским називом: Хоре Дажбог. Код Бугара брдо на Дунаву: Хрсово. Има доста река, брда, шума чија су имена настала од Хорс(ш) (Фаминцын, 1884:199-200).

5. "Реч Хоре (Хрос) на енглеском означава 'коња' (Horse)". Речи: Хоре или Хрос код Словена, као и код Германа, добијају и следећу форму у топонимима: Рос или Рус, тј. *Росами* или *Русами, Рус/у* (грч. Рос). Код Бодрича наилазимо на топониме: *Rosenow* (у актима из XIII века: *Rosenowe, Rosenow).* И друга имена: *Ressi, Vila resin, Rossewitz, Rossow, Russow.* "Још у XV веку руски летописи [...] спомињу војводу Русалки", који се као и русалке повезују са коњима. Говори о именима: Rusadly, Русаље код Словена и у Далмацији, код Срба, код Румуна Русале (Фаминцын, 1884: 214). И у Сврљигу има топонима сличне форме, посебно код Попшице: *Рашинска река, Рашинац, Русаље, Руса, Росуља.*

6. О терминима: *Орс, Орша, Оршица, Орсова,* Фаминчин каже како "нас сва ова имена враћају на име Рос или Рус: у древној Русији село Оршанско, називало се такође и именом Ршанско или Рша (Фаминцын, 1884: 207 и д.). Истражујући топониме сличне садржајности у Србији, Фаминчин је дошао до ових закључака: *Russichi* у Далмацији, *Ruschowa у* Аустрији, у Србији: *RUSS (Reussen, Rusch), Russdorf* у Семиграду, *Russane, Russevo* у Славонији, *Rusinow* у Морави. У фусноти овоме придодаје и топониме са подручја Русије: *Росова, Росоше, Русаловка* у Кијевској губернији, *Русава, Русановка, Русанова, Русиново, Росоши.* Занимљив је његов став да су Хорсу - соларном божанству његове "сунчеве сестре" (="сунчеве деве"), "Хрсалки или Русалки" (Фаминцын, 1884: 211).

7. Према Ловмјањском: "Хоре је означавао сунце и [...] представљао је синоним Дажбога, који се у Владимировом пантеону налазио одмах иза Хорса" (Ловмј., 1996: 90).

8. П. Скок у раду о топонимији јадранских острва наводи "увалу Русовац" (Skok, 1950: 84), "брдо и морски рт уза њ Расовица" (Skok, 1950: 137); на острву Жирје, тачније, "на југу отока стоје Бавкул, *Расоц",* при чему је топоним "Расоц" нејасан, можда "аналогички номинатив за Расовац према ген. Расовца". Скок бележи и топоним на острву Какна рт *Рашовац* (Skok, 1950: 152,153). Судећи по томе, на нашем простору, на коме се налазе бројни топоними са основом: Рас, Рее, Хрж, Рус, Рос, Хруш, могла би упупивати на траг о соларном словенском божанству. Присе-

тимо се Брикнеровог упозорења да је "цео низ божанстава: Сварог, Дажбог, Хоре, Белее, припадао свим Словенима, *дакле и балканским Словенима".*

9. Милица Грковић, наводи два индикативна имена у повељама Стефана Душана: "ПолелЂЈ" и *"Хрс"* (Грковић, 1987: 252).

10. Већина истраживача је сагласна са ставом да је Хоре божанство сунца. И савремени митолози, пре свих Рибаков, указују на сунчани карактер овога лика. Хоре ("округло") - божанство сунца као светла. Вероватно је реч о древном божанству, чија је представа о светлоносном небеском богу налик Аполону. Култ јарког сунца-светла појављује се код земљорадника енеолита, а већ у бронзаном добу рођена је представа о ноћном сунцу које извршава свој подземни пут по "мору мрака". Име Хорса сачувано је у ритуалној лексици XIX века ("horovod", "horošul", "horого") (Рыбаков, 1981: 434). Према Рибакову два су главна сунчева божанства: Дажбог и Хоре. Дажбог је симбол тзв. сезонског пролећно-летњег сунца, док би Хоре симболизовао конкретно дневно светло - он је „око света". Однос Хорса према Дажбогу аналоган је односу Хелиоса према Аполону у Грчкој.

Једном речи, *Хоре* је повезан са Сунцем, а од атрибута са њим је на карактеристичан начин повезан *вук* - будући да *вучји иуш ирешрчава* у току ноћи.

Црнобог - Црноглав

1. Форма: код Западник Словена: *Zcernoboch. "'Knytlinga',* нордијска сага из XIII. стољећа, која прича походе Данаца у словјенске земље на Балтичком Мору, спомиње нам и то, да је у граду 'Кагепса' на отоку Рујану међу осталима стајао и кип бога *Tjarnaglofi = Čarnaglov"* (Pilar, 1931: 73 и д.). "Нешто више од 2 км зрачне црте од 1893 м високог *Црноглава* испео се 2102 м високи *Луиоглав.* Овај је као највише брдо у цијелом крају сам собом посвећен богу сунца и добра. Како нисам језикословац, не знам, што Лупоглав значи, како се има тумачити. Мени се чини свакако, да има неко митолошко значење и да представлю антитезу - Црноглав". Има више Лупоглавих: *"Луиоглава* у Хрватском Загорју, затим *Луиоглав* у дугоселском срезу код Загреба, и *Луиоглав* у срезу Жепче у Босни".

2. О Црнобогу постоје два тумачења. а) Најпре је *Црнобог* (лат. *Zcerneboch)* одређен као зао бог, који доноси несрећу и, као такав, супротстављa се *доброме богу,* о чему сведочи већ наведени Хелмолдов опис словенске гозбе, на којој кружи жртвена чаша са вином и при томе се изговара заклетва у име два бога - злога и доброга. б) Према другом извору, *Црноглавом* богу су приписиване ратне функције које, можда, одговарају Црнобогу.

3. Женска божансшва

Баба - Курент - божанство смрти - Баба Јага

Из јужнословенских извора. Нема потребе да се овде наводе бројни топоними са основом *баба-,* који се налазе на читавом јужнословенском простору, укључујући ту и Бугарску. Навешћу само неке од форми: Баба, Бабин нос, Бабин кук, Тресибаба, Бабин зуб, Бабин кал, Бабина бара, Бабина кобила, Мучибаба.

Ешимологија. 1. В. Михајловић предочава следеће ономастичко-глаголске комбинације у чијој је основи "баба". "Иначе, према мом материјалу *баба* се помиње у следећим ономастичко-глаголским комбинацијама: *Висибаба, Дурбаба, Кршибаба, Мучибаба, Пленибаба, Појибаба, Продрибаба, Гулибаба, Љубибаба, Чешибаба, Туцибаба, Тресибаба, Лезибаба, Дајбабе* «скоро за сваки овакав наш облик постоје и многобројне словенске паралеле" (Мих., 1986: 191).

2. Скок је навео карактеристичне обалске топониме: на Пагу: *За бабе* (Skok, 1950: 75), као и *Бабин Лаз* код Ражња, недалеко од Сплита (Skok, 1950: 177).

3. Према А. Ломи: "Исти лик бабе-издајнице јавља се у низу локалних предања, претежно из источне Србије, која стоје у вези са падом појединих старих тврђава. У неким верзијама косовске легенде она је триста година стара, крилата, назива се *иребијелом вилом* [...]. Без правог основа, неки коментатори прогласили су је за хтонично божанство, Богињу Земље, но ни њени атрибути, ни њена функција не говоре томе у прилог. Њен глас је глас судбине, Милошеве коби, и стога је у начелу вероватно да се иза ње крије нека паганска богиња на овај или онај начин повезана са судбином. Та претпоставка налази своју потврду у имену *Урисава* које та баба носи у једној песми: она ван сумње стоји у вези са *Уриснице* као називом за три Суђаје код јужних Словена" (Лома, 1996: 80-81).

4. О односу "бабе" и "носа" постоје бројне легенде, иако је у основи заборављен дубљи смисао тих синтагми: "бабин нос", "бабин кук", "бабин зуб". Гшъфердинг је поводом Боја на Косову приметно: када је Милош Обилић пробуразио Мурата на дан Косовске битке, и почео да се пробија кроз одреде турске војске он је "по савету неке бабе, којој је после везан Милош одгризао зубима нос (и од тада се то село прозвало Бабин Нос), Турци подметнуше под коња оштре мачеве и тако му убише коња" (Гиљф., 1996: 177).

5. *"Бабини зъби* дијал. Грапаво косматo растение по полета и орници с бели Цветове и бодлива чашка" (Речник 1974: 24).

6. *"Бабици мн. нар. (= народно).* Стомачна болеест, са грчевима" (Речник 1974: 24). *"Бабице* мн. 'зли духови, који прахе малу децу', 'порођајна грозница', 'обред у циљу терања демона'" (Словарь, 1:109).

7. *"Яга* I. у *баба-яга* 'вештица', и *яга-баба, ягая.* Адј., укр. *baba-jaha* исто, брус, *baba-jaha,* поред: укр. *jazi-baba* 'вештица', 'олињала гусеница', *jaza* 'вештица', старобуг. *jedza* μαλακία, νόσος 'болеет' (Ostrom., Supr.), буг. *eza* [...] (Младенов 160), схр./ёза, *језив,* словенач./ἔζα 'гнев, срџба', *jezAi* 'једити се, љутити', стчеш.уеге'ламија', *4euiјezinka* 'шумска жена, зла жена', *пољ. jedza* 'аспида, богиња освете, вештица, зла *жена',jeaг1c sip* 'једити се'" (Vasmer, 3, 1953:479).

8. *"Baba ega:* руск. *баба-яга* 'зла вештица и људождерка'"; *"'baba roga':* срх. диал. *баба руга* ж. р. 'митско биће, којим се плаше деца' (Словарь, 1: 108).

Девица - Девин - Див - Дивје

Јужнословенски машеријал. Парадигматични топоними са основой *дев-* и *ђев-:* Деваје, Девајска р., Девана, Девина, Девин, Девино брдо, Девинац, Девиншчина, Девич, Девич кам, Девич Стијена, Девотин, Девице, Девица, Девичка шума, Девич Долац, Девићи, Рт Девиштење, Девјак, Девница, Девце, Девчић Драга, Девчићи, Девчици, Девчићи, Девча, Девчина глава; Ђевање, Ђевички п. Пронађен је и топоним Деванка - извор (Ћирић, 1997: 229). У Бугарској: Девинъ, Девино, Девинска река, Девня, Ръка Девня, Гара Девня, Дъвачино, Девенци, Девотино, Девене, Девенцы, Девеницка мог. Са основом *див-:* Дивача, Дивачко бр., Дивашка Јама, Дивидија, Дивизбор, Дивин, Дивина гл., Дивиница, Дивице, Дивичани, Дивичњак, Дивиче, Дивич, Дивић, Дивјанци, Дивљак, Дивљана, Дивљаци, Дивојеве глав, Диво поле, Дивотин, Дивостин, Дивуша, Дивчи гл., Дивци, Дивчевићи, Дивчибаре. У Бугарској: Дивчовото, Дивчова р., Дивчова р., Клд. Дивчово, Дивоцитъ, Дивдъдово.

Ешимологија. 1. П. Скок је поводом етимологије "дев", "девојка", "девица" забележио следеће. *"Дјевојка* φ (Вук,15.в) *-девојка* (екавски) = *divöjka* (икавски...) 'женско неудато чељаде'. Налази се још само у буг. *девојка* према словенач. *dekle. [...]* Ријеч *deva* 'παρθένος' је поименичен суфикс ж. р. поред *djev* φ (18. в.) 'virgo'. Придјев се још очувао у значењу 'caelebs': *див* (Марулић), такођер поименичен. Са суфиксом *-ьн дјеван* (два пута, 17. и 18. в.). Поименичен с *-ьц дјевац,* ген. *дјевца* (15. в.) 'caelebs', одатле придјев на *-ски дјевачки.* Одатле још апстрактум *divstvo* (Марулић) и деноминал на *-овати дјевдвати* (Вук, 18. в.). Деминутив на *-ица: дјевица* (праслав.) = *дивица* (Водице, ЖК) 'virgo Maria' = *девица* (Либурнија, Црес, Сењ) 'служавка': одатле придјеви на -⁘ *дјевич* (17. в.), *djeviči/ζ* на *-ски дјевички* (15.в.), на *-ьн дјевичан* (17. в.), поименичен у φ *дивична* (Шулек) 'велики чичак', на *-ански < чьски: дјевичански* (16. в.) поред *дјевичаски,* апстрактум на *чьсшво > чансшво дјевичансшво.* Деминутив на *-ица дјевичица* φ (16.в.), аугментатив на *-ина дјевичина* (Хрватско Приморје, Ријека)". Скок је, такође, основу овога појма нашао у форми "ђев". "Сам придјев очувао се у локативу *Ђевишћење* н (кол. на *-је* од *сшијена...)"* (Skok, I, 1971: 415-416). За топоним "Дивицјак" Скок каже да је *"Дивицјак,* назив мјеста на Пагу, гдје су најприје биле солине" (Skok, 1950: 73). Постоји и топоним "Деванка". *"Деванка,* извор, сада одведен у сеоски водовод, њиве, воћњаци, ливаде" (Ћирић, 1997: 229). Овде смо навели све варијанте топонима са основом *дев- /див-* са којима ћемо се срести и у приложеним мапама.

2. Како се у анализама Пајскера и Иве Пилара наилази на особене топониме у форми: *"скамењена девојка", "девојкин камен",* корисно је у нашим мапама назначити и топониме са основом: *Девојкин* или *Мамин камен,* затим, *Магдаленин камен* - на планини *Девици,* на коме се простору може чути и легенда о *скамењеним девојкама.* О томе потпуније у мапи [бр. 20] која указује на овај простор. У руском етимолошком речнику термин "дева" протумачен је на следећи начин: *"'deva(ja):* стслав. дЪвд ж. р. παρθένος, *virgo* 'дева, девојка'", буг. књиж. *дева* ж. р., српхрв. *дјева* ж. р., као и *дива* ж. р., *дева ж.* р. "девојка, дева", словен. *deva* ж. р., чеш. *deva ж.* р. "девојка, дева", диал. *drva* ж. р. "девка", "словач. књиж. *deva* ж. р. 'девојка' [...], полаб. devä ж. р. "девојка", "служавка", пољ. стар., књиж. *dziewa* ж. р. "дева", диал. *dziewa* "девојка", дррус., русцслав. *d&ea* "дева", "жена", *diean* "дева", "непорочна", рус. стар, *дева* ж. р. "девојка", диал. *дева* ж. р. "нежно обраћање старих људи девојкама", укр. *diea* ж. р. "дева" (Словарь, 5:17-18).

3. Занимљиво је још једно значење које наводе руски извори, найме, да термин може бити прасловенски и то у значењу: *дојиши.* "Праслав. *deva* сродан са глаг. *dojiti"* (Словарь 5:18). Ми ћемо на нашем простору наћи неколико топонима са основом "дојити": Дојевице, Дојновићи, Одојевиће.

4. Термин: *"devica:* ст.-слав. дЪвицд ж. р. παρθένος, κοράσιον, *virgo, puella* 'девица, девојка'", "буг. *девица* ж. р. 'девица, девојка' [...], диал. *девица* ж.р. (Станала Ратка *девица, Девица* - мома убава [...], *девицъ* ж. р. 'девојка'", "макед. *девица* ж. р. 'девица, чиста девојка', српхрв. *дјевица* ж.р., као и *девица, дивица, девица ж.* р. 'девица, девојка', 'служавка'", "диал. *drvyca* 'служавка'", *"devičina* 'девојка'", у "својству личног имена *Девица* [...], словен. *devica* ж. р. 'девица, чиста девојка' [...], ст.-чеш. *device* 'девица, Дева' [...] пољ. *dziewica ж.* р. 'девица, чиста девојка'", "дррусk, русцслав. *А^вница, дивица* 'девица'", "русск. *девица* ж. р. 'свака жена док се не уда'" (Словарь, 5: 19-20). У Русији се жена која је удата зове "баба".

5. Која су даља значења термина? Позивајући се на бугарске изворе аутори руског етим. речника примећују како су "имена места *Девичa могила, Девиче иоле* итд." настала од форме *Девйчев* (Словарь, 5: 20).

6. Овде нас занима још једна димензија значења корена "див", "дивљи" у смислу животиња: *"'divina:* буг. *дивина* ж.р. 'животиња, звер' [...], макед. *дивина* ж.р. 'дивљач', 'забито место' [...], срх. *дивйна* ж. р. 'дивље', 'вук', 'мирис трулог меса' [...], диал. *дивина* 'дивље звери, вук" (Словарь, 5: 32).

7. И код нас је било интерпретација да се у основи "дева" налазе трагови иранског, заратустринског утицаја, у смислу злог демона; о томе говоре и руски извори, при чему се има у виду основа "див". "Див 'птица злоснутница, пупавац, *урира epops'* [...], старорус. *дивъ* 'птица злоснутница' *(Слово о йолку Игореву}.* Можда преко турског из средњоперс. новоперс. *dev* 'демон, ђаво', авестски *daeva* - 'зао дух"' (Vasmer, 1, 1953: 350).

А. Лома у једном од својих радова (Лома, 1995: 41) примећује да су Срби о Духовима имали обичај "краљица", чија је паралела код Пољака који су носили лутке у поворци која се зове *Marzana* и *Dziewana,* односно код Чеха *Maгena* и *Devana.* Говорећи о термину *Девана* он каже да се термин *"Dziewana* поклапа са пољским називом бшъке Verbascum *dziewana […].* Управо у вези бшъке са овим обредима треба тражити разлог адидеацији према *deva* која се опажа у многим словенским облицима њеног имена [...], а можда и већ поменутој [...] адидеацији према **divb* 'диваљ', у мери у којој се идеја о богињи Земљи као извору плодности удвајала у засебном персонифицирању културне и *дивље* вегетације".

8. Неколико речи о Пајскеровој теорији у тумачењу словенских божанстава према специфичном положају појединих топонима са митском садржином, у чијој је основи, нема никакве сумње, управо топоним Дева, *Дјева, Девин, Девојачки скок.* "Изванредно су чудна нека имена брда и пепина, која се јављају и у источним Алпама, а гласе [...] *Дјевин скок* (Jungfernsprung) за пећине" (Peisker, 1928: 55).

9. *"Злодуха* надомјешћује *дијева;* дакле и ова мора бити неке врете *злодух". Devin* је посесивни адјектив од *deva.* У староиндијском *"дева* 'бог', лат. *divus".* Гледиште је Пајскера да у нашим светиштима и уопште у *словенском* језику реч *deva* значи злодух. Словени су позајмили авестички термин deva у смислу "демон" при чему је особена реч коју имају Словени *"дијева,* што значи 'нетакнута дјевојка'. Док су били Зороастровци, могли су ове двије ријечи разликовати по њиховом знаменовању, али кад су постали кршћани, изгубили су појам дева-злодух и замјенили га библичким ђавао, па су могли лако замјенити *Devin skok* (davoljev skok) ča *Djevin skok* (Jungfernsprung). Ова промјена знаменовања могућа је међутим била само у *словенском* језичком подручју, јер ниједан други језик на свијету нема два тако истоветна израза за злодуха и дјевицу. Из тога пак слиједи, да су свагдје, гдје се налази Дјевин скок (Jungfernsprung и слично) или Дјевин, Девин, Дивин [...], морали некад становати *словенски* зороастроци" (Peisker, 1928: 75-76).

10. Сва раније наведена, односно, сва остала светилишта, показују нам се, вели Пајскер, "као кланци, и то уски *кланци са шри вазда једнако иосшављене кулисе:* 1. текућа вода, 2. богу посвећена гора *лијево,* 3. злодухова пећина *десно.* То нас донекле зачуђује, пошто код свих Индогермана вриједи десна страна као добра, а лијева као зла. Али код тих светишта стоји ствар баш као код кршћанских цркава, гдје она страна вриједи као десна, која лежи на десно од главнога, вјернику сучелице стојећег олтара. Што је дакле субјективно и географски лијево, то је објективно и литургијски десно" (Peisker, 1928: 77-78).

И. На конкретним примерима Пајскер је демонстрирао своју теорију и, уједно, говорио о овим терминима на ширем словенском простору, укључујући ту и оне земље у којима су Словени некада живели. "Од отока Рујане на Неточном мору, па све до плавога Јадрана, чак до Албаније, налазимо разасута загонетна мена пепина, као *djevin silaz, djevin skok, Jungfernsprung, Jungersprung, Mägdesprung, Skočidjevojka, Devin* и слично. На те се пепине веже увијек једна те иста стереотипна прича: прогоњена дјева скаче са пепине преко или у ријеку, те или спашава сретно своју част, или се утопи. Особито бројни су такови романтични *'djevini skokovi'* у источним Алпама [...]. Код *Trga […]* у Корушкој лежи село *Tiffen* са прастаром жупском црквом [...] из године 1065. У старим исправама зове се то мјесто *Tevvin, Tivina,* дакле *Devin, Divin.* Црква стоји на узвисини 657 м над морем [...] и то на десно/ страни потока. Стрми обронак ове узвисине према потоку, зове се *Jungfernsprung.* Овоме насупрот, *лијево* од воде, диже се осамљени хумак, кога народ зове *Кгоnabühl* [...]. Име села *Devin* на пепини *Jungfernsprung* доказује, да је њемачко име 'Jungfernsprung' пријевод словенскога имена *Devin,* пак he *шо вриједеши и за све осшале иећине 'Jungfernsprung' десно од воде"* (Peisker 1928: 68). У напомени Пајскер скреће пажњу да је: Mägdesprung = *Девојачки скок;* да Mägde значи = *девојка;* а израз *иећина* значи *сшена, камен,* а не пепина у смислу хрватскога: као *сишъа).* "На утоку ријеке Мораве у Дунав, западно од *Братиславе* [...] уздиже се *лијево* обију ријека позната стрма пећина *Devin* (мађ. *Deveny,* њемачки *Theben)* 169 м над морем [...]. *Djevinu* насупрот диже се дивље испресјецано погорје са гором *Kobyla* (њем. Thebener Kogel)...Djevin *је сшајао десно а Kobyla* лијево ужљебине" (Peisker, 1928: 73).

12. К. Илиевска у раду "Романски елементи во Македонската топонимија од XIII и XIV век" указује на присуство реченог топонима "Девин". "Возможно е исто така, името на брдото да води потекло од некое предхисторијанско светилиште, пагански храм посветен на некоја од *Virgines,* можеби Веста или Просерпина, сп. *Паршенон* во Атина, посветен на божицата Атина, *Девич* во Порече како и *Devickz, Devin, Device, Divci Hradzvi* ел. во Чехословачка" (Илиевска, 1979: 62).

13. М. Шимундић у потрази за значењем назива града *Ђакова* и *ђаковшшинских села,* наводи топоним *"Дивошевци.* Постојаху прије турског освојеања Славоније, касније припадаху жупи у Растићу. Њихов је назив потекао од особног имена *Дивош* и доћ. - *-евци".* Име је пак изведено од кор. глагола dwe-ити се. Од истога је још старо име *Див, Дива, Дивша* те сувремена: *Дивка, Дико, Дивна,* а такођер и презимена: *Дивчић, Дивић, Дивковић, Дивошевић.* У Сријему је село *Дивош"* (Шимундић, 1979: 100).

14. У истраживањима Ива Пилара, која се темеље на теоријско-метололошкој идеји Јана Пајскера, показује се како се и на нашем простору топоними са основом "Див", "Дивица", "Девин", "Девојачки скок" фиксирају за светишта посвећена тзв. "зломе божанству". На почетку студије Пилар објашњава бројне топониме са основом "Дјевин скок", чији пример налази у новели Стјепана Митров Љубише. То се место у Боки Которској, иначе, зове "Скочидјевојка". Има тих топонима свуда и то су "редовно хриди (стијене) или велики каменови на *десној* страни воде, обично текуће, и назначују десну страну дуалистичке сценерије, значајне за старословенска светишта" (Pilar 1931: 23).

15. Шта се налази у основи израза *"Девин"!* "Те хриди бијаху у преткршћанско доба посвећене злодуху, персијски (авестички) *'daeva' ('deva')".* Према Пилар-Пајскеровој концепцији, на пример, *Магдаленин камен* на планини Девици - у источној Србији - који сам недавно забележио на терену, означавао би седиште *злодуха.* Невоља је само у томе што у околининема реке, а ни неке producer вододерине. Због тога би ваљало бити крајње опрезан у примени овог дуалистичког теоријског модела.

16. "Промјена авестичкога појма daeva у словјенско *дјева, дива* није се догодила сама од себе, или путем *ешимологије,* него путем *суисшишуције* појмова на темељу приближне гласовне сличности" (Pilar, 1931: 24). Пилар сматра да тих "Девиних Скокова", уз разна имена, "има разасутих по цијелој нашој држави, и то не само по словеначким крајевима, гдје их је у већем броју утврдио већ сам Пајскер, него и по цијелом хрватско-српском подручју. Ти су 'Дјевини скокови' тако бројни, да ће требати интензивна истраживачкога рада од више година, док се они сви саберу, опишу и одгонетну. Та легенда (размјерно лаке констатације) о дјевојци, која је скочила с хриди, давала ми је драгопјен знак, да се негдје у близини налази старословјенско светиште" (Pilar, 1931: 24). У наставку даје описе појединих топонима сличне садржине. "Дјевојачке Стијене (испореди Дивичина Стијена код Каштел-Ластве), које су бројне у Босни [...]. Таквих Дјевојачких Стијена има [...] и у Србији. Овамо [...] припада и Тоспојински Вир' на Ђердапу (Гвозденим Вратима) на Дунаву, па би то био *pendant* Луцинскога" (Pilar, 1931: 35).

17. Занимљиво је и то што је Иво Пилар дао властити коментар поводом неких података М. Ђ. Милићевића које је пронашао у књизи *Кнежевина Србија.* Наводимо два Милићевићева описа, један *Девојачке Сшене,* а други *Моминог камена.* "На планини Јухору, на коси, између Секурича и Оращја, има један страшан одсек, који се зове *Девојачка Сшена.* Прича се да су некад Турци потерали робље из Темнипа, а оно све побегло у планину Јухор. Турци се наклоне да хватају где ког стигну. На врху планине сустигну једну девојку, која је лагано измицала пред њима. Видећи да јој нема живота него да буде турска робиња, она дође над онај страшни одсек, па се окрене и рекне им: Узалуд се трудите; не ћу бити ваша робиња. [...] она се прекрсти и - скочи у бездан" (Милић., 1876: 201-2). На другоме месту Милићевић описује легенду везану за *Мамин Камен:* "На три сада идући од Бање уз Моравицу, испод пута који води Кнежевцу (Књажевцу - С.П.), над водом, у једној иначе сутесци, има једна усправљена стена као какав пиновски пласт сена. Та се стена зове *Момин камен.* Прича се да је отац појурио своју кћер да је каштигује, што је волела момка који њему није био по вољи. Девојка побегне на ту стену, и озго скочи доле у пропаст, те се сва разбије у комаде. Момак, рад кога је она то учинила, кад дозна, изађе на исту стену, и скочи с оног истог места. И сад им обома сељаци показују гробове под стеном крај воде" (Милић., 1876: 803). Пилар наводи још један податак: "На аустријској генералкарти 36° 43° Рагуса налази се на херцеговачко-црногорској граници [...] код Автовца мјесто *Дјевојачки Камен"* (Pilar, 1931: 35-36 и д.).

18. "Нема сумње, да је појава 'скочидјевојка' легенде од срца Њемачке до дубоко у Балкан особито занимљива. За сваког дубљег мислиоца мора бити јасно, да таква појава, која није стегнута никаквим политичким, народним ни културним границама, има свој извор у неком опћем социјалном покрету. То пак може бити само *религија.* Већ с овога теоретскога гледишта јасно је, да Пајскер има посве право, придајући ту појаву распадању Зороастрове вјере и изумирању култа староперсијскога злодуха *Deve (Daeve).* Мени се чини сигурним, да је код тога свакако имала упјела и црква кршћанска. На то ме упућује поглавито онај високи идеализам, који се разбира у том, да је тмурни злодух замијењен чистом дјевицом, која радије жртвује живот, него да одбаци своју дјевичанску чистоћу. Тај култ и дјевичанства и дјевичанске чистоће може у доба, о коме се ради, имати само кршћанско подријетло" (Pilar, 1931: 36 и д.). "Истој категорији", додаје Пилар, "припадају и топографске ознаке, које се изводе из имена староперсијскога злодуха Daeve, а тако исто - осим већ помјенуте Дјеве - још и име Дива и затим Дивип, код Пирамотоваца у Далмацији, Дивича код Трста и код Макарске, Дивуље и т.д."

19. "Девојке - стене [...] по легенди то су скамењене девојке које беру јагоде" (Богдановић, 1986: 485).

20. Именом "Дева" - "Девица" бавио се и А. Лома. "[...] црква у Вељуси слави управо Богородицу *Елеусу,* у призренској *Богородици Левишкој* тај епитет потврђен је на живопису прве пол. XIII в., а у Пећкој Патријаршији, крај које је њен давнашњи метох село *Љевоша,* на фресци

XIV в. у словенском преводу МИЛОСТИВА; село *Лауша* је уз манастир *Девич* (Девичий = Богородичин)" (Лома, 1990: 9).

Поставља се овим поводом питање: да ли је овде могуће наслутити дубљу везу између појмова: *Девич -Леуса - леуса, лехусна* - грчки назив који означава "породшъу". Код нас "Породила има имена: *Породила, родила; родилица* (Бока); *бабелница* (Лобор); *лауса* (Лесковац), *леуса* (Сврљиг); од грчког λεχώ" (Schneeweiss, 1935: 58).

21. И Букумировић испитује садржај легенде о Девојачком гробу. *"Девојкин гроб,* пашњак на којем је погинула и сахрањена 'пре 200 година' нека девојка из Коштањева. Предање каже да је неки Недељко из Битиње заволео девојку Шиптарку из Коштањева, па ју је једнога дана украо. Њена родбина је то приметила и дала се у потеру. Девојка и Недељко су бежали према Битињи, али нису могли да умакну потери, већ су у бекству погинули. Сахрањени су на месту где су погинули. Око 100 метара ниже Девојкиног гроба налази се Недељков гроб" (Букум., 1988: 445).

Жива

Јужнословенски машеријал. Топоними са основом *жив-:* Жива, Живаја, Живањ, Живање, Живањски до, Живањско врело, Живац, Живашница, Живењ, Живашница р., Живинци, Живица, Живички врх, Живово, Живовски дол, Живуша, Живуља, Жизница.

Ешимологија. 1. "Сиба или Шива или још боље Сева [...] име Сева долази, како се може приметити, од речи *сејаши.* Била је богиња Вагријанских Словена, који су били лоцирани у Вагрину и на острву Рујану, што и њено име доказује; мада име ове богиње један немачки писац преображава у *Sikwa* и сматра да је то божанство старих Немаца, чија је паралела у Венери или Помони. Међутим, ова богиња није била ни једно ни друго; могло би се, међутим, казати, да је она била уопште богиња свега растшъа, уколико се хоће просуђивати према њеном имену и њеном приписаном значењу; јер она је била приказана као нага жена: косе су јој биле спуштене до испод колена; у десној руци држала је јабуку а у левој грозд" (Popow, 1793: 38).

Найомена. Као богиња свега растиња - Сива је била приказана као гола. Попут наших мађијарки око Ђурђевдана, пролећне прославе у част првог пристиглог беричета у пољу и стоци.

Лада

Јужнословенски машеријал. Основа *лад-:* Ладана, Ладани, Ладање, Ладињак, Ладин врх, Ладине, Ладница, Ладовац, Ладовица, Ладово, Ладник, Ладровац, Ладровић; основа *лид:* Лиданов конак; основа *лаш:* Латовац, ЛАТОВО. У Бугарској: Ладово, Ладевица, Ладарево; Ледово, Лътовци, Латевица, Летница, Лътница, Летенци.

"Ладо, богиња пролећа, весеља, закона и здравља, коју су неки истраживачи сматрали да је преузета из грчке митологије, како мисли Хрен у свом раду из 1607. године. Словенци су, дакле, то божанство донели собом из Закарпатја, које ни српској народној песми није непознато. Пољаци Ладу најчешће спомињу у вези са Дидом" (Mal, 1940: 23).

Ешимологија. 1. На основу обимног фолклорног материјала који садржи име Лада лако се може уочити, сматра Рибаков, да се у појму ове богиње сједињују *аграрно божансшво* и *иокровишељица брака.* За нас је, међутим, од посебног значаја то што је Рибаков дао примере многих изведеница које кореспондирају са термином Лада: *Ладоваш* (Волин) = "славити свадбу"; *Лашковаш, Ладковаш* (Рјазан, Тула) = "просити руку девојке"; *Лади* (Калуга); *Ладовање; Ладување* (Бугарска) = "гатање о младожењи"; *Ладино хоро́* (Бугарска) = "пролећно коло", и др. (Рыбаков, 1981: 400). Лада или Диди-Лада (Велика Лада?) обједињује пролећне аграрне обраде са брачним обредима. Језичке варијанте су следеће: Дид-Лада, варијанта Диво-Лада, Мати-Лада, Лел, Лејл-Полел.

2. П. Скок је овим поводом изнео своје гледање на поменути митолошки лик. *"Лада* ф (дубровачко-далматински пјесници, Чубрановић, Луцић, Гундулић) 'пјеснички назив за удату жену, упор, према пјесничком називу за ожењеног мужа во/но'. [...] старо личко презиме *Ладишић* [...] Деноминал на *-аши ладаши, -Мм* импф [...] 'пјевати уочи Ђурђева дне идући од куће до куће', настао је зацијело од (рефрена) *ладо (м)ој* (Вук), *ладо ле.* У значењу 'супруг, -а' налази се у укр. и рус, *ладо, лада* и укр. *1aduvati* 'пјевати свадбене пјесме'"; *"лада* се тумачила и као прасловенска богиња љубави. Назив потјече из фолклора. Доводи се у везу са чеш. *laska* 'љубав' (Миклошич), са *лагода* (в.), са чеш. *ladny,* са лат. *Latona* и са лик. *лада 'госиођа'"* (Skok, II, 1971: 258). Када је, међутим, реч о етимолошком тумачењу сазвучних термина, а то су: *ладање, ладан,* Скок каже следеће: *"Ладање* н (Загреб, хрв.-кајк.) 'село (опозиција: град, варош)'. Придјев на *-ски ладањски* 'сеоски'. [...]. Топоним *Ладање Доње* и *Горње* (село, Хрватска, жупанија вараждинска)" (Skok, II, 1971: 258).

3. Фасмер сматра да термин има обе форме, и феминину и маскулину. *"Лада* м. ф. 'супруг, супружница', *ладьш* 'lieb, geliebt', срус. *лада* 'супруг' *(Игорл.),* укр. *iädo, läda* 'супруг, супруга' (о псеудобожанству *Lada* в. Потебња RFV. 7.226 ff), буг. *oј ладо, ладо!* Рефрен *лада 'dve ćerke iz kuće, koje za vreme laduvane, idu za vodu u jednoj svadbenoj ceremoniji',* срхр. *лада* 'супруга'.// Не треба реч одвајати од лад 'споразум, договор, ред'" (Vasmer, 2, 1953: 5). "Овде спадају: *ладан* 'одољен трава, [...] *ладанка* 'кадионичица, амулет' (Бернекер)" (Vasmer, 2, 1953: 5). Дакле, и трава "ладан" - у смислу "одољена", повезује се са љубавном магијом, што кореспондира са функцијом богиње Ладе.

4. Како Шимундић тумачи један број топонима и антропонима са основом "лад-"? *"Ладиша* - 1234. пред загребачким су капитолом браћа

Илија и Шимун вратили посјед Будиндол Ивану Радошеву (I 368). У којем се чита: est terra Guerdine filii Ladise. Ладисе је ген. од Ладиса, тј. Ладиша". Презимена су "Ладан, Ладетић, Ладика и особ, имена: *Ладе,* ж. и Лядуш. Имена Ладимир и Ладислав постадоше од Владимир и Владислав након губитка почетнога гласа в. У њих је први члан импер. *влади, власши* - владати, управљати" (Шимундић, 1985: 75).

5. У руском етимолошком речнику налазимо још неке атрибуте лика *Лада,* "словач. *lađo* 'бираним речима говорити о младом човеку' [...], стпољ. *lađo* 'усклик, вероватно, име неког младог бога' [...], пољ. диал. *lađo,* припев [...], дррус. *лада, ладо,* нежан назив за брачног друга, супруга' [...], руск. диал. *лада* ж.р. 'љубавни договор'", украјински " *ладо* об. р., љубавни назив једнога од двоје супружника или оних који се воле (у поезији)'". Постоји и однос према "грчким митолошким именима, Λήδη, Λατώ, Λητώ" (Словарь 14: 9).

6. Шта значи, међутим, облик "ладити"? *"'laditi:* чеш. *laditi* 'усагласити'", пољ. "диал. *bdzič* 'довести у ред, располагати, спремити; личити, бити углађен'", "дррус. *ладиши* 'помирити неког' (1149 г. - Ипат. лет., 392), 'штимовати (музички инструмент)' [...], 'споразумети се'", рус. *ладишь* 'живети у слози, миру, дружити се; довести у ред, у исправно стање". Најзад, облик: *"Чааъ:* пољ. *lad* м.р. 'поредак, ред' [...], диал. *tad* 'дело' [...], струе. *ладъ* м.р. 'сагласност, мир, дружба; поредак" (Словарь, 14: 9,10).

Лела / Леља - Љеља - Лел - Весна

Јужнословенски машеријал. Основа *лел-:* Лелетиће, Лелија, Лелић, Лелићи; основа *л>ељ-:* Љел>енци, Љељен корито, Љел>ен бр, Љељенак, Љељена дола, Љељевац, Љел>енов врх, Љељени врх, Љељан бр, Л>ељендо, Лзељенча; основа *лил-:* Лилински грич.

Ешимологија. "Групи словенског бајколиког света спада такође и *Леља, Љаља* или *Пољеља"* која су многи истраживачи оценили "као Длугошеву измишљотину. Код Белоруса (Малоруса) је Љаља са цвећем украшена пролећна девојчица. Словеначки Прлеци (облает- С.П.) још и данас кажу о некој гиздавој девојци, да се облачи 'као лелика'. Русима је Љалник вече пре св. Ђорђа (Ђурђевдана). Српска народна песма пева 'Од *Пољеље миле боже,/ Од Пољеље красне цуре',* и даље о Вили Пољељици и о заљубљеном момку, који хоће 'дивну Љељу, дивну Љељу и Пољељу'" (Mal, 1940:28). При томе Мал наводи делове из Збирке песама Милоша С. Милојевића (Милоје., 1, 1869:225; Милоје., 2,1870: 5, 38,110,111,136, 206).

1. Занимљиво је да је Иво Пилар у топонимима са основом *л>ељ-* видео и својеврсно митолошко значење. У Буковом *Рјечнику* под *Љељен* мисли се на биће из животињског света, истоветно са *јеленом.* Свакако, у народним песмама, доиста, често се наилази на стих у коме вила, или које

друго митско биће јаше на *љељену* (Pilar, 1931: 72-73), што може имати и извесног митолошког значаја.

2. Фасмер, такође, доводи у везу римског Амора са *Лелом: "лель м.* 'Амор, псеудобожанство љубави и брака', код Чулкова (18. век), в. Благој 265; и такође код Пушкина. Овде спада и *лелеять;* и такође рефрен у песми: *лель-люлй, леля, лёлюшки"* (Vasmer, 2, 1953: 29).

3. *Полел.* Попов сматра да је овоме словенском божанству паралела *Химен* - грчки бог брака и девичанства. Полел је био син Ладе; његово име већ указује на његове особине и облает деловања. Реч Полел или Полела долази од основе *лела-.* Химен се, међутим, налази готово увек у вези са богом Амором (Popow, 1793: 35).

4. *"Лелин м. диал.* Лелин муж. 'За *вшория срок ми я Подари лелин Илия, че нямах нишо една че воркаъ* Кр. Григоров. *'Лелин, налы го знаеш, все ударник излиза* Кр. Григоров" (Речник, 1974: 235).

5. *Весна.* "Весна, божица прољећа и мудрости будила је циелу природу на нов живот" (Gržetić, 1900: X).

Лета - Летица - Леда

Јужнословенски машеријал. Основа *леш-:* Летокин град, Летунице, Летус, Летавице, Летајац, Летајски Поток, Летајчица, Летевци, Летијевци, Летик, Летина, Летинић, Летинац, Летићи, Летица, Летиначка коса, Летичани, Летница, Летнички дел, Лето, Летовац, Летовачке косе, Летованички: *луг, кључ, селишше, врх;* Летованић, Летовица, Летовчан; основа *лед-:* Ледевница, Лединек, Ледићи, Лединица, Лединице, Ледине, Лединци.

Ешимологија. Како је у основи термина Леда, али и топонима Леденица - *"лед-",* при чему у топонимији није увек извесно у каквом су односу сазвучни називи "Леденица" и "Леда", "Ледина", овде дајемо шира извођења овога појма, као и оних са основом "лета", и, на тој линији, "летнић", као и друге изведенице.

1) Најпре о резултатима ономастичких истраживања Шимундића: "Летна. У граду је Шибенику 1582. у *Liber baptizorum* унесена: Letnich Margarita... През. *Лешнић* сусреће се и 1640. у шибенскоме селу Рујанима. Настало је од особног имена *Лешна [...].* Чешка су особ, имена Leto, Leton(a) и Letošnik, буг. Летник. Економи су: Летани у староме срп. споменику, затим Летине (XIII ст.), Летничја Глава (XIV ст.), у наше вријеме Летина код Светозарева, Летованци и Летованић у загребачком округу, Летовчан - два села у околици Вараждина те Љјетовик код Сарајева, Љјетовник У рудничкој околици. И презимена Летан, Летања, Летава, Летина, Летинчић, Летинић, Летиниш, Летинар, Летоња, Љјетников и др." (Шимундић, 1990: 28-29).

2) Скок даје ширу етимологију термина са основой "лед", *"лёд,* ген. *лёда* м, лок. *леду [...]* '1° гелу, 2° псовка: *убщо ше лёд* (Космет)'. [...] Од *лед-* придјев на *-ьн лёдан [...],* обично на *-ен лёден [...],* поименичен на *-ица ледёница* (такођер топоним) 'Eiszapfen' = *леденйца* (Космет) 'врста пољске траве', на *-ик, -ика* у имену биљке *ледёник* (топоним *Леденик,* Космет), *леденика, леденици,* на *-јак ледењак* (неологизам)"; *"лёдина* ф (Вук), праслав. *лед-,* аугментатив на *-ина* (такођер рус.)". Придјев на *-ьн лединьнъ* (1193), поименичен на *-јак лединьак,* ген. *-áка* (Вук) '1° биљка, 2° топоним', на *-чица лединчица* 'bellis perennis'. Деминутив на *-ица лединица* (народна пјесма)" (Skok И, 1971: 283, 284).

3) Занимљиво је да израз *"Ледињак"* - односно *"Лединчица"* - јесте и топоним и израз за бюьку "bellis perennis" чије је значење, према Чајкановићу следеће: *"Маргареша,* Маргарита, маргета, или красуљак или обрника (bellis perennis). Употребљава се у гатању и врачању". У Каставштини "употребљавају је у гатању деца и девојке. Убравши је, дете кида перо по перо говорећи: Тај, пакал, пракаториј' [...]; девојка, пак, 'жута зрнца, ка су насред маргарети', окруни и баци у ваздух: имаће онолико деце колико јој зрнца падне на длан [...]. У југоисточној Србији, у Буџаку, обрника се употребљава у љубавном врачању: кроз круг од њених семенки нанизаних на конац девојка гледа момка којега воли, да га 'обрне' и да он њу заволи (ГЕМ, 37, 1974, 225)" (Чајк., 1985: 304). Како видимо, *лединица* - израз присутан у западним крајевима Јужних Словена - значи исто што и *маргареша,* а користи се у *љубавној магији.* Поставља се питање да ли се према митолошкој мотивацији може претпоставити извесна смисаона веза израза *лединица* и *ледињак,* са једне стране, и *Ладе* - богиње љубави - *vinu Леде,* са друге.

4. Када је реч о облику *лед,* тако честој форми у топонимији, у свим етимолошким речницима се недвосмислено, бар до сада, значење изведеница доводи у везу са основним смислом корена "лед". Најчешћи је облик у топонимији*Леденйца.* Само укратко о етимологији: *"ledenica /ledenika:* цслав. ледЂницд ж. р. fossa glacialis (Mikl.), буг. *леденйца* ж. р. 'хладна изворска вода' (Геров), диал. *лъдъница* ж.р. 'похрањивање леда у дубину земље, да би се могао користити у току лета", "схр. *ледёница* [...] ледник, [...] *Ледёница,* топоним" (Словарь, 14: 83 и д.).

Макоша / Мокоша

Јужнословенски машеријал. Основа *мак-* и *мок-'.* Макасе, Макоше, Макоша, Моклиште, Мокошица, Макошка.

Ешимологија. 1. Форма: у "Повесть временных лет": Мокошь. Рајтер одређује *Мокошу* као "богињу плодности. Обично повезана са *mokryj* 'влажан'" (Reiter: 187). "Мокош се спомиње у тзв. Несторовој *Хроници*

око 980. и у *ироиоведној црквеној лишерашури,* нпр. у руским објашњењима уз *Пройовед* Св. Григорија Назијанског (познатог из преписке из 14.-15 века и...) [...]. У Русији је Мокоша женски кућни дух штп говори, надаље, у прилог тези да је ова богиња била народска богиња. О поштовању Мокоше изван Русије говори име једног брда у Чешкој, *Мокошин.* Аничково схватање о Мокоши као богињи која је прихваћена од Финаца (због *Мокша,* ознаке једног дела финско-мађ. Mordwinen), веома је проблематично" (Reiter: 188-189).

2. Нејасна је не само етимологија, већ и ортографија имена Макоше. Неточна је форма Мокош; но ова је реч повезана са глаголом "мокнути" или, према Аничкову, са финским племенем названим "мокша". Од понуђене две варинанте: Мокоша и Макуша, Аничков се опредељује за име "Мокуш", а Н. М. Галковскиј сматра да је име Макош - слично русалкама - нешто као "дух умрлога, који обитава у води, а не на копну". Па ипак, Макуш као име остаје нејасно и необјашњиво. Неки аутори сматрају да је Макоша блиска вилама-русалкама, да је повезана са псом, чиме се ово женско божанство доводи у везу са аграрно-магијским представама.

3. У *Слове об идолах* налазимо занимљив контекст у којем се јавља име Макош. "Виле, и Мокоши диве, Перуну, Хорсу". Да ли "Мокоши диве" значе женску паралела Диву, па би она била Макош-богиња? У истом извору се помињу Хеката и у томе реду Макоша (Рыбаков, 1981: 381).

4. *"Мокуши:* старорус. *мокъшь* ф. једно женско божанство: мокошь, синг. дат. мокши и мокоши. Из Зборника из шеснаестог века" (Miklosich: 200).

5. Израз *Мокошъ,* према Јагићу, носи у себи ознаку женскога бића. "Реч *мокошъ* изворно је састављена од корена *мок-* (упор, *мокръ,* мочити) са суфиксом -ошъ, као пустошъ, могла би се сматрати сасвим и као тумачење израза μαλακία" (Jagić, 1881: 7). Према *Ријечнику* Мајнарић-Горски, грчки израз "μαλακία, ή, мекота; об. слабост, млитавост, њежност, плашљивост" (ГХР, 1960: 350).

6. *"Мокошица* φ (топоним, Дубровник, село), етник на *-јанин* испуштањем суфикса *-ица Мокошанин* м, на *ъка Мокошка* ф. Зацијело је поименичење с помоћу суфикса *-ица* придјева на -/ од женског божанства *Мокош,* источних Славена, струе. *Мокошь.* Уз назив брда *Перун* у Пољицима то је још један остатак славенског паганизма у далматинској топонимији" (Skok, II, 1971: 450).

7. "Мокоша 'женски купни дух, са великом главом и дугим рукама' [·..]. Уз ово и струе. *Мокошь* 'паганско божанство' *(Несшорова Хрон., Пајсиј. Зборник,* в. Срезн. Wb. 2, 164), чеш. име места *Mokošm [...],* и срус. лично име *Мокошь....//* Исто тако и као божанство плодности према *мокркый.* Јагићеве сумње [...] у постојање струе, божанства су одбачене [...]. Несигурано је изједначавање са стинд. *makhas* 'reich, vornehm[1] (= 'богат, отмен, господски'), и такође са 'демоном' (Dämon)" (Vasmer, 2, 1953: 148).

Морена - Марена - Марен

Из јужнословенских извора. Наводимо парадигматичне облике. Са основой *мар-:* Маран, Марен, Марена, Мареневo, Маренци, Луда Мара, Марцани, Марцдин, Марча, Марчана; основа *мор-:* Морина, Моринац, Морaице Морак, Морани, Моранска р., Мораково, Морањци, Морaћане, Морачани, Морашница, Морине, Морињ, Мориње, Моркан, Мориград, Морић, Морићи, Морич, Моришња, Морје, Морно брдо, Моровник, Мороишта, Морце, Морче. У Бугарској: Марена, Марево, Марчовци, Маринка, Марина, Моралиска мах., Мораска, Моряне, Морянц, Мурено, Мурено.

Ешимологија. Богиња смрти и опаких болести била је *Морана, Морава, Мара.* "Помоћница смрти је *Jala баба,* Јежи баба, демон буре" (Mal 1940: 27, 28).

1. *"Мora* φ (Вук) = *тига* (Белостенец, Јамбрешић), ие., праслав., термин из фолклора вјеровања, 'I° *incubus, 2°* ноћни лептир који тишти на прсима и сише крв'. Аугментатив на *-ина морина* (Кавањин) 'вјештичина' = *морина* (Трпањ) 'неудата жена која ноћу чељад мори'. Апстрактум на -*ушина* (упор, *барушшина...)* моруштина [...] 'мука од море'. Једна потврда за *шмора* (народна пјесма...): *онда га* (= дете) *не ће об ноћ сисаши вјешшице и шморе.* Сложен глагол *муродавиши* [...]. Као *вукддлак* што је ушао у балкански форлкор, тако и *мора"* (Skok, II, 1971: 454).

2. *"Магена,* род. п. *-у,* ж. р. [...], 'богиња смрти'"; "такође *морана* 'богиња смрти код Старих Словена'". "Диал. *магена, мокна (= смрш', смршница, смршелничка, смшолка)* 'сламена кукла (=лутка) у женској одећи, коју на страсну недељу девојке певајући обредне песме изгоне из села и, черечећи је, бацају у воду'"; *"манена* ж.р. и *малак,* род. п. *-а,* м. р. 'страшило у облику жене или мушкарца, које се морало уништити за време овога празника на прелазу зиме у пролеће' *(=смршка* а *смршЫк)'",* "словачки *Марена, Морена, Морана* и др. 'кукла која се у народним обредима сваке године представља као смрт зиме' (Macheck...), стпољ. *марзана* ж. р. 'кукла, која симболизује у словенским народним обредима зиму' [...], пол., диал. *марзана, марзанна, марзена, марза* ж. р. 'сламена кукла, која се носи по улицама за време једног од сеоских празника'"; "укр. *марьна,* род. п. -*ни,* ж. р. 'страшило, које се правило за време празника Ивана Купала' [...], такође *мары* или *марьна* 'страшило, које се носи за време дочека и прославе пролећа, 1 марта, и по улицама се певају песме посвећене пролећу'". Уопште узев, реч је о значајном празнику, "народном обреду посвећеном зими, код кога је страшило (кукла - лутка) представљало симбол зиме, смрти (празник се завршавао уништењем страшила - потапањем, спаљивањем или његовим раздирањем у парампарчад)" (Словарь, 17: 209-210). Е. Романов примећује (1912.) како је спаљивање сламеног страшила *Мара* у нопи на дан Купала било прихваћено и у Белорусији. "Омладина у ноћи, уочи Купала правила је од сламе страшило *Мара* и с песмама га носе кроз село. Затим распаљују велику ватру од сламе, трулог дрвећа, свакаквог лома, сувог грања и спаљују *Мару* на ватри. *Мара* је догоревала а присутни су скакали преко ватре и певали песме" (цит. пр. Велецкаја, 1996:91).

3."'Мара I: цслов. *мара* ж. р. εκστασις *mentis emotio* (Микл.), буг. (Дювернуа) *Мара* ж. р., *Маройм.р.* назив за страшило из бајки [...]; *марой, марок* 'шумска вила, привиђење, сабласт' [...], словач. *тага* 'болеет'"; "глуж. *тага* ж. р. 'богиња болести и смрти'", "стпољ. *тага* 'сновиђење', 1450 г. [...], 'сновиђење, илузија, химера; привиђење, сабласт'"; "помраче-н>е ума; губитак свести; сновиђење' (Златостр. XII в.), 'када се навади какво привиђење у сну, сабласт'"; "диал. *мара* ж. р. [...] 'врста кућног духа или кикиморе, која мрси и кида пређу и кудељу' [...], 'невидљиво створење, које живи у купи поред самог домовоја - кућног духа; мара ноћу мрси пређу и све што је жена оставила од онога што је прела у току дана да то није благословила'" (Словарь 17: 204-205 и д.). "Укр. *тага,* род. п. *-и,* ж.р. [...] у говорном језику - 'митско биће, најчешће у облику зле ружне вештице, нечастиве силе' [...], 'сабласт, привиђење; зао дух, један од видова ђавола, који мучи људе, зачаравајући их, и изгубивши разум, заводи их на опасна места'" (Словарь, 17: 205).

4. У *Ешимолошком речнику лужичких Срба* Шустер-Шевца се каже: "Гсорб. *тага[1],* ген. -у, ф. 'богиња болести, богшња смрти', према *Лужичко сриском речнику* (1968) и *marata, marcawa".* Аутори наглашавају да је израз *мора* повезан са "укр. *мрий* 'облачай, мрачан, таман', *мрйши* 'потамнити, затамнити; привиђати', *мрлии.* [...] Упор, и гсорб. *тагу* 'мртвачка носила'. Једва да се термин може одвојити од сличне породице речи прасл. *тогъ* 'смрт' и *теги* 'умрети'" (Sch/Ševc, 1983: 885-886).

Прпоруше - Додоле

Из јужнословенских извора. Прпоришта, Прпушка, Прпино бр., Пеперигов поток.

Ешимологща. 1. *"Ргрогм* (Вук, Црна Гора) 'прашина, нпр. гдје леже брави, супрашица, супрашка, супражина'. [...] На *-uša prporuša* φ 'I° кад се вода успе у вруп пепео, 2° (фолклорни термин метафорички створен одатле због полијевања водом) нежењени момци који за суше иду од куhе до куће играјући и пјевајући, да би ударила киша; жене их полијевају водом (Котари у Далмацији, Водице у Истри, код свих Словинаца, не код чакаваца) = *prporuše,* ген. *prporuš.* Одатле хипокористичким краћењем *pipa* φ (Вук) 'вруħ пепео помијешан с водом као облог', одатле опет на -*ka prvka* (Требарјево), радна именица на -ьц > *-ас pfpac,* ген. *-pca* (Вук) 'старјешина прпоруша'" (Skok, III, 1971: 55).

2. Како видимо и Скок је, поводепи се за Вуковим описом из *Рјечника,* прихватио да су главни актери обичајне праксе за добијање кише,

који се овде зову "прпоруше", "младићи" који имају свог мушког представника као старешину. У западним српским земљама, као и код Хрвата, у процесију за добијање кише иду искључиво мушкарци. У централном делу Србије и, посебно, у источној Србији то су искључиво девојчице узраста до 14 година, а вођа не само да је женско дете, већ мора бити "истрисина".

3. О повезаности "прпоруше" или "пер-перуга" са Перуном, било је речи у *ирвом шому* ове митологије (стр. 325-329).

Русалке - Русалије

1. *"Русалка* 'дух жене или детета, који су умрли неприродном смрпу' [...]. Изведено од струе, *русалија* 1. 'паганска пролећна свечаност', 2. 'недеља светих Отаца (пре Духова /или што је исто/: Тројице, педесетице)', 3. 'игре које се играју за време ове свечаности', стбуг. *русалије* [...], стсрп. *русалија* πεντηκοστή, бугар. *русалија* 'недеља пре Духова', схр. *rusälje* н. 'Духови', реч позајмљена од сргрч. ρουσάλια, 'Духови' или директно из лат. *rosälia* 'Духови', изворно 'Празник ружа'. [...] Поводом *русалка* 'водена нимфа' Јагић мисли на утицај од речи *русло* 'струјање', 'речни ток'" (Vasmer, 2, 1953:549).

2. Поводећи се за Фасмеровим тумачењем, и Рајтер долази до истих закључака. *Русалка* је "'Водена нимфа', позната само код источних Словена (посебно код Украјинаца и Белоруса), према струе, *русалија,* један пагански празник у раном пролећу ('pascha rosarum'), 'Недеља св. Отаца', 'игра на овој светковини' [...]. Реч је била у 10./11. столећу преузета у Русији од јужних Словена. Према Јагићу [...] *русалка* је само један јужнословенски лик, природно без значења 'водене нимфе'" (Reiter: 193).

3. *"Русаље* φ пл. (Вук, Дубровник, Котор) = *русаљи* м пл. (Вук, Бока) = *(љ > ј) русäје* (Смоквица, Корчула) 'Духови, Тројица, Тројаки', *русаља* φ 'трава која се бере на Тројичински петак'. Придјев на -ьн > *-ан руса, љан* (Стулић, *~на недеља) = русалан, русана (недеља, чешвршак, ионедеоник), русона* (субота), поименичен на *-ица русалница* (Србија) 'русална недеља', на - *ьскрусалщска (~а гробља,* Врањска пчиња). Лексички остатак из балканског латинитета" (Skok, III, 1971: 175).

4. "У прољећу управо око благдана 'Вазма' (Пасха) светковали су стари Словјени, а тако и Хрвати и Срби, своје Русаље" (Gržetić, 1900: 122).

5. У изразу *Русалије: "Рус* значи плав, риђ: стајаћим изразом 'руса' је 'глава', па 'русе' могу бити и виле". [...] Зар од таквих вила Русаља обиснуше о људима нашим пучка имена: Русмира, Русмир" (Нодило, 1981: 357).

6. *"Русалиљ м. диал.* Учесник у обреду русалије. *Момченцешо донася едно гърне и главниъш русалия го иосшавя до главаша и".* Ст. Ц. Даскалов" (Речник, 1974: 433).

7. "Русаля *ж. нар. (= народно).* Недеља после празника Спасовдана. *Снуждиле се наше Гркиње као самодиве у очи русалија.* Л. Каравелов" (Речник, 1974:433).

8. И један број израза, па и топонима, има сличну коренску основу *"рус-",* али није увек повезан са оним што израз "русаље" имплицира. Стога ћемо навести Скоково одређење, како би било олакшано извођење појединих сазвучних термина. "Рус (15. в.; уз *болесш,* Црна Гора; уз *глава, коса, солуфи)* балтослав., свеслав. и праслав. придјев, 'румен, црвен (о боји косе)'. Опћенито се говори у епитетону из народне пјесме *руса глава.* Потиснут је од синонима *црвен, румен.* Да је некада био обичан доказују лична имена из доба хрватске народне династије *Русин, Руско* (11. в., Сплит, Дубровник, Призрен). Поименичен је можда у *м рус* '1° дивљи орах [...] 2° антропоним', *у руса* φ (Вук, Космет)" (Skok, III, 1971: 173).

Суђенице / Рођенице

1. Како се према митолошком лику "суђеница" одређује Петар Скок? "Суд [...]. Парт. перф. пас. поименичен на *-ик суђеник* м (о-, не-) према φ на *-ица суђеница* (не-, о) = *суђеница* (Космет), на *-јак несуђењак.* Фолклорни термин *суђенице* φ пл. = *суђаје* φ пл. (Космет) 'Парке, које 3. или 7. вечери по рођењу кроје судбину дјетету (зато се дијете тих вечери чува)'. Овамо иде још фолклорни термин поствербал *Усуд* м 'fatum' *(шако шије Усуд усудно)"* (Skok, III, 1971: 356).

2. Ј. Мал каже како су у *"Ројенице* у које су веровали и поштовали сви Словени. Руски облик гласи Рожаницe [...]. Рожанице-Ројенице су Словенци још посебно поштовали у запуштеном Митрином светилишту под отвореним небом у шуми, поред *Рожанца* код Чрномеља" (Mal, 1940: 18). Овај податак је од значаја јер говори о томе на којој топографској конфигурации ваља тражити ова женска митолошка имена.

3. Како ћемо у нашим митолошким мапама, нарочито на словеначком простору, наилазити на топоним сличне сазвучности: "рожаница", у чијој основи није увек јасно да ли је основ "ружа" или се односи на "рођеницу", овде ћу, сасвим укратко, навести етимолошко тумачење Фасмерово поводом тога алтернативног термина. *"Рожанец, -ица* 'Rosenkranz' (бројаница, венац од ружа) (за време молитви код католика) [...]. Из пољ. *rožaniec* исто, превод наслоњен из средњолат. *rosärium* исто, према *rosa* 'Rose' (ружа)" (Vasmer, 2, 1953: 529).

ДЕМОНОЛОШКА И ТЕРИОМОРФНА БИЋА

1. Демонолошка бића

Виле

Из јужнословенског машеријала. Основни облици: Вила, Виле, Вила р., Вилац, Виленик, Вилешке баре, Вилинац, Вилина / Вилин: *буква, влака, иећ, кладенац, коло, глава, кмн., кук, чаир, коса, брег, река, врх, вода, шиицμ,* Вилојво коло, Виловци, Виловица, Виловац, Вилењак, Вилињак, Вилић, Вилуси, Вилењача, Самовилак, Самовилец, Вилиште, Вилинац, Вилишта, Вилићи, Вилине, Вилушићи, Вилар, Вилајица, Вилајац, Вилетинец, Виланци, Виловрх. У Бугарској: Вилла, Вило, Виленова мах., Вилинград, Вилитъ, Самовила.

Ешимологија. 1. *"Вила* φ (Вук; разлика у акценту *виле* има семантичку и етимологијску вриједност) 1° митологичко женско биће, које живи и кликће по планинама и камењацима, снабдевено магичном моћи (лечи и прориче) *(виле од горе* = загоркиње), епитети: *иосесшрима, бијела* (вила), упор. *Nympha,* 2° (у дубровачкој лирици) donna amata *(вила* φ и *вил* φ индеклинабиле), 3° име коњу'. Свесл. и праслав. = слов, *вила* 'Zauberer' [...]. Придеви на *-ен вйлени (коњ),* поименичен на *-ик вилёник,* ген. *-ка* (Бока) 'sorcier, човјек кога је извидала вила и својим скутом ране завијала', на *-јак вилењак,* ген *-а́ка* (Босна) 'постоји веровање да ће град (крупа) обити и однети свуда, само неће у оним селима, где има вилењака', на *-ица виленица* 'исто што вила и вилена жена (Лика)', проширен на *-ски вилёнски Барања, -сшанови), виленски коњ* (Барања, Вук), 'врста лептира', поседовни на *-ин вилин (бшьке, коса, лук, сишо; коло, игралишше, иећина, гора,* топоним *Вилина Водица),* проширен на *-но вилињи (~шраг),* на *овиш виловиш* = на *-овски виловски* 'магичан' = на *-ован вилован,* поименичен на *-јак виловњак [...]* на *-јача виловњача* 'велика печурка, названа тако јер се говори да расте на вилину колу'. У буг. *вила Пророчица, вили самовили* [...] = *самовили* (тако и у македонском), *вилнеја* 'бијесним'" (Skok, III, 1971:593).

Ђаво, Враг, Чорт, Бес

Из јужнословенских извора. Основа *ђаво-:* Ђавол дол, Ђаволска пећ, Ђаволска стр, Ђавољача, Ђавото; основа *враг-:* Врагодо, Врагочаница, Враголија, Враголије, Враголови, Враголово, Враготурце, Врагодол; Вражићи, Вражогрнци, Вражогрнац, Вражићи, Вражалице, Вражале, Вражић; Вражји: *вршец, ерши, Пролаз, коса, долци, гл., воденица, рид, вир, дол, река, комик, црква.*

1. Чајкановић упозорава како је, у ствари, "старословенски назив за ђавола *чорш. С* обзиром на то да је познат у свима језицима Западних и Источних Словена, па чак и у полапском (руски: черть; чешки: *čert;* пољски: *czart;* лужичкосрпски: *čert* или *cart;* полапски: *čari),* тај назив је, очевидно, врло стар и, свакако, још прехришћански; ако би се он могао довести у етимолошку везу са глаголом *чараши* (како изгледа према Нидерлеу), онда би то првобитно била епиклеза не 'ђаволова' него баш *Дабогова,* који је, као и Водан, *бог чарања* par excellence" (Чајк., III, 1994: 127).

Ешимологија. 1. Фасмер идентификује демона "бес" и "ђавола": *"бес* ген. *беса* 'ђаво, сатана, зао дух', укр. *bis,* старобуг. *бЂсъ* δαίμων, πνεύμα, δαιμόνιον, буг. *бЬсът,* српсхр. *бијес"* (Vasmer, 1, 1953: 81)

2. Нема никакве сумње да не постоји семантичка разлика између два термина: "ђаво" и "враг". *"Враг м. нар. (^народно). Дявол. 'О - днес всичко ще се свърши; -1 живош ми де дели - / сшига шой до се кърши - / врагове го зели* Кр. Пишурка. 'Враг да ви земе, степи, колко сте хубави'. Н. Ичев" (Речник, 1974: 69).

Нави

1. "Навь, навье, навей 'der Tote' (= смрт), Orel, Kaluga, Sudi. (D.), *навий день* Totenfest, am Montag' (= празник мртвих у понедељак) (Sudi.) или у уторак Томине недеље', укр. *nävskyj velyk-den* Toten-Ostern, Gründonnerstag' (= распеће Христово, Велики четвртак), *nävka, mavka* 'душа некрштене умрле девојке', струс.-црксл. *навь* νεκρός 'умрли', стчеш. *nav* r. *navi* 'Hölle, Jenseits' (- пакао, онај свет, оностранo), *унавиши,* 'töten' (= убити, усмртити), чеш. *unaviti* 'ermüden, abmatten' (= уморити), словенач. *nävje* н. 'душе некрштене деце'" (Vasmer, 2, 1953: 192).

2. "Код западних Словена и западном делу Јужних Словена то су душе некрштених. Бугарски *нави, навјаци,* српхрв. (Пирот) *навије,* словеначки *navje* од старосл. *навъ* 'der Tote', уз то и руски *nav', nav'je, navej* 'der Tote', украј. *navka, mavka,* 'душа некрштене умрле девојчице', чехосл. *nav* 'царство мрака, оностранo' исконски сродан са гот. *naus* 'der Tote', високо немачки *not* 'Not', српск. *некршшенци* 'Ungetauften', хрв. *невидинчићи, невидмићи,* 'Unsichtbaren'" (Reiter: 188).

2. Териоморфни ликови божансшва

Вук (Курјак, Вукодлак)

О демонској природи вука веома јасно говори и наше веровање да *"вука* не треба спомињати, нарочито ноћу, а када се помене, онда га оби-

чно називају заштитним именима: *неиоменик, каменик, ала.* [...] вук се посебно не смије спомињати о Божићу" (Кулишић, 1973: 198 и д.).

Из јужнословенских извора. Велики је број примера са остовом "вук" на нашем простору, те их нећу наводити.

Ешимологија. 1. *"Волк,* ген. волка 'Wölk', укр. *voyk,* струе, *вълкъ,* сбуг. *влъкъ* (Zogr. Supr.), буг. *вълк,* србх. *вук,* словен. *volk,* чех. слов, *vlk,* пол>. *wilk,* глуж. *wjelk,* нсораб. *welk. II* Праслов. *вълкъ* [...] изворносродна са литв. *vilkas,* лет. *vilks,* стиндиј. *vfkas,* [...] гот. *wulfs,* алб. *uJk,* [...], уз ово и грчки λύκος, лат. *lupus* [...]. Изворно као 'раздирач', 'који цепа' (Zerreisser) према *волоку"* (Vasmer, 1, 1953: 218).

2. *"Волколак, волкодлак* 'Werwolf; човек, који се у вука преображава', дијалек. *волколака* (Севск), *вурдалак* (Пушкин), укр. *volkoläk,* белорус, *volkofäk, vofkuläk* Смол. (Добров.), бугарс. *върколак* (Младенов 91), српс. *вукодалак,* словен. *volkodtäk,* чех. *vlkodlak,* пољ. *wilkolak.* Први део према *волк,* други према цркв.слов. *длака* 'Коса, кожа', срп. *длака,* словен. *dlaka"* (Vasmer, 1, 1953: 218).

3. Према Скоку, постоји "оточић (шкољић) зван Курјак. Овај назив нема никакве везе с нашом ријечи курјак 'вук', која је оријенталнога поријекла и не говори се у нашим западним крајевима, него је то лично име Курјак, које је потврђено и као име мјеста, само за се и у изведеницама Курјаковац, Курјаковић, а долази од грчког светачког имена Kyriakos" (Skok 1950: 83-84). Поставља се питање шта значи онда топоним "Пасје гомиле" на истом простору Курјака. А пас је, знамо, двојник курјаков?

4. *Вамиир: "уйырь* I. Г. *-ыия,* 'вампир; мртвац једног злог вешца или вештице, који се ноћу преображава као вук или сова и усмрћује људе и животиње [...]'. укр. *ируг, -íа,* брус, *upjr,* струе. *Уиирь* лично име у *Liber Prophetarum* а. 1047, буг. *уъипр,* чеш. *иртг,* пољ. *upior,* (због *у* источслов. позајмица). Праслов. додатак ствара потешкоће: *оругъ* или *opin".* Прву могућност прихватају Брикнер и Иљински, "који *-йурь* упоређују са *нешойырь".* Други "због струе, форме *opin* повезују други део речи са *иаришь, иеро".* Мошински, пак, доводи у везу са том речи схр. термин *ииpаши* "дувати". "Фонетски је проблематично веома раширено извођење из казанскотатарског *ubyr* 'вештица' [...], који се поставља према *иртак* 'прождирати, прогутати' [...]. Треба одбацити и тумачење из старовестишког *vyätЂига-* 'онај који је према води непријатељски'" (Vasmer, 3, 1953: 186-187).

5. *"Въколак м. нар. (= народно).* Зао дух, који је рођен од крви убијеног човека. *'И най-много да не ги [децаша] илашаш с шаквиз иеща, каквишо ги няма ио свешъш, кашо с шаласъми, ваиири, върколаци'.* сп. Училище. *'Сродни към шази ириказка са ириказкише за върколаци, шаласъми не само у всичкише словени, но и у всичкише други евроиейски народи',* сп. Китка" (Речник, 1974: 76).

Змија - Змај (Гуја, Змијарник, Змињац, Хала, Здухач)

Из јужнословенских извора. Топоними са основом *змија:* Змијање, Змијанац, Змијинац, Змијски поток, Зминица, Змијница, Змијанице, Змијан, Змијана, Змијина гл., Змијарник, Змиева дупка, Змијана, Змијиначке треде, Змијин крш, Змијево брдо, Змијевник, Змијиње јез., Зминичко јез., Змијовница, Змиштак, Змијавци, Змијина гм., Змијаревици, Змијовац, Змина, Зминец, Змијевача, Остр, Змијањци, Змињак, Змијин камен, Зминац, Змињ, Змиња, Змињак, Змињача, Змиња гл., Змињевача,. Змињак; са основом *змај:* Змајевац, Змеаник, Змејца, Змајева пећ., Змајева вода, Змајева греда, Змајевица, Змајевачки п., Змајевац п., Змајевац р., Змајево, Змајивац, Змјеур, Змај Село, Остр. Змајан, Змајне. У Бугарској: Змиянец, Г. Змиъянъ (Зм*ђинт>), Змиярска мах.; Змеево, Змеино, Змейево, Змейовецъ.

Ешимологија. 1. Шта је о неким топонимима сличне основе забележио Петар Скок у својим истраживањима из 1950. године? На оству Муртер: "Тегину од Радеља раставља шкољ Смињак који пише југославенска војногеографска карта исправније *Змињак".* На острву Жирје: Отоци: "Мали Змајан [...]. Иза Змајана". "Змајан је добио име по највећој узвисини на њему [...]. Ако је ово наша изведеница од *змај,* остаје необјашњен свршетак -ан" (Skok, 1950: 148,145, 150).

2. *"Хала /халъ:* буг. *хала* ж. р. 'чудовиште, које, према народном веровању, производи олују' (Дювернуа) [...], 'изузетно снажан човек', 'који ждере' (Геров), исто значи *хал* м.р., српхр. *хала* ж.р. 'нечистоћа, прљавштина (о неопраном човеку или неопраној одећи)'" (Словарь, 8: 12).

3. *Шша је лила!* То је горњи слој коже змаја. Да ли лиле: огагь, имају неке везе са ватром змаја? *"Лила* II: схр. *лила* ж. р. 'танак, глатки слој коре дрвета, који се лако скида са гране; скинута - одрана, очишпена и осушена кора некога младог дрвета, која се употребљава у различите сврхе'", посебно у летњим обредима, и у томе, такође "у време обреда масленице"; "српхр. диал. *лйлак* м.р. 'онај део кошуљице који змија збаци са себе" (Словарь, 15:107-108).

4. С обзиром на то да се у основи "здухача" - форма змаја на динарском простору, налази "дах", "дух", "духнути", ваља се позабавити основом овога појма. "Глуж. *duch* 'Geist' [...] длуж. *auch* 'Geist, храброст (Mut), надахнупе, Свеет' [...] пољ. *duch,* ч.словак. *duch,* русс, *дух (воз-дух, 'Luft', духи 'Parfuem'),* укр., брус, *duh,* срхр. *дух,* стцрквсл. *духь. II* Прасловенски корен *доухъ]в ирема duchati* 'дисати, дихати'" (Sch/Ševc, 1983: 182).

5. "Глуж. *duchać, duchnić* 'дихати, дувати, пирити, дувати' [...]; дсрп.. *duchnuš* [...] *ducham...!* стцрквслов. *душо, duchati* 'дихати, пиркати, дувати, дисати', укр. *духнуши* перфектив 'издисати', срп. *духам, душем, духаши* Дувати', слов, *духам, dfaaiuu* 'осећати, заударати, дихати'. // Прасл. *duchati* важи као каузативум за *дьхноти*'дахтати, бректати' [...], у презенту изворно *душо"* (Sch/Ševc, 1983: 182).

6. "Гсрп. *dychac* имперф. *dychnyc* перф. 'дисати, дихати' [...]; дсрп. *dychas, dxchnus...: zdychanje* 'уздах, уздисање [...]/ пољ. *dychac,* исто , полапски *däpcd [...]* чеш. *dychati* исто, *dych,* словам, *dychat', dych,* русс, *от-цьхать* 'издисати', укр. *дихаши,* 'дихати', српс. *дйхаши, дисаши,* староцркв.слов. dychati, dychajo" (Sch/Ševc, 1983:190).

Коза (Кожељ), Јарац (Козле)

Јужнословенски машеријал. Велики је број топонима са основом: Коза, Козорог, Јарац, Козел.

Ешимологија. 1. *"Коза* ф (Вук), свеслав. и праслав". Варијанте од овога основа: *козла, кдзица, козурина, Козина, козјак, козјешина, коз/евина, козјобрад, козјаник, козјевина, козодер, козоиаша, козореи, козодој, козорог.* (Skok, II, 1971: 173 и д.). "Од *козьлъ* ове су изведенице: *козла* ф 'дрво на плугу што се укопа у плаз и у гредељ'. Деминутиви на *-це козлеце* (16. в., Дубровчани), на *-шце козлёшце,* на *-ица козлица* (чакавци, 17. в.) [...], .на *-ашце козлашце", "козлац"* и даље: *"кдзлији", "козли = кджљи", "козлов,* поименичен *козловина = козљевина".* Ту и "презиме *Козловић, Козловац"* (Skok, Р. 1971/П: 173).

2. *Козар* у руском облику *козарь:* буг. *козарь,* макед. *козар,* србх. *козарзкачи,* у основи, "козји чобан" (Словарь, 12: 21-22). "*Козьловъ(]ь):* буг. *Козлов,* фам. [...], србх. *козлов,* прил. 'који припада јарцу'" (Словарь, 12: 31-32).

3. *Козлик Valeriana officinalis L.* је код нас трава одољен. В. Чајкановић ју је описао као као јак атропејон, који се ушива и "коњима у амове", али је посебно важан "као чувар мушке деце". Приповедало се, нпр. у Босни и Херцеговини да "мушких глава није ни било све дотле док није постала трава одољен, јер би без њега свако мушко дете умрло за двадесет и четири часа". "Људи се обично, и здрави и болесни, купају у води у којој је одољен потопљен [...]. О. изазива рашћење косе [...]. У Сарајеву међу га девојке у ђурђевданску омаху, да би им била коса до колена". "О. се бере на Биљани петак" (Чајк., IV, 1994: 155-156). Ми овде видимо да је ова трава пре свега повезана са "мушком децом" и мушкарцима, да је, уопште, одољен добар апотропејон, да се ушива коњима у амове, али га носе и мушка деца - "кон>" и "коњаник", и да се одољен ставља у вуду у којој се купају и здрави мушкарци. Коначно, бере се на Ђурђевдан, а девојке га стављају у воду "омаху", односно "омају" - како би им расле дуге косе. Повезан је, речју, са "плодношћу", са дионисиским принципом, са божанством плодности, које се у српским ритуалима посебно прославља о Ђурђевдану.

4. "Некадашњем националном богу припадала је и жртва у *јагњешу,* која је доцније везана за Ђурђевдан и пренесена на светога Ђорђа" (Чајк., III, 1994:159).

Коњ - Кобила - Вранац - Копито

Основа "коњ" у смислу: "коњско", "коњска глава", односно "кобила", "кобиље", "кобиља", и даље: "вран", "вранац", "врандол", "вранци", на крају и атрибут повезан с овом култном животињом: "копито", "копитљак", "седло", тумаче се као универзални атрибути соларних божанстава: Световида, Триглава, Перуна, Јаровита, Сварога, Хорса и др.

1. "Крилати коњ је симбол Сунца, а Видовдан пада уза саму летњу дугодневницу, од које сунчева снага опада а дан се крати" (Лома, 1996: 81). *"Коњ,* ген. *коња* м (1564, Вук)" (Skok, II, 1971: 142). Према Чајкановићу код Срба "се коњ јавља као атрибут оних светаца који су заменили нашег бога мртвих" (Чајк., III, 1994: 99).

2. Пајскер и Пилар су, у оквиру свог општег сценарија за детекцију пакета дуалистичких божанстава, атрибуте *Кон,* - *Кобила* тумачили на страни соларнога бога, или бога светлости. - Пилар је приметно како је Пајскер поставио једну занимљиву "категорију светишта с именом *'коњских гора',* гдје коњска имена замјењују имена богова, и на страни бога свјетлости и на страни бога таме. - То је у вези с тиме, што су Световиду били посвећени бијели коњи (Leger 19, с. 83-85,138, 146), а Триглаву и Црноглаву, као злодусима, црни коњи, вранци (Brückner 4, с. 92, 136, 215; Нодило 24, Р 77, стр. 76). Ти су свети коњи служили напосе и за хипомантију, т.ј. гатање и прорицање будућности с помоћу коња. Како су Римљани гатали по светим кокошима, тако су стари Словјени гатали по светим коњима" (Pilar, 1931: 56). Али то је било у храмовима код полапских Словена, на Рујану.

3. "Топографске ознаке с именом Коњ, Кобила, Вран - Вранац врло су честе у нашој земљи. 'Речник места' за цијелу нашу Краљевину има 42 насељена мјеста с именима, која потјече од ријечи *коњ,* 15 које потјече од ријечи *кобила,* а преко 80, које потјечу од *вран* и *вранац.* Но то су само насељена мјеста, а најмање 3 до 4 пута толико мора бити таквих имена брда, долина, ријека, појединих крајева и т.д., која у 'Речнику места' нису наведена. Већина тих имена, свакако на стотине, по мојем увјерењу имају митолошко значење, т.ј. потјечу из поганскога доба, кад су стари Словјени извршивали горе поменути култ коња, и то баш на овим светиштима, којим сада гонетамо остатке. Та уска веза култа коња са богоштовањем старих Словјена види се и по томе, што близу светишта врло често налазимо имена, која потјечу од извршивања тога култа па и од гатања и уздржавања коња". "Подно Видова Врха код Херцег Новога у Боци Которској има село *Коњевић.* Нешто 5 км од Коњскога брда код Кладња у Босни има село, које се такођер зове *Коњевићи,* и т.д." (Pilar, 1931: 62).

4. Према саопштењу Пајскера "име њемачкога града Schwerin (Mecklenburg-Schwerin) полази од словјенскога *Зверињ"* које је значило мјесто, ᴦДЈе је била "ергела светих бијелих коња, па и гајилиште бијелих кокоши

и бијелих патака, посвећених Световиду, које је припадало гласовитом светишту Ретра (од 'ратара') на Луцинском Језеру у Њемачкој. Исто ћемо наћи и у нас. На отприлике 10 км од Книна има село *Зверињац* на хрватском Косову Пољу, свакако ергела светих коња, којима се гатало на брду Коњу код Книна [...]. Истога подријетла јамачно ће бити и име сеоцета *Зверињак* код Брежица у некадашњој јужној Штајерској и *Звјерина* међу Билећем и Љубињем у Херцеговини. Зверињак код Брежица припадао је по својој прилици светишту код Чатежа. С овим старословјенским култом коња у вези су имена: *Коњица* у Херцеговини, *Коњице* код Марибора, *Коњшћина* у Загорју, *Коњиковићи* код Тузле, *Коњишче* у Словенији и т.д." (Pilar, 1931: 62).

5. Копито атрибут "коња", налазимо у насељу *Клење* - Бела Паланка. "Копита, пашњак са стеном на којој је удубљење налик на коњско копито, по легенди траг Марковог Шарца" (Ћирић, 1997: 144). *"Kopyto / kopyta / kopytv.* цслав. копыто ср. р. οπλή, *ungula* (Mikl.), буг. *койишо* ср. р. 'копито' (БТР), такође диал. *койишо* [...], макед. *койишо* ср. р. 'копито' [...] србхр. *койишо* ср. р. 'копито', 'калуп за ноге - ципеле' [...], диал. *kopito [...], kopit* м.р [...], *кдйиша* - ж.р. диал. такође 'гомила земље и камна' (далмат., херцегов...), *койиша* ж.р. 'копито' [...] *Койишо,* име планине у Херцеговини (РСА, X, 213...), словен. *korao* ср. р. 'копито', 'калуп', 'семе, зрно, коштица од плода' [...], чеш. *kopyto* ср. р. 'копито', 'калуп', диал., стар, 'потковица'" (Словарь, 11: 35-36). "Струе, *койышо* ср. р. 'копито' [...], 'орнамент у виду облика копита' [...], *Койышо,* лично име [...], 'врста женског украса за главу у форми која подсећа на копито' [...], 'окрајак хлеба'" (Словарь, 11:36).

6. *Кобиља глава - ашрибуш сунчаних божансшава.* "Изведенице од *кобила* нису ни издалека тако бројне": *"кобиљњак", "кобиљњача", "Кобилић", "кобылица"* (Skok, II, 1971: 143).

7. *Вран - Вранац.* Главно питање за детекцију митолошких атрибута гласи: када ови облици припадају "врани" - *ишици,* а када "коњу" - *вранцу!* Реч је, дакле, о топониму са великом учестаношћу у топономастици, дакле, и у нашим мапама. О томе ћемо, најпре, изнети становиште Петра Скока. *"Вран,* ф *врана,* придјев, одређено *врани,* балто-слав., свеслав. и праслав. *ворнъ,* 'мрк'. Поименичен у м. р. *врён,* ген. *врана* (Лумбарда) '1° гавран, 2° *(вран)* еуфемизам за *враг* (одатле *вранов враноски* 'ђаволски'), у ж. р. *врана,* '1° corvus, 2° врста рибе (Хекторовић)', такођер балто-слав., свеслав. и праслав. *ворна,* с придјевима на *-ин вранин* и на *-ј врањи',* поименичен на *-иц Врањиц* (Сплит), на *-ача Врањача* (брдо, Велебит), на *-ак* име биљке *врањак,* гн. *-њка* Orchis morio (биљка)' [...], упор, име биљке *врањи лук* [...]; поименичен у ср. р. *Врање* (Србија), на *-ов* поименичен у ср. р. *Враново;* деминутив на *-иħ вранић* (слов, *вранич),* аргументатив *вранёшина".* Ту су и изведенице: *"вранчев", "врањак".* "Међу презименима *Вран, Врана, Вранић, Вранековић, Вранеш, Вранешић* (1642, Озаљски урбар, Лика, ЖК), *Вранешевић* (1702, Кутјево)" (Skok, III, 1971: 617-618).

8. Осим што постоје, како обавештава Шимундић, стара лична имена Вран, Враниша, Вранко, Врано, Вранош, као и презимена Врана, Вранац, Вранчевић, Враничић, Вранешић, Враничић, Вранић, Врањић и др. постоје и "Ојконими: Вранци код Фојнице, Вранчићи крај Сарајева, Вранеш у Пећкоме поменику, Вранешевина и Враниаци крај Сребренице, Вранеши у брињскоме крају, Вранешићу у Григоровићеву поменику, Вранићи - неколико села у средњовековној Србији, Враник у крају око Грачаца, Вранишлевци на подручју око Вировитице, Врановци близу Слав. Брода, Врањани у крушевачком округу и др. - *Вранешко* је извед. *Вран, Врана, Вранец, Враник,* рус. *Ворон,* укр. *Ворон, Ворона,* слов. *Враница"* (Шимундић, 1985: 95)

9. Како се тумачи порекло ојконима Врање? *"Врање, с* - град. Овај топоним је досада тумачен на доста различите начине. Кренимо од најстаријих писаних споменика. Кад је Стеван Немања заузео Врање од Византинаца, записао је: 'Лишъан и Моравоу и глагољеми Врании'. Изучавајући овај спомсник Ђ. Даничић тумачи назив *Врани* као жупу, а Миливој Павловић *(Тоионимија околине Врања)* најпре отклања облик именице *Врање,* ж - наводећи да прави народни облик гласи *Врање,* с - са структуром збирних меница, што представља типичну особину топонима ове зоне, односно тврди да топоним *Врање* не би требало доводити у везу са апелативом *врана.* Облик *врање* јавља се уз апелатив у изразу врање гнездо, као ознака опште квалификације" (Мар., 1989: 81-82)

10. Анализом овога термина бавио се Иво Пилар. "Нисам компетентан ријешити, да ли име Враничина долази од Враница (сцил. гора) или од које ријечи према 'вран'. Свакако се изводи од вранца, црнога ко>а, јер су сви црни коњи, вранци, били посвећени старословјенскому богу таме. Схема светишта код Брибира оваква је" (Pilar, 1931: 45-46 и д.). Пилар је посетио "св. Јуру на један врх на сјеверној страни отока. Ту би се осим другога свијета сакупили младићи и дјевојке и играли коло. Но то није појава осамљена, јер се и данданас на неким мјестима Далмације ходочасти баш к св. Јури (тако на пр. св. Јури на Биокову, 1780 м). Онамо иду особито младе невјесте, које немају порода, на завјет. Дјевојке за што бољи успјех завјета пењу се и потрате око два дана, чврсто одлучивши, да даду свој трибут не бранећи тврдоглаво своје дјевичанство. Прича се, да у тим данима на тим врхунцима влада сексуална анарјија. (Писмо из Пага, од 10. јануара 1929)".

Наиомена 1: Св. Јуре је српски св. Ђурђе, чија је слава Ђурђевдан код Срба - када на Хомољу влада сличай однос међу девојкама и младићима. Видети како стоји на Девици? Није ли она легенда о скамењеним девојкамапоследицакрутогсексуалног става према старцу коме се нису поДале? Када је прослава св. Јура код Хрвата, према католичком календару?

Лисица (Лисац, Лисичји)

Лисица, Лисичја гора, Лисицына јесу топоними који стоје у најближој вези са (топонимима) женским соларним божанствима, пре свега са Девицом. Било је и мишљења да Девица, Девин, Даево, припадају корпусу хтоничних божанстава, чак демонима зла и таме. У прихватању тога гледишта предњаче Пајскер и Пилар, делом, и Гржетић. Због тога је потребно да осветлимо значење овог имена и топонима, укључив и његово митолошко значење.

1. "лис[1] м (18. в., Вук) према φ *лисица* (Вук) - *лисица (Космеш, ЖК)* = (хрв.-кајк., Црес) *лесица* (дисимилација *и - и > е - и),* према овом феминину створен нови маскулинум *лисац,* ген. *-сца* (Вук), свеслав. и праслав., без балтичких и других ие. паралела, '1° vulpes, 2° (метафора) негве (и у другим славинама), 3° лукав човјек'. Основно *лис* није ушло у саобраћајни и књижевни језик. Налази се и у свеслав. *лисъ 'Fuchs'.* Облик *лисац* је хрв.-срп. креација, *лисица* свеславенска. Маскулинум гласи још на *-јак лисјак,* ген. *-а́ка =лисак"* (Skok, Н, 1971: 306). Изведенице: Лисичић, Лисичин, Лисичар, Лисичји.

2. "лис , придјев (народне пословице), свеслав. и праслав. *(1узъ),* без паралела у балтичкој групи, *'calvus,* ћелав, пљешљив'. [...] У топонимима је очуван стари придјев *Лиса Гора* (14. в.), *Лисо Поље* као и у поименичењима *лис* 'име вола', *лиса* 'име домаћих животиња и људи', на *-ьц лисац,* ген. *-сца* '1° који има такав бшъег" [...] на *-ин лисин* 'ован', на *-ина лисина* 'мјесто по врховима планина које није обрасло шумом; синоними: чистина, пропланак', кол. (=колектив - СП) на *-иње лисиње* н 'голи врх, голо брдо', на *-јац лисјац* = на *-јача лисјача* 'биљка', на *-анка лисанка* 'шкољка која се зове гајун, пузица, кучица'" (Skok, II, 1971: 307).

Медвед, Мечка (Медов до, Мeђед, Медвјед, Медвешчак)

1. "Медвед, божанство које се дуго одржало, постаје због табуисања свог имена: Волос, од влас, длака, вуна, бунда, као што је и медвед, због табуа, постало од медојед. Тако се Волос налази негде на граници између териоморфног и антропоморфног божанства [...]. Еволуирајући у нову форму, Волос задржава старо име: *волос* - длака, влас, волосати - длакави" (Живанчевић, 1963: 41 и д.). Мечка, која симболизује "божанство плодности и материнства, поштована је још у праисторији, од Пиринеја на подручју франко-кантабријске палеолитске културе, преко подручја античког света Балкана, до данашњих дана све до Тихог океана".

2. "Волос - медвеђедлако божанство". "Волос [...] божанство доњег света, антропоморфизирани медвед. А медвед, змија и зрикавац подземне су, телеурске, хтонске животиње и стоје насупрот соларним животињама светлости: петлу, лаву и орлу" (Живанчевип, 1963: 45).

Петао (Кокошка, Кривци, Петех, Петелин)

1. "Од осталих жртава у Дабоговом култу ваља нарочито споменути жртву *иешла,* познатог атрибута хтоничних божанстава" (Чајк., III, 1994: 159). "Петао је, све до у XVIII век, приношен на жртву светоме Биту у Прагу [...] - а свети Вид заменио је [...] ранијег незнабожачког Световида, који је код Словена био велико хтонично божанство [...]. Петао је, међутим, у вези са оним нашим свецима за које смо видели да су наследници старинског нашег бога мртвих: то су свети Мрата и св. Сава. Са светим Мратом стоји петао у интимној култној вези утолико што му се прописно приноси на жетву" (Чајк., III, 1994: 102). Са "хтоничним божанствима обично је у вези и *иешао.* Још у старовавилонској религији он је манифестација Нергала, бога доњега света" (Чајк., III, 1994: 101).

КУЛТНА МЕСТА, ПРЕДМЕТИ, ХЛЕБОВИ И ЈЕРЕСИ

У "култна места" и ствари убрајамо најпре следеће топониме, пронађене на јужнословенском простору: Запис, Миро, Молитва, Крст, Крстача, Гроб, Крсно Поље, Криж, Свето брдо, Светиња, Пишаница, Писаница, Писачуша, Сабориште, Капела, Капелски Љубељ, Звонцев врх. У оквиру "ствари" које имају култни карактер убрајамо: "куклу", "цер" и планину "Озрен", а размотрићемо и топоним "Богомили" који указује на верску секту у средњем веку, која се налази у одређеном односу према древној митологији. Најпре ћемо дати краћи увод о проблему "култних места" у словенској религији уопште.

1. "Култна места паганских Словена налазе се на брежуљцима или на рту (Аркона). Она су највећим делом окренута *исшоку* и према води (Аркона, Новгород, Кијев, Ретра). Треба приметити, да су кипови такође окренути према истоку, тј. окренути су излазећем Сунцу. Из овога поретка могао би се са извесним опрезом извући закључак, да су култна места изворно била посвећена богу сунца (Сварожић) а не, као у Русији, богу громовнику (Перуну)" (Reiter: 183). Рајтер наводи још неколико места Словенских словена на простору око Лабе: Аркона, Ретра, Ландин, Волгаст, Гицков, Шћећин, Малхов, Гарц, Волин, Бранденбург, Велин. У Руси)и су Новгород и Кијев.

2. *"Новгород.* При ископавањима 1951. било је крај *Регуп-а,* 4 км Јужно од града, откривено једно култно место. Оно је лежало на узвишењу које је на истоку и североистоку зашъускивано водом реке Волхов, на ЈУгу водом Верјажје, притоком Волхове. Западно од узвишења пружа се

бара. У близини култног места на узвишењу налази се црква пресвете Богородица. Култно место има осмолисну розету. Она се састоји из кружних форми, од узвишеног средњег дела, на коме је морао бити идол бога, и једно око самога узвишења удубљење, где су у одговарајућим приликама паљене ватре. Ту су пронађени остаци угља, али незнатне количине, чиме се искључују могућност да је реч о 'вечној ватри'; наравно остаци источних места за ватру као да указују на 'вечну ватру'. У близини места за идол откривени су остаци огњишта од пољског камена; међу каменовима се налазио и један, који се приликом реконструкций огњишта није могао уклопити и био је по свој прилици део овалног или округлог жртвеника. Остаци једног могућег дрвеног храма који би се уздизао над кипом нису пронађени. Култно место је било посвећено *Перуну* чији је кип, према расположивим документима, забележен у Новгороду. Форму розете култног места руски научници су довели у везу са именом извесних биљки, које се приписују као саприпадне Перуну, нпр. српсхр. *иеруника 'Ins'* или украј. *gromovyk, gromovnyk*према *гром* 'Donner' *(Перун* је био бог грома). У вези с тим не треба сумњати да је форма култног места могла симболизовати и Сунце и, према томе, оно је изворно било посвепено богу Сунца, а тек доцније и *Перуну"* (Reiter: 183-184).

3. Друго култно место је Ландин, североисточно од Ратенауа, где су на северној реци, на брду пронађена словенска гробља. Грађевине у Ландину и Волину (између Витенберга и Кирица) разликују се од других словенских израда, из чега се може претпоставити да би оне могле бити и култна места. Ландин је на брегу имао три концентрисана одбрамбена шанца. У Волину се, према претпоставкама Еба и Херборда, могу наслутити два паганска словенска храма. Али о томе се ништа не може са сигурношћу казати.

4. О Гарцу на острву Рујану, подсећа нас Сакс Граматик тврдећи како је овде постојао храм "посвећен богу *Поревиш-у* или *Поренуш-у,* а према *Knytlingasaga* реч је о храму божанства *TurupiS"* (Reiter: 184-185).

5. Гицков и Волгаст су као култна места описивали Ебо и Херборд. "Они извештавају да су као пратиоци Ота Бамбершког покушали да уђу у храм, како би видели кип". Храм је, према извештају хроничара, био порушен од стране Ота Бамбершког 1128 године.

6. *Аркана је "кулшно месшо које се налази, ирема искоиавањима К. Шухарша 1921., на осшрву Рујану (немачки Rügen) на исшочном шиицу рша унушар једног бедема који рш зашвара са заиадне сшране. Посшојала су шри дирека, сшуба, док је чешврши, на североисшоку, каином ушоиљен у море. Шухарш је хшео да иронађе осшашке иоложаја храма ко/и, међушим, ирема најновијим налазима Е. Dyggvea у шако ранам добу није могао иосшојаши "* (Reiter: 185).

Требиште (Капиште), Балван

Из јужнословенских извора. Постоји велик број топонима са основом *"шреб-".* Овде ћемо навести само парадигматичне основе термина: Требиште, Требник, Требава, Требачник, Требино, Требич, Требичино, Требомир, Требешин, Требишћа, Требишњица, Требиње, Требовић, Требевић, Требиће, Требинац, Требче, Требелно, Требељево, Требна горица, Требње, Требеш, Требни врх, Требија, Требуша, Требиња, Требевић, Требечај, Требеж, Требовци, Требишки: *мосш, река, рид,* Потреб, Требе, Требова пл., Тријебањ, Треботин, Трибљевина, Трибан. У Бугарској је свега неколико топонима те ИХ у цеЛИНИ наводимо: Требеж, Требачъ, Работивище, Трибичино.

Тойоними следећих облика ироблемашични су као изрази кулшних места: Требаљево, Требе, Требесин хан, Требијес, Требија, Требијови, Требижат, Требимља, Требљевина, Требошиње, Требоински, Трибаљ, Трибањ, Трибљевина, Трибуље, Трибислово, Трбиж, Трибешић, Триботињ, Тријебовски понорац, Тријебово, Тријебине.

Ешимологија. 1. Словени, дакле и Срби и Хрвати, вели Јагић, бирали су одговарајућа места за своје храмове и жртвенике; они су "највољели гајеве и брежуљке, узвисита мјеста и изворе; ср. на пр. вилино гумно на врх брда код Будве, врзино коло на врх Велебита итд. Старој риечи за жртвеник чува се успомена у мјестних имених, као што су: Требиња и Требиње, Требовец, Требеж, Требарјево итд. Службу божју обављаше по свој прилици старјешина од куће (дјед, кнез); које су најглавније светковине биле, то се више незна, али се зна или бар пуним правом слути, да су религиозно-народне светковине стајале у узкој свези са животом природе" (Jagić, 1867: 22-23).

7. *"Требиње* н, топоним у Херцеговини. Стари придјев ср. р. на/ (сц. *мјесшо).* Сугласник *и* је настао од јеrу-а, е из Ь како се види из потврда *Трабунија.* Етник и презиме *Требињац,* ген. *-њца.* Придјев *шребињски,* поименичен у имену ријеке *Трёбишн())ица < Требињшица."* (Skok, 111, 1971:496).

8. *"Тријебиши (се), шријебим* импф. (Вук) [...] (екавски) *шрёбиш, шрёбим* (Космет) = (икавски) *шрибиши [...].* Првобитно је значење 'крчити', које се очувало у изведеници на *-еж-ина шрёбежина 'крчевина'* и у радној именици на *-ник Шрёбежник* 'крчилац', можда и у хидрониму *Требижаш* 'десни приток Неретве', ако је поименичен придјев на *-аш* од *шребеж [...].* Важан је праслав. поствербал *шреба,* који је очувао значење близу првобитном 'посао' у рум. *treabä.* Од тог значења 'рад > крчење', који се сматра нужним за живот, развија се значење 'нужда уопће > потреба': *шријеба* ф (Бока *немам шријебе)* 'нужда'. Локатив *шријебе = шријеби* (Ђорђић, Роса) - *tribe (~* ми је, ЖК) < *trebe* (byti) 'нужно ми је, потребно ми је' [...]. И религиозне функције се сматрају нуждом у примитивном

менталитету. Због тога је праслав. ријеч ушла и у религиозну терминологију већ у праслав. поганизму. Кршћанство ју је преузело: код православаца *шребник* 'rituale'. Ријеч *шреба* је 'поганска жртва', струе, *шрёба* је 'олтар'. Не може се знати (али је вјеројатно због топонима *Перун)* да ли је у топониму *Требишће* 'село испод брда Перуна код Мошћеничке Драге' > *Пошребишћа* (топоним испод њега) очувано старо став, поганско значење *'жршвеник'* или 'крчевина'. Упор, још у Македонији *Требенишше.* Упор, *шрёбишша* 'πυρεῖα' у пријеводу Хамартола српске редакције. Слог *шрије-* < *шрё-* у стцслав. *шрёбиши* настао је по закону ликвидне метатезе, упор. рус. *шеребишь."* (Skok, 1971/III: 501-502).

То је и био разлог због кога сам у *майи* (бр. 137), у околини Вараждина и Копривнице, намерно оставио топоним "Крчевине" на простору где има безброј назива са основом "Требни", да бих показао како се у свести народа у западним крајевима Јужних Словена јасно разликује "крчевина" од "требишта".

9. Лома је овим поводом забележио: *"Посшојање у близини (или у склону) објекша другог шойонима ирошумаченог као словенско кулшно или мишолошико назвање* удвостручава вероватноћу паганске мотивисаности његовог имена. Класичан пример с нашег подручја је теоним *Требишће (Требишћа)* под *Перуном* у Истри, који се може поистоветити са стел. *трЬбише* 'место жртвоприношења'" (Лома, 1987: 40).

10. *"Тёреб* 'von Gestrüpp entblösste, gerodete Stelle' (= 'ослобођено, огољено од шипражја, раскрчено место'), Arch. [...], *шереба [...].* Уз то: *шеребишь* 'крчити, очистити', укр. *terebyty, terebl'u,* 'очистити, истребити, отребити', белрус. *ćerebić* 'крчити, раскрчити', старорус. *terebiti, tereblju* 'крчити' *(Иаћ. Хрон.),* црк.слов. *trebiti* 'очистити, крчити', буг. *treb'a* 'пречистити, крчити' (Младенов, 641), схр. *шрщёбиши, Шријебим* 'пречистити', словен. *trebiti, -bim* 'чистим, крчим, чистити од блата', чеш. *tfiblti* 'пречистити, просејати, прорешетати, пречистити', пољ. *trzebić,* 'чистити, крчити', глуж. *trjebić* 'кастрирати', доњолуж. *tfebiš* 'требити, крчити, кастрирати'. Даље се поред тога постављају: струе, *шереба* 'жртва', стбуг. *treba,* θυσία, *trčbbnikb* [...], *trčbište* [...], словен. *treba* 'пречистити', стчеш. *treba* 'жртва'" (Vasmer, 3, 1953:95-96).

11. *"Треба* 'жртва', црксслов. позајмица, старорус. *tereba,* стбуг. *treba* (Супр.). Према теолошком схватању, божја служба [...]. Раније 'вршење дужности, службе' (Pflichtleistung) (в. *шрёбоваshь).* Упор, и *шереб, шеребишь". "Требник* 'ритуална књига православие цркве', стбуг. *trebwiikb* исто. Изведено од *treba"* (Vasmer, 3, 1953: 133).

12. *"Требовать, шребую* 'захтевати', укр. *trebuväty,* 'versuchen, erdulden', струе, *trčbovati* 'што је нужно', *1гёЬъ* 'нужно, потребно', *trčbč byti,* треба бити, стбуг. *trebovat* [...] *treba* [...] буг. *treba* 'јавни чин, дело, чин богослужења', *trčbvam* 'треба, мора, нужно је', *treb'a* 'сређујем, растребљујем, чистим, рашчишћавам', схр. *шријеба* 'нужно је', *шрщёбиши* 'чистити'" (Vasmer, 3, 1953:133-134).

13. *"Треба ж,* църк. Черковна молитва за частно лице. *'Неволно иои Машей, и шреби и молишва / кьснал, зина иак да каже нещо реч'.* Пенчо Славейков. *'Селошо е малко, няма ни църква свещеник и за шова радинскияш свещеник идва да им извършва шребише'.* Н. П. Филип" (Речник, 1974: 509).

14. *"Требежина ж. диал.* Нива или ливада на място на истребена гора". *"Требовен, - вна, - вно, ирил. диал.* Без когото не може; потребен" (Речник, 1974:509).

15. Неколико речи о идолима, киповима који су повезани са култним местима, жртвеницима. "Сви словенски изрази за ознаку идола турински су, делимично источног порекла: *кумир, каи* или *каишише* и *балван,* који се код Срба у старим повељама јавља као назив за делове земљишта, као име села (Бован у Црној Гори, код Стоца, Вишеграда и Крушевца) као и име тврђаве (Болван сада Бован код Алексинца)". У фусноти каже: "Балваны είδωλα у срп. номоканону" (Јиричек, 1978, 1: 92).

16. *"Кайище* 'Götzentempel' (пагански храм, идолопоклонички храм), порекло из цркслов. од стбуг. *каиъ* φ. εἴδωλον, εἰκων (Супр.). // Стара позајмица из стар.чуваског (дунавскобугарс.) *käp.* данас чуваског *päk,* уигуришки */сер* 'Form, Bild', староосмански *gib* 'Bild'; алтайски, телеутски, шоришки, туркотатарски *käp,* 'мера, сразмера, модел, калуп'; из турскотатар. следи черемски *kep* 'тело, стае, раст', сирјенски *kab* 'калуп', и мађ. *кер* 'слика, кип' [...]. Већ је Горјајев EW.132 упоредио ту реч са руско-црकв. слов, *куиь* 'imago' (= слика)" (Vasmer, 1, 1953: 522).

17. "Од имена ластовских бројних школјева нарочиту пажњу заслужује *кайишше,* писано на обје специјалне карте *Койишше* према бодулском изговору [...]. Код Шеное Копист. Нигдје у нашој топономастици није примјењена стара ријеч *кайишше,* која значи 'поганска црква, погански олтар'. А и иначе не налазимо је у нашим писаним споменицима. Једино у Бречковој чакавској дароници из Повља на отоку Брачу из г. 1185. читамо 'село у капишће цркве свете Марије', гдје као да ова ријеч не значи погански, него кршћански олтар према Мажуранићевој интерпретации. И увала на овом оточићу зове се Каписте, а други много мањи оточић Луковац исто тако Под Каписте. [...] Врло је лако могуће, да се у називу Каписте очувао траг неретљанском поганству, као што смо то опазили на отоку Брачу. Али стриктних доказа за ту тврдњу нема" (Skok, 1950: 222).

Кукла

Из јужнословенских извора. Куклиш, Куклајица, Куклаица, Кукллјевца, Кукљин, Кукул, Кукулиц, Кукулица срт, Кукулци. У Бугарској: Кукла, Куклинъ, Г. Куклатъ, Кукленъ, Кукленци, Кълица, Куклевска Мах., Тодорини кукли, Тодоровы кукли, Г. Градишка кукля.

Ешимологија. 1. *"Кукла* φ (источни крајеви) '1° лутка, 2° топоним'. Налази се још у укр. и рус. Балканска ријеч: буг., нгр. κούκλα и тур."

(Skok, II, 1971: 226). У ранијем раду Скок помиње неколико топонима сличне основе. "У конфину Кукљице истиче се назив брда Живањ" (Skok, 1950: 108). "Чиста хрватска насеља [...] само су два. То је заселак зван сложеницом Добропољана и Ждрелац [...] према *Кукљици* на Угљану" (Skok, 1950: 135).

2. *"Кукла* 'Puppe' (= лутка), *кукольник* 'онај који прави лутке', старије 'Gaukler' (= мађионичар), укр. *ku'kh,* срус. *кукла.* Преко средгрч. новогрч. κούκλα исто и из лат. *cucilla* [...]. Није вероватно је да је реч о пријему посредством османлијског *kukla* [...]. Сасвим треба одбацити став да *кукла* долази путем чисто слов, наслеђа, као и сродност са *куком* из 'Фауста' (= песница, шака, подлактица), *кукиш"* (Vasmer 1, 1953: 684).

3. *"Кукла* 1. буг. чеш. Puppe. - Туре, *кукла,* гр. κούκλα. *Кукла 2. бут.* кукличка Art Kopfbedeckung, Kappe, гугла. Српски кукуљ, кукуљица, гугла. Чеш. пол>. *kukla,* рус. *куколь"* (Miklosich: 146).

4. У руском етим. речнику наћи ћемо не само да "кукла" имплицира "надгробии камен", већ је "кукла" и "обредни хлеб" у виду плетенице који се носи на гроб умрле девојке. *"Кукъла:* буг. диал. *кукла* ж.р. 'надгробий камен' [...], 'посебан велики камен или брдо' [...], *кукла* ж.р. 'обредни плетени хлеб, који се носи на гроб - могилу, умрле девојке или девојчице' (Зеленин...), макед. *кукли* ж. р. 'хлеб овалног облика' [...], србх. диал. *кукла* ж.р. 'брдо, део који штрчи изнад реке' [...], стпољ. *kukh, kukla,* ж. р. 'хлепчић издужене форме' [...], пољ. *kukla,* ж. р. 'округли хлеб, бели хлеб' [...], диал. *kukla* 'део, комад; обредни празнични хлеб' [...], словач. *kukla,* ж. р. 'мали округли хлеб" (Словарь, 13: 94-95).

5. *Кукла* - кашуб, *кукла* - хлебчић; литв. *кукулус* "галушка од брашна" (Лаучјуте, 1982: 144).

Цер
(Церовац, Столовати цер, Храстје, Гобино, Губина, Губеница, Дуб)

Перун је повезан са храстом. Храстова гранчица се узимала од врха "бадњака" и бадњега јутра уносила у кућу и, после магијског изговарања знаменитих речи окачињала би се о вериге а да се, притом, вериге нису смеле додиривати руком. Ова храстова гранчица се у источној Србији назива "губина". Овде није на одмет указати на Фасмерову и Миклошичеву напомену у вези са карактеристичним изразом *гобино* или *губина.* Најпре скрећем пажњу да су код нас до сада забележени следећи топоними: *Губенички андак, Губеник, Губин, Губински иашњак,* а Јовановић је 1872. записао још и *Губин До* у ужичком округу (Јовановић, 1872: 21).

1. *"Гобино, гобина* старослов. fruges; хрв. *гобино* far verant. старорус. *гобина* Ubertas. Гобино. - мађ. gabona Getreide. Не би се могла реч пренети ни на литв. габенти, нити мислити на Mielcke's -ov *gabiauja* на богињу богатства" (Miklosich, 1886: 69). Супротно томе Фасмер сматра да је реч о "богатству, преобшъу". *"Gobina* φ *gobino* н 'богатство, преобиље', русцркв. и струе, *гобина* [...], ст.буг. *гобино* εύθτμνα [...], српх. стар, *гобино [...].* Позајмљен из гот. *gabei* ген. *gabeins* 'богатство'. Готска реч је изворно сродна са ирским *gaibim* 'саріо', лат. *habeö,* преглашено: гот. *giban* 'geben'" (Vasmer, 1, 1953: 282).

2. Овде се уочавају две ствари. Најпре да је термин повезан са *богашсшвом* и *иреобиљем,* а затим да приликом уношења "губине" или "губенице" ("гранчице") на Божић, ујутру, полаженик најчешће изговара следеће речи које сам дословце забележио у сврљишком крају: "Губина се вали сас младога Бога, сас белу пшеницу, сас дечйцу, сас пйличи, сас јаганци, сас телчйчи, сас прачйчи"; "Добро-јутро, *губена* се вали с младога Бога, с мёд и масло, с дечйцу, с пшеницу, сас све"; "Дошла Нова година, па се повалила сас Младога Бога, сас дечйцу, сас јаганчичи, сас телчйчи, сас берипёт у поље, сас здравље у кућу" (Петровић, С., 1992: 205)[3] чиме се указује на повезаност "губине" са "богатством", односно да се од Младога Бога, Бога који се рађа, од Младог Сунца, очекује да да "богатство", што етимолошки корелира са немачким *"geben",* односно са нашим *Дај-Богом,* Богом који даје.

3. "Од имена обрадивих честица, које се овдје дилнице зову, споменимо још ова: *Губенице"* (Skok, 1950: 92).

4. *"Гобино / гобина:* стслов. говино ср. р. εύθηνία, πλησμονή, *überlas, copia, abundantia* 'изобиље' [...], србх. *гобино* ср. р. Triticum spelta L. [...], овде значи *gobina* ж.р. 'венчић од лишћа или цвећа који се окачи на врата или зид као украс' *(...гобиња), гобин* м. р. 'слама, која се посипа у кућу за Божић', 'божићна трпеза', 'зрна помешана са сољу, које се даје домаћим животињама на Божић', 'велики божићни колач' [...], дррус., рус.-цслов. *гобино* 'обшъе' [...], *гобина* исто" (Словарь 6: 185.). Дакле, *губина* је заправо божићна слама, на којој се прави трпеза Бадњега дана.

5"Гобь: дррус., рус.-цслов. *гобъ (Дамъ шебб одолЁше на врага и дамъ гоби на земли на оумножеше иродовъ земных.* Нап. на Царек, мест. Ио. IV, Срезневский І...: 'богатство, изобшъе')", што би у преводу могло значити: "Даћу ти моћ против непријатеља, и даћу ти изобиље на земљи, ради умножавања плодова земаљских". Види се да израз "гоби" имплицира "изобшъе", те када о Божићу домаћин, уносећи "губину" и џарајући по огњишту, каже: "Губина се хвали Новом годином, овцама, прасићима, берићетом у њиви...", он користи термин "губина" у управо наведеном смислу. За овај термин се у руском речнику каже, да "губина", "у етимолошким речницима није добило потребну пажњу. Тешко га је одвојити од *go-*

Акценат је експираторан, њиме се означава само место али не и квалитет или квантитет, јер такве опозиције акценат у говору Сврљига нема. Овде смо га обележили знаком ( ), дакле, на следећи начин: *уаоёй.*

bino, gobьzъ, gobigb (см) и стоји им у основи герм, реч, посебно гот. *gabei* 'богатство'" (Словарь, 6: 185).

6. *"Хросшъ* цслов. хржстъ м.р. βροῦχος, *locusta* (Miklosich...), буг. (Геров) *хрус,* усклик који значи пуцкетање, србх. редк. *хрусш,* стоји уз придеве 'тврд, жесток' [...], диал. *rust* м.р. 'каменчић' [...], словен. *hrüst* м.р. 'пуцкетање сувих грана' [...], *hrastu,* р. 'буба' [...], чеш. редк. *chrustu.p.* 'пуцкетање', *chroust* м. р., [...], словин. *xrost* м. р. 'трескање'" (Словарь, 8: 104). Овде је индикативно да је термин повезан са *иуцкешањем, шрескањем,* и утолико у блиском кругу са психолошком представом Перуна - бога громовника, који тресе. Дода ли се томе и сазвучна димензија са термином "храст" - Перуновим дрветом, отвара се, чини се, још једна димензија у тумачењу. Често наилазимо на топоним брда, односно планине типа *Трескавица* у чијој се близини налази било директнија форма *Перуна,* било његов супститут - *Илија, Илино брдо.*

Озрен (Озринић)

Како на јужнословенском простору а и у атропонимији сусрећемо термине са основом "Озрен", и будући да се топоним и антропоним могу довести у мотивску везу са соларним божанством, у првом реду са Световидом и Хорсом, потребно је, макар и сасвим површно, видети како етимолози објашњавају овај израз.

1. *"Озришац.* Такођер је у исправи 180 (в. Отрокац) *Ozrisue filio Radia.* Онодобни OzrišbCb. Створен је од облика Ozrišb и суф. морфема -ьсь. Овај пак краћењем од Озрислав гдје је први члан импер. *озри, озреши* (успор. *оба-зр-еши* се, *на-зир-аши, иро-зор)* или је изведен од кор. морфема *озр-еши.* Стара су имена Озор, Озрак, Озран, Озрењ, Озриц, Озрико, Озрило, Озрин, Озрина, Озршъа, Озриша, Озрко, Озро, Озроје. И презимена: Озреновић, Озретић, Озринић, Озриновић, Озрислаљић, Озројевић. Ојконими: Озракоићи и Озреновићи у сарајевској области, Озречевићи у Херцеговини, Озрина у сплитскоме крају, Озринићи у Црној Гори. - Чешка су имена: Ozrak и Ozrata" (Шимундић, 1985: 83).

2. "Прозор [...] као и Озрен и Призрен (означује) теренску точку, са које се може добро гледати. Затим придјеви Вели, Црни (se. halm), Силаз, Вела Стража", као и "Оздрињ" (Skok, 1950: 141 и д.). "Оздрињ је исто, што и име планине Озрен на копну, од зрети 'гледати'. Овај топоним може да има и *мишологичко* значење" (курз. С.П.). Но, Скок не казује у ком смислу треба митолошки тумачити овај топоним.

Богумили - Патарени- Бабуии - Павликијани

Из југословенских извора. Богомила, Богмиловићи, Бабунци, Бабуна река, Бабуна планина, Бабуновићи. У Бугарској: Богомолско, Богомолци, Богомилово, Богомилъ.

Ешимологија. 1. "Од имена брда у конфину Заглаве занимљиви су Патаришћак [...]. Први назив можда је изведеница од Патарени, назива за богомиле, којих је било и на јадранским отоцима" (Skok, 1950: 119). "Суфикс *-јак* исто је тако чест у функцији супстантивирања придјева: Козјак, Пасјак, Миш(н)јак f...] Водењак [...] Кобиљак, Крављак [...] *Пашаришчак* [...], Орљак" (Skok, 1950: 263).

2. *"Бабун,* ген *-ύηα* м старосрпска радна именица (14. в.), у народном говору потврђена само за Невесиње [...]. Означује припадника богумилске херезе, за које се вели у старосрпским врелима: *bezboznyje i poganyje babuny, bledivi i prokleti, zlijeretici trbkleti,* а за *бабуньску речь* одређује Душанов законик оштре казне. Њихова хереза зове се *бабунска вера. Иди, ироклеша бабунијо* вели се у Невесињу кад се некога тјера од себе. [...] Ријеч постоји још у буг. *бабунин,* пл. *бабуни.* Име *Бабун* м потврђено је и у хидронимији. Тако се зове извор у Херцеговини. У феминину *Бабуна* потврђена је као ороним" (Skok, I, 1971: 83-84).

3. *"Бабуни* пл. 'јеретици, богумили' [...], припада српх.-цркcл. *babuny* [...] повезано са именном планине *Бабуна* између Прилепа и Белеса" (Vasmer, 1, 1953:35).

4. "Фалипов Н. у свом делу *Исход и сушшина богумилсшва* (Софија, 1929) тврди да је *богумилсшво било реакција словенског демократизма ирошив визаншијског аушокрашизма,* док Благоев Н. сматра и богумилство православљем, националним и словенским, али не зато и 'јеретичким'. Из свих ових бугарских и нешто оскудних босанских извора (обрадили су их код нас Рачки и Ћ. Трухелка) остаје ипак јасно бар то да богумилство можемо сматрати *неке врсше 'ирошесшаншизмом' иравославља на Балкану,* у ствари најранијим протестантизмом европског хришћанства, које се убрзо преноси и у западну Европу и ту под именем Патарена, Катара (Италија), Албингенза и Валденза (Француска) води до Уиклифа, Хуса и најзад Лутера" (Двор., 1995: 81).

5. *"Дуалисшичко богомилсшво* зато је толико пријало нашему народу и такву неодољиву привлачну снагу имало на њега, јер је одговарало традиционалним тисућлетним дуалистичким погледима старих Словјена, којима је тај народ био одан од свога пријелаза к Заратуштриној вјери па све до свога покрштења" (Pilar, 1931: 82-83).

6. *"Павликиане* пл. 'гностичко-манихеистичка секта, од око 970 год. У Тракији, касније прешла у богумиле'. рус.-црквслов. *иавликиане* пл. (Георг. Мои.), струе, и *иавлианисше* пл. [...]. Из грч. Παυλικιανοί од Παύλος, Апостол, чија су писма представљала подлогу за његову догматику" (Vasmer, 2, 1953:298).

7. Занимљиво је да је на простору садашње Босне и Херцеговине, на којем је у средњем веку богумилство ухватило снажне корене, приметна учесталост топонима облика: "Ђед", "Старци" и "Гост". Поставља се питање значења ових термина, пре свега промишљених из стратегије богумилске, односно патаренске теологије? Како је изгледала верска, тачније црквена структура богумила? Константин Јиричек каже како се "у Бугарској, трагови јерархије ове секте опажају у XII веку; епископ јеретика у Сердики зове се *'д£дьц',* а исто тако доцније у Босни *'djed'* или *'дид'"*. "Патаренски свештеник звао се у Босни, у XIV-XV веку, *сшројник* (управник); виши степей био је *госш,* а нижи *сшарац"* (Јиричек, К. 1978, I: 128, 129). Богумилски "старешина звао се *дјед",* који је "живео у близини владаоца, бана а доцније краља. Монаси (стројници) подељени беху у два реда, у више *'госше'* и у ниже *'сшарце'"* (Јиричек, К. 1978, II: 277).

И Сима Ћирковић у својој студији о средњовековној босанској држави говорећи о феномену религије, указује и на место и улогу богумилске цркве. Поводом структуре верске хијерархије у овој цркви каже следећа: старешинство цркве поверено је *"ђеду",* који је имао улогу врховног поглавара, тачније, као највиши у хијерархији носио је обележје епископа. На нижем нивоу еманације, дакле, као другостепени субјект у низу, излазили су се тзв. *"госши",* док је трећи ступањ у хијерархији припадао *"сшарцима"* (Ћирковић, 1964: НО). Из овога можемо наслутити да је и у Македонији, као и у Босни, и Херцеговини, где су утицаји богумилских схватања били запаженији, и у топонимији било одјека, посебно на просторима са знатном висинском разликом, а који су били фиксирани за одређене религијске редове.

У Македонији налазимо неколико индикативних топонима један до другог у сасвим непосредној близини: *Сшарец* - 6 км. - *Бабуна* пл. и извор реке *Бабуне* - $У_2$ км. - *Богомила.* Исто тако топоним *Сшарац* јавља се у Македонији у госйш-варском крају; у околини Прилепа се налази пар: *Деда - Баба;* а на простору Штипа: *Баба* и *Дедино.*

У Босни је, у околини Кладња, *Сшарић.* Међутим, и на потезу западне Србије, Црне Горе и Херцеговине уочава се присуство богумилске традиције. Тако у околини Сјенице и Пријепоља наилазимо на топоним *Сшарац;* у околини Пљевља и Пријепоља налази се пакет занимљивих топонима који имплицирају богумилску традицију: *Дедовак - Госшеч - Богомоле - Богомиле. Сшарац* је и у Ивангураду, *Сшарче* и *Сшарац* су у Даниловграду, а у Бијељини је *Сшарчево брдо; Сшарчићи* су код Вишеграда, а *Сшарчева коса* код Добоја.

На нашем простору су присутни и следећи облици топонима *Дед* и *Ђед:* у Пљевљима је *Ђедово иоље; Ђедов до* у Даниловграду; *Ђедова вода* и *Ђедова врба* у Вишеграду; у Ивангураду је *Деда;* у Добоју *Дедич;* у Гацком су *Ђед* и *Дедов до. Баба* и *Ђед* у Херцеговини, близу Невесиња, Гацког и Никшића; *Дедин брег* је у Сарајеву; у Коњицу је *Деде; Дедов до* је у Гацком; у околини Сиска је *Ђед* - место и врх; у Макарској је *Дедић;* код Омиша је топоним Деде а код Шибеника *Techинце* итд.

Када је реч о топонимима са основом "гост" или "гошт", поред познатог града *Госшивара* налазимо и следеће облике: у Пироту *Госшуша;* у Охриду је *Велгошши;* у Куршумлији *Белогош* и Белогошки п.; у Даниловграду је *Сјерогошће; Гошшац* у Никшићу; *Даљегошша* у Ваљеву; у близини Књажевца је *Ргошше;* у Сјеници *Госширадиће; Госшина* у Даниловграду; *Госшојевићи* у Никшићу; *Госшшља брдо, В. М. Госшшља у* Вишеграду; *Госшичај* у Горажду; *В. М. Госшиљ* у Дервенти; *Госшићи* у Добоју; *Госшовићи* у Варешу; *Вогошћа* у Сарајеву; *Славогосшићи* у Требињу; *Црногосш* и *Госшино брдо* у Мостару; *Госшиљ* на Стону; *Згошћа* у Варешу; *Љубогошша* у Кладњу; *Доброгошће* у Коњицу; *Врашогош* близу Невесиња, Гацког и Требшља; *Живогошће, Црногошће* и *Госшинац* у Макарској; *Госш* у Сшьу; *Госшовача* у Госпићу; *Госшово иоље* и *Госшињац* код Делница; *Госшине* код Новог Места; *Госшече* код Крања; *Госшинчник* и *Госшичек* код Љубљане; *Госшење* код Птуја; *Гошчаве* код Загреба.

Како се може приметити, поменуте форме: *деда, госш* и *сшарац* - у топонимији преовлађују пре свега у Македонији, као и на простору западних српских земаља - у Босни, Херцеговини, Црној Гори и Далмацији - делимице у Словенији и Хрватској. Под претпоставком да су се поменути митски ликови одржали у преосмишљеној форми у "богумилству", могло би се закључити да је богумилство једну древну словенску традицију, у којој су култ *Деде* и *Радогосша* били знатно присутни, преобразило, додуше, за своје потребе, и тиме им продужило егзистенцију што би, без сумње, под копреном католичке цркве, свој основни смисао сасвим изгубили. На простору источне Србије, међутим, доминантнији је тзв. хтонски лик *"Баба"* - који се, додуше, јавља и у западним српским крајевима. Ипак, његово је присуство на *исшоку* знатније. То говори о жилавости одржавања матријархатског, дакле, и хтонског модела митологије што је омогућено снажним присуством староседелачког дионизијско-трачког култа.

И још нешто. Да је "Дед", односно "Ђед" заузимао високи ранг у древној српској (словенској) религији, могу посведочити бројне синтагме према којима су "Словени Дајбогови *унуци".* Дакле, Дајбог је Деда Словенима! Налазимо их у старим документима: *Слову о иолку Игорову* и *Велесовој књизи,* као и у другим руским средњовековним списима, хроникама - аналима. Дакле *Дед* као поглавар богумилске секте био је далеко прихватљивији и ближи свести широких слојева јер се још и данас у простонародној представи Бог замшшља као "старац", "деда са брадом". Богумилско учење је остављало далеко повољнији утисак него апстрактни учени појам Бога као Св. Тројства, како га је црквена догматика формулисала. Отуда популарност "богумилства" код широких слојева народа.

СЕЛЕКТИВНИ ПОЈМОВНИК АТРИБУТА СЛОВЕНСКИХ И СРПСКИХ БОЖАНСТАВА

Анашема - "Уклето биће необично велике главе, малих очију, ситних зуба као зупци у српа"; "тако се називају и сва зла бића (ђаво, ала, вештица, караконџула и др.)··· По црквеним предањима, анатема је безбожник, отпадник од Бога и све што је уклето од њега" (СМР, 1998: 9). У топонимији "анатема" је озлоглашено место, често поред раскршћа где је народ правио "проклетију". То је и место које је црква озлогласила, а на коме је, може бити, раније постојао култ (храм и идол) неком древнијем словенском, односно српском божанству. Сада је добило сасвим негативну конотацију.

Бик - атрибут божанства плодности, најчешће хтонске провенијенције, какав је био Белее, Волос, или у грчкој митологији Дионис, као "бог-бик", тј. као "онај који једе бикове".

"Близанци - према народном веровању, две особе које имају натприродна, мистична својства. Зато је њихово учешће у неким ритуалима значајно за успех, као што је, на пример, 'вађење' ('извијање') живе ватре или оборавање села ради заштите од болести која се замишља и као персонификовани демон" (СМР, 1998: 38).

"Богиша (Iris germanica) - "стоји у вези са *богом* (summus deus), громовником Перуном". Она се бере на "Спасовдан, а тај дан (или неки из те сезоне) могао је некада припадати Перуну". У "Дубровнику постоји слава *Богиша,* везана за култ светог Петра Богишара" при чему је "свети Петар имењак Перунов", те је име Петар "епиклеса бога кога је свети Петар наследио"; најзад, биљку "богиша - која је тог дана освећена разноси народ купама да би га она чувала од *грома"* (Чајк., IV, 1994: 30). Оно што је Чајкановић пропустио да каже јесте следеће: Спасовдан увек пада у *чешвршак* - дан који је посвећен Богу громовнику, Перуну, а тако је и са Тором, Перкунасом. Дакле, све води томе да је богиша, односно перуника, бшъка посвепена Перуну. "Спасовдан се налази међу празницима, када се изводи обред за осигурање кише. Негде су играле и перперуде" (БМ, 1994: 340). Миленко Филиповић је забележио у својим теренским истраживањима како се у Дуброачкој жупи *богиша* "гаји око кућа стога што, по народном веровању, ако ње има у башти, неће ударити гром у близину". И прекомурски Словенци уместо да кажу "гром је ударно", веле: "Перун је ударно" (Чајк., IV, 1994: 222). Осим засеока у Крушевачкој Жупи "који се назива Богише" (СМР, 1998: 40), на нашим мапама има и већих насеља са овим именом, као и са именом "перуника".

Богумили - Пашарени - Бабуни - Павликијани - Припадник богумилске јереси, која се још зове и *бабунска вера.*

Божур (Paeonia femina) - у неким крајевима исто што и перуника и богиша. "На купрешкој висоравни гаји се и Перуново цвеће перуника, али њу овде не знају под тим именом, него је зову - божур. Божур гаје испред кућа као и богишу у Дубровачкој жупи [...]. Све донедавно узгајао се једино божур (перуника), што није чињено из естетских него из религиозних побуда" (Бајић, 1995: 34).

Бор - *"Бор,* бора, м. [...] 2. у заклињању говори се мјесто *Бог: бора* ми! Не умри, синко, за бора! - Теби *бору,* дите Николица - О *боратк* драги господару". *"Бора,* ф. у пјесми мјесто *бор:* Паде момче за *бору* зелену" (Караџић, 1852: - 37). "Реч *бор* у значењу *бог* могла се чути у Херцеговини и у крајевима западније од ње приликом заклињања, на пример 'бора ми'" (СМР, 1998: 60). "Бор готово код свију народа представља бесмртност душе и вечност". "Значајно је, што се у нашем народу често чује *бор* уместии *бог.* Тако се нпр. чује у заклињању, уверавању и проклињању: *борме* место *Богме, шако ми бора* место тако ми Бога [...]. На први поглед изгледа, као да ово потиче отуда, што је наш народ нерад да одвећ често помиње божје име, па се по неопходности његова помињања хвата сличног имена". Ипак, Софрић сматра да није реч о томе да је име Бога табуисано, већ да се у овој форми "скрива наиван компромис између многобожачког обожавања дрвећа и хришћанске вере". Па и када се у народној песми хајдук "Богу моли *йод јелом зеленом"* - а јела је слична бору, и у томе треба гледати на компромис "између старе многобожачке вере и новије хришћанске". Тако је Бор сеновито дрво, он се сади на гробовима, а каткада је наш народ у прошлости своје претке "сарањивао под корење којег омиљеног дрвета" (Софрић, 1990: 17, 23-24, 25).

"Брада је симбол мужевности, хаброćти и мудрости. 1. Ведски бог Индра, Зевс (Јупитер), Посејдон (Нептун), Хефест (Вулкан) итд, јунаци, богови, владари и филозофи, сви се углавном приказују с брадом. Једнако тако и јеврејски и хришћански Бог" (RS, 1987: 60). У нашој традицији плетење "Богу браде" - то најбоље потврђује. Лик трачког хероса - господара подземља често се приказује као *брадаши, сшарији човек,* а такав је био и *Дионис,* кога, не случајно везују са Белесом / Волосом - словенским, такође брадатим божанством, кога, опет, вевина истраживача сматра хтонским ликом, насупрот Перуну - соларном лику. Руси плету "Велесову - Волосову браду", а Јужни Словени "Перунову браду".

Висибаба (galanthus nivalis) - "Према етимологији изгледало би да цвет стоји у вези са женским божанством Бабом: висибаба је пролетњи цвет par *excellence,* а Баба је божанство које се нарочито у пролепе манифесту]^ (упор. 'Бабу с јарцима', из фебруара, Бабу Коризму, бабу из карневалскихдана...). Бере се ритуално на Ђурђевдан" (Чајк., IV, 1994: 57-58)

Во - "во или бик је животиња Дионисова [...] и припада горњем свету" (Чајк., I, 1994: 429), али и Волосу.

Врана - углавном из рода птица, али у изведеници Вранац, Врањак - имплицира коња хтонске, црне конфигурације. Етимолозима и митолозима који се баве топономастичким проблемима остаће, по мом мишље-

њу, отворено питање откуда толика учесталост топонима са основом "Вран", "Врањско", "Врање".

Врх - Према веровању Јужних Словена "врхови брда и планина станишта су вила загоркиња" као и божанстава, па се због тога врхови многи брда у Србији зову Вилино коло, Вшье коло, односно Богданица, Бог и ел. Како наш народ верује да се на "врховима брда небо ослања на земл>у" те се види читав свет, следи и веровање, и с њим култна пракса, "да су врхови брда и планина станишта божанства. Тако на врху једног брда седи божанство сличено у старца" (СМР, 1988: 116), на другом је то "Баба" - на врху од преко 1700 метара - на Старој планини.

Гавран / Гарван - птица која је весник лоших догађаја по заједницу, братство, породицу. Гласоноша погибије јунака, војски.

Глава - Често се у топонимији јавља атрибут "глава", попут израза: Тро-глава, Три-глава, Бабина глава, Свињска глава, Бела глава, Црна глава, Мачкина глава, Бивоља глава, Мечја глава, Рудина глава, или просто Глава. Овим се, очито, скреће пажња на један важан део тела, који је "кошчат" и у коме се (в. "кост") седиментира "душа" бића које је имплицирано првим термином синтагме, и које има карактер "божанства", као трајне структуре.

Глух - као атрибут корелира са "хтонским", у смислу "глувог доба". Он се налази на црти атрибута хтонских божанстава, које прате још и *хромосш* и *слеиило.* Тако су и "Глушци" приписивани хтонском митском лику Тројану.

Госш - "сваки путник и сваки просјак може бити у ствари прерушено божанство" (Чајк., I, 1994: 276). "Наш народ у *сваком госшу уоишше* гледао је евентуалну епифанију покојног деифицираног претка". Некада је народ "у просјацима гледао евентуалну инкарнацију тих деифицираних предака". (Чајк., I, 1994: 282-283).

Девеш - симболизује плодност, као и рупа на "коњском хлебу" или "пробушеном камену". У Бугарској се девет ораха стави око рупе на "пробушеном хлебу" за време Тодорове суботе.

Дуб - "Дуб" је друго име за "храст" (quercus robur, quercus cerris) - дрво посвећену богу громовнику. Како се о Бадњем дану ложи "бадњак" - храстово дрво - посвећено Богу ватре - огња, није случајно што се "гранчица са дуба (границе) забада у обредни хлеб који се на Бадњи дан меси за 'младога бога'" (Чајк., IV, 1994: 253). "Код Старих Литванаца дуб беше посвећен богу грома и буре Перкуну (Перуну) коме су у светоме лугу оган> подражавали. При непогодама Стари Пруси падали су на колена пред дубом, молећи се Перуну, да их непогода прође. А за летњих суша од њега су тражили кише, падајући опет на колена пред дубом, његовим дрветом" (Софрић, 1990: 90). Укратко: Дуб и Храст станишта су бога Перуна - громовника, тачније Бога високе компетенције. И наше процесије за добијање кише као да су повезане пре свега са Перуном. Исто тако, као да додолица симболички приноси себе на жртву богу Перуну.

Жаба - се не убија. Према жаби се има готово исти однос као према "чуваркући". Када би се убила, неко би у кући страдао. Често се деца плаше да ће им, наводно, "умрети мајка" ако убију жабу! И она, као и "чуваркућа", живи испод прага. Овај манистички карактер указује да је жаба код српског народа у прошлости могла имати већи значај у веровањима, по карактеру готово исти као и вук и змија. Бременом се то веровање изгубило - да ли због географске конфигурације терена. На ранијим стаништима, живећи крај великих мочвара, жаба је доиста била стални пратилац народа. Код Бугара је жаба "симбол подземне влаге". Она се "користи и у обичајима за добијање кише, у обреду Пеперуда и Германа" найме, жива или мртва жаба "стави се на главу девојке-пеперуде" (БМ 1994:117).

Зайис - "култно место са освећеним дрветом, или каменим стубом, или крстом код којег се држе молитве (богомоље) о заветним данима" (СМР, 1998: 188).

Зуб - У једној нашој легенди о "гоздензубу", приповеда се како би децу која су рођена у "крвавој кошуљици" - те да не би постала "вампирима" бабе провлачиле кроз "гвоздене зубе". Малоруси су чак плашили малу децу да не одлазе у врт јер их тамо сачекује железна, гвоздена баба. У пракси становништва источне Србије болесну децу би водили на раскршћа и ту их подвргавали магијској операцији "провлачења кроз вучја железа" - која сасвим подсећају на "гвоздене зубе". Како ту магијску радњу обавља "старија жена", и с обзиром на то да се очекује позитиван исход јер на "раскршћу" код Срба, као и Грка и Немаца, столује моћно женско божанство - код Срба "Баба" или "Жива" - лако је успоставити паралелу између два обреда са истоветним смислом и магијским учинком. Дакле, "зуб" је симбол "трајности" ·- као год и "железо", и ми видимо како у било којој конфигурацией "ритуса": *баба - зуби - косш - железо и шрајносш* иду заједно, и често су повезани са *децом* или са атрибутима који им припадају. На мапи 19а поред топонима: *Бабин Зуб* налази се *Дојкино врело* и нешто даље До/на *бара.* Види "Кост".

Јарац - симбол плодности, повезан са соларним божанством, пре свега Перуном. Фрејзер је забележио како је "главни бог Литванаца био Перкунас или Перкунс, бог грома и муње [...]. За време суше, кад им је требало кише, жртвовали су богу грома, дубоко у шуму, црну јуницу, *црног јарца* и црног петла" (Фрејзер, 1, 1992: 222).

Јела - Крива јела - "С обзиром на огромну величину, дуговечност и лепоту [...] није чудо што је за јелу могло бити везано религијско поштовање"; јела је "сеновито дрво", а у песмама народним "девојка се упоређује и идентификује са јелом" тако да се јела "као симпатетичко дрво, сади и негује уз девојку", а у погребном култу, свакако због дуговечности и лепоте, због женствености "она се сади поред гробова [...]. У народној приповетки о *гоњеној жени* душа подављене деце привремено се склања

у јели" (Чајк., IV, 1994: 106). Софрић додаје како у северној Немачкој "венчани млади пар носи гранчице од јеле", док се "у Хановеру беле недеље жене шаљиво бију грањем од јеле" (Софрић, 1990: 130). Било како било, "јела" је повезана са ритуалима у којима се помиње "жена", односно у обредима који имплицирају плодност. Задатак је митолога да истраже смисао топонима који се често појављује на нашим мапама "Крива Јела". Да ли је, можда, овај топоним у некој вези са легендом о *Девојачком скоку,* односно са топонимом "Скочидевојка"?

Калуђер (Iris germanica) - трава "перуника" се у народу зове: "богиша", "сабља", "небески цвет" али и "калуђер". Чајкановић каже: *"Богиша,* Schwertlilie (iris germanica). Богиша, перуника, калуђер" (Чајк., 1985: 33-34). Често ћемо у нашим митолошким мапама сусретати имена "калуфер" и "сабља", која су повезана са древнем српском и словенском религијом. У том смислу термин "калуђер" је, према овом тумачењу, мање повезан са хришћанском религијом. Култ "богише", "перунике" посебно је присутан у Херцеговини, у долини Неретве, где се и сам топоним "Калуфер" може наћи на мапама.

Ковач - Сварог, као сунчани бог, упоређиван је са Хефесом - божанским ковачем. Иначе, *ковачки занаш* је атрибут врховног српског бога јер је реч о једном од његових послова који је, доцније, пренесен на ђавола. Од створитељевог ударца у наковањ излећу искре-муње. То је одлика Перуна.

Кожа - симбол Белеса / Волоса. " кожа и кожух код свих Словена знак богатства и обиља; због тога су невесту, када је први пут ступила у нови дом, покрили кожухом или вуном" (Mal, 1940: 16).

Коза - према српском веровању "нечиста животиња коју је ђаво створио". У антици, пак, симбол плодности, жртвена животиња Диониса, и атрибут је његовог култа. Код Бугара се праве у виду козе кукерске маске, у обреду који су повезани са дионизијским свечаностима, и симболизују плодност.

Козлик - Одољен (Valeriana officinalis). Како се код нас јавља доста топонима са основом "Коза", овде наводимо једну траву, у нашем народу познату као "одољен", која се код Руса зове *козлик,* а код Пољака *козјел.* Иако у различитим именима, митска и магијска симболика у ритуалу у коме доминира ова трава, истоветна је. У "одољену" се скрива заштитна снага, снага која пре свега "одољева" злим утицајима, њоме се младенци штите од урока, вештица, ђавола. Код Срба је она и добар апотропејон: "Свакој трави вјештица одољела, само није оману и одољену"; "Да зна женска глава, / Што је одољен трава, / Свагда би га брала, / У пас ушивала, / Уза се носила" (Софрић, 1990:171). Једном речи, овом се травом као заштитном моћи користе младенци, девојке и жене, чиме се наглашава њена повезаност са "јарчевом" снагом као оплодном, повезаном са божанством плодности.

Колено - в. "Кост".

Коиишњак (asarum europaeum) - "Биљка са јаком спасоносном снагом. У њему се купају 'здравља ради'". Копитњак се "бере на Биљани петак [...] и уочи Ђурђевдана [...] и меће (обично са ускршњим јајетом) у неначету воду, у којој he се на Ђурђевдан купати [...]. Девојке се, берући цвеће на Ђурђевдан, највише труде да нађу крстати копитњак, 'јер ће онда момци *коинеши* за њима' [...]. Копитњак употребљавају и нероткиње у врачањима за децу. Такве жене рано ујутру заите воде с баре или реке где се напио жути бик, метну у њу копитњак, и окупају се при отвореним вратима и прозорима" (Чајк., IV, 1994: 118). Ова трава се још зове: "копитник, коњско копито, копита, копитница" (Софрић, 1990: 142). Речју, копитњак се бере уочи Ђурђевдана, то је трава која је магијски повезана са плодношћу па је девојке беру да би приволеле младиће да се њима ожене, као што се у води у коју се ставља копитњак купају и нероткиње. Уосталом, и мушка и женска деца се купају у води у којој су стављени копитњак и ускршње јаје. Чињеница да се за време Тодорове суботе, почев од раног јутра, женама строго забрањује да перу своје косе и купају децу - док нису коњи projахани говори о митолошко-магијској вези копитњака - и Тодоровог култа. У топонимији треба видети у каквој су вези атрибута са основом "коњ" и "копитњак". "*Kopy'fonОсь:* буг. *коиишник* м. р. 'бшька копитник, копитник Asarum europaeum (БТР), србх. диал. *коиышник* м.р. исто (РСА X, 212; PJA V, 301: 'Може бити и прасл. ријеч') [...], србх. *kopitnäkM.p., [...] кошшњача* ж.р." (Словарь, 11: 37-38).

Коирива (urtica urens) - "Коприва има јаку апотропејску моћ [...]. Људи се о Ђурђевдану ките и међусобно ударају копривом ради здравља [...]. Нарочито је коприва позната као утук против грома [...]. Срби, кад први пут у пролеће загрми, ките се копривом [...] такође се, у том случају, и вериге ките копривом, да не би гром ударно у кућу [...]. Врло је раширена пословица [...]. 'Hehe гром у коприве'"! На Ускрс људи се причесте вином и хлебом, што представља део хришћанског ритуса. Међутим, у давнини су се Срби причешћивали "и копривом *(ирвобишни* ritus...), и то најпре се причести домаћин, па онда сви мушки, па сви женски у купи. Онај који се причешћује окрене се *исшоку",* три пута се причести и сваки пут "окрене се у круг" (Чајк., IV, 1994: 118-119; 121). Несумњиво, коприва је атрибут соларног божанства: исток, Ђурђевдан, апотропејско средство од грома, круг који се чини код причести говори да је посвећен Перуну или божанству које се везује за велики пролећни празник.

Косш - На нашим мапама лако се може увидети да постоје бројни топоними у којима се за име "Баба" - која представља велико словенско женско божанство - везују следећи атрибути: *Бабин зуб, Бабин нос, Бабин кук, Бабино колено, Бабина глава.* У томе је реду и *Баба рога* - синтагма које нема у нашој топонимији. Иако је на први поглед тешко растумачити значење ових синтагми, ипак запажамо нешто што је констант-

но; за име "Баба" углавном се везују делови тела - као њени атрибути - који представљају део скелета, "кошчатог" дела, и то: "кук", "зуб", "колено", "глава". Ако прихватимо став да је "од свих веровања о (органској) души најзанимљивије и, по својим последицама, најплодније веровање" оно по коме је, и не само код Срба, "душа везана за *косши"* (Чајк., V, 1994: 72), из тога следи да се у наведеним топонимима, имајући при томе у виду резултате пажљивијег осматрања конфигурације терена за које се везују ови атрибути - синтагме, може уочити да су то "огољени" делови високих планина, на којима штрче речени атрибути божанства "Бабе". То је "Бабин зуб" (1758 м) - на Старој планини, код Калне, а три се следеhа: "Бабина глава" (816 м), сам топоним "Баба" (645 м) и "Бабин нос", налазе у захвату Сврљишких планина (има их, такође, у Словенией и Босни, у Македонији). Ову ће чињеницу, држимо, сасвим лако моћи да уочи и сам читалац, прегледавши предочене мапе. Врло је учестала појава да се на терену појаве топоними облика: "Бабин кук" - или само "Кук", односно "Бабино колено", "Бабин зуб". Другим речима, када се имају у виду сви поменути атрибути, као у Сврљишко-књажевачкој регији на пример, где се јавља густа концентраций ових топонима, ми имамо, уистину, комплетну ликовну конфигурацију скелета, кошчатог бића "Бабе": "главу", "нос", "зуб", "кук чија је карактеристика "кости": да одолева пролазности будући да је у њој седиментирана трајна, бесмртна душа овог великог словенског женског божанства. Реч је о лику "Бабе" какав је остао у народној књижевности, као "кошчата Баба", "Баба кошчатог колена", "Бабини зуби" и ел.

Космаш - атрибут божанства плодности, посебно Белеса/Волоса - *волохашиј - космаши,* и с тим непосредно повезан медвед, као териоморфни лик Велесов. Исти је однос као и између *медвед* = онога *којкмед-вади.*

Криво / Крње / Кусо - и на тој црти: *Криви до, Крница, Крња Јела, Грба* - атрибути хтонских митолошких ликова, каткада и ознаке богова и богшња високог ранга као што је, нпр. Хроми Даба својеврсна епиклеза *Дајбога* кога Чајкановић сматра старинским српским врховним богом (в. Јела, Баба, Кост).

Кросно - врашило - део разбоја за ткање, а користи се у бројним магијским обредима чији је смисао стимулисање плодности, рађања и влаге.

Кук - в. "Кост".

Кукла - атрибут хтонских божанстава, пре свега *Бабе,* али се доводи у непосредну везу и са демонским *Тодорцима,* посебно за лик хтонских "митских коња". У Бугарској постоји топоним: *Тодорини кукли, Тодоровы* куклы (Види мапу бр. IV).

Магарац -"магарац[...]представникједок>его света" (Чајк., 1,1994:429).

Мач и Мал - Словени су у лику бића са маљем или са мачем у руци замшшьали и самога Перуна, који ударцем у наковањ производи искре - муње.

Мешла - "Она је у служби разних демона (вештица је јаше, куга је држи пред собом) и штити од њих (од море на пример, ако је иза врата и наопако окренута, или од бабица...). Употребљава се при бајању и помиње се у басмама против болести". Постоји старо српско веровање о "самониклој (пољској) метли, коју су [...] на Св. Илију, кад излази сунце, ритуално брале старије жене, 'голе, расплетене косе', и 'остављале је више врата као одлично средство против урока' и за заштиту новорођенчади" (Чајк., IV, 1994: 260-1). Дакле, метла је заштитно средство, њоме се гоне зли демони, али је повезана и са Перуном, коме делом, посвећена. Бере се на Св. Илију, који је заменио Перуна. Девојке је морају брати ујутру "кад излази сунце"!

Med - атрибут медведа - као хтонске, култне животиње. Живанчевић каже: "Медвед, божанство које се дуго одржало, постаје због табуисања свог имена: Волос, од влас, длака, вуна, бунда, као што је и медвед, због табуа, постало од *медојец".* У фусноти додаје: "Реч медвед настала је од *med + (ош) въдашъ* = јести мед, санскритски - *медхваш"* (Живанчевић, 1963: 41). И "медвед" и "мед" су атрибути Волоса / Белеса.

Нос - в. "Кост"

Обешеник - чест топоним на српском етничком простору, посебно у Босни и Херцеговини, Црној Гори, средњој и јужној Далмацији, који, како изгледа, крије трагове нарочите обредне праксе, попут оне о *Девојачком скоку,* но за чији митолошки садржај, који топоним "Обешеник" у себикрије, нисмојошу стањуда дамо потребан, задовољавајући коментар.

Орао - код Словена света птица, "симбол неба, сунца и светла" (МБ, 1994: 245). У бугарској митологији исто што и српски змај: лети испред градоносног облака и наводи га да сручи град на простор изван насеља које штити. И код Срба су змај и орао структурно истоветни.

Рог - је "са митолошке тачке посматрања симбол мушког начела и начела плодности. Рог је атрибут и неких хтоничних митолошких ликова, повезан са идејом рађања и изобшья". Утолико је на *шрачком иросшору,* повезан са Дионисским култом (БМ, 1994: 299). У нашем случају, рог је пратилац соларних божанстава - Световида, Јаровита, Перуна.

Свашовско гробље - топоним који указује да су се на том месту потукли двоји сватови, и на истом месту сахрањени. Чест топоним у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини. Ове су се туче и погибије према тумачењу етнолога дешавале стога, што се две сватовске поворке, као и поворке коледара (чијих гробаља, такође, има), понашају као две, митолошки и култно гледано, непријатељске трупе. Коледари су, као и чауши У групама сватовских поворки, маскирани. Маскирана лица су носиоци Душа предака тако да у том обичају, слутимо, столује неки дубљи митолошки смисао, не сасвим јасне конфигурације. Да ли се може претпоставити да су се поменути крвави "судари" одигравали на "раскршпима" - као местима прелаза, и тиме тумачити као сукоб или судар двеју демон-

ских сила, једне која прижељкује "невестин" прелазак у нови патријархални култ - мужевљевог дома, и друге која се томе противи? И чин отмице девојака запаженији је на динарском простору, где је патријархатски синдром доминантније изражен.

Седло - атрибут сунчаног божанства - Световида, Перуна, Јаровита. *"Седло* 'седло', пл. *сёдла,* укр. *sidlo,* струсцркcл. *седьло* [...], стбуг. *оседълаши* (Супр.), буг. *седло,* српх. *седло,* слов, *sedlo,* чеш. словач. *sedlo,* пољ. *siodlo,* глуж. *sedlo,* длуж. *sadio,* полаб. *sedlu. II* Изворсл. *седьло* или *седъло* (због укр. *i,* руск. укр. *dl),* сродан са готе, *sitls* 'седиште, столица'" (Vasmer, 2,1953:601).

Секира - атрибут врховног бога, који је уз све то соларног карактера, и која се користи у бројним магијским радњама у борби проти злих демона: против града - које предводе "але", против "бабица" које нападају породшьу и новорођенче и др. У херменеутичкој топономастици атрибут "секира" тумачи се као атрибут божанства високог ранга: Перуна, Троглава, Световида, Белеса, Хорса, Јарила.

Сшрела - атрибут соларног и ратног божанства. Код Јужних Словена то је атрибут Перуна, бога громовника.

Три - у српској митологији и демонологији врховна божанства, односно демони, редовно се појављују у скуповима по три, у виду тројства, или су повезани са трима силама, главама: "Тро-глав" / "Три-глав", "три виле", "три суђаје", "Трајан"; али исто тако и митска и демонска бића са изразито негативном и хтонском структуром и функцијом: "троглава аждаја", "троглави Арапин".

Ушорак - несрећан дан за почетак ма каквог посла: у пољу, пре свега. Децу која су рођена у уторак очекује несрећа у животу. "Уторак је дан магије: тада се највише баје, врача и набацују чини"; уторком се избегавају венчања, крштења деце (СМР, 1998: 451), а код Бугара и "сексуално општење" (БМ, 1994: 71). Верује се да је најопаснији "црни" или "луди уторак" у време Тодорове недеље.

Хрaсш: "'Ова врста дрвета готово редовно је у Србији била запис' [...]. По неким веровањима, храст или *дуб* је демонско дрво". "Гранчица са дуба (границе) забада се у обредни хлеб који се на Бадњи дан меси за 'младога бога'" (Чајк., IV, 1994: 253). Дакле, храст је дрво посвећено Перуну, а као "запис", у форми првобитног храма, он симболизује и станиште *врховног бога.*

Хромосш - Саката бића, дакле, и "хроми вук", "хроми кон." у бити су симболи Месеца, лунарног култа.

Цер - У српској митологији "има цер изванредан значај: он се често бира за запис" кад се "приликом епидемија извлачи живи огањ, испод жила цера копа се *йрокои,* кроз који ће се провлачити људи и стока"; цер се "узима за бадњак", а и церова гранчица се уноси, осим Бадњега дана и на Св. Игњата. "У околини Белеса има један стари цер, који народ сматра за светињу, и нико се не би усудио да га посече или оскрнави. Народ долази код њега сваког четвртка од Ускрса па до Спасовдана, пре сунца, пали на њему свеће [...]. Кроз једну шупљину у њему провлаче се нероткиње да би зачеле" (Чајк., IV, 1994: 209). Једном речи, везивање *цера* за Бадњи дан и ватру која се пали за Св. Игњата - *Игњаш - Ignis,* добро кореспондирају језички и митолошки, најзад, цер као дрво пред којим се моли сваког *чешвршка* од Ускрса до Спасовдана говори да су и четвртак и Спасовдан, односно ранији неки велики пролећни празник који пада у то време, били посвепени Перуну, божанству Огња.

Чешвршак - Заједно са понедељком сматра се као срећан дан за почетак било каквог посла. У крајевима где су сачувани прежици древних словенских култова, пре свега Перуновога, чији је посвећени дан "четвртак", када су овоме божанству приношене жртве, четвртак је и данас очуван као "празник" - као дан када се људи окупљају; то је пазарни дан, и људи не раде у пољу. Тако је у Сврљигу, где постоје трагови култа Перуна, као и Световида, "четвртак нерадни дан", тачније, то је "пазарни дан" који има карактер свечаног дана. Узгред да додам, на удаљености од 2 до 5 км налазе се следећи топоними, односно могући атрибути поменутих митских ликова: *Перинашица* - врх на Сврљишким планинама, село *Перши* поред *Вишановца, Виденова дувка',* атрибути: *Коњарници, Пешловац, Пешлово Брдо, Кобиљача, Седлар.*

ТАБЕЛЕ УЧЕСТАЛОСТИ ПОЈЕДИНИХ ПАРОВА ТОПОНИМА НА ПРИЛОЖЕНИМ МАНАМА

Табела 1: Табела учесшалих иарова шоионима са основами које имилицирају Пар: Перун - Свешовид, или би шакав иар могли имилицираши

бр. мапе	Перун/Илија	км	Вид/Вит
30	Перуника	0.5	Витуш
75	Илијина глав.	0.5	Видуша
103	Илијино бр.	0.5	Витасовићи
22	Перина ливада	0,5	Видовача
78	Пер	0.5	Видовићи
14	Св. Илија	1	Видим
22	Перина ливада	1	Видојевица пл.
137	Перњаворски п.	1	Св. Вид
36	Перовица	1	Витош
116	Петрусна Вас	1	Шт. Вид[2]
74	Илина глав	1.5	Видољут
67	Перин кук	1.5	Витош
48	Св. Илија	1.5	Витолине
118-119	Пирман врх	1.5	Св. Вид
118-119	Пирман	1.5	Св. Вид
81	М. В. Пируша	1.5	Св. Вито
102	Перасов јарак	1.5	Витуњ
45	Перањ до	1.5	Видов Поток
95	Илина глав.	2	Видаков кук
75	В. Илија	2	Видуша
17	Св. Илија	2	Видлич
36а	Перац	2	Видићи
108	Перенићи	2	Ведеж
81	Петров врх	2	Св. Вид
112	Петруш врх	2	Видашић
125	Перцетов хриб	2	Шт. Вид
53а	Перуника	2.5	Д. Г. Витаљевићи
19	Илинци	2.5	Виткин дел

У овимтабеларним прегледима обухваћени су парови топонима са основом: 1) Пер / Пир / Пар - Вид / Вит; 2) Пер / Пир / Пар - Бог / Бож; 3) Вид / Вит - Бог / Бож **и 4) Пер / Пир / Пар - Трескавац** (или неко слично значење). Реч је о оним паровима који се налазе у овде приложеним мапама, одређене размере. Сасвим је извесно да је број ових парова знатно већи, када би се обухватио читав јужнословенски простор, а да не говоримо о мапама крупније размере, односно вредности које су пронађене у микротопонимским истраживањима. Ознака (км) указује на растојање између два топонима. Хијерархијапаровау свакој од четири табеле није установљена према семантичкој вредности топонима, већ према растојању које је исказано бројем километара између парова.

19а	Илинци	2.5	Виткин дел
65	Перца	2.5	Видотина
65	Перца	2.5	Видаковић
5	Перун	3	Витолиште
5	Перун	3	Витолишка р.
83	Перин	3	Видаци
108	Перевићи	3	Ведеж
19	Периш	3	Витановац
31	Перов врх	3	Видрњак
137	Св Илија	3	Св. Вид
78	М. Пирићи	3	Витаљина
78	М. Пирићи	3	Вита гл.
96	Перушић	3	Св. Вид
26	Пардушка р.	3	Витош
102	Св. Илија	3.5	Витасов мл.
96	Периновићи	3.5	В. М. Видовача
102	Перјасица	3.5	Витасов мл.
100	Перлинац	3.5	Видова пећ.
113	Пиршин брег	3.5	Витна Вас
25	Парчин	3.5	Витково
131	Пернице	3.5	Видеш
93	Д. Г. Перушић	3.5	Видушић
68	Перун	4	В. Витленица
19	Перинатица	4	Виденова дувка
74	В. Илија	4	Витоње
68	Илијина груда	4	В. Витленица
53в	Перајица п.	4	Видан
67	Перуче	4	Вито
74	Илина глав	4	Видоштак
25	Перинац р.	4	Видина гл.
25	Перинац р.	4	Виталиште
5	Ман. Св. Илије	4	Витолиште
102	Петрисина ј.	4	Видине
87	Перишићи	4	Св. Вид
135	Петрина	4	Видовец, Петровски
135	Петрина	4	Видовец, Крапински
25	Перићи	4	Видина гл.
98	Перковићи	4	Св. Вид
137	Св. Илија	4.5	ВитановиЈш
72	Св. Илија	5	Видно
65	Св. Илија	5	Видотина
65	Св. Илија	5	Видаковић
25	Илињача	4.5	Витанове њиве
98	Перинка	4.5	Витал
98	Перин врх	4.5	Витал
67	Перин кук	4.5	Витобоља
98	Перина стр.	4.5	Витал
78	Перкуша	4.5	Видовићи
81	Петров врх	4.5	Св. Вит
87	Перун	5	Видилица

36а	Перуника	5	Видићи
75	Илино Брдо	5	Видуша
72	Илијино брдо	5	Видно
80	Илијино поље	5	Видоње
74	Илина глав	5	Видово поље
105	Перино било	5	Видина гора
57	Параун	5	Витковићи
118-119	Перичник	5	Св. Вид
129	Пермански врх	5	Шт. Вид[2]
129	Перманшек	5	Шт. Вид[2]
112	Перлин	5	Видашић
125	Зг. Шп. Пирниче	5	Шт. Вид
127	Першево (Пиршево)	5	Шт. Вид
71	Перишића бара	5	Видеж
113	Д. Г. Пирошица	5	Св. Вид
65	Илијаш	5.5	Видовићи
91	Св. Илија	5.5	Св. Вид
113	Перишче	5.5	Св. Вид
91	Перишић	5.5	Св. Вид
87	Перун	6	Видовача
81	Паруница	6	Св. Вито
30	Перуника	6	Видина стена
30	Перуника	6	Видина глава
131	Перкуни врх	6	Св. Вид
72	Илина гл.	6	Видуша, Видушко поље
75	Илина гл.	6	Видуша
57	Илијина стр.	6	Видобаре
56	Илијак	6	Видова гора, Видошић
24	Илијина гл.	6	Витково
48	Илијашевићи	6	Св. Вид
111	Св. Илија	6	Видашић
137	Св. Или]а	6	Св. Вид
15	Св. Илија	6	Видибор
47	Св. Илија	6	Битов До
48	Св. Илија	6	Св. Вид
85	Перишина кош.	6	Видоши
85	Перишина кош.	6	Видовићи
68	Перутац	6	Видовски гвозд,
133	Перовец	6	Видеж
136	Першавес, Першавески	6	Видички
132	Пирхов бр.	6	Св. Вид
96	Петрићева глав	6	В. М. Видовача
135	Перићи	6	Видички
26	Пардушка р.	6	Витоша
54	Илијиана бара	6.5	Видовићи
54	Илијиана бара	6.5	Витића бр.
54	Илијиана бара	6.5	Витићи
51-52	Перуника	6.5	Витковац
54	Ђермани	6.5	Видовићи
54	Ђермани	6.5	Витића бр

54	Ђермани	6.5	Витићи
48	Илијино бр.	7	Св. Вид
48	Св. Илија	7	Витоглав
12	Свети Илија	7	Витанци
12	Свети Илија	7	Витанско поље
27	Перуника	7	Витковац
56	Перац	7	Видова гора
56	Перац	7	Видошић
102	Петрунић Село	7	Видина лаза
127	Сп. Зг. Перово	7	Шт. Вид[2]
129	Перјак	7	Шт. Вид[2]
137	Св Илија	7.5	Св. Вид
64	Илијак	7.5	Витањ
64	Перово	7.5	Витањ
68	Перутац	8	М. В. Видова
74	Илијина гл.	8	Витоње
54	Илијиана бара	8	Видово бр.
54	Ђермани	8	Видово бр.
57	Илијина вода	8.5	Витковићи
68	Перутац	8.5	Под Видовом (клб)
93	Д. Г. Перушић	8.5	Видић
29	Перуника	9	Видакова превоја
66	Илијино бр.	9	Видеш
87а	Св. Илија	9	Видова гора
87а	Св. Илија	9	Св. Вид
130	Шт. Иљ	9	Шт. Вид[2]
120	Перинкова Јама	9	Видеж
118-119	Перово	9	Видем
90	Св. Илија	9.5	Севид
43	Илијино брдо	10	Видачица
134	Илијевци	10	Видович
134	Илијевци	10	Видем
134	Илијевци	10	Св. Вид
23	Илинац	10	Витача
37	Перућица	10	Витаневац
74	Перучина	10	Видоштак
128	Пир_чев врх	10	Шт. Вид
69	Перница	10.5	Видак
109	Перунковац	11	Видети
75	Перине глав.	11	Видуша
28	Иљска гл.	11	Витош
75	Илија	11	Видуша
79	Илијино бр.	11	Витош
9	Св. Илија	11	Видуше
16	Св. Илија (десно, не види се)	11	Видим
108	Перун	12	Ведеж
28	Иљска гл.	12	Витановац
24	Паруновац	12	Витановац
11	Перчулица	13	Видуш

Табели 2: Табела учесшалих иарова шоионима са основами које имилицирају иар: Перун - Бог, или би шакав иар могли имилицираши

бр. мапе	Перун/Илија	км	Бог
16	Св. Илија (десно не види се)	0.5	Божичка р.
100	Перник, Перна	1	Божићи
88	Јез. Перуча	1	Божетница
26	Пардуш	1	Божевац
26	Пардушки крш	1	Божевац
101	Перић Село	1	Божић к.
57	Параун	1.5	Богушићи
79	Параунићи	1.5	Божићевиште
23	Св. Илија	1.5	Богићевићи
23	Илинац	1.5	Богићевићи
79	Илијино бр	1.5	Божићевиште
67	Перин кук	1.5	Богаз до (река)
62	Перун	2	Богош
101	Периновићи	2	Богдановићи
60	Илијино бр.	2	Богдиловац
48	Илијашевићи	2	Богдашићи
48	Св. Илија	2	Богдашићи
49	Св. Илија	2	Богојевић Село
101	Св. Илија	2	Богдановићи
20	Перша	2	Богдинац
113	Перушче	2	Богово Село
31	Паревица	2	Богићевац
101	Перићи	2	Божић к.
60	Перићи	2	Богдиловац
65	Илијаш	2.5	Набож
65	Св. Илија	2.5	Набож
99	Перушић	2.5	Богдановић
98	Петринић поље	2.5	Божићев врх
20	Св. Илија	3	Богдинац
1	Илинец	3	Богоројица
93	Илина глав.	3	Богатник
57	Илијина вода	3.5	Боговићи
25	Перинац р.	3.5	Богошевац
99	Периновац	3.5	Божин врх
20	Св. Илија	3.5	Божидол
100	Перна	4	Божино бр.
32	Перово бр.	4	Богућани
32	Перово бр.	4	Богућанска мах.
43	Перница	4	Богушов До
43	Перница	4	Богушовски п.
98	Петринић поље	4	Богавча
90	Перковић	4	Богдановић
98	Петринић поље	4	Божићи
94	Перин дол	4.5	Божића вршина
40	Переев крш	4.5	Богајиће
132	Пирхов бр.	4.5	Божични врх
93	Илина глав.	4.5	Богуновић
38	Илино бр.	5	В. М. Богишевац
19	Илинци	5	Богов врх
88	Перковићи	5	Божетница
51	Петрина стн.	5	Богоштица
54	Перова Бајта	5	Божин Крст
34	Перуничићи	5	Богавчев до
17	Св. Илија	5	Ман. Св. Борородице
38	Ман. Св. Илије	5	В. М. Богишевац
112	Перлин	5	Божаково
88	Перуши	5	Божетница
34	Perовићи	5	Богавчев до
57	Илијина вода	5.5	Богушићи
100	Перлинац	5.5	Божић Село
51	Илијино бр.	6	Богоштица
25	Илшьача	6	Бозољин
72	Илина гл.	6	Богдашићи
75	Илина гл.	6	Божија пећ
75	Илијина глав.	6	Богдан бр.
2	Перистер	6	Ман Св. Богородице
90	Перковић	6	Богочин
31	Перуничићи	6.5	Богићевац
31	Илинчићи	6.5	Богићевац
21	Илинска р.	6,5	Богојевац
99	Илијин таван	6.5	Божићевића врх
57	Г. Д. Илино	6.5	Богданићи
51	Перишићи	6.5	Божића бр.
100	Перлинац	6.5	Боговоља
4	Илинов врв	7	Богов грб
94	Перин дол	7.5	Божић
93а	Перуни	8	Богатник
51	Перуника	8	Богоштица
71	Илијина глав.	8	Богдашићи
76	Св. Илија	8	Богдановина
24	Паруновац	8.5	Богићевац
30	Перуника	9	Богова коса
64	Илијак	9	Боговићи
64	Илијак	9	Боговићка пл.
4	Св. Илија	9	Бозовец
64	Перово	9	Боговићи
64	Перово	9	Боговићка пл.
88	Пeратовац	9	Божетница
103	Перетовци	9	Богићева к.
25	Парчин	9	Богише
21	Илино	10	Боговина
2	Г. Д. Перово	10	Ман Св. Богородице
120	Перинкова Јама	10	Божје Поље
10	Пероник	10	Богов дол
1	Ман. Св. Илија	11	Боговица

Табела 3: Табела учесшалих иарова шоионима са основами које имилицирају Пар: Вид/ Виш - Бог, или би шакав Пар могли имилицираши

бр. мапе	Вид/Вит	км	Бог
16	Видна р.	0.5	Божица
94	Ведашица п.	1	Богуница
116	Шт. Вид	1	Бога Вас
102	Витуњ	1	Божидарице
116	Шт. Вид	2	Бога Вас
90	Севид	2	Божани
106	Св. Вид[2]	2	Боговић
58	Видовићи	2	Богдановићи
75	Видуша	2	Богдан бр.
17	Видлич	2	Боги дол
45а	Витасовићи	2	Богмиловићи
67	Витобоља	2	Богдан
100	Видова пећ.	2.5	Божић Село
137	Видошћица	2.5	Богачево, Рогачко
137	Видошћица	2.5	Богачево, Ријечко
70	В. Витао	2.5	Богдан
7	Витожић	2.5	Богатићи
37	Видеж	3	Богуновац клб.
82	Видовица	3	Божић
82	Витосовица	3	Божић
68	М. В. Видова	3	Богодол
68	Видовски гвозд	3	Богодол
62	Видуша	3	Божевица
17	Видличко крајиште	3	Врти Бог
85	Видоши	3	Боговача
85	Видовићи	3	Боговача
65	Видовићи	3	Божићи
111	Видашић	3	Божаково
57	Видена	3.5	Богаљевићи
29	Вида	3.5	Божац
25	Витанове њиве	3.5	Богошевац
76	Видеж	4	Богодол
76	Видеж	4	Божевићи
100	Видовска	4	Боговоља
48	Св. Вид	4	Богдашићи
120	Шт. Вид	4	Богу
130	Шт. Вид	4	Богина
25	Виталиште	4	Богошевица
57	Витковићи	4.5	Богушићи
76	Видеж	4.5	Богдановина
68	Видина капа	4.5	Богодол
100	Видова пећ.	5	Боговоља
17	Видлич	5	Ман. Св. Богородице
100	Видевић Село	5	Божић Село
130	Витанска Бајта	5	Богина
25	Витанове њиве	5	Бозољин
70	Витна бара	5	Богдан
35	Витшька	5	Божовљанска р.
35	Витюька	5	Божов Поток
£5а	^	5	
66	Видовац	6	Богатићи
66	Видовац	6	Бошчићи
54	Видово бр.	6	Богодо
58	Видаковићи	6	Богдановићи
116	В. М. Видем	6	Бога Вас
48	Св. Вид	6	Богишићи
100	Д. Г. Видовска	6.5	Боговоља
37	Витаневац	6.5	Божуни долови
29	Видакова превија	7	Богутовац
29	Видик	7	Божац
130	Витање	7	Мајка Божја
130	Витање	7	Богина
102	Витковац	7	Божидарице
69	Витреуша	7	Бождара
69	Витреуша	7	Богдановићи
64	Витез	7.5	Боговићи
64	Подвитез	7.5	Боговићи
64	Витез	7.5	Боговићка пл.
64	Подвитез	7.5	Боговићка пл.
53в	Видан	7.5	Богатић
114	Видем	8	Богачица
130	Шт. Вид	8	Божје
130	Витанска Бајта	8	Божје
30	Витуш	8	Богова коса
53а	Вито	8	Богатић
38	Витковац	8	Божинац
24	Витановац	8.5	Богићевац
107	Витошево	8.5	Богдин
47	Битов До	8.5	Богути
116	Видем	9	Бога Вас
131	Св. Вид	9	Божични врх
64	Витањ	9	Боговићи
64	Витањ	9	Боговићка пл.
120	Витовшче	9	Богу
26.	Витођа	9	Божанин лаз
130	Витање	10	Божје
58	Вида	10	Богдановићи
66	Видеш	10	Богишића Јчаир
11	Видуш	11	Божје
63	Витуље	11	Богановићи
22	Видојевица пл.	13	Богујевац

Табела 4: Табела учесшалих иарова шоионима са основами које бимогле имилицираши Пар: Перун/Илија - Тресак (Трескаши, Трешшено, Трусно, Кремен, Крешница, Туцањ, Варница, Севница, Муња)

бр. мапе	Перун / Илија	км	*Трес-, Кремен-, Варница-, Туцањ-, Севница-, Муња-*
24	Илијина гл.	0.5	Варница
66	Илијино бр.	0.5	Трескавица
75	Или]а	0.5	Трескавац
67	Пирица	0.5	Трешаница
91	Св. Илија	1	Крешево
68	Илићи	1	Трусина
68	Илићи	1	Кременац
75	Перине глав	1.5	Трескавац
88	Ператовац	1.5	Кремењак
68	Илинац	1.5	Кременац
20	Св. Или]а	1.5	Кременац
20	Св.Или]а	1.5	Трстеница
104	Илићи	1.5	Кремењача
25	Парчин	1.5	Варинска р.
78	М. Пирићи	1.5	Тресељевина
73	Илино бр	2	Трештена гл
79	Илијино бр	2	Тријесло
26	Пардушка гл.	2	Кремењак
20	Перша	2	Кременац
68	Петра] ац	2	Кременача
68	Илинац,	2	Трусина
77	Перучина	2	Кременице
104	Илића глав.	2	Кремењача
91	Пирнице	2	Крешево
118-119	Св. Петер	2	Севник
71	Ињина глав.	2.5	Кремени До
71	Ињина глав.	2.5	Туцаков до
72	Илина гл	2.5	Трeслице
72	Илино бр.	2.5	Трештена гл
73	Илијин врх	2.5	Тресиброд
74	Илина глав	2.5	Кременац
136	Св. Илија	2.5	Кресовица
115	Св. Петер	2.5	Кремен
77	Пераслуша	2.5	Кременице
5	Перун	3	Ђуров Трас
108	Перун	3	Кремењак
54	Илијина бара	3	Кременик
75	Илина гл	3	Трeслице
133	Перовец	3	Севец
91	Св. Или]а	3	М. В. Туцањ
25	Парчин	3	Барина
134	Илијевци	3	Велика Варница
26	Пардушка р.	3	Треска
18	Петров крст	3	Трештеница
54	Ђермани	3.5	Кременик
75	Илијина глав	3.5	Кресова гм.
79	Параунићи	4	Тријесло
131	Перкуни врх	4	Севшчина
73	Илијин врх	4.5	Прштин До
91	Св. Илија	5	М. В. Туцањ
73	Св. Или]а	4	Трештеник
71	Перчица гл	4	Кременица
37	Перовићи	4	Кременик
53в	Перајица п.	4	Кременица
56	Перчин	4	Тресница
39	Перотин	4	Кремен
70	Божур	4	М. В. Трескавац
90	Перковић	4	Муњача
91	Пирнице	4	М. В. Туцањ
70	Пирни до	4.5	М. В. Трескавац
48	Пераст	4.5	Треслица
25	Перинац	5	Туцањ
32	Перово бр.	5	Трештенац
75	Илино брдо	5	Кремено бр.
73	Илијино осоје	5	Трештеник
71	Ињина глав.	5	Кресава гомила
70	Илино бр	5	М. В. Трескавац
73	Св. Илија	5	Трескавац
49	Св. Илија	5	Трескавац
76	Св. Или]а	5	Трусинско поље
76	Св. Илија	5	Трусина
71	Перчица гл	5	Кремени До
68	Перутац	5	Кременача
36а	Перишино бр.	5	Варница
40	Першев крш	5	Трескавица
128	Перко	5	Кресија
128	Перкова печ	5	Кресија
118-119	Св. Петер	5	Кременица (511)
123	Перники	5	Кременовац
134	Илијевци	5	М. Варница
85	Перишина кош.	5	Кремењача
30	Перуника	6	Кременићска пл.
37	Перучица	6	Трескавац
66	Илијино бр.	6	М. Трескач
74	Илина гл	6	Трештеница (809)
73	Илијино брдо	6	Трескавац
75	Илијина глав	6	Кремено бр.
76	Св. Илија	6	Трусина пл
5	Перун	6	Кремен
104	Ператовац	6	Тученац
118-119	Св. Петер	6	Кременица
123	Перичник	6	Кременовац

54	Первани	6	Кременик
26	Пардушка гл.	6	Треска
128	Перкова Пушта	6	Кресија
65	Перца	6	Кремеш
5	Перун	7	Треша
131	Перкуни врх	7	Севница
24	Илијина гл.	7	Кремењак
60	Илијино бр. (294)	7	Крешнице
73	Илијино бр	7	Трештеник
74	В. Илија	7	Трештеница(809)
73	Илијин врх	7	Трескавац
65	Илијаш	7	Кремеш
84	Перково	7	Трисковац
75	В. Илија	7	Кресова гм.
90	Перковић	7	Триштеница
90	Петриновица	7	Муњача
101	Перић Село	7	Кресовићи
108	Пераси	7.5	Кремењак
30	Перуника	8	Кремиће
65	Св. Илија	8	Кремеш
101	Перна вода	8	Кресовићи
101	Сува Перна	8	Кресовићи
118-119	Перичник	8	Севник
43	Проун	8	Трескавац
79	Илијино бр	8	Трештеново
86	Св. Илија	8	Кремењача
56	Петриша	8	Тресница
74	Перучина	8	Трусинско поље
116	Петрусна Вас	8	Кремењек
70	Пирни до	8	Трештено брдо
37	Перовићи	8	Кремен до
37	Перовићи	8	Кременички п.
70	Илино бр	8.5	Трескавци
74	Перучина	8.5	Трусина
77	Св. Илија	8.5	Кременице
86	Петровац	8.5	Кремењача
79	Параунићи	9	Трештеново
10	Пероник	9	Треска
20	Св. Илија	9	Големи кремен
60	Илијино бр	9	Скресци
48	Св. Илија	9	Треслица
48	Илијашевићи	9	Треслица
75	Илина гл	9	Кресава гомила
73	Илијино осоје	9	Трештена гл
78	Перкуша	9	Тресељевина
118-119	Перичник	9	Кременица
56	Перац	9	Тресница
108	Перићи	9	Кремењак
60	Илијино бр. (236)	9.5	Крешнице
79	Параунићи	10	Трескавац

48	Перуница	10	Треслица
73	Илијин врх	10	Кремени До
79	Илијино бр	10	Трескавац
19	Илинци	10	Кременица
20	Св. Илија	10	Трештена бука
3баб	Божурова глав.	10	Кремењача
18	Петров крст	10	Кременица
91	Перишић	10	Крешево
100	Перлинац	10	Кременита гл.
34	_Пер_овићи	10	JГдесова коса
21	Илино	11	Тресибаба
21	Илинска р.	11	Тресибаба
74	Илијина гл	11	Трештеница
18	Св. Илија	11	Трештеница
19	Периш	11	Трештена ч
78	Илица	11	Тресељевина
118-119	Перичник	11	Кременица (511)
59	Перковићи	11	Крешници
86	Перковићи	11	Кремењача
34	Перуничићи	12	Тресова коса
79	Илијина гл.	12	Трештеница
43	Перов км	13	Трескавац
19а	Периш	13	Тресибаба
100	Перлинац	13	Д. Г. Кремен
29	Перуника	14	Кремењача

РЕЧНИК НЕКИХ СЛОВЕНАЧКИХ ТОПОНИМА

Према: Јанко Јуранчич, *Словенско-србскохрвашки словар. Словенско-хрвашски или сриски рјечник; Словеначко-срискохрвашски речник.* Друга, поправљена верзија. Државна заложба Словеније; Иро "Школска књига",Љубљана, Загреб 1989. ипрема Др Албин Вилхар, *Словенско-србскохрвашски Словар.* ЗаложилаЈугослованскакњигарнавЉубљани. 1927.

вас=село
вид =вид
видец - видовњак, пророк
виден -дна -о = видан, видљив, уочљив
вол = вол; *вирежни воли* - волови за вучу, теглећи
волар = волар, говедар
воларица = говедарица
волчје = *м. мн. в. волк; волк* = вук, курјак; *волчин* = вучји; *волчјак* = вучјак (пас); *Си. Волчино* - Доња Вучја; *Сг. Волчина* = Горња Вучја; *волчица* - вучица, курјачица; *волчји* = вучји
вран = вран, гавран, 2. експр. враг, ђавао; *врана ж* врана= *црна, сива*
вран -а -о, црн: = вран коњ; *вранец* -нца - *м* = вранац
врањи -а -е врањи: = *-е* гнездо
грич = брежуљак
дева =дјева, дева, дјевојка; *девица* =дјевица
дедец =мушкарац, обично старији; *дедина* = баштина, очевина, дједовина
живец = живац, нерв
живен =животан, виталан
јар =јари, рани, млади, пролетни;*јар* =љут, врућ, усијан
јарчек - пролетно јагње; *јарчек* = јарчић; *јарчи* = овнујски, овчји јарча кожа, јарче крзно; *јаре* =јагње; *јарец* = ован, похотљив, путен човек
јарчица = млада, пролетна кокошка
јурјево = Ђурђевдан
коњарски = коњушарски
коњичек = коњиц, коњче, коњчић
кош = угао
коиа =кладња, купа
кук = кук, камени врх, купает брежуљак
куиа = купа, гомила, хрпа
куриши = ложити; *куриво* = огрев, гориво
курјад = кокоши, перад, живина; *курјак* = кокошиња поган, кокошије ђубре; *курји* = кокошји, кокошињи
лешница = година, год
лешник = година, годиште, годишњак
лешовишче =летовалиште, туристичко место
леденик = ледењак, ледник, глечер
ледик = ледичан, неожењен, неудата

моришче =губилиште, стратиште
иеруш = крило, брада; *иерушасш* = криласт, крилат; *иерушница* = крило
иерушнина =перад, живад, живина
иешелин = пијетао, петао, пијевац, певац
иешех = -еха, *м* пијетао, петао
иеч = стијена, стена, литица, du/ал, спиља, пећина
иисаница = *дијал.* ишарано ускршње јаје (као топоним, можда, обележено дрво, као што је то Запис код Срба - СП)
рожа = ружа
рожанец =довратак
рожен = ружин
рожен -а -о = рожан, рожни, од рога
руша =буд, бусен
рушнаш -а -о = бусенаст, бусенит, бусовит
роженица ж - посуда, суд у облику рога
шичји = птичји
шребеж- м = требежина, крчевина, млађи, рећи слојеви тресета
шриглав - ава - о троглав; *шроглав* - ава -о = троглав
церје и церје *с* = церовик, церова шума
храсшје = храстовље, храшче; *храсшина* = храстовина
хриб = *м* хриб, бријег, брег, брдо
худ = љут, зао; *худи* = ђавао, нечастиви; *худич* = ђавао, ђаво, нечастиви
Шш. Вид и *Шенвид, Шеншвид* = Св. Вит
Шеншјур = *Св. Јуре* = Св. Ђорђе
Шмаршин = Св. Мартин

КОМЕНТАР ПАКЕТА ТОПОНИМА НА МАПАМА

Маиа 1. Охрид

Два пакета топонима: 1. Св. Илија - Илинец - Велгошти - Велестово - Исток - Богородица; 2. Волино - Моровиште - Требениште - Требишки рид - Боговица. О траговима Белеса *(Велгошши - Велесшово - Велешше),* Волоса *(Волино).*

Докуменшација:

Постоји једна легенда везана за манастир Св. Наум код Охридског језера, према којој мечка оре у плугу зато што је појела једнога вола и била осуђена од св. Наума да мора сада да помаже у орању. Живанчевић (1963) сматра "да је у овом ритуалу мечка териоморфна епифанија словенског Белеса". Трагом овога указивања Никое Чаусидис налази и друге примере из фолклора у Македонији. У широј околини Охридског језера наилазимо на предања о словенском хтонском богу. "На неточном брегу Језера налази се село Велестово, а над њим рид Триглауш. На западном, северном брегу налазе се села Велишта и Велгошти (последње, као и у граду Велесу, са црквом која је посвећена св. Димитрију). Још више, на граници са Албанијом је село Црнобоци, што је у односу са битољским селом Црнобуки, те се може повезати са именом словенскопаганског Црнобога. Као што је познато, пагански хтонски бог је, са христијанизацијом, био идентификован с ђаволом [...]. На то указује и чшњеница да су Чеси у 15. и 17. веку Волоса назвали ђаволом". "Охридски топоним (Триглауш - С.П.) упућује на могућност за друго решење (од Тригловуша, Триглавуша?). На везу између Триглава и Белеса - Волоса, можда упућује и култ Триглава у граду Волину, у чијем је називу садржан корен *'вол-' [...].* У изворима ...се спомиње један жрец који је служио идолу (Триглавовом) у Велегошћу - опет топоним са кореном *'велс-,* који се, осим тога, сасвим поклапа са охридским Велгоштом" (Чаусидис, 1994: 396-8).

Маиа 2. Охрид -Бишола

1. Илино - Певчец - Самарница; Перово - Перистер; 2. Дабје - Кривени - Ђават - Ђавато - Дива кобила.

Маиа 3. Охрид -Бишола

1. Илинска пл. - Св. Илија - В. М. Илино - Илиница - Перуника - Церово -Ountain Пералије - Коњарник- Кобле; 2. Сунце - Љубен - Цер - Баба Сач - Старци; 3. Тројанова Ч. - Г. Д. Дивјаци - Илинец. "Према народном веро-

вању, перуника се сматра за 'мртвачко цвеће' и директно је повезана са светом мртвих. До данас још, на многим гробовима у Македонији може се видети како расте перуника" (Вражиновски 1998: 23).

Маиа 4. Прилей

1. Бабуна - Весна Баба - Перуника - Илијин Врх - Самар - Цер - Церот - Илијин Врх; 2. Дабов Врв - Дабор - Девол - Грбавец - Дабица - Богов Грб; 3. Јарковец - Пореница (асоцијација: Јаровит - Поревит): 4. Бозовец - Баба - Козјак - Тројаци. Поред Бабуне и Перунике су Мукос и Мукошка река; асоцијација на Макошу?

Докуменшација:

О значењу топонима Бабун: "Тако се зове планина у средњој Македонији између Прилепа и Белеса, која почиње код извора ријеке Исток недалеко од Пећи [...]. *Бабунци* село у Боки. Значи зацијело насеље слиједбеника ове херезе. Да име планине *Бабуна* стоји у вези с називом *бабун* 'богумилски херетик', како се досада обично узимље, излази одатле, што у тој планини постоји село *Богомила"* (Skok, I, 1971: 84).

Маиа 5. Прилей - Демир Каиија

1. На Козјаку су: *Перун - Трибор* - Ковачевска Чука - Ђуров Камен; 2. *Перун - Вишолишка река - Вишолишки Рид - Вишолишше* - Св. Илија - Кремен - Петле - Коприва - Церика - Ђуров Трас; 3. Дабов Дол - Власов Град; Трајковец - Тројанов Шопур - Пореница; 4. Живово - Деда - Даба. Корелирају: Трибог =Троглав -Триглав - Перун; Перун - Вид; Дајбог - Тројан - Поревит.

Докуменшација:

1. Чаусидис анализира терен на коме су забележени топоними: *Перун - Вишолишше.* "У Мариову, на планини Козјак, 6 км југозападно од села Витолишта, налази се врх *Перун,* висок 1704 метра [...]. Као и у претходном случају, овај је топоним јединствен факт који нас води староме култу Перуновом. И овде на њега указује култ св. Илије, нарочито значајан и снажан у овоме крају. Манастир са црквом је посвећен св. Илији а налази се 8 километара западно од Витолишта, поред некадашњег села Мелница. Но његов је култ жив и у самом Витолишту, на чијем се северном рубу налази, рекло би се, 'култна зона' села [...], коју сачињавају: камена трпеза, лоцирана на врху благо издуженог брега, гробље око н>е, црква, посвећена св. Илији и, над њом, заравњени плато 'Ор'лишче' - место на коме се некада на празницима играло коло... И овде се Илиндан слави 2. августа, када једна трупа старијих сељана оде на гребен спрам

Витолишке цркве Св. Илије, где се, крај железног стожера [...] коље во, који је кушьен од пара свих сељана. Месо се пече на неколико огњишта, лоцираних на самом гребену" (Чаусидис, 1994: 436-438). Ту је још једна црква Св. Атанас.

2. "Забележено је да је ритуал у Витолишту, у поређењу са оним у Дејловцима, изгубио много од својих исконских карактеристика, који је у двема светитељским црквама примио хришчанске елементе. Но, и поред тога, топоним *Перун,* жртвовање сеоског вола, припрема хране и колективно једење жртве на отвореном простору, на више карактеристичних каменових трпеза (не случајно, прилично удаљених од цркава), упућују на старију - нехришћанску традицију. Осим самог ритуала и топонима, са кулом ка Перуну воде нас и месна предања. Сељани кажу да на врх *Перуна,* у шуми 'нема бора, а да није ударен громом'. Верује се да од тога врха долази невреме и снег. У оставштини књижевника Сталета Попова (пореклом од Мариовскога краја) забележено је једно предање о овоме врху. Оно садржи изванредно архаичне елементе који топоним *Перун* (чије значење је, иначе, данас сасвим заборављено) повезује са ликом паганског громовника и са споменутим мариовским обредом, за који верујемо да је до недавно њему био посвећен. Према овом предању, на планини *Перун* у Мариову некада је живео ЗМАЈ. Он је имао крила под мишицама, тело му је било обрасло русом косом, а из очију су му избијали светлосни зраци. Претварао се у разне животшье или невидљива бића, а имао је моћ да контролише читаву природу. Ова су му својства омогућила да се прогласи за цара 77ер_ун-планине и читаве Мариовске равнице. Он је владао из свога града - престонице, која је била на врху *Перун*-планине а назван је Недин град, према имену царице (односно његове жене). Поред осталог, овај змај се, према предању, сударио са једним другим змајем (Теле-пашом) са воловском главом, који је био настањен у пештери Добро Поље. Борба између њих (обојица су претворени у облаке) одвијала се на небу, и била праћена громовима, муњама и градом, па је Теле-паша био приморан да побегне. Аналогну ситуацију (предање за односни топоним и присуство митскога змаја) имамо и у једном руском предању из Новгорода. У њему се спомиње *змај Перун* ('змий Перюнъ') за кога се каже, поред осталога, да је живео на риду Перин (тј. у Перунскоме скит-у) У Новгороду" (Чаусидис, 1994: 438-9). Податак је преузео из огледа Јордана Иванова, *Кулш Перуна у Јужних Словена.*

Чаусидис прихвата унеколико проблематичну тезу Иванова и Топорова да је Белее хтонско божанство, и да се соларни Перун - као његов антипод, туче с н>им. "У науци је прихваћено уверење да је један од основних сижеа који се повезује са ликом словенскога Перуна његова борба са хтонским богом Волесом - Велесом. Овај сиже у мариовском предању можемо да идентификујемо као борбу 'перунског' змаја и змије Телепате који својим животињским изгледом (воловска глава) и хтонским

характером свог пребивалишта (пештер) одговара *Велесу* (господару подземнога и покровитеља добитка и животиња). На крају, 'перунског' змаја са ликом Перуна повезује и својство цара" (Чаусидис, 1994: 439). За доказ те тезе наводи Иванова и Топорова, а у прилог "царског" у структури Перуна и Чаусидис наводи став јермонаха Спиридона из 18. века о јужнословенском обреду за добијање кише, којом приликом се "момак у маскираном приказању назива 'краљ Перун'" (Чаусидис, 1994: 439).

3. У имену "Трибор може се претпоставити скривена старија форма *Требор,* односно од *шреба* 'место на коме се приноси жртва'" па би "Трибор означавао изабрано место на коме се приноси жртва у част божанства Перуна" (Вражиновски 1998: 22). Но, постоји још једна могућност тумачења - да "Триглав потиче од имена Тројан. Триглав се често идентификује са Трибором. Термин *бор* означава и *бог.* Отуда и топоним који се среће у Маврову, Трибор. За порекло топонима Трибор, према нашем сазнању, постоје два објашњења. Према једном објашњењу, образложили смо га у вези са божанством Перуном, а према другом, израз је повезан са божанством Трибор. У једној песми из Врања Трибор саветује девојкама: *Триборе им говорив: I...I Ђел море дилбери ђел! I...I 'Узмише се љубише се'"* (Вражиновски, 1998: 29).

5. "Поред Перуна, Белеса и Морена [Дајбог] је четврто божанство које се среће у македонској народној традицији, конкретно у Мариову и то само у једном извору. Найме, једна од наших информаторки из села Крушевице, одређујући функцију Перуна и Морена истакла је и функцију Дабога, како је она именовала ово божанство, као бога који даје, односно 'бог рађања', што значи бог живота. У вези са својим казивањем, она се позива на своје претке. У њеном дворишту откивамо камен у облику човека који подсећа на идола непознатога божанства" (Вражиновски, 1998: 32-33).

Маиа 6. Демир Каища

1. На црти топонима хтонске структуре је следећи пакет односа: Голем Влас - Змиорница - Трајанов камен - Крњево - Бабин гроб - Дабниште - Дабовец - Св. Врач - Дабовиште - Криви Дабец - Крњево. Недалеко је и пакет ликова хтонске мотивације: Моренски Вршник - Моренско Поље - Марена, као и Морче.

Маиа 7. Шшии - Берово

I. *оиозицција:* а) Баба (Требичино) - Бабина ч. - Калуђерица - Змијова дубка - Злеово - б) Дедино - Перунига Копита - Бела Глава. II. *оиозиција:* а) Переица - Св. Илија - Белотино - Бела р. - Седларци - б) Васшьево - Василица - Дабила - Волчо Поле - Бабин Рид - Куклиш - Дивља ч.

Маиа 8. Берово

Хшонски ликови: 1. Дива - Дабовец - Драколов Чукар - Волчије бр. - Велики Требомир; 2. Дивидија - Ђаволов дол - Момен рид - Грбовец - Материца. *Оиозиција:* 3. Витанска м. - Дабовска ч.

Маиа 9. Госшивар

1. *Соларни ликови:* Видуше - Вељо брдо - Ростуша - Росоки - Русин - Требиште - Требишка рупа (Световид - Хоре - Требиште); 2. *Оиозиција* а) Св. Илија - Старци - Кривци (петлови); б) Дебар - Ман. Влаовац - Волниште - Мечкин дол; 3. *Оиозиција:* а) Богдево - Богдевска р. - Беличица - Храст; б) Бабин камен - Црни камен - Кукољ, али и Влајница.

Маиа 10. Скоије

1. У преплету је пакет опозиционих појмова: а) *соларне мошивације:* Илино Брдо -Ковач -Седло- Битово - Вишна - Белавојца - Јара чука - Пероник-Боговдол-Козјак-Мирскавода- Белица - Старец; б) *хшонскемошивације:* Дабојча - Даб - Црнешница - Баба - Виље коло - Невести гроб -Волче - Волчица - Вражја воденица - Црнопешт - Црна буча - Куклаица.

Маиа 11. Скоије

1. На левој вертикали следе а) осим два соларна лика: Белешница - Видуш, углавном б) појмови хтонске провенијенције: Велешки Дол - Калуђерец - Куклаица - Баба - Бабино колено - Бабин до - Девич - Грешница - Требино - Требенски равенци; 2. У центру вертикале су топоними, симболички у знаку Перуна: Божје - Бијеш - Клепало - Церов врх - Церпоље - Копривничко брдо - Перчулица - Бели камен - Старец; 3. Горњи део десне вертикале у знаку је Бабе: Бабуба р., Бабуна пл., Бабуна крај - Бабина рупа. Старец и Баба кореспондирају. Ту је и насеље Богомила, који са Бабуном указује на преостатке старе хришћанске јереси. Дакле, реч је о концентрации главних митолошких ликова: Вид, Велеш, Бог, Девич, Баба, Старац.

Докуменшација:

Већ смо указали на Скоково спомињање планине *Бабуна,* односно да је *"бабун"* истозначан са *"богумилски херешик",* али и са селом у близини које се зове *Богомила.* У наставку Скок каже: "Друго село *Техово* налази се на ријеци *Бабуници* у истој планини. Постоји још и име племена *Бабуни,* које Г. Балашчев убицира у близини Битоља. Име је дакле потврђено и у антропонимији, топонимији и у изведеницама: као придјев, апстрактум на *-ија,* као етникум на *-ьц* и име ријеке на *-ица."* (Skok, l, 1971: 84).

Маиа 12. Белее

I. Белес - Св. Илија (врх) - Св. Илија (планина) - Бабуна (врх) - Бабуна (насеље) - Бабуна р. - Мечкин дол. 2. Средшшьи део чине: Витанско поље - Витанци - Бабуна - Дабовић - Вилајновић - Кривеник. 3. Доњи средишњи део *оиозиција:* Бабуна - Самовилец - Церовица - Мечкина Вода - Дабје - Крнин. 4. У десном доњем делу су: Св. Илија - Космач - Дабје - Седло.

Докуменшација:

Н. Чаусидис је, анализирајући конфигурацију топонима на овоме простору, и поводећи се за Пајскер-Пиларовом теоријом о дуалистичком систему словенских богова, установио следеће. Два су лика у опозицији: *Св. Илија - Белее.* "Трећи локалитет у овој групи налази се испод падина врха Свети Илија, на супротној страни од средњовековног града Белеса и манастира Св. Димитрија. Ту нема топонима Перун, но на његовом месту постоји посредно указивање назива за град Белес и патрон споменутог манастира, лоцираног на супротном брегу Вардара. Найме, у више научних студија, почев од студије Пилара и Пајскера - до савремених - Иванова и Топорова, Гејшора и других, указује се на опозицију небеског и хтонског божанства у словенском пантеону која се манифестује преко имена самих божанстава и преко бројних топографских ситуација, према којима један брег на некој реци носи назив небеског божанства (Белбог, Вид, Перун), а други име хтонског божанства (Црнбог, Волос, Велес). Такву ситуацију затичемо и овога пута, само што је значење небескога бога пренесено на његов христијавизован пандан - св. Илију. То се догодило и са супротним брегом, где је значење Белеса - бога добитка и трговца, као и у другим бројним случајевима, преузео св. Димитрије, светител> са истим доменом покривања" (Чаусидис, 1994: 441 и д). "И овде се, јужно од самога врха рида Св. Илија, на падини налази извор на коме се сваке године 2. августа Велешани скупљају и том приликом се приноси жртва и ритуално једе". Вражиновски, пак, сматра да "о траговима култа Велесовог говоре и македонска лична имена Веља и Вељо и презиме које произлази од овог имена - Вељановски" (Вражиновски, 1998: 29).

О планини Бабуна извештава и Фасмер: *"Бабуни* пл. 'јеретици, богумили' [...], припада српх.-црксл. *бабуни* [...] повезано са именном планине *Бабуна* између Прилепа и Белеса" (Vasmer, 1, 1953: 35).

Маиа 13. Велес

1. Леву горњу вертикалу чини опозиција: а) *Илинден,* на једној, и следећи пакет топонима хтоничне мотивације: б) Марино - Русалијско гробље - Требоши - Лисичје - Дабче - Моране - Вражале - Црни врх; 2. доњу десну хоризонталу чине хтонични ликови: Девија бајир - Црни врх - Св. Петка (Мокоша) - Летевице - Мечкин рид - Кожље - Ман. Св. Богородица - Мучи баба - Попадија; 3. горња десна хрозонтала у знаку је три врховна божанства: Перуна (Илијин врх) - Живе (Живиње) и Тројана (Троје). Атрибути соларних богова су: Петловац - Коњарска кочиница - Г. Д. Ср. Коњаре - Тудоровце. Види се основа четири топонима "коњ" кореспондира са Тудоровце, тј. Св. Тодором, симболом Трачког коњаника.

Маиа 14. Куманово

1. Доминантан пакет топонима у средишњем делу мапе чини женско божанство *Макошка* (Средња, Ђурђева, Мишина, Даљна) са окружењем: Живаљево - Бабица - Крилатица - Калуђерица - Куклица. Женско божанство на овом простору прате следеће животиње: Псача - Лисац - Мечја глава. 2. У окружењу овога пакета топонима, посебно Куклице и Макошке су соларни ликови: *Видим - Св. Илија* иду свагда заједно; придружује им се Руђинце. 3. Три топонима: Вражогрнце - Вражја чука - Врачевце. Индикативни су топоними Перос и Перина. Перину окружују: Кокошиње и Вучковци - Вукосија, атрибути врховног бога.

Докуменшацща:

"У Македонији се срећемо са више топонима који су повезани са култом Перуна, као: Пирин, Перин, Перун, на пример, врх Перен у Кумановском округу, на планини Козјак, изнад села Дејловце. У Маринову се налази врх Перун изнад села Витолиште" (Вражиновски, 1998: 22). О неколико топонима са основом "враг" на овој мапи и мапи бр. 15 говори и Миленко Филиповић у својој студији *Горња Пчиња.* Он најпре упозорава како је "у топонимима очуван старији наш народни израз ('враг') кога је из живог народног говора у овој области истиснуо туђи назив 'ђаво', који нам је дошао са хришћанством", а затим додаје да је "23 км јужно од Шајинаца, коса *Вражја Чука".* Сви су ови топоними "сведоци жилаве борбе коју је водило хришћанство са нашом старом народном религијом и то су, врло вероватно, прехришћанска култна места" (Филип., 1955: 103). У овом крају има и других успомена на старе култове. Осим *Русалије* ту је и "име брда Св. Илија, село Петрово у Д. Пчињи зове се и Недокрстеник итд." (Филип., 1955: 103-104).

Маиа 15. Куманово

1. Ова мапа је у знаку *Перуна,* односно Перена. *Перен* окружују: Перало - Самарак - Козјак - Козјачија (више варијанти); у близини су: Старац - Враготурци, затим, Ђерман - Коњски рид - Војнова - Илинска мала. Русалије - Паклиште - Мечњак. 2. У горњој хоризонтали је прва опозиција топонима: а) Русце - Бели врх; б) Св. Петка - Кукавица - Требешиње; Друга опозиција: а) Црновце - Злодовце - Бабина Пољана - Св. Аранђел

б) Видибор - Св. Илија - Човечја гл. - Вишевце - Мачевиште. Вид и Илија (Перун) иду заједно. Занимљиво је да се овде јављају још два топонима са основом "Враг": Вражји камен и Врајжа клисура, о чему постоји више легенди.

Докуменшација:

Чаусидис је анализирао терен на коме се налазе топоними: *Перен* и село *Дејловце* у Кумановском срезу. "Врх Перен висок је 1326 метара и налази се североисточно од Куманова, у планинском месту Козјак... Крај самог врха Перена је 'Крст' у подножју врха а спроти њега је локалитет 'Свети Илија'" (Чаусидис, 1994: 427 и д.). "Ту се сваке године 2. августа празнује Илинден, главни празник села Дејловце". "Ритуал започиње ујутру, када на локалитет долази неколико сељана који ту кољу *црног овна* који је купљен од пара који су заједнички сакупили сви сељани. Ту се, на импровизованом огњишту, ован пече. Негде пре поднева, придолазе жене и остали сељани са обредним погачама и другим јелима. Кум - главна личност која руководи ритуалом, на кладенцу, који је украшен крстом, цвећем и запаљеном свећом и 'дариван' новцем, посвећује погаче са вином и маслом [...]. Тиме започиње скуп тј. 'збирштина' или 'скупштина' [...]. Потом се седне на камену трпезу, која може да прими и до 50 л>уди [...]. Када се заврши јело, изабере се нови кум за следећу годину [...]. За разлику од ритуала на 'Крсту', код овога 'скупа' нема игре, песме, свирке и весеља. На посебну озбшьност и строго сакрални карактер овога ритуала указује и чињеница што раније њему нису смела да присуствују деца" (Чаусидис, 1994: 434)

"Најстарији сељани" причају како се почео прослављати светац. У селу је било болести, а један сељан је уснио да се село може ослободити несреће ако се нађу "два момка - близанца, који he упрегнути у јарам пар црних волова и да њима заору бразду око границе села, а потом, на 'Илинском кладенцу' закољу црног овна". Тако су Дејловчани урадили "и тако изводе ритуал сваке године све до данас" (Чаусидис, 1994: 434-5).

Како М. Филиповић коментарише један број топонима са основом "враг" на овој мапи? "Већ у Доњој Пчињи, у хатару села Шајинаца је *Вражји Камен* а на њему *Ђаволешка Црква.* [...] То је моћна стена која влада тим пролазом и која влада фантазијом и верским представама Пчшьана. Много се прича о тој стени и цркви на њој, као и о ђаволима који ту бораве". Још се "много прича о ђаволима који се приказују људима испод *Вражјег камена:* иде човек путем ноћу па га узјаше нешто црно и ел.". У Шајинцима има много прича о ђаволима који присуствују на свадбама. Овде се зна да "је сва сила ђавола у капи" те му је сељаци на свадби украду и терају, онда, ђавола "да игра". Има доста прича о зидању "цркве крај Пчиње" у чијој су близини, "на Вражјем камену становали ђаволи", па све што народ сагради у току дана, "то би ђаволи у току ноћи у женској мэрами изнели на Вражји камен. И, тако је постала црква на Вражјем камену. Та црква је била запуштена, па су је обновиле жене" које би долазиле у цркву "петком, а највише на Велики петак. Црква је посвећена св. Петки. На Вражјем камену има шушьа стена кроз коју се провлаче нероткиње" (Филип., 1955: 102-103). Найме, "нероткиње покушавају на разне начине да би стекле децу. У овом крају је веома у обичају да одлазе на Вражји камен да се провлаче кроз шушьи становити камен, па на том камену оставе као прилог (који узима црква) вуну, чарапе, ћилим и ел." (Филип., 1955: 72). На простору Горње Пчиње у словенско доба "дејствовало је неколико хришћанских мисионара аскета, који су и данас у особитом поштовању у овој области" - као што је Прохор Пчшьски. "Хришћанство је, у борби са старим култовима, поставило и цркву на Вражјем камену" (Филип., 1955: 103).

Када је реч о топониму *Ђерман,* који смисаоно корелира са Перуном - громоносцем, али и са Јарилом и Скалојаном, М. Филиповић је забележио како је и у врањском и пчињском крају "Празник *Ђерман* (12. маја по ст. кал.) веома строго празнован, због града". "Тог дана девојке праве Термана', лутку или идол од земље, сличай човеку, и над њиме врше све обреде и обичаје као што се врше над умрлим човеком [...]". То се ради у време "кад се жели киша или кад се жели суво време [...]. Герман за сушу прави се од метле и крпа. Пошто га оплачу, сахрањују га" (Филип., М. 1986а: 121, 122). Не изненађује, отуда, велики планински масив *Ђерман* који је свакако повезан са митским бићем Германом. У овом контексту индикативног је значења и топоним *Вршоломушка* који кореспондира са св. Вартоломејом, свецем, о коме Филиповић каже како је као и "Ђерман, раније строго празнован и *Вршоломеј [...],* такође због града" (Филип., 1955: 99).

"У овом крају има и других успомена на старе култове и верске прилике, као што су нпр. називи места Русалије (напр. Русалијско Гробље изнад Трговишта...)" као и топоним Св. Илија (Филип., 1955: 103-104).

Маиа 16. Власошинце

1.Средишњидеодесневертикалечинипакет блиских ликова словенског пантеона, соларне и хтонске провенијенције: а) Божица - Видна; б) Бабин гроб - Невеста - Дјединова мах - Дедичина мах; в) Марчева ч. - Марчева мах., и пратећи атрибути ових пакета: Самар - Јарчев п. - Бели камен - Јарац; Мечит - Дивљачка. Свима њима заједничка је *Требачина мах. 2.* Доњидео исте, десне вертикале чине: а) Видим - Ладков Д. - Д. Г. Љубата -Виљеколо(којепрати М. Мечит - Мечка - Бесна кобила - Лисински преслап-Црникамник-Црнар. - Змејчева мах- Вшъеколска дол. - Виљекоштица) и в) Св. Илија - Божичка р. Свима њима је заједничка *Требеника мах.* 3. Топоним Совршец - је нејасан. Занимљив је топоним: *Власинско језеро,* али и Влашки дол, а, нешто источније од Божице је и Влашки рид.

Лева вертикала садржи два топонима са основом *девојка* и један *невесша:* северно је Девојкин камен, коју прате махом хтонски атрибути: Ружица, Козница, Влашки дол, Лудна глава, док Девојку у доњој зони прате соларни атрибути и могућне импликације соларних митских ликова: Богошевце - Богошевски рид, Рашевица, са атрибутима: Соколовац, Самар, Кон>ски рид, Капа.

Докуменшација:

О три карактеристична топонима: *Виљеколу, Власинском језеру* и *Девојкином камену* сачуване су неколике легенде које је Милан Ђ. Милићевић забележио у *Краљевини Србији.*

"Код *Сшрешера* је преслап *Вшјеколо,* који се, као падина, не може видети из далека, него се свакад радозналу путнику из далека показује лепи врх *Сшрешеров,* као обележје *Виљеколу. Виљеколо* се даље чује, а *Сшрешер* се даље види". Код тога преслапа, наставља Милићевић, "међу изворима *Вреле Реке* и *Вшјекошшице,* има једно коло, као какво врло велико гувно. На средний тога кола, где би био стожер, кад би то било истинско гувно, земља је малко издигнута. И ивица томе колу виша је од остале земље, као да ју је неко навалице ивичио. - Ко је градио то коло? Шта је ком оно требало на том месту? [...] - Сељаци из околних села на питање: шта је то? одговарају: да је то *Виљеколо,* то јест *коло горских вила* које ту играју своје вилинске игре; а оно место што је издигнуто на средний, веле да је за свирача, који свира тим планинским играчицама. Граница српско-бугарска ударила је посред *Вшјекола.* [...] Кад је копан гранични јарак, ни један од сељака из оближњих села није хтео ударити будаком у Виљеколо, бојећи се вила; него су га раскопали неки Турци војници, који су се ту десили. И сада се трава око Вшјекола коси, а на самом колу нико не сме ни сламке да узбере" (Милић., М.Ђ., 1884: 273-274).

Легенда о *Власинском језеру.* "Околни сељаци причају да у Власинском Језеру живи некаки *црни водени бик.* У старо време, веле они, бик је тај ноћу излазио из воде на обалу, пасао траву, и боо се са сељачким говедима, која су пасла око језера. Он је, на тај начин, поубијао многа говеда сељацима. Најпосле досети се некакав ковач, те своме волу окује рогове гвожђем, и пусти га на пашу крај језера Власине. Водељак изађе, као обично, и полети на ковачева вола, да га прободе, а кад га овај мазне својим окованим рошчићем, он заборави и пашу и бодење, него стругне натраг у језеро. - После тога, говеда су, вели прича, била мирна од воденог бика. - Само године 1827, пред рат руско-турски, и пред годину 1876, кад ће се закрвити Срби и Турци, бик је, веле, из језера тако страшно букао, да се је сва околина тресла, и из воде су избијали на површину велики клобуци. - То причају Власинци и Црнотравци, који су језеру најближи" (Милић., М.Ђ., 1884: 279).

Ова легенда кореспондирасапредањемзабележим у околини Охридскогјезераи односи се на Велеса. Да ли Власинско корелира са Белесом?

Легенда о *Моми девојци.* "На десној страни моравској, у Клисури, у хатару *сепаДуиљана,* има много каменова који стоје усправно, као какве пирамиде. Једна таква стена из далека јако личи на оне статује које представљају грчке богшње. Тај камен зову мештани *Мома* (девојка), а Арнаути су га звали *Цеиа* (девојка). - Мештани о тој каменитој моми (девојци или цепи) причају ово.: - Горе по брду, изнад места где данас стоји каменита Мома, по камењу, било је село. Из тога села људи су слазили на Мораву да захватају воду. Жене и девојке обично су на Морави белиле платно и прале рубље [...]. - Девојка једна сиђе на Мораву да бели платно; за њом пође од куће мало куче, које је она врло волела. Девојка је белила платно, а куче се играло, па најпосле, кад угреје врућина, завуче се негде у хлад и легне. На један мах девојачка мајка, видевши из далека турску војску, зaвиче ћери својој да бежи кући. Девојка сабере платно; метне га себи на главу и пође, али се сети кучета, које је веома миловала, и стане вабити га. Нестршљива мајка учеста викати ћери да бежи, а пи, измичупи, често се освртала и застајкивала, да би добавила куче. У једном таком застанку мати смотри ћер да не иде; па, мислепи да се она освpће да гледа војнике, цикне и прокуне је тешко: - Еј ћерко, ћерко, да Бог да окаменила се и ти и твоје псето! Клетва се збуде! [...] И девојка с платном на глави, и ниже ње псето, претворе се у камен! То се данас зове *Мома.* По тој моми, зову многи и овај зеснац *Мамина Клисура,* ма да има и друга *Момина клисура* чак иза Витоша" (Милић., М.Ђ., 1884: 330-331). Дакле, и овде је реч о прогоњеној девојци, која се везује за уобичајени амбијент: воду, реку, вододерину. *Момин камен* је у овој легенди, а према Пиларовом сценарију, доиста, са "десне стране Мораве".

Маиа бр. 17. Пирош

1.Уцентралномделудоминира:Вмолич. Горњикрак ове планине чине: а) с једне стране Видлича - соларни ликови: Св. Илија - Рсовац - Росомач, са атрибутима: Штит - Ковачево - Церов дел - Столовати цер, б) са друге стране горњег дела хтонични атрибути: Влчје - Мечија гора - Курјак - Черта - Кукла - Вражја гл. 2) У доњем делу *Видлича* су елементи соларних ликова: а) Св. Тројица - Боги дол - Петловица - Спасова ч. - Ковачева гл, али и б) хтонских: Баба луга - Д. Г. Криводол - Грбетица - Ман. Св. Петка. 3. У захвату Старе планине су атрибути хтонске врете: Дабчин п. - Мучибаба - Црнак - Мачуришка кукла - Црни врх - Дива слатина.

Маиа бр. 18. Бела Паланка

1. У централном делу носећи ликови: а) Св. Илија - Расница (које прате: Церовик - Божурато - Рогоз - Петлово Бојиште - Војници - Орло-

вац-Трештеница); б) Велетина глава-Бабина б.-Бабушница- Девана (којепрате:Костур-Мађика - Мечји дел - Црни врх - Пасјача - Скоково - Влковица - Д. Г. Крњино - Свирац). 2. У доњем десном делу доминантна су два лика: Св. Илија-Влашка планина- Св. Илија. Св. Илију (Перуна) прате: Церев дел - Церовци - Церевска река; Влашке планине (Белеса) прате: Свшьарник - Росуља - Росуљске падине - Пасји врх. 3. Бабушница је у окружен>у:Гарваница-Д. Г. Крњино- Зли дол - Дубац - Св. Петка - Пасјача.

Маиа бр. 19. Бела Паланка - Пирош

1. Окосницу чине пакети два типа ликова: а) Периш - Перинатица (Перина Тица) - Илинци - и б) Витановац - Виткин дел, са пратећим атрибутима: а) на црти "Перуна" су: Петловац - Петлова глава - Кременица - Трештена чука - Велико Курило - Клепатица - Седлар - Церова - Церова глава - Големи цер - Церакова чука - Орља - Кобиљача; б) атрибути који прате *Свешовида* су: Виденова Дувка - Богов врх - Божин врх - Коњарници - Вран дол - Белава. 2. Занимљива је опозиција у доњем левом делу мапе: *Богов врх - Зли дол. 3.* Усред ова два лика: Перуна - Вида су и врло упечатљиви ликови са основом "Баба": Баба - Бабина глава - Бабин кал - Бабинкалска река - Бабин нос. Овоме лику припадају атрибути хтонске садржине: Влашки дол - Влашка река - Влашка пољана - Црни врх - Дивљана - Љубатовица - Мечкатица - Мечји врх - Калуђерица - Козја. 4. Шта могу семантички имплицирати: Лилини - Лилина врвина - потес *Еље?* Да ли је то форма преосмшшьеног лика Леље или Љеље. 5. Заслужује посебну пажњу лик *Рагодеш;* да ли би могао бити Радогост будући да у Пироту налазимо лик Гостуша?

Подно *Перинашице* налази се опозитни пар насеља: Црнољевица - Белоиње, као и: Црни вех и Бело брдо, или десно: Црни врх - Белава. Захтевао би посебно тумачење комплекс тзв. *Рињских иланина.* Народ већег пиротског насеља *Церова* слави Спасовдан као своју "литијску сеоску славу" (Јовановић, И. 1996: 183), а познато је да је *цер* као дрво посвећено богу *Перуну,* чији је дан четвртак, у који дан, редовно, пада Спасовда! Тако и у селима Сврљига која славе Спасовдан: у Гулијану, Лозану, који се граничи са *Перишом;* Гулијан је подно *Перинашице;* у атару Гулијана је, иначе, *Виденова дувка,* најзад, из овога краја је забележена легенда о Видену змају.

Приметили смо велику учесталост топонима са основом "Баба" на Старој планини и њеним огранцима - Сврљишкој планини и Тресибаби. На овом простору је чак девет таквих топонима. Поред Тресибабе, видимо и следеће: Мучибаба - Баба (врх) - Бабина гл. - Бабин кал - Бабинкалскар.- Бабин нос - Бабин зуб - Баба (потес). Поменућу овде и пратеће атрибуте, овог могућног словенског божанства: Дојна бара - Дојкино врело - Зли дол - Кучничко крајиште;Козјагрбина-Вражагл. -Јања-Мачија гл.

Документација:

Петер Скок је, истражујући топонимију на јадранским острвима, скренуо пажњу да се на острву Жуту налазе увале: *Pinizel* - романски деминутив од *pinna,* који значи "перо", и при томе додаје да су српскохрватски еквиваленти "Перна, Пернатица за ртове и увале" (Skok, 1950: 132). И на острву Чиово "називи двију увала Солинска [...] и Кокошиње [...] разумљиви су. Исто важи и за рт Старица. Увала Пернатица налази свој *pendant* у придјеву Перна за увале на другим отоцима" (Skok, 1950: 165).

Овим поводом желим да приметим да је у 19. веку Милан Ђ. Милићевић у својој *Кнежевини Србији* забележио топоним на *Сврљишким иланинама* у облику *Перинашица,* који је касније преиначен, тако да је његов облик данас: *Пернашица,* без [и] - Пер[и]натица (979 м). Он се налази, иначе, у непосредној близини друга два индикативна топонима са култним значењем: *Периша,* десетак километара од *Вишановца.* Реч је о топонимима који, како се чини, имплицирају имена Перуновог и Видовог култа, а окружени су, како сам показао, следећим топонимима сличне култне имшшкације: *Пешловац, Пешлово брдо, Коњарници, Седлар, Козја, Козљак, Виденова дувка, Ковна и Козина, Кобиљача, Врановица, Вран Дол.* Милићевић дословце каже: "Највиши су врхови на овом повијарцу: Мали врх, Црни врх, Голи врх, *Перинашица,* Голубшьак, Плеш (највиши)" (Милић., 1876: 825). Разуме се, временем је дошло до преиначивања изворних назива, па тако и овог. Слично се догодило и у Бугарској. У 19. веку у војним мапама имена двеју река била су означена терминима: *Бели* и *Черни Вид* - који састајући се чине већу реку *Вид.* Међутим, у новијим мапама из 1911. године, ови топоними су преиначени, па се данас зову: *Бели Виш* и *Црни Виш,* а главна река од ових саставница је сада *Виш.* Тако и у нашим мапама новијег датума (1948. и 1958.) наведени планински врх на Сврљишким планинама означен је именом *Пернашица.* Сматрам да је облик "Перинатица" изворнији термин па бих, узимајући слободу, могао помишљати чак да овај топоним представљу сложеницу два основа: *Перуна* и *[п]шице* тако да се може претпоставити како поменути врх - Перунов, асоцира његов значајан атрибут: *ишицу* која му је посвећена, па би код изговора ове сложенице акценат требало да буде на: *Пёрина-шица.* Познато је, найме, да је *иешао* битан атрибут два словенска божанства високог ранга: Перуна и Световида. А управо се на овом локалитету налазе сви потребни топоними који чине пакет назива са веома вероватном култном симболиком.

Додајмо овде још неколико речи о топониму "Перинатица". Найме, постојала је сумња да је Милићевић погрешно забележио овај топоним као *Перинашица.* У свome делу *Кнежевина Србија* Милићевић је констатовао постојање два различита топонима: *Перинашицу* и *Пернашицу.* Говорећи о трећем "краку балканских висина", дакле, о *Сврљишким иланинама* он је, да поновим, забележио: "Највиши су *врхови* на овом повијар-

цу: Мали врх, Црни врх, Голи врх, *Перинашица,* Голубињак, Плеш (највиши)". Нешто раније, у истој књизи, дајући полис караула *Кнежевине Србије,* Милићевић долази до *округа књажевачког,* коме је Сврљиг припадао и каже: "Даље иде округ кнежевачки: Драговац, Шупљи Горун, Топола, Курилово, Девели Дел, Грамада, Пошошница, Коларница, Плёш, *Пернашица..."* (Милићевић, М. Ђ., 1876: 725). И у *Регистру,* који је Милићевић сам урадио, прецизно се диференцирају ова два топонима: *"Перинашица,* вис планински" и *"Пернашица,* караула кнежевачка" (Милићевић, М. Ђ., 1876: 1219). Дакле, нема никакве сумње да је касније преиначење топонима у *Пернашицу* изведено од имена карауле. Данас у мапи 1: 25.000, постоји само врх *Пернашица.*

"Перин", иначе, кореспондира са другим топонимима у чијој је основи "пер". На нашем простору смо забележили, на пример: *Перины, Перинац, Перина глава, Перини, Перинићи, Периновац, Перинка, Перин град, Периновац, Перин врх,* а има бар два значајна пандана у Бугарској - *Перник* и *Перно* у софијском округу. А. Лома сматра да "Руском *Перынь* ближе стоје топоними и ороними на јужнословенском тлу који гласе *Перин"* (Лома А. 1987: 48), из чега би произлазило да и *Перинашица,* односно, редуковано - Пернатица, стоји ближе облику *Перун,* него форми "перо", како Скок наглашава. Више о томе в. у мојим ранијим радовима, о Видену змају (Петровић, С. 1992: 320-322) и о пакету топонима са основом Периш - Витановац (Петровић, С. 1993: 81-82). И овде важи за *Перин град* исто што и за *Перинград* у Столачком котару: "Од Перуна је и *Перинград* и *Прењ* у Столачком котару, *Перин-иланина* јужно од Софије" (Gržetić, 1900: 193).

Маиа бр. 20. Алексинац - Зајечар

1. Кичму ове мапе носе називи двеју митски индикативних планина: *Озрен* и *Девица.* У захвату Озрена су ликови који имплицирају соларну структуру божанства: *Богдинац - Перша - Богова враша - Св. Илија - Богојевски камен - Богово гумно.* У овом склопу пратећи атрибути, нпр. Перунови (Св. Илије, Перше) су: Кременац - Кремен - Мали Озрен - Белеша - Клађе - Орловац - Дубјо - Орлов камен - Церовица - Церје - Церак - Соко-град - Спасићево - Коњарник - Бели поток - Зоруновац - Седлица - Јарчева бара. *Девицу,* која симболизује лик великог женског божанства са хтонским елементима, прате: Момин камен - Скок - Црно трње - Бабатија - Мечји врх - Љиљаче - Влашки поток - Влашка капа - Свињарник. У близини Девице, у подножју је потес *Леденица,* а подно Озрена *Лешнички дел* и потес *Лешница.* Да ли ови изрази имплицирају само "лето", или им у основи, као код израза "Летнички дел", стоји "Леда", остаје отворено питање. Поред Озрена је *Требич,* симбол култног места на коме је, претпостављамо, била приношена жртва одређеним божанствима. 2. Други комплекс митских ликова чини пакет испод планинског система Девица - Озрен, у доњој хоризонтали мапе, и то: Рашковац - Рсовци - Св. Илија - Божурна - Божин клад, а прате их још: Божидол - Трстеница - Бели брег - Белешина. Да ли Рашинац и Рсовац имплицирају Хорса? 3. Десно од овога комплекса формира се још један пакет са основом "бог": Божиновац - Божурна - Богово гумно - Богданица.

Ликове под 2 и 3 прате атрибути соларних божанстава: Орловац - Трестеница - Рујак -Ковачевица - Бели брег - Трештена бука - Церје -Варнички врх - Дубје; док пакет хтонских и женских митолошких ликова прате: Чртовац (да ли од *Черш, Чорш)* - Кучавац - Вучје вртаче - Мечи дол - Козја грбина - Кривонос - Росуља - Св. Никола - Св. Аранђео.

Докуменшација:

У *Кнежевини Србији* "Милићевић описује *Девојачку Сшену* овако: 'На планини Јухарина Коси, између Цекирића и Оращја, има један страшан одсек, који се зове *Девојачка Сшена.* Прича се, да су некад Турци потезали робље из Темнића [...]. На врху планине сустигну једну девојку... Видећи да јој нема живота...она дође над онај страшан одсек и скочи низањ" (Милић., 1876: 203). На другом месту Милићевић описује управо наведени *Момин Камен* који се налази на нашој мапи: "На три сата идући од Бање уз Моравицу, испод пута, који води Књажевцу над водом, у једној иначе сутесци, има једна усправљена стена, као какав пиновски пласт сена. Та се стена зове *Момин камен.* Прича се да је отац појурио своју кћер, да је каштигује, што је волела момка, који њему није био по вољи. Девојка побегне на ту стену и озго скочи доле у пропаст, те се сва разбије у комаде. Момак ради кога је она то учинила, кад дозна, дође на исту стену, и скочи са оног истог места. И сада им сељаци обома показују гробове под стеном" (Милић., 1876: 803). Постоји још једна легенда о тзв. "скамењеним девојкама" на Девици. О томе сам се најпре обавестио код Милана Ђ. Милићевића: "За име *'Девица'* кажу да долази отуд, што се у тој планини, на месту *Ковиљаку,* налазе неколики природни каменови у такој форми, као да су какве девојке окамењене" (Милић. 1876: 826). Сличних Моминих каменова, односно чука, има посвуда у Тимочкој крајини. О настанку имена *Момина чука* - издужено брдо у атару на коме је сада телевизијски репетитор - Маринко Станојевић нам је оставио следећу легенду: "Има прича како је момак тражио девојку. Она да би га искушала колико је воли, постави му задатак да је изнесе трчећи на ову чуку. Момак је трчећи изнео на чуку, али се од умора онесвести. Девојка се поплаши и стрчи на Тимок да донесе воде и поврати момка. Донесе воде трчећи, али и сама падне од умора и издахне заједно с МОМКОМ. Обоје су сахрањени овде, и та се чука стога прозове Момина чука" (Стан., 1940: 122). О планини Девици - на тромеђи Сврљига, Сокобање и Књажевца већ сам писао у *Мишологији Срба* (Петровић, С. 1997: 226).

Занимљиво је да је на *Требичу* Кнез Милош подигао спомен чесму. "На средний ове равни, на путу из Алексинца у Бању, у месту *Требичу,* подигао је, 1860 године, пок. Кнез Милош красну чесму, од тесана камена, за спомен свога повратка у Србију, 1859 године" (Милић., 1876: 782). Нису случајно биране локације за подизање објеката са култним обележјем, а спомен чесма без сумње представља такав објекат.

Према тумачењу Ива Пилара и Јана Пајскера, Магдаленин камен на *Девицы* имао би се протумачити као камен "злодуха". Но, како се из мапе види, у близини Магдалениног камена нема ама баш никакве реке нити њених трагова, што је према концепцији Пилара неопходно; найме, са леве стране треба да се налази обележје доброга, а са десне злога бога или злодуха.

Љубиша Рајковић - Кожељац је забележио сличну легенду у Тимочкојкрајиникојасевезујеза Мсшмнка.мен, односно *Момину чуку. "Мамина чука* - издужено и највише брдо у атару (на њему је телевизијски репетитор). О настанку имена овог оронима М. Станојевић је забележио следећу легенду" (Рајковић, 1990: 354). О тој легенди смо већ обавестили читаоца. Поставља се само питање да ли иза бројних топонима сличне семантичке вредности: *Момин камен, Момина чука, Момин скок* стоји легенда са аналогним садржајем о прогоњеној девојци?

Маиа бр. 21. Алексинац - Зајечар

1. Лево од Ртња промиче неколико митских ликова соларне и хтонске провенијенције: *Илијина глава* и непосредно до њега Голубичина коса и Голубички поток и, на тој црти, само 3 км од Илијине главе карактеристичан атрибут *Седло,* потом Дед и Руј и, нешто даље, Рашинац са истоименом реком, Рујиште и Рујишки камен. Паралелно са овим соларним ниже се један ред појмова хтонске садржине: *Баба,* Влашко Село, Паклеш дол, Паклешки поток, Скок, Лисац, Кусача. 2. Десно од Ртња окосницу опозиционих блокова чине на једној страни: *Дедина чука* и њему сагласни Старчев брег - и њима припадни атрибута: Седа брада, Орлово поље и В. и М. Орлово брдо, и на другој: *Тресибаба* и *Баба-Сшанин врх,* којима одговарају: Влашка капа, Влашко поље, Мечји врх. 3. И у центру мапе уочавамо супротност: а) *Илино* - са истоименом реком и *Рујак,* и б) *Змијанац* - са истоименом реком и Свшьарском реком. Ту су и: *Црни Тимок - Бели камен.* 4. На горњем делу мапе, да поновимо, видимо учесталост топонима са основом *"бог": Боговина* и истоимена река - *Боговински камен - Боговинско иоље - Богојевац - Богданов йошок,* које прате *Илијин врх* и *Periш.* Ове ликове соларног, ратног божанства прате: Самар, Бојино брдо, Рогоз, Коњска падина, Церовина.

Маиа бр. 22. Куршумлија - Ниш

1. Кичму горњег дела мапе чине две планине са очигледно митским садржајем: *Видојевица иланина* - са *Видовачом* (насељем) - *Видојевачким к.* и *Троглав.* Промиче још један соларни лик: Хоре кога имплицирају Рашевица и Рашевачки поток. Питање је да ли *Перина ливада* поред саме Видојевице планине има митску димензију. Несумњиво је, пак, да су атрибути врховног бога - Троглава: *Вељи врач,* Световида - *Војничка вода - Ргаје* (можда од Рогаје) - *Ргачка иланина.* Прате их лево Д. Techинац - Дединачка река - Богујевац - Огњино Присоје. Конфигурацију Триглава и Вида ближе одређују топоними Црнач и Г. Коњуша. Са Троглавом и Видом непосредно је у вези Н. Ст. Ђуревац, и Крстато дрво - место могућег приношења жртве. 2. У доњем делу су у опозицији: а) топонимски ликова са могућном соларном импликацијом: *Богујевац* - Соколовац - Соколовица планина - Соколов крш - Самари - Бојовско брдо - Радан планина, односно б) други пакет ликова са могућном хтонском импликацијом: *Власова - Власовска река - М. Власа - Вилино коло - Девојачки крш,* са атрибутима: Ђаволова варош - Дешишки вис - Проломска планина - Проломска река - Пролом - М. Крш - Црна чука. На Јастрепцу је извор *Змајевац.*

Докуменшација:

"Змајевац, извор у Јастрепцу, више села Шшъеговца. Прича се да су се на том извору купали змајеви. Одатле је, веле, полетео онај, од кога је, по песми, избавио Царицу Милицуједини *Змај Огњени Бук"* (Милић., М. Ђ., 1876: 744).

Маиа бр. 23. Куршумлија - Ниш

1. У средишњем десном делу носећи су ликови *Г. Д. Девча - Девчанска река,* и њима сагласни атрибути: Породин - Дешиловац - Баботинци - Бабиноначко брдо - Бабин Поток - Криваја поток - Куса топола - Мечкина крушка. 2. Доњи део мапе је у знаку два соларна божанства: Перуна и Сварога, које имплицирају с једне стране: Св. Илија - Илинац - Св. Илија, и Г. Д. Сварча, са друге. Њима су сагласни још: Орлово гнездо - Орлов камен - Нова Божурња - Св. Врач - Д. Г. Коњуша - Ресинац - Рашевац. Белогош би, пак, могао имлицирати *Белбога.* 3. Горе десно су *Вишача - Росица* са атрибутима: Самар - Анатема - Зубовац. 4. Леви горњи блок је у знаку: *Вишановачког друма,* са пратећим атрибутима соларног божанства: Варница - Змајевац - Змајевачка вода - Бела стена - Соколов камен - В. Соколовица. Очито је да загонетни топоним *М. В. Лешовишше,* прате хтонски ликови: Св. Петка - Црни врх. Можда се иза Летовишта крије и неко женско божанство?

Докуменшација:

Иво Пилар наводи тешкоће са којима се суочио када је хтео да протумачи смисао пре свега "Сварче". "У 'Речнику места' за цијелу нашу државу нађох у првом реду име *Сварче,* село с опћином у Србији у селу прокупском, затим име *Шварча,* предграђе града Карловца [...], пак сам мислио, да ће се та имена највјеројатније изводити од Сварога. Међутим против овога тумачења мјеродавни језичари подижу приговоре, зато морам то тумачење напустити. - На словеначком језичном подручју мјесних имена, која се изводе из имена Сварог, има чешће: *Сварје* (опћ. Предвор, срез Крањ...), *Жваруље* (опћ. Кандрше, срез Литија...), које по мојем мнијењу такођер долазе од Сварог" (Pilar, 1931: 37). Овде постављам питање: ако се на терену у окиру конкретног пакета топонима покаже да постоји смисаона митолошка мотивација топонима у окружењу, укључив ту и постојање жртвеника, записа, као и касније на тим просторима саздане сакралне грађевине, које религијски кореспондирају паганским богомољама као и одређеним профилима и именима божанстава, можемо ли, као у конкретном случају, поменуте топониме сматрати изведеницама од основе *Сварог,* односно *Сварожић.*

Маиа бр. 24. Крушевац - Куршумлија

1. Горњи леви и средишњи део окружују: *Богдање - Рујишник - Виље коло - Влашки йошок - Влашко иоље - Мареново.* Пратећи атрибути хтонско-женских митских ликова Виле и Маренова су: Сватовско гробље - Љубава - Девет дубова - Грбак - Дивље поље - Медвеђа, док су атрибути који прате топониме соларне мотивације: Богдања (и Рујевита): Орловац - Церјак - Бојинац - Коњски поток - Орловачки поток - Петловац - Писано брдо. 2. Доњи леви део је у знаку: *Илијине главе,* са пратећим атрибутима: Варница - Кремењак - Војиновић - Тоболац (асоцијација: Стрела) - Штитар - Ст. Трстеник (=Трештеница?). Осим Илијине главе ту су основе за још два соларна лика: Витково - Рашевац, али су и *Велуће - Велоеац,* условно асоцирајући на Белеса, а које прате: Пасјак - Пасјачка река - Ман. Велуће - Црнишава - Влашко поље. Заједнички овом пакету ликова је *Требошин,* као место култа.

3. Десни средшшьи део мапе носи неколико важних ликова соларне провенијенције: *Вишановац - Богићевац - Паруновац - Дедина,* са реком Techнац, а све њих прати *Расина.* Ту су и два лика један хтонског порекла - *Кукљин* и два нејасне етимологије и значења: *Шаврани* и *Макршане,* овај последњи, можда, стоји у некој вези са Макошом. Пратећи атрибути соларних божанстава: Церова, Церовачки поток, Церовац, Церовски поток, Крени поток, Бела стена, Расавац и Старчево брдо. Атрибути могућних хтонских и женских ликова су: Св. Богородица, В. Кобиље и Кобшьска река, Жабаре, Црни врх, Дивље поље, Вучак, Росуље и Анатема.

И њима би *Требошин* био главки центар култа. *Закључак:* и овде иду у пакету: Вит и Паруновац са доминантним атрибутом основе "цер".

Маиа бр. 25. Нови Пазар - Куршмлија

1. На горњој левој страни издвајају се два доминантна лика соларне карактеристике са основом а) *"иер-": Перинац - Перићи* и б) "Вид": *Видина сшена - Видина глава - Вишалишше - Видојевићи - Богошевац,* и неколико са хтонском потенцијом в): *Вољари - Лешица - Мариница.* Соларне ликове прате: Петловац, Туцањ, Орловац, Соколовица, Рожац, Орљак, Росићи, Дубовци, Бела вода, Пели поток, Расина; док се у домену ликова хтонско-женских структура налазе: Црна глава, Црно врело, Крива Река, Кривак, Мачковачки брег, Козићи, Козница, Вуковица. 2. И десна горња страна мапе је у знаку ликова следеће мотивације а) Перуна: *Богише - Богишка река - Парчин* са атрибутима: Богиша, Кремењак, Ковиоци; затим б) Вида: *Вишково - Божанац - Бозољци - Богошевац,* са пратећом Белом стеном; најзад, Сварога в) *Барина - Варинска река,* чији би могућни атрибути били: Дуб, Старци, Расина. Да ли би Вражогрнци и Влајна припадали зони хтонских божанстава? 3. Доњи средишњи део мапе је у знаку два опозициона блока; а) с једне стране ликови соларне потенције: *Вишанове њиве - Богдановац - Богошевица - Бозољин - Илињача - Рујевац;* б) са друге хтонске импликације са основом *"блаж-": Блажево - Блажевска река - Блажевска чука - Влашка раван - Бесин йошок - Бабица - Бабичка река - Виле воде - Враговац - Виља - Виљи йошок - Бабин нос - Судимље.* Пратећи атрибути соларних ликова су: Врачаревићи, Жарево, Церова, Орљак, Рујевац, Бело поље. Атрибути хтонско-женских ликова су: Кљуна, Козји део, Козји поток, Козја глава, Крива коса. 4. Крајње десно доле су, углавном, ликове хтонске структуре: *Морачане - Кукулиц - Лисичја глава - Црна чука - Мечак,* унутар којих се налазе атрибути соларних божанстава: Церовица, Церовачко пресло, Бела стена и Ђурина липа.

Маиа бр. 26. Нови Пазар - Куршмлија

Као да средишњи лик *Требиња - Требина* симетрично држи четири парадигматична митска лика: Вида - Перуна - Ладу и Дајбога (Дабу). Како се то конкретно структуира? 1. На левој горњој и доњој страни је концентрација атрибута око два лика: *Вишоша* и *В. Лашковице,* односно доле *Вишоша* и *Ладово* који би имплицирали: Световида и Ладу, односно Лету. Са Витошем иду атрибути: Витошка Река - Треска - Кремењак - Оштро кошье - Ковачка река - Копривница - Божанин лаз - Жарина - Кокошар - Јарчева чука -, али и: Белош - Бела вода - Беласица; док са Латковицом и Ладовом иду: Вилина стена - Лисичјак - Медвеђак - Свгоьска глава - Оштри крш - Сеочки крш - Кучавица - Висикучка - Бабићка

река - Црни врх. Ту је и топоним који асоцира култно место: Требиња, Г. и Д. Требшьа. 2. Горе десио доминирају: *Перуника* - женски пандан Перунов, и *Влајња* - као могући женски пандан Влас-у, Велес-у. Перунику прате: Перунићска глава - Илички брег - Коњува, и њима компатибилни ликови: Рашнћи, а Влајљу: Бабина чука и Близанци. Дакле, лева вертикала и горња хоризонтала су у знаку Витоша и Перуна. 3. Блок у десној доњој хоризонтали обслежавају два доминантна лика *Дабиновац - Божевац,* са пратећим атрибутима: Дабиновачки п. Дабиновац - врх, са атрибутима соларне мотивације: Церово, В. Церово, Дубница, Дубови, Рашевац, Бојова Чука. Ту је н већс насеље Вукојевац.

Маиа бр. 27. Краљево

l. Леви и десни део симболизују систем бинарних опозиција, у чијем су средишту *Перун* (ика) - *Вид. С* леве стране су: *Илијак* и река Перач и *Дајчевићи,* са атрибутима хтонске потенције: Вољавча (насеље, река и потес) - Лађевци - Лађевачки (поток и река) - Бапско поље - Дивљачки крај - Мрчајевци; с десне су: *Перуника - Вишковац.* Перунику прате: Зоркуша - Церје - Церјак - Орлови - Бојовац - Туцачки напер. Витковац прате: Видарички поток - Пијевац - Петропоље. У средишту обају полова је *Володер,* односно Вељовац, са атрибутима: Дивље поље - Црни врх - Медина коса - Кобшъа глава.

Мапа бр. 28. Краљево

1. По левој дијагонали одоздо видимо у трима модификацијама исторoдни лик који чини окосницу читаве мапе: *Вишлишше - Вишош - Вишановац,* а прате их: Јагњило - Орлујак - Озрен - Церовак - Змајевац (река и насеље) - Орловац - Бели камен - Конарево - Веригове баре - Ковачи, са двема *Требићским малама.* 2. На десном крилу су два опозициона пакета, хтонских: *Бабу* и *Бабићко брдо* прте: Лисица - Крња Јела - Козиле - Вуково брдо - Крш - Вранеше - Црии врх и соларних ликова: *Иљска глава - Рашовка,* са пратећим Растовиком и Гвоздац-ом.

Маиа бр. 29. Чачак - Краљево

1. Уз доминантан лик планине *Троглав* и *Видакове иревоје* која је на Троглаву, јесу *Перуника - Дедевци - Богушовац - Божац - Видик - Вида - Белоглава.* Перуника је у пакету са Перишким потесом; Троглав и М. Троглав са Светлаповцем, Самарином, Ковачевцем; док је *Видик* са Коњским врелом, Роговом гл, Самаром, Соколином, Змајевцем, Војновцем, Петловцем, Белошевцсм. Белоглава је са Змајевцем. Индикативно је да се сусрећемо са трима топонимима основе "змај". 2. Ова је мапа карактеристична и по томе што се на њој уочава присуство и других митских ликова: *Белес - Живица* (са Живичком реком) - *Вида - Перуника - Дивиш - Баиско иоље - Черш,* које прате: Крива коса, Медвеђак, Чудак, Јајинац, Врановица, Свињак, Козјак. Свима су заједнички топоними са могућним местом приношењажртве: *Тројебеж-ЗаГшс- Сш. Молишва - Саборишше.*

На овој мапи у Србији запажамо највећу концентрацију неколико могућних а важних ликова древне српске и словенске митологије које имплицирају следећи топоними: *Троглав, Вид, Вида, Перуника и Перун* (у лику: *Перишки йошес), Белее, Живица, Белоглава, Божац* и *Богушовац, Лађевац, Рујевиш* (у форми: Риђица, Рујевина), *Хоре* (Рашчичка река, Русац, Росина коса, и Рашће), *Баба Ά Дедевци, Дивиш* и *Черш.*

Докуменшација:

Александар Лома брдо Вслес у Драгачеву, на овој нашој мапи, доводи у везу са божанством Белее, као и Живицу - речицу. "Тако под брдом *Белес* у Драгачеву има село и речица *Живица* чије је име могуће схватити као деминутив од словенског теонима *Živa.* Треба репи да су општесловенски карактер култа ове боггоње, па и само њено име, неизвесни. *Živa* је највероватније читање имена полабске богиње које Хелмолд пише *Siwa',* њена веза са божанством *Zywye* у иначе проблематичном старопољском пантеону J. Dlugosz-a спорна је, тако да једину индицију прасловенског порекла овог теонима пружа једна у прошлом веку забележена скаска из Замладинца у хрв. Загорју, где се појављује *Жива Вила* у изразито митолошкој функцији божанства које је људе научило земљорадњи (...) - ако је то име аутентично. Деминутивни облик *Живица* може бити секундаран, али не мора: уп. *мокошица,* топоним у околини Дубровника, према имену староруске богиње *Мокошъ"* (Лома, 1987: 41-42).

Маиа бр. 30. Нови Пазар

1. На овој мапи је у средишту концентрисано неколико значајних топонима са очитом митском структуром: *Вишуш - Видина сшена - Видина гл. - Перуника - Богова коса - Вележ - Лешица - Девље. Вида* прате: Ковачи, Белчевићи, Рожац и Бојна Глава; *Перунику:* Петловац, Кременичка пл., Кремиае, Растова глава, Копривњак; *Вележ:* Велештица, Влас, Вељи врх, Влах, Козје стене, Свшговица, Црни врх; *Девл>е* и *Лешицу:* Близанска раван.

Маиа бр. 31. Сјеница - Нови Пазар

1. Горе лево је концентрисано неколико митских ликова: *Видово - Девичњак - Вареш - Варево - Блажево - Лелешице. Видово* везује следеће

атрибуте: Врачевац, Рогиње, Кременштак, Војновица, Војниће, Судско Село; *Девица* и *Лелешице:* Близанац, Дојевице, Дојновићи, можда овде спада и Чумин до; *Варево:* Ковачево, Соколовица; *Блажево* прате Вражогрнце и Змињак. 2. На десној горњој страни су: *Дава* (Дажбог?) - *Влашка река - Јарик - Д. Г. Јариње,* са култним местима: Врачево - Требиће - Молитва. 3. У средшшьем делу доње зоне је лик: *Вишаково* коме су најближи: Церовик, Беланска, Војковиће, Рогозно, Жареве и Дединово.

Маиа бр. 32. Сјеница - Нови Пазар

1. У средишту леве стране доминирају: *Дајићи - Девићи,* са пратећим изведеницама: Дајићко брдо и Дајићка река. У њиховом су окружењу сродни топоними: *Перуничић* - Илинчићи - Перушићи - Перовићи - Паревица. Прате их: Муњићи, Богићевица, Бојиште и Рогопеч. *Девиће* прати Млађев врх и Козјача, и загонетни лик: Диван. У близини је лик који асоцира култно место: *Требеж.* 2. По левој дијагонали, почев одоздо промиче плејада парадигматичних митских ликова; с лева на десно: *Царева глава - Сшарац - Девојачка вода* (са Љубивода, Плакаоница) - *Вишош - Видовићи - Видићи* (које прате: Седло, Спасовик, Погледало, Вела стена, Перовско брдо, Перовићи, Трештенац, Петрово поље) - *Лада - Ладовићи* (Господин П.) - *Виље коло - Велење - Влашић - Влашица - Влас - Велики Влас* (Г. Д. Власово, Влашко, Влашки мост, Вељи врх) - *Варево - Вреовац* (са: Капина, Ковијоница, Жари, Зарево) - *Рашка* (Рас, Рушка раван) - *Девовићи - Госшрадиће* (Радогост - Радуша) - *Перово бр.* (са: Белобрађа, Коњско, Д. Г. Жарче). Када би било допуштено експлицирати могуће митске ликове запретене у наведеним језичким формама топонима на овој мапи, добили бисмо следеће митске облике: *Белее - Свешовид - Перун - Лада - Виле - Девица - Триглав - Сшарац - Сварог - Радогосш - Дајбог - Хоре.* Примећује се и један број ликова који прати готово све поменуте митске структуре: Змијинац, Молитва, Требеж, Градац, Крстац, Дубовац, Дубље.

Маиа бр. 33. Сјеница

1. Горе лево је *Перово брдо,* које, са *Перовым врхом* на супротној страни дијагонале, кореспондира са *Перуном.* У близини првога су Курилово, Богућанска мах. и Требинац. У средишту горњег дела је пакет топонима: Рашанска река - Расно - Богучани - Велики врх - Бојишта, који имплицирају неко од соларних божанстава, може бити Хорса. 2. На десној горњој страни су ликови са хтонским импликацијама, превасходно женске провенијенције: *Лошин до - Лешик - Ледине* (?) - *Живаљићи - Моранско иоље,* са атрибутима: Загуљски крш, Вучје бр., Сухи крш, Влашки врх, Бањенски крш. Њих, међутим, окружују и атрибути соларних богова: Соколовица, Самар, Рогатац. Ту је и асоцијација на место култа: *Пошреб.* 3. Средиштем мапе доминира *Тројан* - на Пештери, кога прате хтонски атрибути Крња Јела, Девреч и Девречка р., али и Ђурђевица - Велико брдо - Соколовине - Ковачица - Роговине - Расно - Рашће - Богуђани - Бојишта. Према легенди коју су забележили Гшьфердинг и М. Ђ. Милићевић, св. Ђорђе је прабуразио аждају која је заменила Тројана, а која је сваке године тражила жртву у најлепшој девојци. Отуда извор Ђурђевица поред Тројана, а нешто даље јужно је планински врх Ђурђевица. Индикативан је и топоним *Вејселов бунар* - који асоцира митски лик из Милојевићеве песме која говори о *Вејселу и Румјени.*

Докуменшација:

Шта је Гиљфердинг забележио поводом овога Тројана на Пештери: "Алиодсвегаовоганајинтересантнијејетоштоједнурушевину на Пештерународназива Тројан-градом. Совим Тројан-градомнародјевезаолегенду о св. Ђорђу. Под градом се налази мало језеро, из кога је излазила аждаја и прождирала девојке из целе околине док није дошао ред и на перку тројанградског бана. Тада је притекао у помоћ св. Ђорђе, убио аждају и ослободио девојку. Затимје узео убијену неман и довукао је до села Вучинипа (пет сати од Тројан-града) намеравајући да је ту закона. Али се становништво поплашило и повикало 'Вуци даље, вуци даље'. Зато се, каже народ, ово село назвало Вучинићи (од глагола вући). Часни витез повуче аждају у друго село и поче копати јаму кад одједном: чудовиште учини покрет репом. 'Јао, јао' завапи свет који је то посматрао 'оживје, оживје'. Стога се то село до данас зове Живалићи. Али аждаја није оживела и била је ту закопана у земљу. Сваке године о Ђурђевдану на језеро под Тројан-градомдолазе Арнаути, муслиманиизчитаве околине, а и многи Срби хришћани и приносе жртве св. Ђорђу: кољу овна и крв му пролију у језеро. Затим овна поједу и веселе се" (Гшьфердинг, 1996: 119-120). АлександарЛомајеприхватиоовулегендуисамнавео како постоји обичајна пракса "ритуалног клања овна о Ђурђеву дне на обали језера под старим градом *Тројан* на Пештери (при чему се за то место везује једна варијанта светођурђевске легенде), или 'коњски сабор' у *Велешеецу* на Сави" (Лома, 1987:39, 40-41), закључујући како је у том смислу "индикативан" *"Тројан* на Церу, на Пештери и у Рождаревцу" (Лома, 1987: 49).

Маиа бр. 34 Сјеница

1. Ова мапа се преклапа са бр. 32. по десној вертикали. У горњем левом делу на Јавору су *Троглав* и *Васиљев врх.* Атрибути Троглава као ратничког бога су: Седлар, Бојовско брдо, Кобшье, Бојовићи и Рогопеч. Три истоимена топонима *Поглед,* као и Већићи и Гледица, асоцирају "ви-

ђење" и, могуће, Световида. 2. У доњој зони су две доминантне серије атрибута, једна асоцира хтонски митски лик, на чијем је челу *Власова* (са атрибутима: Влашки гроб, Виљошница, Козник, Кобиље, Козја стена, Крављи до), а други соларно и ратничко божанство: *Богачићи - Богуши* које прате: Кресово брдо, Тресова коса, Варнички крш, Бојево брдо, Орловац, Бојића брдо, М. В. Рогопеч.

Маиа бр. 35 Пријеиоље

1. Окосницу ове мапе чини неколико средшшьих топонима који имплицирају следеће митске ликове: *Дивци* (Див или Дев = Девица) - *Љиљци* (Љељ, или Љеља) - *Љељенак* (Лељ, Леља) - *Власан* и *Ваљеница* (Велес, Волос) - *Вишиљка* (Вид) - *Позвиз* (Подзвизд) - *Бабњача - Сшарац - Божовљанска р., Бажов йошок* (Бог) - *Расно* (Хоре) - *Правишево* (Правда). Место приношења жртве: *Требиње - Требињско иоље - Требинска р. - Требињски сшанови - Хан Требиње - Молишва.* а) Атрибути који прате тзв. соларне митске ликове су велика *Озрен иланина* (у чијем су саставу: *Озрен, Подозрен),* затим, Коњска гл, Орловац, Копривно, Доратица, Царичина, Мушковина, Ђурђево бр, Тичје поље, Вуково бр, Бијело Поље, Бјелобаре; б) хтонска и женска божанства прате: Веље брдо, Козомор, Крстача, Паклиште, Црни врх, Кожељ, Змињак, Међане, Ђаволска пећ., Кобиља, Биволице, Вранин брег. Кривија, Црни врх, Крш. 2. Када је реч о топониму "Старац", треба га, такође, сагледавати и из перспективе богумилске јереси, где овај топоним означава одговарајући ранг митскога лика ове религијске секте.

Маиа бр. Зба Крагујевац

Основу мапе чини пар који се готово парадигматично понавља а имплицира: Перуна и Световида. У нашем случају: *Перуника - Видићи.* Њих прате: Парад, Врачевшница, ман. Врачевшница, Кобшьача, Спасовина, Тријеска. У средишту је опозитни блок: *Бабин нос - Дедино бр.* Горњи хоризонтални део мапе је, осим доминантног лика *Вољавча* и манастира истог имена, који би, уколико имплицира Волоса, могао бити у вези са реком Медведник и Козја, као и са Љубичевцем, Виљајом, Виталиштем, у знаку атрибута соларног божанства: Самарица, Церово, Бело поље.

Маиа бр. 366 Крагујевац

Два су парадигматична лика, један поред другог: *Вишош - Перовица,* који су окружени атрибутима несумњиво соларним; као и митским ликовима које имплицирају: Световиду и Перуну компатибилне садржине:

Рогац - Церјак - Војиновац - Врановац - Церовац - Тицина вода, а у непосредној близијп су *Доње* и *Горње Јарушице - Свешлић* и *Ресник,* са атрибутима: Кремењача, Митрепац (!), Копик, Змајевац. Промичу и ликови хтонске и женске садржине: *Лелићи* и *Калуђерица,* са пратећим: Чумићи - Кусиовац - Крива коса - Вучјак - Г. Свињак. У доњој хризонтали уочавамо митолошкп опозициони блок: *Илина вода*- Самар - Рујевица - Рогојевац - Кременац - Соковац, πα једној страни, док су на другој: *Дивосшин* -Поскурица-Копиловац- Сватовско гробље - Св. Параскева - Мечковац.

Маиа бр. 37 Гацко

1. У средишту мапе коју држи велика *Требова иланина,* налази се неколико значајних митских ликова. Наводим импликације могућног пантеона који се ниже кружно око *Требове иланине* - у правду кретања казаљки на сату, а почев с леве стране од планине: *Видеж - Видеж* (потес) - *Завидеж -Лелија - Богуновац - Влашево - Ђеђево - Јар дол - Вишаневац - Рашевица - Мишрина усов - Рујевац - Перучица* (потес и река) - *Вилињак - Волујак - Бошчија гл. - Живањ - Виша бара - Добро божје - Калелија - Љељен.* Атрибути који прате соларна божанства су: Озрен, Трескавац, Драгош Седло, Поглед, Преседла, Коњске воде, Орловача, Јунак бр, Муњас, Рогуље, Кременик, Кремен до, Бојишта, Бијели Поток, Погледало, Поглед, Чагошта. Атрибути хтонских и женских божанстава: Кук, Оштри кук, Кљунац, Козје стране, Црни врх, Црни Поток, Мратиње, Врањски до, Међеђа, Криваје, Крна јела, Вранитегови, Вучијак, Влашка вода. Дакле, као место култа осим *Требове* планине, налазимо и следеће: Требушче, Требић, Требичина.

Докуменшацща:

1. О појму Перучац, Перучица, Перуча, са којим се често сусрећемо, изнећу, сасвим кратко, занимљиво тумачење Петра Скока. *"Peručac,* ген. *-cca* (Микаља) = *peručac,* ген. *-sca* (Водице, Истра) 'болеет која се може наводно излијечити само из шупљег храстова пања"; "Ријеч *йерушац = иерућац* значи према томе као 'опьица'" (Skok, 1971/II: 644). Према топономастичко-митолошкој семантици, односно психолошком развићу појма "Перун", реч говори о појави оспица на кожи, као последице дејства сунца, ватре, што је даље повезано са огљем, из чега следи да би у некој мотивској вези постојао одређени однос према Перуну, божанству сунца - огња. Перутање има аналогију у скидању крљушти са риба. Коначно, онтогенетски змај исходи од рибе, од гмизавца. Занимљиво је да се та болеет лечи из шушьег *храсшовог* патьа; добро је познато да је храст Перуново дрво, односно дрво њему посвећено.

2. Поводом топонима Митрина усов. "Ако, на пример у Херцеговини, наиђемо на јаче трагове култа сунца [...], ми ћемо се морати чувати

уопштавања пре него што испитамо могућност да ли можда та појава није остатак митризма, који је у тим крајевима у своје време имао јаког корена" (Чајк., 1994: 54).

Маиа бр. 38 Пљевља - Пријеиоље

1. У централном делу око *В. М. Богишевца* и *Требљевине* групишу се следећи ликови које наводим према смеру казаљки на сату, почев са леве горње позиције: Џинова долина - Јароиште - Морино брдо - Витковац - Г. Д. Бабине - Љељеница - Божинац - Дедовак - Илино бр. - Св. Илија - Рашиновац (М. В. Расно) - Влашковина - Вшьак - Вилићи - Руђе - Ладана. Ликове соларне конфигураций: Богишевац - Витковац - Св. Илија - Илино бр. (Перун) - Рашиновац - Руђе; ликове хтонске и женске конфигурације: Морино брдо, Џинова Долина, Љељеница, Виљак, Вилићи, Ладана, а) Атрибути соларних и ратних божанстава су: Седлари, Бјелошевац, Роганица, Ђурђеви врхови, Бојишта, Бојовина, Рогатец, Бијело брдо, Печ, Соколовић, Јарчишта. б) Атрибути Белеса / Волоса (Влашковине): Володер и Међи до. в) Атрибути хтонских божанстава су: Црљенице, Црни врх, Црнобори, Алино брдо, Кујава, Крњин, Крњача, Вранеши, Врање брдо, Оморњаш, Козица и Кук. Као могућно култно место је и лик Крст. 2. Чињеница да су четири топонима на веома блиском растојању: *Дедовак - Богомоле - Богомиле - Госшеч,* говори у прилог тези да би на овоме простору могло постојати средиште богумилскога покрета, будући да су *Деда, Госш* и *Сшарац* атрибута који указују на ранг божанстава у овоме јеретичком покрету а топоним *Богомиле* о томе и експлиците говори.

Маиа бр. 39 Пљевља

1. Као по правилу, вазда наилазимо на блиски сусрет опозитних ликова: соларних и хтонских божанстава: десно су *Перошин* и Кремен, поред *Барине* (Сварог), а уз њих су: *Висибаба* и *Вловска Вода,* односно Козичка река - нешто даље и Змајевац. 2. У средишњем делу су, поред *Богомоле* и *Расова* - које прате атрибути: Бојиште, Ђурђевићски понор, Ђурашевад, Столац, Пијевчево брдо, Змајева пећина, Ковачев пањ, Ђедово поље, још два индикативна топонима: *Вилино коло TS. Ладин βρχ,* којима су сагласни следећи атрибути: Кучајевица, Зминица и Зминичко Језеро, Црни врх, Злодо, Довоља, Шејтанн кула, Лисац и Дивљак, иначе, одговарају просторно и *Љељени врху* и *Ладином врху.* Горе лево је *Волујаче,* коме одговара велика *Лисац иланина,* Зло до, Алино брдо, и нешто ниже *Ладин врх,* а десно је Рашиновац и Расно, поред којих су Вилићи и Кујава. У самом центру ових ликова соларне и хтонске провенијенције налази се *Требљевина,* која кореспондира и са ликовима *Барине* и *Перошин.* 3. Доле десно су, такође према схеми опозиције, два лика: *Вишљаново брдо - Љељени βρχ,* а поред њих је Велики до и Царева вода. 4. Лево је *Вражјејезеро* и њему сагласни *Ђевич камен,* Скочки омар, Меруља и Осуђеник.

Докуменшација:

Гржетић је поводом топонима Ладин врх у Хрватској приметно: "Ладин врх је на Велебићу сјевероисточно од Бенковца, а тамо је и 'Божина главица' и 'Вилински врх', а тако налазимо и у Подвележи близу Мостара врх именом 'света гора' близу села Гњојнице" (Gržetić, 1900: 34). Рекли бисмо да оно што би важило за сличај однос топонима на Велебиту, важи, свакако, и на другим јужнословенским просторима. У наставку он каже да народ ових крајева слави и жртве приносе "Божици *Лади* мјесеца *свибња* (5/V. Ђуђев дан) звиездовљу младожења (двојака)" (Gržetić, 1900: 31). "У Банату, у Босни и Херцеговини сгрне се народ већ предвечер *Ђурђев-дана* на жива врела, гдје he се за здравље *живе воде* напити и уз ватру и печеницу у колу разиграти. Дјевојке пако имаде своје потајне састанке на скровитим мјестима, те се иза *наиишка* живе воде у роси ливаде окупају, да буду љупше" (Gržetić, 1900: 125).

Маиа 40. Ивангарад - Пећ

На простору пречника до 20 километара групишу се топоними по три основа: 1. Прву трупу чине атрибути митских соларних божанстава: а) громовника: Трескавица - Кошъача - Сјекирица - Штит - Жарски крш - Коњски обор - Кукаље - Чекић - Крсно брдо. Када би Переев крш имплицирао Перуна, а Јара - Јаровита, решење питања коме припадају атрибути било би нађено. Ту су и асоцијације на Белеса: Волујник и Велићска р., са Мечкиним кршом. 2. Другу трупу чине ликови из антрополошког циклуса: а) *Баба:* Бабино поље - Бабина гора; б) *Девица:* Девојачки крш - Девојачка пећина; в) Деда: Старац; а прате их: Ујков крш, Висибаба, Копшъача (врх и насеље), Досуђе. 3. Трећу трупу чине топоними са основом *Бог-:* Бог - Богска р. - Богајиће - Богићевица - Богдаш - Бог - Рашка долина, које прате: Караманов крш, Рогови.

Маиа 4L Ивангарад

Приметно је присуство топонима који чине релативно чврсту окосницу око култа Белеса. 1. На простору Васојевића налазе се Волујник - Велиђа, са атрибутима хтонског порекла: Биво Брдо, Врања гл, Вилијо коло, Црни врх, Змиња глава и место култа *Требичка река.* У непосредној су близини и атрибути соларног типа: Вук, Кон>, Куцино, Соко, Чове-

ча глава, Рујишта. 2. Другу трупу чине ликови опозиције: а) хтонске природе у знаку *Бабе'.* Баба - Бабљача - Бабино - Бабино брдо, са атрибутима: Кобила, Дивљак, Дивљачки крш, Дапсипе; б) други су соларног порекла: *Рујевица - Рујишше - Јаришше -Вишоњин крш,* са атрибутима: Капе, Орлујак, Туцање.

Маиа 42. Иванград

1. Окосницу мапе чине планински врх на Бјеласици: *Треглава* и планина *Баг,* које симболизују соларна божанства, са атрибутима: Огорела глава, Глава струг, Штитарица,Стрелац. Ту је заједничко место култа: Ровачко *Требаљево. 2.* Другу трупу топонима чини опозиција: а) Волујник, са њему сагласним атрибутима: Змшња глава, Врањa глава, и б) Рујишта - Рујиште, са атрибутима: Коњско брдо, Коњска река, Бистрица, Бјеласица. 3. Трепу трупу чине топоними са сновом Глава: Змијина глава, Врањa глава, Огорела глава, Струг глава, Кабшња глава, Ђевојачка глава, Зекова глава. Индикативно је насеље Сјерогошће поред Ђевојачког крша!

Маиа 43. Даниловград - Иванград

1. Горњу леву страну чине скупине појмова груписане око четири значајне врете топонима, а) Са основом *"Пер-":* Перница - Перов камен - Перошева гл, којима су сагласни: Пилетина глав, Птичак, Птич, Коњиц, Калуђерова гл; б) са основом *"Бог-":* Богушов до - Богушовски поток, са пратећим: Орло сед, Вељи до, в) са основом *"Тројан":* Тројановина; и г) са основом: *"Вол/Вел":* Волујац, Влаховићи, које прате следећи атрибути: Међеђи врх, Псоглава, Паско брдо, Вучји крш, Врањ, Козја, Крављa, Вилино коло. У основи ове скупине је: Требешица (насеље и река). Унутар ове скупине налази се и интересантан топоним *Сврашево* који би могао бити нека асоцијација на Сварога. 2. Другу трупу топонима са митским значењем, у доњој зони, чини опозиција *соларно - хшонско:* а) *Видашица - Илијино брдо - Проун,* са пратећим атрибутима: Церовац, Тресkавац, Дубаје, Штитан, Вељи ум, Момачке стране, Момче, а затим б) *Морачице,* које прате: Морача, Стравче, Змијинац и *Жива - Вила - Виленица - Вилац,* којима су сагласни: Близна, Лисац, Кучка крајина. Место култа овим скупинама је *Требинци.* Занимљиво је да су непосредно са десне стране реке Мораче: *Жива, Илијино брдо, Богушој до,* а са леве стране: *Перница, Тројановина, Вилино коло, Волујац, Видашица* и *Вилац.* Сватовско Гробље и Кукино брдо, свакако, стоје мотивски у вези.

Докуменшацuја:

О пакету односа *Жива - Илијино брдо - Близна* у Пиперима А. Лома каже: "Изнад њега налази се *Илијино брдо,* названо можда по св. Илији као хришћанској интерпрстацији Перуна. Један вис на *Живој [...]* зове се *Каиеш.* Није искључена веза тог оронима са стел, *кайъ* 'идол', *кайише* 'место паганског]:улта', премда би претпостављала његову накнадну табуистичку или народно-етпмолошку преинаку" (Лома, 1987: 44).

"Из круга средљовекловних прича потичу и џинови са својим staништима у пепинама који се зову [...] див. Неки нарочирти род беху дивови са једним оком, псоглави, једна врста киклопа или киноскефала, за које знају и бугарске, хрватске и словеначке скаске. На Морачи у Црној Гори има Псоглава Ливада са пепином, у којој су они тобоже становали" (Јиричек, 1978,1: 97)

Иако Јиричек не мпсли на топоним Псоглава, који се налази у овој мапи на само десетак километара од Мораче, немамо разлога да сумњамо у податак да би се у микротопоиимији, или мапи крупније размере, поред *Псоглаве,* нашла и *Псоглава лисада* са пепином. Но, извесно је да се на овом подручју налази један број легенди о овим демонским бипима, дакле и о *исоглавима.*

Маиа 44. Даниловград - Иванград

Ова маяа има наставак по десној вертикали, па се понављају топоними: Ровачко Требаљево, Рогобаре, Ђевојачка глава, Сјерогошће и Бабљак, али је сада т/и нови топоним *Морачко Требаљево.* 1. Доминира по дијагонали велики планински масив *Сињајевина ил.* У доњем делу су карактеристична три митска лика: *Велеш - Рашка - Морача.* У средишту је митолошки пар: Баби зуб - Дедов до, Старче; али је и горња хоризонтала у знаку исте опозиције: Бабин врх - Старац, В. М. Старац. *Велеш* који је тик уз *Морачу,* окружују Русиотин поток, Вочје, Вељa гора, Црна р. и Црквине. *Морача* насеље и потес су у окружењу соларних атрибута: Бојићи, Коњев лаз, Војновац, али и Капа морачка. Са десне стране су Рујевик и Рогођед, док је лево доле такође Рогођед са Божурним врхом и Требијешом.

Докуменшацuја:

На самој Сињајевини налазе се *Вилина јама* и *Ђавоље греде* о којима је, о вилама и ђаволима низ легенди забележио Милија Станић у раду *Ускочка шоионимија.*

"Вилина јама - јама у Главама, у оном краку који се пружа у Коритама". Легенда која се приповеда у вези са овом јамом: "Верује се да је сињавинска вила, кад јој је нестало незгодно да живи на овој планини, ушла у ову јаму и почела живети у својим подземним дворовима, у којима, по веровању, и данас живи. Напоље излази ретко, само у ведра, сунчана јутра и златаста предвечерја. Седне на какву стену, расплете своје златне плетенице, чешља их златним чешљем и тако очарава младипе и

девојке и уопште све оне који онуда наилазе. - Народ, кад пролази поред ове јаме, обично је заобилази, али се радознали спуштају у њен улазни део и после причају како су видели степенице које воде доле" (Станић, 1988: 199).

"Ђавоље греде". 'Греде ж. мн. 1. литице у Борју, више Сировца и Тушиње. То су врло окомите литице и понекад се деси да се понеко говече или овца обурва низ њих [...]. 2. литице у Ластви, неточно од Боана. Ове се греде зову још и *Ђавоље греде.* Народ прича да из ових греда, кад неко ноћу наиђе за Паству, полазе ђаволи и натуре се за тим пролазником да он, у страви и ако није довољно присебан, изгуби памет. Кад је невреме, кад онде пуцају громови или се шта слично збива, народ вели: 'Ђаволи се жене по Гредама'" (Станић, 1988: 204)

Маиа 45. Никшић - Даниловград

1. Окосницу горњег дела чине два лика: а) *Троглави* кога подржавају велики масив *Војник,* Соколове катуниште, Орлове брдо, Руњавац и Велика главица и б) *Жива - Живско раздоље* чији би атрибути могли бити Велика главица, али и Влашка продо и Зле рупе. 2. У средишњем делу се јавља парадигматичан пар соларних ликова: *Видов йошок - Перај до - Расшовац,* са опозицијом: *Вила - Суђина глава - Љељенов врх,* које прати Кобиљача. Доле се налази *Требјешка главица* и недалеко велика планина соларне потенције: *Озринићи,* која даје печат соларним појмовима.

Маиа 45а. Никшић - Даниловград

На овој мапи се издвајају три карактеристична пакета топонима. 1. Горе лево су компатибилни: *Троглави - Илијина сшрана - Рујева гл,* са њима одговарајућим атрибутима: Седло, Церова локва, Планина [и врх] Будош, Богови лази и Руђане, са културним местом за принишење жртве: *Требоински йод.* 2. Горе десно диференцира се неколико митских ликова: *Вишасовићи - Дабовићи* (са: Медвеђе, Кобилина глава) - *Боговине* (са: Богетићи, Богићевићи, Гостојевићи) - *Рошца* (са: Рсојевићи). Уз Витасовиће су *Богмиловићи,* које прати Џинова глава. Богмиловићи би указивали на остатке богумилства на овоме простору, што је и довело до тога да су, можда, неки од појмова у духу хришћанства преиначени у Богетиће, Богићевиће и Боговине. Групи хтонских ликова у овој скупини: Чумовица, Вражегрмци, одговарају још: Кобилина глава, Мећеђе. 3. Окосницу треће трупе митских ликова у доњој зони представља опозиција а) *Велесшово - Велеша - Виљињак,* које прате: Кујава, Вучица, Вучић, Врањачка љут и б) *Диде,* коме припадају атрибути соларне провенијенције: Копито, Копитник, Коњски осој, Јагњило, Ожеговица, Лисац. Карактеристичан је овде топоним који је можда преиначени појам који имплицира место жртвовања: *Трубијошница.*

Маиа 46. Никшић

Уочавамо бар четири пакета топонима: 1. У средишту леве вертикале су у опозицији: а) *Илијино Брдо - Перчин,* којима одговарају *Орао, Церово ждријело, Лисац* и б) *Бабљак - Волује око - Вилусе* (Виљушева осова, Ж. ст. Вилусе), са пратећим атрибутима: Криви до, Црно осоје. 2. Средиште мапе је у знаку врха а) *Триглав,* коме одговарају, с њим у суседству хришћанске преинаке: Ђурђев до, Ђурђевац, као и Церово брдо, Рашков до, Подбожур, Божурово брдо, али и женског божанства б) *Жива,* са којом кореспондирају Копилов до, с једне и Девојачки до, са друге стране, односно Крстача. 3. Трећу скупину чини доњи део десне вертикале, где се јавља, такође опозиција: а) *Вилина иећина* са Лисијом плочом и Врановском јамом, Кобиљачом, Џиновским капама и Чумајевицом, и б) *Руњава глав,* са Пустим лисцем и Подлисцем. Нејасан је топоним сасвим при дну лево: Лето?

Маиа 47. Цешиње - Подгорица

1. Горе лево је већ уобичајена корелација два соларна појма који имлицирају *Свешовида* и *Перуна.* То су с једне стране а) *Св. Илија - Вишов до,* које прате одговарајући ликови: Веља гл, Веља тројица, Коњ, Веље поље, Вишница, Рујички врх и цркве Св. Ђорђе и Св. Јован, а са друге ликови хтонске провенијенције б) *Бабац - Рш Девишење - Скочи ђевојка - Вилин,* и њима сагласно *Трудово. 2.* Средишњи део је такође у знаку опозиције: а) *Св. Илија - Илщино бр. - Перићи - Три рога,* које прате на три стране у окружењу три Веље главице, затим, Соко, Бијелиш до, Дубова гл и Капа и б) *Св. Пешка - Сиас,* са Мећедом. 3. Веља гора, Богути и насеље Љуботин чине при врху одређену целину. 4. Четврти пакет чине топоними у средишту десне вертикале, са *Дабовићем* и *Дабановићем* као основним. Њима су сагласни: Сотонићи, Зла гора, Бабошута Грбочица. Два следећа лика, иако удаљена један од другог била би мотивски сагласна са Волосом: *Волосмон* и *Волујиц.* Њих прате Вучедабићи, Мећед, Мучи баба, Кућин, Лисињ, Веља жабља, Крњице, Црни крш, Морачник и Козјак. 5. Између Волосмона и Волујице уклињени су *Дедићи - Богдан* који са *Врх Роше* имплицирају соларну структуру божанства.

Докуменшација:

О Рту Ђевиштење Скок каже: "Сам придјев очувао се у локативу *Ђевишћење* н (кол. на *-је* од *сшијена,* в.) 'дио високе камените морске обале код Св. Стевана крај Будве одакле је по народном причању скочила

дјевојка у море'. Као придјев на *-ин: Девин* је словенски топоним (тал. *Duino)* код Трста" (Skok, 1971/1: 416). О имену *Скачи ђевојка* Иво Пилар примећује да има подоста топонима са основом: "Дјевин скок". Најпре, налазимо га у Љубишиној новели, у којој се место које смо забележили у Боки Которској као *Скочи ђевојка* зове "Скочидјевојка". Има тих топонима свуда и то су "редовно хриди (стијене) или велики каменови на десно/ страни воде, обично текуће, и назначују десну страну дуалистичке сценерије, значајне за старословенска светишта" (Pilar, 1931: 23). "Нема сумње, да је појава 'скочидјевојка' легенде од срца Њемачке до дубоко у Балкан особито занимљива. За сваког дубљег мислиоца мора бити јасно, да таква појава, која није стегнута никаквим политичким, народним ни културним границама, има свој извор у неком опћем социјалном покрету. То пак може бити само *религија.* Већ с овога теоретскога гледишта јасно је, да Пајскер има посве право, придајући ту појаву распадању Зороастрове вјере и изумирању култа староперсијскога злодуха Деве *(Daeve).* - Мени се чини сигурним, да је код тога свакако имала удјела и црква кршћанска. На то ме упућује поглавито онај високи идеализам, који се разбира у том, да је тмурни злодух замијењен чистом дјевицом, која радије жртвује живот, него да одбаци своју дјевичанску чистоћу. Тај култ и дјевичанства и дјевичанске чистоће може у доба, о коме се ради, имати само кршћанско подријетло" (Pilar, 1931: 36). Поводом врха код Будве *Вилина* - који се види на мапи, десно од Витовог дола, Јагић каже да је то опште место: "Што се мјеста тиче, гдје су се боговом клањали, чини се, да су највољели гајеве и брежуљке, узвисита мјеста и изворе; ср. на пр. *Вилино гумно* на врх брда код Будве, врзино коло на врх Велебита итд" (Jagić, 1867:22-23).

Маиа 48. Никшић - Цешиње

1. На левој страни мапе понавља се парадигматичан пар: *Видов врх - Вишолине,* с једне и *Се. Илија,* са друге стране, али и два демонска лика у пакету: *В. Вилењак - Змајево ждријело.* Поред Св. Илије и Витолина је црква Св. Спас. *Вишолине* прате: Ђурђева црква, али и Кобила, Рт Кобила и Кабала, а Видов врх: Бјелотина и Дубови до. 2. Другу трупу образују: *Се. Илија - Трojановићи - Расоеи - Богишићи,* са пратећим атрибутима: Рујево, Тројица и Св. Ђорђе, односно Веле брдо. Топоним *Бабунци* на овом простору говори о називу секте, како ју је санкционисао *Душанов законик.* Да ли топониму Бабунци припада Кукуљина - као асоцијација на део одеће свештеника богумилске секте? 3. У централном делу - померено удесно, пратимо трупу топонима веома значајних митолошким импликација, а) хтонске садржине: *Г. Д. Мориње - Дееесиље,* и њима сагласни: Св. Петка, Св. Никола, б) више истоветних топонима: *Се. Илща - Илијашееићи - Перуница - Перасш,* са њима корелативним *Вишоглае - Видоеићи - Се. Вид,* а које окружују: више цркава Св. Ђорђе, Вели врх, Вељи врх, Треслица, Вјеће брдо, Рујево, Тројица, Ковачев до, Соколова греда, Попова гл. Незаобилазан је овде *Волин долац,* у чијем су окружењу: више цркава Св. Петке, Кук, Г. Д. Леденице. 4. Последњу скупину десно доле чине топоними: Се. *Илща - Богдашићи - Богишићи* - Тројица и Веловић брдо и опет Се. *Илща и Богешићи.*

Маиа 49. Требиње - Никшић

1. Лева вертикала у захвату планине Зубци у знаку је Перуновог култа кога симболизују: *Илијино брдо - Се. Илща - Илщина киша,* а које прате следепи топоними: Церови до - два пута, Трескавац - Церовац - Кокошји кук. Осим тога ту су још *Богојееић село,* кога прате М. В. Свитавац, Вишнички кук, Коњско, Коњушница, Козјак. На овоме простору су још и М. В. Вилењак и Завилењак. Доле десно је још један В. Вилењак кога прате Крњи до, Црни до и Близка, али и Змајево ждријело, Дубови до и Копривни до, који припадају фонду соларних богова. 2. Посебну трупу горе десно обазују: *Скочгрм - Дјееојачке гр.,* са Столоветним брегом.

Маиа 50. Бијељина - Шабац

Ова мапа је индикативна за разумевање историје мита о Тројану, чију су легенду о познатоме цару који је у току ноћи походио жену у граду Ширину на Сави забележили и Вук Караџић и Милан Ђ. Милићевић.

1. Угорњемделу мапе налазе се позната митска места, која, условно казано,имају исти онај карактер каогод и мапа путовања Одисија од Троједо Итаке- роднога места легендарног митскогјунака древних Грка. Дакле, видимо свесаме хтонске атрибуте којиуказују на одређене аномалије, дефекте врховнемитске личности, Тројана: Слепчевић - Табановци - Глушци - Ноћај, као и Бабин, Врановача, Мачковац и, коначно, Ширине. За Тројана, односно његова путовања, везује се и један низ појмова који указују на његову соларну структуру: Белотић, Богосавац, Штитар, Дубље, Орлове греде, Церове греде, Старчево брдо, Петловача. 2. У доњем делу мапе ниже се пакет ликова из батерије српске и словенске митологије и то: *Богосавац-Вишлоеи-Варна-Тројан (и Тројанов град) -Илино брдо -Диеић -Волујац -Десић.* Ту су и атрибути соларних богова, пре свих *Илино брдо* са доминантном планином *Цер,* и другим изведеницама из овога основа: Церов рт, Цeрански крај, Церница, Церска река, нешто даље: Церова јаруга, Церов рт, Церовац, Иверак, Спасовине, као и: Жарковац, Беликамен, Бојић и Бојићска река, Петловац, Метлић, Копљевић, Орловац. *Тројану* - као превасходно хтонском лику, бар према опису Карапића и Милићевића, припадају и следећи митски ликови: *Волујац* и *Волу-*

јачка река, као еквиваленти *Волоса,* а затим и следећи атрибути: Козји хрбати Коњушница - поред самог Тројановог града, потом, Десић, Влашка река, Козарица, Криваја, Врањска, Забари, Црњевска река, Јерес поток, Змињак. Топоним *Трбосиље* нејасне је митске садржине.

Докуменшација:

1. Вук Караџић нам је међу првима оставио запис о Тројану: "Тројан, м. зидине на Церу (више Дворишта). Онуда се приповиједа да је у оном граду био некакав краљ *Тројан,* који је сваку ноћ ишао у Сријем те љубио некаку жену или дјевојку; за то је ишао ноћу што дању није смио од сунца да га не растопи. Кад би дошао к својој љубазници, натакли би коњма зоб, па кад би коњи зоб позобали и пијетли запјевали, онда би пошао натраг и до сунца би дошао у свој град. Једном муж оли брат његове љубазнице повади свијем пјетловима језике да не могу пјевати а коњма у зобнице мјесто зоба наспе пијесак. Кад се краљу учини да би већ било вријеме ићи, а пијетли још не пјевају, он запита својега слугу јесу ли коњи позобали зоб, а слуга му одговори да нијесу још (јер је само пипао рукама одоздо); и тако се задоцни; кад веп види шта је, он узјаше на коња па побегне к својему граду, али га у путу стигне сунце; онда он брже боље сјаше с коња, па утече под пласт, и сакрије се од сунца, али (његовом несрећом) наиђу говеда те разбучу пласт, и ондје га сунце растопи " (Караџић, 1818).

2. Милићевић је записао две легенде о Тројану. Једну са сличном садржином која говори о митском простору у непосредној близини Ширина Града. *"Град Ширин,* пет минута уза Саву, више Митровице. Осем оног што сад испричасмо, има о граду Ширину још и ово: - Живео је, вели се, у њему неки народ, који се молио Богу *сребрноме.* Самозвани Бог створи језеро Засавицу, и у њему велику аждају, којој је свака кућа морала дати по једно чељаде да га прогута. Дође ред и на цареву ћер. Њу спреме и одведу на место где је аждаја долазила да узме свој оброк. На том месту стојала је јадна царева ћи и плакала. Удари на њу свети Ђорђе, и, дознавши сашта плаче, рекне јој, да се само моли Богу самосаздaноме а не *сребрноме,* па ништа нек се не боји. Она пристане. Ту су њих двоје чекали, и свети Ђорђе јој је заспао на крилу, а она га је, веле, бискала. Јави се аждаја; она не смедне будити светитеља, него бризне у плач. Суза падне на лице светом Ђорђу, и он се тргне. Дознавши шта је, скочи, и, убије аждају, те тако народ избави од оте напасти" (Милип., 1876: 424).

3. Христијанизовану варијанту приче како ју је својевремено Гиљфердинг забележио, разуме се, везујући је за град Тројан на Пештерској висоравни, налазимо, такође, и код Милана Ђ. Милићевић у његовој *Кнежевини Србији,* али о граду Тројану на Сави: *"Град Тројан.* На највишем месту Цера, баш некако на средний његове косе, стоји тај град усправо и данас. Није ништа особито по зидању, али је с њега дивотан поглед: на северо-исток на сву Мачву, Срем, и Посавину, и на југо-запад: на

сву Шумадију и на Јадар. Ко је у њем седео, није остао жељан лепих предела, ако му је само било до тога. Има прича, да је у њему живео некакав цар *Тројан,* који је имао три главе, од којих је једна јела људе, друга стоку, а трећа рибу. Он је, веле, дањивао у свом граду на Церу, а ноћивао у граду *Ширину,* на Сави, 5 минута пошавши од Митровице к селу Засавици. Народу се то додија, па оду светом *Димишрију,* који је у њега служио, и замоле га да упита Тројана: чега се он боји? - Само се бојим сунца, одговори Тројан: - а никога више под небом. Свети Димитрије, дознавши то, да коњма пуне зобнице песка место јечма, а људма закаже да сваки својим петловима повади језике, да не би певањем објавили Тројану зору. То њега омете, те се одоцни, али ипак побегне, но сунце га ухвати; он се зарије под пласт сена, али дође бик те преврне пласт, и он се растопи. - Прича вели да је Тројан у том бегању оглувео на месту где је сада село *Глушци;* да су му отпали табани у селу *Табановићу;* да је ослепе у *Слеичевићу;* да је изгубио штит у *Шшишару;* и највећа несрећа му се десила у селу *Десићу"* (Милић., 1876: 423).

4. А. Лома сматра како "рушевине старог града *Тројан* на Церу развијено народно предање везује за троглаву митолошку личност истог имена, под којим се у староруским изворима јавља једно паганско божанство". С тим у вези наводи обичајну праксу "'коњски сабор' у *Велешевцу* на Сави". Додаје како и "у селу Бождаревцу у шумадијској Колубари има извор *Тројан,* а на атару села постоји локалитет по имену *Свешоиоље* или *Свешииоље.* Налаз римског каменог жртвеника у овом селу указује на култни карактер места у предсловенско доба" (Лома 1987: 39, 40-41). На крају примећује како су у овом смислу индикативни *"Тројан* на Церу, на Пештери и у Бождаревцу" (Лома, 1987: 49).

Маиа 51. Зворник -Ваљево

1. Велику *Влашић-иланину,* односно *В. Влашић,* окружују три Црнињева и река Тамнава. Према систему митолошке супротности Влашип је у корелацији са ликом: *Вишлић,* кога прате: Врановац, Белутак, Орловац, Коњушица и Божића брдо. Поред њих је заједнички симбол жртвеника *Требињака. 2.* Друга трупа топонима се у средишту мапе организује око два важна појма: *Перовог йошока* и *Илијиног брда,* које прате: Перишићи, Петрићи, Перишићка мала, Бељевине, Бела Црква, Белотић, Беловодић, Церовица река, Церовачка глава, Церовачко брдо, још једна река Церовица и Церип. 3. Доњу зону лево и десно од велике *Сокол иланине* чини, најпре, сет истородних ликова: а) Петрина стена, Петрц, Петртка река, Петрц, Петров вис, којима се као б) пандан појављују *Богошшица* (насеље и река) - *Рујевац - Велеш врх - Велеш йошес.* Богоштици и Рујевцу припадају атрибути: Змајевац, Јарац, Рожањ, а Велешу - Врањача, Вучак поток, Крива река, Кучевина.

Маиа 52. Зворник

1. Иза назива *Зворник* сматрало се да се скрива Сварог. У згуснутом пакету топонима Зворник окружу/у *Дивић - Перуника - Перчин - Јардан - Рујева глава - Вољевица - Власиње - Влашке њиве.* Нешто даље, *Г. Д. Ђевање - Веља глава - Вишница.* И овде су Перуника - Перчин корелативни са Витницом. Атрибути који прате *Перунику* су: Спасојевица и Церик, док је сам Зворник у залеђу Змајевца. Дивић иде са Млађевцем. Ђевање је у окружењу Рашева, Соколине и Шамана. Соларним ликовима су припадни још и ови атрибути: *Требешница,* као и Козјак, Рогосија, Снаговац, а хтонским ликовима, могућном Волосу и Девици: Марчићи, Шамани, Вратоломац, Кучикула. 2. На десној вертикали налазимо још једном парадигматичан пар: *Перуника - Вишковци* који је сада у опозицији са насељем *Вољевци.* Перуну и Виду одговарају: Врачевићи, Врановац, Самарџићи, Змајевица, Љубенковац, Церик и Церје, док Вољевцима одговара: Црначко поље, Вучјак, Д. Г. Врањача. 3. Горе је *Перина* окружена атрибутима: В. Тронош, Бјељавац, Жижак, Жеравичко Врело, Пецково брдо. *Могућна деривација мишских ликова: Сварог* (Зворник) - *Див* (Дивић) - *Перун* (Перчин, Перина, Перуника) - *Девица* (Ђевање) - *Белес* (Власиње, Вољевица) - *Хоре* (Рашево) - *Јаровиш* (Јардан) - *Рујевиш* (Рујева глава) - *Свешовид* (Витница, Витковци).

Маиа 53аб. Ваљево

На овој мапи се могу деривирати две релативно целовите батерије митских појмова: 1. горњу батерију чине претежно хтонских ликови, са промицањем по којег соларне провенијенције: *а) Вележ - Под Вележ - Власина - Љеље йошок - Лелић - Лелеци - Врагочаница - Врагочанска река - Вилинац - Виловица - Јањњина иећ. - Дивље брдо.* Њихови су атрибута: Медведник - Међедњача - Г. Љубовиђа - Висибаба - Копиловићи - Копшљача - Кривовњак - Кобилна раван - Торник - Торничка бобија - Црни врх - Врањача - Козје брдо - Врањача - Пакље - Задушнице - Црни остењак - Црни поток - Г. Дијавица - Кукаљ - Крш; б) круг соларних божанстава чине: *Богашић - Вишо - Савршић (?) - Рујевачка коса,* и њима примерени атрибути: Седлар, Седлобрдо, Орловац, Орловица, Врановац, Тичак, Соколовско брдо, Озри, Озорци, Змајевац, Трешница. Заједнички атрибут који симболизује место приношења жртве је: *Требуча,* али и *Задушнице; 2.* у доњој зони мапе кичму чине два нераздвојна топонима соларне кондиције: *Перуника - Перино брдо - Г. Д. Вишаљевићи,* као и *В. М. Даљегошша,* али примећујемо и неколико значајних хтонско-женских ликова и то: *Ладова бр. - Дивич - Вилино коло - Бабино брдо - Бабина гл.* Атрибути који подупиру трупу соларних ликова су: Церје, Годљево, Илићи, Ђурђево брдо, Петрича, Перушићи, Бијелоглав, Богдановићи, Крстово брдо, Сабља, Годечево, Сеча река, Божићи, Соколина стена, Соколино, Бели камен, Велико брдо, Бијелутак, Коњув, Рогачица (насеље и река), В. М. Даљегошта. Атрибути који прате другу трупу су: Свшьска коса, Козји хрбат, Козји лаз, Вучак, Врановина, Мачковац.

Докуменшаццща:

Александар Лома је довео у везу топоним *Перун* са *Перуником* и даље са обликом чији је основ *Перин.* "Под претпоставком сличне преоблике може се иза имена два брда у селу Врагочаници (ваљ. Подгорина) *Перуника* и *Периновац,* објашњивих свако за себе на сасвим 'прозаичан' начин, слутити божански пар словенске митологије у којем би мушком члану Перуну одговарала богшња под именом изведеним од исте основе као његово, како неки претпостављају у староруском орониму *Перынь.* Женски пандан Перунов јасно се пројављује кроз лик Огњене Марије, а значајно је да се за ту богшњу може везати женски лик *калоиер(а) Пера* из српске народне песме у којој се помиње Стеван бан, очито еквивалентан *Сшейану иану* источнословенских коледница, чије име показује сличну ономатопејизацију, а сматра се да стоји за Перуна, као што у балтском фолклору замењује Перкунаса: српско *Пера* био би, дакле, хипокористик од претпостављеног женског теонима са истом основом као *Регипъ.* Једна варијанта песме у којој се та *Калоиера Пера* помиње забележена је управо у Ваљеву" (Лома, 1987: 45).

И у овој мапи, поводом реченог односа *Вележ : Вилинац,* А. Лома примећује "како се у кајкавској скасци са *Жива* везује *Вила* (или је ту веп *Жива* схваћено као епитет уз *Вила),* с поменутим односом *Белее : Живица* може се поредити *Велеш : Вилинац,* како се зову два наспрамна брда у селу Суводању у вал.. Подгорини" (Лома, 1987: 42-43).

Маиа 53в. Ваљево - Лазаревац

У ову мапу унели смо два микротопонима која је у једном свом раду навео А. Лома: *Видан,* извор у селу Мрчићи и други извор *Видан у* Петници, од којих вода настаје поток који се улива у Колубару. 1. Око *Ваљева* налази се неколико ликова који указују на трагове словенскога пантеона. Осим *Видана* извора, који су окружени атрибутима соларних богова: Рогљевић, Орловац, Белошевац, и овде запажамо схему да се у близини *Видана* налази указивање на Перуна, у конкретном случају то је *Перајица йошок.* Атрибути "Перуна" - Перајице су: Иверак, Кременица, Дубље, Колешица (насеље), а затим, ближе Ваљеву, налазимо супституте врховног бога, да ли Перуна (?): *Божићи - Богашић,* који су такође окружени одговарајућим атрибутима: Седлари (врх и насеље) - Градац - Велико бр-До - Ковачице - Орловица - Тичак. У близини је и Ђурђевац, а заједничко Видану и Богатипу је Севница - река, типичан атрибут громобитног, сун-

чавог божанства. 2. Горњи леви квадрант, осим Перајице потока, карактеристичан је по знатном броју топонима са импликацијом хтонских и женских божанстава: осим *Дабића брдо* - који имплицира Дабу, и јесте хипокористик за Дајбога, срећу се још: *Дивље иоље - Дивци* (место и врх) - *Бабина Лука.* Њихови су атрибути: Мрчевац, Козличић, Росуље, Близоње, Близански врх. За обе групе ликова заједничко могућно место култа: *Требеж,* поред *Видана.* 3. На крајње десној горњој страни је један низ тзв. соларних атрибута без јасног присуства носиоца тога соларног лика: Радобић, Радобићска страна, Кременица, Врачевић, Табановић, Светлак и Ђурђевац. 4. У доњем десном квадранту су *Перунићи* и *Рашевићи,* са одговарајућим атрибутима: Растово брдо, Спасовина, Голубовац, Церово брдо, Струганик, Игњатијевићи и Орловача.

Докуменшација:

Изведенице из корена "видети" су форме: *Видан, Видана.* "Реч гласи *Видан* и постоји данас искључиво као име извора у сливу Колубаре. Три су извора тога имена у Горњој Колубари (села Мрчићи и Петница, корито реке Граца), а по један у Тамнави, код манастира Грабовца, и у Качеру, у селу Живковцима. Нагласак и генитив су *Видан, Видана.* Деминутив *Виданац* забележен је 1869. као име потеса где су два сељака из Мрчића имала њиву" (Лома, 1985:105).

Маиа 54. Кладањ - Зворник

1. По десној дијагонали примећујемо две групе топонима: а) хтонских женских и мушких божанстава: *Ђевица - Леленица - Лађаник* (можда од Ладе?) - *Бабинов камен - Г. Д. Васиљ,* чији су пратећи атрибути: Бешићи, Црна ријека, Љубичевац, Криваче, Вучјак, Црни врх, Козја страна, Вранова коса, Врањи камен, и б) топоними соларне садржине: *Богодо - Видово брдо - Видовићи - Вишићи - Вишића бр. - Божин крсш - Рађевац - Перова бајша - Илијина бара - Ђермани.* Њих прате атрибути соларних митских личности: Орлов камен, Соколица, Бојино брдо, Сикира и В. Сикира. Посебно је занимљив пакет на самој десној страни горе чија је кичма познати пар: *Видовићи - Вишића бр. - Вишићи,* на једној, и *Илијина бара - Ђермани,* на другој страни; соларно-громовитом божанству одговарају: Кременик - Копривно, и индикативна три топонима исте структуре: Г. Д. Мратинци, Мратшьско брдо, будући да се црно пиле клало уочи Св. Мрате, а петао уочи Св. Илије, односно Перуну, чији је симбол петао. 2. На левој дијагонали горе доминантно је насеље *Власеница,* а поред је *Љељан брдо.* Ликови: Рашковићи, Самари, Ђурђевићи, Рогач, Гостеља припадају каквом соларном божанству, коме на мапи не налазимо трата.

Маиа 55. Вишеград

1. Доминантан је лик *Велешово* и *Велешовски йошок.* Да ли су ова два назива језичка замена за *Белеса!* Под претпоставком да је тако, Велес је као божанство плодности и заштитник стоке, у овом случају окружен атрибутима: Кобила, Врањак, Близанци, Рзав (?), Лисичје брдо, Коњско поље, Међедова леска, Ждребетине, Пасја стена, Црнчићи. Но поред овога лика пробијају се и атрибути соларног и ратног божанства. Ту су у доњој зони *Богилице,* а сасвим горе *Бјелибори* које прате: Ђурђево брдо, Кремењ, Бјелуша, Змајевски поток, Бојиште, Гостиља брдо, Церова глава, Орлиња, Столац, Божурице.

Маиа 56. Вишеград

1. На левој горњој страни мапе, по већ устаљеном сценарију иду у пару, један крај другог, непосредно, два топонима који имплицирају два соларна мушка лика високог митолошког ранга: а) *Видова гора* и *Видоиић,* на једној, и б) *Илијак* са *Перчином* и *Перац-ои* и *Годомиљем,* на другој страни, којима се прикључују импликације великих женских ликова: *Бабљак* са *Бабом* и *Висибабом* поред велике планине *Девешак.* И на десној страни су два карактеристична лика *Выдача бр.* и *Вишмировац.* Доња зона мапе је у знаку ликова: *Богдашићи - Богдашићки бунар, с* једне, и *Видова гора,* са друге, чији су атрибути коњичког соларног божанства: *Койишо* - насеље и вис, *Коиљевићи, Враница, Врачевица, Врањ, Коиривњак, Рогашица, Рогоиек, Дуб и Г. Д. Дуб, Бојни лаз, Бојишша* и *Сшолац, Козја вода, Козићи, Козар, Козловац.* Са њима је у корелацији по принципу антитезе: *Власење* и *Вељи Луг.* Карактеристичан је пар: *Бабин йошок* и *Ђедова врба.* Индикативан је и *Црни бор (= Црнобог*).

Маиа 57. Горажде - Вишеград

На овој мапи разазнајемо више међусобно мотивско-митолошки повезаних целина топонима.

1. Горе лево су доминантни соларни ликови: 7". *Д. Илино* и *Јаровићи, Јарово брдо* са атрибутима: Самари, Јабучко седло, Пијевац, Коњбаба, Церје, Копљани, Ковачев до, Орлова бара, Змајевац и Бијеле воде. Али уочавамо и *Моринац,* са атрибутима: Врановине, Миш, Зубовићи, Лисичине и Вражалице.

2. У средишњем и доњем делу леве вертикале су соларни ликови који чине познати сценариј: а) *Вишковићи* - са *Богушићима,* и атрибутима: Вражовци, Змајевац, Враћићи, Вран поток, Врањача, и б) *Илијина вода* са атрибутима: Церова раван, Самари, Коњевићи, Боговићи, Рогуље, Клепановац, Перјани. Заједнички им је култни лик - *Требињача.*

3. Десни доњи део је у знаку познатог сценарија два лика: *Илијина сшр.* (и Илисија) - *Видобаре,* којима се непосредно прикључује *Тројан.* Атрибуты су им: Ковач пл., Копривни до, Коњуншица, Враголија и Јањина (= Јан = Агни), Судићи и Судића градина.

4. Средишњи део десне вертикале је у знаку хтонског лика: *Володер - Вољача - Волијача - Бабин гај,* на једној, и *Вучевица* - на другој страни. Атрибути су им: Кобшьак, Близка, Козја вода, Вранограк, Кобилићи, Богаљевићи и Чудан. Занимљиво је да се ту уплела *Видена* - у саму *Вучевицу.* Атрибути *Требешево - Требешко бр.* су им заједнички.

5. Горњим десним делом доминира *Вишожић* (вис и насеље) - *Богашићи,* са Церовом, Соколицом, Руђом стеном и Ковачицом, али и атрибута хтонског божанства: Међеђа, Лисац, Вилине, Кусуци, Влахиња.

Маш 58. Добој

1. Доминира у средишту соларни лик: *Видаковић - Вида - Видошевка - Видовићи* (два насеља) са парадигматичним атрибутима врховног бога: Требовац (план, и потес) - Требава - Копривска Требава - Врањачка Требава - Седло - Самарско брдо - Самарић Мала - Храстикови - Церова - Спасовиште - Змајевац - Коњска глава - Врањица - Богдановићи. Но у преплету са њим је и *Баба - Бабешница* (река и насеље) - *Висибаба* (два пута) са хтонским атрибутима: Курјачка к. - Курјачки тор - Курјакуша - Вучијак - Свинчани - Вучи поток - Љубиоча - Д. Г. Медвеђа - Блажевићи. Загонетне су *Кашол. и Мусл. Леденице.*

Маиа 59. Дервенша - Добој

1. Леви горњи део мапе је у знаку лика *Вишковци - Д. Вишковци,* које непосредно прате Спасовиште, и још једно Спасовиште - нешто даље, затим, Дједовац, Дједовац поток, Церовица, Церова к, Врановац и Крстати храст.

2. У центру доминира загонетни лик *Љешинићи* и *Мрачај,* са култним местима: Требче и Требачко брдо. Уколико би неки од ликова *Перковићи - Видовићи - Радуша иланина - Рујнички бр. - Рујничак* имплицирали неко могуће соларно божанство, онда би и атрибути у њиховој близини могли носити њихове карактеристике: Церовац, Копривци, Змајевац поток, Змајевац вис, Соколовац, Бијела стена, Кокошињак, В. Капа, Љубатовац. Али, на овоме простору пробијају и хтонски атрибути: Црна ријека, Црнак, Страховац, Црни врх, Младошевица, Кључ, Бешенска глав., Кобиљача. Нешто даље, два већа насеља Д. Г. Пакленица иду њима у прилог.

Маиа 60. Добој

1. Кичму ове мапе чини велика планина са митским обележјем *Озрен.* Подно Озрена, претежно са доње стране, концентрисана су три карактеристична лика: *Вишица - Завишаље - Вишањ,* са карактеристичним атрибутима соларног божанства: Крешнице, Старчева к., Спасовиште, Коњска гл., Бјелавица.

2. Са горње стране *Озрена* на растојању од 10 км два пута се јавља *Илијино брдо* у корелацији са *Волујаком. Илију* прате његови типични атрибути: Седло - Самарић - Перићи - Бојиште - Змајевац - Озрен манастир - Богдиловац - Градишник - Трстеница, уколико корен овога термина имплицира "трештење", а не "трет". Митски лик *Волујак* - са могућом импликацијом *Волоса* - остаје без непосредне пратње типичних атрибута који га иначе окружују.

3. Горњи десни део је карактеристичан по опозицији, старом, иначе, сценарију два брда: *Бабић - Дедин бр,* у пратњи *Дедићи,* које прате и то: *Бабу:* Г. Д. Морањци, Моранштица, Котиљ, Родњик, Омилна вода, а *Деду:* Змајевац, Рашљево, Рашљевска река, Бијела вода, Ратиш и Руњевац.

4. Доњи десни део мапе је у знаку *Треглава* и *Варешевине* (што би могло бити од *Сварога)* које прате атрибути примерени врховном богу и то: Врачевипи - Гостићи - Церик - Растове косе, а ту су недалеко и помињани Озрен и Крешнице.

Маиа 61. Вареш

1. По дијагонали десне вертикале, почев одоздо на растојању између 3 до 5 км, ниже се следећи пакет ликова: *Виша коса - Дједовац - Дједово бр. - Видин Крај - Руњавица - В е л е ж - Вилићи - Госшовићи - Завидовићи - Рујница.* Ликови са основом *Вид - Вележ - Деда* доминирају. Са основом *Вид* прате атрибути: Удрин план, Соколица, Бијели буковик, Змајевац, Ковачи, Жишци и, нешто даље, Кремењача.

2. На левој вертикали се издвајају интересантни ликови: *Вишлаци, Дивова вода, Мрачај и Мрачајско бр., Дабићи и Бабина.* Ту је насеље загонетног имена *Пејелари* са *Пејеларском реком,* као и *Чаришница.*

Маиа 62. Вареш

1. На крајње десној вертикали ширине 10 километара ређају се ликови који, у већини, не остављају превише сумње да је реч о божанствима словенског и српског пантеона. Одозго: *Виша коса - Велешки йошок - Рашкоеица - Вареш - Перун - Вареш мајдан - Богош - Вишњевик - Живина - Рагодосш - Богошић - Виленица,* а ту су и назнаке два култна места

Трибија и *Требијеш.* Атрибути који их прате су: *Озрен,* Трстионица, Стугошчићн, Соколина стена, Ковачнћп, Самари, Славин, Дубовац, Кокошчићи, Градац. Најужс - у пречнику од 5 км - јесу: *Перун, Богош, Вареш, Велешки и., Рагодосш, Требијеш.*

2. У доњој зони леве вертикале доминирају два лика: *Божовица - Видуша* и старо име Какња: *Згошћа,* са *Згошћа р.* Два топонима *Видуша* нрате: Д. Тичичи, Храсшще, Копривница, Вел. Храстови и Г. Д. Севча; *Згошћу* прате *Живаљи.* При дну је *Вилењак,* а сасвим горе доминира *Бабина* - врх, насеље, потес и река. Гржетић-Гашпићев је забележио: "А тако имадемо Лерун-планина код Вареша у Босни. Тамо су се људи до недавно Перуном клели" (Gr-Gaš. 1900:193).

Видели смо да има више топонима са основом "вила". Миленко Филиповић је у студији о *Височкој Нахији* приметно како се на овом простору "много прича и верује о *вилама.* Бораве по великим шумама и око језера. Лете по дрвећу и играју коло". А поводом топонима *Виленице* записао је како се "прича [...] да су некада виле [...] хватале коло на Виленици у Сеоцу" (Филип., 1949: 210).

Маиа 63. Кладањ

1. Доњи десни блок је у знаку лика Бабе: *Д. Бабине - Бабинско брдо - Бабинска иланина - Бабина гора - Г. Бабине,* који прате атрибута хтонских одлика: Штрбовинске плашше - Мечевац - Црни врх - Вучје брдо.

2. И леви доњи пакет имилицира хтонске карактеристике: Судићи - Крња јела - Медојевићи - Вучја јама - Лисац - Кривајевићи - Бабе. Једна трупа топонима припада Перуну, чије трагове нисмо нашли непосредно поред њих: *Коњско - Коиишавац -Кремењача.* На доњој хоризонтали десно је лик *Илијак,* са атрибутом Копљевићи и Лисац. Занимљив је и лик *Дабовићи.*

3. У горњој половини мапе наилазимо на преплет ликова соларних и хтонских божанстава. Најпре су два лика *Вишоц,* као и *Вишуље,* са карактеристичним атрибутима: Рогоч, Ковачићи, Бјелиш, Коњско брдо, Бичин, Јарачко брдо, Капа, Бјелава, Коњовићи. Поред њих је име великог женског божанства: *Рођеница,* коју подржава пакет хтонских атрибута: Пакленик, Близанци, Близанско брдо, Росуље, Чуде, Црн, Медов до, Лишци. Поред саме *Рођенице* је В. Братило и Старић и нешто даље Братељевић. Укажнмо на два карактеристична лика на десној горњој хоризонтали: *Варешко* (назив врха, који асоцнра на *Сварога),* са реком *Варошница* и насеља *Жеравице.* Свим ликовима су заједнички: *Требањ,* односно *Нашребањ,* као места приношеља жртве.

Маиа 64. Кладањ - Горажде

Знатан је број асоцијација на ликове из српског пантеона. Покушаћемо да их систематизујемо.

1. Левом горњом вертикалом доминира планински масив *Озрен,* али и место и врх *Озрен,* који је окружен низом женских и хтонских ликова: *Дјевојачки камен - Црноглав - Девина иланина,* што асоцира на комплекс у реону Сокобање: *Девица - Озрен.* У следу према доле нижу се ови ликови: *Девина иланина - Леденице,* са ликом који им типолошки кореспондира: *Волујак.* Њега подржавају: Вучја Лука - Змијина глава - Злокош. Следећи су атрибути хтонске природе: Крња јела, Бабија воде, Вилич, Виличка коса, Мединовац, Врањска стена, Крш, Црни врх и Вепар.

2. Доњом левом вертикалом владају паралелно два низа: соларни мушки и женски ликови: *Видовићи,* на једној, и *Дјевојачки вир - Дијева - Љубогошша,* на другој страни. Атрибути на линији соларног су: Бијелогорци, Рогушићи, Орловача, Бијела гора, Растовци, Храстова гава, Орлова стијена, Мућићи, Кременита бр, Завидовац, Самарин бријег, Глединовац. Атрибути на црти женских и хтонских ликова су: Кобиља глава, Црни врх, Злокош, Змијина глава, Вучји вир, Козаревица, Пакленик.

3. Доњу хоризонталу, у средшшьици и десно, испуњавају углавном ликови и атрибути соларног типа: *Вишањ* (планина и насеље) - *Заварине - Варожићи - Росовача - Рашаново брдо - Боговићи - Боговићка иланина - Озерковићи - Илијак - Перово - Г. Д. Коледићи - Вишез - Подвишез - Црнобор.* Као да би *Вишан,* и *Вишез* имплицирали Световида; *Заварине* и *Варожићи* Сварога и Сварожића, *Коледићи* Коледа, као зимски лик Сунца, Сварога; *Боговићи* - врховног бога, а *Илијак* и *Перово* - Перуна; *Црнобор* би могао бити супституција за *Црнобога.* Озерковићи су супстанција свих соларних божанстава.

4. Занимљиво је да средишњи део мапе окупља неколико женских ликова; поред наведених ту су још и *Дјевојачки вир, Лашица* и *Лељен брег,* којима одговарају Близанске косе.

Маиа 65. Сарајево

1. Горњи средишњи део је у знаку три значајна лика; са основом а) Вид / Вит: *Видошина, Видовићи, Видаковић;* б) са основом Пер: *Перца, Перачка раван* - и томе припадне супституције: *Св. Илија, Илијаш,* и в) *Велешићи, Влашково, Влашићи, Власенице.* Значајна четири лика се провлаче између њих: *Набож, Озрен, Вогошћа, Вилић.* Ту су и Бабуша, Дедин бр., Љубина.

2. Доле десно је парадигматичан пар: *Видонице* и *Перчин;* поред *Хреше* недалеко је *Рашљево бр.* као и Храстова глава. Не крију ли се иза Перчина и Хреше, односно Рашљевог бр. *Перун* и *Хоре?*

Маиа 66. Сарајево - Горажде

1. У средишњем, више десном делу мапе концентришу се следећи топонима: *Варешка страна - Варизе - Троглав* (насеље и река) - *Видеш.* Око *Варешке сшране* је *Богишића чаир,* а све скупа: *Троглава, Видеш, Богишу* - прате атрибути соларних ликова: *Пијевац* (насеље и вис), *Змајевац, Бич, Сшријела, Тролисш, Рогој* - насеље и вис.

2. Доњи део хоризонтале, на коме доминира планина *Тресказица,* затим, ту су *М. Трескач, Ковач бр., Коњушница, Кљусина, Коњик* и *Храсница* - река, као типични атрибути Перуна, садрже и два лика који асоцирају соларна митска бића: *Илијино бр.* и *Јарник.* У томе делу хоризонтале, ближе дну запажамо неколико топонима који асоцирају женске ликове: *Девојачко врело - Невјесшина гл. - Бабин бр.*

3. У средишњем, горњем делу неколико је ликова индикативне импликације: Г. *Љељен - Ледићи - Лелешин Хан - Дивчићи - Близана.* У њиховом је средишту *Требечај.*

"4. Сасвим горе је *Видовац* између: *Рошца - Богашићи* и *Рошчићи.*

5. Загонетан је усамљени лик при дну лево *Велеуша.* Да ли је у некој вези са Белесом?

Маиа 67. Коњиц - Сарајеео

1. У захвату знатне планине *Бјелашница* на око 15 км. налазе се: а) *Љељен - В. Љељен - Влахиња - В. Влахиња - Девојачке сшене - Живање - Живашница - Живуша - Волујак.* Заједнички им је *Требуљски и.* и потес *Требуље.*

2. У захвату друге велике планине *Височица,* дуге око 10 км, наилазимо на концентрацију ликова значајне митске асоцијације: *Ладин кук - Перу[н]че - Вишо - Парић -Тројани - Љељен - В. М. Љељен - Богдан - Велеуша - Вељача.* Недалеко је познати пар: *Вишош - Перин кук,* који чине уски пакет са следећим ликовима: *Богдан - Вишобоља - Јањина - Дагонска чука - Руњава гл. - Рићица - Лисац - Седло.*

3. На левој страни вертикале у средишту је пакет следећих ликова: *Дјева - Дајцц - Дајић и. - Дединовац,* са атрибутом: *Судац.*

Докуменшацща:

О Љељену: "На граници између Босне и Херцеговине, у котару Коњица налази се планина Височица са 1964 високим врхом *Љељеном...Та* планина одавно ми је позната, али тек у последње вријеме, кад сам нашао још неколико топографских ознака истога коријена, пало ми је на памет, да би име Љељен могло имати митолошко значење и полазити од старословјенскога божанства *Љељо,* кога наши далматински писци из доба Ренесансе спомшьу увијек као синоним за Амора или Купидона. На ту сам замисао дошао нашавши Љељен као име горе на више мјеста у Босни и

Херцеговини: тако на пр. на Романији Планини код Мокрога 1321 м високо *Љељен-брдо;* на граници између Далмације и Херцеговине 4 км далеко од Мрцине у Конавлима 983 м високу *Љељену Главицу;* у Херцеговини *Лелију Планину* (2070 м), и т.д. Има и имена мјеста истога коријена, на пр. село *Љељенча* у бијељинском котару у сјевероисточној Босни; село *Љељеница у* срезу Милешево, ужичка облает, и т. д. Но са компетентне лингвистичке стране сам упозорен, да име врха Љељен не може потјецати од митолошкога имена Љељо. Ја ту као језички нестручњак немам суда. Али како било, ја се немало изненадих, кад опазих, да и брда с именом Љељен имају од реда дуалистичку структуру. Ено на пр. прво споменути *Љељен,* који стоји *лијево* од потока Ракитнице, познате са свога обшъа племенитих риба, док се на *десној* испела 1459 м висока коса *Вран,"* (Pilar, 1931:72-73).

Маиа 68. Коњиц

Овде се, на овој мапи могу диференцирати пет пакета митских ликова.

1. Горе сасвим десно су: *Илинац* (ту и Илићи), са атрибутима: Трусина, Кременац, Буковица, Лисичићи, Рогатица; затим, ту су - *Власача* и *Лаиићи,* који би могли асоцирати на Белеса и Ладу.

2. Други пакет је у средишњем делу десне вертикале, и у знаку је хтонско-женских ликова: *Дјевор - Велевијевац - Волијак - Лешокин град - Дјевојачки кук - Црноглав.*

3. Доња хоризонтала образује трећи пакет превасходно соларних ликова: *В. Видова - М. Видова - Видовски гвозд - Видина кайа - Богодол,* са адекватним атрибутима: Седла, Кремењача, Притрес, складно проткан женским ликовима: *Вилина ил. - Вилин врх - Вилин чаир,* али и ту су још *яЛешинац, В. Љешинац* и *В. М. Баба.* Види се и загонетни *Перушац* о коме ћемо навести коментар П. Скока. Ту је и индикативан пар *Бјелашница* и *Црноглав.*

4. Четврту групу образује пакет на горњој левој вертикали: *В. Вишленица - М. В. Вилинац -Дива Грабовица* (насеље и река), са атрибутима: Медвед, В. М. Медвед, В. Кук, Кривел., Двоструки кук, Троструки кук, Кривељ, Међедијач, Црна гл.

5. Пету скупину, сасвим десно горе, чине *Перун - Тришћански иошок - Тришћани - Илијина груда,* а прати их река *Рама.* Овде је *Перун* - са адекватним атрибутима: Орловац, Штит брдо и Тришћански п. (може бити преиначено од "трескавски").

Докуменшацща:

П. Скок је поводом термина Перутац, да поновимо, рекао следеће: *"Перушац,* ген. *-уца* м (Вук) 'оспа', у етимологијском погледу треба раз-

ликовати од деминутива на -ьц *иерушац* од *иеруш* (в.). У Вукову значењу у вези је без сумње с глаголом *зайерушаши, -ам* (Пива-Дробњак) 'кад се кожа почне гулити од сунца или од ватре'. Лексикологијска породица није малена" (Skok, 1971/II: 644). Значајно је и то да се овим термином *Перучац* (Водице, Истра) означава "болеет која се може наводно излијечити само из шушьег храстова пања", и да "ријеч *иерушац - иеруђац* значи према томе као 'огњица'" (Skok, 1971/II: 644).

Поводом термина " тришђанси поток" и односа према *Перуну* А. Лома каже како "у Доњој Рами у Босни има у страни изнад села Тришђана, под планином Баћином, место *Перун,* где је врело Тришђанског потока. Можемо помшшъати да је у основи ојконима *Тришђани* реч treskb 'гром', уп. *Тришђени камик 'petra tonatđ* и у апелативном значењу чеш. *регип,* пол,, *piorun* 'гром': можда ту имамо случај да је име *Регипъ* кад му је значење почело чилети из језичке свести 'обновљено' или 'глосирано' са *treskb"* (Лома, 1987: 45). Овај коментар А. Ломе је потврда става да је топоним са основом "трескати" у бити атрибут *Перунов,* односно *Илијин.*

О Црноглаву Пилар каже како су Црнобог и Црноглав семантички и митолошки истоветни. "Исто име, које у нашем језику гласи *Црноглав,* поново налазимо као име наших брда. У Прењу код Коњица у Херцеговини стоји 1893 м високи врх *Црноглав,* затим опет понад Попова Поља у Херцегоини 552 м висока главица *Црноглав.* Оба брда показују дуалистичку митолошку структуру" (Pilar, 1931: 73 и д.)

Маиа 69. Коњиц

1. На левој горњој страни доминирају: *Вољице - Вољари - Вољице и. - Вилића коришо - Вилића гај.* У њиховом захвату су и два истоимена виса: *Баба* - којој одговара *Дид.* Атрибути су: Кобила, Мрачај, Мачковац. Ту је и загонетно место *Перница.*

2. Десно од њих је пакет појмова у чијем су средишту ликови у опозицији: а) *Видак - Вишревац;* б) *Вележ* (шума) - *Вољавац - Велаковац - Валице,* које прате адекватни атрибута. Трагови соларног божанства асоцирају: Трескавица, Кресовача, Седло, Самари, Враница, Рог, Рогатица, Штит, Руњевица, Росин, Расоје; трагове хтонског божанства, поименице *Вележа,* подупиру: *Црни врх,* планина и вис, Црнодол, Говедњача, Козје стијене, Кљун.

3. Како смо овде укључили горњи део мапе бр. 68. видимо како се лик *Перун* - са атрибутима Ковачеви и Тришћани сада доводи у блиски однос са пакетом топонима у средишту доње зоне ове мапе, бр. 69, а чију окосницу чине: *Троглав - Илијин крсник - Волујак - Волујчица.* Атрибути *Триглава* и *Перуна* су поред Тришћани, Тришћански п. и Ковачеви, још и Перићи, Росци, Змајевица, Коњско, Храсте, Војке, Рогуља, Д. Г. Вишња-

ни, Орловац, а атрибута *Волујка:* Црнограб, Копила брдо, Врањчићи, Црна река, Каменита дјеца, Љубунци, Козарине.

4. Сасвим десно, у средишту су: *Вишреуша - Диван - Зивка - Блазине - Блазинка - Медвед;* а на крајње левој страни мапе су два загонетна лика: *Воли Долац - Варвара.*

Маиа 70. Гацко

\. Левим горњим делом мапе доминира велика планина *Волујак,* са несумњиво митском имшшкацијом, коју подупире *Власуља.* Тако би "Волосу" били сагласни атрибути: *Вилишша* и *Вилина иећина,* али и Међеђе брдо, Међеђак, Међеђа глава, Међеђак (извор), Љубота, Крвавица, Крвава брда, Црни поток, Козји поглед, Вучја јама, Говеђи до, Криви до, Кољешевина, Паклиште, Котин кук, Гуја. У кореспонденцији са *Волујком* и *Власуљом* је други доминантни лик који симболизује оса: *Вишна Бара - Богдун - В. Вишао - Вишлови - Ђед.* Њима је сагласан огроман број атрибута соларне провенијенције и то: Змајева греда, Змајевац, Седлари, Седларска пећ., Кљусина, Коњска ластва, Орловац, Орљача.

2. Сасвим десно горе су два индикативна лика: *Љељенак - Вишао,* које прате Близанац и Крш, први, а Трештено брдо други лик.

3. Трепи пакет чини лева половина доње хоризонтале, које одликују два чвора топонима: а) *Пиревци - Руњавац - Богошевица - Ђурђев до,* са атрибутима: Трештена пећ, Трештеник, Ковијоц, М. В. Ковиоц, Ковачи, Јарчиште; б) *Ђед - Бабин до - Бабин врх - Девич камен - Лашично,* са загонетним: Леденик, Леденице и пратећим атрибутима: Црноврх, Кладена гл. Међеђа, Змијски крш, Криви до.

4. Крајње десно у доњој хоризонтали су у опозицији, такође два реда топонима: *а) Девич сшијена - Бабин до - Бабин врх,* са атрибутима: Лисичја гл., Кук, Вукодола, Штрбине, Козји врх; б) *Пирни до* (планина и место са црквом) - *Илино брдо - Руђин до - Дедов до,* које прате: В. М. Трескавац, Трескавци, Божур. Занимљиво је да се Код *Пирног дола* на само 300 метара налази насеље *Боричје.* Асоцира на један податак из *Несшорове хронике:* "988. године заповеди Кнез Владимир да привежу *Перуна* коњу за реп, и да га тако свуку до испод Боричева у поток". Да ли *Пирни до - Боричје* стоје у неком структурном односу, остаје као питање.

Загонетна је и етимологија *Заворови, који,* сасвим опрезно говорећи, асоцира на Сварога.

Маиа 71. Невесиње - Гацко - Требиње - Никшић

1. Горњу хоризонталу а) лево чини знатни планински масив *Баба иланина* на којој је највиши врх *Ђед,* с једне, и нешто нижи врх *Лађени*

до; Вилина иећина је десно од *Баба ил.;* б) сасвим десно на мапи су *Волујац - В. Ладница - Љељиначки иошок,* које прахе атрибути: Зминац и Кук, Вучја бара, Вуков под, Вукодлачица; в) у средишњем делу, у сендвичу између *Баба ил.* и *Волујца* су *Видеж - Перишића бара* којима одговарају атрибути: Змајевац, Столац, Церница, Орлосјед, Капићи Старчевићи.

2. Средишњи део мапе је у знаку неколико митских ликова: *Троглава - Дабовића иећина - Г. Д. Вољице - Перчица глава - Иљина главица - Руђешина глава - Рујевац.* Слободнија интерпретација открива: Троглава, Дабе (Дајбога), Волоса, Перуна, Рујевита. Остају загонетни *Лађевићи.* У захвату ликова: *Иљина главица - Перчица глава* налазимо ове атрибуте: Туцаков до, Кремени до, Церова долина, Рог брдо, Рог, Рогови, Ковачи, Ковача до, Кресава гомила, Треслице, Кременица, Копривице. Остали атрибути соларних богова, посебно Троглава: Капа, Столовая, Милатовица (има ли икакве везе са легендом о врачању: "милам ли се"?), Данићи, Орловац, Ваган, Космата глава. Атрибути хтонских митских ликова су: Росуље, Близанац, В. М. Паник, Црне каменице, Објешеник, Криви до, Кобилов крш, Кобшьа глава, Криви поток, Близна, Љут.

3. Доњи део мапе је у знаку топонима *Богдашићи - Руђин до - Дивљаковина - Љељен do.*

Маиа 72. Требиње

1. Горњи део мапе је пренесен из претходне, бр. 71. Сада се види како *Богдашићи - Руђин до* стоје у вези са *Илином главам,* и што је посебно важно, остварује се корелација: *Илина гл. - Видушко иоље,* чији међупростор испуњавају: *Лашково - Вилошица* (данас "Виласница") и *Вилинац.* Њих прате: Морче, Кобиловац, Змијанац, Кривача, али и Љубушићи. *Видушко иоље* је окружено атрибутима: Косматуша, В. Рожац, Видра. Поред *Богдашића* су: Ковача до, Руђин до и Дедовци, а поред Илине главе Треслице и Дубовац.

2. Доњи део десне вертикале, испод Билећа, испуњава уобичајени сценарио, пар: *Видно - Илщино брдо - Се. Илија,* са индикативним атрибутом *Врачевица,* поред *Видног.* Ликови: *Влајина* (потес и насеље), поред *Дракуљице,* које дели река Требишница, а недалеко је и *Влашка,* као да су у знаку Белеса.

3. Сасвим лево доле је индикативна скупина: *Илино брдо,* а непосредно су *Трешшена глава* и *Церје* као и име култног места Требијови.

Маиа 73. Требиње

Одмах се запажа, како се на читавом простору мапе јавља учесталост лика са основом "Илија" - шест пута.

1. Велики потес *Поиово иоље* по дијагонали дели све топониме у два релативно компактна пакета. На десној дијагонали горе, доминира *Илино брдо* - лик који се јавља и у претходној мапи, заједно са атрибутима Церје, Трештена глава и Требијови - место култа иако је *Требиње* доминантно. Међутим, на другом крају Поповог поља и Требишнице је и црква *Св. Илија* и *Илщино осоје,* поред којих су Ковачина, Трштеник, Јањач, Расовац *иДедићи.*

2. И на доњој дијагонали је учесталост ликова "Илија": *Илщино брдо - Св. Илща - Илщин врх.* Трескавац, и нешто даље Тресиброд, Чула, Руђи до, Кремени до, Расовац, Зачула, Прштин до, Церовац, а може бити да са њима корелирају по смислу и Пирин греб, Петрача, Петрановићи и Дубац. Но овде се запажа и неколико парадигматичних: *Мокошица - Макоше - Власшица* - загонетни *Сиарожићи - Јарушин βρχ - Волујац - Вилењак - Лешаја - Баба - Славогосшићи.* Кореспондентни су им и следећи атрибути: Мужине, Љубовац, Љекова, Невестин Дол, Вељи до, Веља гора. Интересантно је да *Бабу* окружују: Криви до, Међеђа, Стравча, Девет и Козје долине. Загонетни су и ликови: *Рожаш - Врашшица.*

Да ли је смело претпоставити да се на овоме простору налазе трагови неколико значајних ликова наше митологије: Перуна, Радогоста (Славогостићи), Макоша (Мокошица, Макоше), Рожанице (Рожат ?), Руђевита (Руђи до), Белеса / Волоса (Влаштица, Волујац, Вељи до, Веља гора), Сварожића (Спарожићи), Јаровита (Јарушин врх), Лете (Летаја), Хорса (Расовац), Бабе, Деде (Дединац). Централни лик који симболизује место приношења жртве је *Требиње,* које се налази на међи двеју групација ликова.

Докуменшацција:

"Староj риечи за жртвеник чува се успомена у мјестних имених, као што су: Требиња и Требиње, Требовец, Требеж, Требарјево итд. Службу бојжу обављаше по своj прилици старјешина од куће (дјед, кнез); које су најглавније светковине биле, то се више незна, али се зна или бар пуним правом слути, да су религиозно-народне светковине стајале у узкој свези са животом природе" (Jagić, 1867: 22-23). 1. *"Мокошица* φ (топоним, Дубровник, село), етник на *-јанин* испуштањем суфикса *-ица Мокошанин* м, на *ъка Мокошка* ф. Зацијело је поименичење с помопу суфикса *-ица* придјева на -/ од женског божанства *Мокош,* источних Славена, струе. *Мокошь.* Уз назив брда *Перун* у Пољицима то је још један остатак славенског паганизма у далматинској топонимији" (Skok, 1971/11: 450).

2. "Уп. *мокошица,* топоним у околини Дубровника, према имену староруске богиње *Мокошь"* (Лома, 1987: 41-42). О трима сестрама као трима суђајама Лома каже: "Пра-Милош је носио име *Қраж* (или слично), пре него што је у косовском епу прозван по историјском убици султана Мурата. Његова сродница и издајница, најстарија Суђаја, поред

имена *Злаша,* које се односи на њен звездани лик, и *Вида,* које изражава њену везу са Видовданом као празником летње Сунчеве обратнице, у прасловенско доба изгледа да се звала *Мокош.* То име носила је једна староруска богиња, о чијој нас функцији извори не обавештавају, али она до данас живи у источнословенским веровањима у лику демонске прење, и биће у праву Иванов и Топоров када у њој виде Суђају која, попут грчких Мојри и римских Парки, испреда људску судбину. Њено име код нас се чува у топониму *Мокошица* код Дубровника, а лик јој се осим у предањима која смо овде размотрили може препознати и у представама о Баби Коризми, Гвоздензуби, Проклетој Јерини и другим женским бићима демонских својстава. Тој богињи чини се да је био посвећен зимски празник који се код нас назива *Кокошји* или *Кокошињи Божић:* сам његов назив као да је изврнут од *Мокошин"* (Лома, 1996: 82) .

3. "У вези с претпоставком да је код Јужних Славена култ бога Перуна добрим дијелом пренесен на св. Илију, вриједно је навести да се највиша тачка на планини Малаштици, која чини границу између Површи и Дубровачке жупе, назива *Илијин врх,* да не спомињем *Илијину главицу,* о којој је већ било говора" (Палавестра, 1977: 29).

4. "У *Невјесшин-Долу* код Дужи 'скочиле су двије невјесте. Срели се двоји сватови, побили се и само невјесте остале, па и оне скочиле у ту долину'" (Палавестра, 1977: 32).

5. "За *Љекову* се прича да се тако зове по љековитости мјеста" (Палавестра, 1977: 9).

6. *"Пирин греб* се, тако, налазио у једној шуми покрај Љубова, а уништен је изградњом модерног асфалтног пута Требиње - Дубровник; међутим, околина тог локалитета се још увијек тако назива" (Палавестра, 1977: 26).

Майа 74. Мосшар - Невесиње - Сшон - Требиње

1. Знатање број митских ликова словенске и српске митологије. Почеводозго, од леве вертикале, у знаку су а) "Вида": *Видољуш- Видошшак- Видово иоље, у* непосредној близини, према старом сценарију је *Илијина глав.* Њих прате атрибути: Кременац, Церово, Церов дол, Рогојевац, Дедов кук, Јаречак; б) средишњи део леве вертикале је у знаку "Белеса": *Велиш - Велешца - Волешина гм. - Блашки до;* али и *Бабина гл.;* в) доњи део је у знаку "Црноглава": *Црноглав* (врх и насеље) *- Дашница - Љешавица,* али и *Богошовача.* Иако је *Илијина гл.* ближа десној доњој хоризонтали, читав пакет атрибута са доње леве стране посвећен је божанству Перуна: Церовица - Коњевод - Трештеница - Седло - Туцаковићи - Церови дол - Церовци, као и два доминантна велика насеља: *Д. Г. Храсшно.*

2. Доњи десни део мапе је у знаку старог сценарија: *Вишоње - В. Илија - Илијина гл. (2* пута), које прате Рогата гом., Г. Д. Вардуше, Глеђевићи, Орља, Војска њива, Војкуша, Дедуше, Трештенца. Средњи и горњи део десне вертикале чине четири лика квадратно распоређена: *Бабин дол - Баба - Волујак - Волујача.* Они су у окружењу са атрибутима соларног божанства: Змајевка, Трусина, М. В. Парић, Храсно и Копљеноваче. Горњим делом мапе доминира насеље *Тријебањ,* као место приношења жртве и место култа. Као таква места могу се одредити и две Задушнице, Крстаче, Спасовиште. На самом врху су још два лика загонетнога значења: *Перучина иДабрица.*

Маиа 75. Невесиње - Требшье

Велика планина *Видуша* дели мапу по дијагонали на две митолошки узев релативно компактне целине.

1. Доле лево су: *Перине главице* и врх *Илија,* које подупире атрибут *Трескавац* и, нешто даље, *Сиасова главица.* Близу њих је *Љељанина йеђина,* коју прате Лисац, Вукосов до, Кук, Врх Кук, Жабљак, Д. Г. Жабица, као и *Лисички Кук.* Десно од пара: *Перине глав. - Љељанина,* налази се сличай однос: *Илијино осоје - Љељенак.* Ближе *Видуши* доле су *Видушко иоље - Вилинац* и *Морче,* са индикативним топонимима: Змијанац (место и извор), Змијаначке греде, Црни врхови - о чему је већ било речи у мапи бр. 72.

2. И у горњем делу исте вертикале су ликови са основом *В. Илија - Илино брдо,* које прате Ђурђева гл. и Кремено брдо. Поред *Илиног брда* је В. Црквина и Крстац, што може указивати на древно место култа. *Илији* - "Перуну" је компатибилан лик планине и места *Радимља.*

3. Са десне стране *Видуше,* наспрам *В. Илије* је врх *Илијина главица.* На овоме делу је низ значајних ликова: *Волујак - Љељен коришо - Вилогорци - Богдан бр.* "Илију" прате: Ковачевац, Муњићи, Дрвеница, Кресова гм. Рогата гом., Кремен бр. Сасвим десно на горњој хоризонтали су: *Љељешница - Дивин - Василица.* Прате их: Врањска, Црно осоје, Дабарско поље, Кукаљ, Тројица, Зазубак, Кукун. О доњем делу мапе, било је речи у анализи мапе бр. 72.

Докуменшација

Видимо да доминира топоним са основом "Илија". Палавестра примећује: "у вези с претпоставком да је код Јужних Славена култ бога Перуна добрим дијелом пренесен на св. Илију", имамо на Требињском подручју више таквих топонима. "На локалитету *Илијина главица,* изнад села Гола Главица, смјештена је црква посвећена св. Илији. Други назив за овај локалитет је Плочна ограда; храм је смјештен унутар активног сеоског гробља, уз једну већу камену гомилу [прахисторијски тумулус], што говори да је ријеч о веома старом култном мјесту" (Палавестра, 1977:25).

Маиа 76. Невесиње

1. На врло згуснутом простору у пречнику од око 15 км налазимо велики број значајних ликова са могућим митским значењем: *Бабја глава* (врх и насеље) - *Богодол* (и Божевићи) - *Св. Илија - Видеж - Завидолска река - Богдановича - Божановићи - Тројана - Волујак - Волујача - Волиеница - Росовићи - Дијевчово брдо - Ражаница* (Хржанице, нови назив) - *Безђеђе - Дабар - Цинов do - Цинова мах.*

2. Атрибути који ближе одређују *Св. Илију* су Сабљача, Цераковина, Врањац и велика *Трусина иланина,* са местом Трусина; *Тројана, Видеж* и *Богодол* - као ратна и врховна божанства прате: Седло, Бојмуш, Рогаче, Церница, Ковачев до, Ковачева пећина, В. М. Војне.

3. Занимљив је пакет који на уском простору образују следећи поменути топоними, са атрибутима: *М. Волујак - Дијевчово брдо - Ражаница,* које прате: Душица, Љубица, Бој муш, Безђеће.

Маиа 77. Мосшар - Невесиње

\. Овом мапом доминирају око десет км дуга планина *Вележ* и исто толики потес *Вележ.* Између њих су *М.* и *В. Вележ,* са одређеним њима сагласним ликовима хтонске врете: *Црногосш - Вилина влака - Вилин до - Виловци - Вилењак - Бабина јама - Баукова главица.* Њих прате и одговарајући атрибути: Липовачки кук, Володер, Вучја главица, Свињарски до, Свињарина (извор), Криви до, Зубићи, Вучје рупе, Црни врх, Врањикуша, Вучица, Вучине, Црне рупе, Г. Д. Врањевићи, Козјак, Козице, Змијница, Змињац, Лисац, Обли кук.

2. У пресеку ове две форме *Вележа,* као и око њих, грана се један низ њима митолошки супротних појмова: *Вишковине - Риђи бријег - Хрсовац/ Расно брдо - Виглед - Госшино брдо - Пераслуша / Перучина - Се. Илија - Руњава главица - Руњевача - Руњаво брдо - Руњави градац,* као и атрибути тих, дакле, могућних соларних ликова: Сабљача, Кременице, Коновице, Бојиште, Дубовица, Орљев кук, Орловача, Ковачићи, Ковачице, Божуревина, Коњина, Јарчије луке, Јарам, Коњска дубрава, Крунатица, Врањац, Биљешки врх, Бијеловац, Бијела бара.

3. На самом *Вележу* је присутно више топонима који указују на могућно негдашње постојање сакралног или сличног објекта: М. В. Градац, Кретина, Кула, Крстац, као и три значајна топонима: *Свеша гора, Зборна глава* и *Тријебањ.*

Докуменшацција:

О Вележу И. Пилар каже како "овамо припада свакако и планина *Велез* у Херцеговини, које име по Гржетићу потјече од старословјенскога *Белеса"* (Pilar, 1931: 69). "Што се данас зове Велез, то је дуга планинска коса, која се протегла од Невесиња до Неретве, т.ј. на дужини од нешто

30 км. [...]. Данас у тој коси четири врхунца носе име Велез, и то Мали Велез (1469), Велики Велез (1754 м), Велез-Ботин (1969 м) и западни Велез (1897 м). Да је некоћ у тој планини морало бити топографских имена, која означују бога сунца и свјетлости, свједочи нам име *Поримово Седло.* Ту he *Порим* по свој прилици значити исто што и *Перун* (Гржетић, 9, с. 35)" (Pilar, 1931: 70). Показали смо раније, да су према Пиларовом мишљењу *св. Ђорђе* и *св. Михајло* божанства која су победила злодуха, тј. f>авола. "Св. Јурје или св. Михајло [...] су побједници змаја, врага, злодуха [...]. Но сама собом црква или капела св. Вида или св. Јурја (Ђурђа -СП) није доказ, да је ондје морало бити култско мјесто старих Словјена. Али кад се те капеле налазе у карактеристичној сценерији - лијево од воде св. Вид, а десно св. Јурај, св. Михаљ или св.Блаж, - онда је највећа вјеројатност, да је ту доиста било старословјенско светиште" (Pilar, 1931: 48).

Миленко Филиповић је у етнолошкој студији из источне Херцеговине, имајући у виду управо простор ове мапе, назначио како народ овога краја верује да "док се није појавило ватрено оружје, било је *вила* и *змајева"* и наставља: На планини *Лебршнику,* у селу Платица "је *Вилина Пећина.* Ту су била клупчад пређе, разно суђе, седло и др. И, кад је вила нестало, све се је то скаменило (Улиње). Прича се како су виле одвукле коња у језеро (Улиње)". Исто тако "на југозападу од Невесшња је брдо *Вилењак* (1213 м), а на југозападу од села Хрушта *Вилина Влака"* (Филип., 1967: 273)

Маиа 78. Мосшар

Грубо узев, на овој мапи, коју по дијагонали почев од горње леве стране дели река тзв. "митске потенције" *Требижаш* - која се улива у Неретву ипод Чашљине, диференцирамо два пакета топонима: а) у горњем делу су митски ликови претежно соларне садржине, б) а у доњем се наизменично смењују ликови митски опозиционог блока.

а) Четири лика "Вида": *Вишина - Виша гл. - Вишаљина - Видовићи,* према познатом сценарију кореспондирају са четири следећа лика, као супституције за "Перуна": *Пер - М. Пирићи - Перкуша - Илина гомила.* Да топоним *М. Пирићи* може припадати ликовима који имплицирају *Перуна* поред осталог сведочи веће насеље карактеристичног имена: *Церно,* са остацима Града, и *Церина дубрава,* а ниже насеље карактеристичног имена: *Тресељевина* као и три километра дуго насеље *Храшљани.* Ако термин није од Хорса, онда му је у основи, свакако, "храст", што, такође иде у прилог ставу, да Тресељевина, Церно и Церина дубрава, као и Орловина и, коначно, испод *Требижаша* веће насеље - *Бијача* припадају комплексу атрибута бога громовника. И врх Јурјевица - у значењу Ђурђевица, одговара ратном божанству, Триглаву или Световиду, које је на томе месту заменио хришћански св. Ђорђе.

б) У другој зони мапе се, испод *Требижаша,* налазе најпре три лика из структуре хтонских и женских божанстава и то: *Девојачка глава - Девојачка гомила,* потом, *Вољачка главица - Бабина гомила - Мајчиновац - Бебићи,* и нешто ниже су с леве стране *Сесшрун,* а с десне *Момићи.* У опозицији са њима, и непосредно уз њих су вис *Рујница - Видоње* - насеље и црква *Вид,* односно *Се. Вид.* Овоме соларном пакету припадају и следепи: *Рујник, Руњаци, Рујница* - са црквом - *М. Рујница.* Индикативан је топоним у близини Св. Вида *Мишруша,* поред кога су *Црнићи.* Може асоцирати на остатке култа посвепеног Митри, односно митризма, о чему, поред осталог, сведочи 15 километара северније смештен топоним *Хереза.* Атрибути који прате тзв. соларна божанства овога блока су: Ковач, Роготин, Орловац, Маљевица, Гледавац, Бијело брдо, Орлов кук, Струге, Подрујница, Ковачи, Ковач. Атрибути хтонских и женских божанстава су: Лисице, Врањеш, Кобилача, Лисац, Козинова мах., Црни Долац, Тужибељ, Црнићи, Зуберићи, Козјак, Кучељак, Дешењ, Црно брдо, Козлић, Црни вир. Осим реке која носи култно име *Требижаш,* на овој мапи се налази велико насеље *Г. Д. Требижаш,* које је лоцирано на дијагонали: *Вид - Се. Вид - Перкуша - Видовићи.*

Докуменшација:

Како ћемо се надаље сретати са формом св. Јуре, или Јурје, Јурij, потребно је да се покаже кога паганског бога замењује овај хришћански лик? Д. Брозовип нам скрепе пажњу на две ствари. "Како су показали В. В. Иванов и В. Н. Топоров, лик *Перуна* везује славенску традицију уз индоевропски мит о богу громовнику, који муњама и громоима гађа и прогони змију, односно змаја, у нашем случају Белеса, и тјера га у воду камо припада. Та борба, међутим, не симболизира сукоб добра и зла, јер Велес, уж, негативан је само уколико се не налази у простору који му је намијењен [...]. Трагови његовог култа скривају се у многобројним *Дубравама* и *Подољима,* смјештенима подно брда посвепених Перуну или кршћанскому сведу који му је екивалентан, а то су углавноме св. Вид, св. Илија, св. Јурај" (Брозовић-Р., 1987: 120). Други аутори такође указују на чињеницу да св. Јурај, код Хрвата, и св. Ђорђе, у српској верзији, јесу соларна божанства и исте су или сличне структуре са св. Илијом.

Маиа 79. Сшон - Требиње

1. Централни део мапе захвата неколико митских ликова соларне и хтонске садржине: лево су: *Вишош - Рујница - Вељи βрχ - Вољувац - Илијина гл. - Риђице* десно у истој хоризонтали је: *Морашница.* Доња хоризонтала, почев с лева указује на следеће ликове: *Руњава глава - Девичина глава - Расовача - Илијино брдо* (2 х) - *Параунићи - Божићевишше - Хржишше - Величани.* Са *Илијином главам,* односно *Илијиним брдом, Параунићима* иду следећи атрибути: Трештеница, Трештеново, Капа, Седло, Церови врх, Коњска чатрња, Бијели камен, Кремена њива, Дуба, Кршево бр., Капа, Космата гл., Храстовица, Тријесло; Д. Г. Седлари; са *Вишошом:* Трескавац, Капа, Седло, Којевићи, Вранац. Дубљани. Црква св. Ђорђа је поред места званог Градац али и поред Требињског брда и недалеко од Илијиног брда, на око 4 км.

2. Атрибути који окружују *Девичину главу* као и друге женске, односно хтонске ликове су: Мравинца, Кршево брдо, Кук, Мирoња, Св. Криж, Лисац, Близна, Кобила, Вукова глава, М. В. Козница, М. В. Лисац, Црно осоје, Међедица, Врања, Сињи кук, Кљун, Оштри кук, Кујино осоје, Врањак, а затим црква: Св. Марија.

3. У средишту мапе доминирају топоними који указују на место култа: *Требимља, Требињско брдо, Д. Г. Требимља, Трбов врх.*

Маиа 80. Сшон

Распознајемо неколико чврсто организованих пакета ликова.

1. Са десне стране од велике планине *Мала Жаба* концентрисани су ликови око *Илиног брда* Рогови, Церово, Церовица, Церови дол, Коњевод, Трештеница. Проблем је импликација топонима "Храсно", односно потеса "Доње Храсно"? Да ли је етимолошки у вези са "храстом", па се онда укључује у пакет наведених појмова или, пак, имплицира "Хорса". Неразјашњен остаје лик *Дивојеве главице* као и, уосталом, значење великог планинског комплекса *Жаба.*

2. Са леве стране *Мале Жабе* је специфичан, згуснут пакет значајних имена: а) соларних ликова: *Видоње - Тројавина - Троβро - Илијино иоље;* б) хтонских ликова: *Морачна - Морачни до - Провић - Подзвизд - Бабин до.* Атрибути соларних божанстава су: Самарине, Гостшь, Крстац, Рошчица гл, Богићевић, а хтонских: Медвед, Кобшьа глава, Врањево село, Кук и Црни кук.

3. Трепу скупину образују ликови средшшьег дела десне вертикале: *Жива - Волујак - Риђице - Вишош - Вељи βрχ, - Рујница.* Овоме низу припадају и *Велеħ* и *Расова глава.* Атрибути соларних ликова: Трештено, Велико брдо, Вишњица, Дуба и Русан; атрибути хтонских и женских ликова: Близна, Глушац, Кобила, Лисац, Кљун, Кук, Љубина глава, црква Св. Михаило, Вепар.

4. Последњи пакет је концентрисан дуж обале Млетског канала и чине га: *Илино брдо - Расовац - Велики врх - Веља - Вељача и Вилишше.* Проблематична је етимологина *Веља* и *Вељача.* Атрибути *Илиног брда:* В. Храстовица и Дуб, црква код места Дуба. Речено је да је етимлогија "Храсног" нејасна. Индикативан је и *лпкЛединићи* који има цркву. Да ли је то супститут за митски *лик Леда"?*

Документација:

На словеначко-хрватском простору веома је присутан лик светитеља, св. Михаила, односно св. Миховила. О томе кога он репрезентује, мишљења су подељена. Д. Брозовић сматра да су митској структури Перуна, углавном следећи "кршћански свеци [...] еквивалентан, а то су углавноме св. Вид, св. Илија, св. Јурај и св. Миховил" (Брозовић-Р., 1987: 120). Други аутори сматрају да постоји разлика у значењу св. Миховила код Хрвата, односно св. Михајла код Срба. Иво Пилар супротно Брозовићевој, сматра да су не само св. Миховил, већ и Св. Јурја симболи "бога таме и зла" (Pilar, 1931: 49), а не супституи соларног бога, какав је *Перун.*

Мапа 81. Ластово (део Корчуле)

1. Приметан сценариј о коегзистенцији пара: "Вида" и "Перуна"; *Св. Вишо - М.В. Пируша - Паруница.* Уочавамо још и две цркве: *Св. Вид - Св. Виш.* Паралелно са овим соларним иду и хтонска, односно женска божанства: *Дивина глава - Маркин.* Недалеко од *Парунице* је *Власића главица.* Атрибути соларних божанстава *Вида* и *Перуна* су: Вранац, Брадат, Бркат, Соколић и Коншчан, можда и Трстене. Да ли поред Св. Вита - сасвим десно, *Свићало брдо* као и два пута *Купа* указује на светлост и место паљења летњих ватри - или симболизује самог *Купала?* Иде ли томе у прилог и име потеса непосредно поред Св. Вита: *Ложишће!* Поред Св. Вита су две цркве од којих је једна Св. Иван. Како су ивањданске ватре 7. јула по новом календару - око Видовдана, не изненађују бројни топоними који стоје у вези са "ватром": *Купа - Ложишће - Сушвара.*

2. Атрибути који прате ликове хтонских и женских божанстава, у овом случају *Власића* и *Дивине главе* су Вранина, Близнача, Паклена, Лисац, Копила, Вепријак. Ова је мапа карактеристична по томе што говори о снажном присуству древних паганских кулова на острвима, посебно онима која су у близини ушћа Неретве у море, о чему је инвентивно говорио П. Скок.

Мапа 82. Макарска

Биоково дели мапу по дијагонали. Следеħи су маркантни ликови: а) *Расшово - Звишовац - Сушвид - Рашчане - Водењак - Сушвид - Лађана - Лађена - Вилењача;* б) *Сушин - Живковача - Св. Илија - Лешице;* в) *Св. Илија - Видовица* и *Вишосовица - Сушвид - Живгошће - Коледник;* г) *Русковице -Црногошће - Вишосовица / Видовица - Дивић - Перић - Прнићи - Вишњица - В. Подзвизд - Трибић - Вишер.*

1. Лако је уочити импликације знатне плејаде митских ликова. Загонетан је лик *Трибић.* Да ли је бог са три "бити", три суштине - као Троглав или Триглав - или је у вези са "треб" / "триб", што би означавало место култа. Загонетан је лик "Витер".

Мапа 83. Макарска

Могу се диференцирати три митолошки релативно смисаона пакета ликова, два у горњој и један у доњој зони мапе - претежно на левој страни.

1. У горњој десној зони најпре се издваја пар који одговара познатом сценарију: *Перин - Видаци* и, нетто источније, *Видоши* и *Мишри.* Поред ових соларних су још: *Дивићи, Дедић, Виленица, Баба, Подбабље,* којима припада следећи низ атрибута: Медвидовићи, Вучија драга, Кук, Кравице, Змијавци (насеље и заселак), Змијевачки мост, Змијина гомила, Врањача, Мрачај, Љубина и Лисића врело.

2. У левом пакету ликова горње зоне доминирају: *Велењак - Рашељка - Рошић - Дедићи.* Атрибути *Велењака,* уколико је то замена за *Белеса* јесу: Медов Долац, Медвидовићи, Кравја глава, Криви дол, М. Бестина, Лисача. Атрибути за *Рашељку, Рошића* и *Дедића* су: Јаричићи, Сабљићи, Трстеница, Седлача, Орлача, Мала и Велика Орљача, Орлов кук, Пишчет, Петров врх, Вела глава. Загонетни лик *Свагуше* би, можда, био трансформисан и извитоперен лик Сварога.

3. Трећи пакет се налази у доњој зони и концентрише се око *В. М. Ср. Троглава.* Ту су још и следећи ликови: *Вилина долина,* и важан атрибут - *Седмина* који би могао указивати на чињеницу о седмомесечном периоду лета - према старом рачунању, те је и атрибут соларног божанства. Поред *Троглава, Сињи гозд* као да указује на важан епитет из народне песме о Триглаву као *силном* и *вељом.* Самар је, без сумње, атрибут ратног бога, а атрибут *Јушрава коса* могао би имплицирати рађање света и живота - што Троглав доиста и омогућава. Црква Св. Јуро - односно Св. Ђурђе, Ђорђе, сасвим добро кореспондира са Троглавом, кога је Ђурђевдан, дакле и Ђорђе, покушао да супституише као велики празник почетка лета, снажног сунчаног периода, о чему сведочи и атрибут Седмина. Недалеко од Троглава је *Судвид* кога смо описали у претходној мапи. Важно је, пак, то да се као атрибути са нешто ширег простора, а који се приписују и Троглаву и Виду, налазе од Вида и Троглава на удаљености у просеку до пет километара. Ту су још и Роглић (два пута), Растово и Крстатица. Мада нису сасвим парадигматични, на крајње десној страни су: *Вишуша - Бабица - Госшинац.*

Мапа 84. Ливно - Коњиц

1. Горе подно планине *Љубуше* ниже се неколико, смислу лика *Љубуша,* одговарајућих женских ликова: *Лешка - Бабина јама - Дивић - Ди-*

вић башша - Велика влајина, које прате: Деветак - Врановица - Кук - Црно брдо. У захвату *Љубуше* запажамо још један лик који имплицира мушко хтонско божанство, исказано у деминутивној форми: *Поршшща,* можда, од *Поревиш-а,* али, и најзначајније, промиче један загонетан лик у двема формама: *Ведашић* и *Ведашића укови.* Да ли од Вид, односно *Веде,* са основом *"вида-"!* Поред су: *Рашћани* - насеље, и *Рашшик-а* (да ли указују на "храст", односно "рашће" или је у овој форми преобликован *Хорсl).* Најзад, ту је и *Варичак,* можда од *Варнице,* и даље од Сварога. У средишту мапе су две форме које имплицирају Вида: *Видакуше* и *Вишинска Ошанина,* поред *Пирике* и *Бождаревца.* На истом потесу је још један *Варичак* и *Руњава глава,* поред лика *Дивић,* и *Руђо иоље.* На овоме потесу видимо и неколико важних атрибута који покривају соларно и, још прецизније, громобитно и ратно божанство: Тресуља, Прсколов долац, Коњски доци, Орлова стијена, Конгора, Рошки бриг, Рошци, Вранић, М. Вран, Вран, В. Вран, односно велику, *Вран иланину.* Свим овим ликовима, хтонско-женским и соларним заједнички су: *Требишево* - насеље и велики потес, као могућно седиште култа.

2. У доњем делу мапе издваја се неколико, не сасвим "пакетски" парадигматичних ликова: Дивљакиње - поред Вран-Бабе; Парнице, Влашића стан, Дидово крило, Г. Д. Влашани. Под претпоставком да би Влашићи и Влашани кореспондирали са *Белесом,* а Парнице - *Перуну,* имали бисмо познату опозицију о којој говоре Иванов и Топоров. Несумњиво је, пак, да су на овом потесу у доњој хоризонтали следепи атрибути соларне провенијенције: Штитар планина, Г. Д. Коњско, Копривњак. Г. Д. Влашани се, опет, налазе поред реке Змињац и њеног извора. У доњој зони карте је *Трибисшово* као могуће место култа. Тек се око овога култног појма налази један видљивији траг соларног и громобитног божанства: *Перково,* око кога су све сами атрибути који указују и на соларно и громобитно божанство и то: В. М. Олуја, Трискавац, Орловац, Кољани, Бијеле стијене (три пута) и Спасев Кук.

Маиа 85. Сињ - Ливно

1. Изнад култног места планине *Трибањ,* а испод Ливна, налазимо бар четири основна лика: *Видоши - Видоеићи - Боговача - Перишина кош - Трогрла - Руђа главица.* Атрибути су: Растовача, Громела, Јарчиште, Орловача, Кремењача и Ковач-планина.

2.Поднопланине *ТрибањсуСв. ИлијаиПешрунова иећ.* Прате их соларног значења извор: Озрен и вис Коњ, а нешто даље Растовача и Гост.

3. У близини Дувнаје *Блажуј.* Да ли би могао указивати на остатке култа Велеса, а окружен је са чак седам топонима са основом Градац, и прате га још Црно гробље, Вучица река, Кук, Змијевац и Змијевачка драга.

Маиа 86. Сињ - Ливно

1. Са леве стране је карактеристичан лик са митолошком импликацијом: *Цисша Прово.* Сасвим десно, пак, на тачкама равностраног троугла од по 6 км су три значајна топонима: *Велешово - Вољушице - Волујака* који, држимо, имплицирају *Велеса / Волоса.* Десно су још: *Пешришићи* и *Руњава глава.* Средишњи део мапе одозго према доле на потезу од око 15 километараиспуњенјеследећимтопонимима: *Бабино врело - Руњава - Мукушница* (да ли није реч о Макошници) - *Жива - Жива каменица - Перковићи- Рашељка - Рошњача - Рошко иоље - Св. Илија - Рошца - Трњак Рашки - Рошњача - Руњава главица - Вилна главица - Мараси - Трогрлићи.*

Атрибути су, такође, индикативни, посебно по левој вертикали: а) са соларнимимшшкацијама:Пиштелек, Саблићи, Самарина, Јаран, Орловача, Вранићи, М. Париповац, Јарам, Звизда, Јариштина, Дрвеник, Козлац, Цере;б)сахтонскимимпликацијама: Кобиловача, Кучја главица, Володери, Љубичићи, Љубичић, Зубова градина, Црни врх, Црноврх, Близница.

Маиа 87. Сињ - Омиш

1. Кичму ове мапе чини *Перун* планина у Пољицама и, према познатом сценарију, непосредно уз њега десно је *Видилица,* а лево *Видовача.* Одлучно се држим претпоставке да остатак имена *Перун* на овом простору означава да је овај крај био бастион паганства, на шта упућује и сама чињеница да је Перун лоциран готово на самој обали мора, слично позицији Арконе, па и Перуна на острву Рујану, или Перуна у Истри. О томе, у нашем случају, сведочи веома велики број хришћанских, пре свега католичких, цркава. У пречнику од око 20 километара, око Перуна, на овој нашој мапи види се преко 75 забележих цркава, пренетих искључиво са мапе размере 1: 100.000. Можемо само претпоставити да би нека старија мапа крушщје размере открила знатно више хришћанских, али и остатака древних, паганских богомоља.

2. Поред Перуна и Видилице налази се *Вилар йошок* који стоји у вези са легендама о вилама на Перуну, о чему ће бити речи. Поред *Видилице* је *Волујак,* као што је сасвим десно доле, поред *Се. Вида - Власиње.* Ако *Расшовац* - од "храста", природно стоји у везу са Перуном, а налази се на само 2 км од њега, онда и *Видилици* припада атрибут *Седло* и вис *Велим,* којима је окружен. Можда би *Раснице* на Мосору - удаљене незнатно од Видилице - чиниле смисаоно језгро са *Хорсом.* Поред Расница су и *Љубљан* и *Љубљански доци* који корелирају са женским божанством које имплицира *Живица.* Место Озрен, заједно са Рогошича стн, припада корпусу соларних атрибута. У том истом делу мапе: *Перишићи - Перић - Перчић сшн. - Перишича* смисаоно кореспондирају са *Перуном.*

3. На крајње десној горњој страни мапе су *Лешо - Марос - Велић - Живаљић* и, нешто ниже, *Бабина љуш.* Како смо рекли, сасвим доле дес-

но, под копреном хришћанских имена, појављује се култ Видов кроз ликове двеју цркава *Св. Вида,* које окружују Јурјевићи (Ђорђе - Ђурђевдан), Орлине, велико насеље Рогозница (Рог - симбол Видов), Рашће и Орлине. Поменули смо да се поред Св. Вида налази врх *Власиње,* као и планински врх *В. Баба,* а недалеко одатле је *Лелац.* Шта имплицира *Гашња драга,* да ли реч долази од "гатања"? И на овом делу мапе наилазимо на два топонима, а према старом добро познатом сценарију: поред Св. *Вида* су *Перишићи.* Два хтонска лика на обали: *Сшоморина* и *Баучић* указују на ликове демонске структуре.

4. У горњем делу мапе је *В. М. Ђидовци* поред *Војнића.* Атрибути: Змајовача, Орловац, црква Св. Јурај (Ђорђе) и Св. Илија указују на мушко, соларно и ратно божанство, а одговарају им и атрибути: Коњско, Копривно, Змајовача, Озрна и Св. Јурај.

Докуменшација:

1. Поводом самог термина топонима Перун, у предеоној целини Пољице, а и другде, П. Скок каже: *"Перун*[2] праславенска ријеч, славенски бог громовник, као у Латина и Грка *Зеус, Јуиишер.* Назив је очуван у јадранској зони као ороним: *Перун, на Перуну,* брдо (1660 м), обрадиво до 300 м висине, код Сплита између Јесеница и Подстрана, уз Тугаре, горе су пашњаци са мало оморике, ријеч потврђена у врелима из доба народне династије 1091; *Перун,* брдо изнад Мошћеница (Истра) између Линдара и Грачишћа (окренуто према југоистоку; сунце се види одмах изјутра; на падини је Учке према Пломину; у близини је локалитет *Требишће* [в.], назив који упућује такођер на слав, митологију, на култ неког божанства). Исто тако зове се и *Перунковац* [...]. У јадранској зони зову се брда *Св. Илща = Сушилија, Сушулија* " (Skok, 1971/II: 643-644).

2. Афанасјев је још 1868. скренуо пажњу на то да "Хрвати и Срби сматрају Велебитски гребен обитавалиштем вила; у Србији постоји планина Перуна- Дубрава. Планина је код Словена" била место на којем су "приношене жртве" (Афанасјев А. 2, 1868: 358). Овде се стога намеће неодољива потреба да се, поред општега веровања да постоје виле на Велебиту и јужније према Пољицама, где се налази Перун, наведу и примери управо тих легенди о вилама. Иванишевић је забележио следепе: "У Мосору иза Ботајне има Вилендочић, тут виле играју коло. Има и вода Виловитовица, која врије увик, да је највећа суша, али дођи право у подне, не 'ш наћ ни капи, јер виле све попију, то је н>и'ова ура. Виле би 'дикад одниле кога собой, па опет би га вратиле, само не сми казат, 'ди је бија и шта су му рекле [...]. Говори се да су и данас виле по горан и водан, у Мосору под свитин Јурон једна је стара остала и заклела се, да неће никому чинит шпете. - Говори се, откад је дошла на свит пушка и друге макине (стројеви), да не излазу ванка. Док су виле 'одале по свиту, биле су страшно родне литине, било је сваке сриће у пољу" (Ivanišević, 1903 - 1905: 254-5 и д.). А затим је навео и неколико прича о вилама, од којих сам издвојио две. "Одниле виле неку Јелу Синовчић испод Перуна. Е тражи, тражи, нигди јој трага. Сутрадан ето је иђе боса низ Перун. Она је казивала, да су је дви дивојке одвеле на Перун, па у Шолту, па на Брач, а кад су прилипале, да би кадикад дотакла се ногон у море. Виле јој давале иглица. Поп Барбарић видија је, 'ди иђе босонога низ Перун а носи нове опанке под пазу'ом". Друга гласи: "Код Виловитовице на Дубрави обидовале виле на ледини. Прико ластве прође брав ка' јунац, да ће на воду. Угледале га виле, раскопале пјате и перуне, потресла се земља испод н>ега, отега' на ледини одма' папке - крепа'".

3. Поводом брда Перун, а и других преиначених и преосмишљених паганских топонима, Иво Пилар нам даје занимљив опис. "Захваљујем међутим дон Мати Кларићу... да ме је упозорио на брдо *Перун* код Сплита и на његов јасни дуалистички карактер... Нешто 12 км к југозападу од Сплита, *лијево* од потока Жрновнице [...] испело се 440 м високо брдо *Перун.* У аустријској специјалној карти означено је то брдо као *Пољица,* а на њему црква *св. Марије.* Обоје је нетачно. На врху је црква *св. Јуре* [...]. Народ сав без изузетка то брдо зове Перун [...] подно Перуна утјече у Жрновницу поток *Вилар.* - На *десној* страни од Жрновнице испела се једна мања коса, а затим друга, 6 - 700 м висока споредна коса подно Мосора. Подно те косе на једној истакнутој главици стоји старинска капела *се. Михаља* (св. Миховила), гдје је сваке године на Михоље 'фешта' (прошстење) [...]. Жупна црква у Жрновници има за титулара св. Госпу; покрајни олтар је посвећен св. Блажу, а на Блажео је 'фешта'. Св. Блаж је, како већ рекосмо, кршћански замјеник старословјенскога Белеса. Дан му пада на 3. вељачу, баш када је зима обично најжешћа и људима најтеже" (Pilar, 1931: 71).

4. Натко Нодило такође указује на Перунов култ у Пољицама. "У нас има 'планина Перун', што је високи вршак у далматинском Мосору. [...] У селу Дубрави, под поменутом планином Перун, прича се, да су се на оном мјесту људи некад клањали богу Перуну. Можда није без неке нити селу име Дубрава, која је могла, у доба незнабожачко, бити света Громовнику. Пољичко ово предање диже сваку сумњу о имену Перун у Громовника хрватског и српског. По пољичком примјеру, има једна Перин планина и на земљи Бугара" (Nodilo, 1981: 385).

5. "У митолошкој вези с пољичким Перуном вероватно је име потока под брдом *Вилар* (с обзиром на то да народ ово брдо сматра једним од вилинских станишта), а можда и поменути топоним *Дубрава"* (Лома, 1987: 40).

Маш 87а. Омиш (део осшрва Брача)

1. На левој страни острва Брача запажамо два посебно значајна лика постављена према познатом митолошком сценарију: *Видова гора* (врх) - црква *Св. Илија,* која са црквом Св. Јурај *(Ђорђе* - као хришпан-

ски супститут Перунов, како смо видели) чини јединство. Сасвим десно је *Дидова глава,* поред које је Дуб. Између Св. Илије и Видове главе је *Волујак.* Дакле, примећујемо трагове Вида, Перуна, Волоса и Деде. Десно су још две цркве Св. Јурај (Св. Ђорђе). Да ли Трбошин можда имплицира место приношења жртве, Требеж?

Докуменшација:

П. Скок даје један врло упутан коментар о снажним бастионима паганства у Далмацији, односно у Херцеговини, посебно на острву Врачу и у сливу Неретве. "Као што у Пољицама код Сплита налазимо трагове славенској митологији (брдо *Перун,* потврђено још у доба народне династије), тако је то и на Врачу. Неретљани су били погани још у половини десетога вијека. Сам цар Константин даје њиховој земљи око Неретве назив *Паганиа* 'поганска земља'. У топономастици Врача очувао се траг неретљанском поганству у називу брда Видовица и Видова Гора. У том имену сачуван је зацијело остатак култа Световида" (Skok, 1950: 174-5). У истом смислу је и Д. Брозовић показала како је "након покрштавања већина (паганских -С.П.) назива [...] замијењена именима појединих светаца, с тежњом да се погански топоними претворе у кршћанске. Најпознатији је примјер те замјене велик број светишта посвећених култу Световиду и накнадно надомјештених црквама посвећенима светому Виду. То су, нпр. многобројне *Видове горе, Свевиди, Сушвиди, Видовице, Видеши* и ел." (Брозовић-Р. Д., 1987: 119).

Маиа 88. Сын,

1. Динара дели по дијагонали мапу на два плана. У горњем доминира више миски индикативних ликова: *В. М.* и *Ср. Троглав* омеђен са два истоветна лика: *Бабин град.* У непосредном окружењу *Троглава* су: *Вражји вршли - В. Дувљакуша - Вјешшича горе,* а сасвим десно је *Дивокина,* поред дугог 6 км насеља *Прово* и *Провски Понор.* Ако изузмемо извор *Риђиша, Троглав* је окружен све самим хтонским и демонским ликовима: Прово, Баба, Враг, Вештица, Див, Дивокиња, и њима припадним атрибутима: Медвеђак, Крш, В. Врањача, М. Љубовац, Црни врх, Козје јаме. Са друге, пак, стране, за *В. М.* и *Ср. Троглава* везује се круг најрепрезентативнијих атрибута и то: Бат, Губин, Губинско језеро, Губински град, Губински пашњак. *Губин* = церова гранчица среће, KOJOM се врача Бадњега дана, односно Божића; ту су, затим, Олцеровка, В. М. Соколац, Рашће, извор Коњскач, Коњикушићи, В. М. Самар. На самом врху Динаре је индикативан топоним *Сајмишше,* као могуће место окупљања људи за време прославе и приношења жртве.

2. Тек се у доњој зони наилази на богатије присуство соларних ликова. Поред два насеља *Д. Г. Рујани* ту су и трагови Перуновог култа у

формама: *Перашовац* и *Перуши,* заједпо са следећим: *Перковићи* и *Перковића драга,* са додатшш: Рашљнковац, поред Расоја. Перуну, свакако, припадају још и Кремељак, В. М. Самар, Коншине стаје, поред самогПератовца. Око *Перашовца* су и три занимљива лика: *Жива* - који прати атрибут *В. Приновац.* Свакако, морају унеколико кореспондирати: *Перуши, Перковићи, Перковића драга,* са садашњим називом језера *Перуна.* Сва ова четирн лика са могућом асоцијацијом на *Перуна* налазе се јужно, испод моћног планинског виса *Биш.*

Маиа 89. Дрвар

Цеитрални и горњи део мапе премрежен је топонимима тзв. демонских ликова: Кучина коса - Вјештице - Коњска глава - Висибаба - Вјештице - Виојла - Козја јама - Вештице - Чумић - Змијаре - Вилин кладенац - Вучетин врх - Кобила - Врачар - Вјештице - Вјештичина главица - Чудово - Жабинац. Дакле, пет топонима са основом "вештица". У другом делу мапе, видимо усамљену цркву Св. Илије а сасвим десно извор Видовићи, поред Висибабе, Трсскавца, Вршића и Вршине; у близини је и врх Вељув. Поред Кннна је коицеитрација топонима са основом "коњ": брдо Коњ и два насеља: Подкоњс n Кончевић.

До кумен Ша ц ија:

Имамо следећи заппс Ива Пилара, да је овде рсч о светим коњима, помоћу којих се гатало богу Световиду на брду Кон>: "На отприлике 10 км од Клина има село *Звершьац* на хрватском Косову Пољу, свакако ергела светих коња, којима се гатало на брду Коњу код Книна [...]. Истога подријетла јамачно ће бити и име [...] и *Звјерина* међу Билећем и Љубињем у Херцеговини. Звершьак код Брежица припадао је по својој прилици спетишту код Чатежа. С озим старословјенским култом коња у вези су имена: *Коњица* у Херцеговипп, *Коњице* код Марибора, *Коњшћина* у Загорју, *Коњиковићи* код Тузле, *Коњшиче* у Словенији и т.д." (Pilar, 1931:62).

Маиа 90. Силиш

1. На читавој мапи расути су ликови митске садржине. У горњем левом квадранту иоссћи су ликови: *ПеШриповица,* кога ближе средний мапе прате два *Перковића,* којима, уколпко бп имплициралп *Перуна* припадају атрибути: Ппвац, Орловац и Мућача. Деснп горњи квадрант је у знаку великог iiасеjbа *Богоаноойћ,* смештепог испод планинског врха *Тришшеница.* Рогуљи π Конца, π пешто даље, јужније још један Рогуљи и Белава, са атрибутяма *Сучевић* прпપадају групп атрибута Бога који је и судија: српски Усуд. Близу Богдановића су *Богић* и *Дивојовић,* поред изпора*Дивојевац. Богићу* прштадају два индикативна атрибута: врх и извор

Змајевац, који, заједно са топонимом *Цера,* одговарају *Богочину.* Иако су овде два насеља: Богдановић, односно Богић - изведена од имена људи, чињеница да се овде налази и планински врх *Богочин* недалеко од Богдановића имплицира да је овај врх у основи теоним изведен од имена Бога, а не од личности човека. Чак би се и топоними Дивојовић и Дивојевац могли довести у везу са Див-ом, односно Богом, пре но са демонским, хтонским ликом Дива.

2. Средишњи део мапе је у знаку велике планине *Вилаја,* која заједно са именом засеока *Виљац* наводи да им је корен у "Вили". Атрибути су им: Витрењак, извор Женсковица, *Близна* на самој Вилаји, Црни врх, Вражски Долац и Љубитовац који покривају садржај демонског лика "виле" - као заштитнице жена, деце и љубави. Топоним *Пишевица,* како се нама чини, указује на "запис", дрво или крај где се приносила жрт-ва. И следећа четири топонима, испод *Вилаје,* говоре о хтонском и демонском лику планине и окружења: *Дабгора - В. Јелинак - Чудина - Јајићи.*

3. У левом доњем квадранту је пакет топонима са соларним садржајем: при дну су *Севид (=* Св. Вид), са *Г. Севид,* затим, *Божани,* В. М. Радул» и Растовац. Питање је да ли Растовац корелира по смислу са "храстом" или са "Хорсом"? У мрежи овога пакета је и занимљив женски митски лик *Лешичина* коју прате: *Близанце, Свинца* (са црквом), Кобиљак, Вучјак. Ту је и загонетни лик *Моравшчак.* Десни доњи квадрант у знаку је хтонских, пре свега демонолошких ликова: *Чудина - Дабгора - Вилајица - Влашка - Дивуље.* Црква *Св. Илије* поред Трогира, као да одудара од стратегија смисла поменутих топонима.

Документација:

"Истој категорији припадају и топографске ознаке, које се изводе из имена староперсијскога злодуха Daeve, а тако исто - осим већ помјенуте Дјеве - још и име Дива и затим Дивић, код Пирамотоваца у Далмацији, Дивича код Трста и код Макарске, Дивуље и т.д." (Pilar, 1931: 36).

Мапа 91. Шибеник

На овој мапи је карактеристичан део изнад дијагонале. Следећи важни ликови са митолошком импликацијом су: *Пировац - Рућевац - Рујевац - Влашићи - Св. Илија - Руњавица - Дединце - Пирнице - Св. Илија - Св. Вид.* Ту је и загонетни *Расовац.* У подножју је лик који означава култно место *Трибун,.* Сасвим десно су *Перишић* и *Коњево.* Атрибути који на овом подручју прате тзв. соларна божанства су: М. В. Туцањ, Рогушица, Јањац, Крешево, Јурићи (од Ђурђе), Билице, Орловача. Када је реч о лику *Влашићи,* он је у близини Медвеђака и Градине, као и Св. Магдалене. Занимљиво је острво *Змајан* и на њему истоимени врх.

Мапа 92. Шибеник

1. Чини се да је горњи леви квадрант у знаку Перуновог култа, о чему сведоче врх *Пешрим,* Градина, и црква *Св. Илије* која се налази између великих насеља *Д. Церање* и *Г. Церање.* Коначно, испод Г. Церања је још један врх - *Перање.* Топоним *Приушка* у близини Перања и Св. Илије имплицира митски лик Прпруше - Додоле, које се у обреду превасходно обраћају Перуну, молећи га за кишу. Десни део мапе је у знаку хтонских и женских ликова: извор *Велинац* и место *Велим,* поред којих су *Моровача, Мориолача* и *Морићи.* На краковима равностраног троугла су: *Провић - Дивић - Лађевци* - под претпоставком да би Лађевци могли да се доведу у везу са "Ладом"!?

2. Доњи десни део мапе је у знаку Перуновог култа. *Св. Илија - Пировац - Пировачки залив* окружени су типичним атрибутима бога громовника: *Пишшине, Кременац, Кременица, М.В. Туцањ, Јањац,* али ту су и *Рогушица* и *Градељи, Пирнице.* Поред *Пировца* је с једне стране *Бабин шкољ,* кога прате Љубовник, Козаница и Медњача, а са друге су *Влашићи* са атрибутима: Медвеђак и Козара.

Мапа 93а. Грачац

1. И овде се у захвату митске планине *Велебиш* - која кореспондира са *Белесом,* ниже неколико индикативних ликова, који упућују на култ Перунов. У средишту мапе на горњем крају *Велебиша* је *Перин дол* а на другом насеље *Peруни* поред кога су *Рашељковац* и *Рашељковача',* лево је *Руњавац.* Ове ликове соларне митске структуре потпомажу атрибути: Ђурска драга, Седло, Ђурђев врх, Голубић, Церовци, Церовачке пећ., Церовац; а десно су још једно Седло, Тојаге и Париповац. Поред *Перуни* су остаци старог града: *Градина,* као и истоимени врх Градина, какву позицију и окружење има и Перун у Истри. Поред Перуни су *Тавани,* а испод овога пакета соларних ликова је *Требачник* са ознаком старог утврђења. Поред Требачника је кулина индикативног назива *Пиревишше.*

2. Знамо да је било више легенди о вилама, а повезаних са Перуном у Пољицама. Тако и испод Велебита, на средний пута између *Перуни* и *Периног дола,* налазе се *Виленски врх иЛадин врх,* који је у мапи из 1948. назначен као *Лакин врх.* И. Пилар је добро означио овај врх, прецизно му одредивши и висинску коту. *Требачник* је зборно место приношења жртве и једном другом пакету ликова који је лоциран јужније од Требачника: *Богашник, Илина главица, Руњавица* и *Руњевац.* Ту је и загонетна *Рушина глава.*

Документација:

1. Гржетић је пронашао неколико значајних топонима са основом *"лад".* "Ладин врх је на Велебипу сјевероисточно од Бенковца, а тамо је и

'Божина главица' и 'Вилински врх', а тако налазимо и у Подвележи близу Мостара врх именем 'света гора' близу села Гњојнице" (Gržetić, 1900: 34). Слави се и жртве приносе "Божици *Лади* мјесеца *свибња* (5/V. Ђуђев дан) звиездовљу младожења (двојака)" (Gržetić, 1900: 31). "У Банату, у Босни и Херцеговини сгрне се народ већ предвечер *Ђурђев-дана* на жива врела, гдје ће се за здравље *живе воде* напити и уз ватру и печеницу у колу разиграти. Дјевојке пако имаде своје потајне састанке на скровитим мјестима, те се иза *найишка* живе воде у роси ливаде окупају, да буду љепше" (Gržetić, 1900:125).

2. Пилар, сагласно прихваћеној теорији о дуализму у веровању Јужних Словена, тумачи словенску богињу Ладу, као сасвим извесну. "Несумњиво митолошким именима припада и име *Лада* (Brückner, 4, стр. 13), која се нарочито спомиње код Пољака. У нашем најјужнијем Велебиту, гдје се он од морске обале скреће к истоку у унутрашњост копна и удара упоредо с долином ријеке Зрмање, испео се нешто мало спрам истоку понад Обровца 857 м високи *Ладин Врх.* Нешто више од подруг километра к сјеверу од *Ладина Врха* испео се 1058 м високи *Виленски Врх.* [...] По аналогији светишта под бр. 4, гдје смо на десној страни нашли *Виленски Кланац,* дакле вилу као демонско биће, могли бисмо Виленски Врх сматрати за брлог злодуха. Признајем додуше, да се то потпуно не слаже са нашим данашњим појмом 'бијеле виле'; зато овај случај оставља питање неријешеним. Но виле могу бити и зле, има и злих вила [...]. Тако исто и топографска имена, која се изводе од имена 'Ладо', којих такођер има добрани број, на пр. Ладина, Ладинец, Ладешићи, Ладућ, Ладовац, Ладовица и т.д., пак ће се и то питање поуздано ријешити" (Pilar I. 1931: 74).

Маиа 93. Грачац

1. На овој мапи је *Видов* култ доминантан на лево] страни; поред ликова *Г. Д. Видук* и *Рашовка* је веће насеље *Видић.* Питање је шта значи топоним *Кукаљ!* Ако би етимологија речи могла да се доведе у везу са дијалекатским изразом "кукаља" - у значењу штапа, а реч је о ширем потесу испод *Видића,* могло би се претпоставити да је реч о атрибуту врховног бога, како је то установио Чајкановић. Трупу топонима са основом "Вид" окружују Орљак, Царева глава, Рашељка.

2. У средишту десне стране мапе по вертикали, поред сценаријског пара *Илијина глав. - Видаковић гл.,* следе: *Богуновић - Висибаба - Родаљице.* Соларне ликове прате: Тавани, Ђурекина глава, Чекић - планина и врх, Круг, Стража, још једном Тавани и Бијелине; два женска лика *Висибабу* и *Родаљице,* са *Родаљичким иољем,* прате атрибути: Медвиђе, Змиштак - врх и насеље, Св. Петка, Криволисац. И на доњој левој страни, по већ виђеном сценарију, препознајемо корелацију два соларна лика: *Видоеиhи* (поред је: Св. Дух) - и *Д. Перушић - Г. Перушић* - са црквом.

Маиа 94. Грачац

1. У горњем левом углу је *Богуница* (врх и место), али окружена атрибутима хтонског лика: Медак, Куклип, Црнуша, Козариште и Љутик. У средишту мапе је место и истоимени врх *Воларица* који прате Медвидовача, Љутача, Близнице, Кукељ, Обсеница. Исто тако и атрибути које изнад ове скупине видимо, указују на соларно божанство, но без његовог експлицитног присуства: Шарац, Церјанска пољана, Церик. У близини је, додуше, *Руњева глава.*

2. Леви доњи квадрант је у знаку хтонских ликова: *Бабин кук, Бабин врх, Влашки град,* река *Пакленица, Кук, Црни врх.* Ту су и асоцијације на соларни лик: Буздован, Свето брдо, Орљача.

Маиа 95. Задар

И ову мапу до дијагонали дели митска планина *Велебиш.* Ниже се низ ликова на самом гребену ове планини, и тиме се сасвим формира слика, да су на горњој левој половини пре свега хтонски и женски митски ликови: четири пута се јављају *Девчићи,* са *Двчић Драгом,* затим, *Диво Село, Диволенац, Вилин кук, Вилињи, Бабица, Марасовац, Бабино језеро,* чији су атрибути: Кукови, Црна гора, Црно врело, Црљени кук, Јаворов кук, Замрштен кук, Шушњи кук, Козјача, Зубчићи, Козјак.

2. У доњем десном делу мапе, у клину дијагонале су, најпре, према сценарију: *Илина глава - Видаков кук,* као и остали ликови соларне импликације: *Под Рујом, Вишреник, Рашиновац, Руја, Велико Рујно, Рујанска коса,* са атрибутима: Орлов кук, Бојинац, Бојин кук; но овде се налазе и хтонски атрибути: Велика и Мала Пакленица, Марасовци, Манита пећина. И један и други пакет појмова прати велико насеље *Трибањ,* заједно са *Трибањском драгом,* поред којих су и цркве Св. Магдалена и Св. Богородица.

3. На острву Пагу примећујемо присуство култа Белеса: *Влашићи, Влашчанско брдо, Влашиhанско иоље, Увала Влашић,* а у близини је и врх *Велебиш.* Атрибути су им: Врањинац, Маравчић, Пасја стина, Куковић, О. Мишјак и В. Врановина. Недалеко је и црква *Се. Вид.* Остаје загонетан лик малих острваца: *М. В. Ражанац,* и већи потес и место *Ражанац.* Шта, уосталом, имплицира овај израз?

Маиа 96. Госиић - Бихаћ

1. На левој страни мапе по већ виђеном сценарију видимо два пара: *В. М. Видовача - Периновићи* и *Св. Вид - Перушић.* Поред *Видоваче* је лево од ње *Пешричева главица,* а прате их врх *Руњавица* и *Госшовача* и, јужније, *Рашље.* Атрибути Св. Вида и Перушића су: Коњско брдо, Врш-

чић, Бојиште и Чардак; Соколићи и Јуришићи су поред Перушића. Врх *Трибловачки вал* је етимолошки загонетан, иако би могао имплицирати место култа, уколико би се етимолошки могао извести од "треб".

2. На десној страни мапе је занимљив пакет ликова у коме су: *Перин врх* - од соларних, док су остали из сфере хтонских и женских божанстава. При врху квадранта је *Живуља,* а испод, осим *Висибабе* је и *Блажевац* - који је поред *Периног врха* и одговара сценарију Иванова и Топорова: *Перун - Белее* као опозитни пар. Са друге стране, испод *Периног врха* је *Дјевојачки биљег* и, нешто даље, *Дивосело.* Перуна прате: *Писачуша* (= "Писано дрво", "Запис"?), Погледало, Растићи и Коњски врх. Остале хтонске и женске митске ликове прате: Козјан, Козарица, Црно врело и Црни врх и Крива главица. Питање је коме склону припада потес и веће место *Љубово* - ако не *Девојци!*

3. У доњој хоризонтали видимо неколико усамљених, а важних ликова: поред Госпића *Богданица,* затим *Воларица* и, сасвим десно, *Провија.* Интересантан је и лик *Троврх* - поред Лисца.

Маиа 97. Госиић

1. У центру мапе указује се пакет важних митских ликова: *Видовац* окружен са неколико топонима основе *"Дабар": Равны Дабар, Дошен Дабар, Црни Дабар, Дабарска коса,* а затим *Девчић глава - Велинац - Висибаба.* Загонетно је кога репрезентује термин "Дабар"? Да ли животињу "дабар"? Да ли се као аргумент да се под језичком формом Дабар крије, можда, *Даба* - у смислу Хроми Даба, може узети чињеница да се врх поред места *Равны Дабар* зове *Ђоиин ервхl* Било како било, број присутних топонима несразмеран је оскудном значењу које "дабар" има у веровањима јужнословенских народа. Поред *Видовца* су: Огњило, Коњско, Будим. Ту су још и Врањи кук и Овчица.

2. У горњем делу мапе атрибута: Самари, Опаљено брдо, Курешево, Бијелестијене,БуздованиПепеларице-указивалиби на трагове соларног божанства. *Русово* и, нешто северније, *Висибаба* и *Руја* - усамљени су.

Маиа 98. Госиић

1. У горњем десном квадранту доминирају ликови са основом "Бог": *Богавча - Божин врх - Божићевића врх - Божићи,* затим, *Дабар - Дабарска коса - Дабар,* као и *Живица.* Атрибути, карактеристични за ликове "Бога" су: Коњска глава, Копривњак и Пиштењак. Дабар има подршку у ликовима: М. В. Лисац, Црни врх. Леви горњи квадрант је у знаку два лика: *Лешинац - Лешиначка коса,* а сасвим лево је *Св. Вид.* Овде је и демонски лик: *Дракуле,* односно *Дракула иласе.* При крају овога квадранта су:

Виловрх - Влашки врх - Водењак, али и *Бабина сјекира.* Атрибути су: Мeђeђак, В. Кук. Прави смисао: Дериво, В. Дериво остаје нејасан.

2. Око Оточца, у доњем левом кваранту наилазимо на познати пар соларних богова према утврђеном сценарију: а) *Перин врх - Перинка - Перина сшрана* и б) *Вишал.* Растовка, Поповка и Храстовка припадају *Перину. Велики Хржић,* чини се, имплицира *Хорса.* Перинку, Перин врх, Растовку и Поповку прати река *Гашшица.* Овоме пакету главних митских ликова припада и *Руњевица.* Сасвим при дну овога квадранта налази се још једна згуснута скупина индикативних митских ликова: *Врх Прове - Вељак - Девчићи - Илина греда.* На левом доњем крилу мапе је велика планина *Годача* и карактеристичан врх *Самар,* који би могли припадати соларном божанству. Шта симболизују, ако симболизују *Дабрић* и *Вељун,* који су у сендвичу ових планина?

Маиа 99. Госиић - Бихаћ

Лева вертикала мапе се делом пеклапа са десном вертикалом мапе бр. 98.

1. У левом горњем квадранту, у захвату великог планинског масива: *Каиела,* осим већ наведенихх ликова *Дабар, Дабарска коса, Божин врх* и *Живица,* јавља се нова трупа митских ликова у знаку "Перуна": *Периновац,* кога подупиру *Илијин шаван, Јурина жљеба, Јурјева драга* - као замене за *Ђорђа* који је, пак, супститут било Троглава, Перуна или Вида. Томе у прилог иду и релевантни атрибути: Коњак, М. Капела, Опаљеник, Бела коса, Бели врх, Пепеларница, са насељем *Саборски,* као и *Рошчић.* Шта симболизују планина и врх на њој *Пишшеница* и, нешто ниже, *Троврх!* Ту су још и Коњска драга, Огњевац и Велико било, све сами атрибути соларног божанства.

2. Доњи део мапе је у знаку неколико занимљивих митских и демонских ликова. У центру је *Перушић* кога окружују *Црна власш -Д. Г. Бабин Пошок-река Бабин иошок - Висибаба - Богдановић - Живуља* и трупа демонских ликова: *Чудинка, Чудин врх, Чудинкланац.* Сада се помињана велика планина *Самар* чини да припада не само Божићевића врху већ и *Перушићу.* Уколико би се етимолошки установила мотивска веза *Вељун* и *Белеса,* онда би се с обзиром на окружење атрибутима: *Медени долац, МеђеђиГрич, Међеђак, Црна Власш,* таква хипотеза учинила вероватном.

Маиа 100. Карловац

1. Велика густоћа еминентних топонима у горњем десном квадранту је у знаку "Перуна", који, према схеми Иванова и Топорова, по опозицији корелира са моћним "Белесом", кога репрезентује *М. В. Велебиш.*

Топоними који се приписују "Перуну" су *Перна* (насеље) - *Перник* (градиште) - *Перна* (црква) - *Перна вода* (поток) - *Сува Перна* (поток) - *Перна* (река); атрибути који га подржавају су: *Бојанска коса, Самар брдо, Расшовац, Храсшовац, Ђурђевац, Царевац, Царевина, Јарчови, Соколовићи, В. М. Пецка* (река), и извор *Калуђерац.* Поред насеља Перна је и заселак *Божићи.*

2. У средишњем делу десне вертикале запажамо комбинацију два реда митских ликова: а) *Божино брдо - Ресина* (врх и потес) - *Расово,* са атрибутима: Бојна (насеље), река Бојна, Бојанске баре, Бијели Поток; али ту је и б) *Подзвизд* (насеље) са остацима града, река *Подзвиска;* њих прате: Вранограч, Црни Поток, Врановац (река), Криваје, Козја глава, Кобилица.

3. Средшшьи део мапе држе три доминантна лика: а) *Д. Г. Видовска* и река *Видовска,* са атрибутима: Самаревци, Сикирица, Кулина, Пушкарић брдо, Ђурин поток и Храстова коса, и б) место и потес *Тројинац* који је поред в) *Велића главице.* Да ли је *Велића главица* метафора за "Вељи Триглава", или је облик "Белеса"? Важно је и то да је за лик *Тројинац* индикативни атрибут Кошъе, као и *Высока глава* (врх) и река Расница, која извире испод самог *Тројинца.* Сагласно са пакетом соларних богова су још и Црквина (врх), Писаница (место култа) и Дедића Село. Но, сасвим извесно место култа се фиксира за *Требиње,* недалеко од *Тројинца.* Још један топоним са "Велић", *Велића Село,* могао би, због окружења, великог насеља *Мрцељи, Мрцељица* (река) и заселка *Мрцељи,* као и Висибабе, да се доведе у везу са *Белесом.*

4. У доњој левој вертикали уочавамо још један сноп репрезентативних ликова: *Перлинац* (река) - *Дединовац - Божићи - Видова иећина - Девић брдо - Божић Село - Боговоља* (место са црквом, а испод Боговоље: су Трбоши) - *Видекић Село,* и загонетни низ топонима: *Лађевачко иоље - Лађевац - Лађевачко селишше.* Атрибути који окружују соларна божанства су: Кремен, Кременита глава. Када би Лађевац имплицирао лик Ладе, а Девић лик *Девице,* онда би им атрибути Близница, Црна јаруга и Међедово Село били сагласни према митолошком кључу.

Маиа 101. Карловац

1. Доњи леви квадрант у знаку је ликова са основой *"иер-": Перјасички ионорац - Д. Перјасица - Периновићи - Перјасица - Перјасичка Дубрава,* а у истом кругу је и црква *Св. Илија,* као и *Седлари* и *Шлем* - атрибути ратничког божанства. У томе захвату је и Јарчиште, и незнатно даље црква и место *Церовац.* Десно од овога пакета je још једна мрежа ликова: *Вељун - Девинка - Перић Село - Перићи - Биле - Божић коса - Божићи - Божићи,* који упућују на трагове Велесове, али и Девице, Перуна. Сасвим десно у форми *Хрсшићи* крије се, држимо, траг Хорса, кога као

соларног и ратног бога подупиру: Церје, Војишница, Војнић, Саблића коса, Церова коса, Врачари.

2. Горњи део леве хоризонтале омеђен је карактеристичним ликовима: *Д. Г. Сварча, М. Сварча,* које прате *Беловићи, Церик, Церовац* и *Живчић.* У средний мапе су два већа насеља: *Горња* и *Доња Требиња* - као ознаке места култа. Испод Требиње је *Велико брдо* и *Јурјевац* (Ђурђевац), са реком Требиња. У њиховом залеђу је већи планински масив *Бабина гора,* као и с леве стране четири занимљива лика: 7". *Д. Велемерић, Влашићи, Ладвењак* и *Марци.* Влашићи би имплицирали *Белеса,* а неизвесно је да ли иза *Ладвењака* стоји Лада?

Маиа 102. Огулин

1. Доле лево је познати пар према сценарију са основом: *"иер-'* и "ваш-": *Вишуни - Перасов јарак,* ča окружением: *Божидарице, Троврх* и *Дед.* Дед је поред самог *Царевог брда.* Бијела греда, Градина и Врапчева глава прате *Перасов јарак* и *Вишуњ. Вишковац* - у близини корелира са *Вишуни,* а *Пойово Село - Муњаси* јесу подршка громовнику.

2. У десном доњем квадранту неколико је ликова који симболизују "Перуна": *Перјасица-Перјасичка коса -Перјасичка* дубраваицрква *Св. Илија,* са атрибутима: *Расшовац (=* од "храста"?) и *Седлари.* Но и овде се, по старом сценарију,јавља, поред "Перуна", .ймшасов; изнадје Рушковац- могуће од "Хорса". Средишњи доњи део је у знаку друге опозиције, према Ивану и Топорову, где лик "Перунов", у нашем случају: *Перићи* прати контрарни лик *Велебиш.* У складу са њим је и *Бабино брдо.* Изнад Бабиног брда је *Видина лаза,* а изнад *Се. Илије* - десно је *Пешрунић Село.* Није ли "Петрунић" од "Перунић", дакле, деминутив од Перун, у чијој је близини, по трећи пут, лик из познатог сценарија са основом "вид": *Видина лаза?*

3. И у горњој хоризонтали наилазимо на сличай однос, најпре: *Перудине - Видине.* Перудине је поред *Храсш.* Атрибути Церовец, Храст, Церник, Рушевац припадају соларном божанству, осим уколико *Рушевец* није преобликован израз од Хорса. Сасвим десно су *Ладешић драга,* са могућом импликацијом женског митског лика Ладе, а затим, *Мрачин* - веће насеље.

Маиа 103. Сисак - Бос. Дубица

1. Горњи део десне вертикале је испуњен топонимима који имплицирају Велеса / Волоса: Д. Г. Велешња - Велешка река - Велешки Вошлаг - Волшња (река) - Волиња (место) - Ж. ст. Волиња - Волињски јарак - Коса Волињска - Велико брдо, са одговарајућим атрибутима: Медвеђак - Вранова глава - Крива грана - Градановац - Мракодол - Мачковац - Кучиштине. Око овога лика је и низ трагова соларних божанстава: Руњава

глава - Ђед (врх и место) са атрибутима соларног и громобитног божанства: Шупљи цер, Церова коса, Самарина, Храстова коса. Загонетан је лик Стригова. Уз Ђед-а се налазе Календери, а испод је загонетни лик Поронац. Ту су и Висибаба и Богићева коса.

2. У средишњем делу су: *Дивуша - Голубовац Дивушки,* а недалеко су *Јарошани* и по значењу донекле нејасан *Зрин,* који би указивао на соларно божанство, о чему сведочи, топоним поред њега - Рогуље и Зринчица река. Занимљиво је да *Јарошани* сасвим лево имају пандан у лику *Рујевац.* Шта имплицира однос: *Дабићи - Лошине!* Доњи десни квадрант је у знаку старе двочлане схеме: *Вишасовићи - Илијино Брдо,* а нешто изнад су *Перешовци* и *Пешковац,* са низом важних атрибута Перуна: *Маљњак - Ковачева коса - Церова коса - Г.Д. Церовица* - врх *Свешшња* и *Божишша.* У левом делу средишње хоризонтале је пет занимљивих топонима: *Рујевац - Дабровница - Велебишски йошок - Видорија - Виле,* и загонетни лик *Љубина.*

Майа 104. Приједор - Б. Лука

1. На горњој хоризонтали - удесно образује се пакет митолошки разнородних ликова: *Вилуси,* са Црквеним градом, и врхом *Вилушка русшина,* коме су опозиција: *Рашино брдо - Богојевићи.* Заједнички су им *Требовци* и *Крсшови.* Још једна опозиција: *Дивљаци* и *Г. Марчићи,* из фонда хтонских ликова, супротност су врху *Руњавица,* коме припада врх *Самарине.* Десно, у средишту, налази се врх *Перашовац* коме припадају парадигматични атрибути којима је окружен: Тученац, Бојанића главица, Бојанића бунар, Самаре, Бојанићи, Кршњатица и Перићи. Централни део доње хоризонтале је, такође, у знаку Перуновог култа: *Илића главица* и *Илићи,* потпомогнути Кремењачом и Поповачом, као и са два засеока истог имена - Божићи.

2. Митолошки је интересантна лева вертикала мапе. У горњој зони су два велика насеља: Д. Г. Козица а испод *М. В. Дивич;* централно место припада насељима Доње и Горње Соколове, које повезује потес Храстик и извор, река и место Сокошница. *Вилушки врх* и *Васиљевићи,* један крај другог, засигурно кореспондирају, а ту је и *Свешигора.* Доњи део десне вертикале у знаку је Белеса / Волоса које имплицирају *Велечево* и *Волаши,* који се налазе подно *Љубинске иланине, Љубинског βρχα,* односно у залеђу места *Љубине* и *Љубинске главице.* Окружују их Пламенице, Врањеши, Мрачај и Црно врело.

Маиа 105. Делнице

1.Реч је, условно, о митолошки антологијској мапи, на којој се разазнаје пакет готово свих релевантних митских ликова јужнословенског пантеона. Побројаћу све ове ликове - како су приказани на мапи, а у заградићу навести њихове могућне митолошке импликације и значења, а затим изложити и њихове атрибуте. Шема приказа: одозго с лева на десно - првихоризанталниниз;затим, други нижи слој, хоризонтала, такође, с лева на десно. *Сшрилеж* (Стрибог)-Русое *јарак (Хорс)-Жива вода-Живица* (Жива)- *Трбовић-Трбовићи-Трбовић сшан-Трбовићи* (Требовић-место *култа)-Бабинобреме-Перинобило-Сучевићбило* (можда је у основи: *Суђаја-Усуц)-Трибошињ* (место *кул-та)-Рујица-Рујник-М. Рујник* (Рујевит) *-Жива-Бабинврх-Рожена* (да ли од *Рођенице7)-Св. Вид-Леденице* (да ли је, можда, у вези са Ледом?) - *Белес - Видина греда -Трајан - В. Рушево - Рушица (Хоре)-Влашка иећ* (Велес)-Жмея *вода (Жта)-Лешишше* (није ли и овде случај, да је у вези са Летом- богшьом?) - *Боженићи - Божанићи - Госшов,о иоље (Радогост)-Блажевићи* (Белее)-β. *М. Завид* (Вид)-Ялмчмћи (Перун)-Се. *Илија* (Перун) -*Вељун* (Приморски) - *Г. Вељун-Д. Вељун* (Белее). Свакако да и велики планински масив Велика Капела на десној горњој страни мапе стоји у некој вези са култним именима поменутих топонима. Најпреупозоравам на понављање схеме, коју сам установио на основу проучавањајужнословенског простора, дакле: Перун - Вид; *Перино било -Видина греда; В. М. Завид-Иличићи,* а затим, ту је и схема коју су установили Иванов и Топоров, о опозицији : Перун-Велее. Поред Велебитског канала, видимо: *Белее-Влашка иеħ.-Велебишски канал-Се. Илија.*

2. Ближе одређивање атрибутима. *Перино било* прате: Самар, Громовине, Пиштетак; *Се. Илију* врх Батиновац. *Видину греду:* Сучево било (Усуд, Суђаје; врховни бог пророкује, одређује судбину човека). Поред *Белеса* је врх Медвеђак, насеља Црно и Леденице. *Белее* је на самој обали, а и иначе је честа његова локација на обали реке; у Македонији је, на пример, град Белее на Вардару. Уосталом, и *Влашка иећина* се налази на обали. *Живу, Бабин врх* и *Рожену* окружују Свињски долац и Душевлака. *Сшрилеж је* окружен Вишевицом, али и атрибутима громовника: Тресакавац, Д. Г. Курин, Озрин, Велико брдо, Пишчево било и Петехов врх (Петех - Петао).

3. *Св. Вид* окружују: Јуришина (извор), Штале, Градац, Мужино, Подскочи и Градац; ту је и Триботињ, а испод Св. Марко. *Трајан* је окружен врхом Јањчак ("јање" = јагње, Срби га кољу као жртву на Ђурђевдан, који је заменио дан прослављања великог Триглава и Тројана); ту су и Црно било - симбол једне димензије Трајана; али и извор Пепеларница, повезан са ватрама. Ту су уз *Трајана* и Тавани, као симбол Неба, атрибут врховног бога.

Маиа 106. Делнице

1. *Велебишски канал,* који се као и планина *Велебиш* доводи у везу са *Белесом,* дели по дијагонали мапу на два дела. Када би увала Перчин и

место Перхати били у некој вези са *Перуном,* онда би њихова локацпја на обали *Велсбиша* била пример за хипотсзу Иванова и Топорова. Уосталом, у близиии У. Перчин је вис *Громаишца.* Близу Цриквенице је *Ладеиħ, а* два топонима са имсном *Трибаъ* и вис *Озрин* стоје у неком односу са загонетним ликомДашшг.

2. Доле лево запажа се велика густина ликова превасходно соларне структуре: *Се. Вид Добрињски - Госшшьац - Се. Вид Михољице - Богоеиħ - Хржиħ - Расоиасно.* Последња два лика чине се као да у овој констелацији указују на Хорса. Атрибута који их прате су Кременић - Оштробрадић - Љутић - Сабљић - Стрилчић (од Стреле). Топоним *Грачишше* указује на неко дресио место, може бити култа, а *Пишевица* изнад Св. Вида можда упућује на *Зайис* - култио место.

Майа 107. Делнице

Овде је значајан пакет топонима који се групише око леве вертикале: *Видал, - Жисењски иуш - Живењ - Радешево - Вилска сшена - Богдин - Свешоњиħ - Чуднпħ - Подчудниħ - Дашње - Вишошево - Вишљевица - Марачиħи.* Незнатно дал^е је *Живица.* Шта скрива израз Дашње? Да ли, можда, Дајбога? Атрибути који прате: Видал> и Богдин су: Треска, Храстовац, Небеса, Ковачево, Цериишки врх, Церник. Витошево је непосредно поред Храстена и Војскова. Треоестин врх би могао означавати место култа. У доњем десном квадранту нижу се типично соларни атрибута: Петеховац, М. В. Кон>, Рогозно, Копрнвни верх, но без видљиве назнаке самога митског лика.

Мака 108. Ријека

Ова мапа је од селиког зиачаја за детектовање неколико култова у Истри, пре свсга *Перуна,* али и *Вида* и *Волоса,* делом, *Девице, Ладе, Хорса, Лаше* и Маровита.

1. *Перун* врх у блнзини Кварнера око три км од обале. Иста позиција коју *Перун* пма близу острва Рујан; иоред обале мора. Таква је, уосталом, и позиција Велеса, одиосно Волоса. На мапи бр. 1. у књизи *Мишологија Срба* (Петровић, 1997: 32-33) види се и позиција *Волина,* односно *Волчина,* којн су, такође, на обалама мора, нешто северније од Шћећина. Тако је н са другим маркаптшш митскпм ликом у Истри, *Волоско* - северније од Перуна, поред Опатије. *Перун је* окружен двама топонимима, то су *Требишће* и *Под Трсбишћа,* а ту је и Градац удаљен само један км, а лево су загонеткц "Тврдославцп". Јужпо па 3,5 км је Перунов познати атрибут *Кремењак.* У блпзинп,Перуна је црква Св. Петар. Присетимо се става В. Чајкановнћа да је "свети Петар пметьак Перунов" а "српско име Пера [...] је хииокористика од Перун" (Чајк., 1985: 33-34).

2. Други маркантан лик је *Волоско у* чијем су окружењу: *Ведеж - Варијени - Перевиħи - Перениħи.* Да ли и овде стоји став да се иза Перенића и Перевића скрива какав траг *Перунов,* а иза Ведеж-а *Вид.* Ако би то било вероватно, онда бисмо и овде имали пример познатог сценарија: *Вид - Перун.* Атрибути који припадају овом реду појмова су: Орљак, Бељак, Будишин врх, Звонцев врх; Волоском би припадали, можда, Кожух, Кучићи и Веприна. Недалеко од *Волоског* је врх *Вољачиħ.*

3. У средишњем делу горње хоризонтале ниже се један низ ликова са основом "Пер": *Перуч - Перучиħи - Периħи - Перчиħи - Перчиниħи.* На овом простору су и ликови: *Рушанија - Сшарај* (врх) и - *Сшарај* (место) - *Дајчиħ - Лешај.* Да ли атрибут Запишче асоцира "запис" а лик "Купице" не подсећа ли на купу дрвета која се ложи у току лета - у част Купала, а налази се, у конкретном случају, у окружењу топонима који асоцирају Вида и Перуна? Овде запажамо још један лик *Влашиħи,* који би, поред *Пераси,* чинио познату опозицију према сценарију Иванова и Топорова. Ту је и топоним *Моровиħ.* Сасвим лево, у горњем углу је *Девница.*

4. У средишњем делу леве вертикале је још један значајан Перунов траг: *Перунковац,* коме припадају још река *Пернеша, Вели йошок,* као и *Перучиħи,* а томе пакету "перунских" ликова припада заједнички атрибут Церовље. Поред реке *Раше,* нешто ниже *Перунковца,* пратимо занимљив сплет ликова: *Марчани - Периниħи - Пешринчиħи - Судиħи - Блашковиħи - Вељаки - Влашиħи,* и сасвим при дну *Ладин.* Мунац и Цер, при дну, атрибути су соларног божанства.

Докуменшацција:

П. Ж. Петровић, веома скептичан у детекцији лика божанства из топономастичке грађе, сматра да би се од бројних "наведених топографских назива изузетно [...] брдо Перун са местом Требшпћем, у Истри [...] могли прихватити као вероватни трагови, на којима се некада обављао култ Перуну, али ако би и археолошки и други подаци указивали на ту претпоставку и ако је назив Требишће постао од назива места на коме се вршило жртвовање, а не од места које је било требљено, тј. чишћено од камена или дрвета и претворено у њиве". Тешко је на савременом ступн>у топонимастике и историјске митологије закључити, у духу Петровићевом, како је "сасвим застарело доводити у везу са богом Перуном и његовим култом многе топографске називе, лична имена и назив бшъке перунике" (Петровић, П. Ж. 1952: 374). Управо је обрнуто: сасвим је застарело то не чинити, ако су остали разлози на страни такве хипотезе.

У наставку наводимо део из богатог материјала народне књижевности који се односи на виле, демоне и митске ликове старе словенске религије. Неколико примера о Перуну, Девичу, Вукодлаку, Вилама и месту које се данас зове Требишће, а некада *Трибан.*

"Пришли су ту, ки је Трибан, путники Славинци. Тамо је било пусто. Они су рекли: Ми трибамо добру земју и добру пашу. Од потрибе he ос-

тати тоте. Они су се назвали Трибанци, а место Трибан" (Зкопано, 1986:194).

Вили су зидале в реке црекав, а ва иоле рену:

"Нигдере по горах ни било ва старо време тулико вил кулико в Ушке и ва Белебиће. Ва тех брежинех су бивале вили зидарице. Једанпут су се вадјале те вили ке од њих те зазидат ва јену једину ноћ већу и лепчу нстар. Један кватрни петак обноћ су почеле зидат. Вили з Белебића носиле су ва криле ж њега камене в Реку. Тамо су зидале црекав светега Вида. Зидале су, зидале су божју ноћ се самеми квадруни од мрамора. Већ је било скоро фињена црекав кад су почели кукурикат петехи. Задње вили су биле над морен с каменем. Згубиле су моћ кад су чуле петехи...Од тега кама су се сторили Бодулски шкоји [...]. Вили Ушкарице носиле су з Ушки ва крилех пуни тарвеси камена ва Полу. Тамо су зидале рену але, како неки деју, Дивић-град. Те вили ј, код и оне з Белебића, затекло јутро чуда прej лего су финиле. Кад су з Ушки несле задњо камене, почели су петехи кукурикат. Онтрат су вили згубиле моћ, пак њин је камене попадало ва море. Од тега камена сторили су се скоји Бријуни. Рену ва Поле ни ни провевал финит нијеадан. Завин тега и данас стоји како су ју пустиле вили" (Зкопано, 1986:199).

Найомена: Виле су хтонска бића, оне раде искључиво ноћу и то све док не запевају певци јер под сунцем губе моћ. Једна трупа вила из *Белебића* градила је цркву Св. Вида на локалитету Река. Као да св. Вид стоји у неком односу према "белом". Друга трупа вила је из *Учке* - тамо је тунел, подземни свет; оне, пак, граде на простору *Поља,* такође ноћу, један хтонски град *Дивич.* Али ни оне не успевају да га доврше, јер певци почну своје кукурикање, тако да им камење од града пада у море; у првом случају настало је од сличног распадања града острво *Бодулско,* а у другом *Бриони.*

Коњем шраже вукодлака

"Једанпут кад су стали на Негрин Перојци, једна фамилија су пошли тамо радит земљу на пола на штанцију негрин, па тамо једно мало дијете је умрло па јемачка преко њега прешла и доњели су је ондје закопат у Пероју у цимитар. И потле тога женске би прале робу на море и све једанпут би доша један вихер и мртве би остале и онда по селу око цркве и жене и људи би остали мртви; па онда они мисле, како што и други су им рекли, нека пробају једнога пастуха, коња на цимитар пустит, преко гробља нека иде. И тако пробали су све гробље и лијепо је иша преко свих гробова, а кад је доша на тај гро од те мале, није стио ип преко, и ондар они су откопали то - тако су казивали стари - и она је сједила лијепо и се чешљала и сва црвена је била. Казали су јој мотику да ће је мотикон и она се смијала, па су казали нож да ће је с ножен, она се смијала. Онда се неко сјетио па су јој казали црни три и она је почела викат кад је видела три. Онда су је проболи с срнијен трном и пун гроб

крви је доша. И онај час је начинио вихор и су остали њеки мртви и потле није више ништа било. Кажу да је то био вукодлак" (Зкопано, 1986: 224-225).

Са нашега гледишта постоје занимљива личних имена, као и имена насеља, топонима на овоме подручју Истре. *Каракшерисшична презимена, неиосредно После Другог св. раша забележена у Исшри,* а према новијим истраживањима?

Петпута је забележено презиме Бабић, затим, ту је Девић, Дивиани, Дивјак-више пута, Духач, Духовић, Ладавац, Ладе, Ладешић, Ладић, Марцан- два пута; Парунић, Перанић, Перановић, Перенић, Переновић, Перкан, Перучић, Перуч, Пирини, Рус, Русац - три пута, Русар, Русић, Русијан, Русин, Рушац, Рушњак - пет пута, Рушка, Требисан, Требјешанин, Велешић, Видачић, Видак - два пута, Видаковић, Видинић - два пута, Видолић, Видос, Видош, Видошић, Видовић, Видушуб, Влашић - два пута, Влашчић, Врачић, Вранеш, Вранић - четири пута, Врањац (През., III, 1986).

Каракшерисшична имена насеља забележена ирема овим изворима у Исшри: Бабићи - три пута; Божићи, Божинићи, Божје Поље, Дајчићи - два пута, Дившићи, Дивјаки, Коњско, Козљак, Козљанић, Кремење, Кук, Ладићи, Ладин, Летај, Летајац, Летиши, Лисац, Марциница, Марчана, Марчани, Марчари, Медвеја - два пута, Медвидићи, Мочибоби, Моровићи, Парони, Перенићи, Периново, Перинци, Перини, Перинићи, Перучићи, Раша, Рашани, Рушанија, Рушњак - три пута (През.,1986); Св. Вид (Црес), Св. Вид (Св. Иван) (През.,1985а: 155-7, 296-7); Св. Вид (Умаг) (През.,1985: 100, 103); Требишћа, Трибан (Бује), Трибано, Трибје, Видаци, Видаки, Видићи, Видовићи, Витаси Врана, Вранићи - четири пута, Врања, Врање Село (През., 1986)

Требишћаје истовремено и насеље - заселак породице, али и презиме. А налази се у општини Мошћеничка Драга, у непосредној близини *Перуна.* Среће се овде и презиме Требишћа (През., 1985а: 229, 230).

Маиа 109. Ровињ - Ријека

1. На десној вертикали понављају се - због преклапања, ликове из претходне мапе бр. 108. Учињено је то с разлогом: да се покаже како се и на овој мапи - у континуитету, јављају трагови Перуновог култа. Пре свега, при самом врху су два његова атрибута: *Церје* (врх и насеље) и *Пешровићи,* који сам по себи не би био индикативан да није поред њега на 500 метара врх *Св. Илија.* И атрибут Петехи (= Петао) јесте додатни аргумент.

2. Нешто јужније налази се неколико важних атрибута: а) два су Перунова: *Храсшеница, Церовци,* а б) три, пре свега, *Вида:* Роговићи, Вранићи и Славчићи. И овде је, према учесталом сценарију, топоним *Виде-*

ши у блиском кругу са ликовима *Св. Пешар у шуми* и *Пешровићи.* Изнад је место култа: *Вела* и *Мала Траба.* Запажамо и присуство хтонских ликова: *Марчани - Ладанићи.*

Маиа 110. Иванић

\. На овој мапи су два поља релевантних концентрација митских ликова. На десној је: *Д. Г. Велешевац* и загонетни: *Преровец - Перешчаки.* Ни *Пруница* северније, ни *Божине* нису мање јасни. Но, *Велешевац* је јасније омеђен са неколико атрибута који сугеришу место култа: *Требовац* (са црквом), *Требовачки чреш* и ниже *Л. Д. Требарјево.* У доњем, претежно левом квадранту, скривају се следеће структуре: *Роженица* (место и црква) - *Роженица* (река) - *Бабић - Блажиншчић - Марчинковац.* Да ли се иза првог израза крију *Рођенице,* а иза Блажиншчића *Белес!* Да је реч о Рођеницама, онда би им, по логици ствари, као и Баби уосталом, припадали следећи, на мапи видљиви атрибути: Детишћак, Бурдељ, Вранешићи, Вучинак, али и *Мужи.*

2. Посебан пакет у средишњем делу доње хоризонтале чине ликови са основом "Лето": *Лешованић - Лешованички врх - Лешованички бок - Лешованичко Селишће - Лешованички луг,* чије нам право значење, и одгонетање каквог женског божанства измиче.

Маиа 111. Ново Месшо

1. Горњи десни квадрант је у знаку познате схеме: *Видашић - Се. Илија,* а до њих је загонетан лик *Свржаки,* који је, можда, скривена форма Сварога. Доњи део садржи неколико атрибута громовника: Церник, Церик, Церовец, Церовац, Бојанци, Коњски врх и Бели хриб. И Зоренци су у склону атрибута соларног бога, а ту је и култно место: *Трибуне,* свакако, под претпоставком да термин стоји у везу са "триб" од "треба". Занимљив је и пар на удаљености од око 8 км. Боговци - Богиња Вас. Врло је нејасан топоним, често присутан на простору Словеније: Пусти Петер, кога окружују атрибути соларног бога. Чајкановић је показао како је "свети Петар имењак Перунов /и српско име Пера није постало од имена Петар, него је хипокористика од Перун/, и ми у атрибуту Богишар имамо (како се то и иначе дешава, упор, кор Грка [људска имена θεοφορα]) сачувано име, епиклесу, бога кога је свети Петар наследио" (Чајк., В. 1985: 33-34).

2. У средишњем делу промичу ликови нејасног одређења: *Рожанец, Рожичен врх,* али и следећи који имплицирају женске и хтонске митске структуре: *Родине, Бабина глава, Десинц, Чудно Село* и *Влашки врх.* Изнад је *Требни врх.* На врху мапе је црква *Св. Видо* окружена атрибутима

Световида, односно соларног и громовног божанства: Петелинец (петао), М. В. Церовец, Седлата горица.

Докуменшација:

J. Мал каже како су у *"Ројенице* [...] веровали и поштовали их сви Словени. Руски облик гласи Рожанице [...]. Рожанице -Ројенице су Словении још посебно поштовали у запуштеном Митрином светилишту под отвореним небом у шуми, поред *Рожанца* код Чрномеља. Да би искоренили дубоко укорењено поштовање Роженица, у хришћанској епохи су у шуми (не иначе како је то уобичајено на врху планине, брда, или барем у селу) тик уз Митриногa (Јеврејскога) поставили су црквицу св. Јурија (Ђурђа), укротитеља змаја" (Mal, 1940: 18). Овај податак је од значаја јер говори о томе на којој топографској конфигурации ваља тражити ова женска митолошка имена.

Маиа 112. Ново Месшо - Загреб

Ова се мапа по левој страни додирује и делом преклапа са претходном бр. 111. Укључили смо овај део старе мапе због могуће другојачије конфигурације ликова *Видашић* и *Се. Илија* и нових митских форми.

1. Тако се у доњем левом квадранту уочава схема: *Видашић - Пешруш врх - Белогош - Перлин,* а у истом окружењу су: *Вршковац - Божаково - Бабина гора - Розалнице - Свржаки - Ресшово - Радушће - Св. Блаж* (место) - *Св. Блаж* (црква) - *Рујево.* Шта значи загонетни *Маговац!* Да ли нетто казује о пророчкој функцији Вида *(Видашића)?* Десно су два индикативна лика: *Влашић брдо* и река *Волавица,* који би имплицирали Белеса или Волоса. Занимљиво да *Влашић брдо* окружују *Медведова драга* и Вучјак.

2. Повише Видашића је познати лик: *Св. Илија* који је окружен са: Дједовац - Церник - Врабац (птица, која је поред петла симбол Перуна), Огњановац и нешто јужније Храстовица. Шта овде митолошки имплицира назив реке *Куичина,* која пролази поред неколико насеља-атрибута бога громовника и његовог хришћанског супститута: Св. Илија - Церник - Огњановац - Храстовица? Да ли је од имена "купа" дрвета која се пале у време летњега солстиција?

3. Горњу хоризонталу мапе чине, лево: *Волчкова Вас, Блажева гора* као и *Ледећа Вас,* са пратећим: Пирчев хриб, В. Требеж и Церов глог, док је у средний Требелник, а сасвим десно Вилинска јама.

Маиа 113. Загреб

1. У доњој хоризонтали мапе запажамо занимљиву концентрацију неколико језичких форми које би могле имплицирати познату схему *Вид*

- *Перун: Перишче - Св. Вид - Д. Г. Пирошица - Богово Село.* Форма сасвим лево: *Свржево* и десно на доњој хоризонтали *Савраштчак* су загонетне иако се може помишљати на основу Сварог. Атрибута Вида и Перуна су: Храстек, Храстје, Церина, Козлак (јарац), Кумичевац. Атрибути могућних хтонских божанстава су: Стојдрага, Следник, М. Црник, Голи Црник, В. Црник, Врањак.

2. У средишњем делу је Г. Д. *Ладуч* за који сам се питао да ли стоји у вези са Ладом. Затим ту је *Јереславец.* Да ли је реч о онима који славе, љубе јерес? Да ли у себи носи митолошку импликацију топоним *Гошчаве!* Насеље *Требеж* и потес *Трбезе* одређујемо као могућно место приношења жртве. При врху наилазимо на познату схему: *Вишна Вас* - и етимолошки загонетан *Пиршин брег* - чија је импликација: Перун - Вид? Између је Дедња Вас. Сасвим лево је усамљени *Видем,* а при врху његов атрибут *Штоловник.*

Мапа 114. Ново Место

1. У горњем левом делу мапе *Богачина* и *Дедна гора* чине целину, са атрибутима: В. М. Орље, Коњско и Косматац. У средишњем делу горн>е хоризонтале је следећи пакет: *Видем - Дедни врх - Рашки врх.* Заједно са њима су Д. Г. Радуље, а атрибути: Јарч врх.

Мапа 115. Ново Место

1. На овој мапи у средишњем делу наилазимо на знатан број парадигматичних атрибута соларног, односно громовитог божанства; ту су и имликације могућних места култа: *Требинец* (са старом црквом) *Требни врх, Требелно* (са црквом), али без јасних трагова у топонимима о божанству коме је богомоља посвећена, осим уколико није то лик *Богнеча Вас,* односно врх *Багнечи хриб.* Није сасвим јасна ни етимологија и значење насеља: *Бишња Вас.* Дакле, у средишњем делу према десној страни следе атрибути: Петелинец (Трстеник), Бојанка, (Пишинца) Храстје, Церовец (са црквом), Кремен, Поглед, Крижни врх, Петелинек, Гостине, Кремен, Храстовица, Поскочин и Блешче. На овој хоризонтали, међутим, налазимо занимљив женски лик *Родине* и сасвим близу њега компатибилан по смислу лик *Дечја вас* (са црквом). Чији је, пак, супститут црква Св. Ана, остаје нејасно.

Мапа 116. Кочевје - Ново Место

1. Средишња хоризонтала је у знаку "Вида" кога имплицирају: *Видем* - вис, *Видем* - насеље, *В. М. Видем, Шт. Вид,* са црквом и *Шт Вид* - насеље, које окружује *Бога Вас.* Но ту је између *Видема* и *Шт. Вида* - *Пешрусна Вас* који чине целину, према већ познатој схеми: Вид - Перун. Окружени су соларним атрибутима, и у томе громовитога бога и то: Севно, М. Г. Севница, Д. Севница, Роговиле, али и Кремењак, Храстов дол. Ту је и знатан број топонима који указују на место култа: *Требањски врх, Требње* (са црквом), *Требењско буковје, Требни врх, Свешиње* (са двема црквама). У њиховом окружењу је и хтонски лик *Худење,* као и женски ликови: *Бабна гора, Бабина иеч* и *Бабински жлеб* са атрибутима: Г. Д. Медведје, Медвејак, Волчја јама, Кукељ, Лисец, Подлисец, Покојница, Моравшчек.

2. У горњем левом делу мапе чине целину: *Девница - Велиш врх - Велич врх.* Изузимајући већ речено, на горњем левом полу мапе је концентрација неколиких митских ликова, чак у непатвореној форми: *Девница - Велиш - Видем - Пешрусина - Бог.* Потес *Моришче* у средишту доње вертикале говори о хтонском митском лику.

Мапа 117. Кочевје

1. У средишту мапе налази се јасан траг великог словенског женског божанства: *Макоша* (место и црква) непосредно поред цркве и насеља *Видем.* Оно што је сасвим очигледно то је велики број атрибута који подупире тезу о Макоши као божанству плодности и мајци света. Поред Макоше је велики потес *Штељник* - иако нејасног значења, изнад још један *Штељњик;* ту је, затим, такође, загонетни *Трикош* - да ли имплицира плођење стоке; *Свињски грич,* а десно је *Младица;* горе су: *Мечение* - симбол божанства Белеса - бога плодности, *Свински хриб* и *Кравски хриб,* поред *Волчје горице.* Обележје *Макоше* као женског божанства, односно импликацију места култа овој словенској богињи даје црква *Св. Марјеша,* поред *Видема* и *Макоше.*

Мапа 118 -119 - спојене Постојна - Кочевје

l. Најпре уочавамо познату митолошку схему - примећену на јужнословенском простору: *Вид* и *Перун* иду заједно. Наиме, у левом делу средишње хоризонтале у троуглу су: *Перичник - Св. Вид - Пирман врх - Пирмане,* место са црквом. Ми ћемо ове ликове условно тумачити као трагове који носе потенцијале импликација префикса: *"пер-"* и *"пир-"* - као припадајуће Перуновом култу. За потврду ове тезе, поред *Перичника* је атрибут *Секиришће* будући да се "секира", односно "бат", "стрела", сматрају оруђима / оружјима Перуновим; изнад Перичника је Севник, потом, Клада и још један Севник, а затим Церово и Церовица и две Кременице. Примећујемо да је у новијим војним мапама штампаним после 1967. на место старога топонима Св. Вида сада *Жилце.* Такође, у мапи ВГИ из

1948 место, Перичник стоји *Реиичник.* Сматрам да је ова исправка у новијем издању мапа коректна, односно консеквентнија из перспективе митолошке логике пакета топонима. Испод Перичника два топонима *Дедник* врх и *Дедник* место остварују митолошко јединство.

2.Деснидеосредишње хоризонтале у знаку је "Вида": *Видем-Виденски хриб,* сједнестране,иРашмцаместоирека *Рашица, с* друге. "Виду" такође припадају: Петелињек и Церовица. Нејасно је само значење насеља *Милашће.* Као да опомиње на познату култну праксу код Срба "милања" која се доводи у везу са Световидовим култом. Крајње десно од поменутог *Видема* је још један *Видем* поред *Требне Горице* - као место култа.

3. У хоризонтали испод описане је у троуглу: *Перово - Пешринићи - Пешрачев лаз* у чијем се језгру налазе карактеристични атрибути соларног божанства: Седло, Јунче, Петелинек и Пухово. И на самом врху мапе примећујемо још један лик *Перово* окружен атрибутима *Храсщје* и *Ковачевац* који указују на могуће довођење у везу овога израза са Перуном.

4. Доњи леви део ове велике мапе обележила су три лика: *Пирчев врх - Волчји вршец, Волчји βρχ - Девин.* Према атрибутима који окружују Пирчев врх сматрамо да се иза овога израза крије Перунов лик: Церовљак, Вишевек, Птичјек и Петелинов врх.

Маиа 120. Трсш - Посшојна

1. Горњи десни квадрант у знаку је импликација соларних богова: реке *Раша* и *Račји рей - Богу - Шш. Вид - Вишовшче.* Када се томе додају и два култна места: *Требижани - Требижански йошок,* као и атрибути Храстје и Врабче, затвара се круг једнога пакета соларних ликова: Вида, Вита и Хорса.

2. Доњи средишњи део имплицира у форми *Перинкове јаме,* познати соларни лик, са атрибутима Орлек и Кокош, поред култног места *Требче.* Сасвим десно су импликације женских и демонских, хтонских бића: *Мерче, Дивача* - место са црквом, *Дивашка јама, Јама виленица.* Ту је и топоним са ознаком места култа: *Требче,* као и потес *Требче,* најзад *Крижни брег.* Атрибути који подупиру хтонске ликове су: Медведјак, Медвек, Волчјак и Коблак. При дну је *Видеж.* И сасвим лево горе је сличай пакет топонима: *Маренца - Волчји град - Воларија - Дивче - Дивинчина,* са местом култа: *Свешо* - које има цркву.

Маиа 121. Трсш

1. Два су основна топонима који указују на присутво *Видовог* култа на овом простору: *Вишовље* и *Вишовски врх.* Окружују их две цркве: Шт. Петар и Шт. Михел. Изнад су атрибути хтонске врете: Волчићи и Чрни врх, Чрновец, испод Чрниче. У близини *Вишовља* је река *Трибуша,* као неми чувар сећања на негдашње место приношења жртве богу Виду. Чајкановића је био мишљења да је "свети Петар имењак Перунов и српско име Пера није постало од имена Петар, него је хипокористика од Перун" (Чајк., 1985: 33-34).

Маиа 122. Толмин - Крањ

1. Носећи део мапе је горњи леви квадрант са основним ликом: врх *Триглав* (1141). По дијагонали су расута још два могућа митска лика, и то ниже *Волче* - и њему језички сагласни *Волчански руши,* док је северније *Рушнаши βρχ,* кога окружују Коњски врх и Коњска равен. У склону Триглава су све сами хтонски атрибути: Жабче, Кобшља глава, Криков врх, Козариште, Нос, Кожљак, Кук, Крница, осим атрибута Козлов роб - који припада атрибутима соларног типа, као и Котао, Јарац.

2. При врху мапе је више топонима који указују на супститутe и хипостазе врховног бога: *Сшарече, Сшареч врх* али и женски лик *Родице,* као и атрибута који им припадају: Коњски врх,,Можић, Тројар и Коњске равни. Али, и овде је знатан број атрибути који припадају пакету хтонских ликова: Лисец, Чрна прет, Чрна гора, Кобла, Чрни врх, Волчје јаме, Кук, Лисец и Залиисец.

3. Доњи део мапе је у знаку култних места, топонима са основом *"шреб-* као и атрибута појединих богова, без јасних назнака којима су посвећени. Култна места: *Требеж, Д. Требуша, Требуша* (река), *Г. Требуша, Требенче* али и *Писаница.* Атрибути: Волчје брдо, Кук, Под Куком, Кобилица, Под Кобилица, Медвед, Мрак, В. Кобилник, и још један Кук. Уколико се у три лика која смо забележили: *Перденски врх,* односно *Шш. Вишка гора,* најзад, *Вишковец* може видети траг соларног бога, онда и следећи атрибути на овоме простору њима припадају: Свето, Војник, Великоња, Севница, Облаков врх.

4. Занимљива су, поред Толмина три топонима, Лубин и Полубин, ако већ не стоје у вези са Љубин; али и Волче. О томе је, уосталом, нешто више светла бацило казивање Јосипа Мала.

Докуменшација:

1. Словенци су показивали поштовање воденог елемента још средином 14. века на Толминском подручју. Њима су, осим дрвета и камена, и студенци - извори представляли најсветије ствари. Света вода је у божићној као и у ивањданској ноћи показивала словеначкој младој девојци будућега мужа. На дан нове године девојке хитају рано по воду. "Она која је прва, јабуку у коју је забоден рузмарин веже за извор, како би лакше и брже добила мужа. Тога дана било је још до недавна у обичају да су младе девојке даривале води неки новчић изговарајући речи: *Љуба eodal*

Ја ши дарујем од дна до дна, ја сам за мужа већ сасвим зрела Због тога и разумемо, што невеста (зиљска) на нуту за венчање на првом мосту баца неки динар у воду" (Mal 1940:26).

2. О Волчанској Рути - већем насељу у близини Толмина, Јосип Мал нам је оставио следећи податак. У Шошкој долини, где се, иначе, поводом древне црквице св. Данијела у Волчама код Толмина приповеда да је на њеном месту стајало некада паганско шумско светилиште, инкви-зитор *Frančišek de Clugia* 1331. године повео прави крсташки рат против народа "који су молили пред неким дрветом и извором" (Mal 1940: 24-25).

Маиа 123. Толмин - Крањ

1. Доњи леви квадрант је носећи стуб једног од наших најрепрезентативнијих митских ликова, *Триглава.* Осим врха *Триглава* (2863) и других топонима који су из основног изведени: *Северна Триглавска сшена, Коча ири Триглавских језера, Долина Триглавских језера, Триглавски дом,* овај сноп топонима прати и одговарајући број култних назнака: *Требишчива, Требишки дол, Требишница река.*

2. Триглава прате следећи атрибути соларног, и уз све то ратног и врховног бога: Вељска планина, Коњска планина, Тичарица (врх), М. В. Тичарица (врх), Ушје, Коњске полице, Коњшчица, Вишевник, Дедно поље. На југу мапе су и неки други, такође соларни ликови: *М. В. Богашин* и *Крај Руш,* а изнад Триглава је *На Рушју,* у чијем је подножју *Криж.* Претпостављамо да два лика северно од Триглава: *Руша иеч* и *Курји врх* чине јединство са *Седелце,* и да се иза *Руша* скрива Хоре, соларни бог. Има тумачења да би "Руш" могао имплицирати једну од три иманенције врховног бога Триглава: "рушитељску". Свакако, у Триглавовом окружењу се налазе и трагови који указују на атрибуте његових других хипостаза врховног бога, дакле, и према хтонском свету: *Водњакова Коча,* као и низ атрибута са основом *"миш-":* Мишељски врх, Мишчовец, Мишељска долина, затим *В. Баба,* са својим атрибутима Кук, Чрни врх, Чрно језеро. Запажамо при дну и *Водични врх,* и атрибуте Медведов врх и *Худичев Мосш.*

3. У средишњем делу мапе су импликације два бога високог ранга, може бити хипостазе Триглава: *Порева гл. - Вишки Перичник - Перники* (место и потес), за које држимо да би могли имплицирати Перуна: Поревита и Перуна. Томе иду у прилог неколики атрибути карактеристични за ликове соларног и градобитног бога, а налазе се у захвату поменутих митских ликова са основом *"Пер-":* Тичарице, Петелин, Кременовац, Коначев жлеб (ако није основа од "коња"?), Космац и река Бистрица. Поревита прати планина *Крница* и *Чрни врх, Кукова шиица.* Култна места су назначена: Велика писаница и Криж.

Маиа 124. Кран,

1. Средишни део мапе је у знаку лика са основом "Бог" који би се у нашем случају, с обзиром на особесност атрибута којим је окружен, могао довести у везу са Богом-громовником. Најпре наведимо носеће форме главног лика. Места: *Божовице, Божнар,* реке: *В. Божна, М. Божна,* и атрибуте: Кресни грич, Кременик, Петач (ако није од петла?) и нетто удаљеније *Коњскар.* Испод овога пакета је *Богашај у* чијој је близини атрибут Облак, али и један број атрибута који иде у прилог хтонској митској структури: Љубљаница, Чрни врх, Парадиже, Кожљек (врх и насеље), црква Св. Мартин - светитељ који је преузео компетенције древног зимског божанства. И даље топоним *Ледине,* сасвим лево, остаје загонетан.

2. Леви део средишње хоризонтале окружује пакет ликова који би могао имплицирати *Волоса / Белеса,* под условом да бар четири форме насеље: *Волча, Вољака* (са три цркве), река *Вољашчица,* поред насеља *Хошавље,* можемо протумачити као трансформације облика Белеса / Волоса. Онда би им припадали атрибути: Враншек, Враншков грич и Закобиљак, а култно место је већ сасвим прецизно одређено: *Требља.*

3. И горњи средишњи део мапе је у знаку истога соларног лика са основом "Бог" који је, може бити, као и у првом случају, заменио Перуна: *Божичев врх.* Он је окружен атрибутима: Копривник, Млади врх, Стари врх, Севница (место са црквом), Јарчје брдо и Растова. Ту су, свакако, и указивања на хтонску митску структуру: Мартшьи врх, Црни врх, Криво брдо,Чрновец.

Маиа 125. Крањ - Љубљана

1. И овде као да се понавља јужнословенски митски схемат: *Пирниче (Зг. Ши.) - Перцешов хриб - Шш. Вид.* Схема: Перун - Вид остаје стабилна. Ту је траг још једном соларном божанству под могућом језичком копреном: *Рашица* (место са црквом) и врх *Рашица.* Атрибути који подупиру хипотезу да се иза Пирниче, односно Перцетов хриб, крије Перун, јесу: Петелинец - Храше - Храстје и, нешто ниже, Храстенице, док би Јарчји поток кореспондирао са Шт. Видом.

2. На левој вертикали *В. Бабник* са *В. М. Божном,* којима по митском кључу одговара *Госшече,* свакако стоје у некој вези са хришћанском св. Барбаром, односно са светим Андрејом - код Срба Мечкиним даном, који на мапи има одговарајуће еквиваленте: Медвејек и Кожухов врх и, нешто према центру, веће насеље - Медведе.

Маиа 126. Кран,

1. Ову невелику мапу одређује неколико, по мом мишљењу значајних ликова, и то: *Перачица - Зг. Си. Бесница - Велесово - Лешенице - Ба-*

бни ерш - *Сварје* - *Триглавница* - *Сшарец,* који имплицирају следеће могуће митске форме: Перуна, Белеса, Лету, Бабу, Деду (Старец), Сварога (Сварје), Триглава и демонски лик Бес. Атрибути који подупиру тезу о соларним божанствима су: Трстеник (место и црква), Храшче, затим насела: Бела, и реке Бистрица и Белица, док женска божанства Бабу и Летеницу, подупиру атрибути: Кожна и Козји врх, а Белеса - Медведњак и загонетни топоним Васица. Загонетан је лик *Давовшек* који би могао асоцирати на некадашњега бога који Даје, Дајбога? "Давшчина" на словеначком значи "дажбина" (Jurančič 1989: 161), онај који некоме мора дати због принуде. И *Коиа* изнад њега, атрибут је врховног бога: "Копа" = "кладња, купа" (Вилхар 1927: 60).

Документација:

1. Било је речи о покушају Иве Пилара да изведе етимологију топонима "Сварје". "На словеначком језичном подручју мјесних имена, која се изводе из имена Сварог, има чешће: *Сварје* (опћ. Предвор, срез Крањ, *(Речник месша.* исто, стр. 343), *Жваруље* (опћ. Кандрше, срез Литија, исто, стр. 418), које по мојем мнијењу такођер долазе од Сварог" (Pilar 1931: 37). Међутим, приметно је Пилар, тадашња лингвистичка наука није му давала за право да се топоними типа Сварче, Шварче, Сварје могу доводити у етимолошку везу са појмом Сварог. Поставља се, ипак, питање - ако се на терену, како смо то горе показали, докаже да постоји смисаона митолошка мотивација топонима у окружењу, као и други какви докази - жртвеник, записи и садашње сакралне грађевине које религијски кореспондирају са изгубљеним и заборављеним паганским митолошким ликом, да ли би могло доћи, и до каквих промена, у тумачењу поменутих топонима као изведеница од основе *Сварог,* односно *Сварожић.*

2. И поводом насеља *Велесово* Пилар - у складу са својим, додуше дуалистичким системом тумачења, каже следеће: "У Словенији, нешто 12 км од Крања а 3 км од Цркља, подно Камничких Алпа лежи сеоце *Велесово* [...]. Пошао сам тамо претпостављајући зацијело, да име Велесово потјече од Белес [...]. Међутим већ на путу упозорио ме је неки интелигентни супутник, да је то питање ријешено, па да Велесово не потјече од имена Велес, него од Велеселo, Велесало, па је то и научно утврђено [...]. Њемачки се зове Велесово *Michelstetten,* а како *Michel* у средњењемачком значи 'велик', да се то узима као доказ, да име Велесово долази од Веле-село. Морам рећи да ме ово тумачење не задовољава, да ми се напротив чини невјеројатно, па да *Michelstetten* много вјеројатније полази од цркве св. Михаља, која се, какко смо на толико случаја утврдили, готово редовно налази на тамној страни светишта [...].. Али како не припадам људима, који све боље знају од других [...] то пристајем на то, да је постанак имена Велесово пријепоран" (Pilar 1931: 69). Дакле, Пилар одбија сугестију да имену *Велес* стоји у основи "велико село". Брикнер је био сасвим одређен, да је Велесово у Горењској у директној вези са Белесом.

3. Јосип Мал мисли другачије. У својој расправи која је објављена 1940, он се осврпе на Велесово у Горењској. "Словенци на пр. у области Беле Крањске на дан св. Блажа (3. фебр.) уопште не прежу животиње јер је 'на Блажиндан целоме благу (= животињама) дан'. Горењско *Велесово* иначе не подсећа на Белеса, како погрешно мисли Брикнер[1], већ је можда с њим у вези име животињске отеклине улкуса, које и Руси имену-ју као *волос.* Када би словеначки пастири на Ђурђевдан гонили на прву пашу стоку, клекли би испод граба и молили: *Свеши Велко, брани моје белко, - Свеши Чешко, daj им виме шешко, - Свеши Јуриј (Ђорђе), ши нам иак закури* (заложи ватру- СП). Вероватно је пастирима остао у сећању из традиције стари бог Велес, коме су име изменили у *Велко,* па му још и придодали свети смисао јер другачије и не би могао бити пред хришћанским Богом заветник њиховог стада. Тако би се могло објаснити, такође, име *Велењак* за комад, део пашњака, кога су пастири намерно поштедели за пастира, који о Духовима први на пашу изгоне стоку. Крај Ђурђевог креса пастири у Штајекрској направе крст и на њега обесе говеђе рогове - очито, делом у хришћанском облику заоденута успомена на паганскога пастирског и животињскога бога" (Mal 1940: 16).

3. "На некадашња паганска одистинска жртвовања Велесу, на чије место је ступило поштовање хришћанског светитеља (св. Стефана, св. Блажа), указују вотивне фигурине направљене од воска, теста, иловаче или дрвета, којима се још и данас људи заветују или их у знак захвалности постављају на олтар. Као што су се Руси, како о њима тврди историја, заклињали осим пред Перуном, такође и пред Волосом, скотским богом, тако су и Словенци посезали за својим Белесом. О томе говори нечетком 19. века још жив обичај када, при куповини, један свуче свој кожух, асупротна страна 'на длакави део удари таком' - што значи нешто попут заклетве. Заклињање се, дакле, вршило - будући да је име паганскога бога било забрањено - поред кожа Велесових животиња, које су старим Словенима значиле богатство, имовину - јер реч благо понекад оузначава и животшье. Због тога, дакле, схватамо, да су кожа и кожух код свих Словена знак богатства и обшъа; због тога су невесту, када је први пут ступила у нови дом, покрили кожухом или вуном. 'Дебелога' Белеса познаје, како смо још раније приметили (стр. 14), и српска народна песма која на Ивандан позива: *Хајdе на биље- Биљано моме, - Биље да береш, - Сшадо да крмиш, - Велесу вељу!* (Милојевић, II, 172 ел.)". (Mal 1940: 17).

Маиа 127. Љубљана

1. На левој страни горње хоризонтале два пута се понавља позната схема: Перун-Вид: *Першево* (раније Пиршево) - *Шш. Вид* и лево ниже

[1] Mitologia slava, 131. - Велесово је такво као *Велико село,* о чему нам казује такође и немачки превод имена тога краја (Michelstetten).

Си. Зг. Перово - Шш. Вид и *Видем.* Атрибут за Першево је *Кремен* и *Велник,* а култна места би била место и црква *Пишајновица* (- да ли "Запис"?) и *Требелно* са двема црквама. *Перово* окружују *Јарше* и значајан женски митолошки лик: *Родице,* а *Шш Вид* и *Видем* Коњ, Кокошин и Копривник, а *Врх Се. Тројице* само подупире претпоставку о врло високом рангу божанства. Атрибути лево: Петелинек, Храстник и Храстје, припадају соларном митском лику. Сасвим десно, исте хоризонтале је *Тројане.* Нејасна је етимологија *Пешерживец!*

2. Левим доњим квадрантом доминира *Видем* - са црквом, а према атрибутима којима је окружен: Петелиње, Вишевк, Љубљани, Гостиница, Рогач, закључујемо да је реч о структури Световида: *иешао, рог, љубав, госи.* Стари Град, Градишће, Подград и Градовље, поред *Видема* указују на место знатног древног објекта: да ли култног? Средишњи део доње хоризонтале у знаку је атрибута са основом "во": *Волавље, Волчја Јама,* и њима сагласна *Бесница* - насеље и река, са висом *Бабница.* Молник - сасвим лево доле - асоцира на култно место. Шта сасвим десно доле имплицира *Геровец* - нејасно је. Претпостављам да је у некој вези са *Геровишом,* односно Јаровитом - божанством плодности, о чему говори *Родни врх* - поред њега. Десно на средишњој хоризонтале је сплет атрибута соларне мотивације: Креснице - Креснишки врх - Креснишке пољане - Коњ - Коњски поток - Ковачија, што упућује не само на соларно божанство, већ и на одређену форму тога божанства: *Перуна,* односно *Свешовида.* Стара црква Св. Јуриј, или Св. Ђорђе, најбоље говори о томе. Ту су још два индикативна указивања на место култа: *Лишије, Вернек* и *Се. Криж.* Шта, међутим, имплицирају *Бишиче, Град Поганек* и *Зг. Ши. Хошич,* за сада остаје нејасно?

Маиа 128. Љубљана

1. Ако изузмемо ликове на дну мапе о којој је већ било речи у мапи бр. 127, средишњи део чини занимљив пакет могућних значајних митских ликова и атрибута. Прву трупу доле чине: *Пирчев врх* - река *Воловљек* - врх *Воловјек* - потес *Подвољовљек - Росец.* Атрибутима соларног божанства (да ли Перуну и Хорсу) припадају: Коњска долина, Коњшчица, Под Коњско, Коњ, Преседлај, Седлшчек, Рогач и М. Рогач, а хтонском лику: Чрневшек, Чрнелец и Чрна. На овом простору унутар поменутог пакета загонетан је термин: *Варвање* - за који сам се питао да ли би могао имплицирати Сварога? Другу трупу, нешто северније, чине три митска лика антрополошке провенијенције: *Баба - Дедец - Баба - Камн. Дедец - Лички Дедец - Девице - Девјак.* Ту је и загонетни *Водоле.* Њима би се могли приписати атрибути: *Крница - Крнички врх - Волар - Волничка иеч - Чрни врх,* а место култа: Моличка пл. и Моличник. На десном крају средишње хоризонтале следи низ атрибута соларнога божанства чије непосредне трагове не видимо у топонимији, осим уколико то нису следећи кандидати: врх *Росовец* - који асоцира Хорса и *Перне* - који је можда језичка контаминација од *Перуна"!* Реч је о следећим атрибутима: Коњски врх - Седлшак - Љубно (са трима црквама) - Седлшак - Космач - Копривник - Роговилец - Белшак.

2. У близини границе са Аустријом у пакету су три лика која као да указују на Перунов траг: *Перков - Перкова иеч. - Перкова Пушша,* теза коју подупиру следећи релевантни атрибути: *Сшрелчев врх - Сшрелчева иеч - Сшрелец - Кресија.*

3. Да ли би атрибути сасвим десно доле: Курји врх и Петелинек припадали Шт. Виду? Као места култа, у целини узев, могла би бити: *Требелно -Койишча-Моличка ил.-Моличник-Трбишка Зијалка-Трбиж-Крижник.*

Маиа 129. Љубљана - Цеље

1. У горњој хоризонтали сусрећемо се са познатом схемом Перун - В ид -Перун, у ел едећој модификации:!) *Перманшек-Пермански врх - П ер - ханија,* инештосеверније Божии-П) *Шш.* 5мд-насељеицркваЖш. *Вид-Ш) Пешров врх* и *Велики врх.* На истој црти хоризонтале промичу још неколики занимљиви ликови исте мотивације, а који би се морали наћи у смисаоној вези с митским ликом Белесом. То су: *Велуншек-Велуња* (река)-*Блажешево - Велење* (веће место са двема црквама). По структури *Белеса,* како су га одредили Иванов и Топоров, њима би према схеми опозиције одговарао *Перун,* у овом случају *Пешров врх.* Но, по структури, сагласни су на мапи са *Белесом: Морн* и *Морушек.* Поред *Велења* је *Лилиски грич* који би могао указивати или на на Лилу, односно Лелу, Лељу, или на "лиле" - ритуалне ватре, али и на веће насеље- *Лешуш-* које асоцира *Лешу.* Овој групи ликова одговарали би атрибути Љубија-насеље, заселак и река као и Љубела - врх и река. На истом потезу десно су и соларни атрибути: Коново, Храстовец, Севчник. Северно је још један лик *Перја коса* који је условно у негативно] корелацији са *Воловшеком-т]. Белесом.*

2. У средишњем делу примећујемо три мотивски сагласна митска *лика:Бошковец-Бошн>ак-Госшичник,ко)ъ,* у целини узев, указују на "бога" више компетенције, о чему говоре још и атрибути: Коњшчице, Конечник и већ споменуто насеље, заселак и река Љубија, а сви поред града Горење. Место приношења жртве могло би бити *Требушка* - горе десно. Остаје нејасан лик *Тробеј.*

Маиа 130. Цеље

l. Читава је мапа у знаку *Вида.* Три цркве *Шш. Вид,* место *Вишање* са црквом, *Вишанска бајша.* Два од три *Шш. Вида* су, према познатом

сценарију, у блиском суседству са *Св. Илијом.* Постоји још једна концентрација топонима са обележјем Перуна. Лево од Велења је *Шш. Иљ* са црквом, а до њега: *Пирешица - Пешрун,* док су јужно *Перново - Вел. Пирешица - М. Пирнешица* и река *Пирешница,* која их својом дужином чврсто митолошки интегрише. На крајњем десном крилу је још један *Шш. Иљ* са трима црквама. Све ове асоцијације *Перуна* прате, полазећи с лева према десном крају, следећи атрибути: Севчник, Коњско, Руше, Севчник, Војник, Копривница, Храстник, Зорец, Светелка и Церовец. Северно од Шт. Иља, чија је позиција на десној доњој страни, налази се велика планина *Коњишка гора* поред места са црквом *Коњска Вас;* затим следе: *Сл. Коњице* и врх *Коњска смрш* поред Ст. Града. Ови атрибути могу припадати и Виду.

3. Поред три лика *Шш. Вид - Вишање - Вишинска бајша* - у строгом центру, налазе се три занимљива лика са основом "бог": *Божје - Богини - Мајка Божја.* Поред Витанске бајте је *Рогла* - "рог" као репрезентативни атрибут Световида. Да ли са ликом *Вишање* стоје у митско мотивској вези *Тич* и *Љубница!* Поред Витање је *Требухиња* (може бити и од "треб"?). Како је речено, и Витање прати Конисак. Остаје питање: да ли велики планински масив *Козјак,* заједно са *Пашким Козјаком* и *Козјеком,* који интегришу готово све топониме са основом "Вид" и "Илија", може означавати "козлака" - "јарца", који симболизује соларног бога. Додуше и Диониса и Белеса! *Велење,* поред *Шш. Иља* и *Пирешице,* иде у прилог хипотези Иванова и Тодорова о односу *Перуна* и *Белеса,* који, према њиховом сценарију, корелирају у опозицији. Шта, међутим, значи *Лединек* - место са црквом, поред *Шш. Вида,* као и изнад Лединека *Воловица* и *Вловска илањица,* остаје недовољно јасно. Неизвесно је и то којим ликовима припада серија следећих, по смислу истоветних, облика: Худиња (река), Худшьска долина, Худиња (река), Худи врх, Худа Лукња?

Докуменшација:

1. Јосип Мал је забележио како су у многим местима Словеније, поименице у шошком пределу (Шкофија Лока - СП) а "није било боље ни у подаојжју Похорја, где су 'тамни стари обичаји' још видно преовладавали у Виду из околине Вестрнице, чији је народ (око 1300 год.) 'на срамоту своме Створитељу' исказивао божје поштовање дрвету. Бискуп Сломшек је још средином 19. столећа био приморан да се супротстави новом народном хапилуку - путу к Богу, замењујући га упућивањем ка некој смречи код *Вишања.* Власт је тај хаџилук ка чудотворном крају насилно зауставила. Каткада су пастири код првог изгоњења стоке на пашу, знали у клечећем ставу испод габра да упуте своју молитву 'светом Велку' како би им овај сачувао стоку у здрављу. У словеначким горама, на божићној вечери, чим би зазвонила здрава Марија, народ би похитао напоље из купе и под шљивом се молио" (Mal, 1940:25).

Маиа 131. Цеље - Пшуј

1. У горњем левом квадранту је митолошки пар према познатом сценарију: врх *Пернице - Видеш,* овај последњи са обележјем култног објекта, а изнад њих су два занимљива топонима тзв. хтонске провенијенције: *Поренце - Бабно.* И леви део горње хоризонтале је у знаку *Вида,* и то место *Видеш* и *Ш. Вид* са црквом. Атрибути: Кресник, Церовец, Бојански врх, Светина, Светли дол, још један Церовец, Церје, Храстје и Церова гора - указују на присуство громобитног божанства и на овом простору. У овом пакету су - у десном квадранту, и трагови божанства Баба у следећим формама: *Бабна река, Бабна река* (поток), *Бабна гора,* као и наговештаји демонских ликова. Најпре је ту загонетни *Бауч* као и ликови: *Осеница* (место и врх) и *Сошенско.*

2. У доњем десном квадранту је пар из познате схеме: *Перкуни врх* (место са црквом) и недалеко црква *Сш. Вид.* Окружују их: М. В. Копривник, Јарчић, Коњска глава, Коњско, веће насеље Севница, са двема црквама и река Севшчина. У десном доњем квадранту су: *Божични врх* и *Рашшањ.* Могли би указивати на Хорса.

4. У средишњем делу мапе су *Зг. Си. Волуш* и *Волушка гора,* са Св. Тројицом, стара и нова црква; ту су још и Мищји Дол, Црновец и Јаричек. Доле лево су *Вишовец* - кога окружује шест цркава, од тога су за нас посебно важне: Св. Јуриј (Св. Ђорђе) и Св. Петар. Поред цркава су: *Жива гора,* и атрибути: Врхово, Врховшка гора и место култа *Требелно.* Да ли неколико ликова исте основе *Радна, Радече, Радеж, Подрадеж,* уопште стоје у неком односу према *РадгосшуЧ* Неколико атрибута типичних за хтонска и женска божанства на овом делу мапе су: В. Козје, Козичје, Лисца, Лисичје јаме. Остаје загонетно значење три лика у горњем делу мапе: *Тројно,* заселак с црквом, *Бездошек* и *Кончца,* поред Кум врха.

Докуменшација:

"У Подјуни и у котлини Целовца купају децу одмах после крштења, па онда изливају воду на младо родно дрво или на грм који цвета, чиме се доприноси здрављу и срећи деце. У Бистрици код Граца (Grades, поркај Бреже) износе новорођенче после крштегьа из куће под зелено дрво и под њим моле за његови срећу" (Mal 1940: 25).

Маиа 132. Пшуј

1. У доњем левом квадранту је схема: *Св. Вид - Пирхов брег - Св. Вид - Вишна Вас,* а могао би, као супституција Перуна узети и *Божични врх* и *Бошш.* Атрибути божанства грома: Храстје, Церје, а бога Световида: Седларјево, Копривница (река), Бојни врх (са црквом), као и врх и место Крижан врх. Поред Храстја је индикативан лик "Сребрник", којим се иначе од стране хришћанског народног певача, пагански бог опева као

"сребрни", док је хришћански бог "златни". Поред Св. Вида веће место је *Крюке.* Култна места су: *Г. Д. Требча* поред *Св. Горе.* Да ли се два топонима у њиховом окружењу: *Росце* и *Рошце* могу довести у везу са *Хорсом!* Од соларних атрибута овде бележемо Орлице, Орлички поток, Сокол, Столовник.

2. У овом пакету су и топоними који би могли имплицирати неке хтонске ликове: *Вилна йен.* и загонетни израз *Лединшца.* Колико год да им је значење спорно, следећи су атрибути који прате овај пакет ликова несумњиво хтонско-женске провенијенције: Медведница, Кукле, Козје, Козјак, Кривица. Да ли би у средишњем делу мапе усамљени *Велинци* могао указивати на Белеса, остаје питање јер га непосредно не окружују одговарајући атрибути. Исти је случај са горе усамљеним ликом *Русница.* Да ли је термин изведена од "русалије" или "Хорса"?

3. И у левом квадранту горње хоризонтале наилазимо на Видов култ. Ту је црква Се. *Вид* и место *Видовица,* као и атрибути: Рогинска Горца, Бојачно, потес Сунчана гора. Осим овога јасно се распознају и ликови женског божанства и култа. Осим: *Бабешнице* и *Девице Марије* (црква), ту су и карактеристичне цркве Св. Ема, Св. Магделена и Св. Мартин - репрезентати женских и зимских светитеља. Ту је и врх Грешна гора. Индикативна су још два лика: *Десинић* и *Десинић-Гора.* Да ли су у неком односу са Удесом, Усудом и Суђајама? Десно су још два релативно усамљена лика: Гостење - Вражја печ.

Маиа 133. Пшуј

1. Дугу реку *Девана* на читавој горњој хоризонтали прати велико истоимено насеље *Девина* поред потеса *Веленик,* који би могао бити контаминација имена Белее, о чему говори место и црква *Медведце* на другој обали Девине. На десном крају мапе је могуће култно место са црквом *Требеж,* које је поред осталог повезано и са местом и црквом *Видович.* У левом средишњем делу указују се два лика из познате схеме: место и црква *Видеж* и *Перовец.* Да се може помислити на Перуна, сведочи неколико индикативних атрибута који *Перовец* прате: Севец, Петелињек и Кобле, а ту је и Поглед - атрибут који смо приписали корпусу соларних богова, посебно, *Виду.*

2. Доњи леви део мапе чини пакет хтонских ликова: *Воденово,* у чијој је близини црква и врх *Св. Михаел* - светитељ хтонске провенијенције; затим, ту су два загонетна лика: Сотенско и Сеновица. Доњи средишњи део квадранта је испуњен указивањима на могућне значајне митске ликове. Цркву *Св. Вид* као и топоним *Видина,* прате атрибути Рогатец, али и занимљив лик "Хромец" - који би према Чајкановићевој претпоставци означавао атрибут врховног бога који је морао бити сакат, попут Хромог Дабе. Уз овај пакет атрибута соларног и уз то громобитног бога су: Рогашка Слатина, Зг. Сечово, Сп. Сечово, врх Церовец, насеље Церовец,- Равно Церје, Храстовец. Ту су још и *Дедини врх* и *Росовец* - асоцијација на "Хорса", којима би наведени атрибути такође могли одговарати.

3. На истом простору промичу и ликови друге митолошке скупине. Најпре уочавамо *Девце* и *Водоле.* Атрибути који би припадали лику *Девце* били би М. В. Родне, Драгања (река), Јанина, и неколико цркава посвећених женским светицама: Св. Маријета, Марија Ложно, Св. Марија, и још једна Св. Марија. Поред *Девце* је врх *Женчај* индикативног имена. Загонетан је и топоним са двема црквама: *Маколе.* Да ли би, врло условно, могао имплицирати *МакошуЧ* Од култних места наводимо два трага: *Трабни Пошок* и *Требаш.*

4. Нејасног су значења још два усамљена лика у средишњем делу мапе: *Радгојна* и *Вариша.* За овај последњи учинило ми се да асоцира Сварога.

Маиа 134. Пшуј

\. Ову мапу невеликог пречника чине три доминантна лика соларне батерије богова: место са црквом: *Видович* - са претходне мапе бр. 133, и на горњем делу црква *Шш. Вид* и насеље *Видем,* којима припада *Родни врх.* Осим овога трага о *Видовом* култу, десна вертикала је такође у знаку два соларна лика. Ту је најпре, загонетни лик *Вареја* сличне семантичке неодређености као и лика из претходне мапе *Вариша,* и који би могли кореспондирати са Сварогом. Међутим, нема никакве сумње да је при дну десне вертикале топоним *Илијевци* хришћански супститут за Перуна, кога подупиру атрибути Велика и Мала Варница, Ложина, Седлашек, Белавшек и Камена гора, док би Јуровиште (сагласно Ђури) и Мајски врх могли обележавати место и време приношења жртве: у мају, када је хришћанство поставило у центар Св. Ђорђа као замену за бога Вида, Сварога или Триглава, а по некима и Перуна. И *Требаш* у доњој левој зони припада култу *Вида, Перуна* (Илије).

Маиа 135. Пшуј

1. Издваја се пар из познате схеме, по левој дијагонали: *Пешровски* и *Краиински Видоеец, Шш. Вид, Видички,* коју пресеца друга десна дијагонала: *Перићи* и *Пешрина.* Ова два лика, као могућне трансформисане облике "Перуна", подупиру атрибути Копривница и Секиришће, док би друга серија атрибута: Војнић Брег, Сунтешица, Козјак, Јурјевец, односно Ковачевци, могли припадати и једном и другом соларном божанству. Међутим, Радобојски Поповац, Радобојски Бреги, Радобој, Војнић Брег и Радоборница припадају искључиво *Свешовиду,* као ратном богу.

2. Доле лево је једна неупадљива скупина ликова: црква *Мајка Божја,* као и *Машеровец, Маршинишће* и *Виланци,* који као да имплицирају култ женског божанства.

Маиа 136. Вараждин

1. Најпре уочавамо познати схемах, по левој вертикали: *Видички* - мало и веће насеље *Першавес* и *Першавески,* испод ширег истоименог потеса *Першавес.* Исти сценариј је и у средишту доње хоризонтале: место и црква *Св. Вид* и северније *Пешрушевец,* који кореспондира и са *Першавесом.* Овај став - да је реч о "Перуну" - подупире неколико маркантних атрибута: место *Доња* и *Горња Башина,* река *Башина,* која пролази поред Петрушевеца, Белец, Горња и Доња Коњшћина и врх Висец. Атрибута Св. Вида поред Коњшчине, још су и Белославец, Рогаршћина, место Дубавец, а делом, и Стреловец. На дијагонали *Першавес - Св. Вид* уденула су се три унеколико загонетна лика: *Велешковец,* који би могао бити од *Белеса,* затим *Варгов Брег* - помишљало се да је од "Сварог-а", и *Ладиславец* - који би можда био сложеница, композитум од: *Слава* и Лада!?

2. У средишту горње хоризонтале је, најпре, *Вишешинец* - можда од "витеза" или "Вит-а", при чему оба припадају Световиду, затим стара црква Св. Дух, као и могућни Видови атрибути: Козјак, и козји рог - као рог изобшља, Кон>, река Јагњедовец и Батинска глава. Утисак мушког соларног божанства појачава овде уклињен лик *Дједак.* Сасвим лево су *Вилинска шиица* и *Вилешинац.* Нејасно је да ли овај други топоном припада терминима са основом "вила" или "Велесу"? Ту је и врх *Рошчица* - можда повезан са Хорсом. Свакако, трагови соларнога божанства виде се у имену места и реке *Жаровница.*

4. Леви горњи квадрант је у знаку Перуновог трага. Веће место и црква *Св. Илија,* са топонимима у окружењу: Храсовец (уколико није од Хорса), врх Кресовица, Белетинац. Неколико других ликова као да припадају хтонској и женској структури божанства. Поред*нејасног Лединеца и *Подевчева* - није ли основа у "Девче" или "Девица", атрибути који припадају женским митским ликовима, богињама плодности и љубави су врх *В. Љубеник* и два места *Г. Д. Љубешћица.* Крајње десно - доле, је усамљени лик *Першиновец.*

Докуменшација:

Шта је Шимундић забележио поводом топонима са основом "Лада", поред оосталог, и у у вараждинском округу. *"Ладиша* - 1234. пред загребачким су капитолом браћа Илија и Шимун вратили посјед Будиндол Ивану Радошеву (I 368). У којем се чита: est terra Guerdine filii Ladise. Ладисе је ген. од Ладиса, тј. Ладиша [...]. Изравније га потврђује Ладимиргрядић - заселак у вараждинскоме крају. Уз њега су још: Ладање, Ладешић-Драга и *Ладиславац* у Хрватскоме загорју, Ладина и Ладинец на простору око Крижевца, Ладиславци близу Осијека, Ладишић - село у Лици, Ладојевићи код Чачка и Ужица. Презимена су Ладан, Ладетић, Ладика и особ, имена: *Ладе,* ж. и *Ладуш.* Имена Ладимир и Ладислав постадоше од Владимир и Владислав након губитка почетнрга гласа в. У њих је први члан импер. *влади, власши* - владати, управљати" (Шимундић М. 1985: 75).

Маиа 137. Вараждин - Коиривница

1. На читавом простору налазимо пет, чак и шест паралелних потврда познатог модела груписања два соларна лика: *Перуна* и *Вида.* Иако са нешто мање вероватноће у горњем левом делу су: *Видоборњак -Порушине,* при чему овоме последњем придолазе следећи атрибути, река *Пешловац, Седло* и *Сшарец.* Други пар је у средишту мапе *Св. Вид - Пешриновац,* између којих је врх Св. Петар и Јара река. Када би овде доиста било речи о Перуну, томе би ишли у прилог следећи атрибути: Соколовац и Копривничка река у коју се улива *Перњаворски иошок.* Трећи пакет овога мултиодноса чине *Св. Вид* и већ наведени *Вишановићи.* Но исти *Се. Вид* образује четврти круг са *Се. Илијом,* између којих је *Војаковац,* при чему речени *Се. Илија* формира пети круг са још једним, сасвим десно, *Се. Видом.* Коначно, наведени Се. *Вид* и *Се. Илија* - крајње десно, чине шести круг, а лево је *Се. Вид.* Поред наведених, атрибути су: *Велики иошок, Већеслаеец, Коеачица, Јарчани.*

2. Доњи десни део мапе је у знаку два лика. Први чине два топонима *Рашћани* и *Рушевац* - који би, ако не би били у мотивској вези са "Хорсом", већ са "храстом" припадали и по тој основи, култу Перуновом. Други је врх *Крижно древо.* И овде се јавља исто питање као и у мапи 136: шта, наиме, значи лик *Ладислав!* Да ли је у вези са прославом Ладе? Томе би ишли у прилог и следећи атрибути: место и црква Већеславец, река Близка, потес Близна шума, као и М. В. Сесвете, Сесвечка шума.

3. У доњој зони леве вертикале је занимљив пакет: *Видошћица - Богачево - Ријечко Богачево,* између којих је *Вољавец. Видов* култ на овоме простору подупиру *Вранча* и *Церина.* Унеколико је загонетан лик *Дијанкоеец.* Средиштем мапе, поред врха Се. *Вида,* простире се и *Д. Г. Дедина.* Река *Велинец* - горе, лево, донекле је нејасне етимологије иако се чини да би могла асоцирати на *Белеса.* Но, извесно је, култу Велесовом, као божанству плодности, дакле и љубави, припадају следећи атрибути на истом простору: Љубељ река, Капелски Љубељ, врх Љубељ и врх Младине.

4. На овој мапи поред топонима који асоцирају *Вида* и *Перуна,* трећи пакет по опсегу је пакет са основом "рас". Осим наведених у доњој зо-

ни: *Рашћани - Рушевац,* на северном делу исте вертикале нижу се: *Расиница, Расинска страна, река Расиница* п недалеко: *Расиња* и *Расиња мала.* Држимо да стоје у пеком одиосу према *Хорсу.* Нејасни су неколики ликови на истој овој вертикали: *Велики и Мали Поганац.* Изгледа, међутим, да *Кугинац* припада истој групи којој припадају још три значајна топонима: *Чрноглавец,* који би асоцирао "Црнобога", а затпм, *Злодова шума* и већа река са именем *Чреш,* која настаје од две, готово бисмо могли помислити, реке са митолошким значащем: Глоговнице и Копривничке реке.

ЛИТЕРАТУРА

Аранђеловић, Ж. Б. (1981): Ономастика Космајског села Кораћице. *Ономашолошки прилози.* САНУ, II књига. Београд.

Афанасьев, А. Н. (1, 1865): *Поэтические воззрения славян на природу.* Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований, в связи с мифическими сказаниями других родственых народов. Москва.

Афанасьев, А. Н. (2,1868): *Поэшические воззрения славян на ирироду.* Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований, в связи с мифическими сказаниями других родственых народов. Москва.

Афанасьев, А. Н. (3,1869): *Поэшические воззрения славян на ирироду.* Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований, в связи с мифическими сказаниями других родственых народов. Москва.

Бајић, Ј. (1995): Перунов траг на Лупоглавском језеру. Светови, Нови Сад.

Berneker, E. (1910): *Slavisches etymologisches Wörterbuch.* Tom II. Heidelberg.

Бјелановић, Ж. (1989): Рјечник антропонима Буковице. *Ономашолошки прилози.* САНУ, X књига. Београд.

Български, (1965): *Български ешимологичен речник.* БАН, Том: I. София.

Български, (1971): *Български ешимологичен речник.* БАН, Том: П. София.

Български, (1979): *Български ешимологичен речник.* БАН, Том: III. София.

БМ (1994): *Българска мишология.* Енциклопедичен речник. Съставител Анани Стойнев. София.

Богдановић, Н. (1986): Микротопонимија Голака. *Ономашолошки прилози.* САНУ, VII књига. Београд.

Богдан., Н. (1990): Богдановић, Н., Куд се деде сврљишка Позвижда. У: Н. Богдановип, *О говору и именима.* Ниш: Просвета.

Богдановић, Н. (1996): Именовање биља по боји. *Прилози из фишолингвисшике. I,* Зборник радова. Филозофски факултет у Нишу: Ниш.

Богос., (1990): Богосављевић, Д., Женска лична имена у турским дефтерима Србије, Црне Горе и Херцеговине (XV-XVI век). *Ономашолошки прилози.* САНУ, XI књига. Београд.

Божовић, М. (1983): Ономастика села Бановог дола код Звечана. *Ономашолошки прилози.* САНУ, IV књига. Београд.

Бошњак., Ж, (1987): Бошњаковић, Ж., Ономастика Срема. *Ономашолошки прилози.* САНУ, VIII књига. Београд.

Брборић, В. (1988): Ономастика села Пустипуха у централној Херцеговини. У: *Ономашолошки прилози.* САНУ, IX књига. Београд.

Bremenski, A. (1876): *Gesla Hammaburgensis eclesiae pontificum.* Ed. L. Weiland, Hanover.

Брикнер, А. (1937): О паганству код старих Словена. У: *Књига о Балкону* II. Београд.

Brückncr, A. (1918): *Mitologia slowianska.* Krakowie.

Брозовић-Р. Д. (1987): Трагови поганских, кршћанских и исламских култова у топонимији. *Зборник шесше југословенске ономасшичке конференције.* Београд.

Будимир, М. (1957): Са словенског Олимпа. *Зборник Филозофског факулшеша.* Књига IV - 1. Београд.

Букум., М. (1981): Букумировић, М., Ономастика дела Прекорушъа омеђеног рекама Мирушом, белим Дримом и Клином. *Ономашолошки прилози.* САНУ, II књига. Београд.

Букум., М. (1982): Букумировић, М., Ономастика Прекорутьа (II део). *Ономашолошки прилози.* САНУ, III књига. Београд.

Букум., М. (1984): Букумировић, М., Из ономастике јужне Метохије". У: *Ономашолошки прилози.* САНУ, V књига. Београд.

Букум., М. (1988): Букумировић, М., Ономастика Сиринићке жупе". У: *Ономашолошки прилози.* САНУ, IX књига. Београд.

Букум., М. (1997): Букумировић, М., "Ономастика Јужног Косова": У: *Ономашолошки прилози.* САНУ, XIII књига. Београд.

Белее кн.. (1997): *Велесова књига.* I део. Превод и коментари Радивоје Пешић. Изд. Пешић и синови. Београд.

Велецкаја, Н. Н. (1996): *Многобожачка символика словенских архајских ришуала.* Ниш: Просвета.

Вељковић, Д. (1,1996): Топоними фитонимског порекла у Тимочком говору. *Прилози из фишолингвисшике.* I, Зборник радова. Филозофски факултет у Нишу. Ниш.

Вељковић, Д. (2,1996): Фитоними у топонимији врањског краја. *Прилози из фишолингвисшике.* II, Зборник радова. Филозофски факултет у Нишу. Ниш.

Вилхар, А. (1927): *Словенско-србскохрвашски Словар.* Заложила Југослованска књигарна в Љубљани.

Вражиновски, Т. (1998): *Народнаша мишологија на Македонцише.* Кн>. 1. Скопје - Прилеп.

Vries, J. (1961): Forschungsgcschichte der Mythologie. München.

Вук., В. (1990): Вукадиновић, В., Микротопонимија Сокобањске котлине. *Ономашолошки арилози.* САНУ, XI књига. Београд.

Вук., В. (1,1996): Вукадиновић, В., *Тоионими зоонимског Порекла.* Филозофски факултет у Нишу. Ниш.

Вук., В. (1996): Вукадиновић, В., Секундарна значења фитонима у сврљишком крају. *Прилози из фишолингвисшике.* I, Зборник радова. Филозофски факултет у Нишу. Ниш.

Гиљф., А.Ф. (1996): Гиљфердинг, А.Ф., *Пушовање По Херцеговини, Босни и Сшарој Србији.* Друго измењено издање. Београд: Новинско-издавачка установа Службени лист СРЈ.

Gramm., (1886): Grammaticus, Saxo, *Historici Danica.* Strasburg.

Gržetić, G.N. (1900): *O vjeri starih Slovjena, prama provjeri Ari/aca i Prasemila* (Mitologia comparativa Slavorum). Na temelju starih hronista, narodnih običaja, starih pjesama, mjestnoga, ličnoga i obiteljskoga nazivlja. I dio. Mostar.

Grimm, J. (1968): *Deutsche Mythologie.* I-III. Graz.

Грковић, М. (1981): Имена заробљених ратника Стефана Лазаревића у Самарканду. *Ономашолошки арилози.* САНУ, II књига. Београд.

Грковић, М. (1987): Имена у повељама Стефана Душана. *Зборник шесше југословенске ономасшичке конференције.* Београд.

ГХР (1960): Мајнарић-Горски, *Грчко-хрвашскосриски рјечник.* Загреб.

Двор., В. (1995): Дворниковић, В, *Борба идеја.* Београд: Новинско-издавачка установа Службени листт СРЈ / Терсит.

Деретић, Н. Р. (1988): Ономастика Ораховца у Херцеговини. *Ономашолошки арилози.* САНУ, IX кн>. Београд.

Dickcnmann, E. (1950): Serbokroatisch Dabog. *Zeitschrif. für slavische Philologie.* XX,2, Leipzig.

Dobrowsky, (1834): *Dobrowsky's Slavin.* Botschaft aus Bochmcn an alle Slawischen Völker, oder Bcitracgc zu ihrer Charakteristik, zur kcnntniss ihrer Mythologie, ihre Geschichte und Altcrthumcr, ihrer Literatur und ihrer Sprachkunde nach allen Mundarten. Zweite verbesserte, berichtigte und vermehrte Ausgabe. Ed. Menceslaw Hanka, Prag.

Ђурић, М. (1985): Ономастика Љубомира. *Ономашолошки арилози.* САНУ, VI књига. Београд.

Ebo (1869): Vita Ottonis cpiscopi Babenbergensis. Ed. R. Köpke, Berlin.

Елијаде, М. (1991): *Исшорија веровања и религијских идеја.* I-III, Београд.

Живанчевић, В. (1963): Волос - Белее, словенско божанство териоморфног порекла. *Гласник Ешнографског музеја у Београду.* Књига 26. Београд.

Зкопано (1986): *Зкоиано злашо.* Хрватске усмене приповијетке, предаје и легенде из Истре. Приредила Маја Бошковић - Стулли. Пула / Ријека.

Ивановъ, И. (1904): *Кульшь Перуна у Южныхъ славянъ.* Санктпетербургъ.

Ив./ Топ. (1965): Иванов В.В, Топоров В.Н, Славянские языковые моделирующие семиотические системы. Москва.

Ivanišević, F. (1903-1905): Poljica. Narodni život i običaji. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena.* Knjiga VIII, sv. 2, 1903; knj. IX, sv. l i 2, 1904; knj. X, sv. l i 2. Zagreb.

Илиевска, К. (1979): Романски елементи во Македонската топонимија од XIII и XIV век. *Ономашолошки арилози.* САНУ, I кн>. Београд.

Jagić, V. (1867): Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga. Knj. I. Zagreb.

Jagić, V. (1880): Mythologische Skizzen. Svarog und Svarožić. I. *Archiv fuer slavische Philologie.* Vol. IV. Berlin.

Jagić, V. (1881): Mythologische Skizzen. II Daždbog - Dažbog - Dabog. U: *Archiv für slavische Philologie.* V, Berlin,.

Јиричек, К. (1978, I): *Исшорија Срба.* Друго, исправљено и допуњено издање. Београд: Слово љубве.

Јиричек, К. (1978, II): *Исшорија Срба.* Друго, исправљено и допуњено издање. Превео и допунио Јован Радонић. Београд: Слово љубве.

Jurančič, J. (1989): *Slovensko-srbskohrvaški slovar. Slovensko-hrvalski ili srpski rječnik; Slovenačko-srpskohrvatski rečnik.* Druga, popravljena verzija. Ljubljana, Zagreb: Državna založba Slovenije / Iro "Školska kwiga".

Jiričck, Još.: *O slovanskem bohu Velesu.* (Јагићева библиотека Семинара за српски језик Филолошког факултета).

Јовановић, И. (1996): Церова. *Пирошски зборник.* бр. 22. Пирот.

Јовановић, К. (1872): Речник свију вароши, варошица, села и засеока у Србији. Београд.

Кайсаров, А.С. (1810): *Славянская и российская мифология.* Изд. 2-е Москва.

Караџић, В. Ст. (1818): *Сриски рјечник 1818,* Београд. Или: 1818.

Krck, G. (1869): Über die Wircklichkcit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie. Wien,

Krck, G. (1874): Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. Graz.

Krck, G. (1876): Beiträge zur slavischen Mythologie. Vclcs, Volos und Blasius. *Archiv für slavische Philologie.* Berlin.

Кулишић, Ш. (1953): Поријекло и значење божићног обредног хлеба у Јужних Словена. *Гласник Зем. музеја НС,* VIII. Сарајево.

Кулишић, Ш. (1973): Значај словенско-балканске и кавкаске традиције у проучавању старе словенске религије. *Годшињак.* X, књ. 8 Сарајево: Центар за балканолошка испитивања Акад. наука и уметности БиХ.

Кулишић, Ш. (1973а): Значај словенско-балканске и кавкаске традиције у проучавању старе словенске религије. *Годишњак.* XI, књ. 9. Сарајево: Центар за балканолошка испитивања Акад. наука и уметности БиХ.

Кулишић, Ш. (1979): *Сшара словенска религија у свијешлу новијих исшраживања иосебно балканолошких.* ДЈЕЛА, књига LVI, Сарајево: Центар за балканолошка испитивагьа.

Леже, Л. (1984): *Словенска мишологија.* Београд.

Ловмј., Х. (1996): Ловмјањски, Х., *Религија Словена,* Београд.

Лома, А. (1982): Имена словенских божанстава као антропоними у Срба. *Onomasüca Jugoslavica.* Knjiga 10. Razred za filologiju. Zagreb.

Лома, А. (1985): Из топонимије Србије. *Ономашолошки арилози.* САНУ, VI кн>. Београд.

Лома, А. (1987): Везана митолошка назвања у топонимији. *Ономашолошки арилози.* САНУ, VIII кн>. Београд.

Лома, А. (1987а): Реч у дискусији. *Зборник шесше југословенске ономасшичке конференције.* Београд.

Лома, А. (1990): Рани слојеви хришћанских топонима на старосрпском тлу. *Ономашолошки арилози.* САНУ, XI књ. Београд.

Лома, А. (1995), Даље од речи - реконструкција прајезичких лексемских спојева као перспектива словенске и индоевропске етимологије. *Južnoslavenski filolog* LI. Београд

Лома, А. (1996): Пракосово. Порекло српског јуначког епа у светлу индоевропске компаратистике. *Од миша до фолка.* Крагујевац: Лицеум.

Луковић, М. (1983): Ономастика села Гајтана у Горњој Јабланици. *Ономашолошки арилози.* САНУ, IV књ. Београд.

Laučjute, Ju. A. (1982): Slovar baltizmov v slavjanskih jazikax. Leningrad.

Mal, J. (1940): Slovenske mitološke starine. *Glasnik muzej'skega društva za slovenijo.* Lctnik XXI, Ljubljana.

Mansikka, V.J. (1922): *Die Religion der Oslslawen.l.* Quellen, Helsinki.

Марасовић-А. М. (1987): Санкторемски топоними на подручју средњовековног Сплита. *Зборник шесше југословенске ономасшичке конференције.* Београд.

Maretić, T. (1887): Zu den Göttcrnamen der baltischen Slaven. *Archiv für slavische Philologie,* br. X. Berlin.

Мар., J. (1989): Маринковић, J., Микротопонмија Врања и околине. *Ономашолошки иригози.* САНУ, X књ. Београд.
Мароj., P. (1984): Марojевић, P., Словенски антропоними. *Ономашолошки иригози.* САНУ, V кн>. Београд.
Machal, J. (1964): Slavic Mythology. U: *The Mylhology ofall Races.* Vol. III. New York, 1964.
Miklosi'ch, F. (1864): Die Rusalien. Ein Beitrag zur slavischcn Mythologie. *Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.* XLVI. B. III. (386-405).
Miklosich, F.: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien.
Милић., М.Ђ. (1876): Милићевић, М.Ђ., *Кнежевина Србија.* Београд.
Милић., М.Ђ. (1884): Милићевић, М.Ђ., *Жчвош Срба сељака.* Београд: Просвета.
Милоје., М.С. (1869): Милојевић, М.С., *Песме и обичаји укуиног народа сриског.* књ. 1. Београд.
Милоје., М.С. (1870): Милојевић, М.С., *Песме и обичаји укуиног народа сриског.* књ. 2. Београд.
Милоје., М.С. (1875): Милојевић, М.С., *Песме и обичаји укуиног народа сриског.* књ. 3. Београд.
Мих., В. (1986): Михајловић, В., Дирке као предмет социолингвистичких изучавања. *Ономашолошки иригози.* САНУ, VII кн>. Београд.
Мрђен, С. (1987): Ономастика села Хасанбеговића (Брајићи) код Гламоча. *Ономашолошки иригози.* САНУ, VIII кн>. Београд.

Nestor (1884): Chroniquc ditc de Nestor. Paris.
Nering, W. (1903): Der Name bclbog in der slavischcn Mythologie. *Archivfür .v/αv. Philologie.* XXV. Berlin.
Нидерле, Л. (1954): *Словенске сшарнне.* Нови Сад: Матица српска.
Niedcrlc, L. (1916): Slovanskć starožitnosti, oddil kulturni, dil II, svazck I. *Život starych Štovanu.* Vira a nabožcnstvi. Praha.
Nicdcrlc, L. (1916): *Život starych štovanu.* Dilu II. svazck 1. kuj. III. Prazc.
Нодило, Н. (1981): *Сшара вјера Срба и Хрваша.* Сплит: Логос.

Павловић, З.М. (1979): Суфиксални творбени модел - *шшица* и његове варијанте у српскохрватској хидронимији. *Ономашолошки иригози.* САНУ, I кн>. Београд.
Павловић, 3. М. (1990): Анализа имена река у сливовима Србије у којима је видан румунски утицај. *Ономашолошки иригози.* САНУ, XI књ. Београд.
Палавестра, В. (1977): Хисторијска народна предања и топономастика у требињској Површи. *Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине у Сарајеву.* св. XXXII/. Сарајево.
Pciskcr, J. (1928): Koje su vjere bili stari Slovcni prije krštenja? *Starohrvatska prosvjeta.* Arhcološko-historijski časopis. Nova serija II, 1-2. jan. -juni. Zagrcb-Knin.
Пејовић, П. (1989): Микротопонимија Озринића. *Ономашолошки иригози.* САНУ, X књ. Београд.
Петровић, Д. (1988): Топонимија Куча. *Ономашолошки иригози.* САНУ, IX кн>. Београд.
Петровић, Ђ. (1986): Попис Влаха Пљешч(ев)ића из 1371. године. *Ономашолошки иригози.* САНУ,VIIкн>.Београд.
Петровић, П. Ж. (1952): О Перунову култу код јужних Словена. *Гласник Ешнографског инсшишуша САН,* бр. 1/1-2. Београд.
Петровић, С. (1992): *Мишологија, магија и обичаји.* Сврљиг: Просвета.
Петровић, С. (1993): *Увод у кулшуру Срба.* Ниш: Просвета.
Петровић, С. (1995): *Мишологија, кулшура, цивилизација.* Београд: Салус/ Чигоја штампа.
Петровић, С. (1997): *Мишологща Срба.* Ниш: Просвета.
Пецо, А. (1987): Један покушај систематизације наше антропонимије. *Зборник шесше југословенске ономасшичке конференције.* Београд.
Пешикан, М. (1981): Из историјске топонимије Подримља. *Ономашолошки иригози.* САНУ, II књ. Београд.
Пешикан, М. (1982): Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба". У: *Ономашолошки иригози.* САНУ, III књ. Београд.
Пешикан, М. (1983): Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба". У: *Ономашолошки иригози.* САНУ, IV књ. Београд.
Пешикан, М. (1984): Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба". У: *Ономашолошки иригози.* САНУ, V књ. Београд.
Пешикан, М. (1985): Имена из Ловћенског села Мајстора. *Ономашолошки иригози.* САНУ, VI кн>. Београд.
Пешикан, М. (1986): Стара имена из Доњег Подримља. *Ономашолошки иригози.* САНУ, VII кн>. Београд.

Pilar, I. (1931): O dualizmu u vjeri starih Slovjena i o njegovu podrijetlu i značenju. *Zbornikza narodni život i običaje Južnih Slavena,* knj. XXVIII, svezak 1. Zagreb.
Pisani, V. (1971): *La religione degli Slavi.* T. V.t. 2
Повеет (1950): *Повеешь временных леш.* М.;Л.
Померанцева, Э. В. (1975): *Мифологические Персонажи в русском фольклоре.* Москва.
Popow, M. (1793): *Kleine Slavonische Mythologie.* St. Petersburg.
Поповић, Д. J. (1952): *Срби у Бачкој до краја осамнаесшог века.* САН. Посебно издање, књ. СХСИ, књ. 3. Београд.
Потебни, А.А. (1865): *О мифическомъ значениьи некошорыхъ обрядовъ и иовърьй.* Москва.
През., (1985): *Презимена и насеља у Исшри.* Народносна статистика у години ослобођења. Према Cadastre national de Г Istrie и другим изворима. Приредили Јосип Братулић и Петаг. Шимуновић. Трећа књига. Пула, Ријека.
През. (1985а): *Презимена и насеља у Исшри.* Народносна статистика у години ослобођења. Према Cadastre national de l' Istrie и другим изворима. Приредили Јосип Братулић и Петар Шимуновић. Трећа књига. Пула, Ријека.
През. (1986): *Презимена и насеља у Исшри.* Народносна статистика у години ослобођења. Према Cadastre national de l' Istrie и другим изворима. Приредили Јосип Братулић и Петаг. Шимуновић. Трећа књига. Пула, Ријека.
Prokopijc, C., (1955): *Bellum Golhicon,* ili *De bello Gothico.* U: *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije.* I, Beograd.
ПСРЛ (1841): *Полное собрание руских лешойисеи.* Т. 1. СПб., М.; Л.,
Радић, П. (1982): Из ономастике села Милошева у Великом Поморављу. *Ономашолошки иригози.* САНУ, III кн>. Београд.
Радић, П. (1986): Из ономастике села доњег тока реке Белице у северној Србији. *Ономашолошки иригози.* САНУ, VII кн.. Београд.
Радић, J. (1986): Из ономастике поречја Лугомира. (општина Светозарево). *Ономашолошт, иригози.* САНУ, VII кн>. Београд.
Радић, J. (1990): Из ономастике села око горњег тока реке Белице. *Ономашолошки иригози* САНУ, XI кн>. Београд.
Рајковић, Љ. (1990): Ономастика Тимока. *Ономашолошки иригози.* САНУ, XI кн>. Београд.
Reiter, N.: Mythologie der alten Slaven. *Wörterbuch der Mythologie.* Ed. von H.W. Haussing, Stuttgart.
Речник (1974): *Речник на решки, осшарели и диалекшни думи в лишерашура ни ош XIX и XX век* Под редакцията на Стефан Илчев. София.
RS (1987): J. Chevalier- A. Ghcerbrant, *Rječnik simbola.* Drugo, prošireno izdanje. Zagreb.
Рыбаков (1981): *Язычесшво древних Славян.* Москва.
Рыбаков (1988): *Язычесшво Древней Руси.* Москва.
Родић, Н. (1979): О имену *Богдан. Ономашолошки иригози.* САНУ, I кп>. Београд.
Rožniccki, S. (1901): Perun und Thor. Ein Beitrag zur Quellenkritik der russischen Mythologie. *Archiv/üi slavische Philologie.* XXIII, Berlin.

Saga (1842): *Knytlingasaga.* Copcnhagen, 1828. Latin pr. in *Scripta historica Islandorum.* Copcnhagen.
Skalova, H. (1965): Topograficka mapa uzemi Obodricu a Vcletu-Luticu vc svctlc mistnichjmcn. Praha.
Skok, P. (1950): *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima.* Toponomastička ispitivanja. Kazala i karte Zagreb.
Skok, P. (1971): Etimologijski rjcčnih hrvatskoga ili srpskoga jezika. Kw. I, II, III Zagreb.
Словарь: *Этимологический словарь славянских языков.* Под редакцией О.Н. Трубачева, 1974 1990.1-17. Москва.
Слово (1913): Слове об идолах. Упор: Гальковский, Н.М., *Борьба хрисшиансшва с осшашкамь язычесшва в Древней Руси.* т. I, II. Москва.
Слово (1979): *Слово о иолку Игорову.* Београд.
СМР (1970): *Сриски мишолошки речник.* Ш. Кулишић, П. Ж. Петровип, Н. Пантелић, Београд.
СМР (1998): *Сриски мишолошки речник.* Ш. Кулишић, П. Ж. Петровип, Н. Пантелић, Друге допуњено издање, Етнографски институт САНУ/ Интерпринт. Београд.
Софрић, П.Н. (1990): *Главније биље у народном веровању и иевању код нас Срба.* Београд БИГЗ.
Спиридон, И. (1792): *Исшория во кращщь о болгарскомь народь славенскомь.* Сочиненсйа и списасйа в лето 1792. София (1990).
Срез., И. (1846): Срезнјевски, И., *Свяшилицца и обряды языческого богослуженья Славянъ ис свидъшельсшвамъ современнымъ и реданьямъ.* Харьков.

Стам., J. (1981): Ономастички подаци за десет села на десној обали Јужне Мораве (општина Врање). *Ономашолошки uрилози.* САНУ, II књ. Београд.
Станић, М. (1988): Ускочка топонимија. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, IX књ. Београд.
Станић, М. (1989): Ускочка топонимија. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, X књ. Београд.
Стан., M.T. (1940): Станојевић, М., *Тимок.* СЕЗ, СКА, књ. LV, Насеља, књ. 29. Београд, 1940.
Стев., В. (1979): Стевановић, В., Микротопонимија општине Трговишта. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, I кн>. Београд.
Стеф., Д. (1985): Стефановић, Д., Из микротопонимије Сентандреје. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, Београд. VI књига, 1985.
Стијовић, Д. (1997): Ономастика Суве Реке и околних села. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, XIII књ. Београд.
Стијовић, С. (1979): Ономастика источног дела Метохијског (пећког) Подгора. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, I кн.. Београд.
Стијовић, С. (1981): Ономастика средишњег дела Метохијског (пећког) Подгора. У: *Ономашолошки uрилози.* САНУ, II књ. Београд.
Стијовић, С. (1982): Ономастика западног дела Метохијског (пећког) Подгора. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, III кн>. Београд.
Стијовић, С. (1984): Ономастика једног дела Поречја Кујавче. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, V кн>. Београд.
Stur (1853): O *narodnich pisnich a povestech plemen slovanskych.* Prazc.
Суботић, J. (1987): Прилог познавању антропонимије Грбља према записима из XV вијека. У: *Ономашолошки uрилози.* САНУ, VIII књ. Београд.
Schncweiss, E. (1935): *Grundriss der Volksglaubens und Volksbrauchs der Serbokroaten.* Mit 45 Abbildungen. Družba sv. Mohorja v Celju.
Sch/Ševc, (1983): Schuster,H.,-Ševc, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache.* Bautzcn.

Titmar (1889): *Thietmari Meserburgensis episcopi Chronicon.* I-VI. Izdanje drugo, Hanovrc, Hahn.
Толстой Н.И. (1995): *Славянские древносши.* Этнолингвистический словарь. Под Редакцией Н.И. Толстого. Том 1 А - Г. Российская Академия наук. Институт славяноведения балканистики. Москва.
Толсто], Н.И. (1995а): *Језик словенске кулшуре.* Ниш: Просвета.
Томић, М. (1985): Антропонимија Срба и Хрвата у Румунији (Наставак). *Ономашолошки uрилози.* САНУ, VI књ. Београд.
Trstenjak (1870): *Triglav.* Mythologicno raziskavanje. Ljubljana.

Ћирић, Љ. (1989): Ономастика Изморника. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, X кн>. Београд.
Ћирић, Љ. (1997): Ономастика белопаланачког краја". У: *Ономашолошки uрилози.* САНУ, XIII књ. Београд.
Ћирковић, С. (1964): *Исшорија средњовековне босанске државе,* Београд.
Ћупић, Д. (1981): Из топонимије око средњег тока ријеке Зете. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, II кн>. Београд.
Ћупић, Д. (1982): Лична имена у хроници "Казивање старих Требјешана. *Onomastica Jugoslavica.* Knjiga 10. Razred za filologiju. Zagreb.
Ћупић, Д. (1983): Ономастика Загарача. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, IV књ. Београд.
Ћуп. / Кор. (1997): Ћупић, Д., Корићанац, Д. В. Ономастика Богутовца. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, XIII кн>. Београд.
Ћуп. / Мил. (1986): Ћупић, Д. Милисављевић, С., Ономастика дела Тамнаве. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, VII књ. Београд.
Ћупић, Ж. (1990): Ономастика Љешкопоља. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, XI кн>. Београд.
Ћупић, Ж. (1996): Антропонимија Бјелопавлића. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, XII књ. Београд.

Фаминцын (1884): *Божесшва древнихъ Славянъ.* С. -Петербургъ.
Vasmer, M. (1953): *Russisches etymologisches Wörterbuch.* 1-3, Heidelberg.
Филип., М. (1949): Филиповић, М., *Живош и обичаји народни у Височкој Нахији.* СЕЗ, књ. LXI, САН. Београд.
Филип., М. (1955): Филиповић, М., *Горња Пчиња.* СЕЗ, књ. LXVII1, САН. Београд.
Филип., М. (1967): Филиповић, М., *Различиша ешнолошка грађа.* СЕЗ, кн>. LXXX, САН. Београд.

Филип., М. (1986): Филиповић, М., Трагови Перуновог култа код Јужних Словена. *Трачки кон,аник.* Београд.
Филип., М. (1986а): Филиповић, М., Јарило код Срба у Банату. *Трачки коњаник.* Београд.

Хал., С. (1996): Халиловић, С., Из ономастике југоистиочне Херцеговине и јужне Далмације. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, XII кн>. Београд.
Hanusch, I.J. (1842): *Die Wissenschaft des slawischen Mythus.* Lwow.
Helmold (1869): *Chronica Slavorum.* Ed. J.M. Lappenbcrg/ L. Weiland, Hanovre.
Хомер, (1968): *Одисеја.* Превео Милош Н. Ђурић, Београд: Просвета.

Цвет., В. (1988): Цветановић, В., Из ономастике Гњилана. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, IX кн>. Београд.
Церман., (1962): Цермановић-Кузмановић, Алксандрина, Култ и споменици трачког хероса у Балканским земљама. У: *Зборник Филозофског факулшеша.* књ. VI -2. Београд.
Церман., (1962-3): Цермановић-Кузмановић, Алксандрина, Неколико споменика трачког коњаника из наше земље и проблем трачког хероса. *Сшаршир,* XIII-X1V, Београд.
Црепајац, Љ. (1979): Прилог проучавању грчки модела српскохрватске антропонимије. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, I кн>. Београд.

Чајк., (1973): Чајкановић, В., *Миш иpелигија у Срба.* Београд: СКЗ.
Чајк., (1994): Чајкановић, В., *Собрана дела из срuске религије и мишологије.* I-V, Београд.
Чајк., (1985): Чајкановић, В., *Речник срuских народних веровања о биљкама.* САНУ, Београд.
Чаусидис, Н. (1994): *Мишскише слики на Јужнише Словени.* Скопје: Мисла.

Џоговић, А. (1983): Топонимија југословенског дела Проклетија (Први део). *Ономашолошки uрилози.* САНУ, IV кн.. Београд.
Џоговић, А. (1986): Ономастика североисточних огранака Проклетија. У: *Ономашолошки uрилози.* САНУ, VII књ. Београд.
Џоговић, А. (1987): Ономастика Ђакоице и суседних села. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, VIII кн>. Београд.
Џоговић, А. (1996): Ономастика Горе. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, XII кн>. Београд.

Šafarik, P. (1840): Šafarik, Palacky, *Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache.* Prag.
Шахматов, А.А. (1916): *Повеешь временных леш.* СПб.
Шим. М. (1979): Шимундић, М., Значење назива града Ђакова и ђаковштинских села. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, I кн>. Београд.
Шим. М. (1983): Шимундић, М., Непозната особна имена и презимена шибенског краја од XII стољећа до новијег времена. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, IV књ. Београд.
Шим. М. (1985): Шимундић, М., Непозната хрватска особна имена с почетка XIII стол>ећа. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, VI књ. Београд.
Шим. М. (1990): Шимундић, М., Дио давних особних имена из Шибенског краја. *Ономашолошки uрилози.* САНУ, XI кн>. Београд.
Шелинг (1988): *Филозофија мишологије.* Београд: Опус.
Шелинг (1989): *Филозофија умешносши.* Београд: БИГЗ

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

РЕГИСТАР СВИХ ТОПОНИМА НА МАНАМА[1]

[1] Бројевима од 1-137 означен је топоним намапама простора бившеЈугославије; римским бројевима од 1-1V, означени су топоними на бугарским мапама, које се налазе на крају прегледа мапа од 1-137. Ознака код појединих мапа, нпр. 19а~ значи да се на тој мапи, топоним, у овом случају "Баба" срећe два пута, односно топоним "Бабуна" у мапи 12⁴, четири пута итд.

" У угластој загради [ ] је алтернативни термин; у обичној ( ) загради - при крају једне одреднице налази се топоним чије је уклапање у дати појам проблематично.

биоча 58, Љубитовци 90, Љубица 76, Љубиче бр. 52, Љубичевац 3ба, 54, Љубичићи 108, Љубичка р. 59, Љубиш 536, Љубишићи 75; .[Бубнив 74, 75, Љубија 129^{3}, Љубина глав. 80, Љубине 104, Љубинска глав. 104, Љубинска планина 104; Љубна 61^{2}, 83, 103, Љубница 129, 130, Љубно 126, 128; Љубљан 87, Љубљана 95, Љубљани 127, Љубљански доци 87, Љубљанца 124, Љубљеница 74, Љубљине 74; Љубов бр. 26, Љубовац 73, М. Љубовац 88, Љубове 69, Љубовина 74, Љубовити п. 103, Љубовиђа 53а~, Љубовник 74, 92, Љубово 73^{2}, 96^{2}, Љубогошта 64^{2}, 64, Љубоје 104, Љубојно 64, Љубомир 72, 73, Љубостиње 90, Љубота 70, Љуботин 47, Љуботић 95, Љубошиња 102; Љубстава 134; Љубуначка р. 69, Љубуша 84, Љубуша пл. 84, Љубешевац 85, Љубушки 78; Љубчен 92, Љубчин 77

Луб-,Лубињ122,Полубињ 122, Прелубје 2

Људска, 31

Љут, Љута 4, 67^{3}, 71, Љутача 94, Љутик 94, Љутићи 39

Маг/ђ, Маговац 112, Мађика 18, Мађиле 19

Мајски, Врх 134

Магарац, Магарево 2,3, Магарице 96"

Макасе, 37

Макоше, 73, **Макошка:** 14, Ђурђева 14, Мишина 14, Средња 14, Даљна 14 (Мекиш 59, Микошиновац 101)

Макреш, Макреш 14, Макршане 24

Маљ, Маљевица 78, Маљено 56, Маљњак 103

Манастир Св:, Аранђео 20, Атанас 3, Атанасија 12, Богородице 1, 2, 3, 11, 13, 17, Велуће 24, Влаовац 9, Вољавча 3ба, Димитрија 4, 12, 19, Дуга 43, Дужа 12, Ђорђе 7,19, Ђурђеви Ступови 41, Жича 28, Зрзе 11, Илија 1, 2, 5, 38, Јован 3, 13, 18, Криваја 50, Крупа 93а, Меденац 35, Морача 44, Михаило 6, Милешева 35, Милешевска р. 35, Николе 4, 7, 10, 12 Г. Д. Острог 45а, Отац 18, 19, Оца Прохора 15, Петар 2, Петка 1", 2, 17, Редовци 9, Руденица 24, Сви Свети 1, Слепне 11, Спас 1, 3, 4, 6, Суков. Ман. Св. Богородице 17, Суковски Мая 18, Тресковец 4, Тројице 38, Троноша 52

Манастир, 5, 10, Ман. Стипанчић 87а, Манастирец 11; Манастирска шума 52; **Манастирски:** брег 137, врх 21, п. 20; Манастирци 4, 25; Монастириште 8, 20

Матер, Материца 8, Матеровец 135

Мартин-, Мартиница 6, Мартиновце 15, Мартиншће 135

Мартол-, Мартолци 12, Мрталози 118-119

Мачка, 48, 82, Мачак 32, Мачеврх 91, Мачек 124; **Мачија:** гл. 19, к. 103, пл. 46; Мачи п. 20, Мачипоље 77; Мачић 83, Мачића бнр. 67, Мачиц 5; Мачкин кот 128, 129, Мачкина глава 10, 11; Мачји хриб 114, 117, Мачји Хриб 116; **Мачков:** бр. 103, врх 118-119, в. 96, Кмн. 52, 61, Кланац 78, Стан 92; **Мачкова:** глав. 103, пољана 96, стена 536; Мачковац 24^{2}, 536^{2}, 64, 69^{2}, 100, 101, 103, 104; Мачковачки бр. 25; Мачковец 114, 115, 116, 118-119, 128, Г. Д. Мачковец 117, Мачковица 31, (Г.Д. Мачово 8); Мачорница 536; (Мачевиште 15)

Мачуга, М. В. 18

Мед-, Медак 82, 84, 94, Медаково 59, Медар 31, Медасковић 67; Медени долац 99, Медени кланац 84, Ч. Меденовац 31, Медењак ш. 137; Медин в. 93а, Медина к. 27, Мединица 93а, Медињак 88, Медић 93; Медиа гл. 67, Медник 56, 63, 65, М. В. Медник 56, Медњача 92; Медовац 88, Медовача 87, Медовине 34, Медојевићи 63^{2}; Мједена гл 74, Мједеник 64", Подмједеник 64 (Медов до 63, Медов Долац 83, Мeђане 35)

Меруља, 39

Месец, 92

Метла, 96, 97, 98, 99, 100^{3}, ЮЗ^{2}; Метлика 111, 112, Метлић 50, Метлица 96

Мечка, 16; Мечак 25; Мечевићи 61, Мечијак 15, Мечит 3, 14, 16^{2}, М. Мечит 16, Мечићи 53в; Мечкарница 2, Мечкатица 19, Мечке 29, Мечковац 13, 366, 103, Мечковец 2, (Тетина томила 72); **Мечкин: дол 9, 12, к. 3, 5, крш** 40, рид 13; **Мечкина:** вода 12, дупка 4, крушка 23; **Меча:** 76, 92, кмн. 62, п. 62; Мечари 109, Мечарићи 109; Мечева 98, Мечевац 63, Мечнце 117; **Мечи:** Дол 20^{2}, кук 75; **Мечија:** гора 17, стр. 17; **Мечја:** глава 14, јама 31, рупа 20; **Мечји:** вис 21, врх 18, 19, 20, 21, дол 18

Медвед , 122, 137, М. В. 68, Рт. 80; Медведе 125, Медведија 82, Медведица 118-119^{2}, Медведјак 120, 126, Г. Д. Медведје 116, Медведјек 118-119, Медведјеков гозд 117, 118-119, Медведји гозд 117, Медведник 3ба, 53а, Медведница 131, 132, Медведњак 126, Медведњача 69, **Медведев:** врх 123, Хриб 115; **Медведева:** Драга 112, конта 123; Медведска 136, Медведце 133; **Медвеђа:** 24, 82, врата 107, Г. Д. 58, М. В. - гл.67, плоча 83, раван 61, 62; Медвеђак 26^{3}, 29, 87, 88, 89, 91, 98, 101, 103, 105, 106, Медвеђаче 71, 75; **Медвеђе:** 45а, Село 100; **Медвеја:** Медвеја 108, Рт 108; Медвејек 115, 116, 128; Медвејак 128, 129, Медвек 120, Медвешек 131; Медвидовача 94^{2}, Медвидовићи 83, Медвидовићи Д. 83; Медвиђе 93; **Мећед:** 47, 57; Мећедац 42, Мећедача 94, **Мећеди:** 100, врело 37, Мећедија ч. 68, Мећедије лазине 84, Мећедица 79, Мећедњача 53а, Мећедов храст 59, Мећедова леска 55, Мећедовка 102; ***Мећеђа:*** Мећеђа 37, 57^{2}, 67, 73, Мећеђа гл. 67, 70, Мећеђа локва 67; **Мећеђак:** 56^{2}, 68, 70, 98, 99, 101, Утински 101; **Мећеђе:** 45а, брдо 70; ***Мећеђи:*** врх 43, грич 99, 105 (Медино гувно 42, Мећи до 38)

Милатовица, 71

Миш, Миш кук 76, Мишар 50, Мишац 107, Мишево 73, Мишељска долина 123, Мишељски врх 123, Мишељска Пл. 123, Миши 85, Мишији хрид 63, Мишино бр. 111, Мишинци 111; Мишјак 57, О. Мишјак 95, Мишји Дол 116, 131, Мишопоље 32, Мишји хриб 117; Мишковица 105, Мишљак 81, Мишник 120, Мишки Волки 120, Мишони 109; Мишчовец 123

Мир, Миравец 6, Мирановац 19, Мирановска Кула 19, Мировска р. 21, Мировеке колибе 21, Мирово 21, Мирош 53а, Мирска вода 10

Мислиња, 130, В.М. **130, Ж. Ст.** 130

Митра, Митренац 366, Митри 83, Митрна усов 37, Митрова стена 53а, Митруша 78.

Миховил, Миховил 82 (в. Св.)

Мицор, 19

Млад, Зг.Сп. Младатиче 115, Младе 78, Младевине 114, Младеж 64, Млади врх 124, Младине 113,114,137, Младић 110, Младица 111,117, Младице 65, Младош 62, Младошевац 63, Младошевица 59, Младски дел 108; **Млађе** 112, 114, Млађевац 52, Млађево53в, Млађеви 53в^{2}, Млађов врх 32

Млечно, 8

Могилец, 10

Моклиште, 19

Мокоша, Мокоша 117, Мокошица 73

Мокреш, 1

Молитва, 26, 31, 32, 34, 35^{2}, Стара 29; Молитве 3ба, 53в, Моличник 128, Молник 127, Молничка пл. 128

Момин, кмн 20, Момина ч. 11, Момен рид 8

Момче, Д. Г. 43, Момачке стране 43, Момцељ 17

Мор / Мар, Моравиња 43, Моравшчак 90, Моравшчек 116, Мораково 45а, Моране 13, Морански п. 13, Моранско поље 33, Д. Моранштица 60, Д. Г. Морањци 60, Морањка 366, Морач 6, Морача 43^{2}, 44^{2}, Морачане 25, Морачице 43, Капа Морачка 44, У. Морачна 80, Морачни До 80, Морачник 47, Морашница 79; Моринац 57, Морино бр. 38, Г. Д. Морије 48, Морићи 92, Стоморица 87, Морищче 116, Моркан 81; Морн 129, Оморни до 37, Оморњаш 38^{2}; Моровача 92, Моровиште 1, Мороверки крш 33; Морче 72, 75; Морушек 129, Мурен 118-119; **Марачићи** 107, Марена 6, Мареново 24, Маренски вршник 6, Маренско поље 6, Маренца 120, Мариница 25, Марино 13, Марић 87, Марица 1, 2; Марос 87, Марцани 109, Марци 101, Марчани 108^{2}, 109, Марчева мах. 16, Марчева ч. 16, Марчевци 14", Марчинкова чесма 89, Марчинковац 110, Г. Марчићи 104 (Мерче 120). *У Бугарској:* Марена III^{2}, Марево III, Марчовци III, Маринка III, Марина III, Моралиска мах. III, Мораска

МАПЕ

Техничке напомене

Као основу за израду *мишолошкш майа* на бившем југословенском простору послужиле су ми географске карте размере 1:25.000 и 1:50.000 новијег издања *Војно географског шсшишуша ЈНА,* које су објављиване у периоду од 1958. године, затим, мапе 1:100.000 издања *Географског инсшишуша Ј.Н.А.* -1948, која је добрим делом прављена према издању географских војних карата *Кршъевине Југославије.* Користио сам и енглеско издање мапа: **Yugoslavia,** 1:100.000 Map Series, које је штампано у Каиру 1944.

Потребно је да се сасвим укратко објасни како је коришћен материјал из мапа штампаних 1948. односно новијих мапа објављених 1958. године. Најпре, називи топонима узимани су према старијим мапама, док су локација топонима, коте и други подаци који говоре о позицији топонима узимани из новијих мапа. Исто тако, нису узимане у обзир нове конфигурације терена. На пример, на простору између Билећа и Требиња данас постоји велико акумулационо језеро реке Требишњице; у нашој мапи поменуто језеро није регистровано. Придржавао сам се, дакле, старије конфигурације терена и уносио топониме који су постојали пре претварања ове области у језеро. У мапама које сам сачинио у *Corel* програму учињене су и одређене, самој ствари примерене *графичке иновацще.* Наиме, један топоним, који је на оригиналној војној мапи неупадљиво означен, као на пример извор 'Тројан", на нашој мапи, међутим, он је графички видллвије предочен. Заједно са другим, "митолошки" и "демонолошки" релевантним топонимима овај и сливши појмови приказани су *црвеном* бојом. Свакако, нису узета у обзир сва демонолошка бића. Осим *Куге, Врага / Ђавола, Змаја, Змије, Дива,* нису посебно (црвеним словима) наглашавани: Коњ, Вранац, Пас, Вук, Курјак, Мечка, Во, и ел., будући да је оваквих топонима безброј, те се њиховим наглашавањем / истицањем не би добио одговарајући визуелни ефекат.

Када је реч о мапама са простора Бугарске, ове карте сам сачинио према другачијој методологији, наиме, према принципу који је уважен приликом израде мапа у првој књизи, у *Сисшему српске мишологије.* Дата је, наиме, локација одређених топонима (не свих) митолошке садржине али без прецизног контекста и окружења ових појмова са другим за митолошку локацију релевантних топонима и атрибута. Са великим жаљењем морам упозорити сертиозног истраживача да сам располагао веома скромним материалом за израду митолошких мапа са простора Бугарске. Тачније, користио сам расположиве географске карте Архива Војске Југославије при Војно географском институту у Београду. Прегледао сам и користио Бугарско државно издање: Изработена и печатана въ Държавния географски институтъ, 1945 - София, размере 1:200.000; немачко издање: *Militär-geographisches Institut,* K.und K., Wien, 1885-1918. размере 1:100.000; Военно-картографически институтъ, София 1910,1911, размере 1:126.000; Картографически Институтъ при Щаба на Армията. София, 1905, 1906, 1907, размере 1:40.000. (Ова збирка мапа је некомплетна, недостаје неточна Бугарска). Коришћене су и друге мапе, на пример, наше издање с краја 19. века: 1:40.000, као и бугарско издање "Учтехпром", София, 1945, размера 1:400.000 И 1:75.000.

За време рада на топонимији драгоцену помоћ пружили су ми *Војно-географски инсшишуш Војске Југославије* - Одељење архива, *Војно-иројекшни биро Војске Југославије* као и *Одељење иосебних фондова* Народне библиотеке у Београду. Користим прилику да се управама наведених институција, и посебно

стручним сарадницима у њима, госпођи Бери Модринић из ВГИ-а, Мр Оливери Стефановић шефу посебних фондова Народно библиотеке и Мр Јагодини Танасијевић, стручком сараднику Војно-пројектног бироа Војске Југославије, најтоплије захвалим на пруженој ми могућности да прегледам огроман материјал од значаја за овај пројекат, односно на релевантно] стручној помоћи код идентификације топонима и знакова, врете и типа објеката на поједниним картама старијег датума.

Легенда за југословенске мапе

*Перун, Влашић, Трогла*в	- планина, врх
Тимок	*- река, море, језеро*
✧	- бунар, извор
Црквена шума	*- потес, крај, облает*
Градац, Св. Вид	- грддлц, цркбд, грддинд, грддишт«, грдд
⊓	- Остдци стдрог грддд
♁	- стара црква
♁ ♁	- хришћанска црква (10)
◉ **ВЕЛЕС, НИШ**	-град
Сврљиг	- варошица, паланка до 10.000 становника
П е р и ш	- веће насеље, преко 200 домова
Виткова мах	-заселак
⌓ Преконошка пећина	- пећина
✠ ✠ ✠	- место култа, црква, сакрални објекат, запис, писаница

Легенда за бугарске маис:

◉ **Видин**	- град облает
○ Витболъ	- веће насељено место
Германци	- ман>е насељено место, заселак, махала
~*Витъ*	- река
Витош	- планина, брдо, врх, потес
✚ Илински крст	- место култа
✧ Клд. Черни Видъ	- извор
♁ Св. Илия	- црква

Прегледни лист

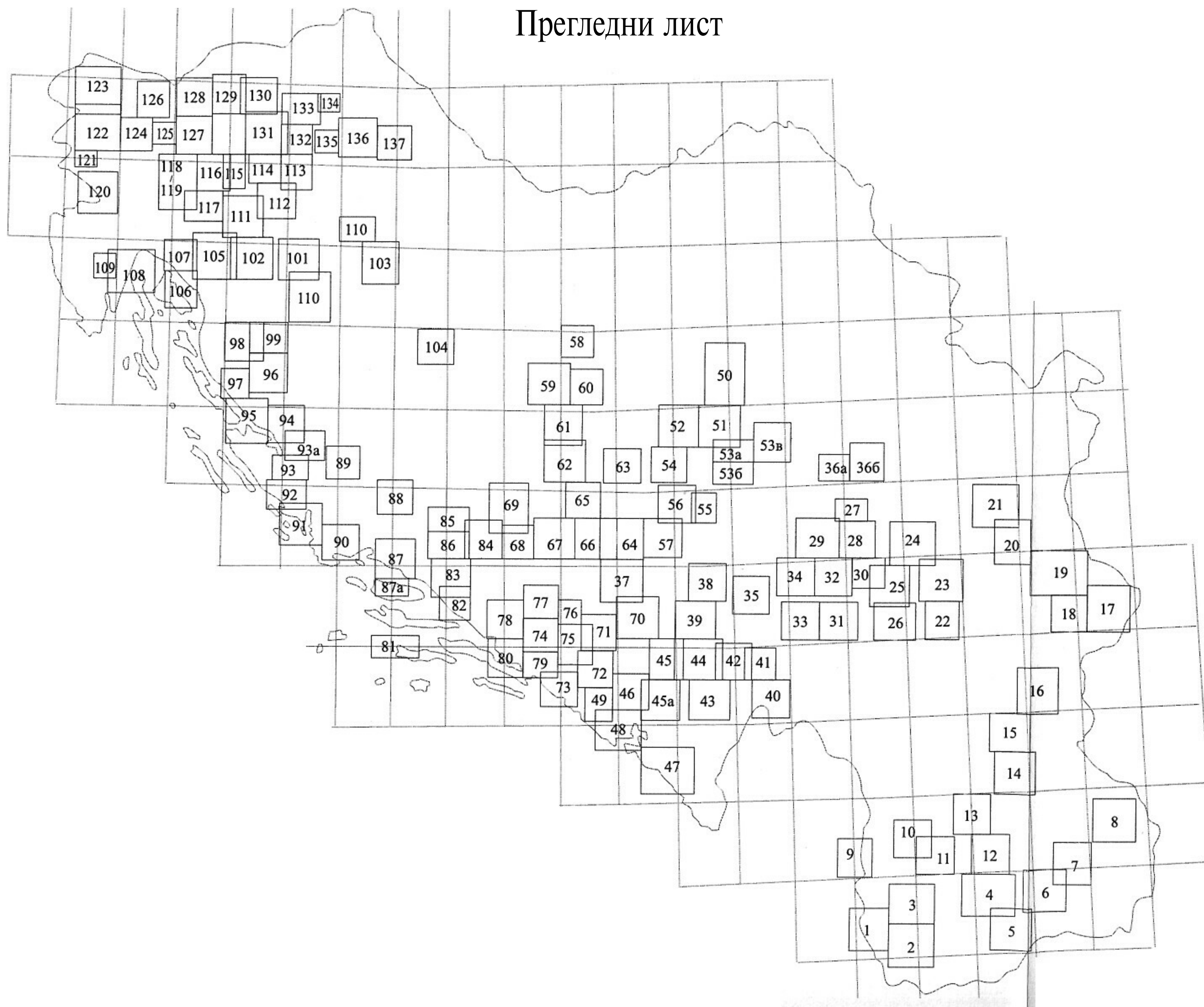

Мапабр.1:0хрид

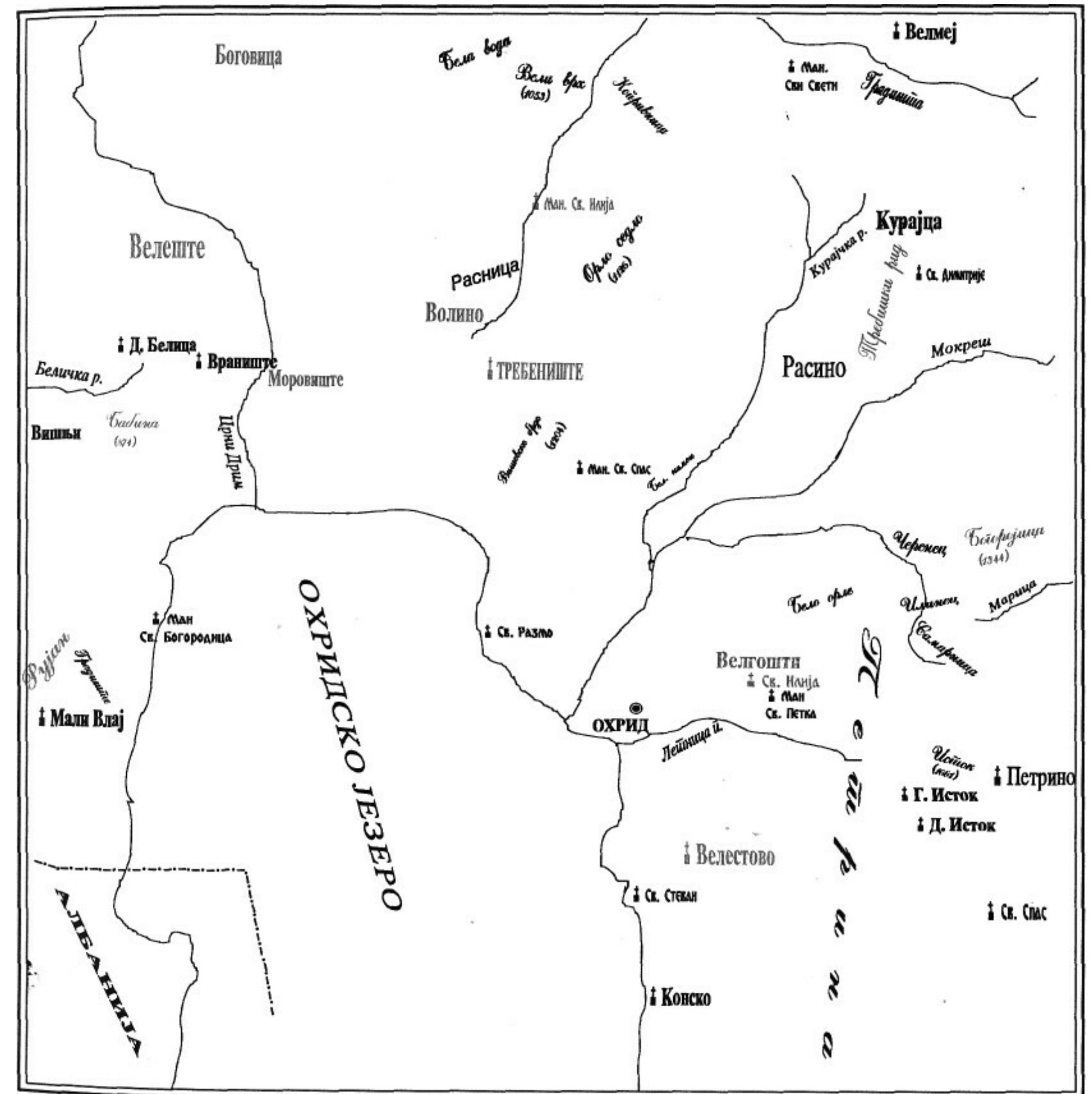

Мапабр.2:0хрид-Битола

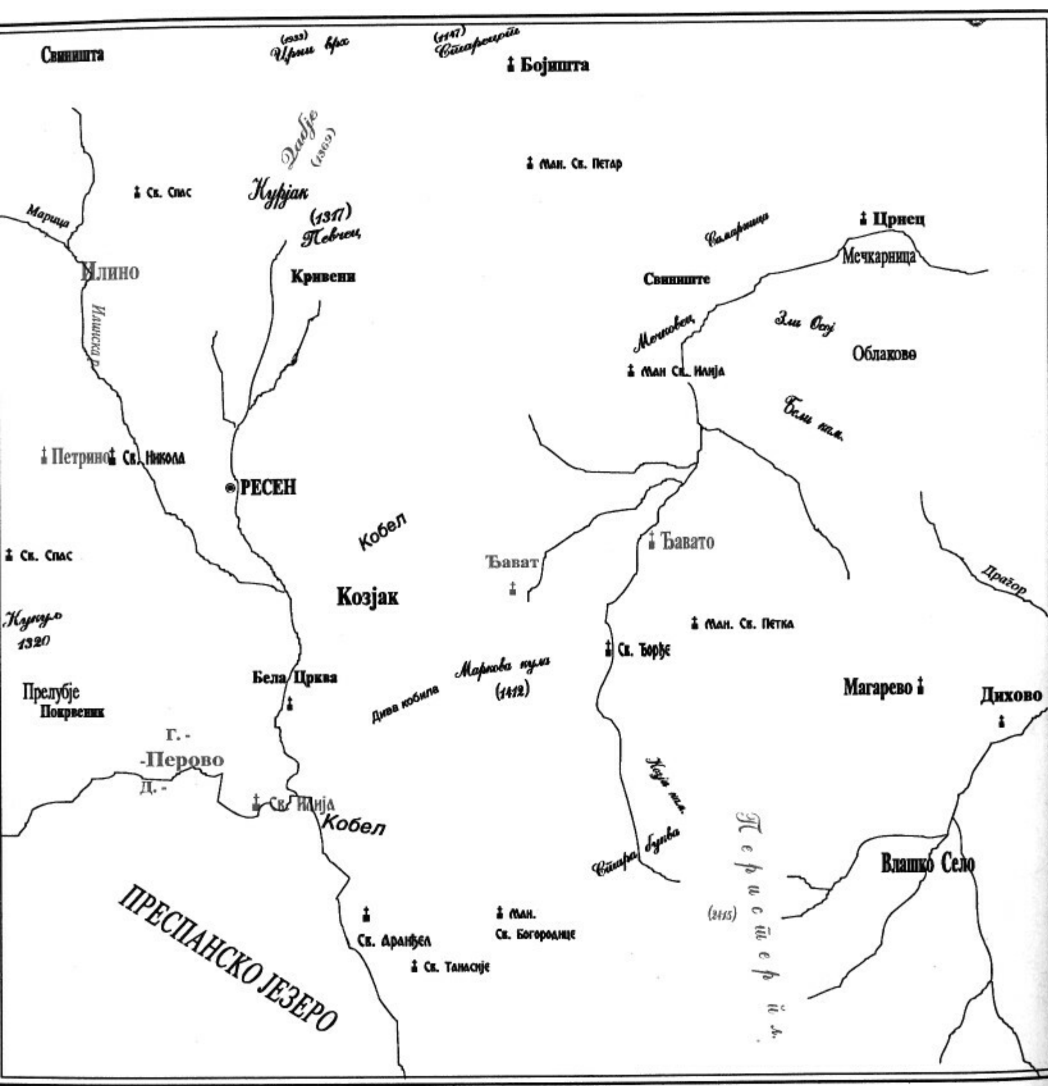

Мапабр.3:0хрид-Битола

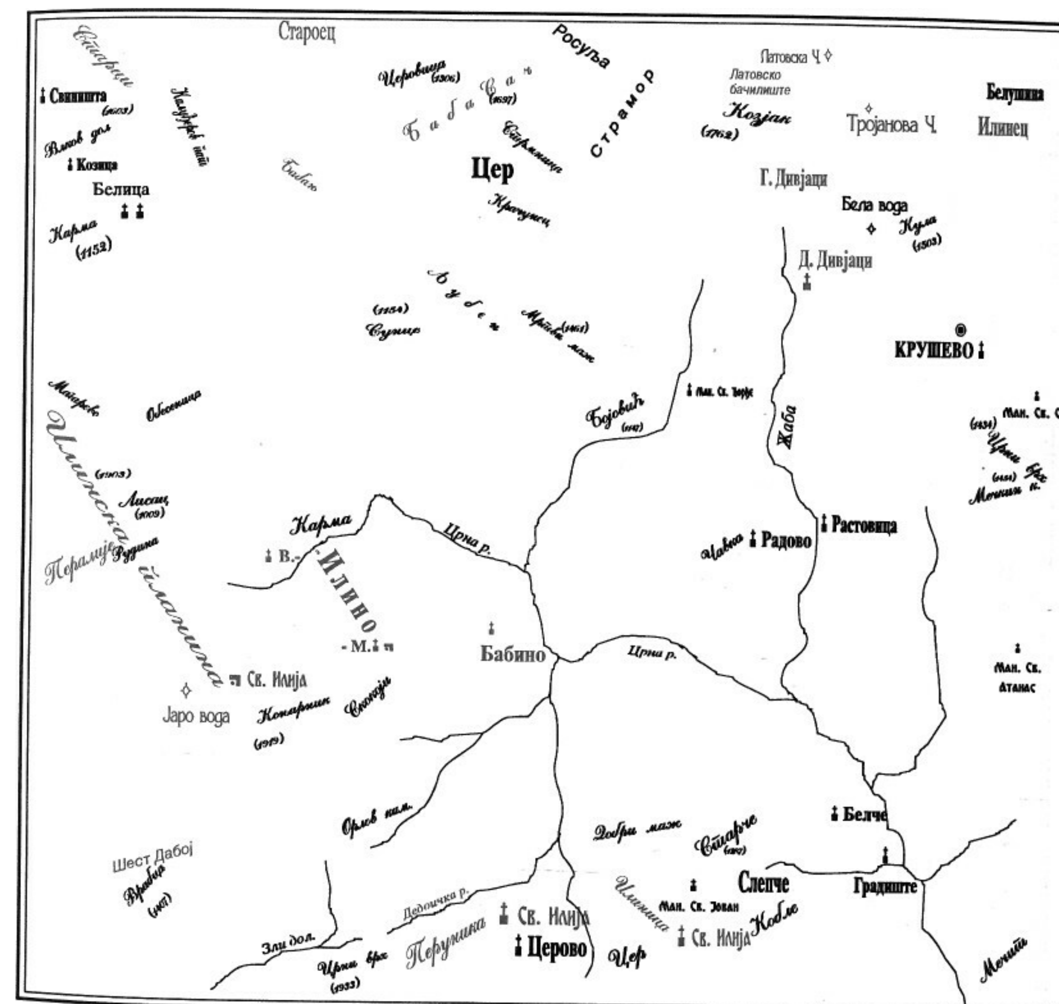

Мапа бр 4.: Прилеп

Мапа бр. 5: Прилеп - Демир Капија

Мапа бр. 6: Демир Капија

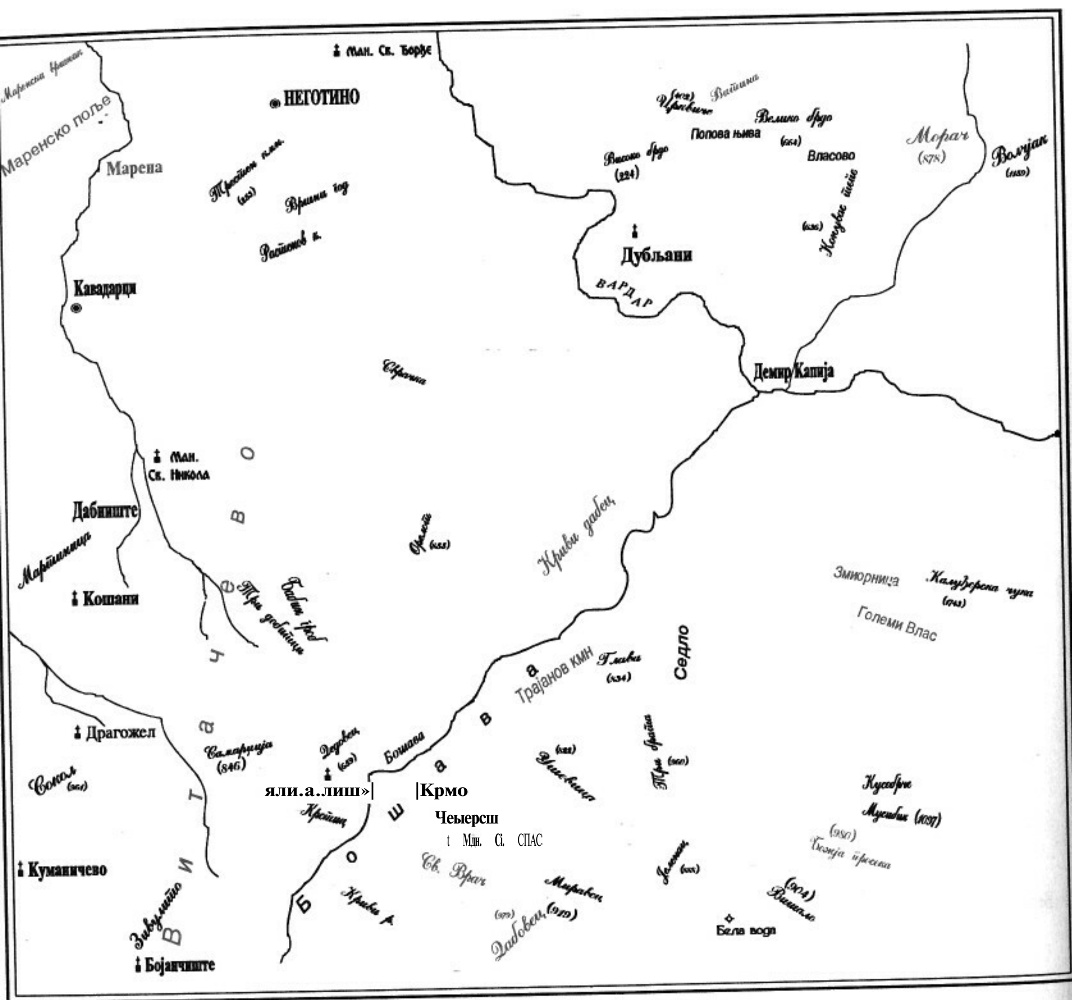

Мапа бр. 7: Штип-Берово

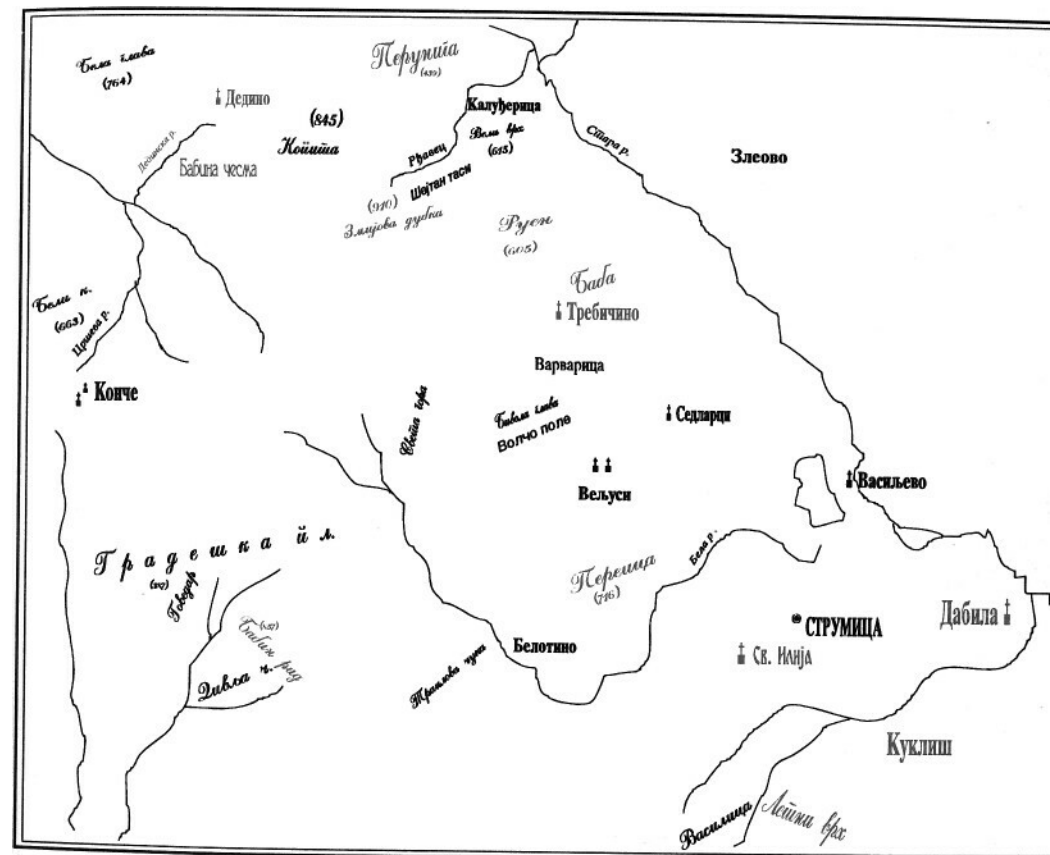

Мапабр.8:Берово

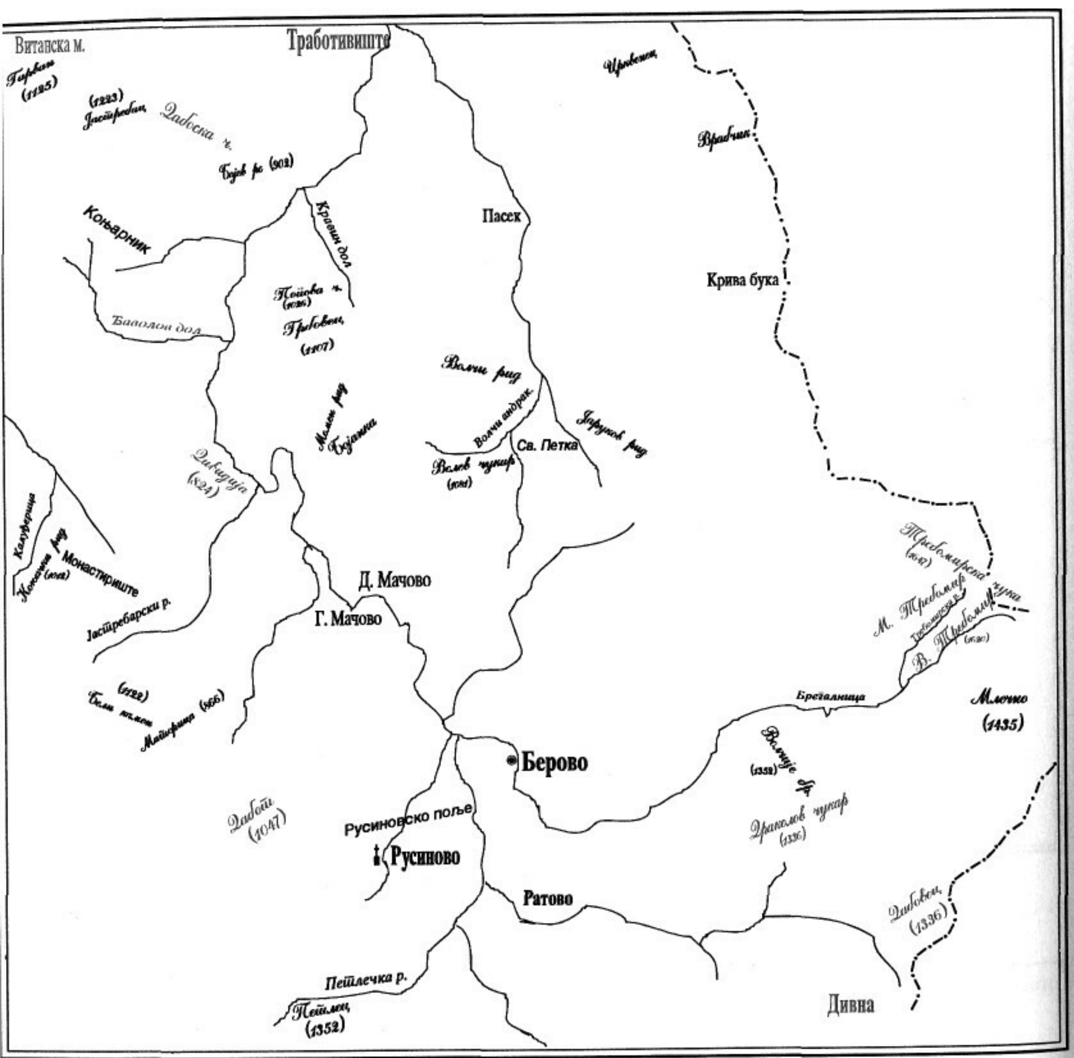

Мапабр.9:Гостивар

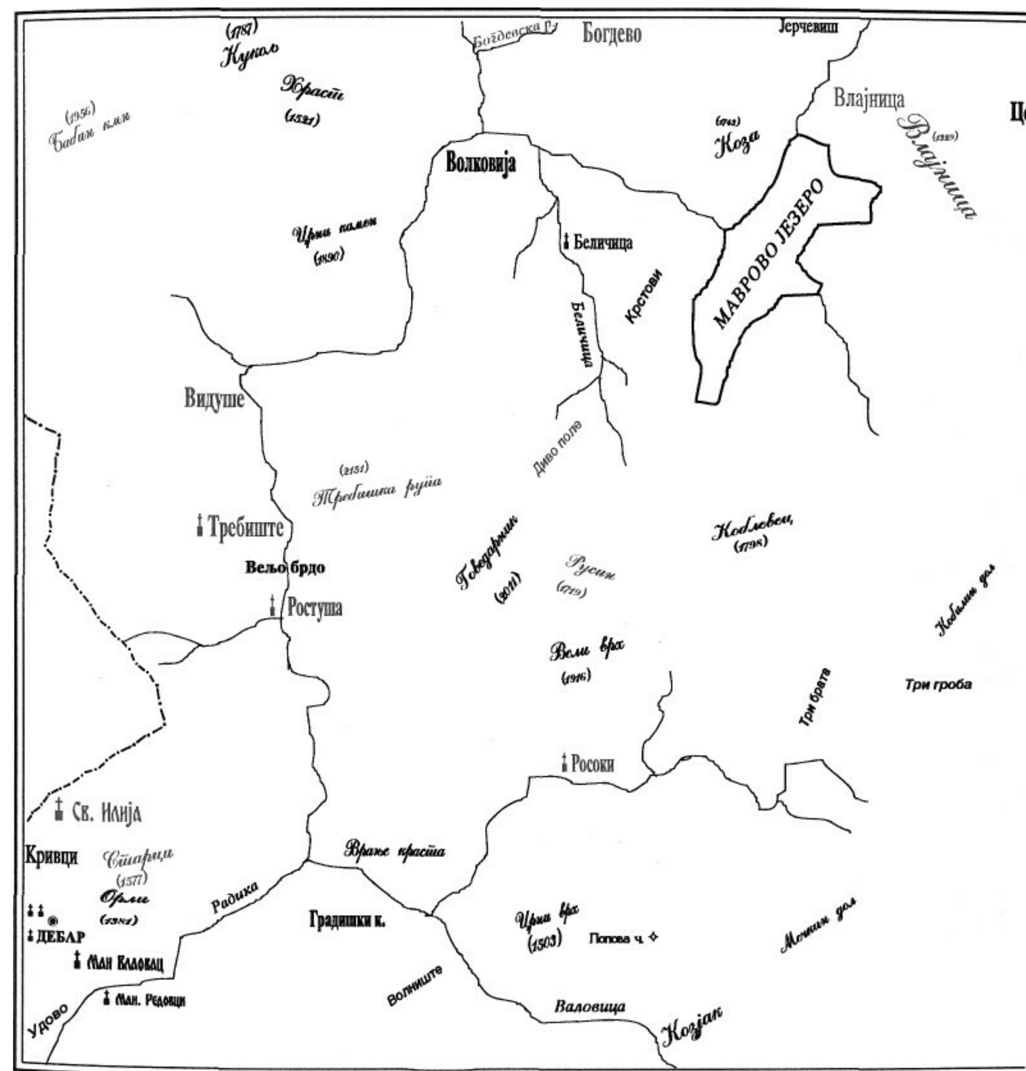

Мапабр.10:Скопје

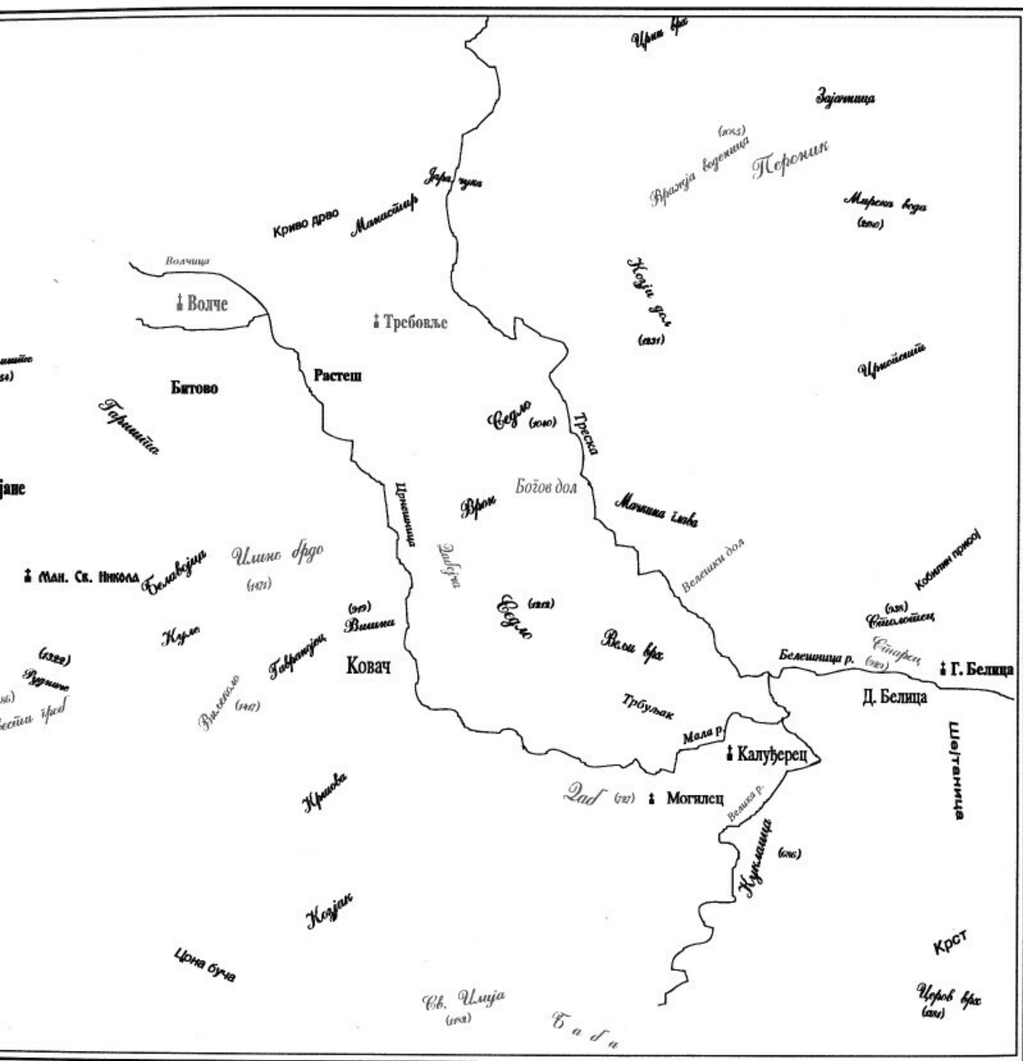

Мапабр.11:Скопје

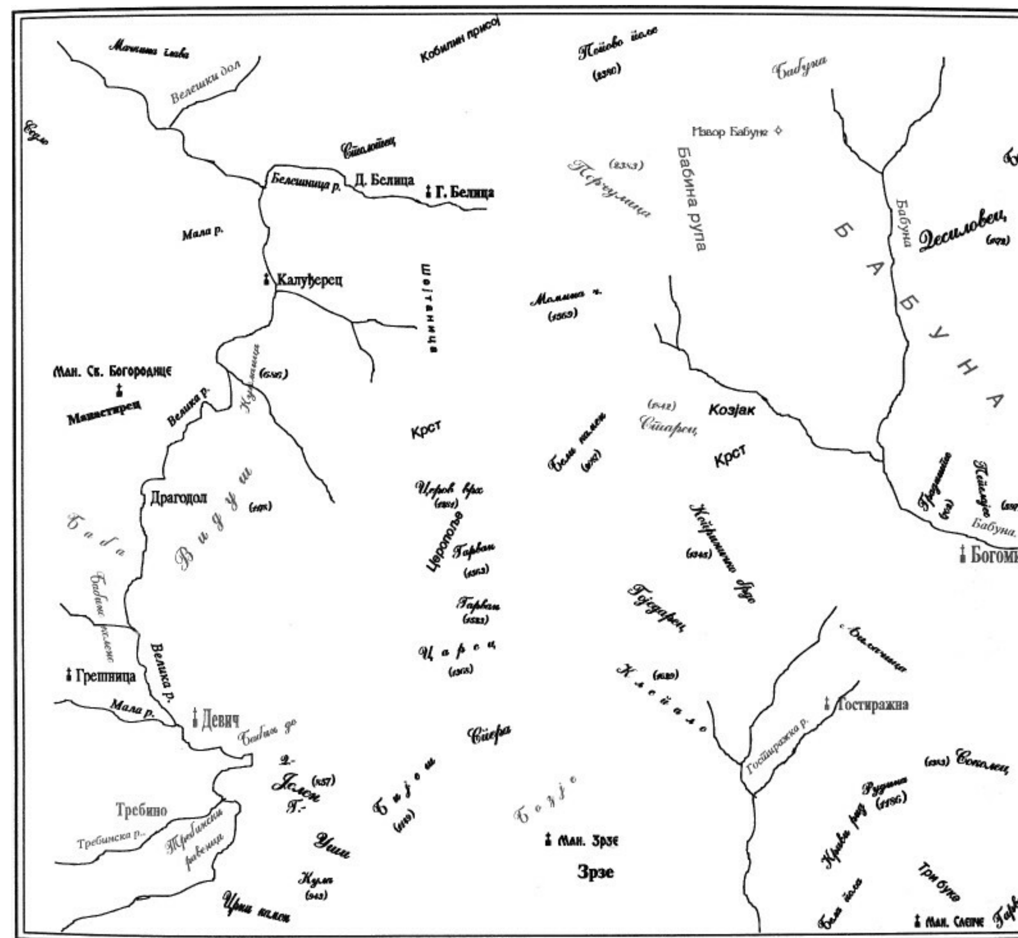

Мапа бр. 12: Белес

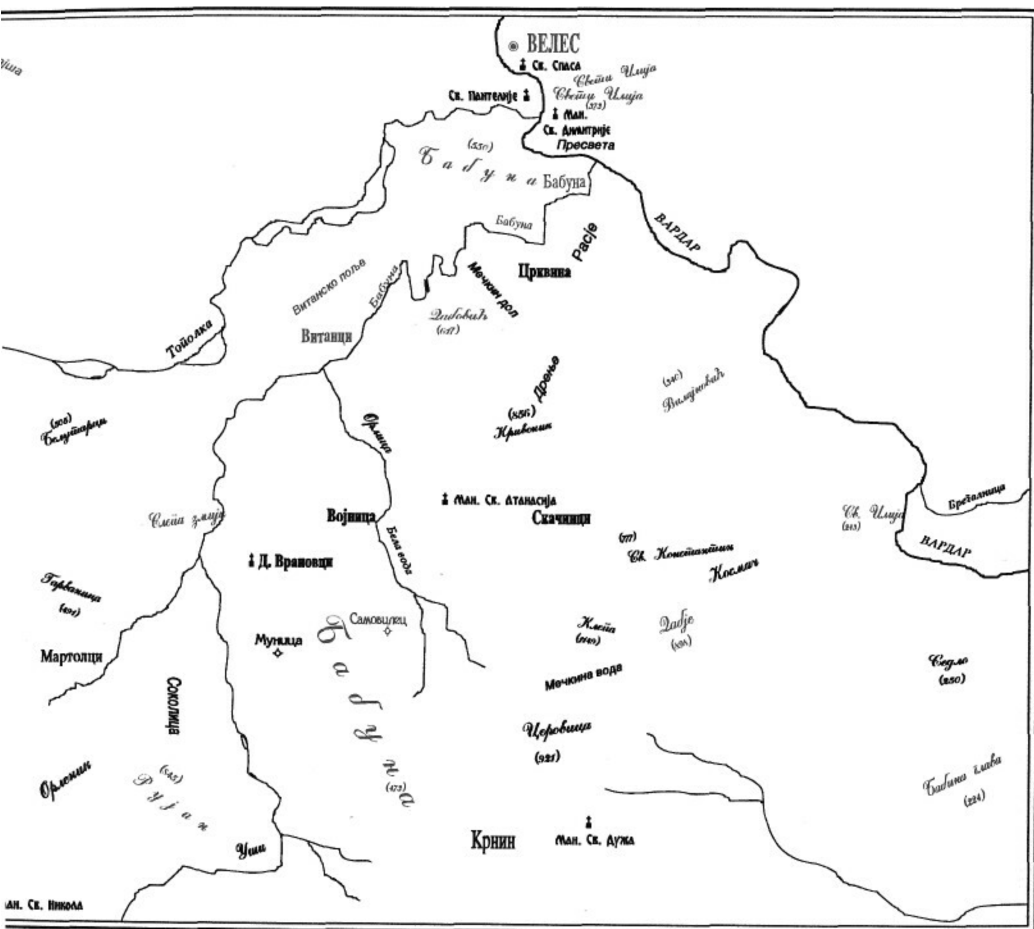

Мапа бр. 13: Белес

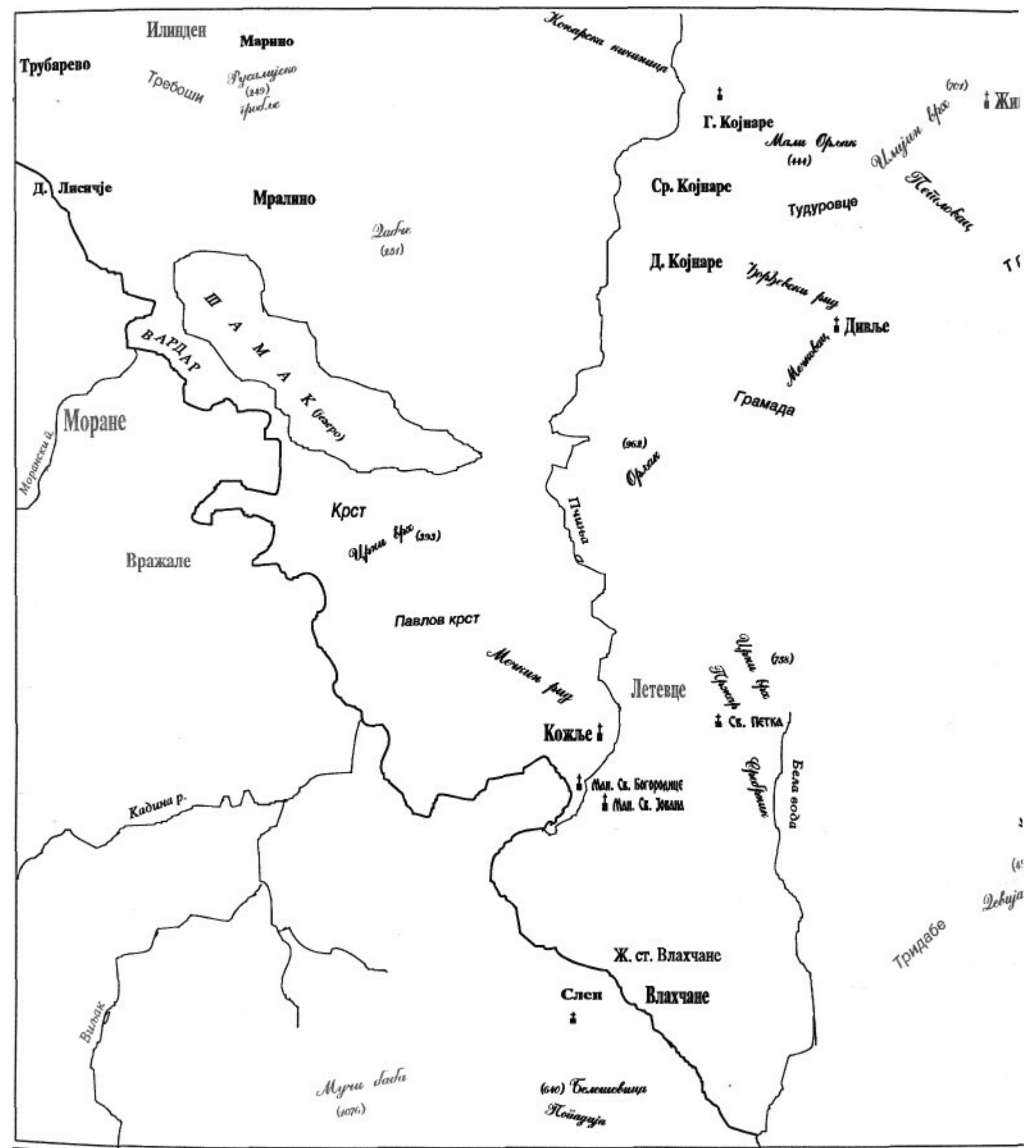

Мапабр.14:Куманово

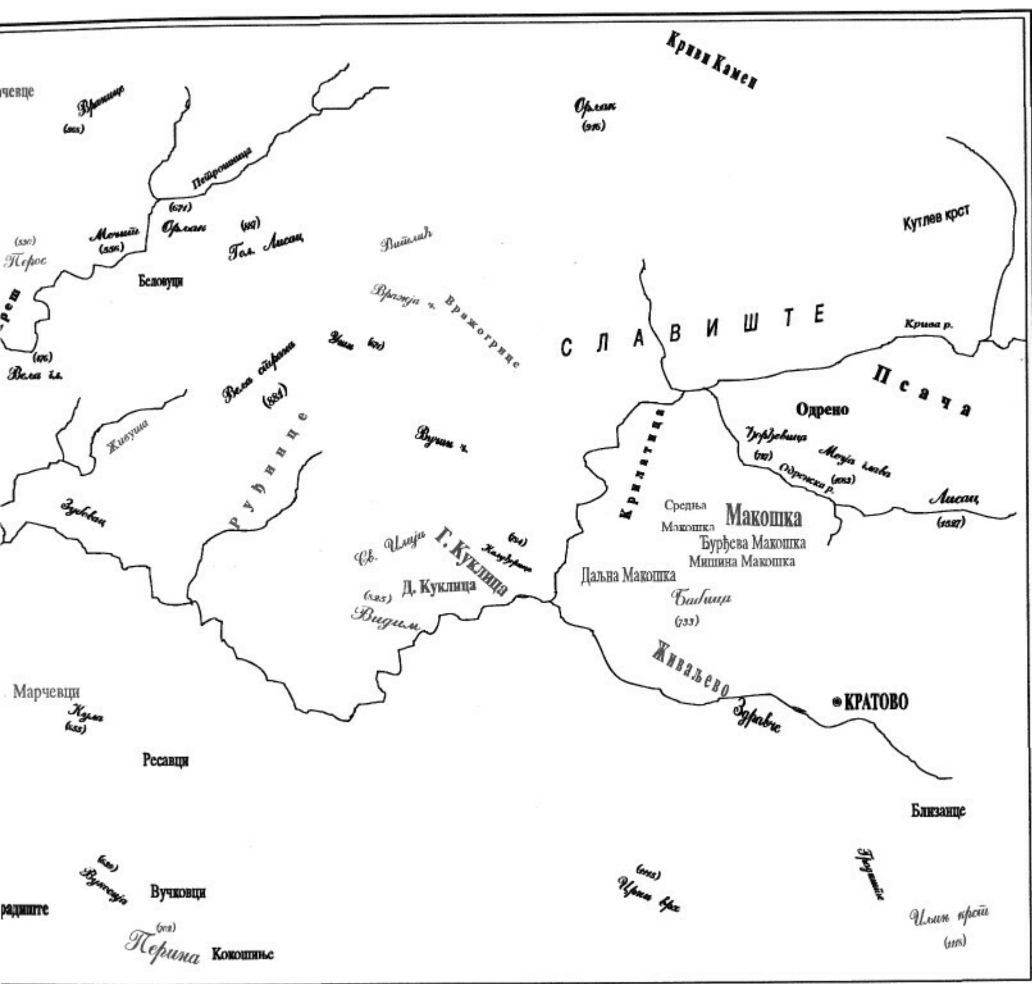

Мапабр.15:Куманово

Мапа бр. 16: Власотинце

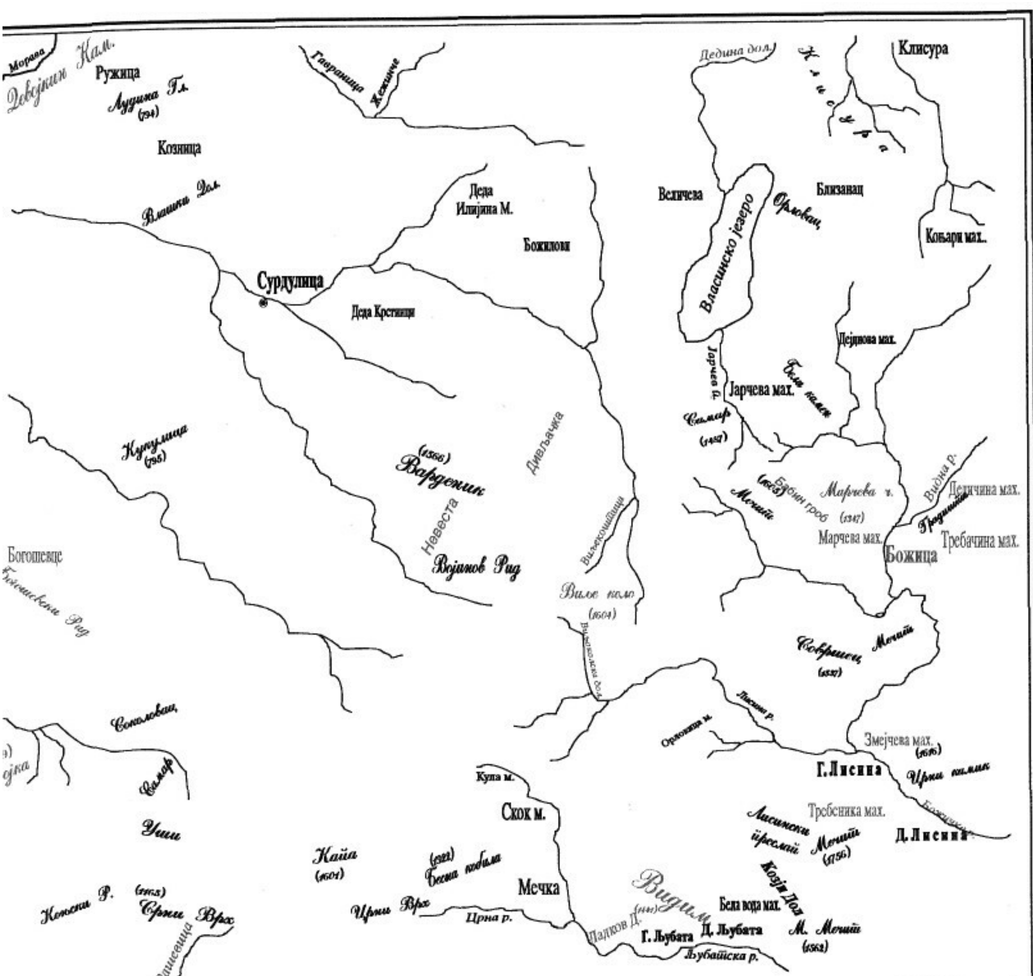

Мапа бр. 17: Пирот

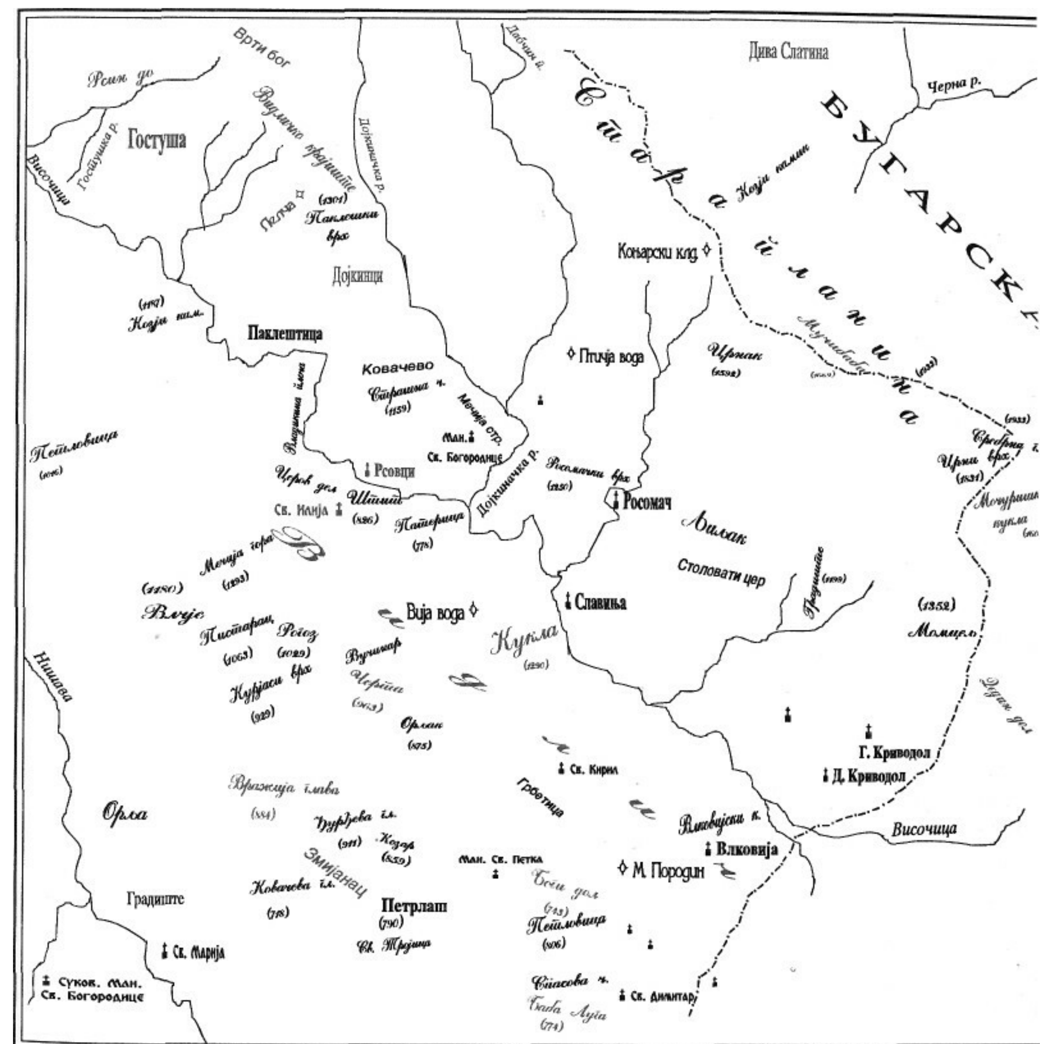

Мапа бр. 18: Бела Паланка

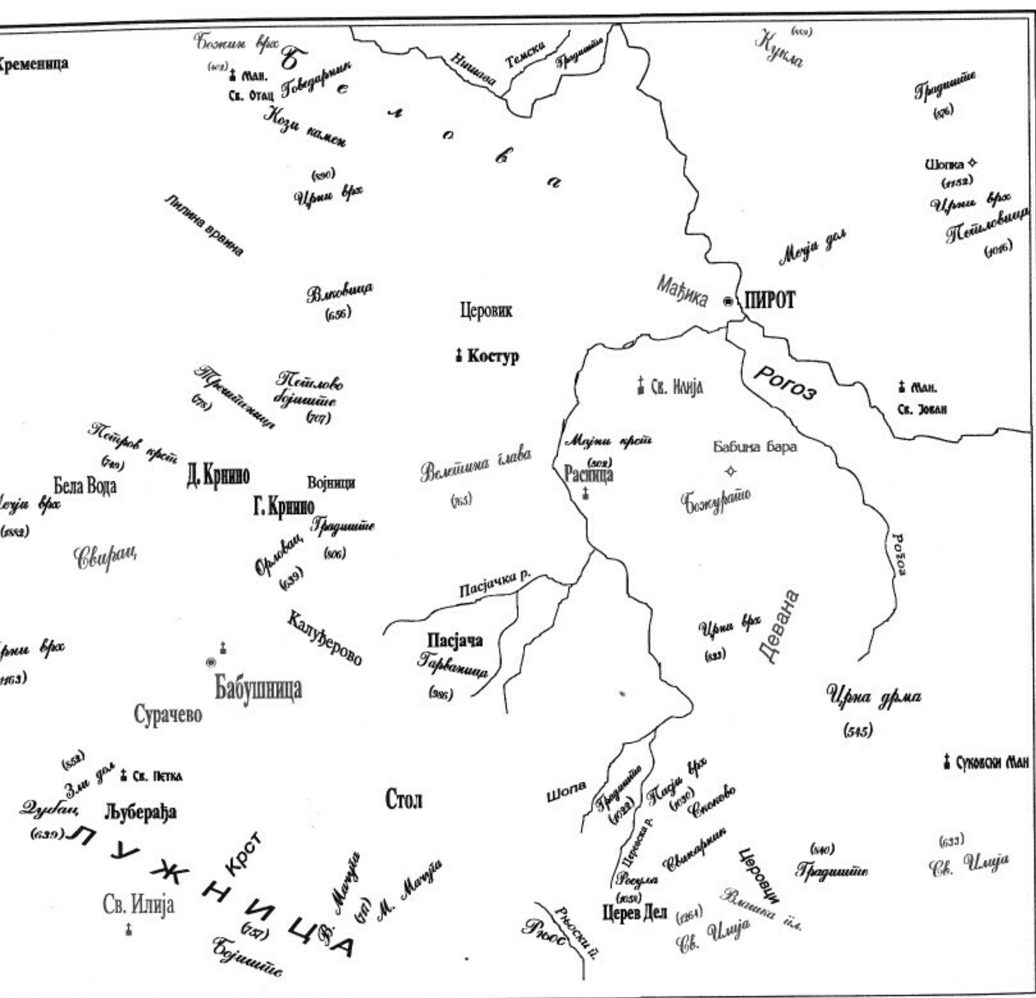

Мапа бр. 19: Бела Паланка - Пирот

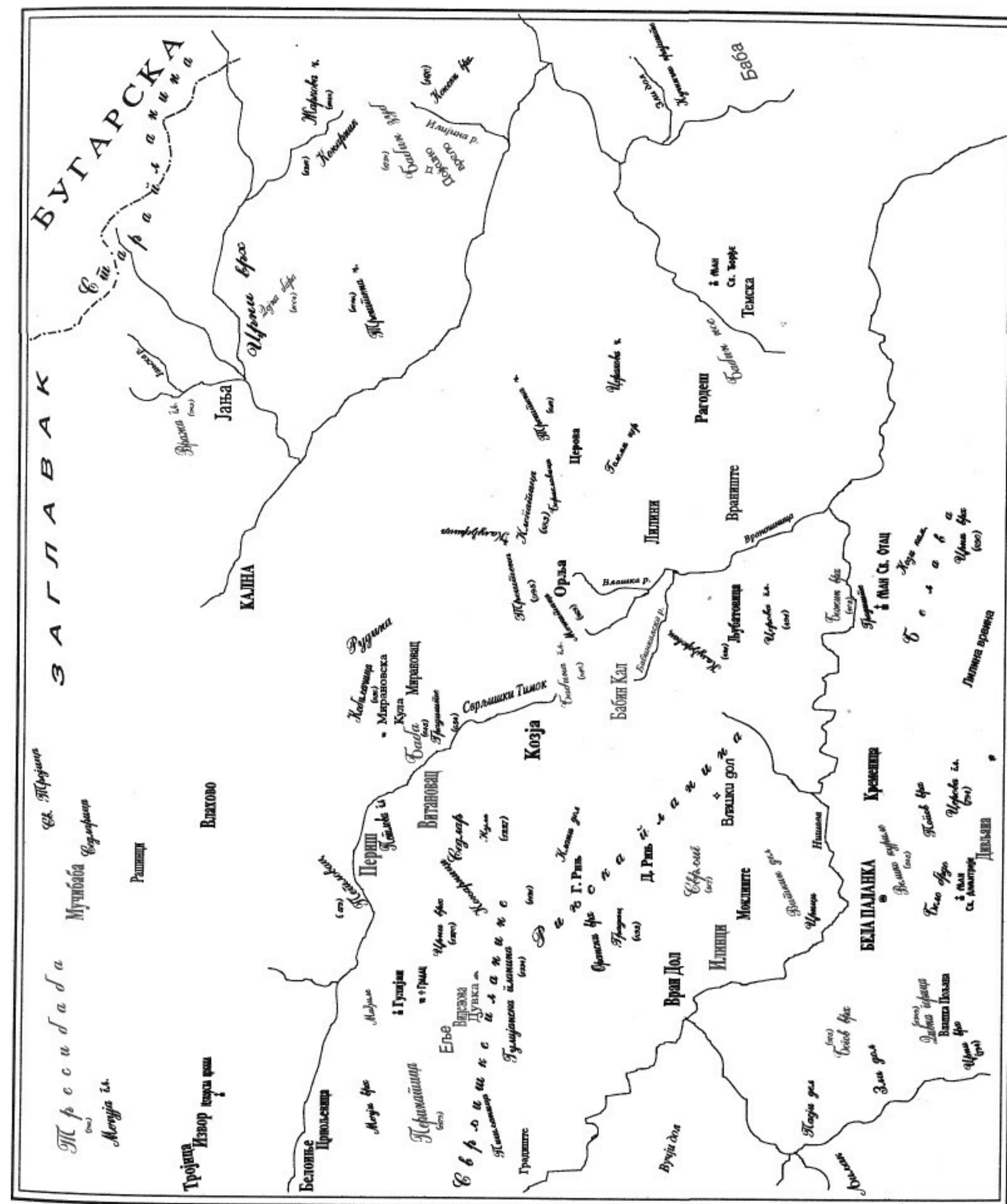

Мапа бр. 20: Алексинац - Зајечар

Рујиште
Влашко Поље
Зубетинац
Бели Поток
Богдинац
Требич
СОКОБАЊА
Моравица
Соко Град
Св. Илија
Св. Аранђел
Зоруновац
Церовица
Леденица
Летњица
Церје
Богово гумно
Суви крст
Петровдан
Св. Никола
Рсовци
Црквиште
Галибабинац
Бел Поток
Мечи Дол
Вељаница
Трстеница
Рујак
Пpеровица
Васијевац
Град Сврљиг

Мапа бр. 21: Алексинац - Зајечар

Периш
Бела вода
Боговинска пећ
Рогоз
Боговина
Понор
Валаконье
Криви Вир
БОЉЕВАЦ
Мировске колибе
Мирово
Илино
Црни Тимок
Говедариште
Влашко Село
Мужинац
Рујиште
Влашко Поље

Мапа бр. 22: Куршумлија - Ниш

Т О П Л И Ц А
Г. Коњуша
Рашевица
Војничка вода
Доброшић
Растовница
Богујевац
Тоўлица
Д. Дединац
Дединачка р.
Куриловo Брдо
Космача
Соколовица
Рґаје
Н.-
Ст. -
- Ђуровац
Житни Поток
Видовача
Перина ливада
Соколовица йл.
(909)
(1017)
(1012)
(1127)
М. Власа
Богујевац
Проломска р.
Пролом
Власовска р.
Власово
Родан йл.
Проломска йл.
(736)
Велики П.
Ивањска Мира
Ивање

Мапа бр. 23: Куршумлија - Ниш

Витиновачки друм
Варница
Св. Петка
Змајевска вода
Змајевац
Бабин гроб
Витача
Зубовац
Росичка р.
Росица
Кулина
Вукања
Породин
Велики Јастребац
В. Церјак
Бела вода
Св. Ђорђе
Рашевац
Св. Илија
Богићевићи
Кожовска р.
Крњи Град
Баботинска р.
Баботинци
Г. Девча
Петровац
Д. Девча
Петровачка р.
Блаце
Трбуње
Кривња
Горња Драгуша
Св. Илија
Г. Сварча
Д. Сварча
Доња Драгуша
Кончић
Белогош
Ресинац
Св. Роман
Белољин
Д. Коњуша
Тойлица
ПРОКУПЉЕ
Бабин По

Мапа бр. 24: Крушевац - Куршумлија

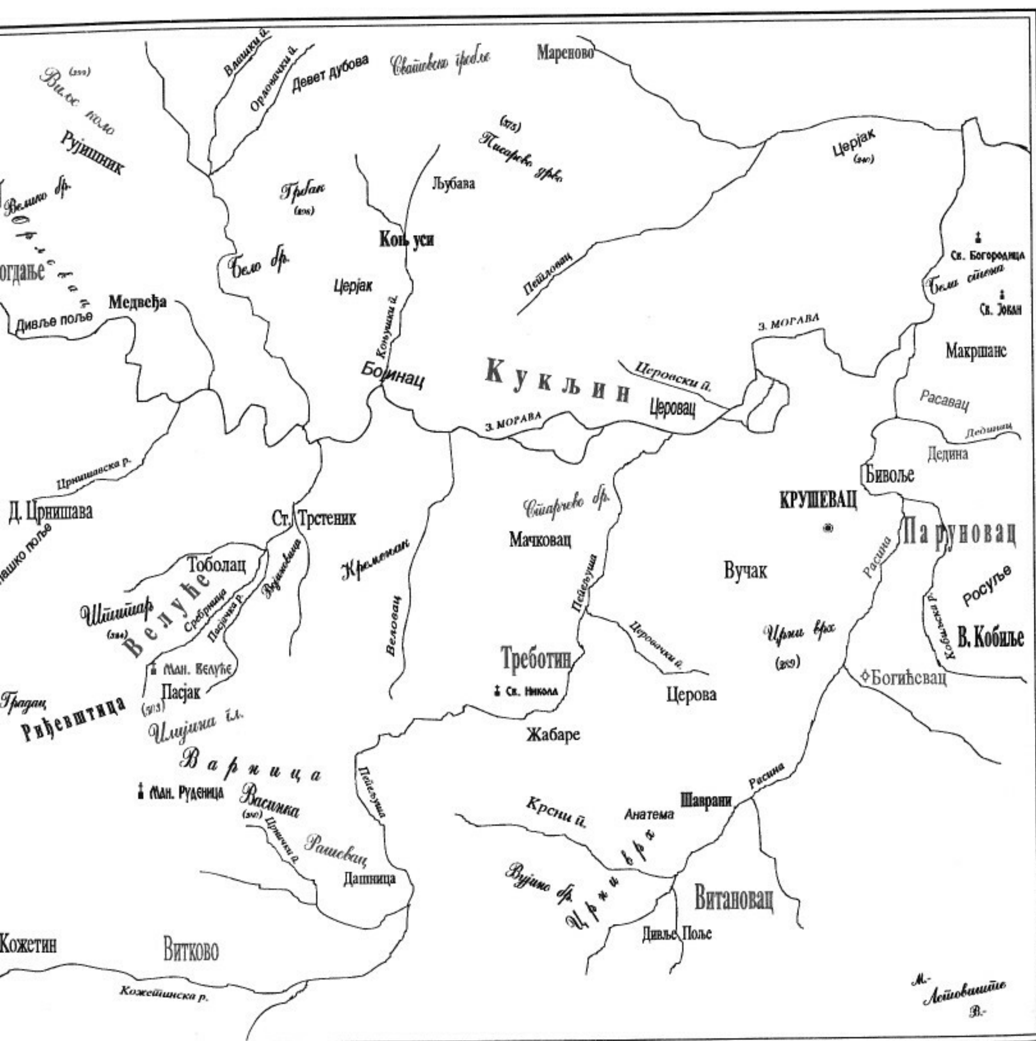

Мапа бр. 25: Нови Пазар - Куршумлија

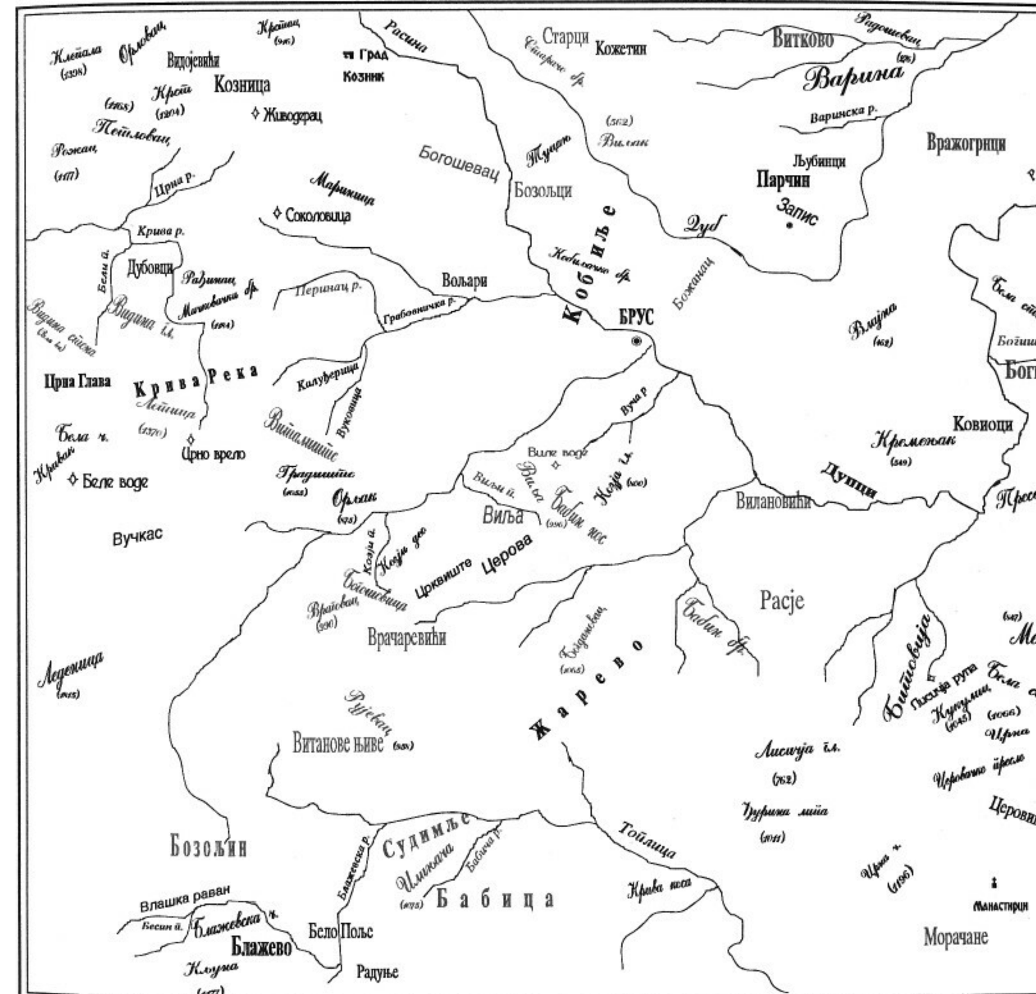

Мапа бр. 26: Нови Пазар - Куршумлија

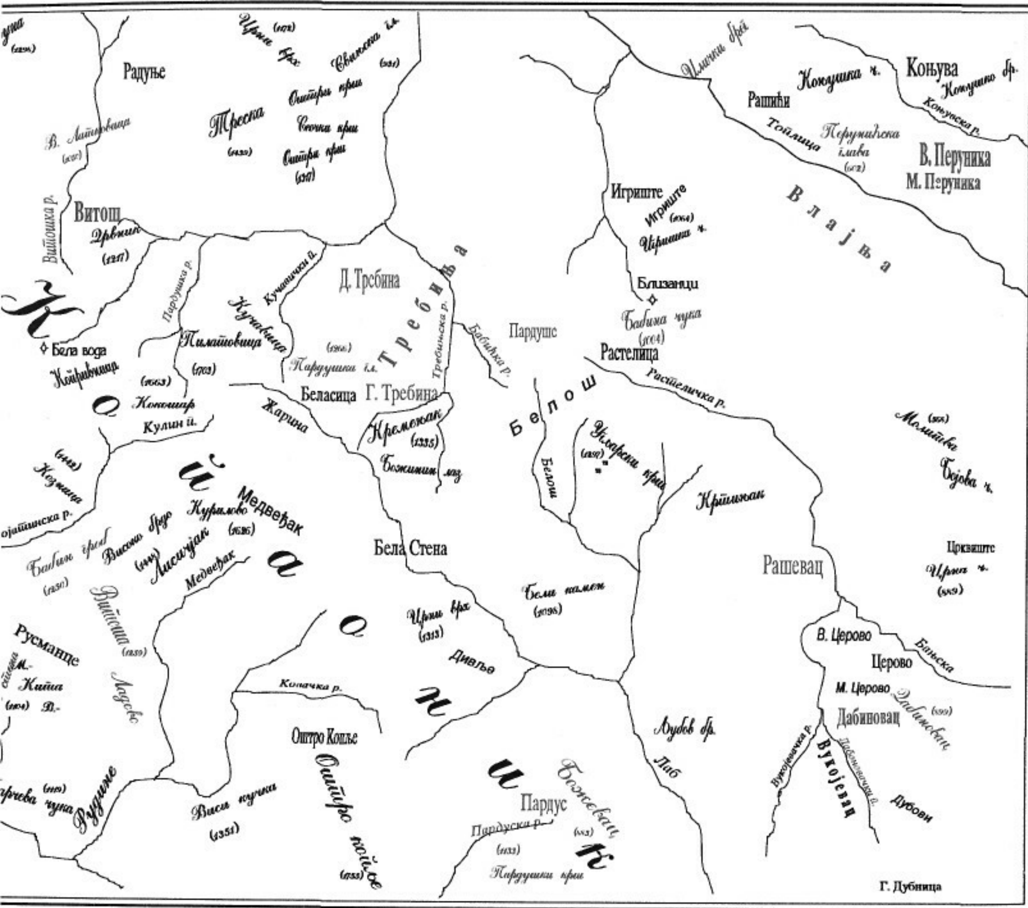

Мапабр.27:Крашо

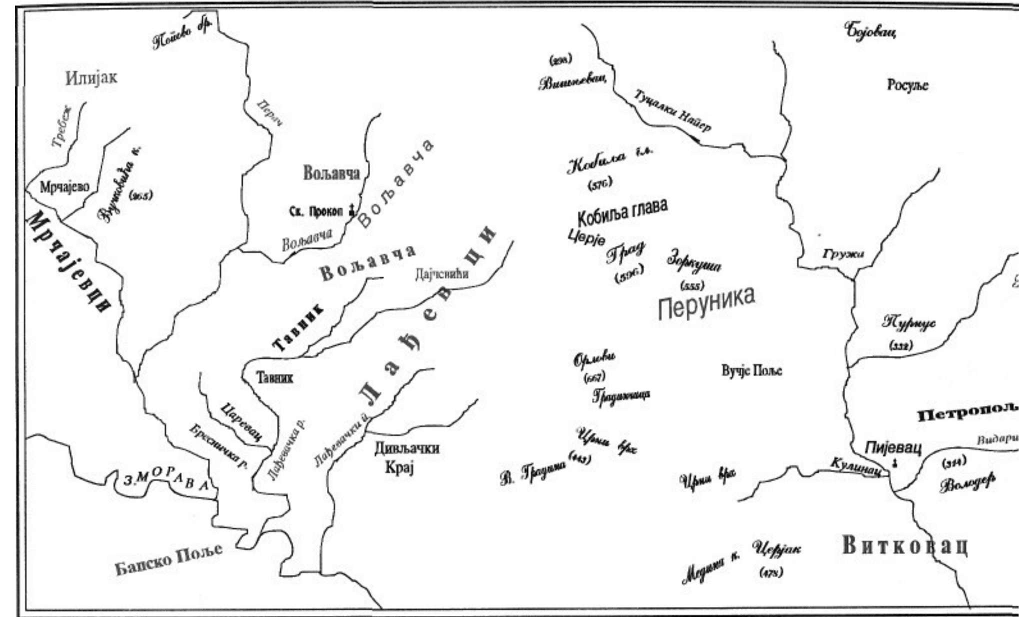

Мапабр.28:Крал,ево

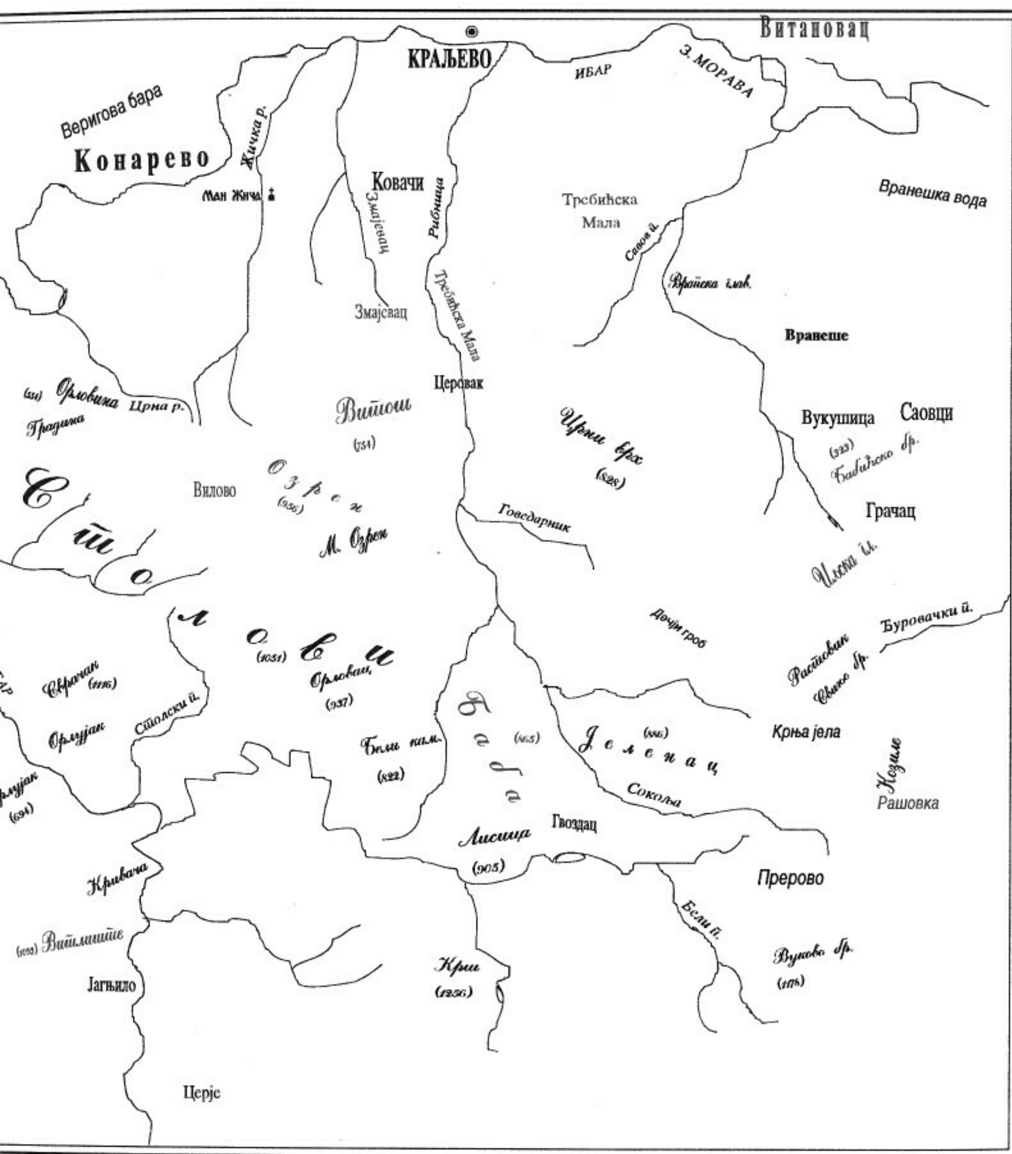

Мапа бр. 29: Чачак - Краљево

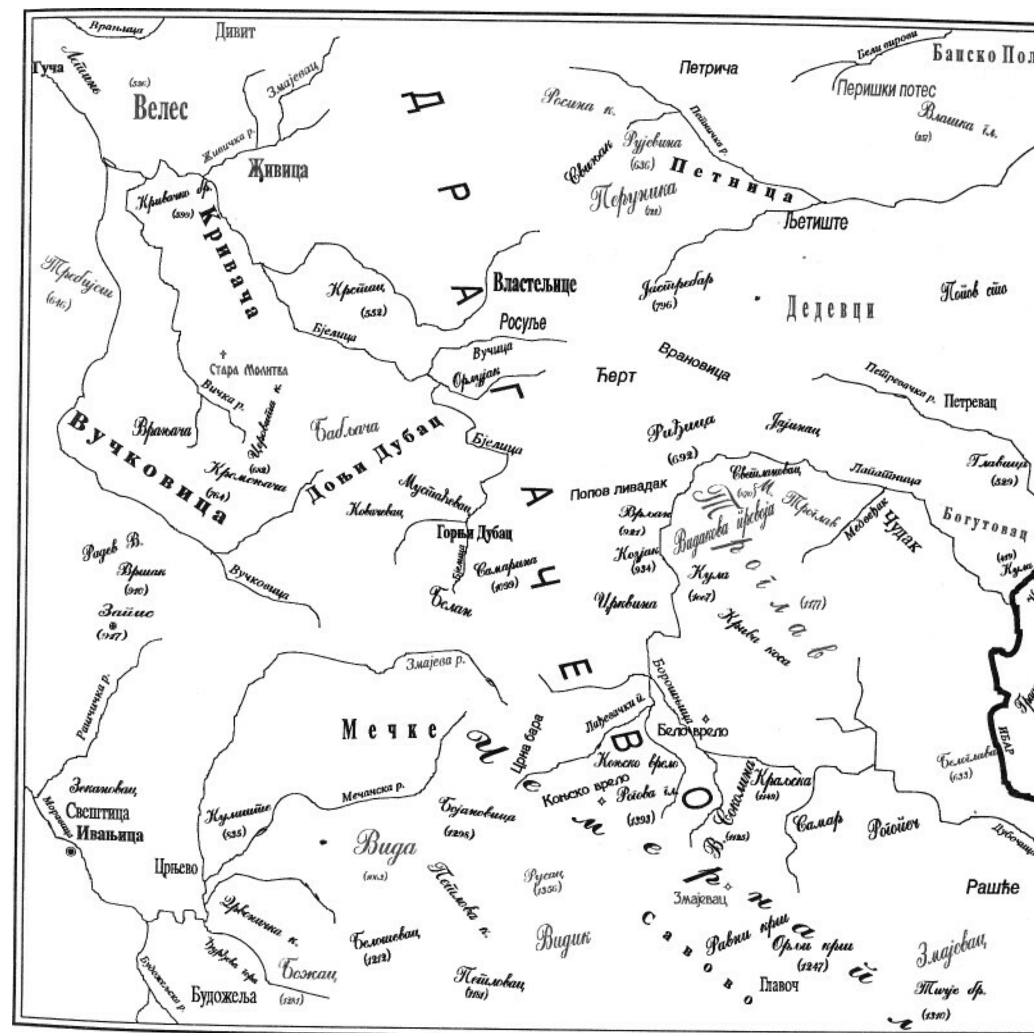

Мапа бр. 30: Нови Пазар

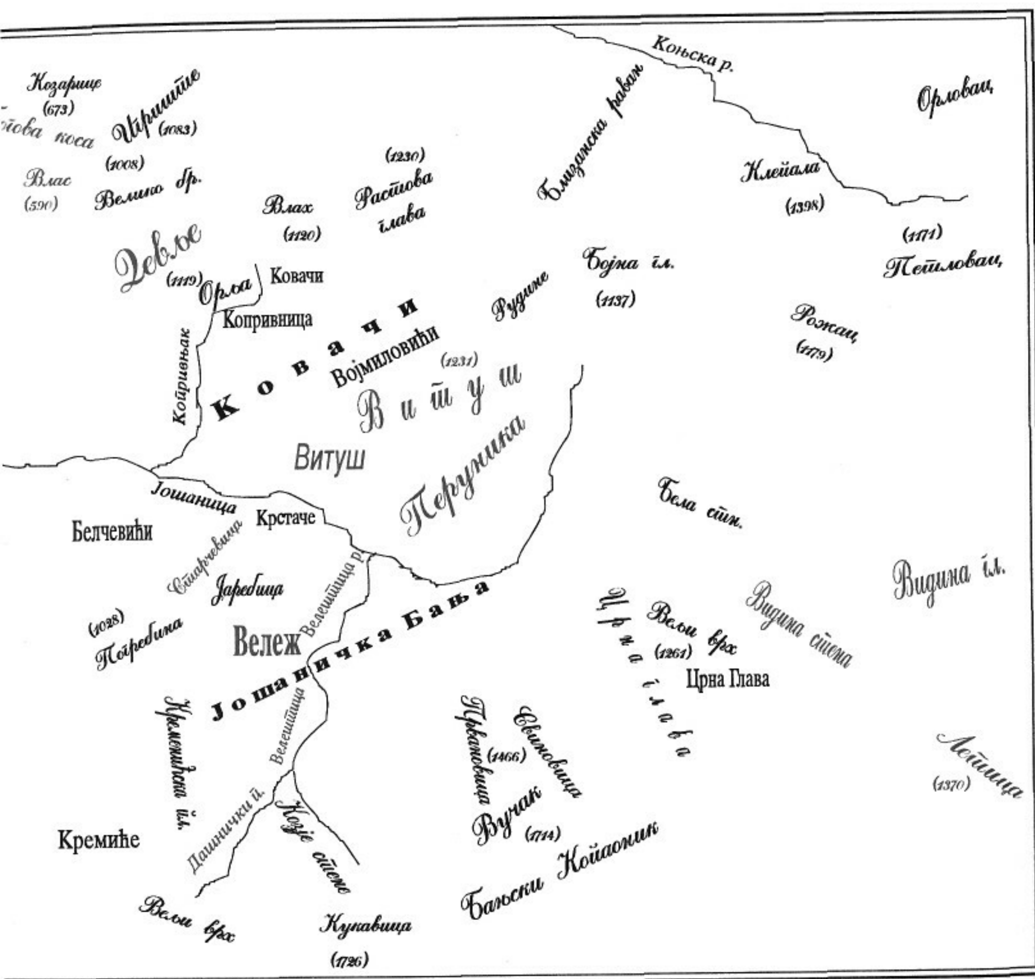

Мапа бр. 31: Сјеница - Нови Пазар

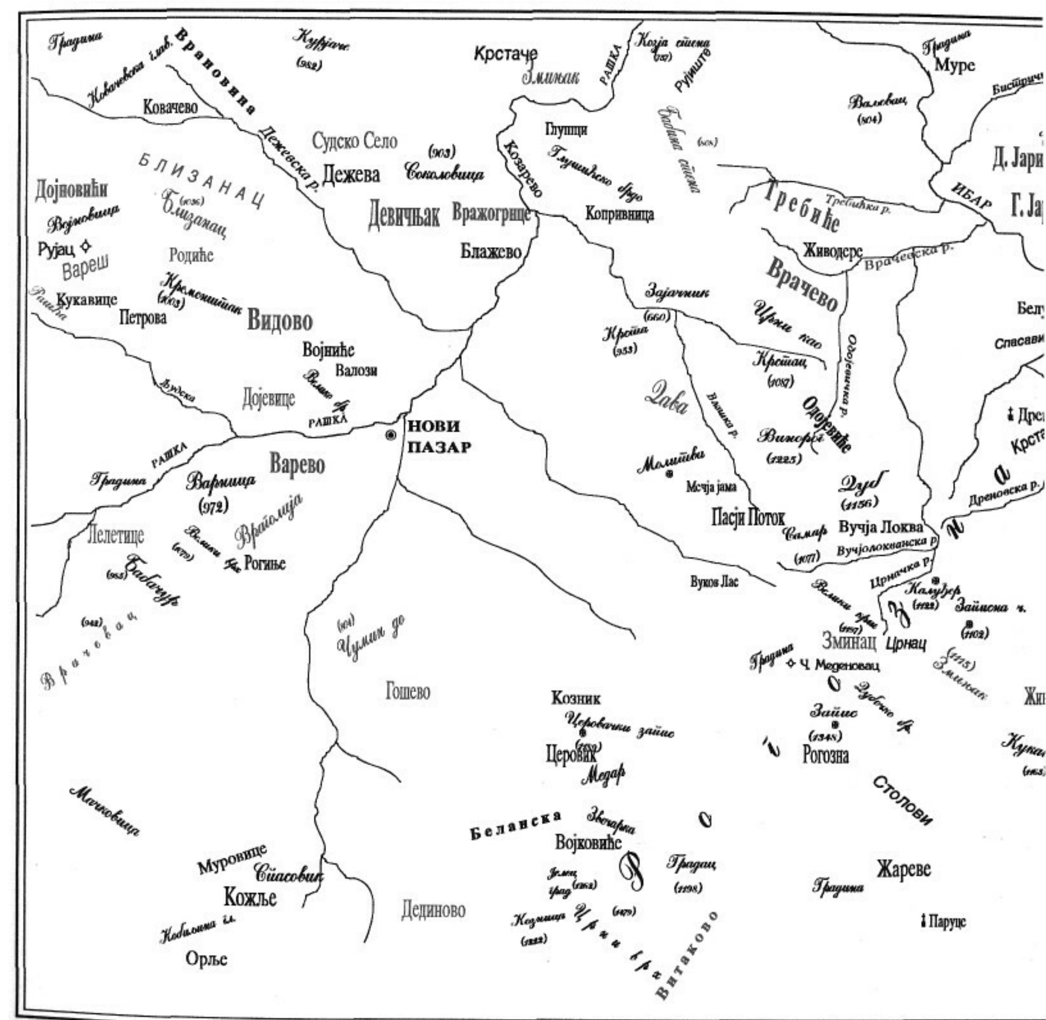

Мапа бр. 32: Сјеница - Нови Пазар

Мапабр.33:Сјеница

Мапабр.34:Цсща

Седлар
Мошница
Кобиље
Смиљевац
Варјачићи
Васовићи
Зајчак
Дишићи
Гледица
Голијска р.
Беле Воде
Перовићи
Перуничићи
Дајићи
Градац
Дидићи
Расинићи
Бабићке ливаде
Власово
Крст
Медовине
Врапци
Богачићи
Богути
Црквина
Козник

Мапабр.35:Прфпол>е

Расно
ПРИЈЕПОЉЕ
Ман. Милешева
Милешевска р.
Црквине
Правишево
Мушковина
Мећане
Мишевићи
Баволска пећ
Козлинац
Велуштица
Орлујак
ЈАДОВНИК
Дивци
Меденац
ЛИМ
Љиљци
Козичко Поље
Грачаница
Диваљци
Крст
Криваја
Божов Поток
Власан
Копривна
Кожељ
Царичина
Подозрен
Тичје Поље
Рогујевац
Гостун
Требиње
Требињско поље
Жари
Хан Требиње
Требињски Станови

Мапабр.36а:Крагујевац

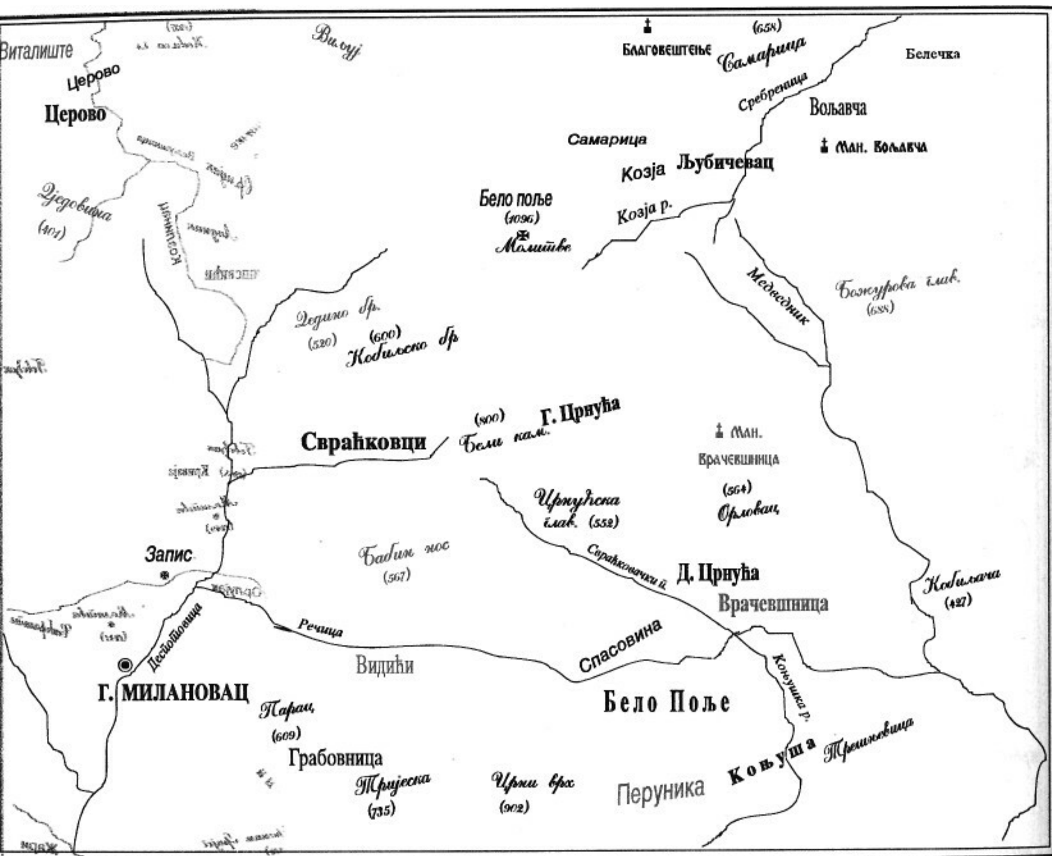

Маш бр. 366: Крагујевац

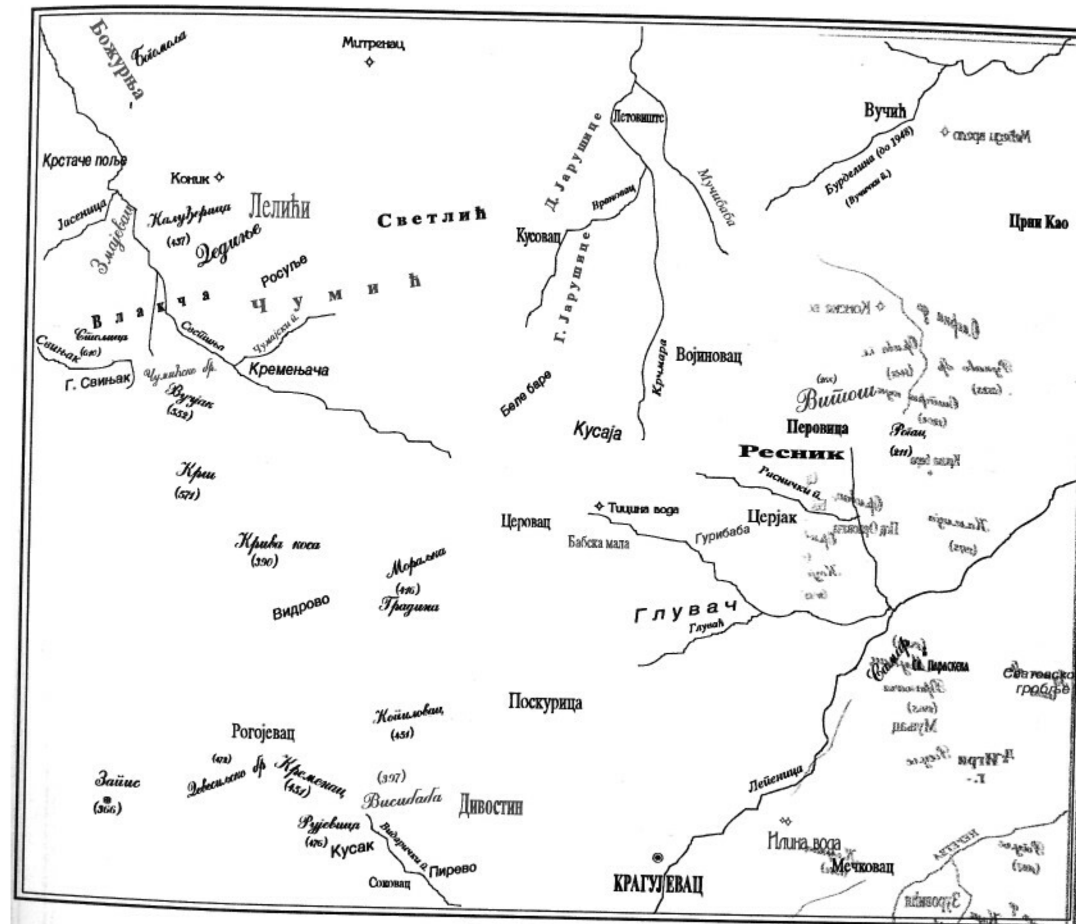

Мапабр.37:Гацко

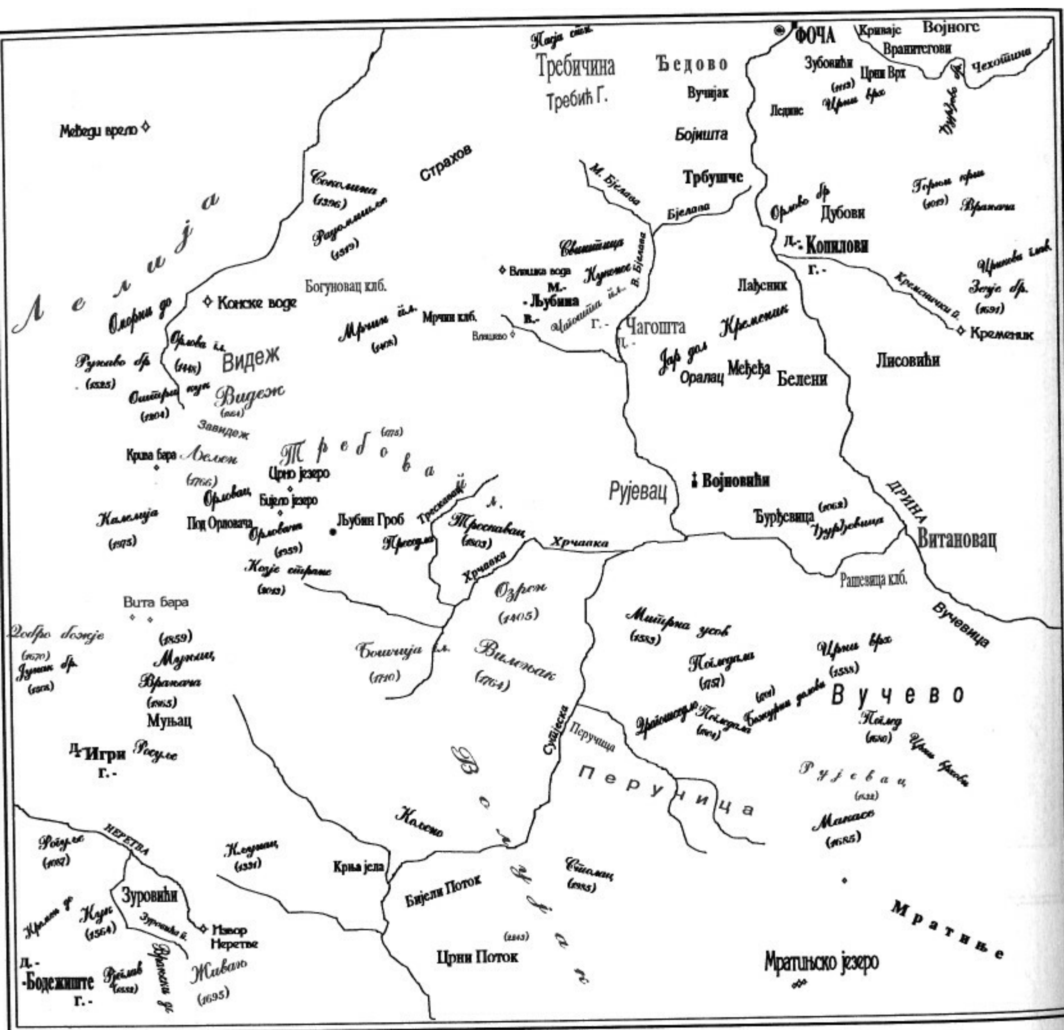

Мапа бр. 38: Пљевља - Пријепоље

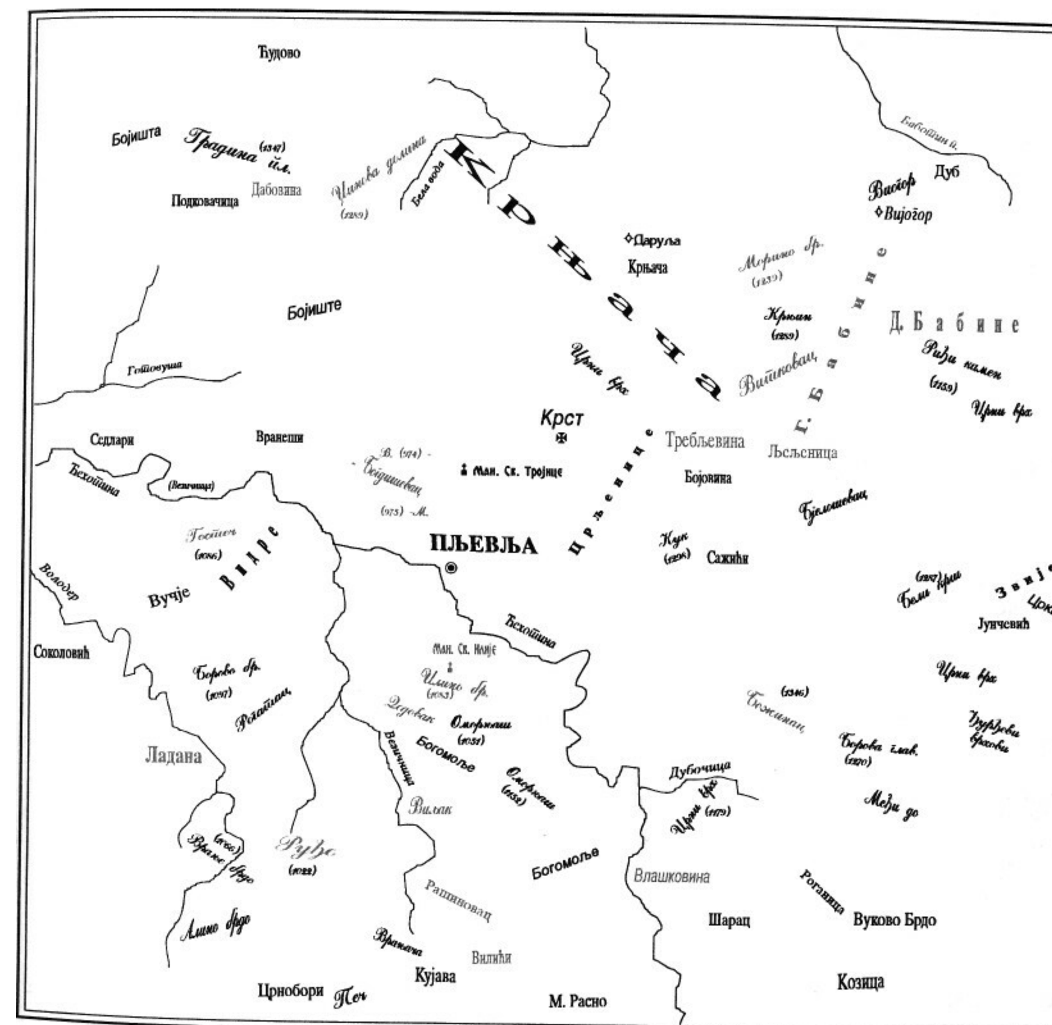

Мапабр.39:Пљевља

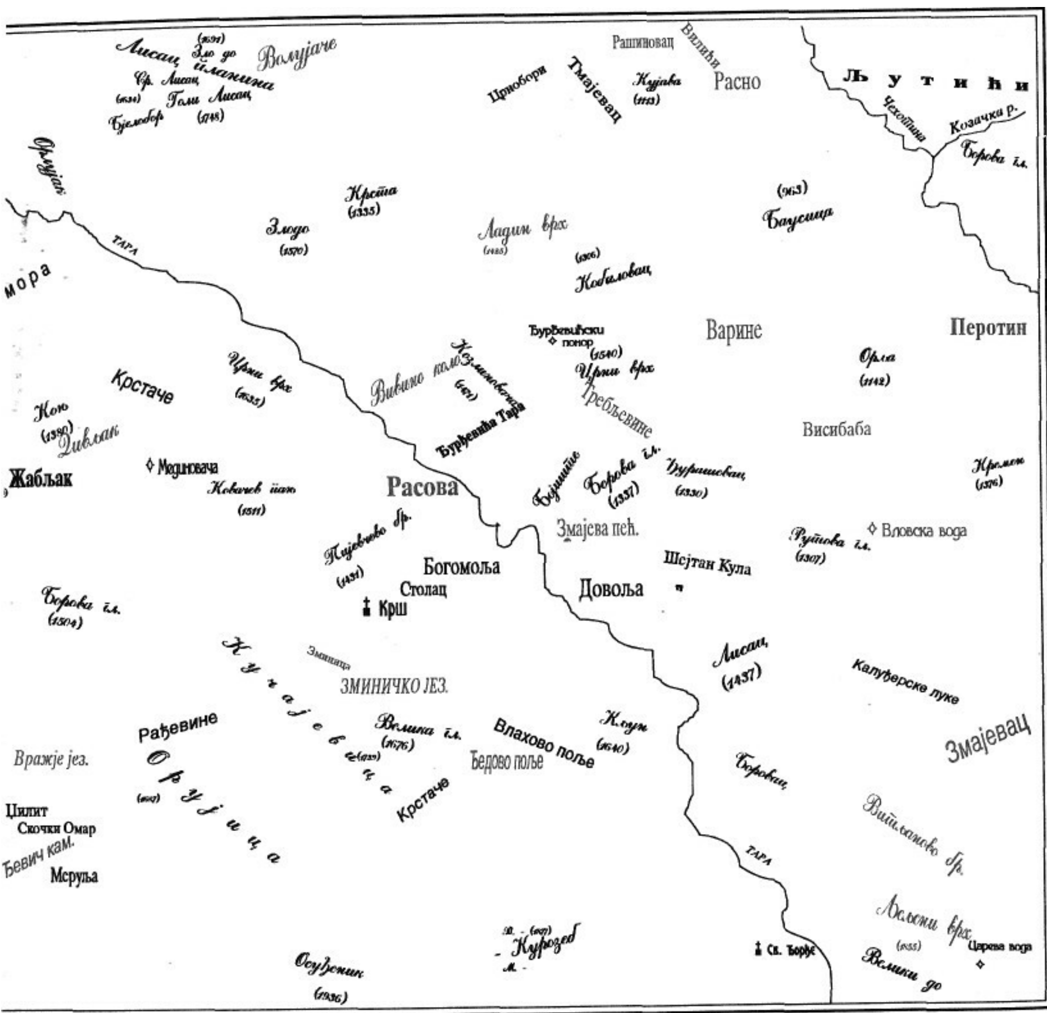

Мапа бр. 40: Иванград - lieh

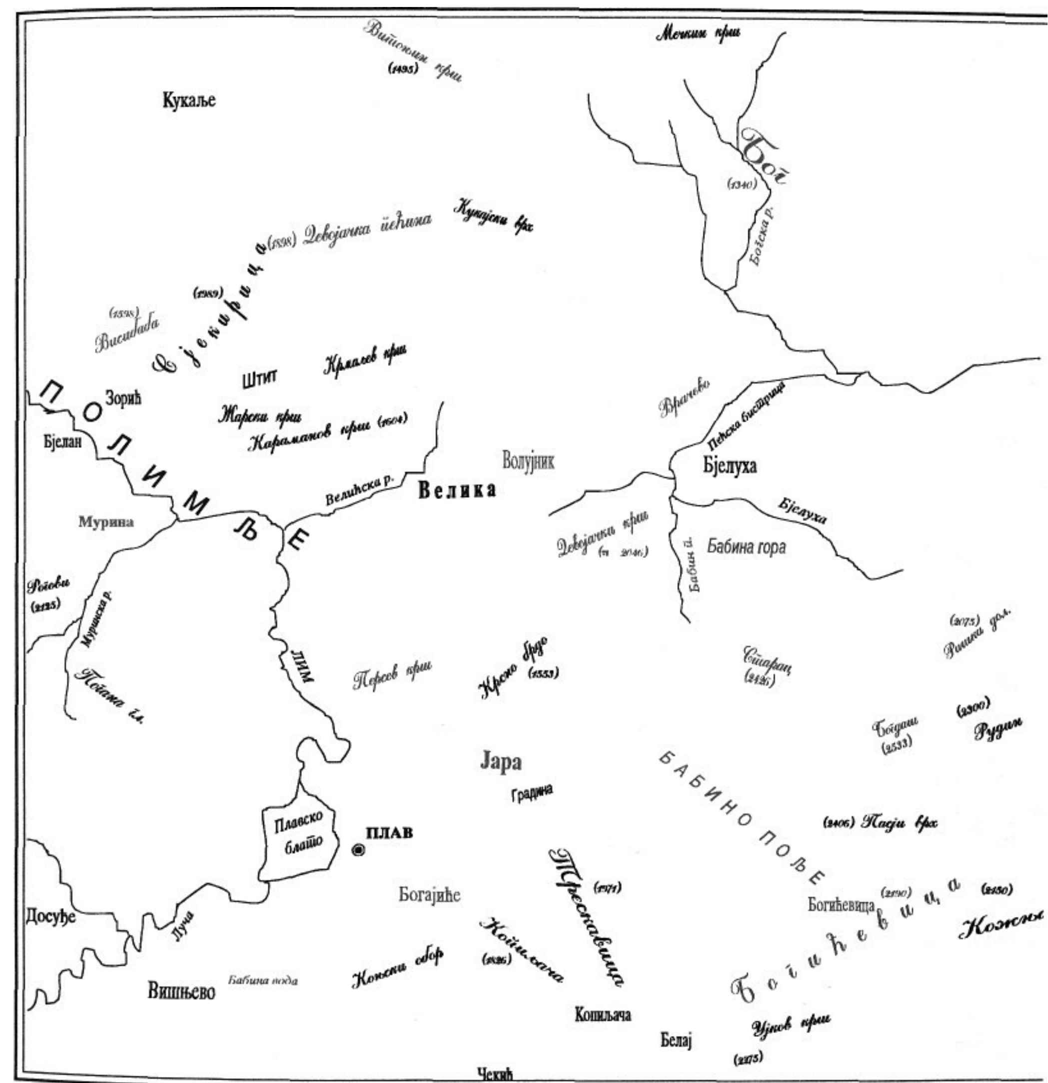

Мапабр.41:Иванград

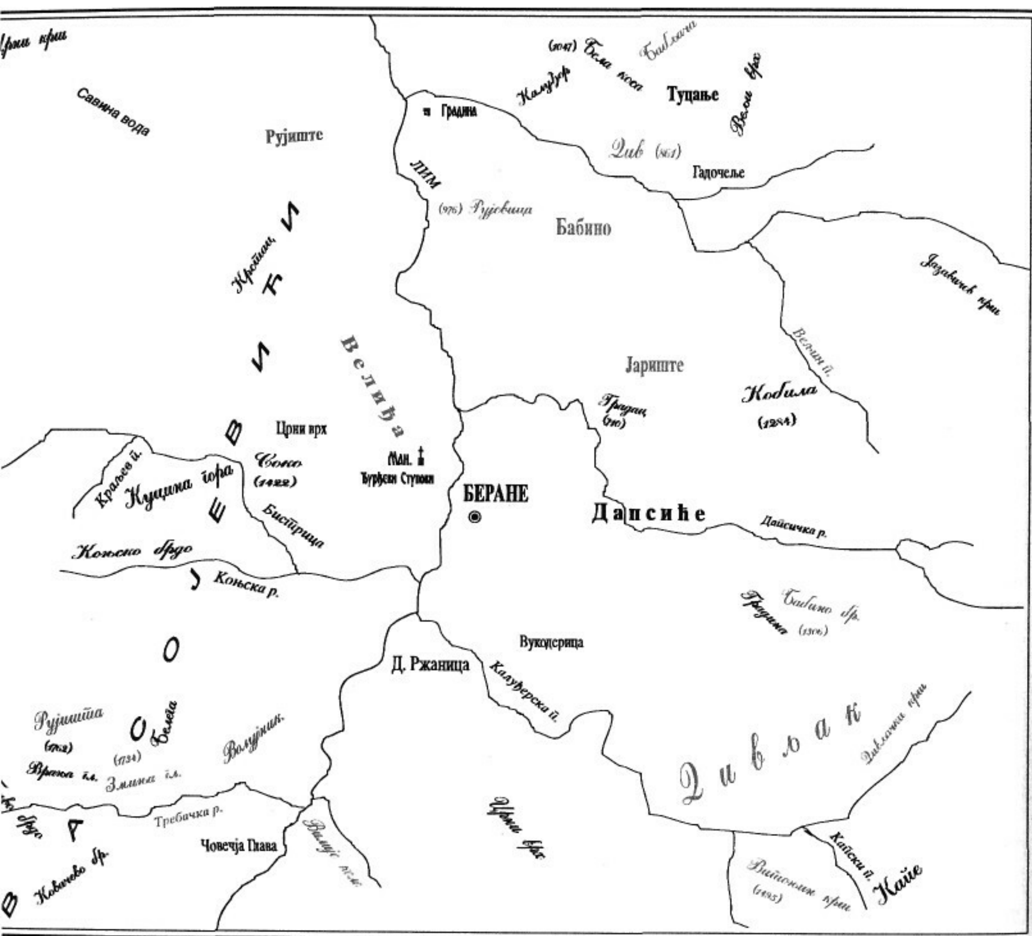

Мапабр.42:Иванград

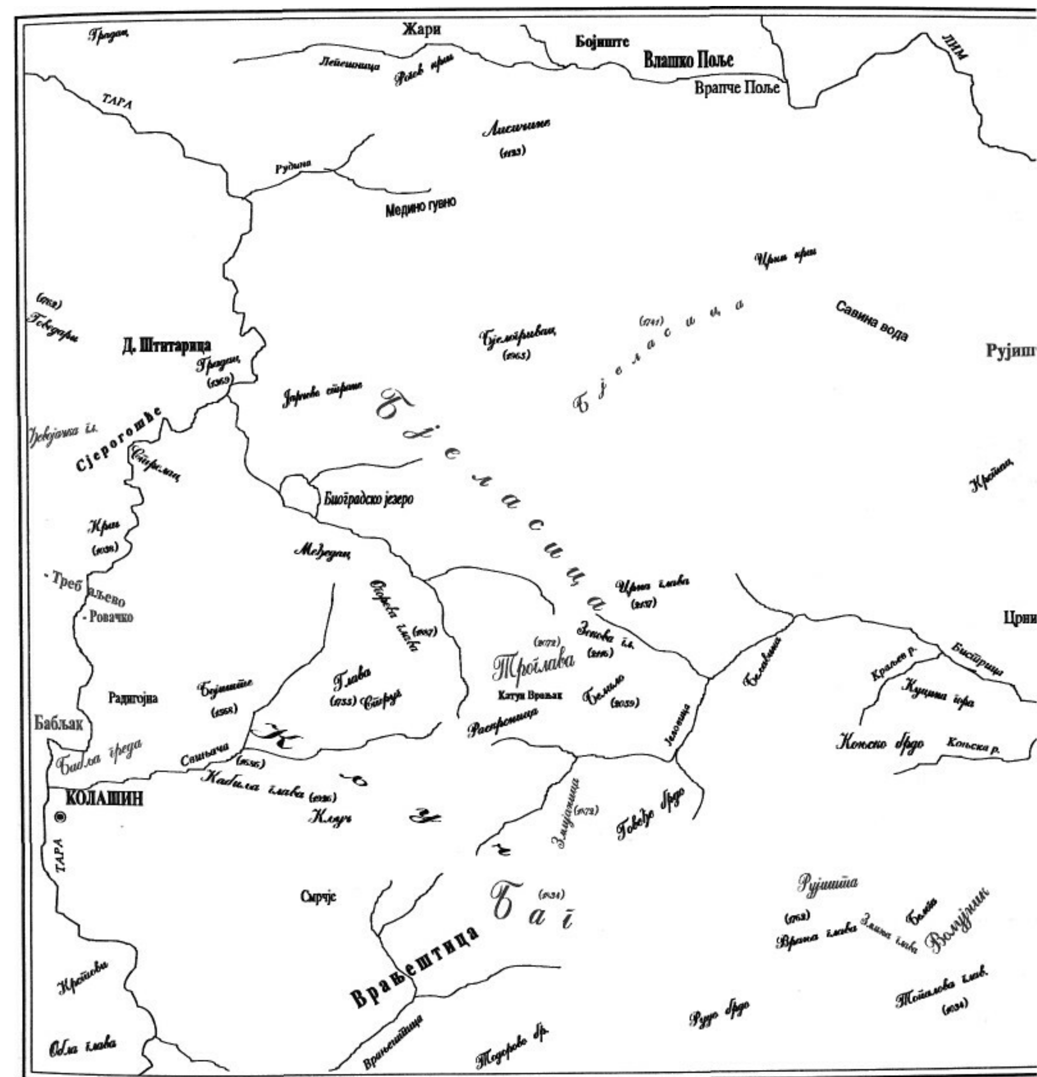

Мапа бр. 43: Даниловград - Иванград

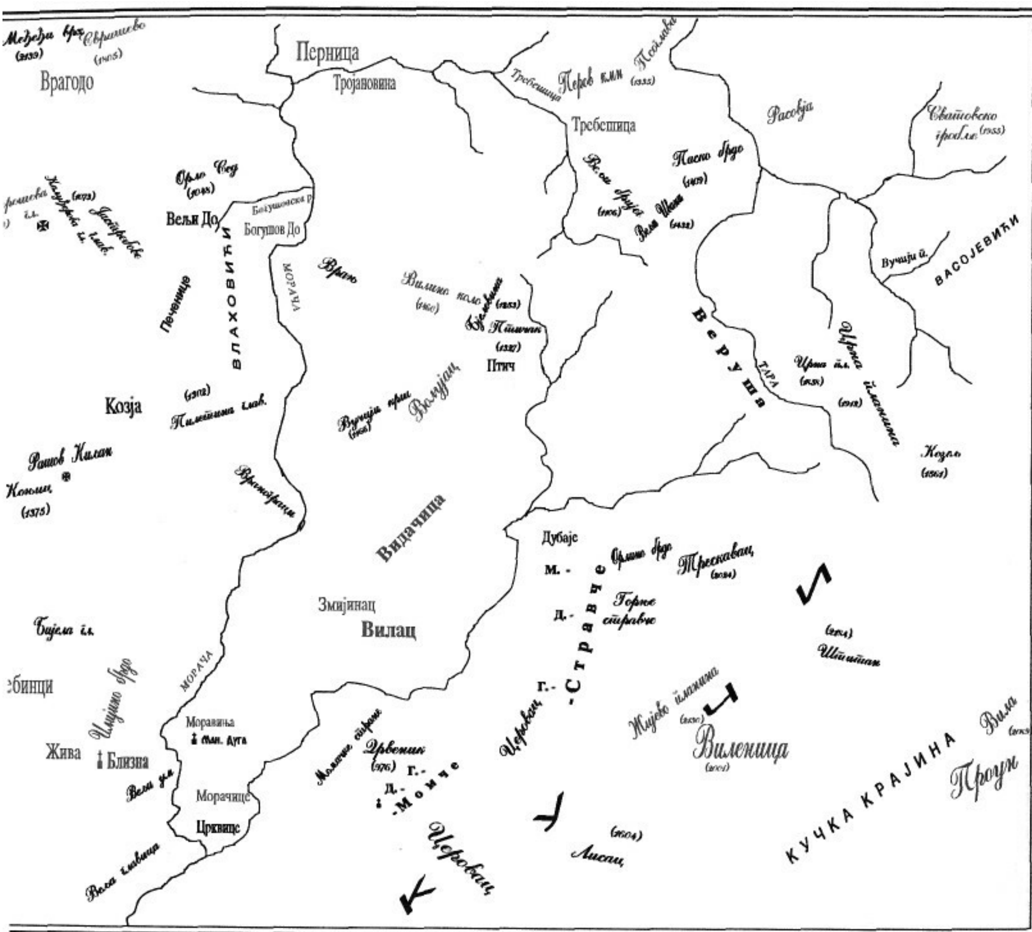

Мапа бр. 44: Даниловград - Иванград

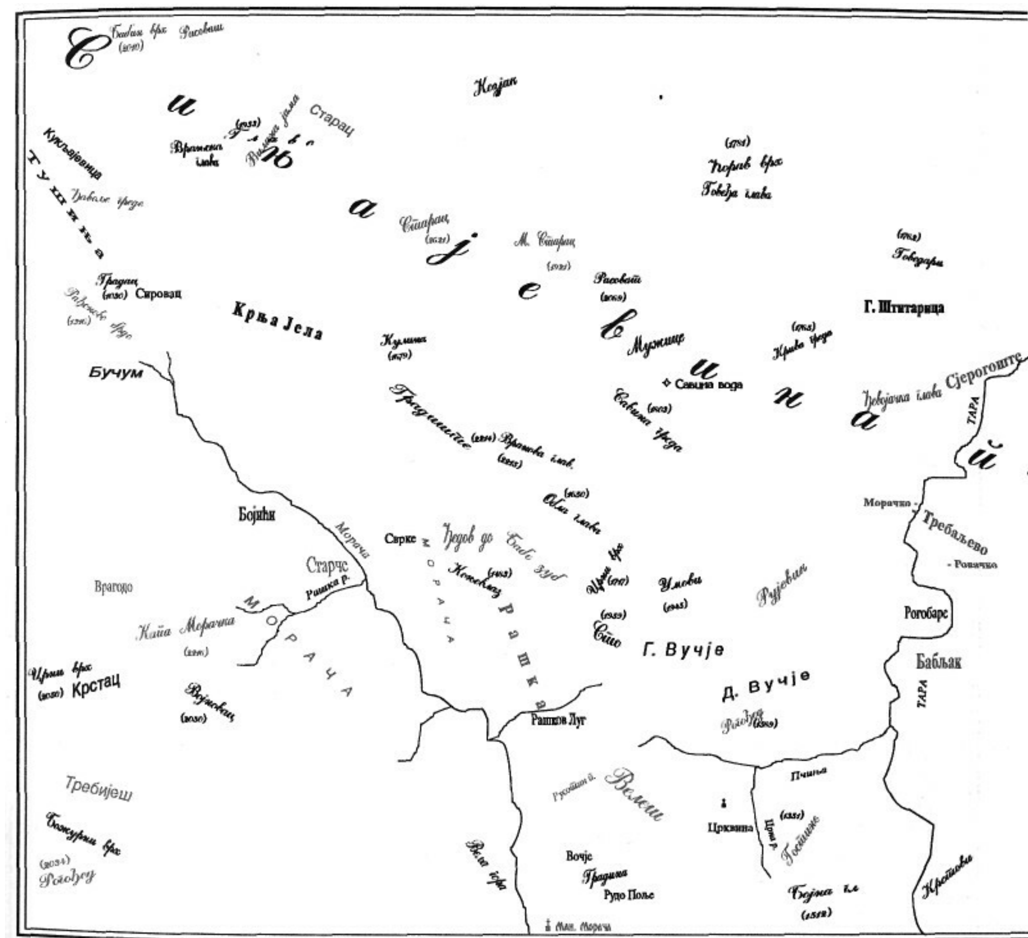

Мапа бр. 45: Никшић - Даниловград

Мапа бр. 45а: Никпшћ - Даниловград

Мапа бр. 46: Њ

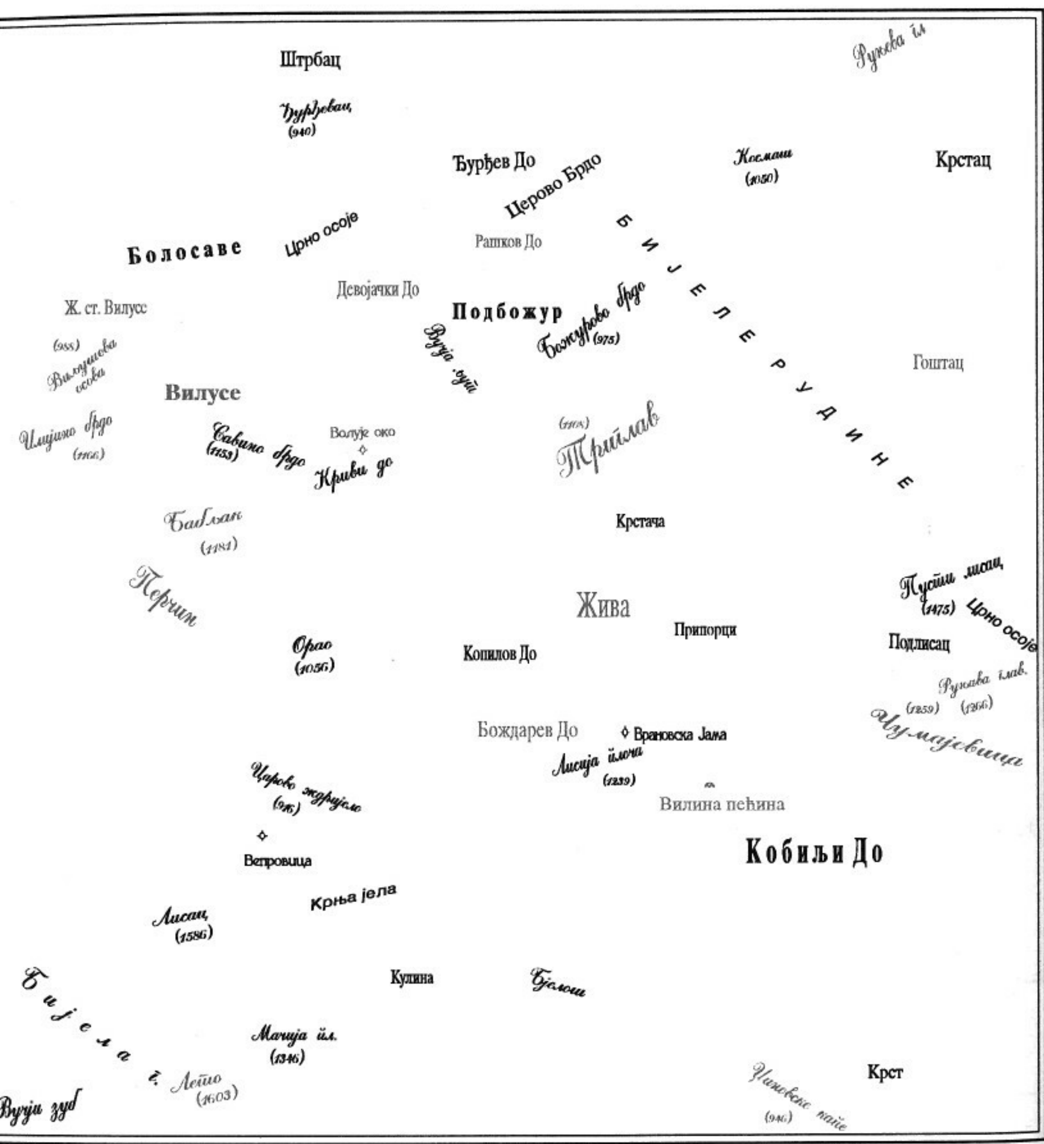

Мапа бр. 47: Цетиње - Подгорица

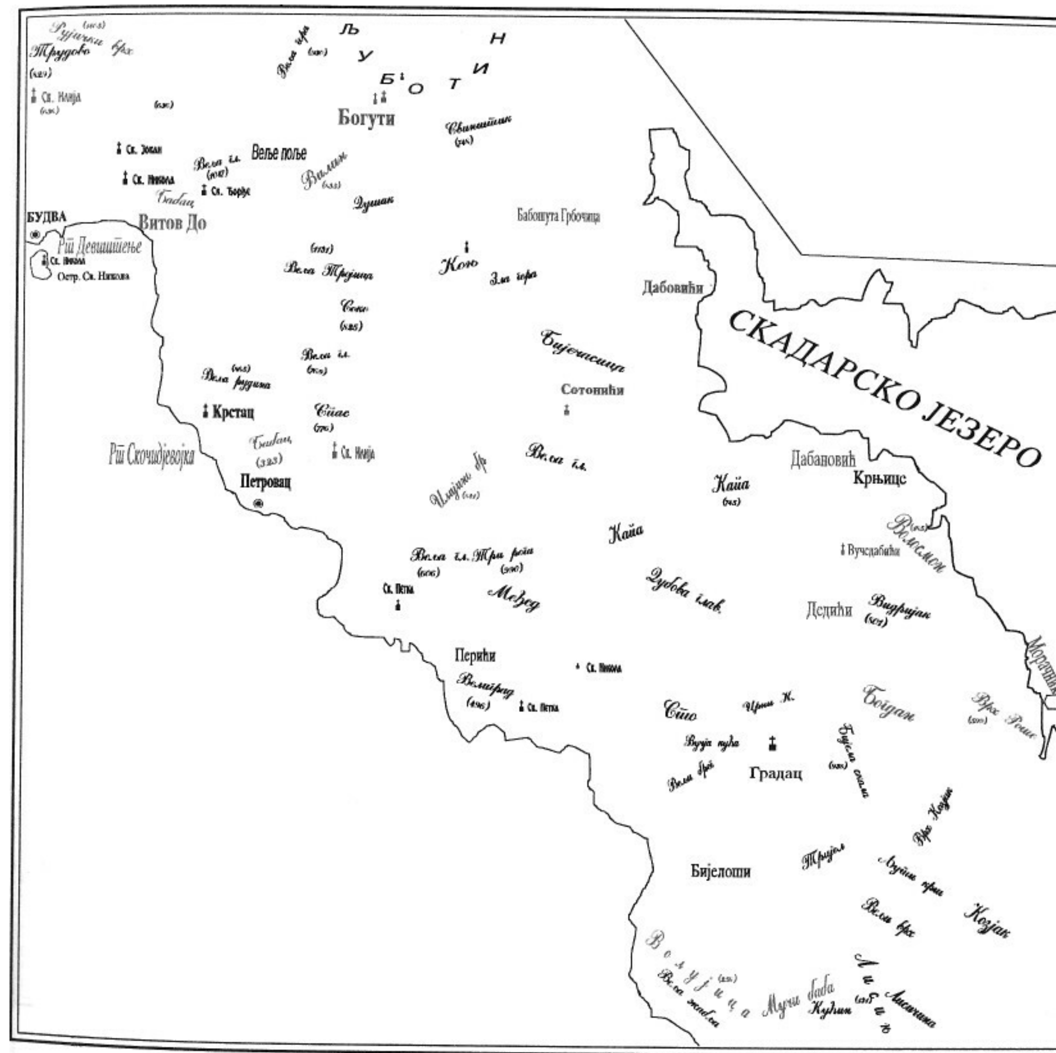

Мапа бр. 48: Никшић - Цетиње

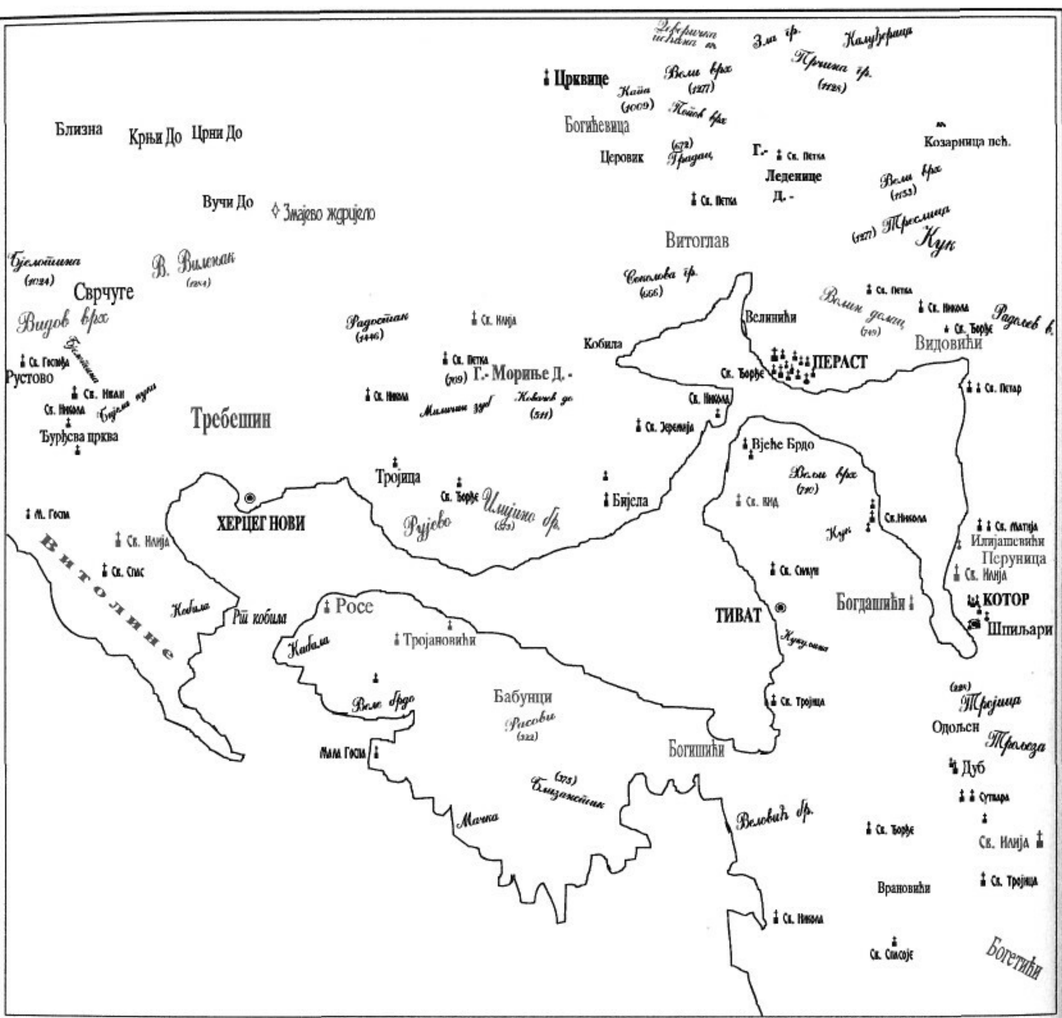

Мапа бр. 49: Требиње - Никшић

Требишњица

Церови до

Скочгрм

Треснавац (952)

Ђуров

Вуча гл. (882)

Коњско

Кокошји кук

Церовац

Ђурђева црква

Криви До

Богојевић Село

Вукодо

Коприва До

Коњушница

М. Виленак

Завилењак

Козјек

Козје Долине

Цера

Курјастице

Кожен До (949)

Козмач

Бијела

Близна

Крњи До

Црни До

Врана јама

Крилов мрамор

Вучи зуб (805)

Змајево ждријело

Црњеговина

Бјелотина (1074)

В. Виленак (1284)

Дубови До

Св. Андрија

Мапа бр. 50: Бијељина - Шабац

Црквине
Нoћај
Требљевине
Орлове греде
Церове греде
Глушци
Бабин
Глушци
Парашница
ШИРИНЕ
Врановача
Игњатовица
Причиновић
Вукодраж
Богатић
Белотић
Табановци
Дубље
Штитар
Слепчевић
Зминьак
Јерез р.
Кумиште
ШАБАЦ
САВА
Мишар
Петловача
Стари Богосавац
Растији
Вучије поље
Богосавац
Петловача
Витлови
Горња Врањска
М. Врањска
Жабар
Врањска
Церовац
Бело поље
Варна
Бела Река
Цер
Орловац
Копљевић
Бојић
Лојанице
Десић
Волујац
Коњуша
Жарковац
Дивић
Тројанов извор
Тројан
Тројанов Град
Метлић
Белотић
Трбосиље
Дивића м.
Церска р.
Кривaја
Царић
Спасовине
Церик
Ман. Крипаја
Илино брдо
Столице
Вукочине
Козарица

Мапа бр. 51: Зворник - Ваљево

Церница
Велики Влашић
Тамнава
В. Градац
М. Градац
Кулићи
ЈАДАР
Висибаба
Криваjци
Орловац
Црниљево
Главица
Церићи
В. Градина
Божића бр.
Врановац
Д. Црниљево
Рудина
Стара судница
Дворска
Г. Црниљево
Перишићи
Беглевине
Бабовац
Белутак
Васиљићи
Перишићка Мала
Цеповачко бр.
Свињаревац
Рађевско поље
Рађев кам.
Петрићи
Бела Црква
Белотић
Имијино бр.
Беловодић
КРУПАЊ
Ликодра
Богоштица
Требешан
Вучар п.
Криво Брдо
Равна гора
Кулина
Соколска
Крст
Вучак п.
Пецка
Градац
Рујевац
Орлић
Петрц
Богданић
Дебели цер
Змајевац
Велеш
Петров вис
Рожањ
Пецка
Царина
Коњић
Погоревац
Бабањ
Станина р.
Велеш
Врановача
Сокол
Крст
Јарац
Кучевци

Мапабр.52:Зворнж

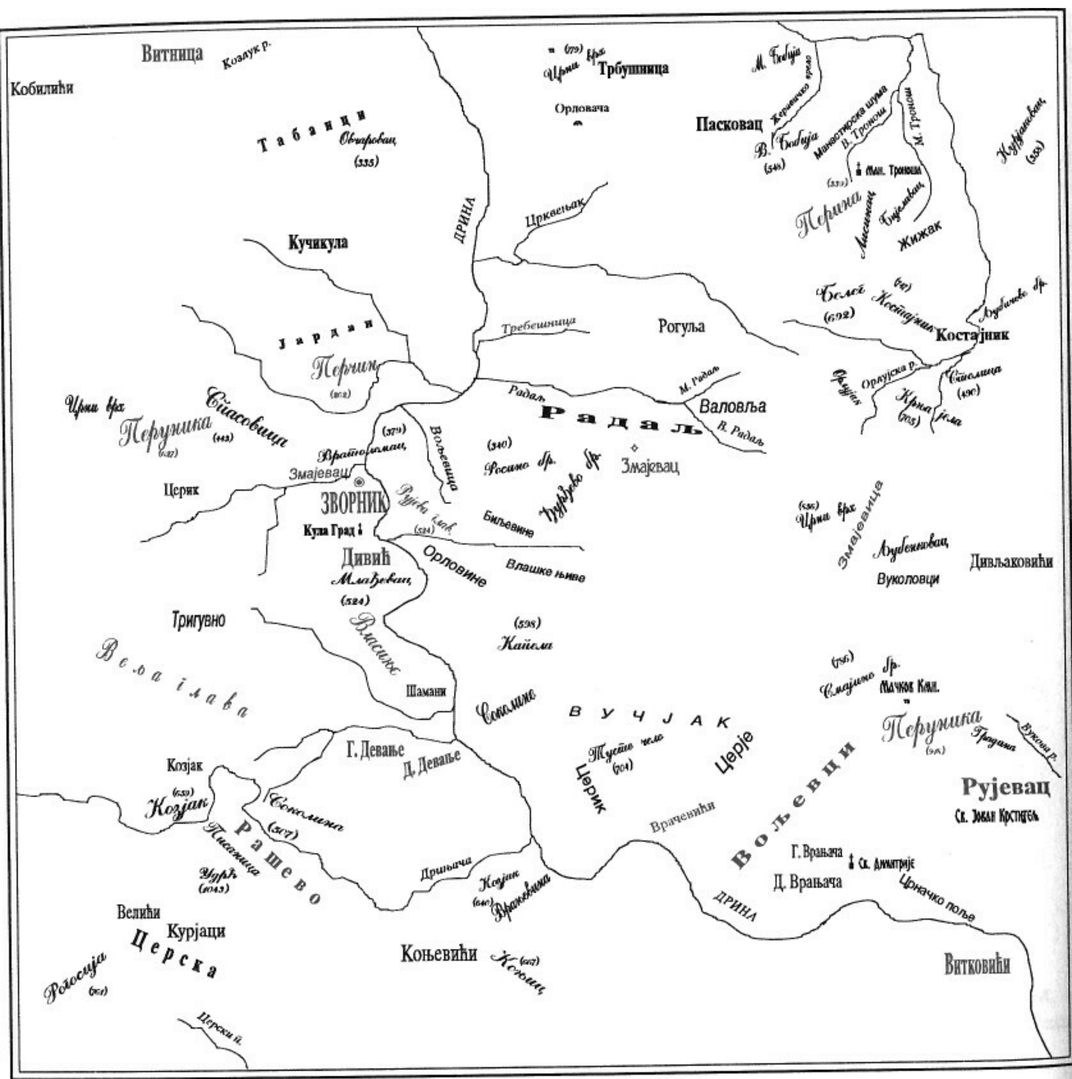

Мапа бр. 53аб: Ваљево

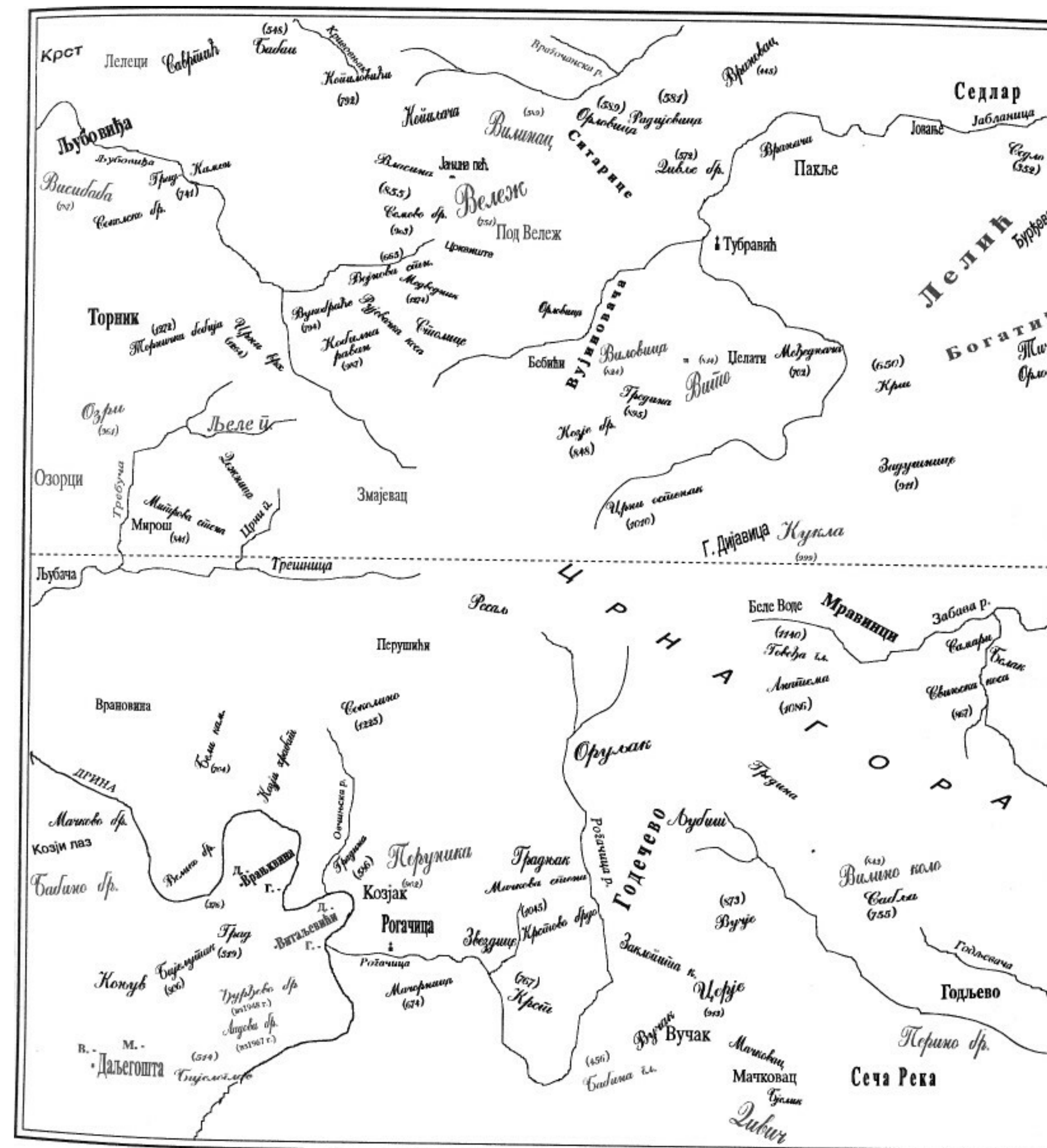

Мапа бр. 53в: Ваљево - Лазаревац

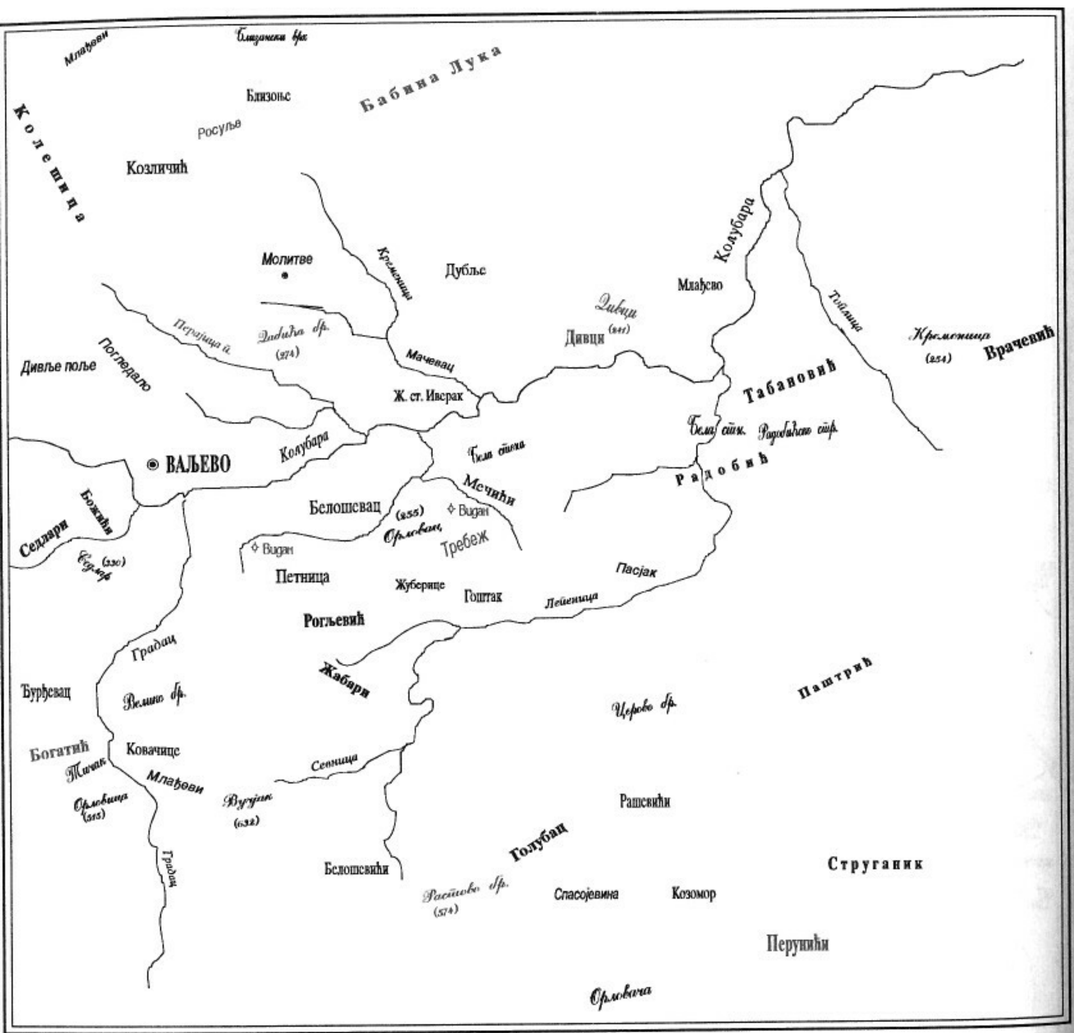

Мапа бр. 54: Кладањ - Зворник

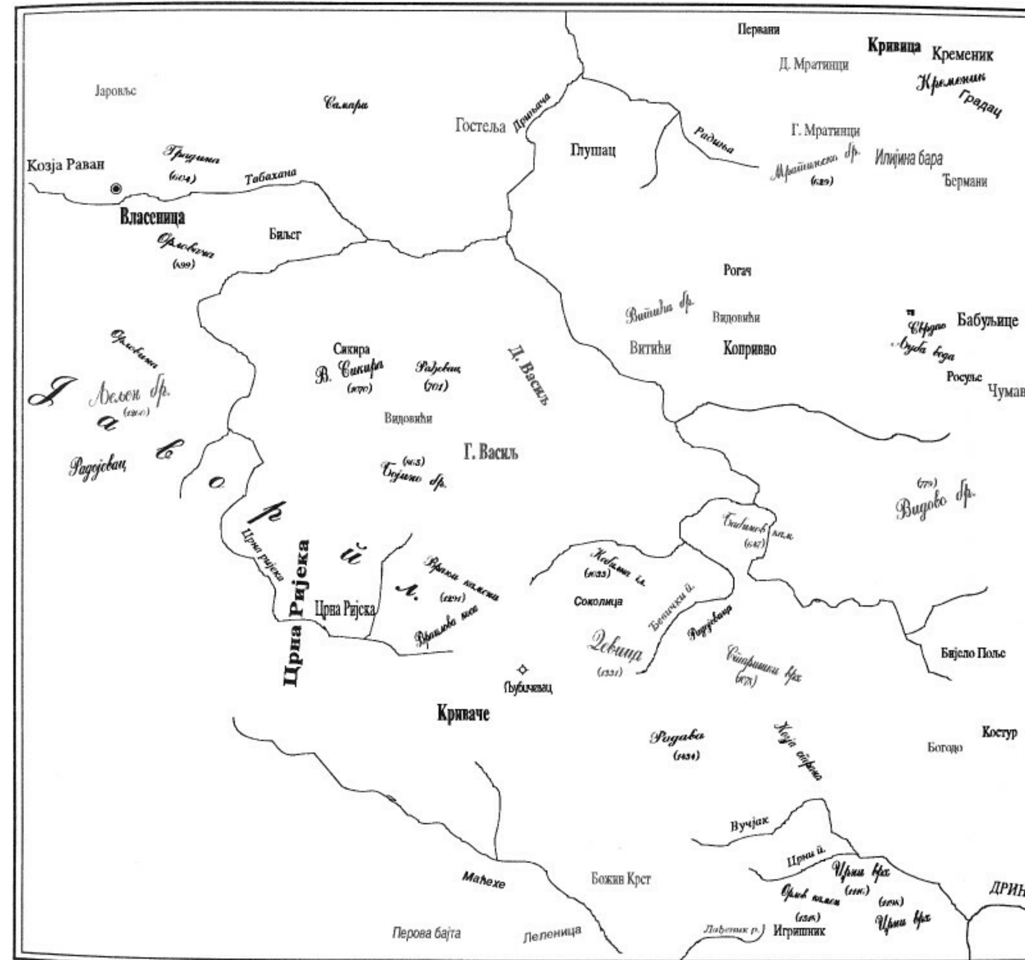

Мапа бр. 55: Вишеград

Црни врх
Ђурђево бр.
(1408)
Ковска Река
Бијели борови
Ковачи
(1185)
Бјелуша
Бабин рид
(1042)
Кремен
(1198)
Бијела вада
Крст
Врањак
Змајевски п.
Рујава главица
(1438)
Бојиште
Пасја стена
Збориште
Гостиља бр.
Пасак врх
(1253)
Кобила
(973)
Црнчићи
Божурице
(989)
Бели рзав
Церова Гл.
Тетребица
Ждребетина
(1015)
Међедова леска
Велетово
Велетовски п.
Близанци
Коњско Поље
Столац
РЗАВ
Бијела
(972)
Орлина
Градина
Лисичје бр.
Богилице
Дедојчица

Мапа бр. 56: Вишеград

Бабића бунар
Козаре
МЕЂЕБАК
Међеђак
Крњци
(1500)
Г. Баба
Зловрх
Зловрх пл.
Деветашки пл.
Деветачки бунар
Вишевине
(1315)
Висибаба
Звијезда
Дрина
Видова бр.
Заглоштица
Смиљевац
(1444)
Бабљак
Г. Годомиље
Д. Годомиље
Илија
Црквине
Црни врх
Видова гора
Видошић
Козлова
Г. Штитарево
Штитарево
Д. Штитарево
Рујиште
Град
Гујсвај
Баба
Бабина гора
Живаљевићи
Маљено
Врањак
Орлово гнијездо
Перац
Рујно бр.
Пискавице
Јунач
М. Медник
Медник
В. Медник
Градац
Дуб
Кулс
Крст
В. Рујник
М. Рујник
Перчин
Орлова стијена
Црни бор
Тресница
Гујина пл.
Влахово бр.
Влаховићи
Јанач
В. Столац
Рогошт
Власке воде
Козји рид
Ђедова вода
Бабин рид
М. Гостиљ
В. Гос
Живаљевина
Орље бр.
Коприввик
Вран
(1290)
Дедојевићи
Црни Врх
Копито
Козловац
Вражевица
Рогатица
Видова гора
Бујово бр.
Велањ Луг
Вуковрат
Бабин
Копљевићи
Власеница
ВИШЕГРАД
Петриша
Козја вода
Бојиште
(1435)
Богдашићи
Богдашки бунар
Столац
Кукавице
Раштица
Г. Дуб
Дуб
Д. Дуб
Старчићи
Росуље
Врањица
Козар
Бедова врба

Мапа бр. 57: Горажде - Вишеград

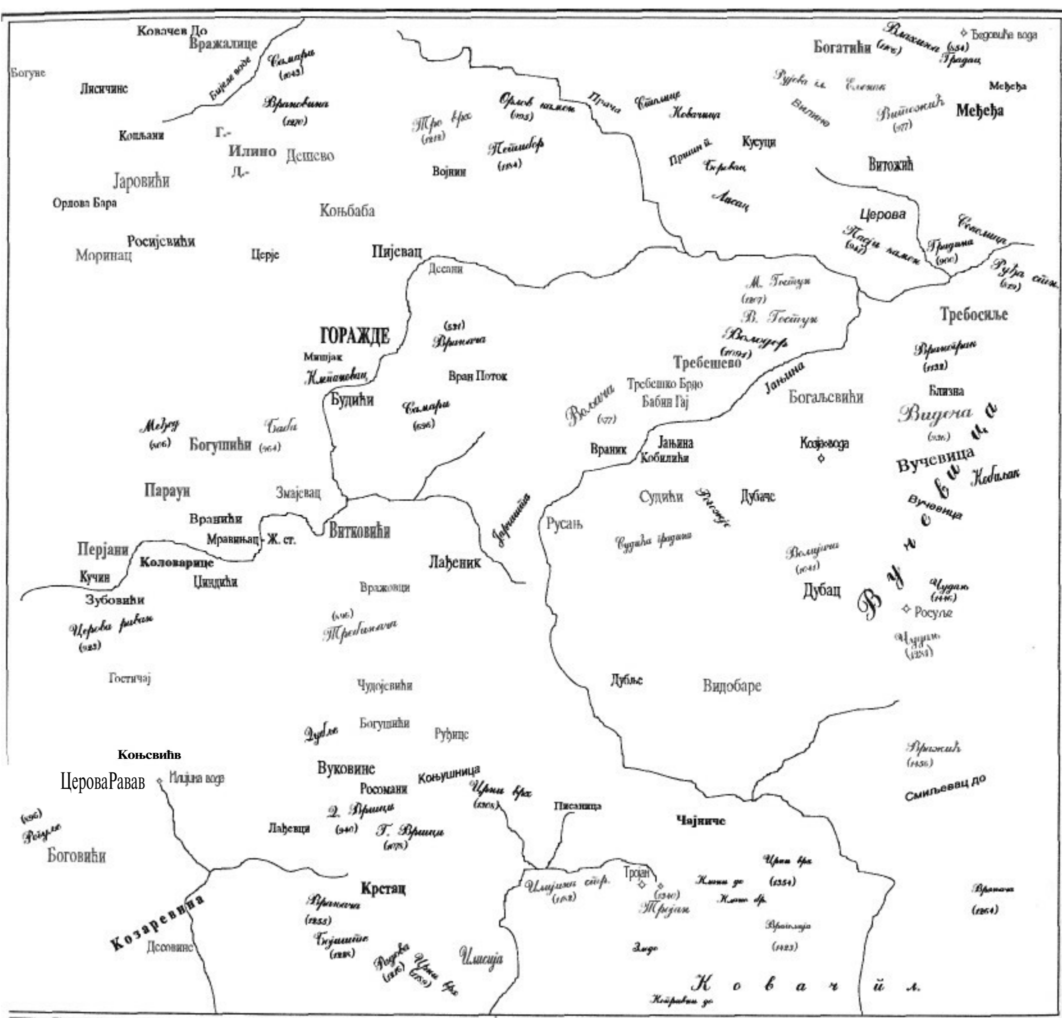

Мапабр.58:Добој

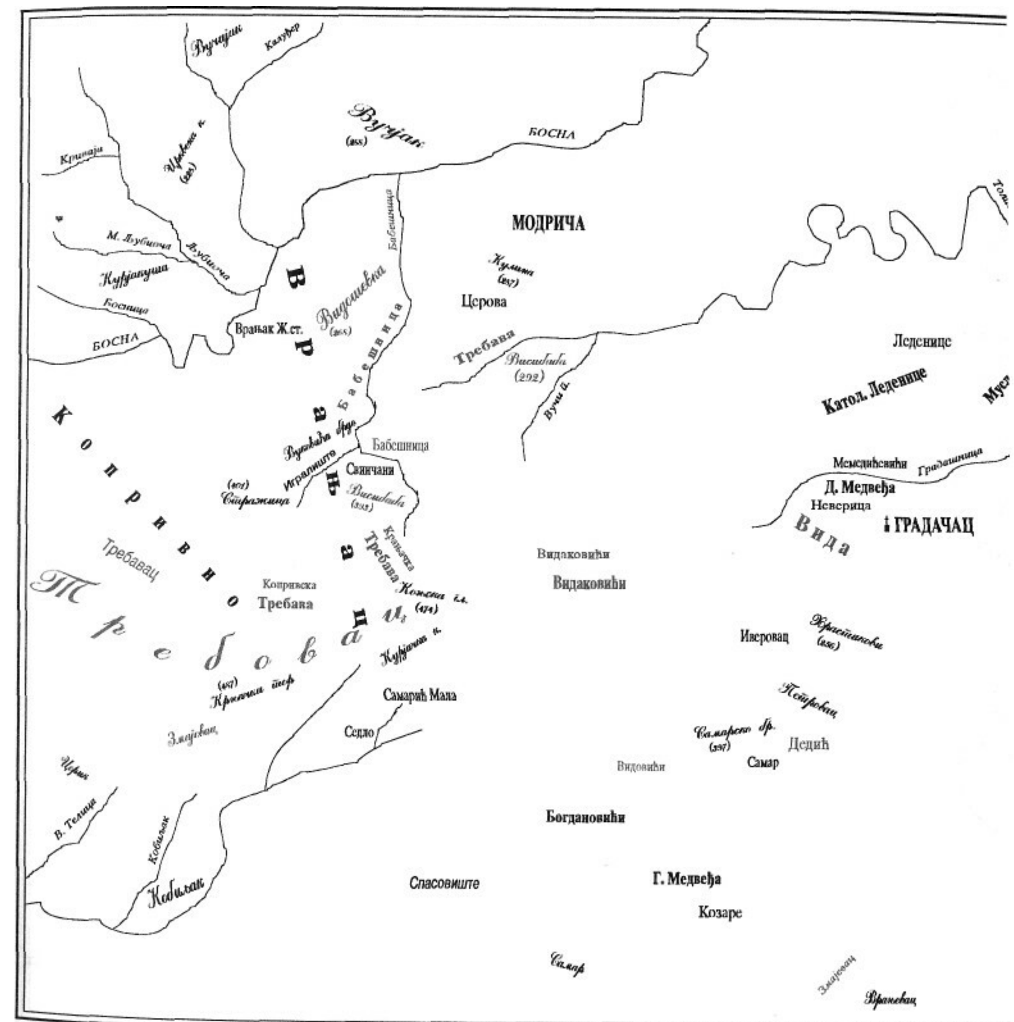

Мапабр.59:Дервента-Добој

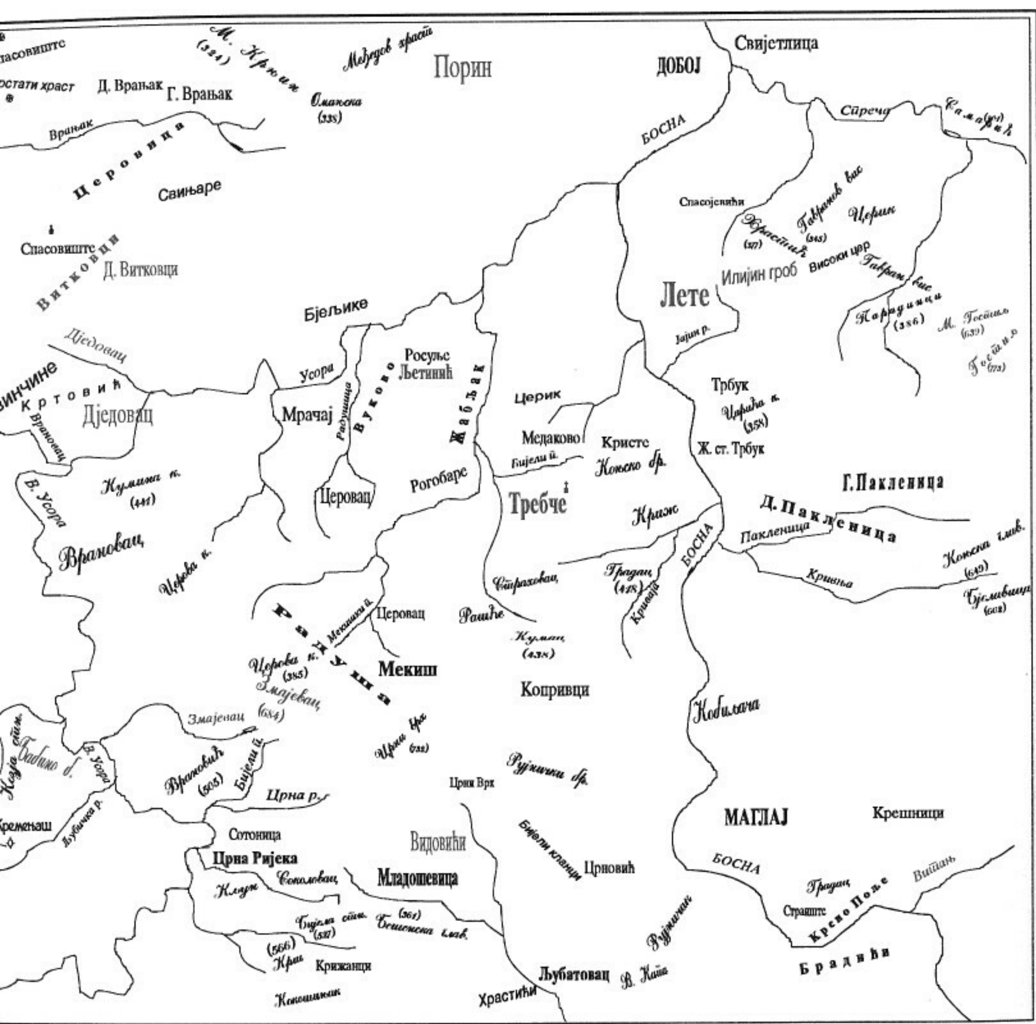

Мапа бр. 60: Добој

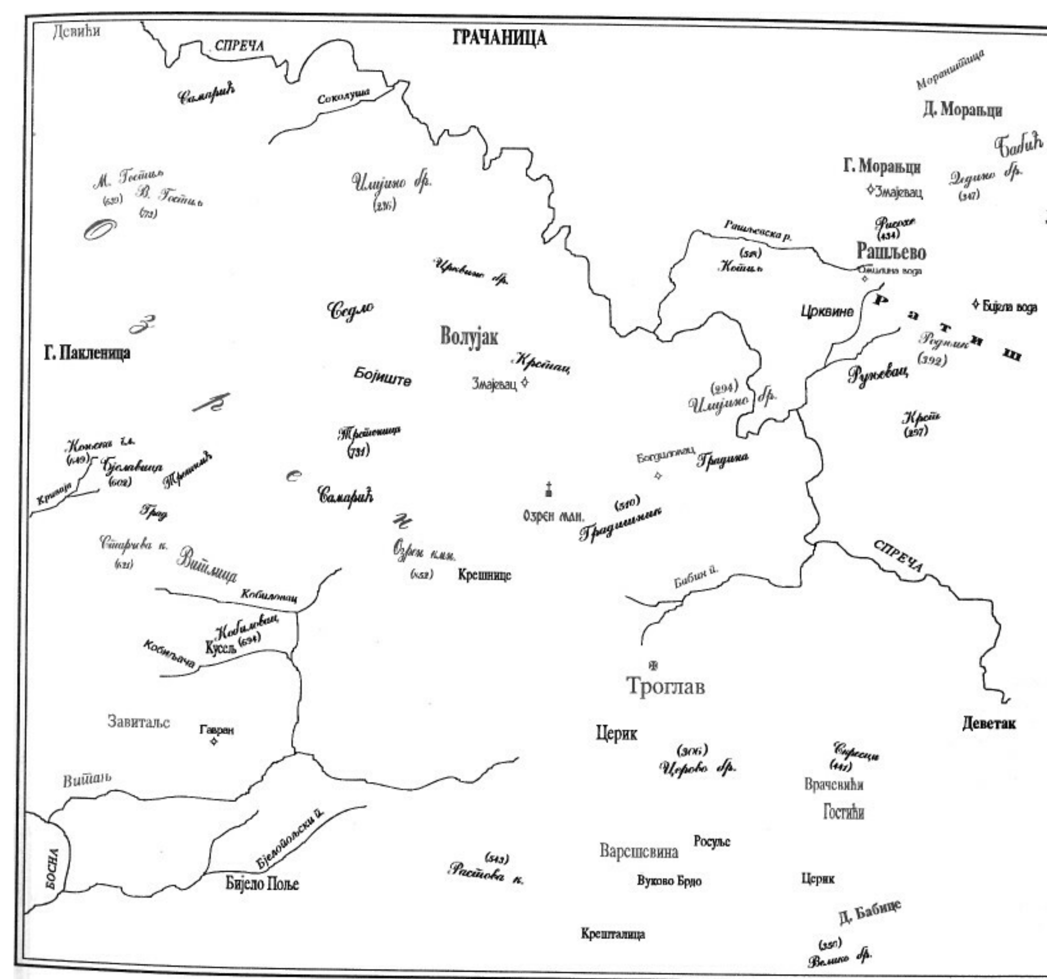

Мапабр.61:Вареш

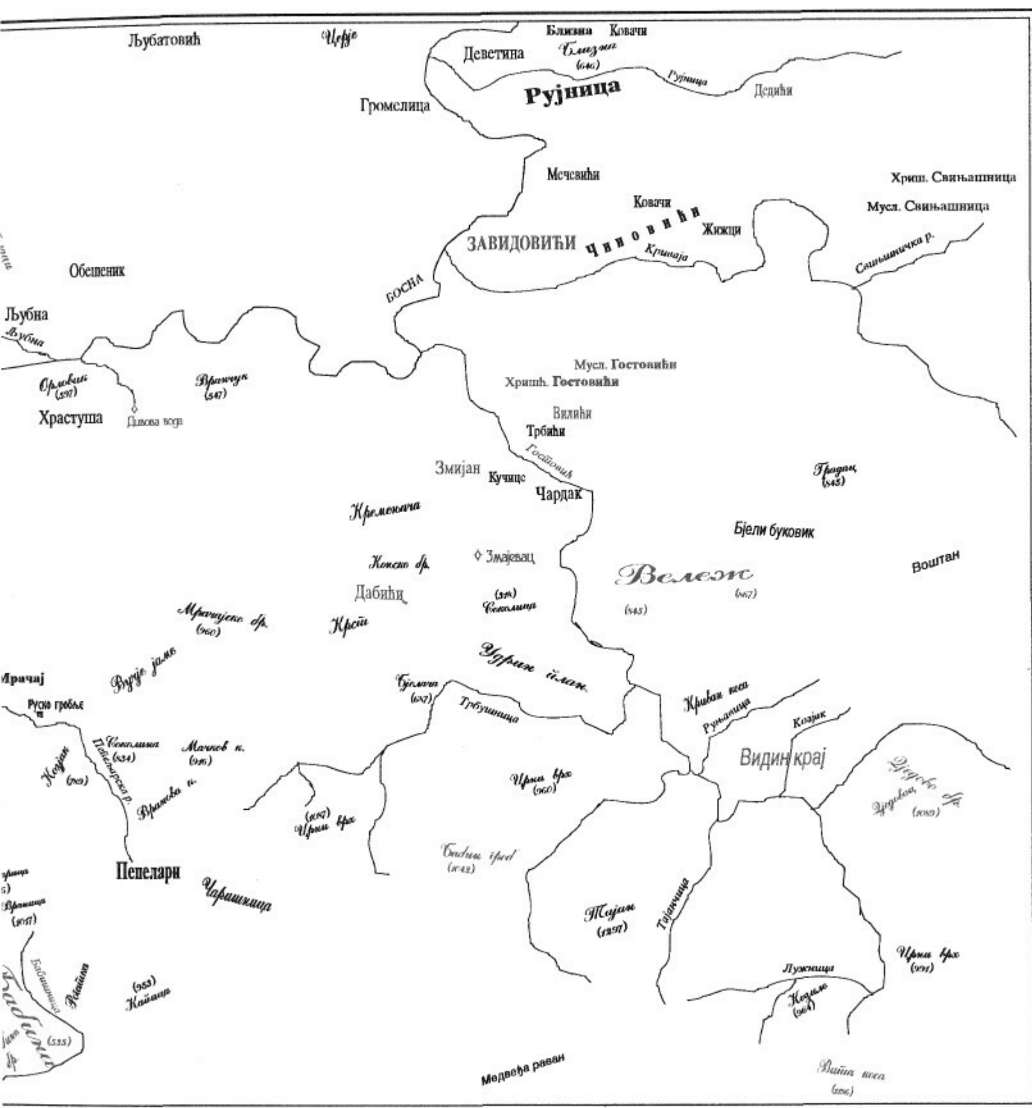

Мапа бр. 62: Вареш

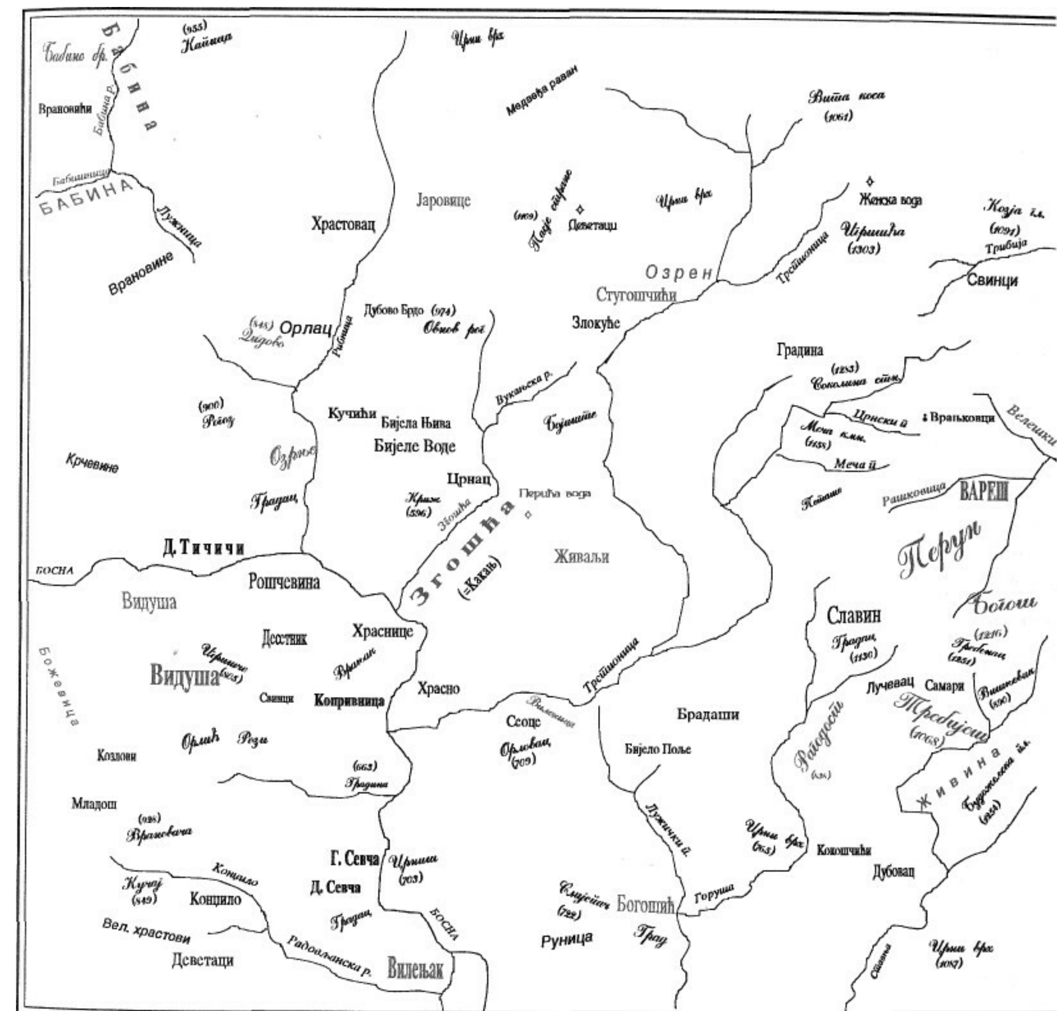

Мапабр.63:Кладањ

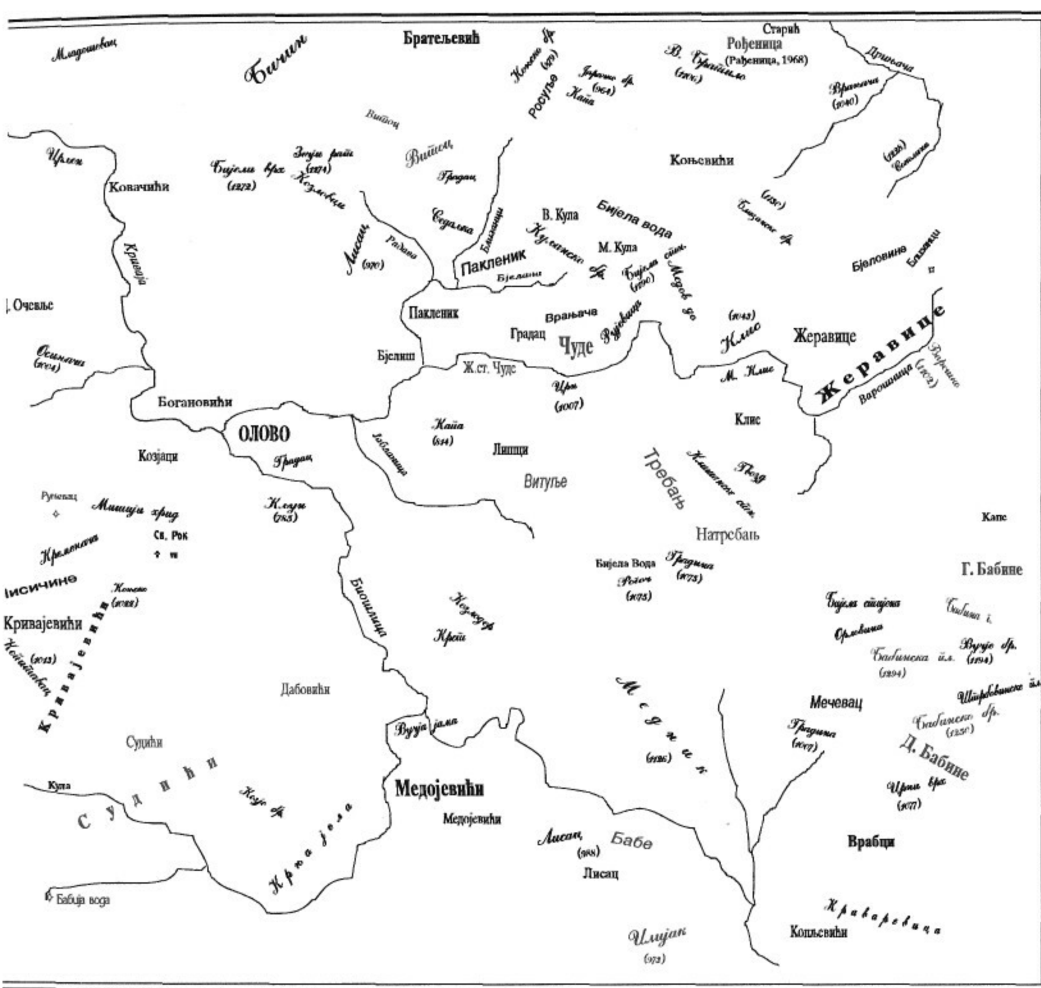

Мапа бр. 64: Кладањ - Горажде

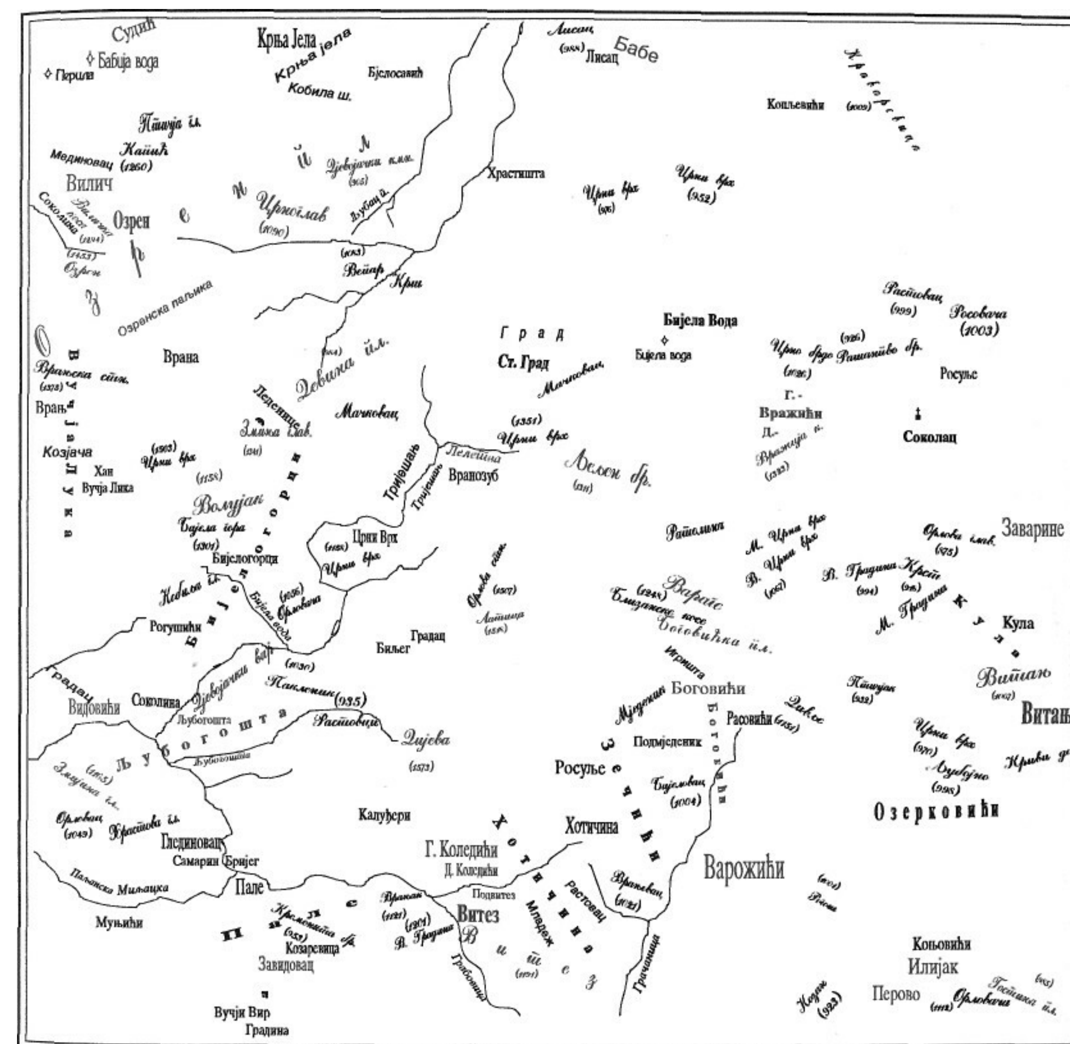

Мапа бр. 65: Сарајево

Мапа бр. 66: Сараево - Горажде

Мапа бр. 67: Коиц - Сарајево

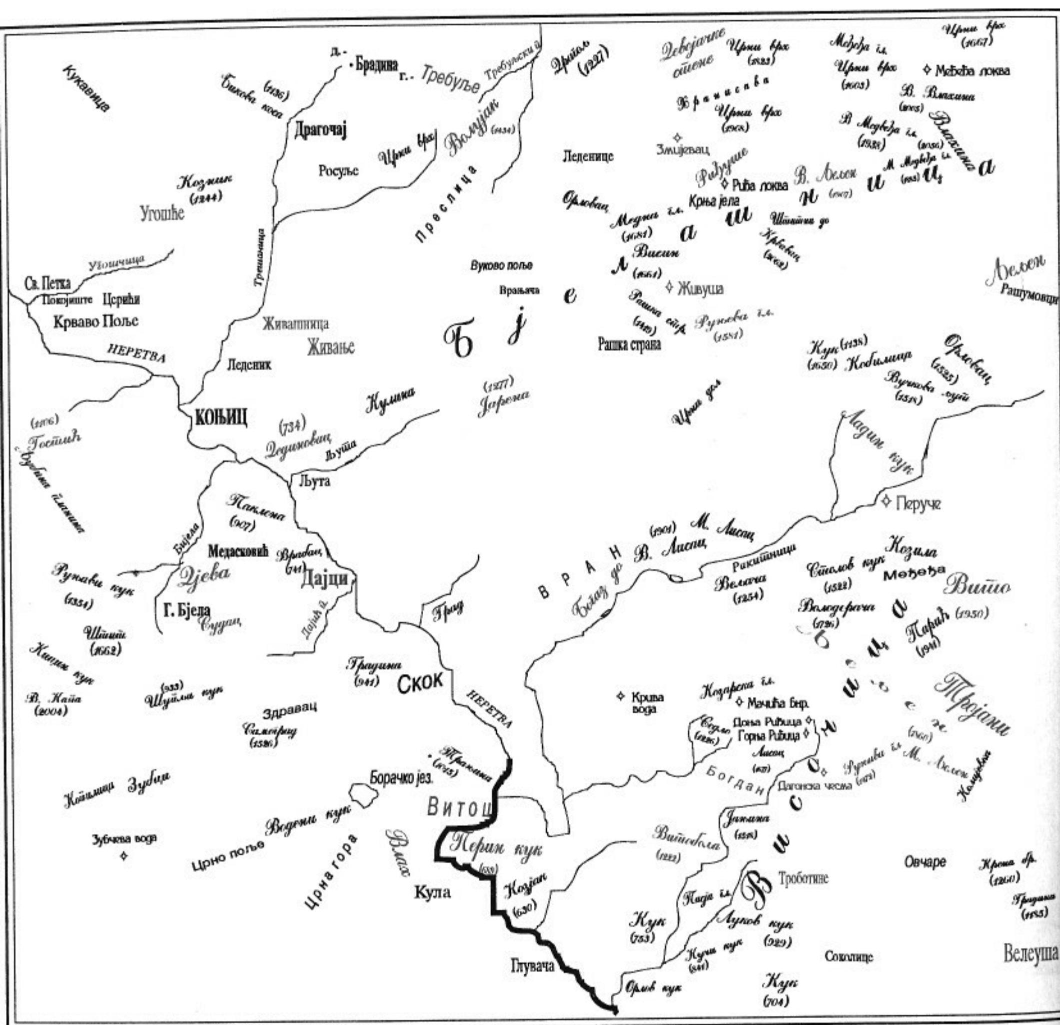

Мапа бр. 68: Коњиц

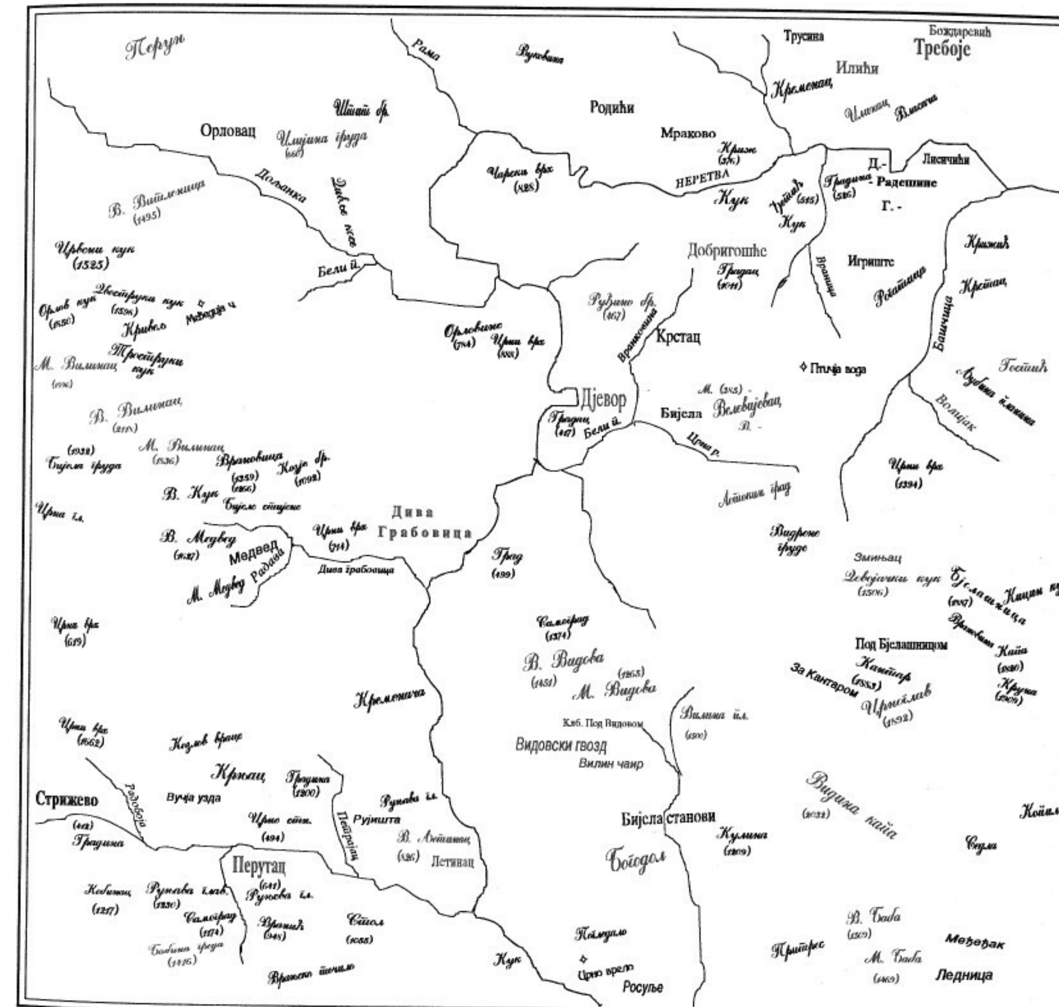

Мапа бр. 69: Коњиц

Росуље
Љубове
Копривница
Влашка раван
Смиљевача
Сухо јез.
Перница
Вољари
Звизде
Г. ВАКУФ
Вилића гај
Пардушо
Јагнид
Рашће
Мрачај
Мачковац
ВРБАС
Мрачај
Кресовача
Седло
Вољавац
Вележ шума
Бабин гај
Вилића корито
Бијеле воде
Дедићи
Коњско
Близинка
Црни Врх
ПРОЗОР
Вучја гора
Црни Мост
Волујак
Росци
Црнограб
Грачаница
Вукова раван
Козо
Соколова Кула
Крстац
Вуковина

Мапа бр, 70: Гацко

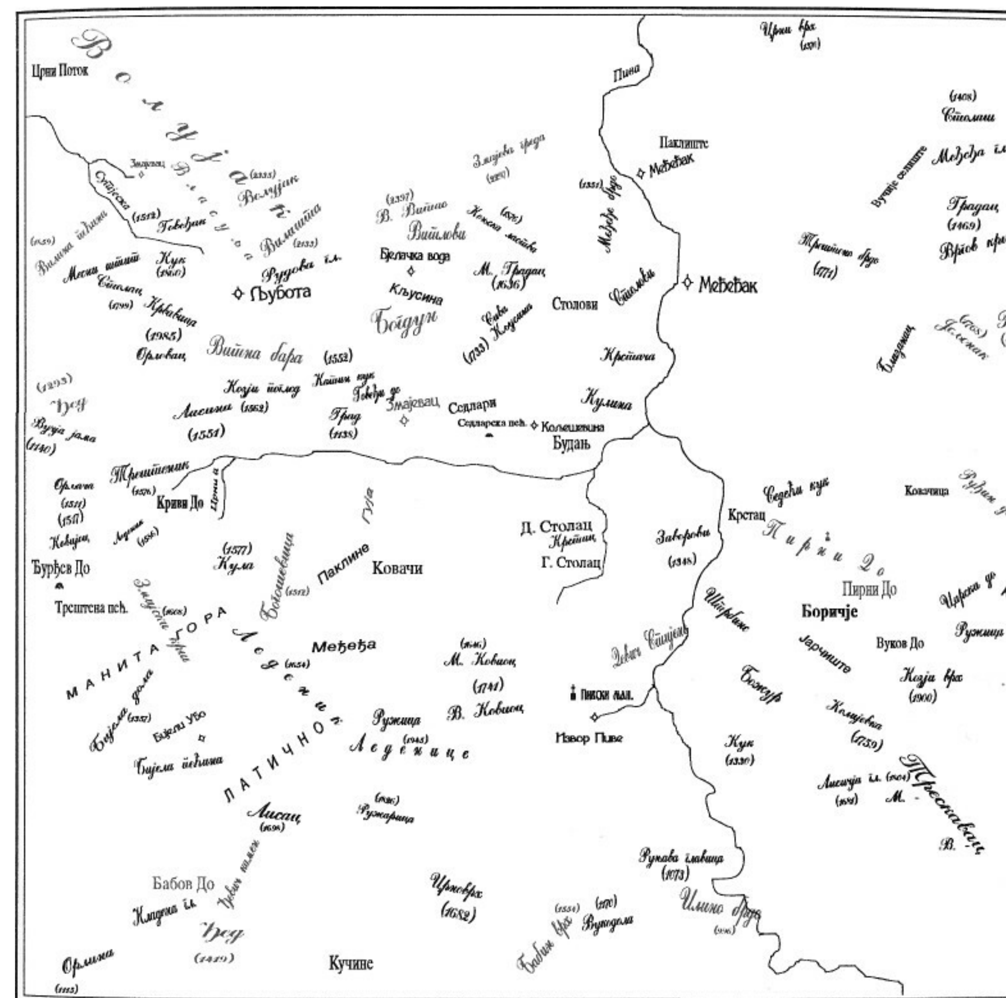

Мапа бр. 71: Невесшье - Гацко - Требиње - Никшић

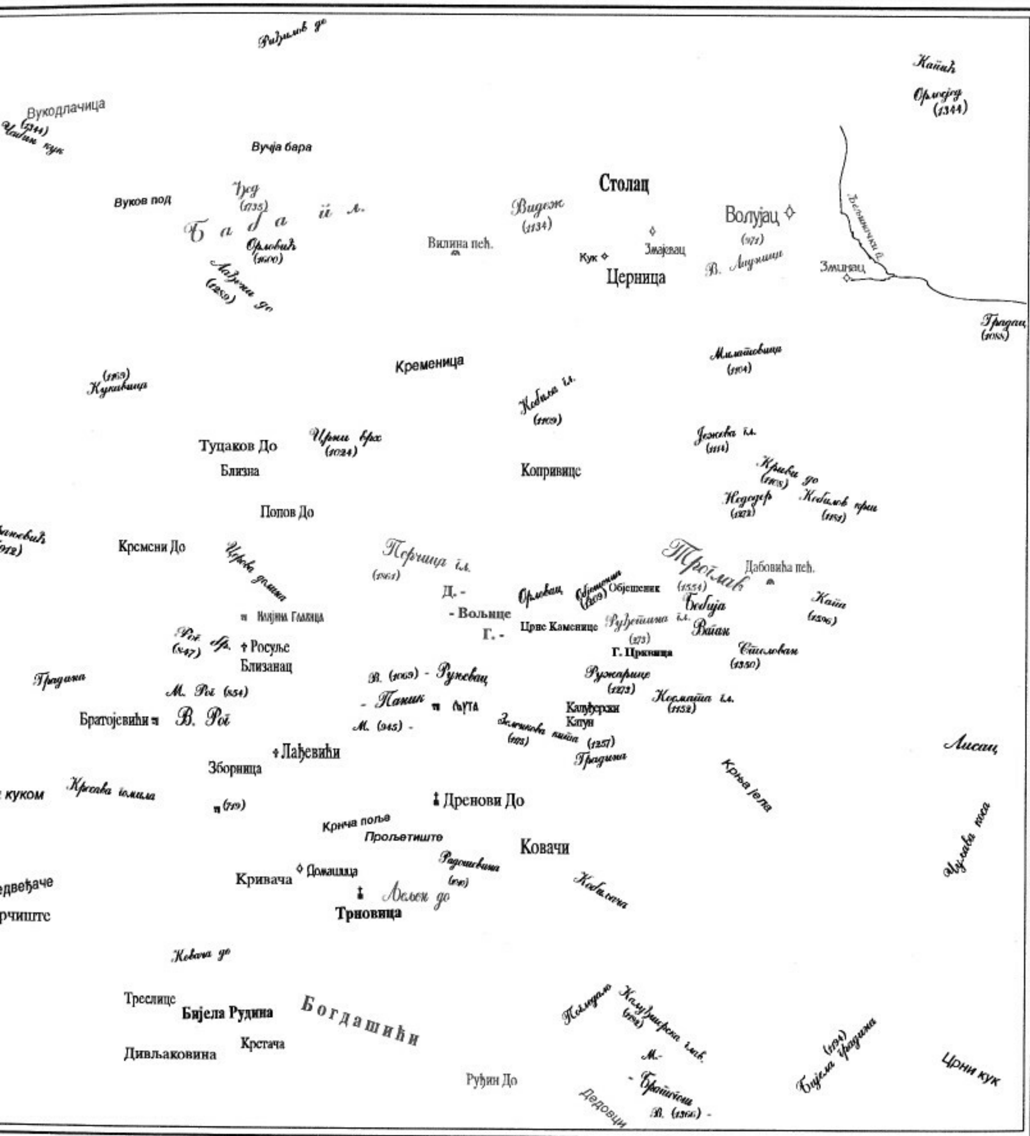

Мапа бр. 72: Требшње

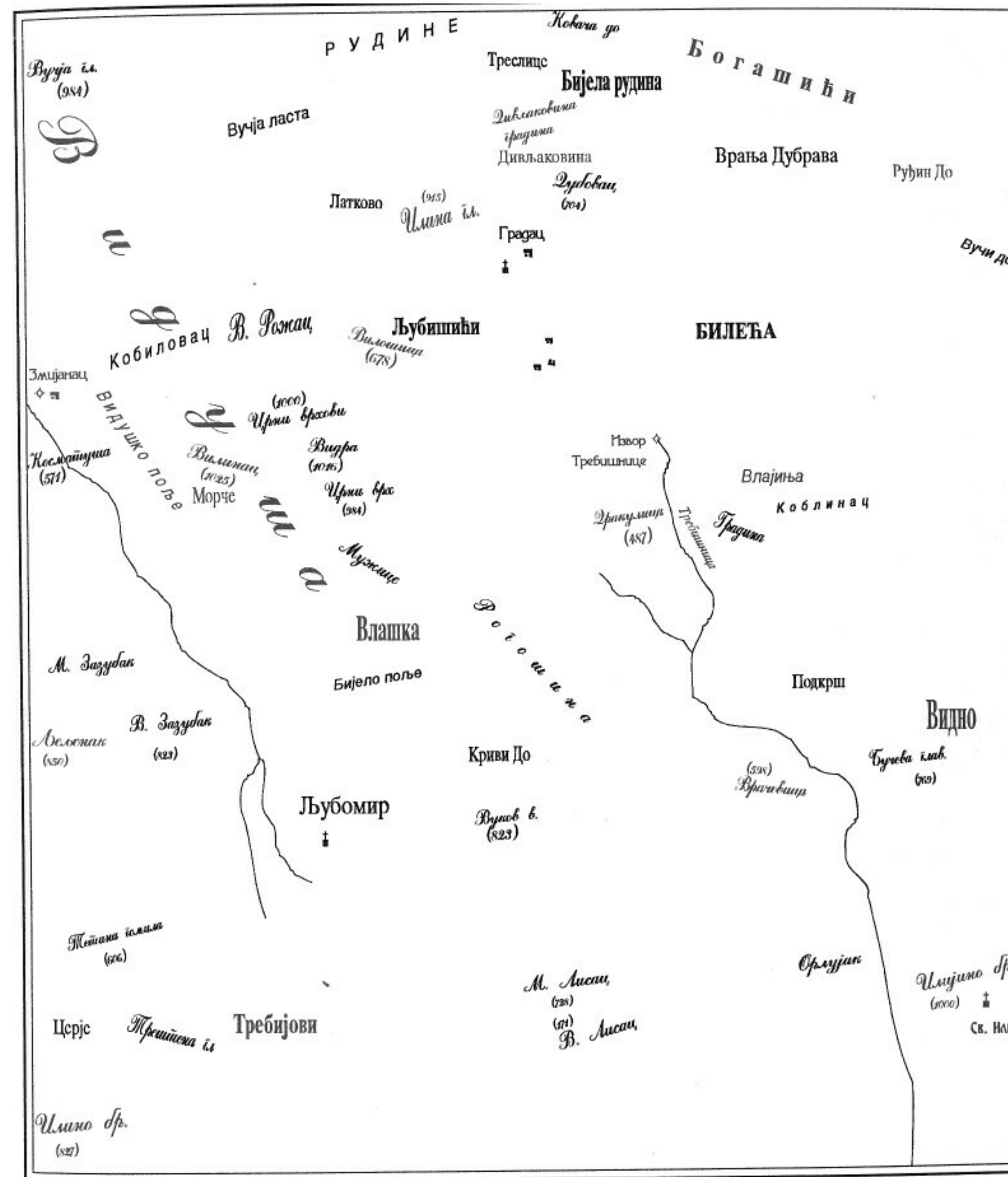

Мапабр.73:Требшье

ПОПОВО ПОЉЕ
Јањач
Власаче
Врања пећ.
Очиње
Д. Љубенци
Г. Љубенци
Љубомир
Св. Илија
Градац
Ђедиња
Кучиња
Св. Варвара
Св. Крст
Церје
Вучји До
Требињови
Требишњица
Зачула
Црни вали
Црњак
Славогостиһи
Церовац
ТРЕБИЊЕ
Калађурђевиһи
Пирин Греб
Невесин Дол
Дужи
Љубово
Волујац
Биоград
Мокошица
Рожат
Ањач
Спарожиһи
Црнач
Расовац
Мишево
Љескова
Макоше
Веља Гора
Кремени До
Св. Недеља
Петрача
Андријева црква
Бpaтaтoвo
ДУБРОВНИК
Дубац
Мећећа
Св. Иван
Вељи До
Св. Ана
Стравча
ЈАДРАНСКО МОРЕ

Мапа бр. 74: Мостар - Невесиње - Огон - Требиње

Перучина
Дабрица
Тријебањ
Козице
Црноговац
Љубљеница
М. Црниһи
В. Црниһи
Трусина
Бат
Видољут
Кремнац
Бабин До
Спасовиште
Љубовина
Видоштак
Брезица
Врањ До
Бабиновац
Видово поље
СТОЛАЦ
Церово
Храсно
Волујак
Древеница
Орља
Попрже
Задушница
Глеђевци
Рађица
Церови Дол
Црноглав
Церовица
Тупаковиһи
Козарица
Војкуша
Витоње
Руњев До
Коњевод
Г. Храсно
Д. Храсно
Г. - Д. - Вардуша
Конац
Љубиње
Церовци
Војска њива
Св. Јован

Мапа бр. 75: Невесиње - Требиње

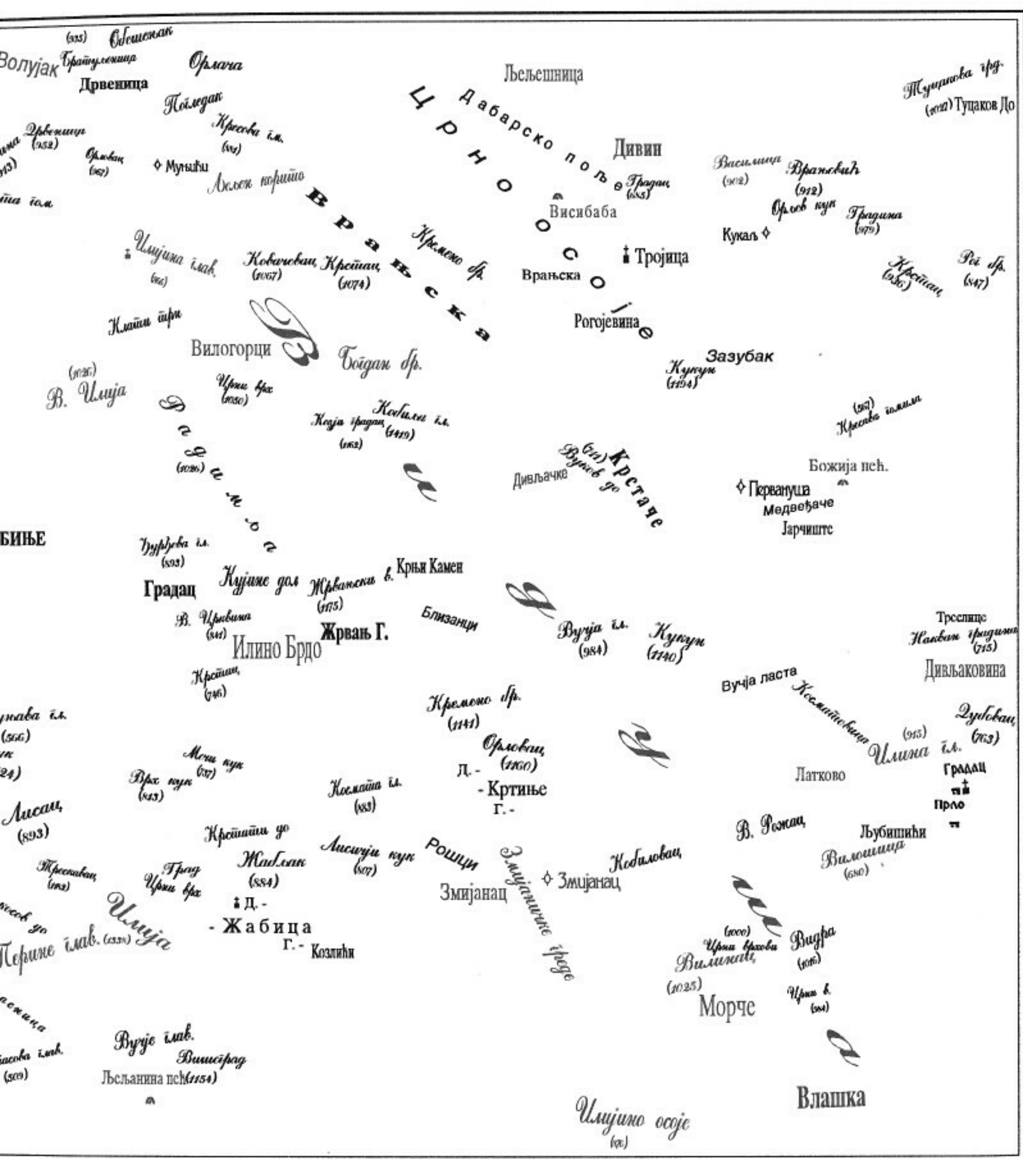

Мапа бр. 76: Невесиње

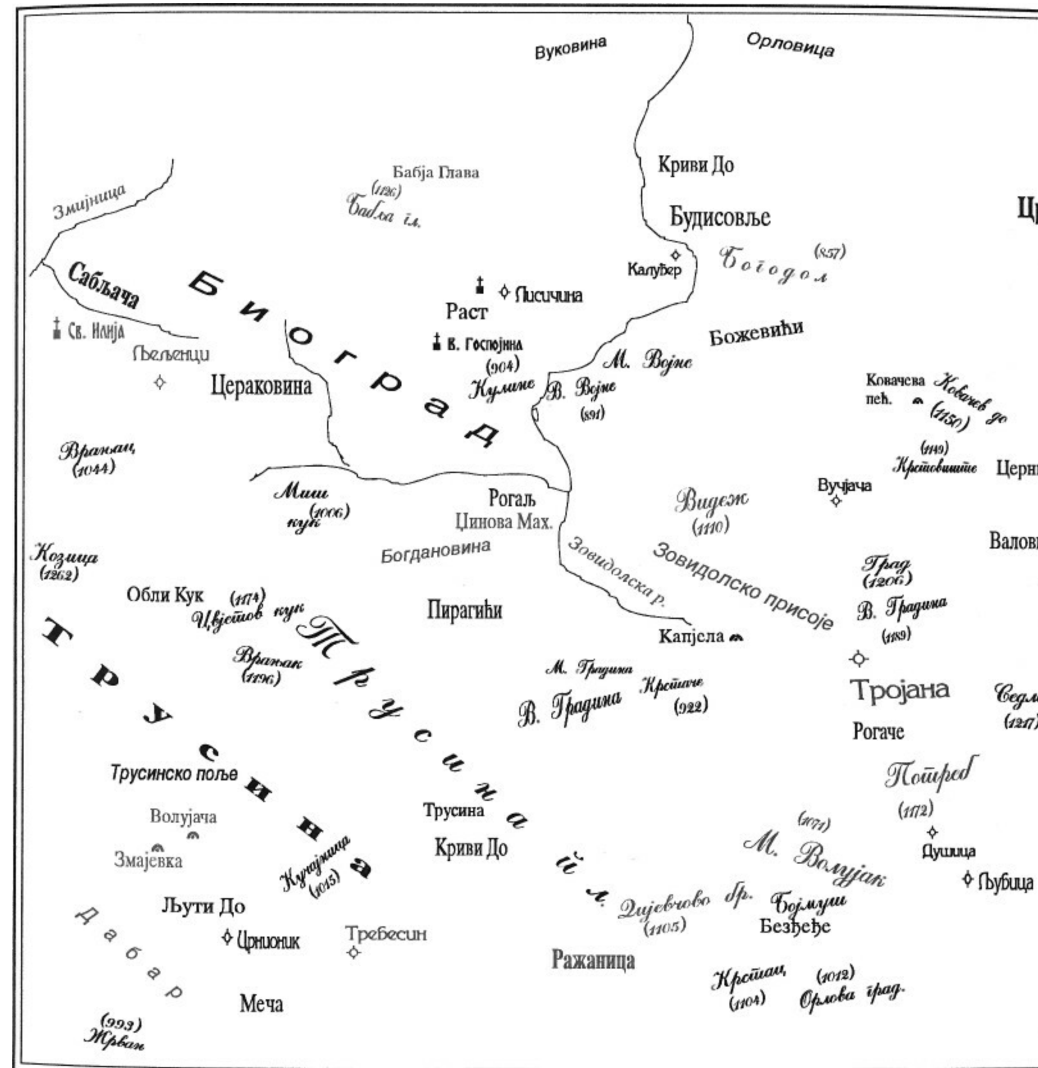

Мапа бр. 77: Мостар - Невесиње

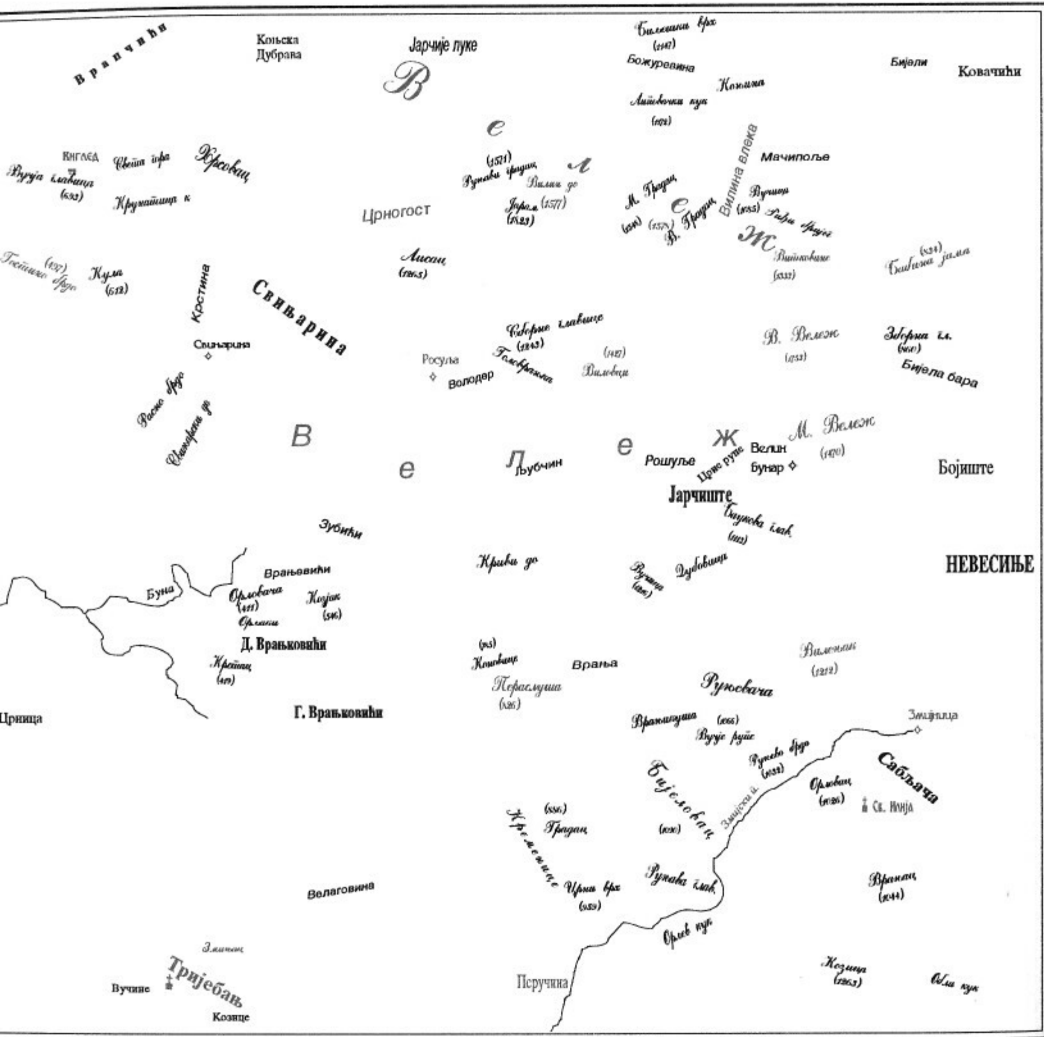

Мапа бр. 78: Мостар

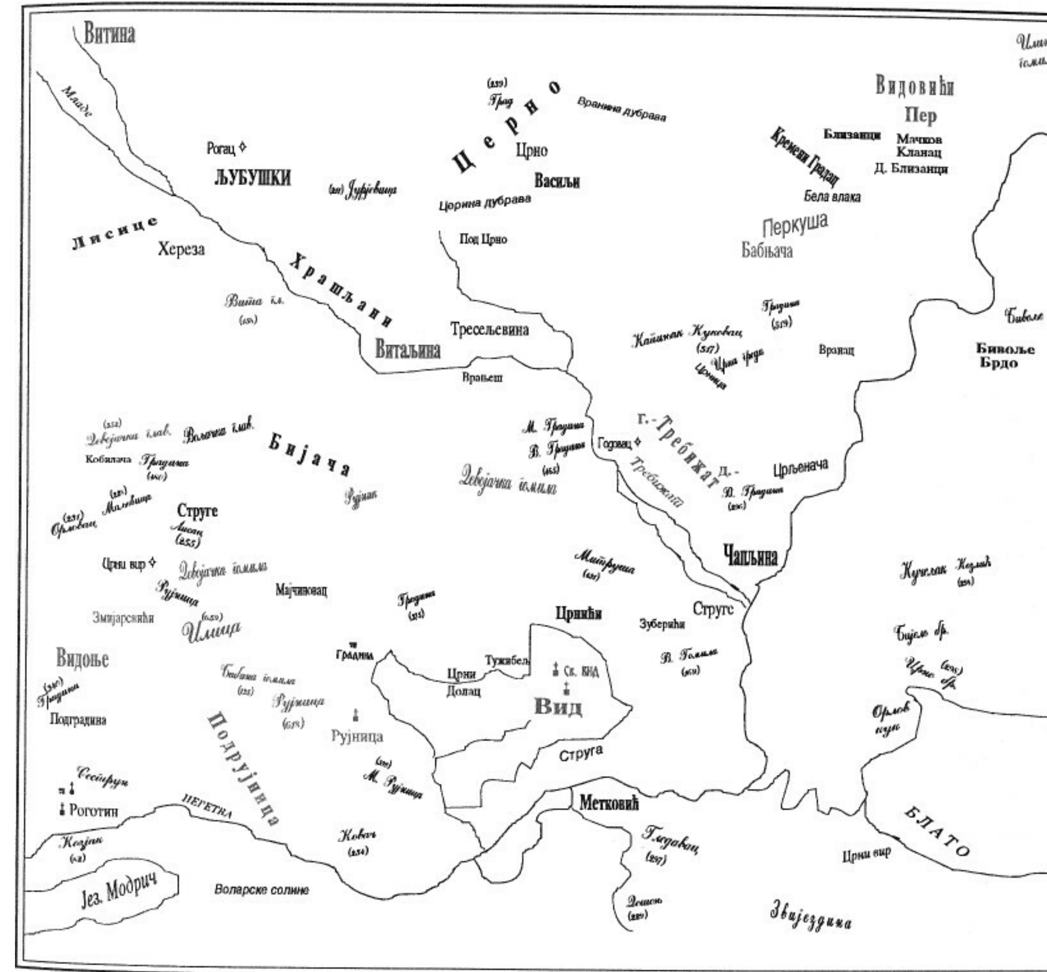

Мапа бр. 79: Стон -Требиње

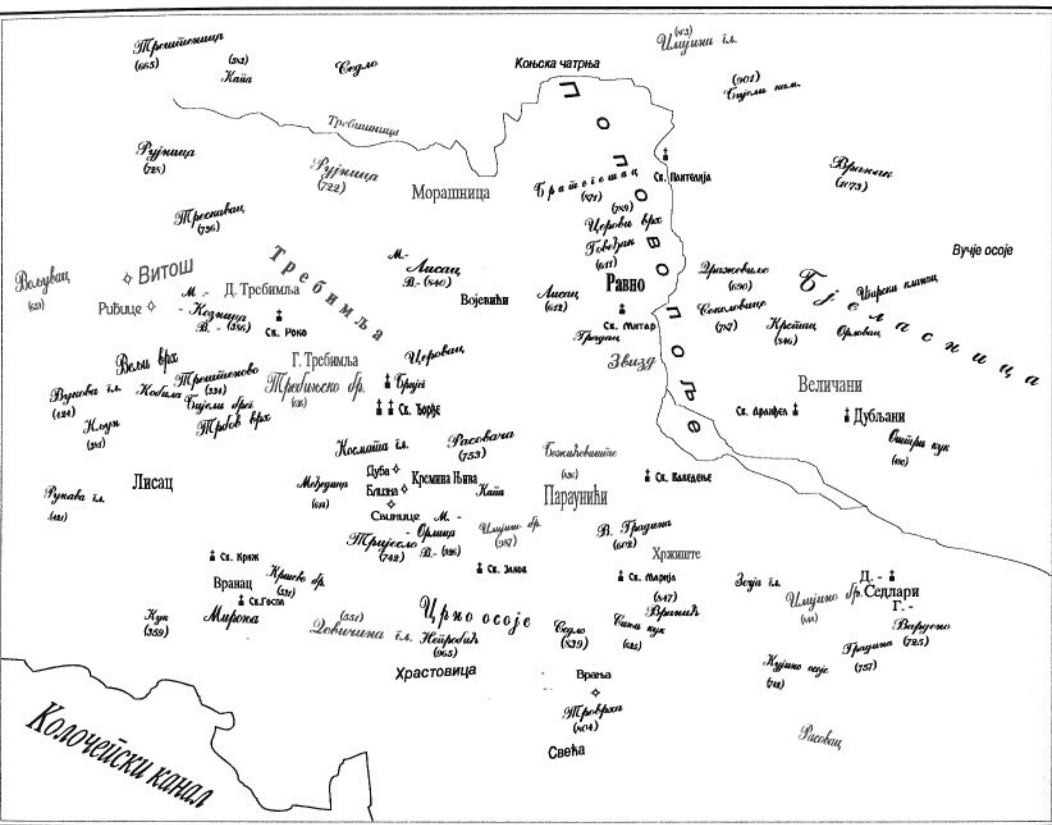

Мапа бр. 80: Стон

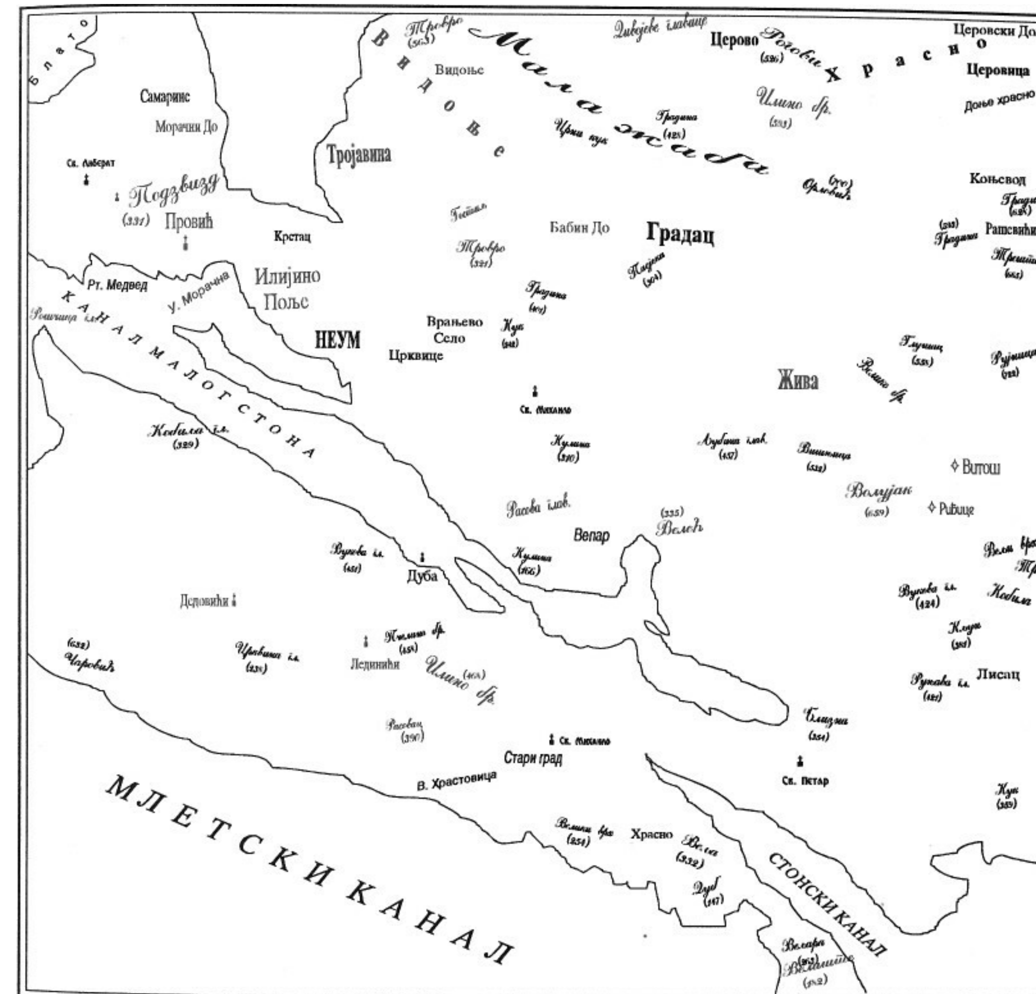

Мапа бр. 81: Ластово (део Корчуле)

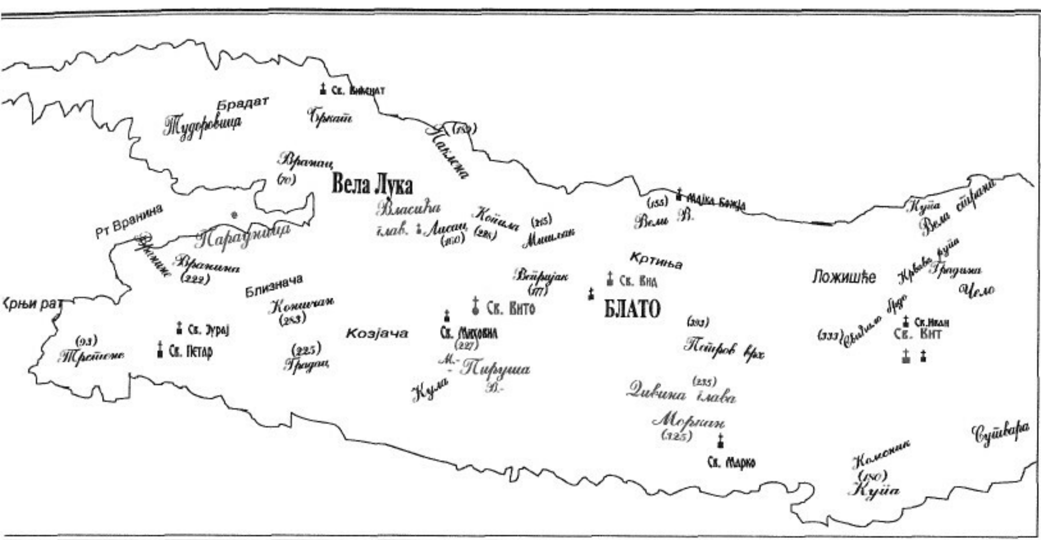

Мапа бр. 82: Макарска

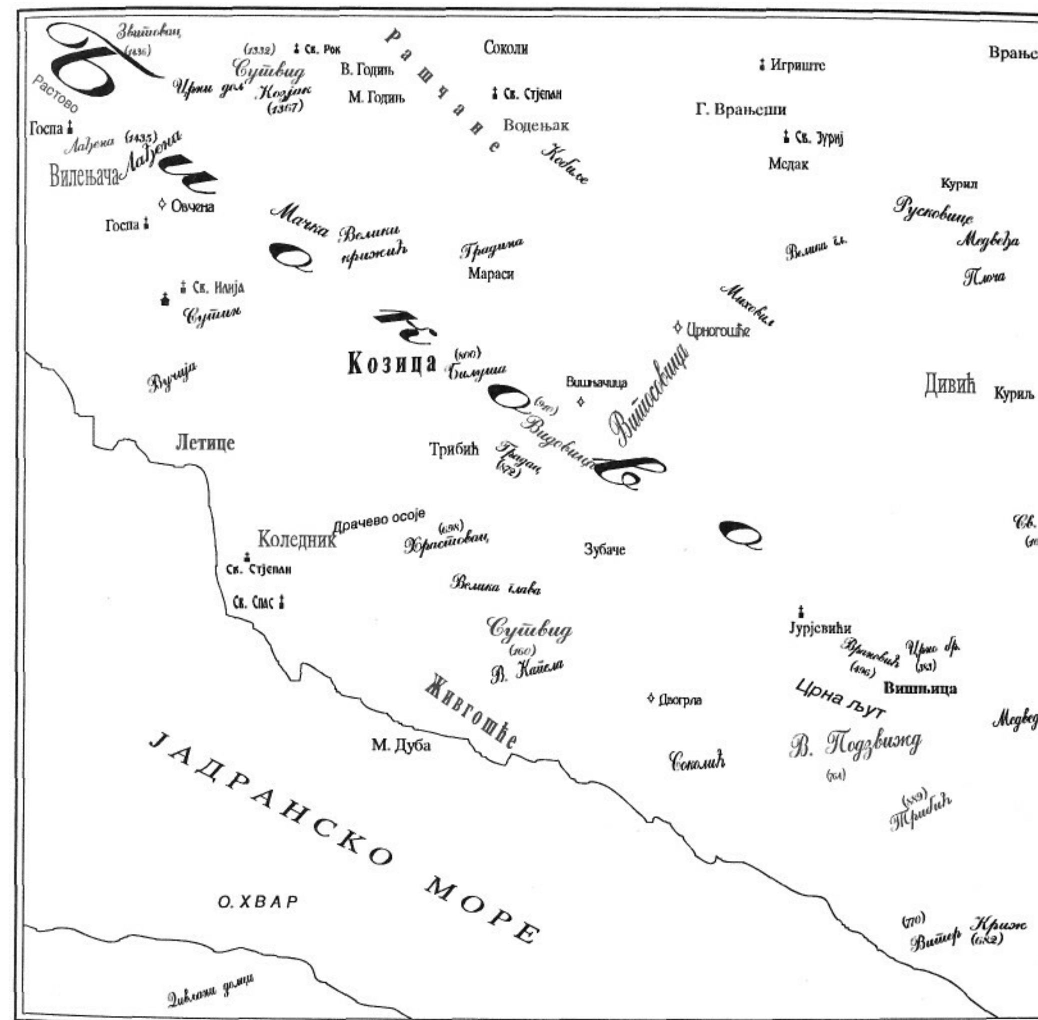

Мапабр.83:Макарска

Мапабр.84:Ливно-Коњиц

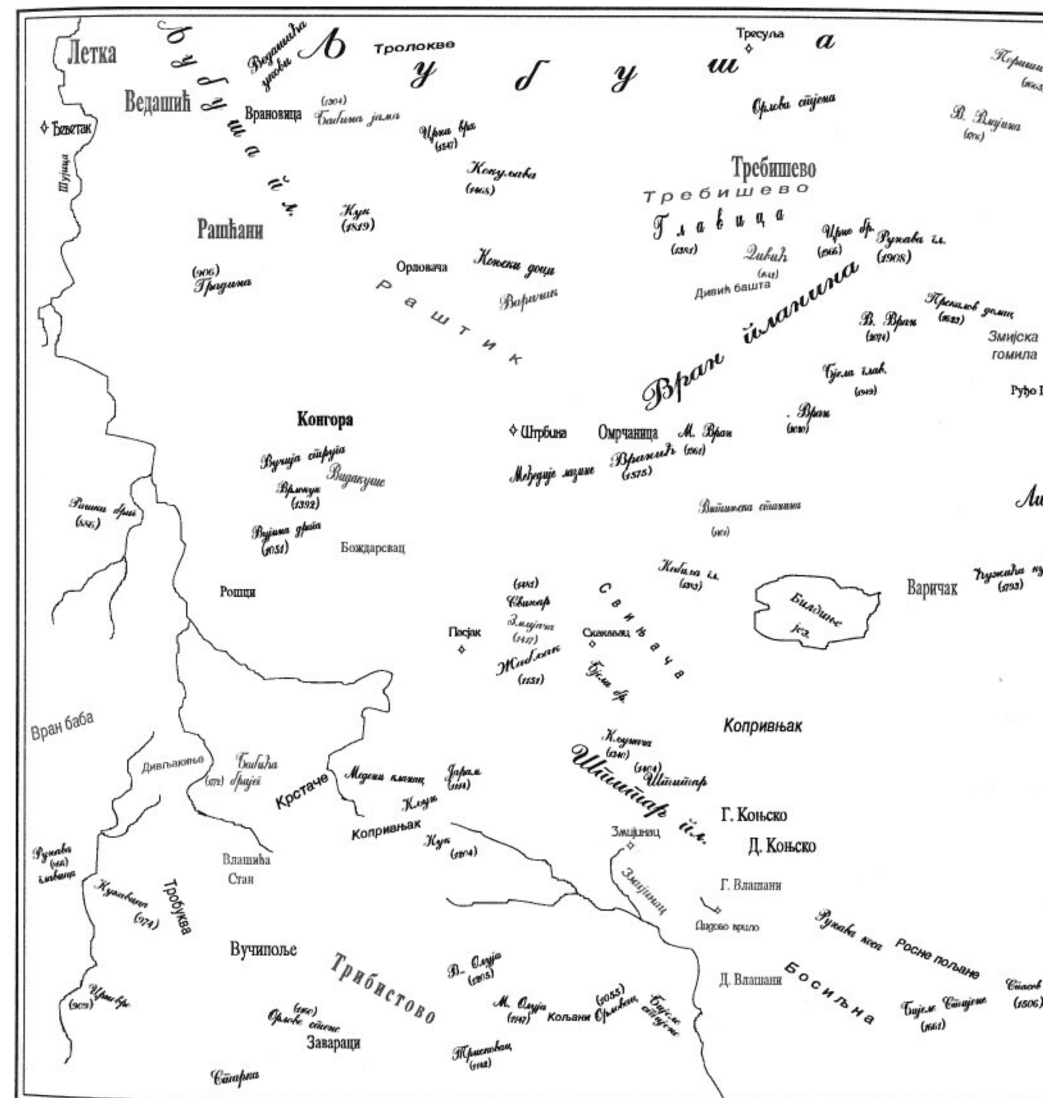

Мапабр.85:Сињ-Ливно

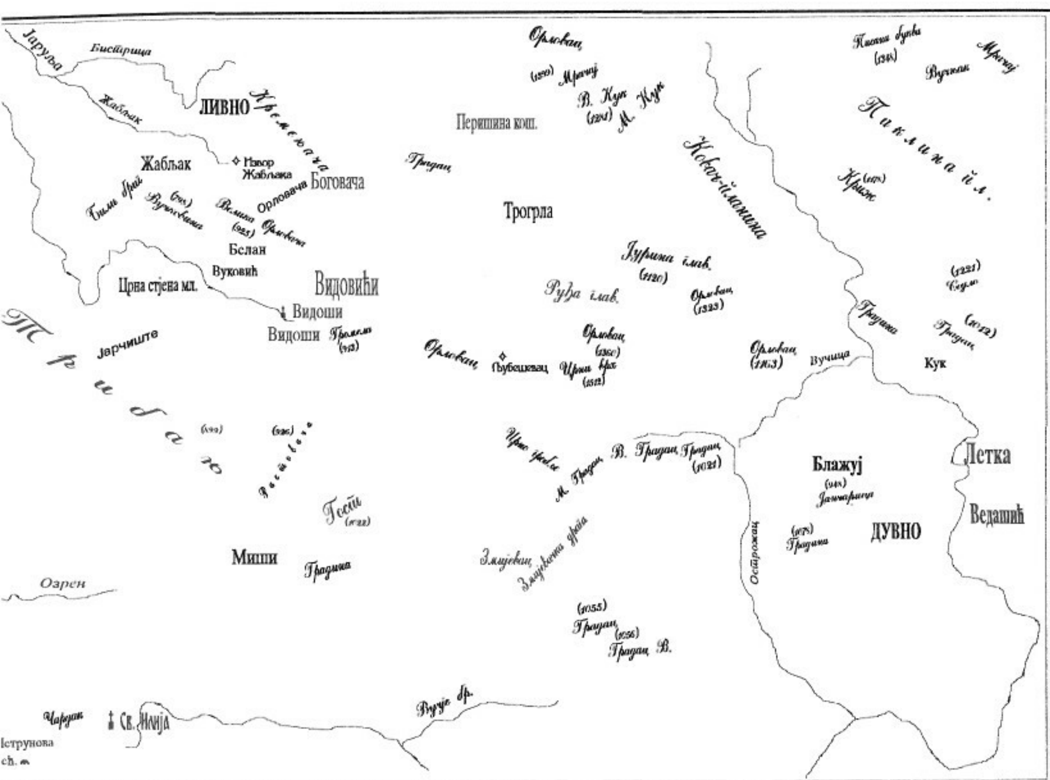

Мапа бр. 86: Сињ - Ливно

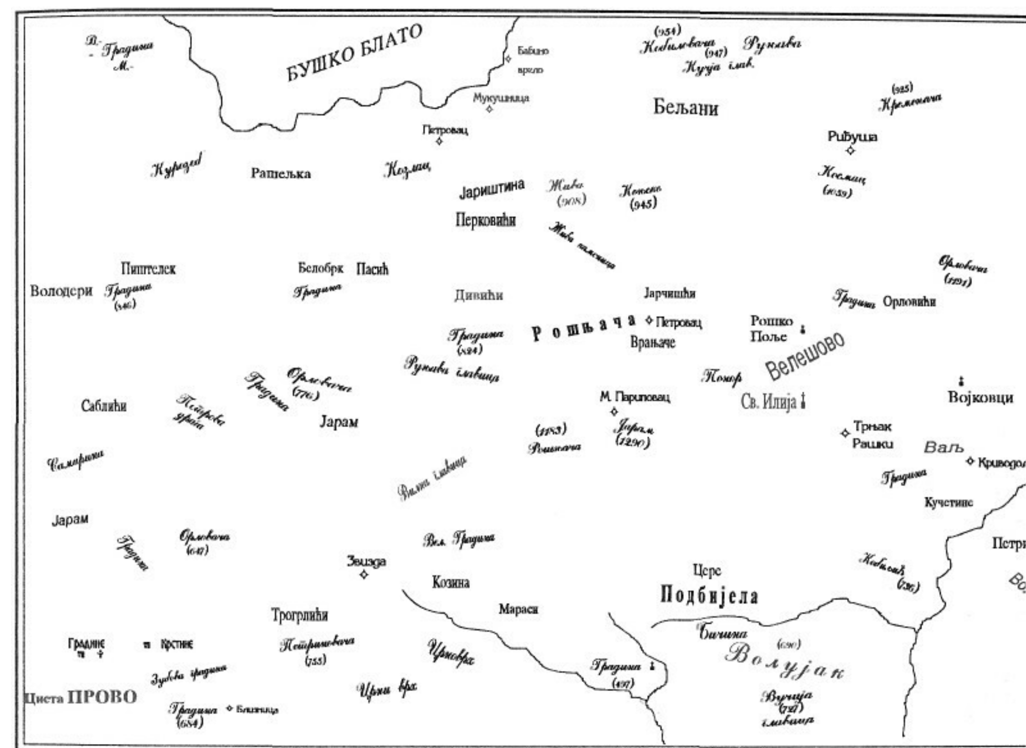

Мапабр.87:Сињ-Омиш

Мапа бр. 87а: Омиш (део острва Брача)

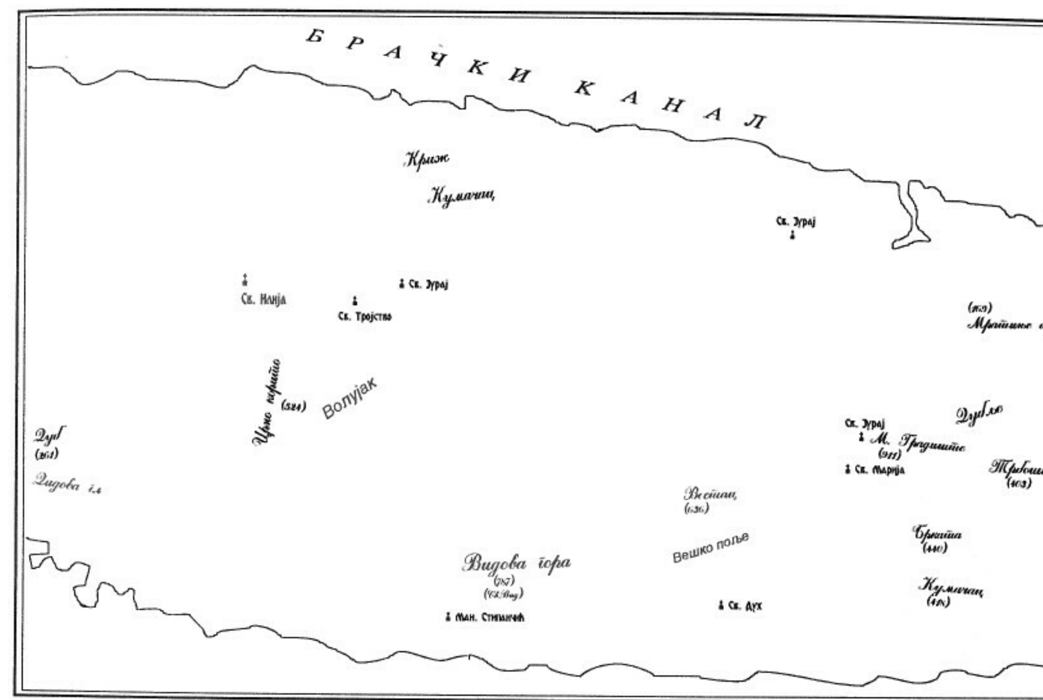

Мапа бр. 88: Оль

Мапабр.89:Дрвар

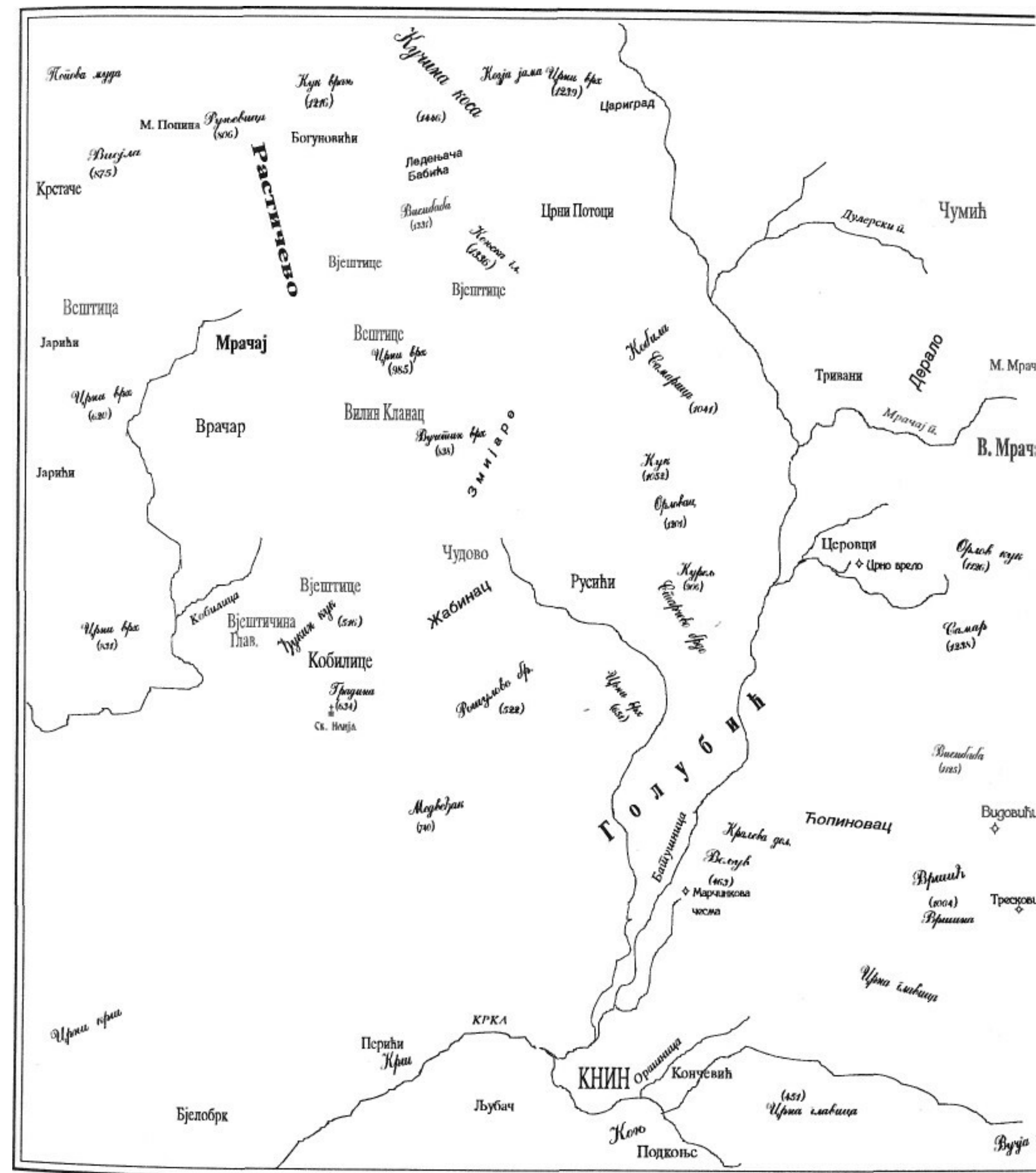

Мапа бр. 90: Сплит

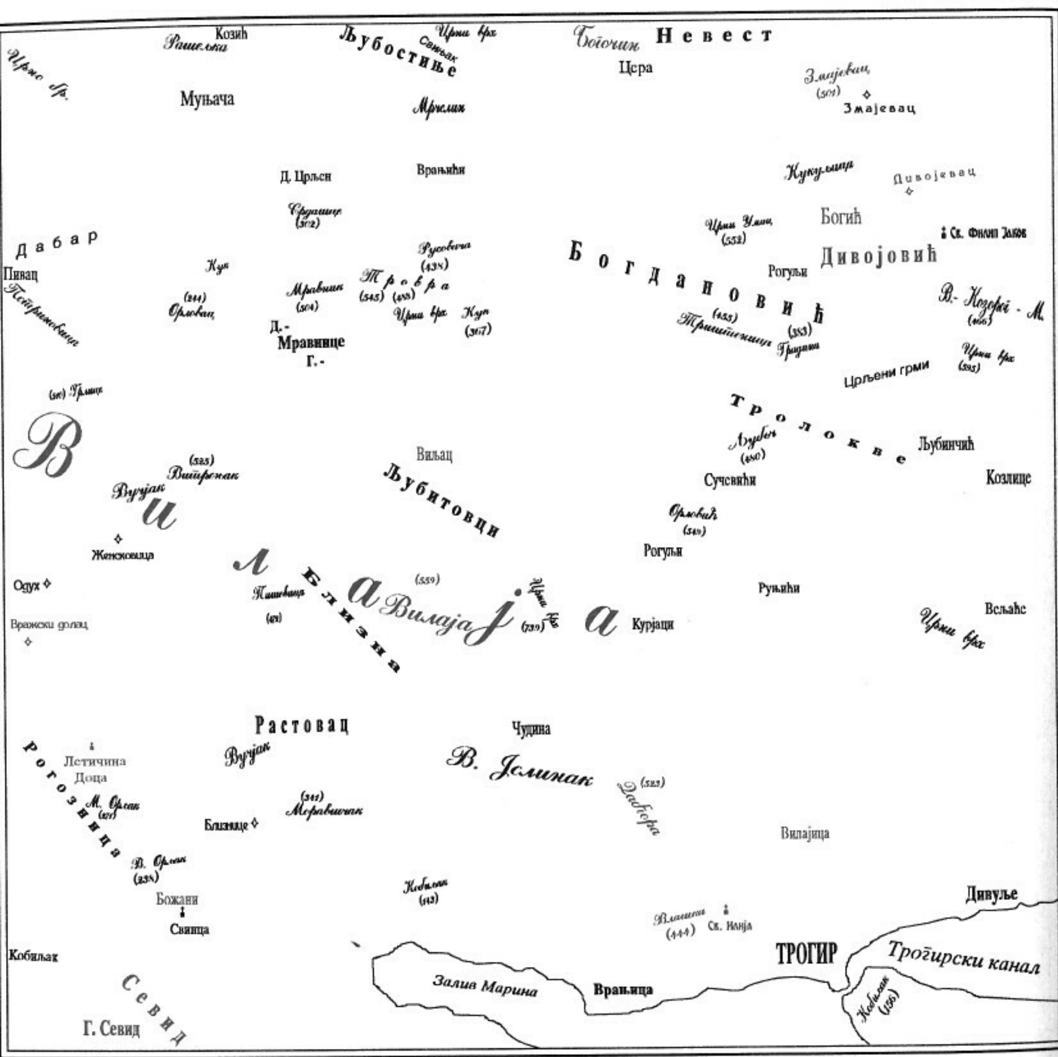

Мапабр.91:Шибенж

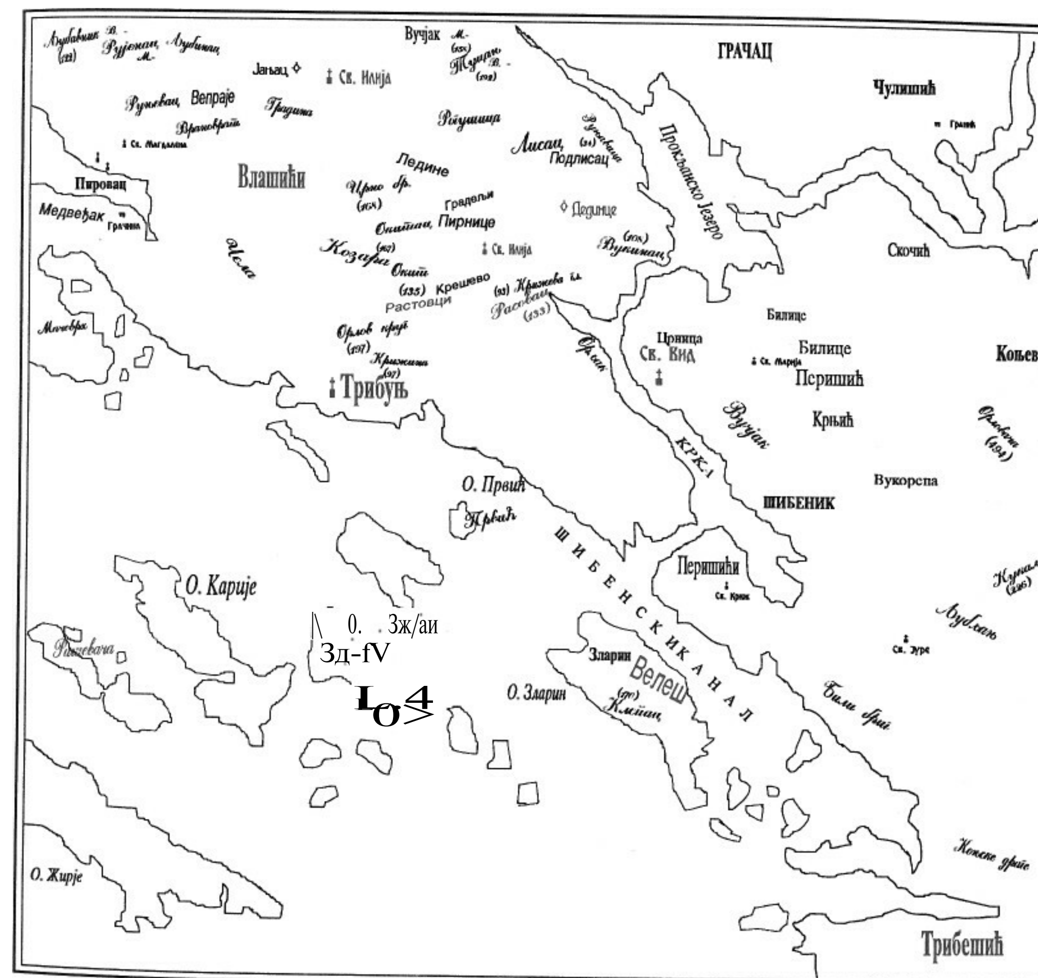

Мапабр.92:Шибеж

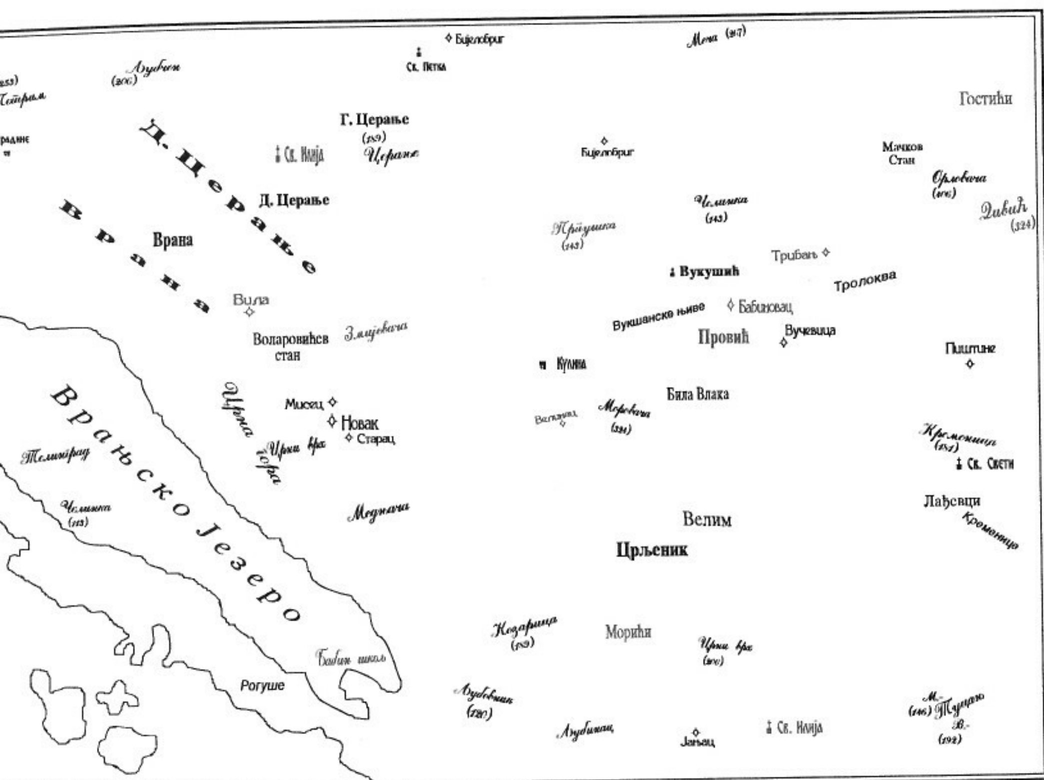

Мапа бр. 93: Грачац

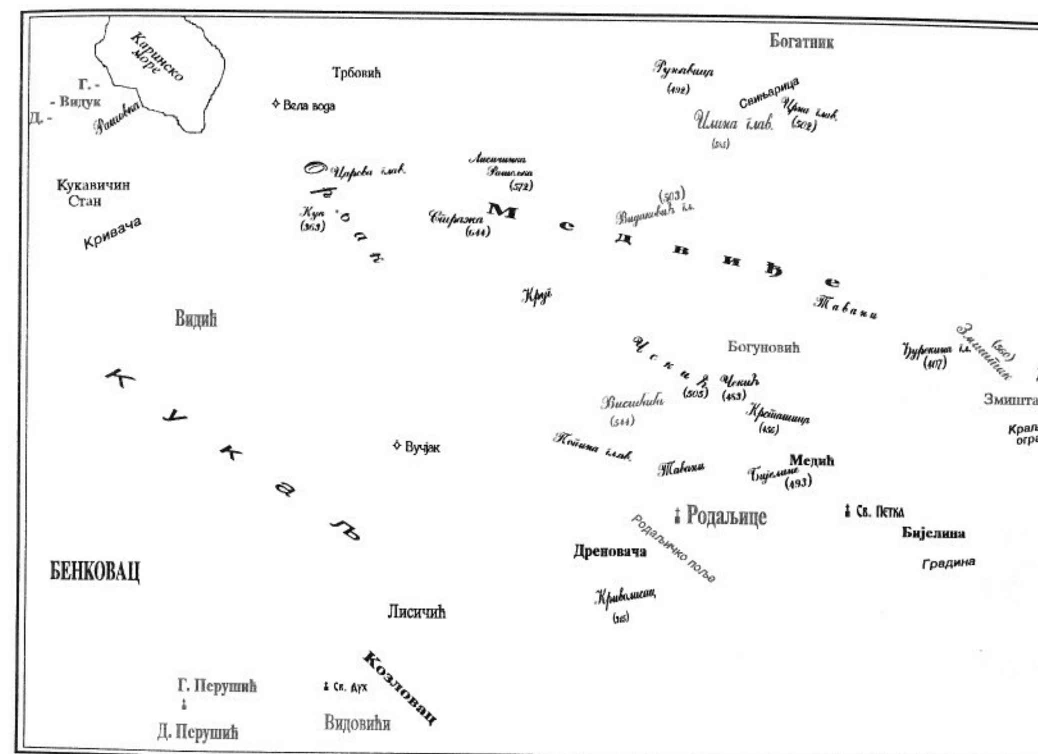

МапабрЉГрачац

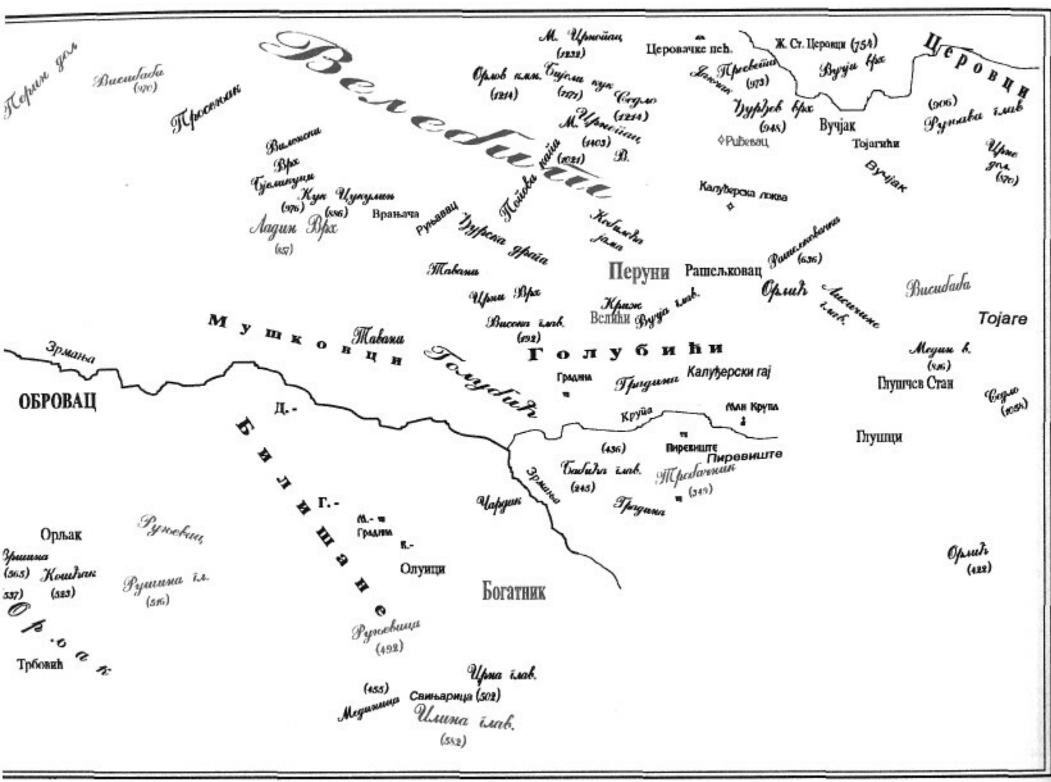

Мапабр.94:Грачац

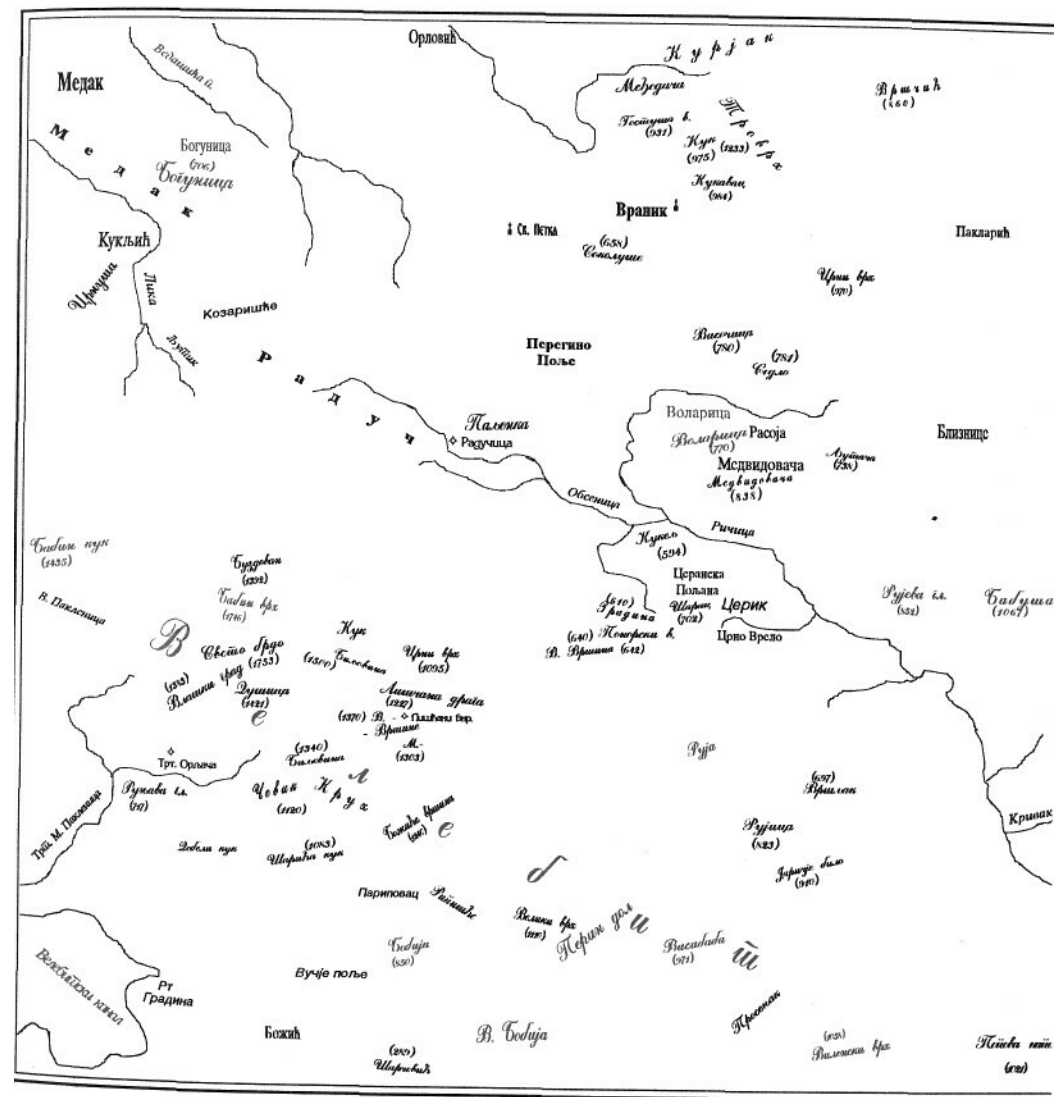

Мапа бр. 95: Задар

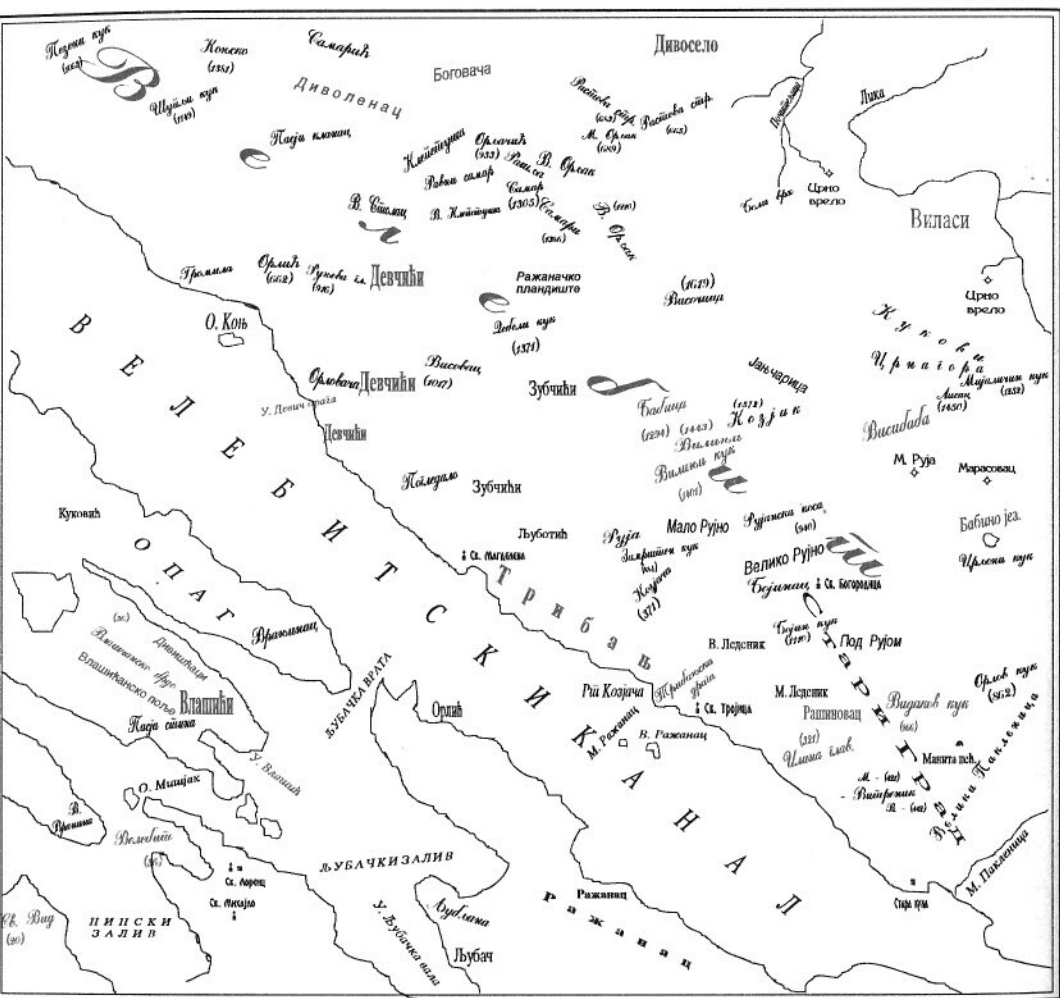

Мапабр.96:Госпић-Бихаћ

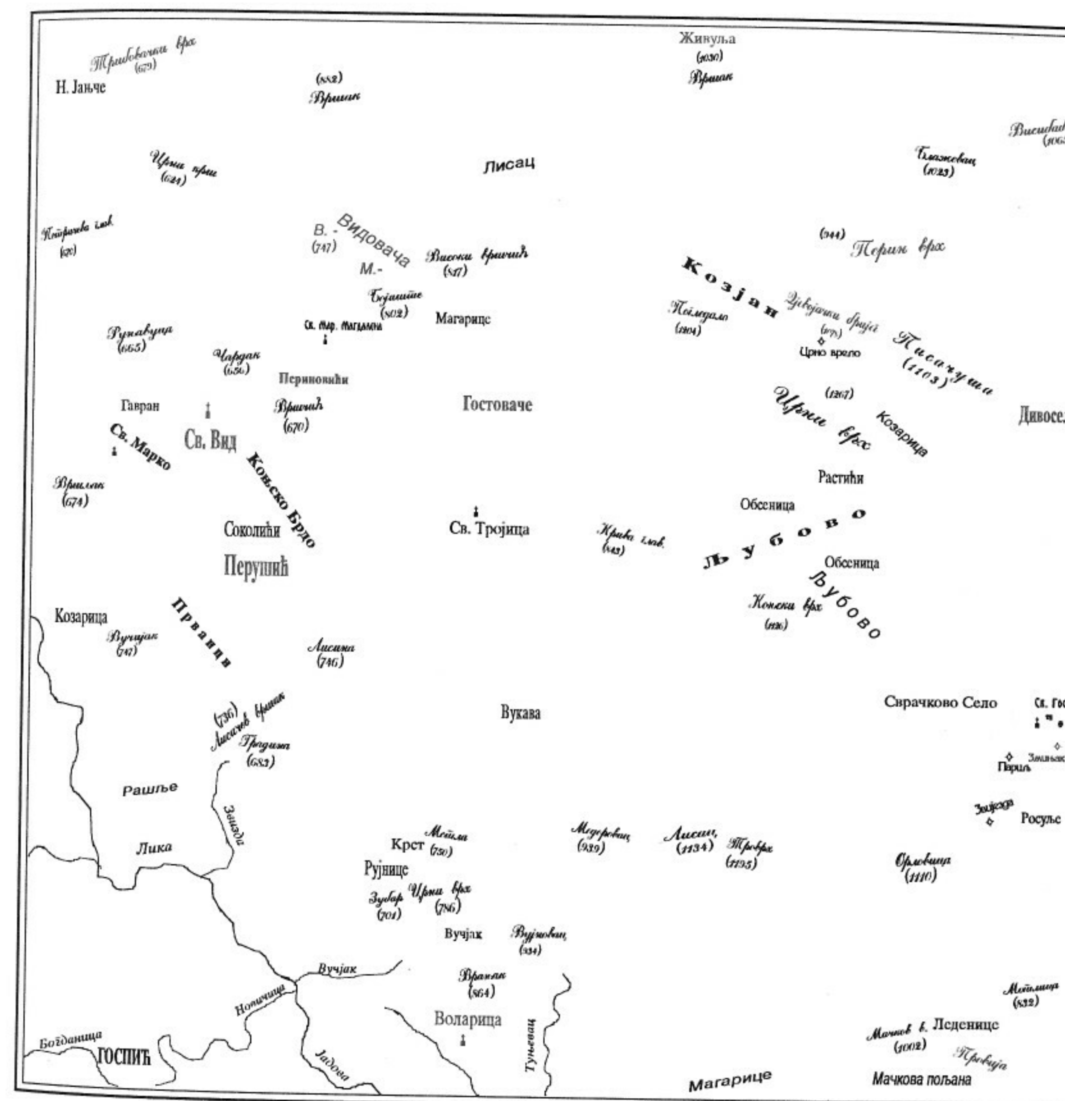

Мапабр.97:Госпић

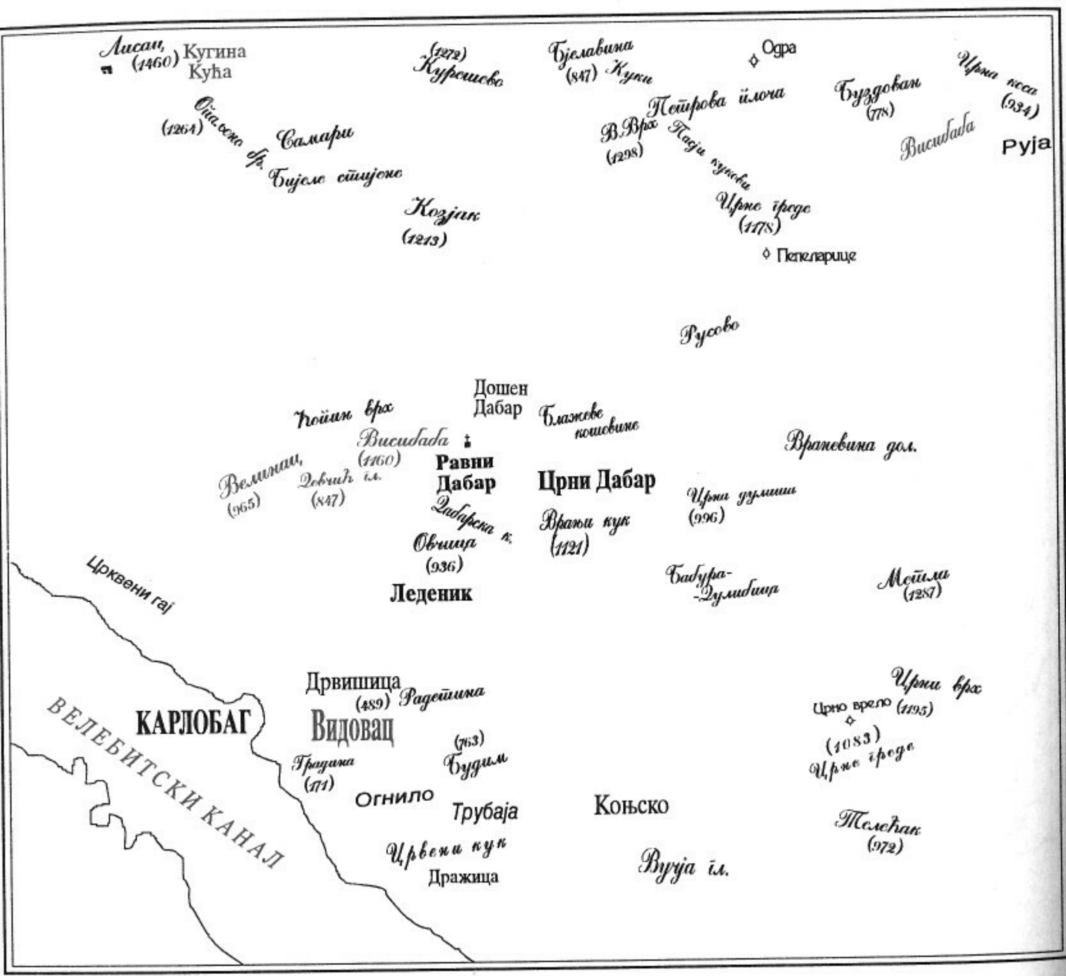

Мапабр.98:Госпић

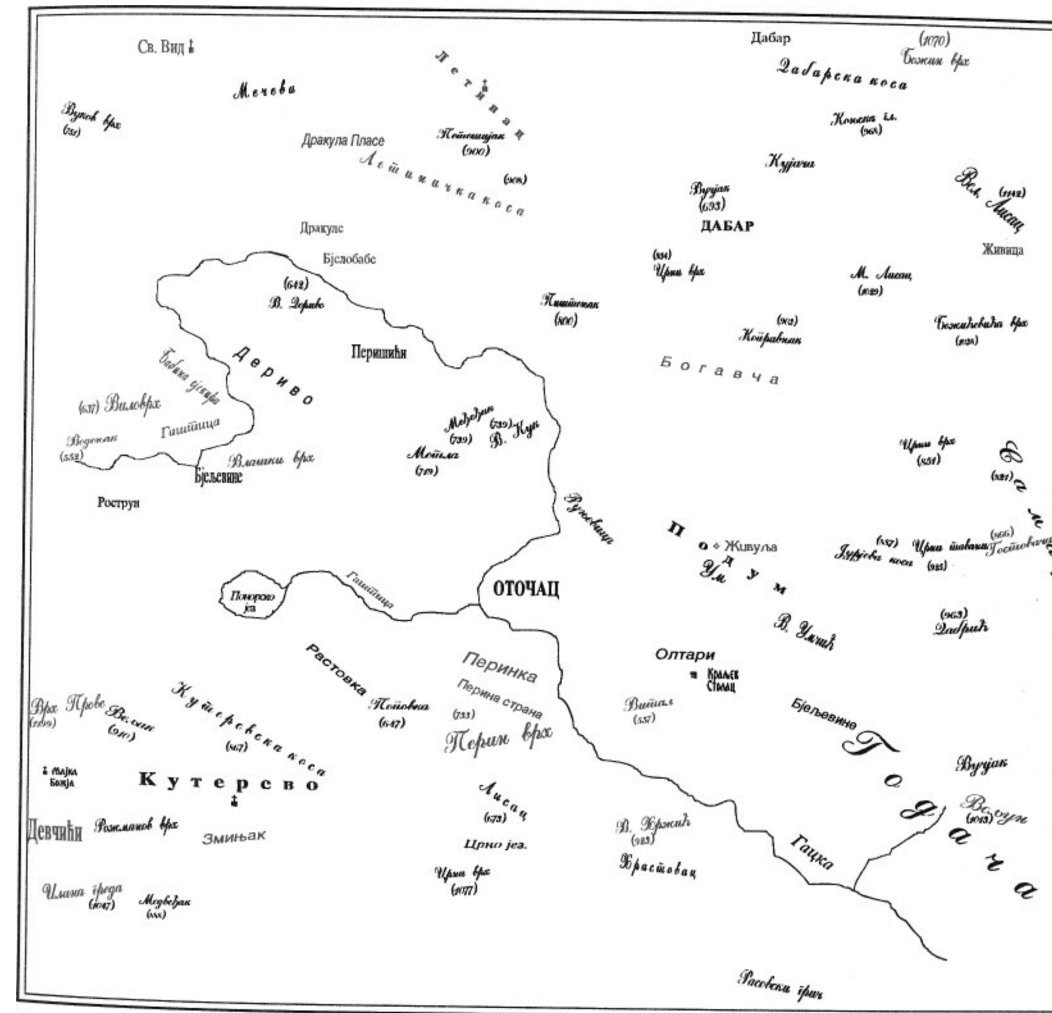

Мапабр.99:Госпић-Бшћ

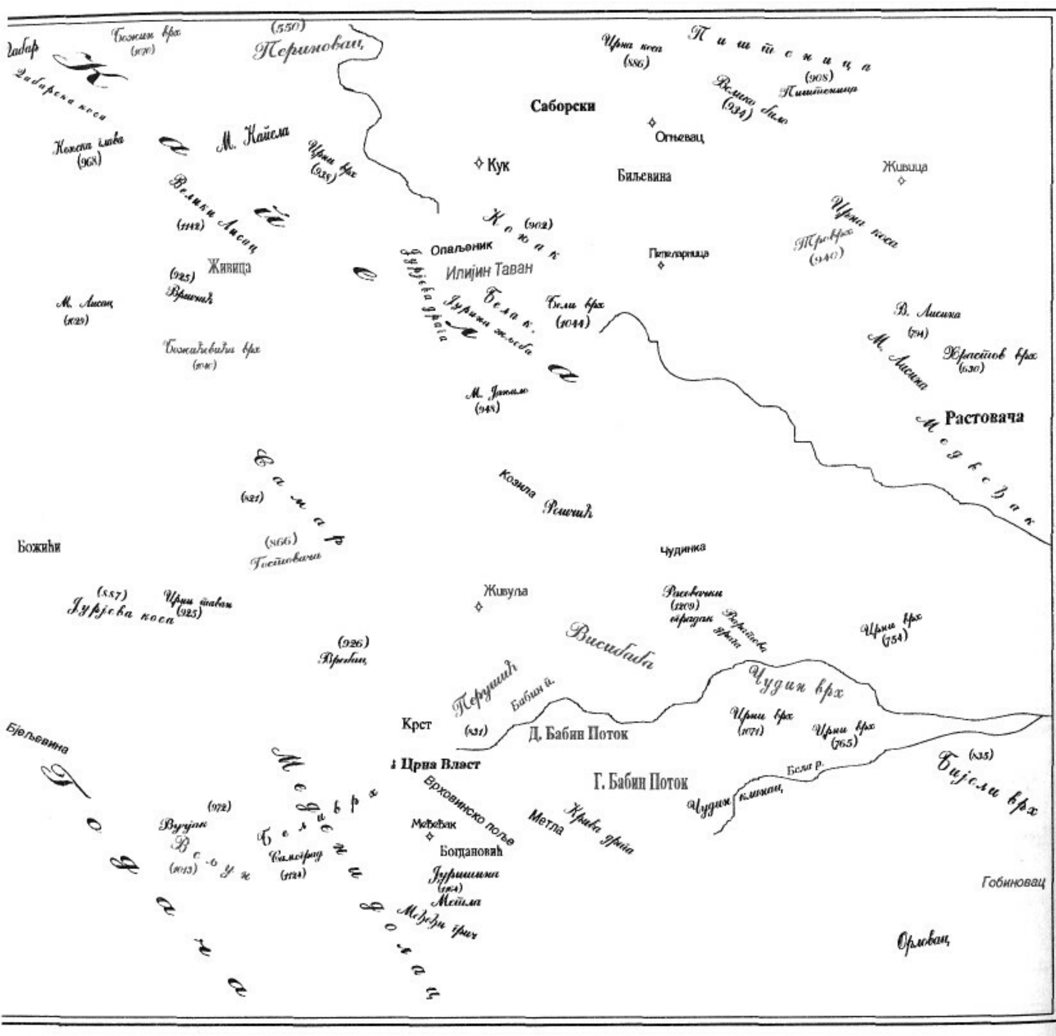

Мапа бр. 100: Карловац

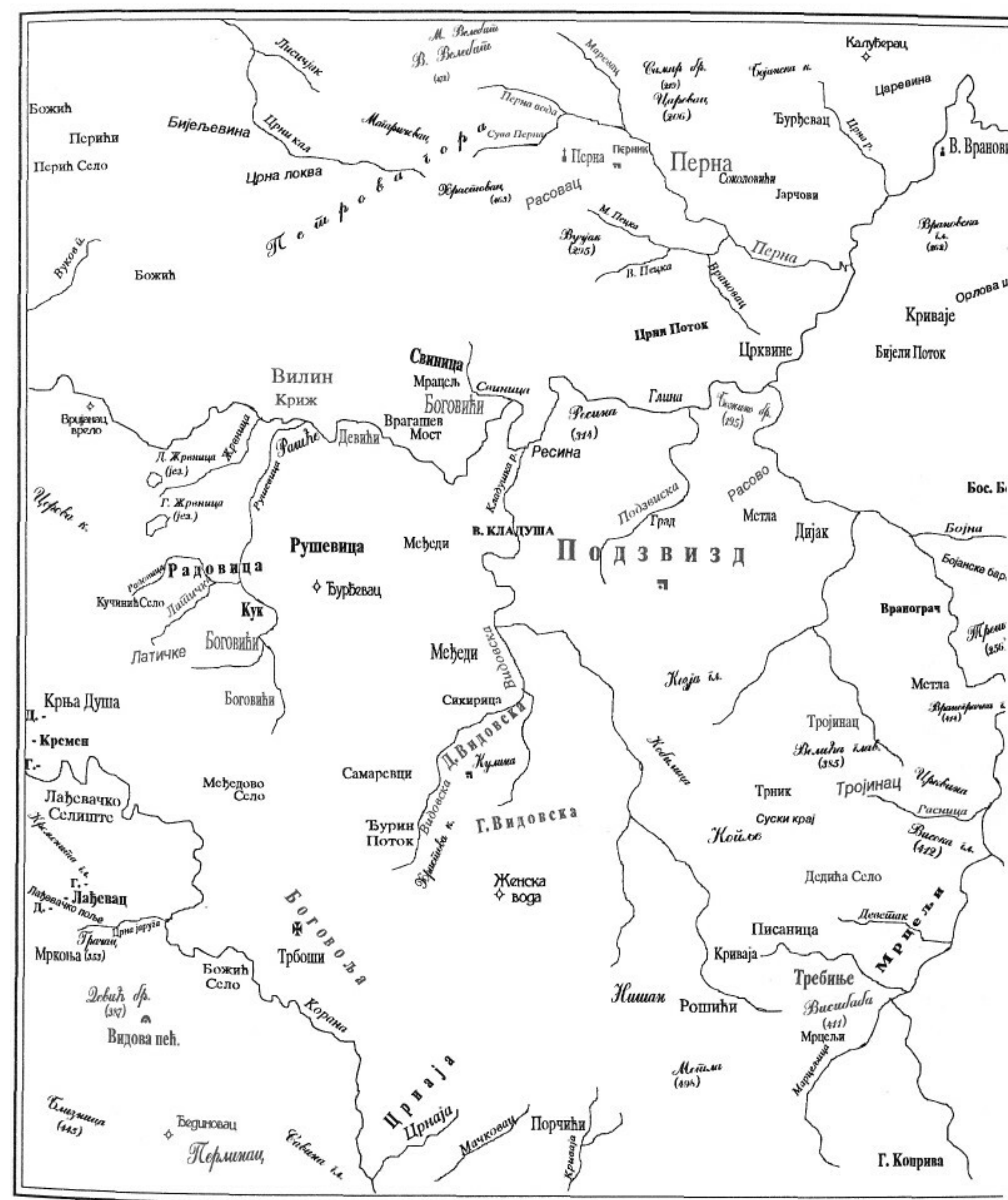

Мапа бр. 101: Карловац

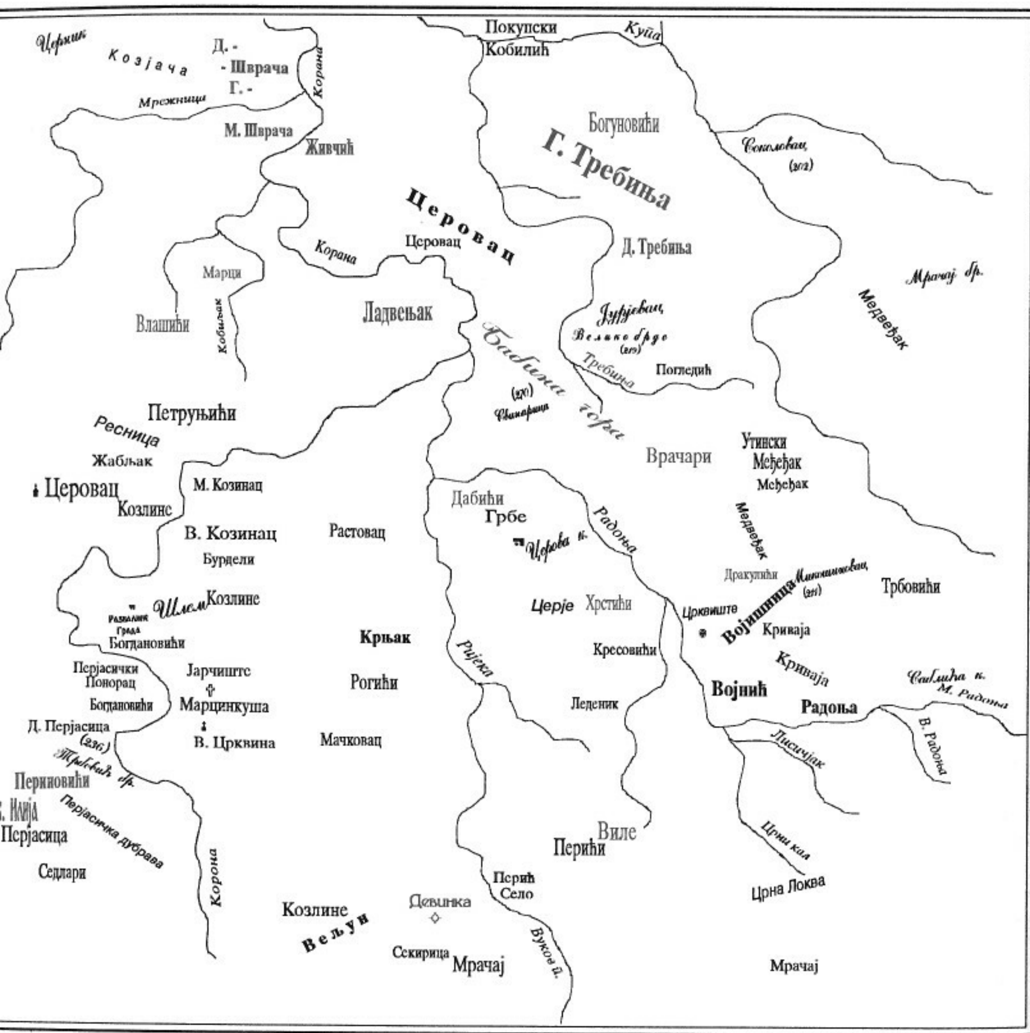

Мапа бр. 102: Огулин

Мапа бр. 103: Сисак - Босанска Дубица

Јагњеновац
Ђурина гл.
(510)
Врањегнијездо
Бабјак в.
Савин бр.
Бобија
Криваграна
Вражова глава
Д. - Велешња
Г. -
Велешка р.
Дјед
(216)
КОСТАЈНИЦА
УНА
Медведак
Волиња
Кравогол
Рукавица
Врањегнијездо
Св. Маргарста
Зрин
Рогуље
Дабићи
Лотине
Шупља цр.
(334)
Волиња
Рукава гл.
Ж. ст. Волиња
Волињски Јарак
Градановац
Мраковол
Волињ бр.
Храстова в.
Ђед
Поронац
Календери
Радосова
Мачков бр.
Козибрад
Мејла
Св. Ката
Дивуша
Кучиштине
Стригова
Рујевац
Виле
Змињак
Кључ
Крстови
Голубац
Дивушки
Јарошани
Метла
(256)
УНА
Светиња
Д. -
Церовица
Г. -
Висибаба
Бојићева в.
Мачкова глав.
(376)
Девети
Дубина
(400)
Бојишта
Крива глав.
Мочковац
Ковачева вода
Церова в.
(317)
Перетовци
Свињица
Вучја растина
(285)
БОС. НОВИ
Сребрњак
УНА
Цурин п.
САНА
Козјак
Рашић бр.
(293)
Мачија в.
(284)
Вјешала
Витасовићи
Црна р.
Илијино бр.
Церова в.
Вратолом
(332)
Соколиште

Мапа бр. 104: Приједор - Бања Лука

Богојевићи
Доња Козица
Козица
Горња Козица
Вилуси
Вучјак
Трбовци
Дивљаци
Г. Марчића
Трбовци
Дивљаци
Црквени Град
Спасовина
Вучиј р.
Врањски
Туњац
Вујиновац
(670)
Бојанића глав.
(606)
Соколница
Сокошница
Сокошница
Доње Соколово
Милошница
Козила
Горње Соколово
Храстик
САНА
Вучај
Самаре
Ђубоје
Плањенице
Прав. -
Црљени
Мусл. -
Кремењача
Бабусе
Љубине
Волаши
Врањши
Мрачај
Црно врело
Велечево
Велечево
Козаревац
Мршевица
Криви дол
Мачковац
(1182)
Седмерача
Жива вода

Мапа бр. 105: Делнице

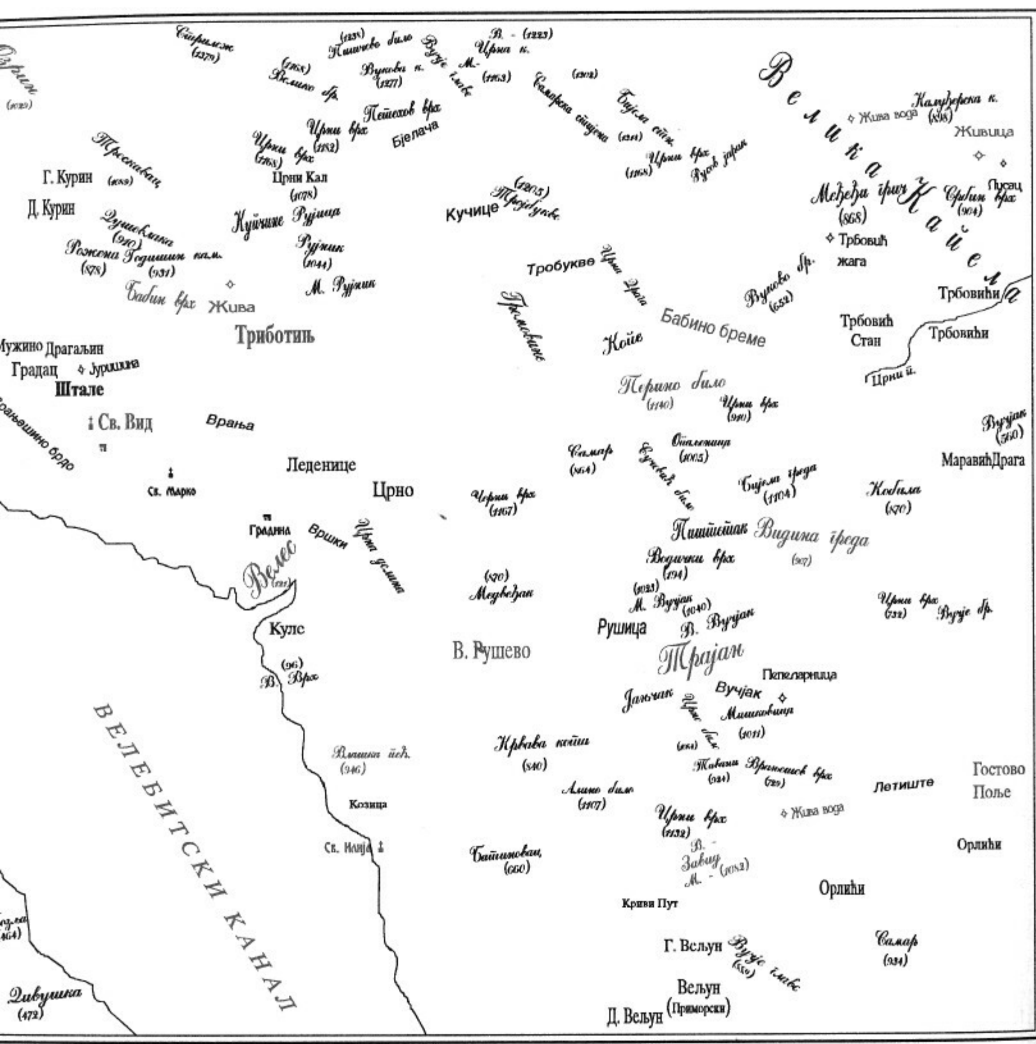

Мапа бр. 106: Делще

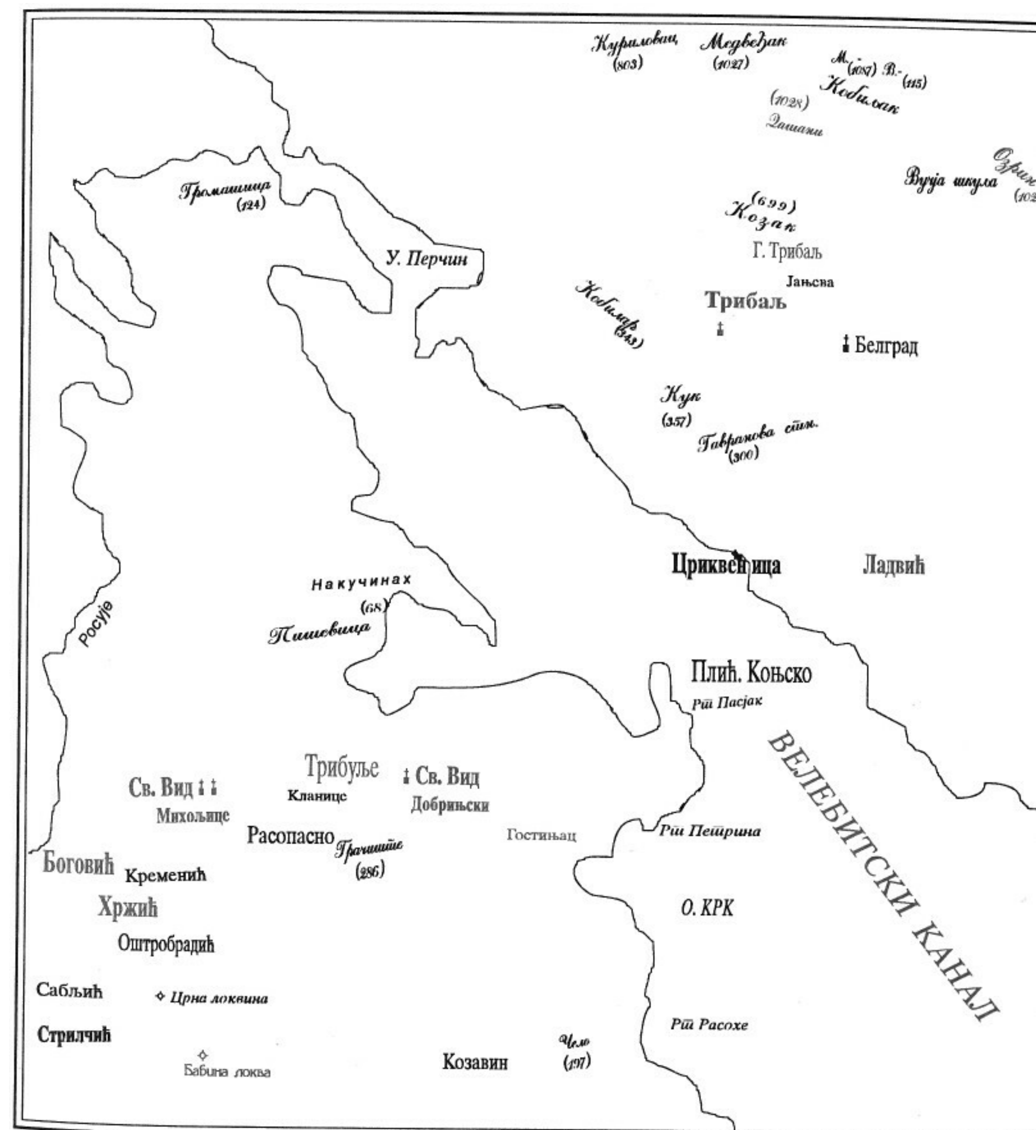

Мапа бр. 107: Делнице

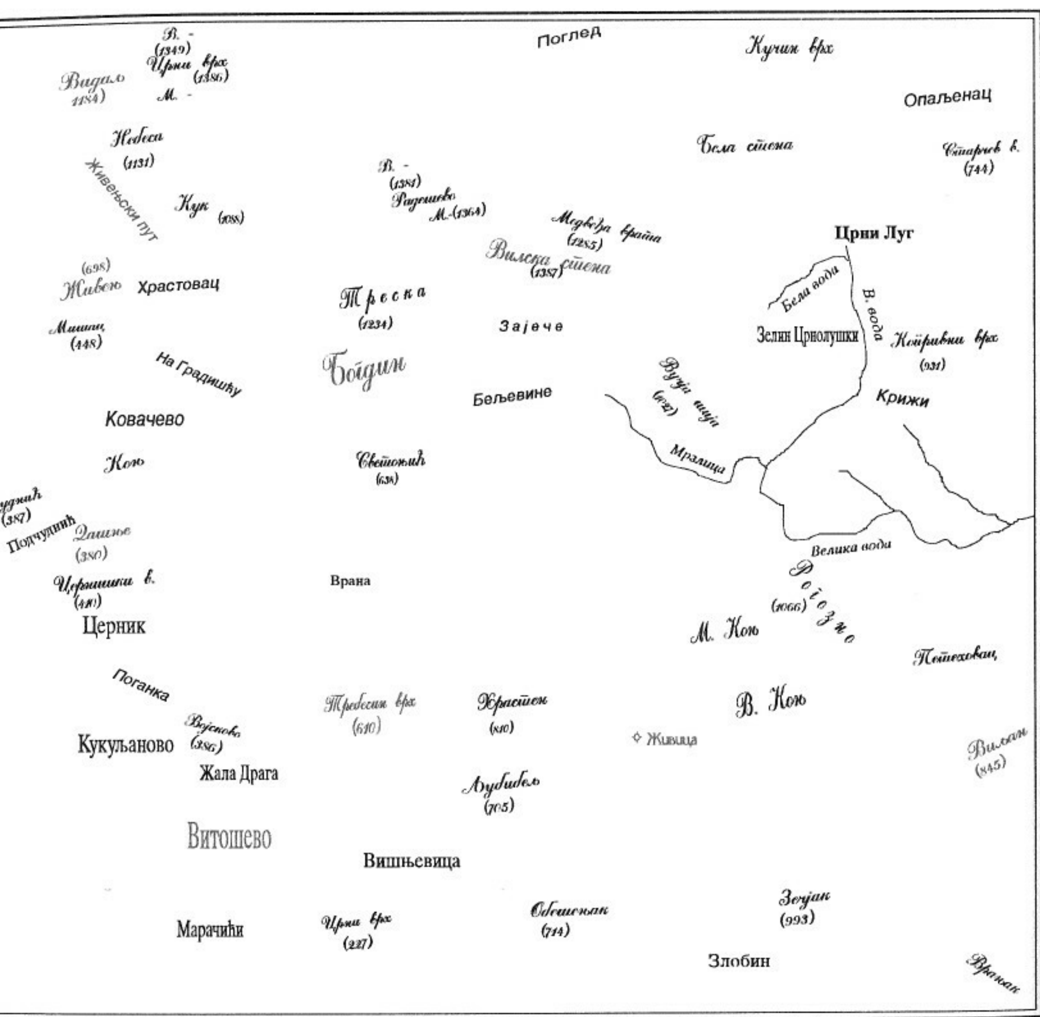

Мапа бр. 108: Ријека

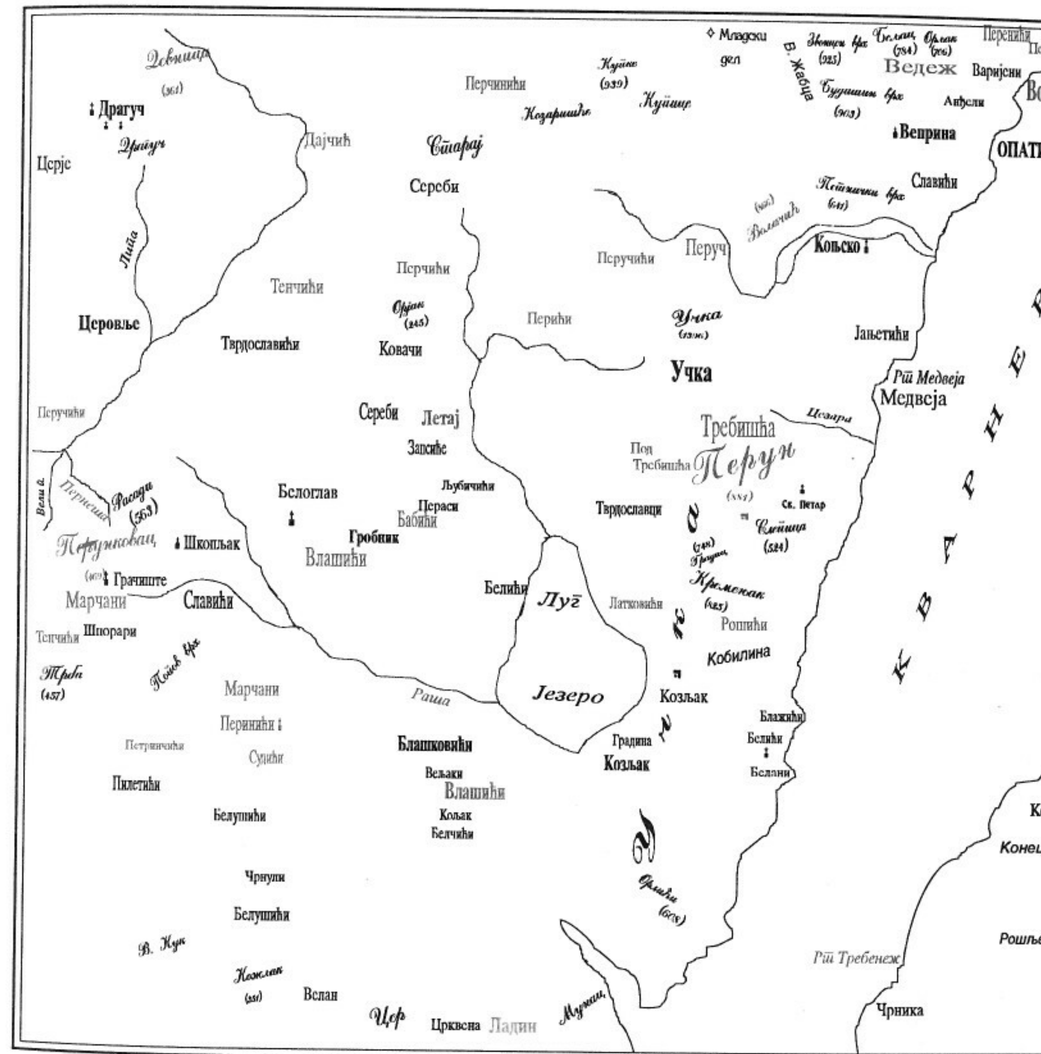

Мапа бр. 109: Ровињ-Ријека

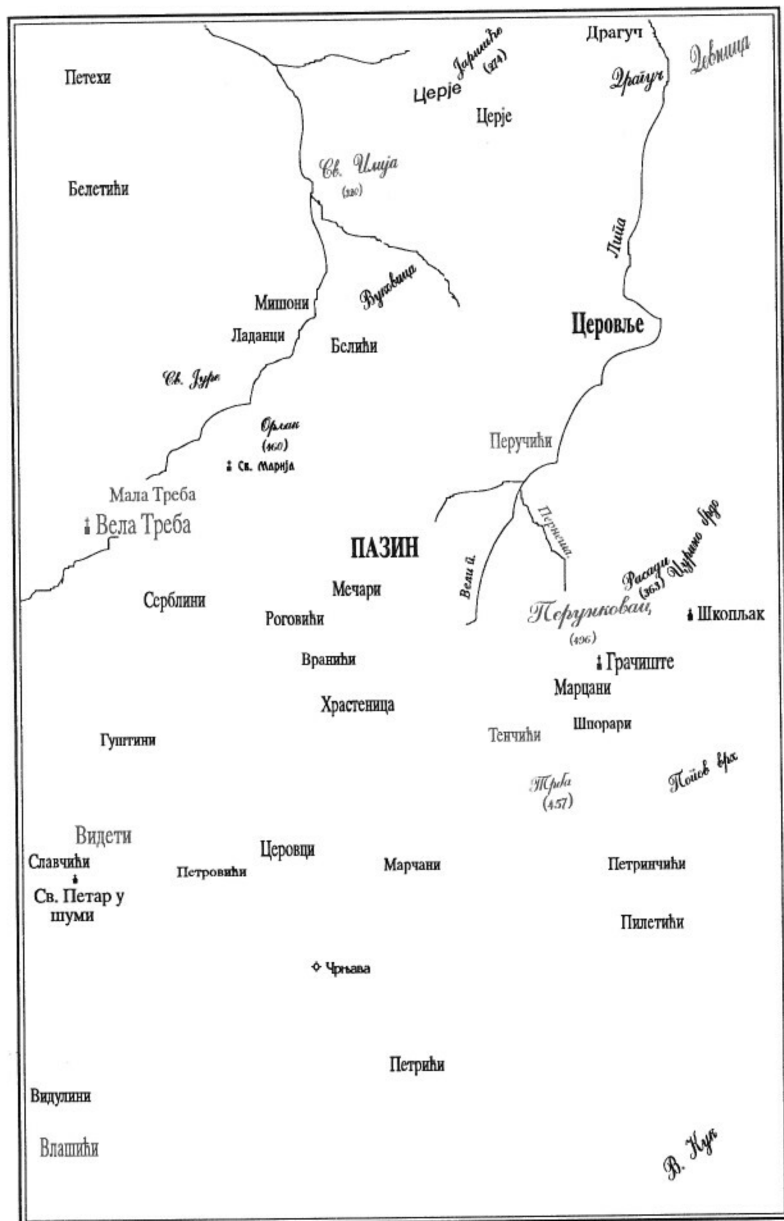

Мапа бр. 110: Иванић

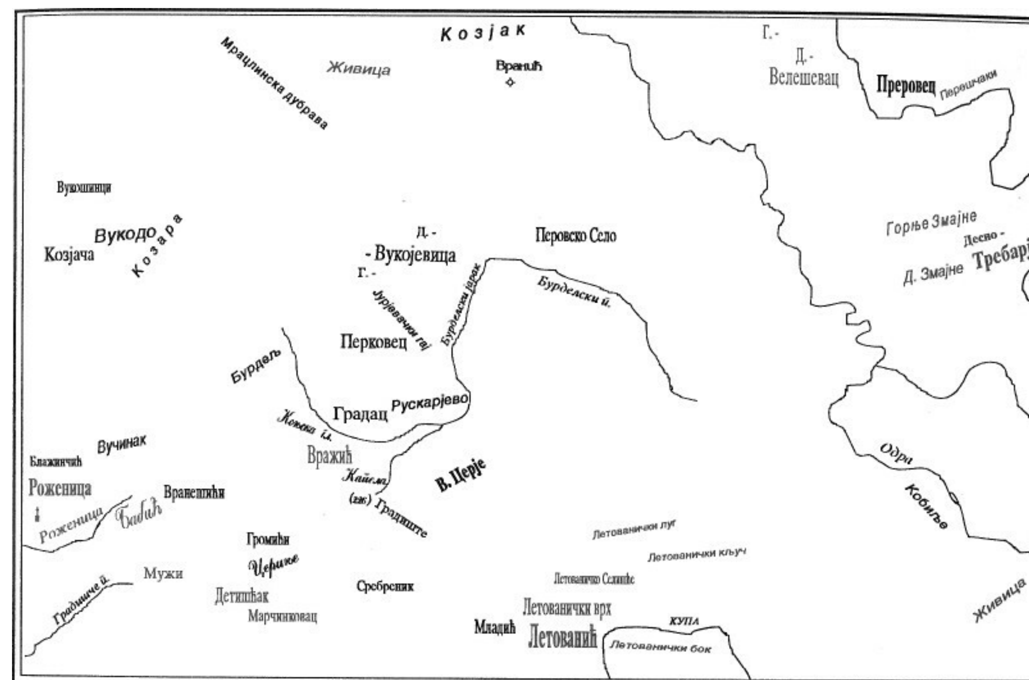

Мапа бр. 111: Ново Место

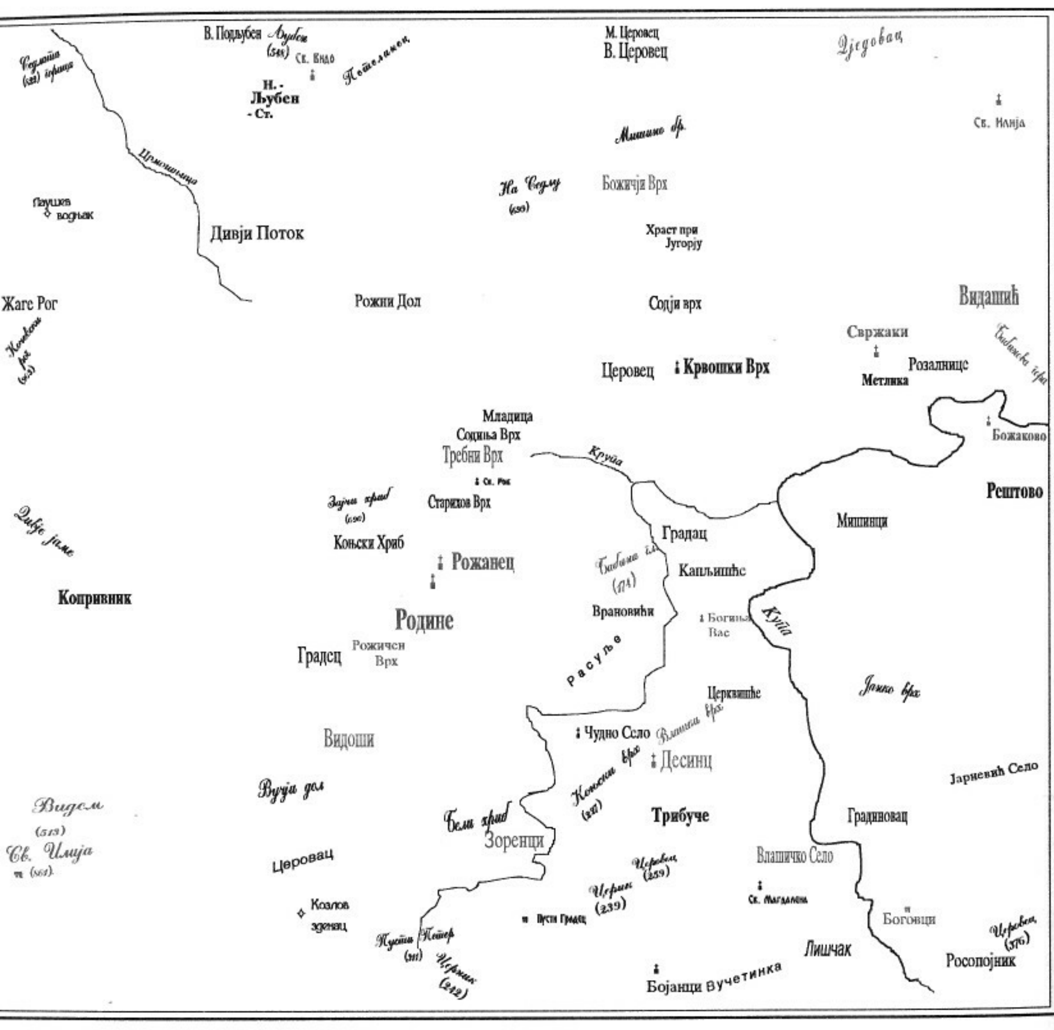

Мапа бр. 112: Ново Место - Загреб

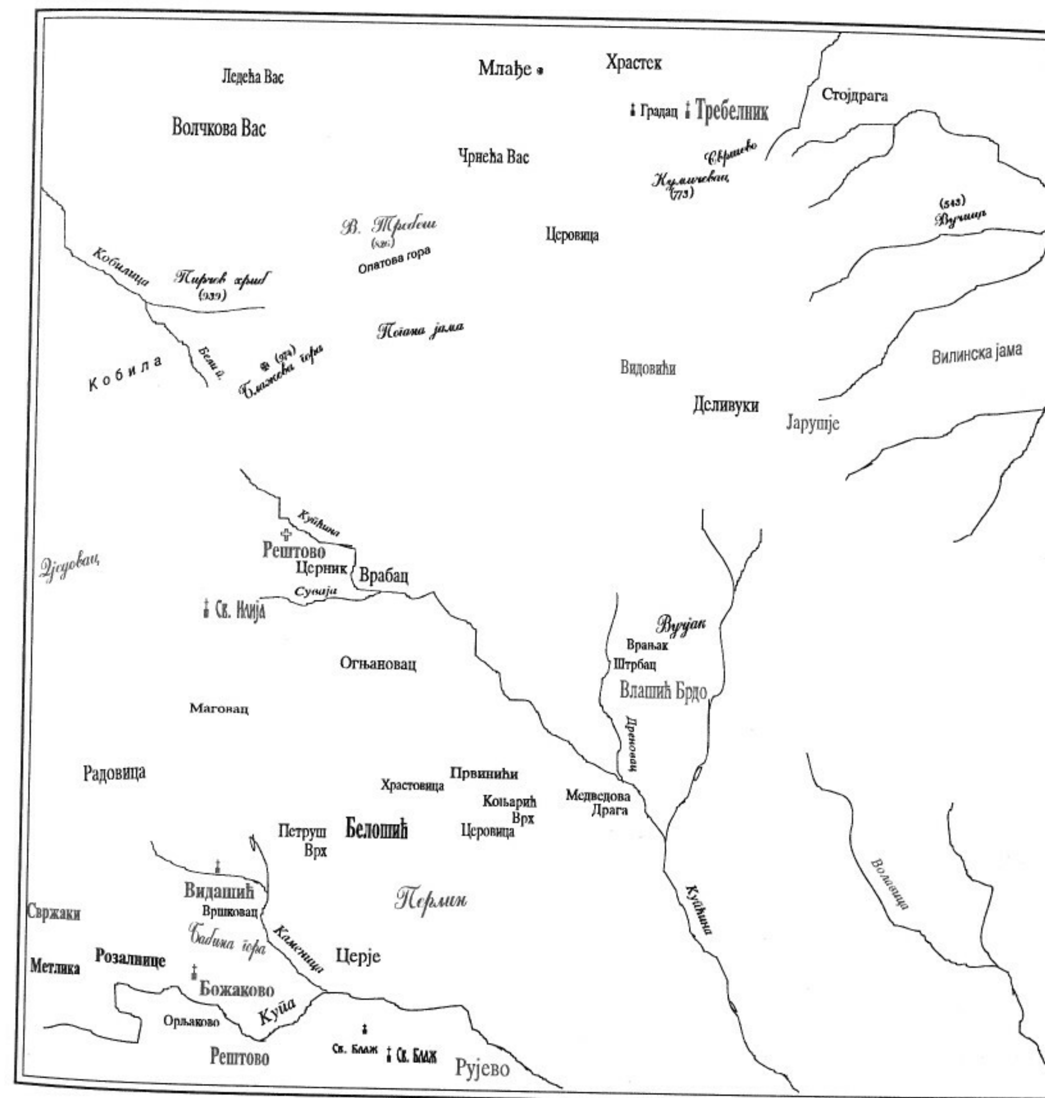

Мапа бр. ИЗ: Загреб

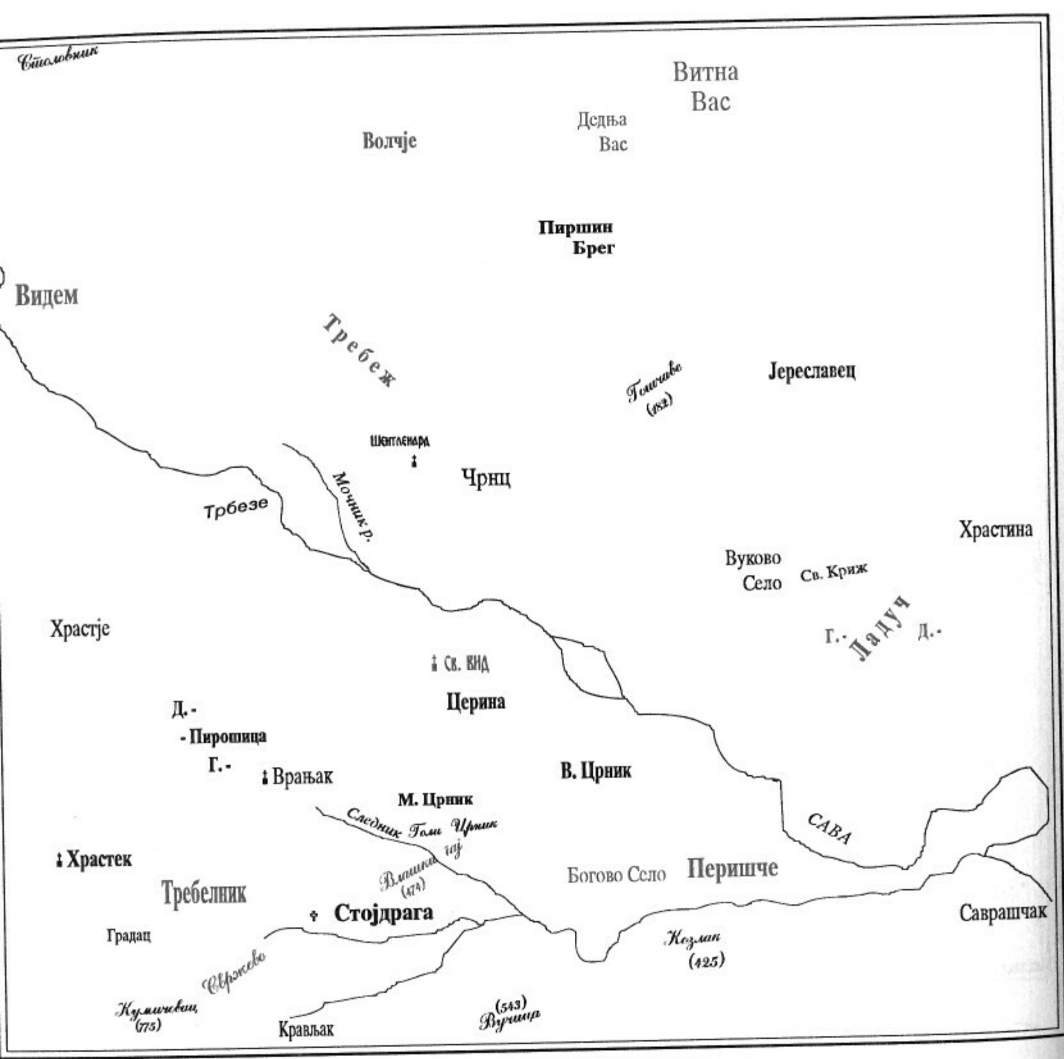

Мапа бр. 114: Ново Место

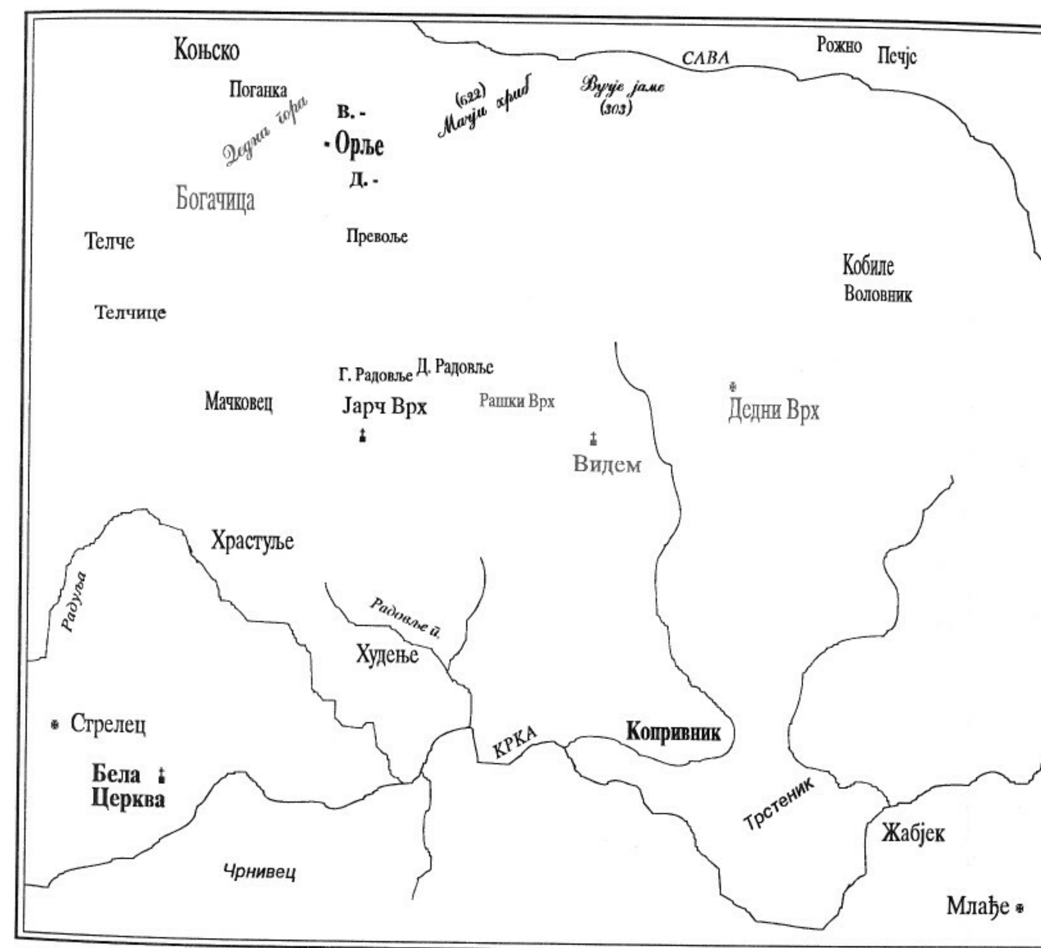

Мапа бр. 115: Ново Место

Младатиче
Зг. - Сп. -
Кремсн
Храстовица
Гошћа
Трстеник
Требинец
Д. Севница
Петелинек
Медвејек
Волчје Њиве
Петелинек (384)
Жалостна Г.
Св. Врх
Бојник
Поглед
Крижни Врх
Г. Мокроног
Градишче
Кремсн
Св. Петер
Требелно
Дречји Врх
Родине
Радна Вас
Битња Вас
Богнеча Вас
Падеж
Радуља
Церовец
Храстје
Дечја Вас
Св. Ана
Радуља
Радуља (393)
Жаловче
Блешче
Ормина
Худо
КРКА
Мачковец
Козарјев Кал
Жабљак
Медведов хриб (426)
Дедек врх (486)
НОВО МЕСТО

Мапа бр. 116: Кочевје - Ново Место

Велич врх
Велич Врх
Церовец
Бабина Печ
Севно
Мишји Дол
Градишче
Видем
Козјак
Градишче
Шт. Вид
Радохова Вас
Св. Рок
Шт. Вид
Худо
Роговилс
Бога Вас
Моравшчек
Покојница
Медведјек
В.- Чрнело М.-
В.- Видем М.-
Требањски Врх
Жењск
М. - Севница
Г.-
Д. Севница
Чрни Поток
Худење
Бојани Врх
Храстов Дол
Кукељ
Бабна Гора
Козјек
Козјак
Рожни Врх
Св. Стефан
Требње
Требењско буковје
Требни врх
Г.- Медведје Д.-
Требња Горица
Градичек
Видем
Требеж
Кремењек
Кобиљек
Орлака
Подлисец
Волчја Јама
Лисец (565)
Светиње
Залисец
Дечја Вас
Дешеча Вас
Севница
Моришче
Петелинек
Св. Катарина
Мачји Хриб
Требча Вас
Граденец
Мачковец
Вишње
Козин хриб (567)
Коношји хриб (514)
Вишишек (574)
Ратје
Дедек врх
Чрномошња дол

Мапа бр. 117: Кочевје

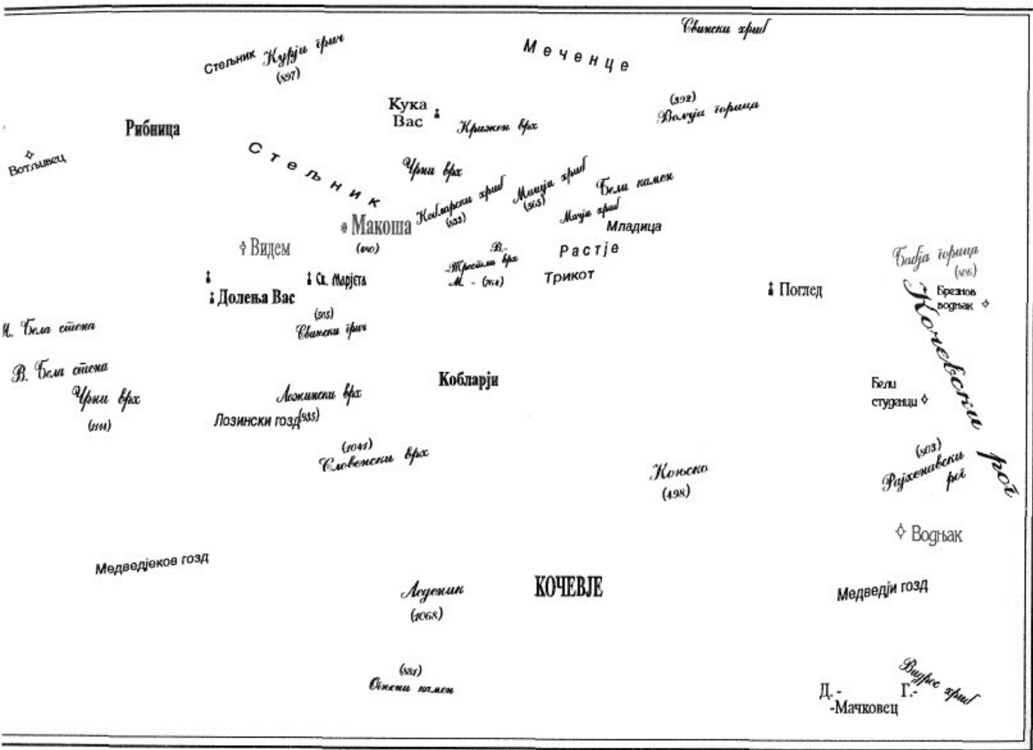

Мапа бр. 118-119: Постојна - Кочевје

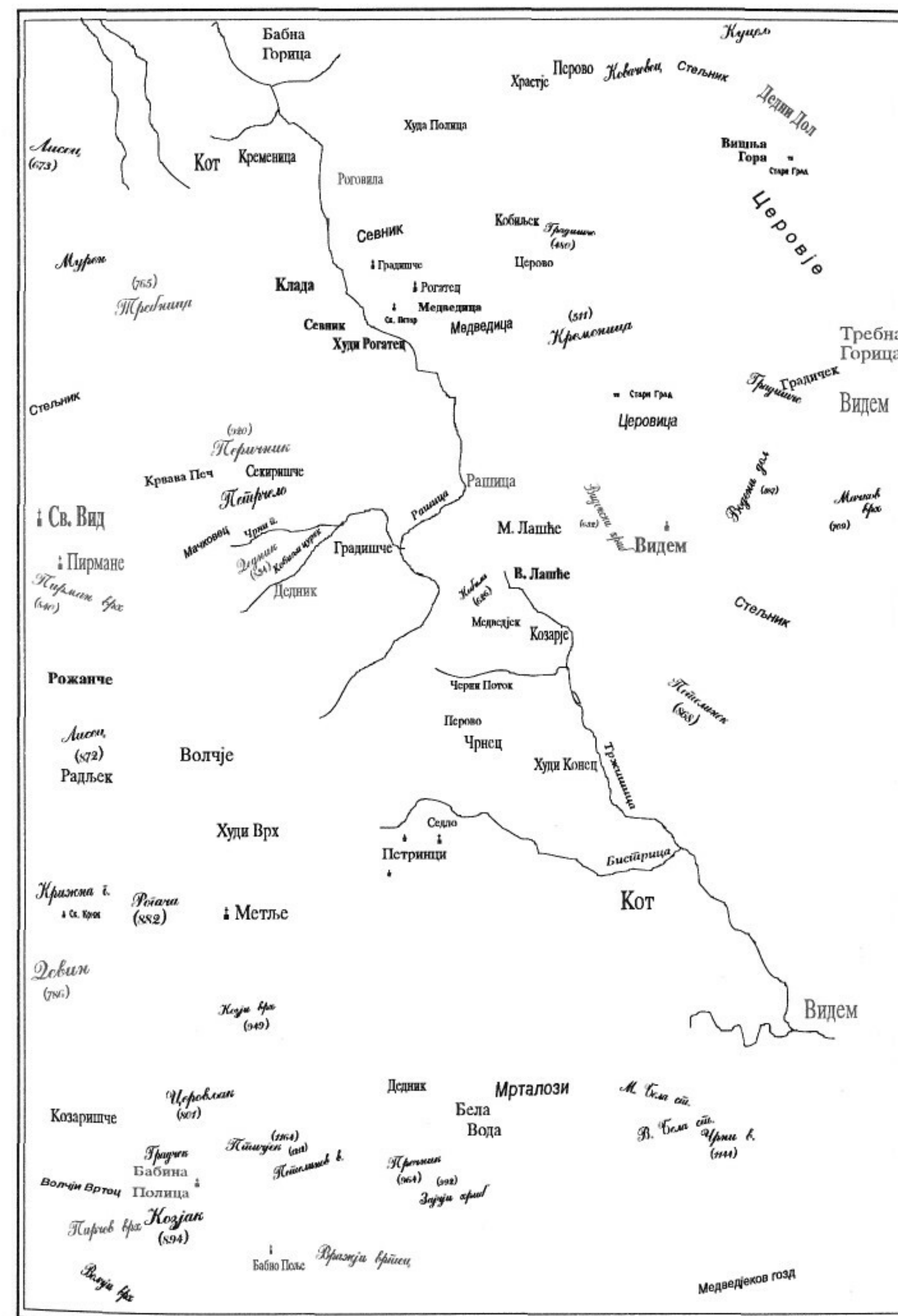

Мапа бр. 120: Трст -Постојна

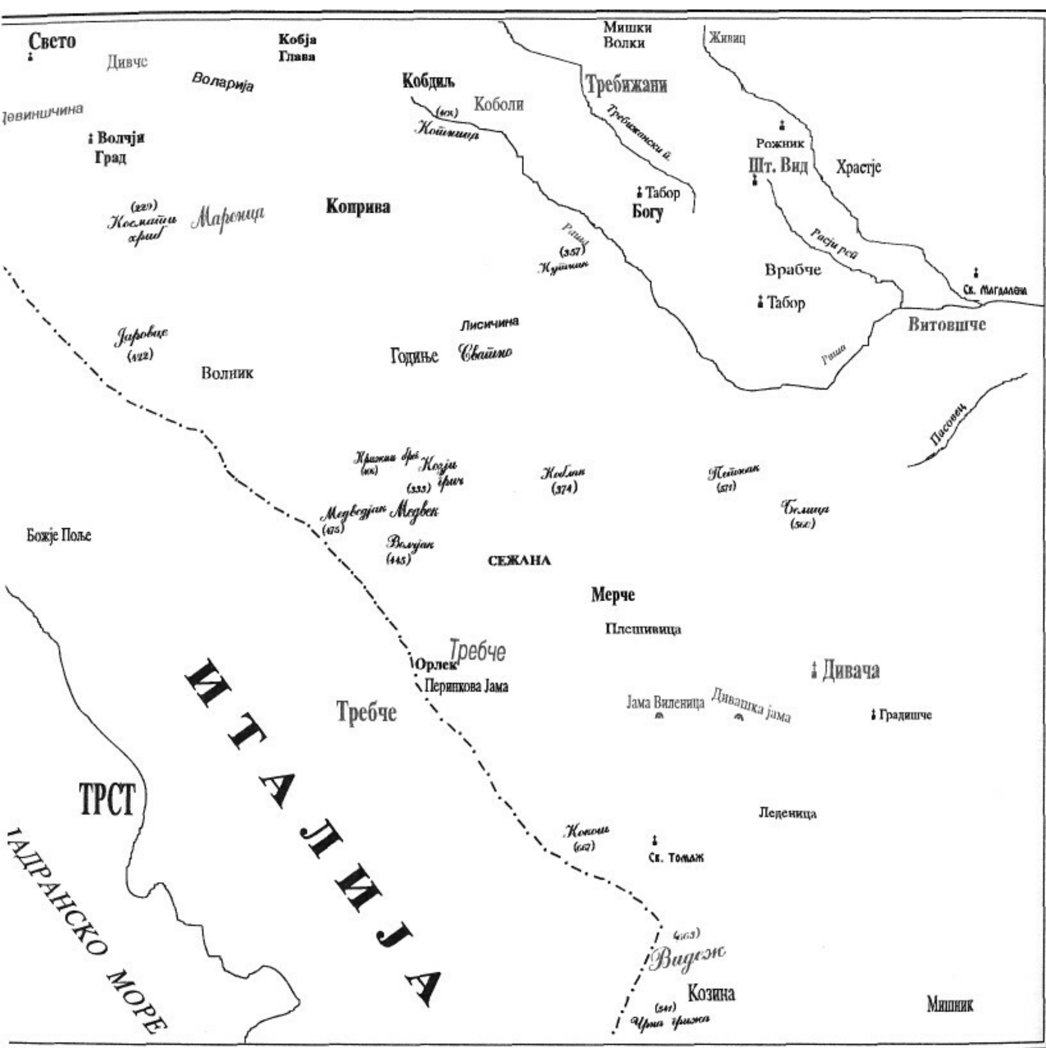

Мапа бр. 121: Трст

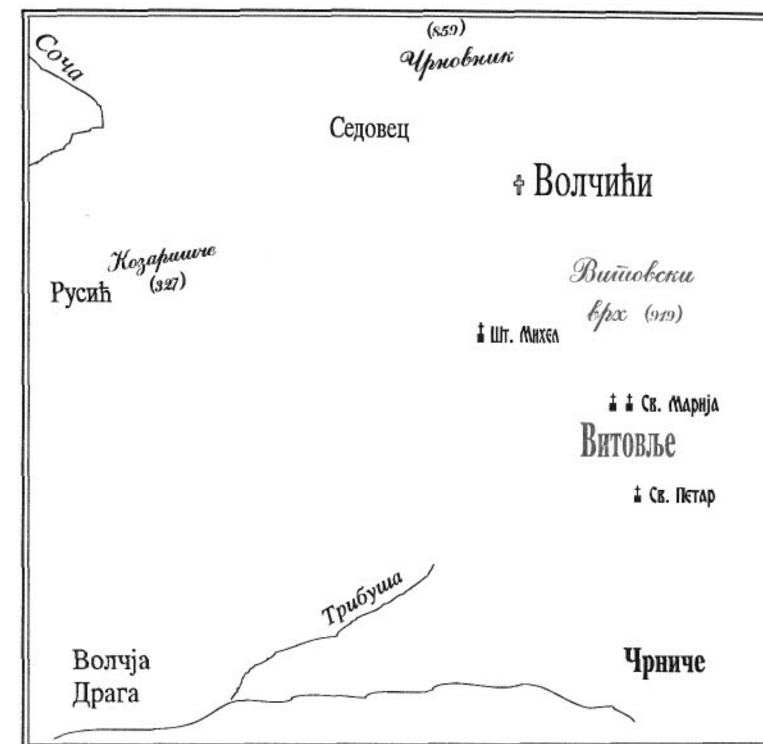

Мапа бр. 122: Толмш-Крањ

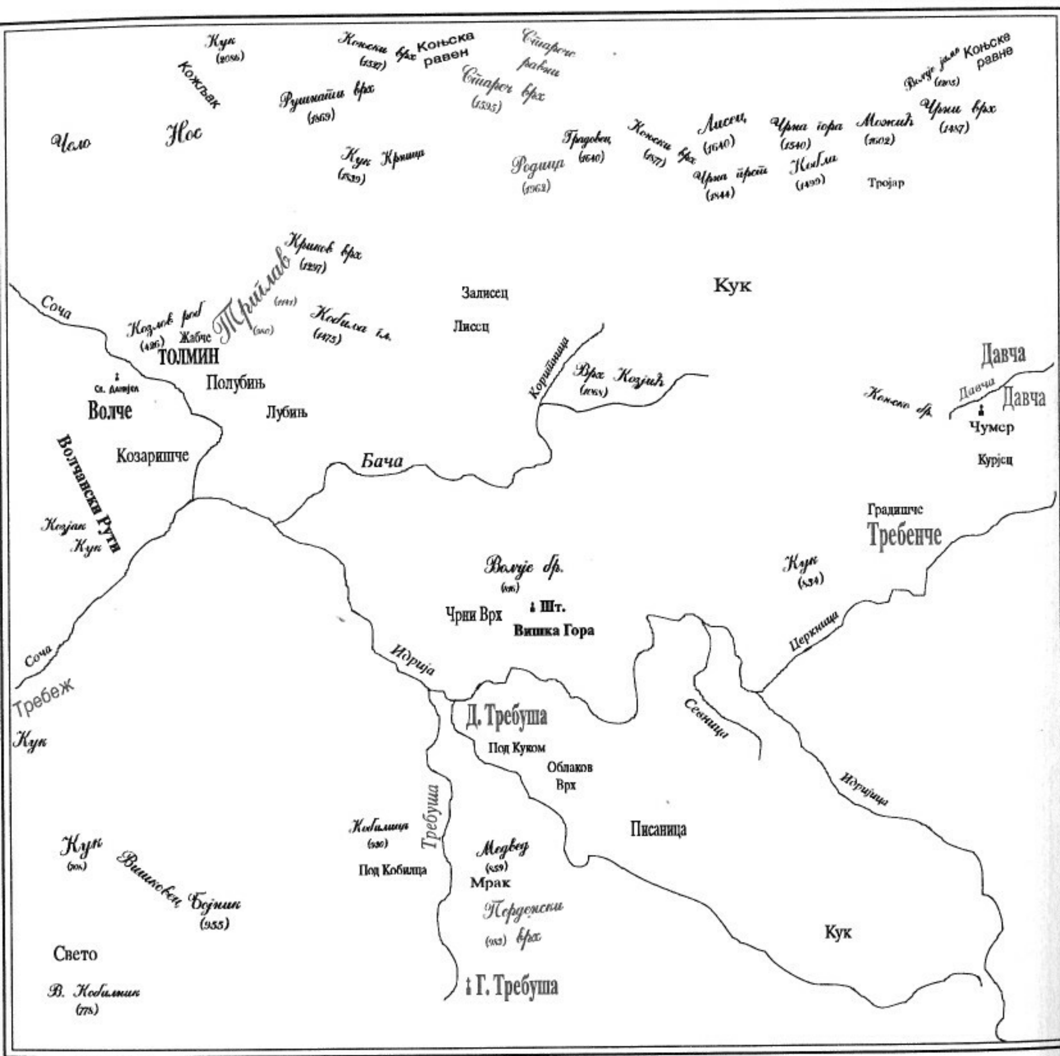

Мапа бр. 123: Толмш-Крањ

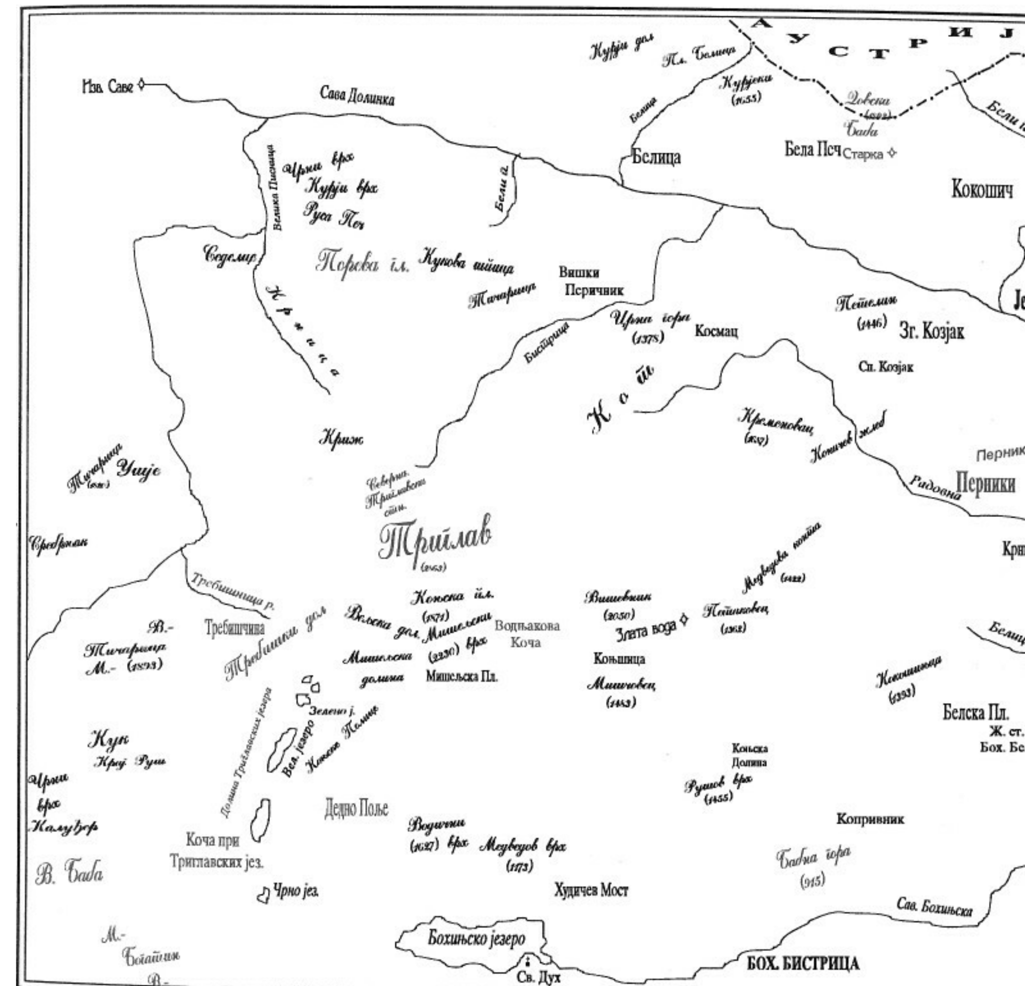

Мапа бр. 124: Крањ

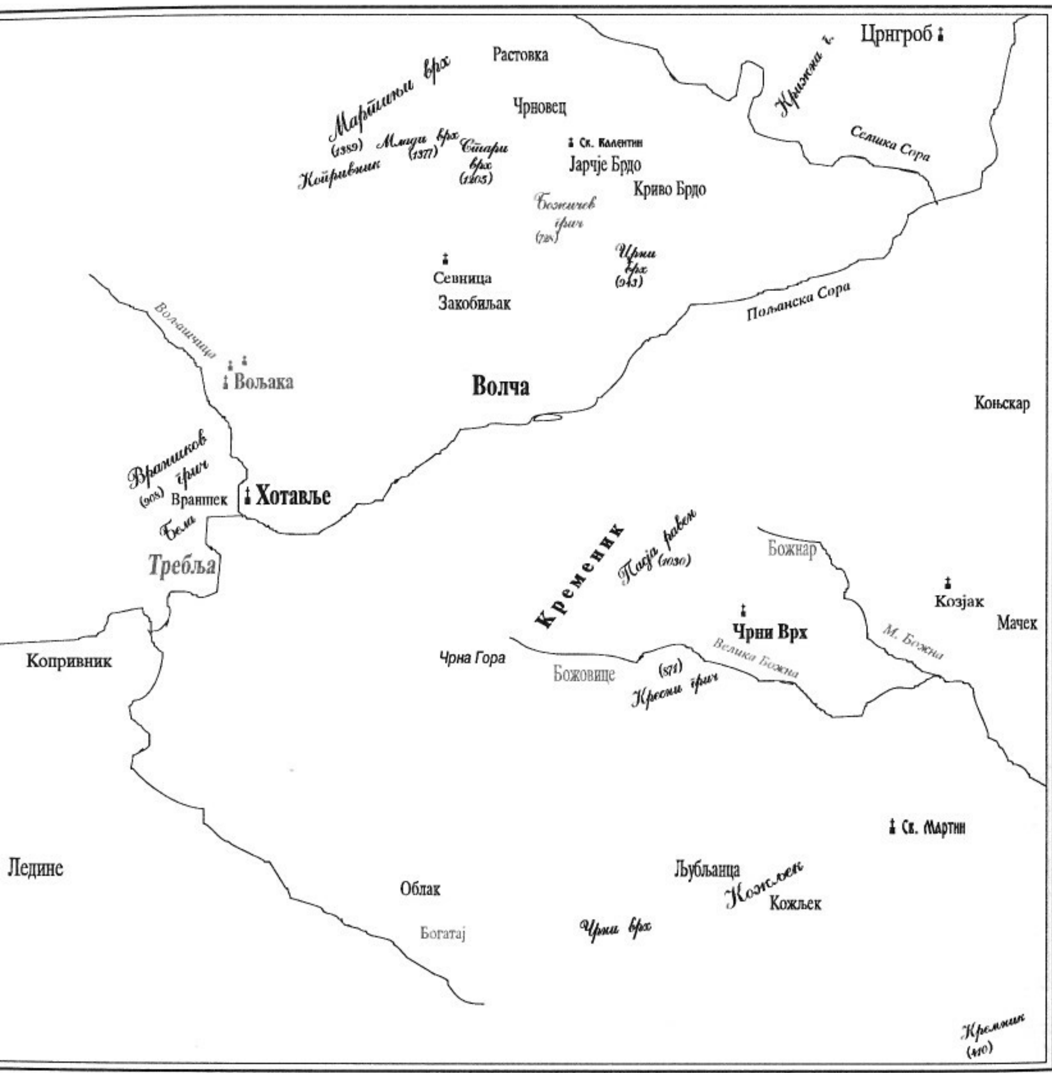

Мапа бр. 125: Крањ - Љубљана

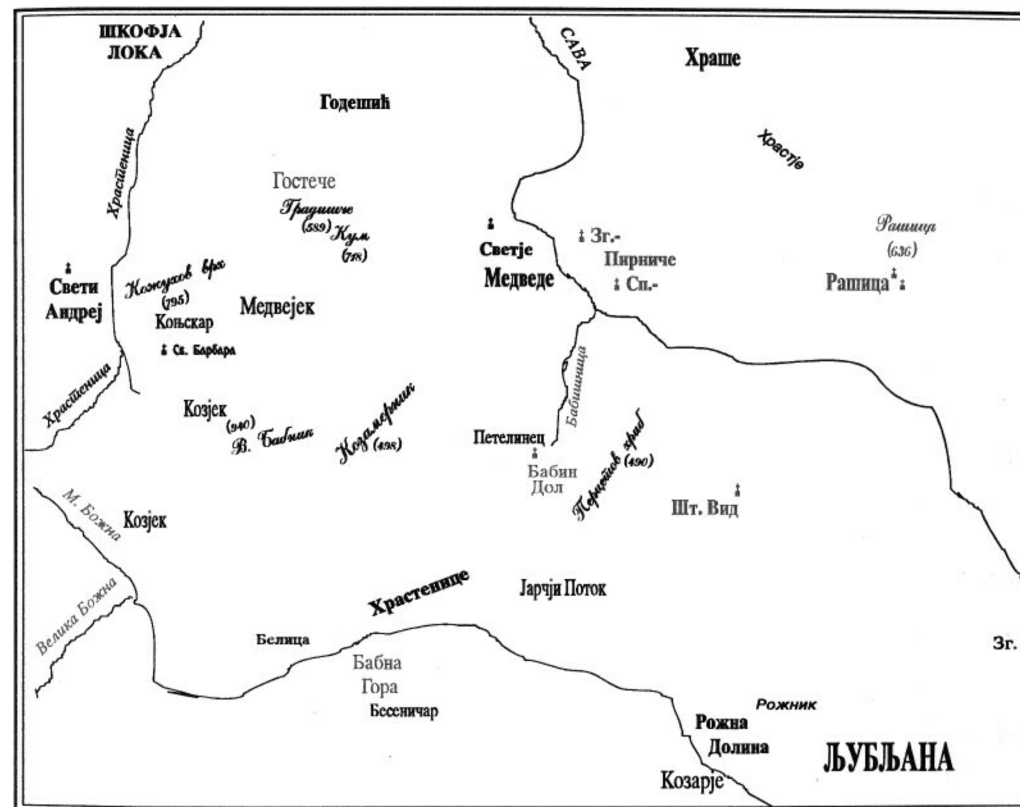

Мапа бр. 126: Крањ

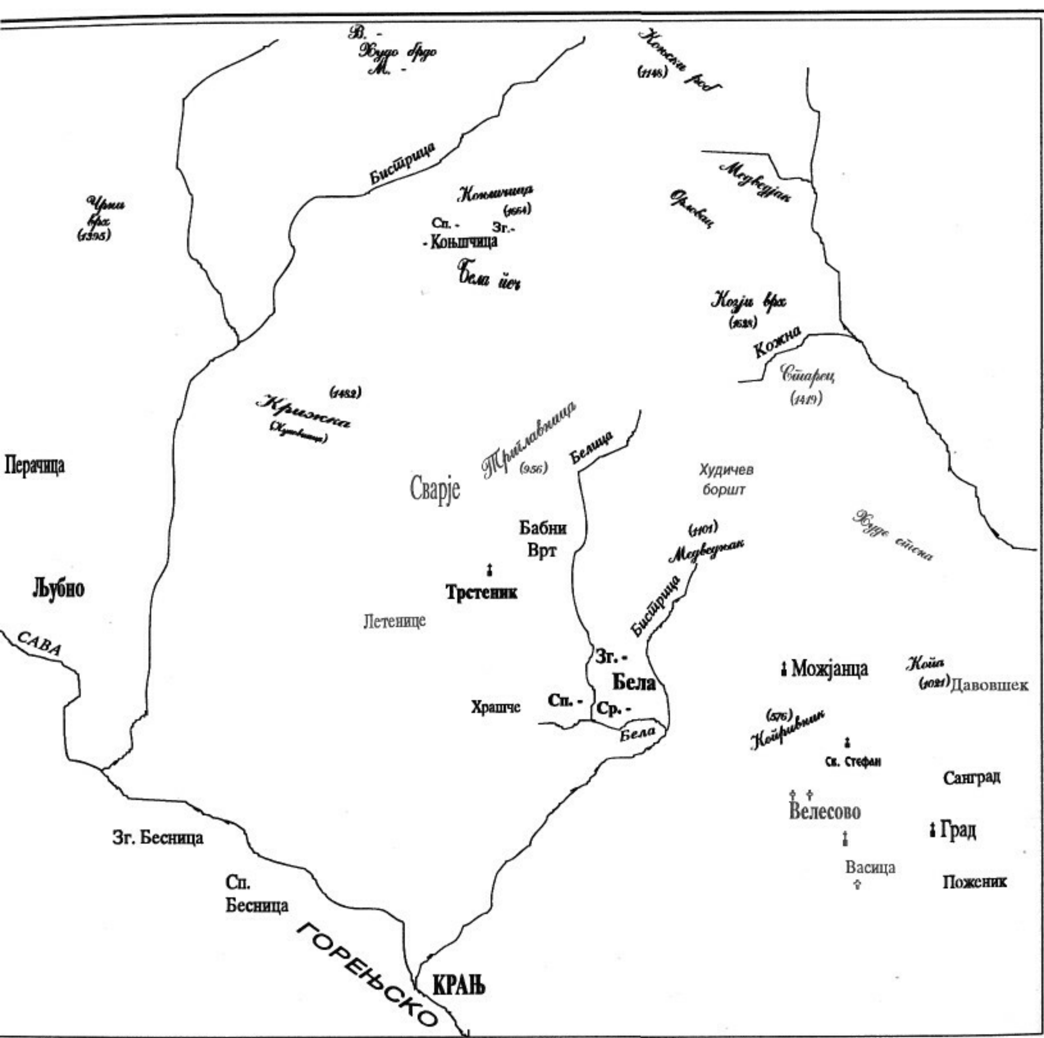

Мапа бр. 127: Љубљана

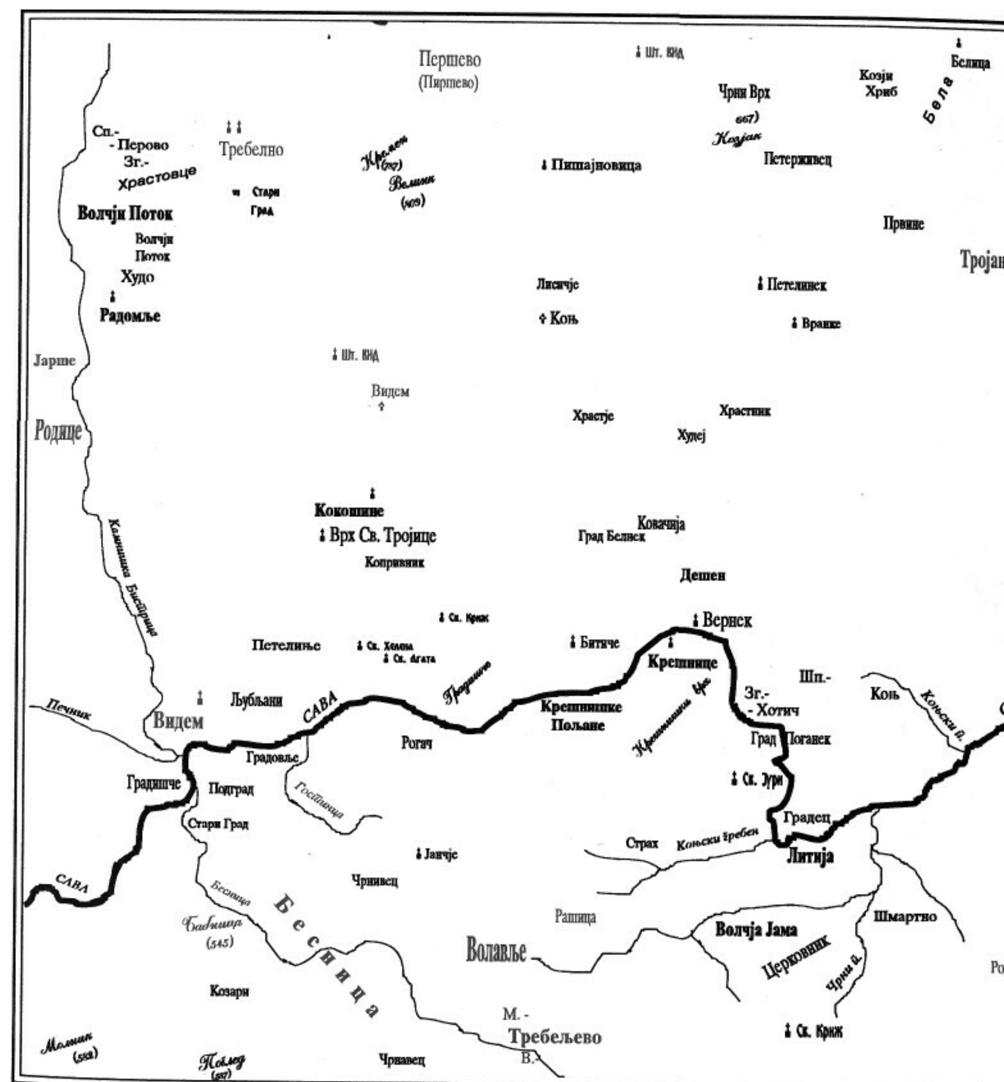

Мала бр. 128: ЈБубљана

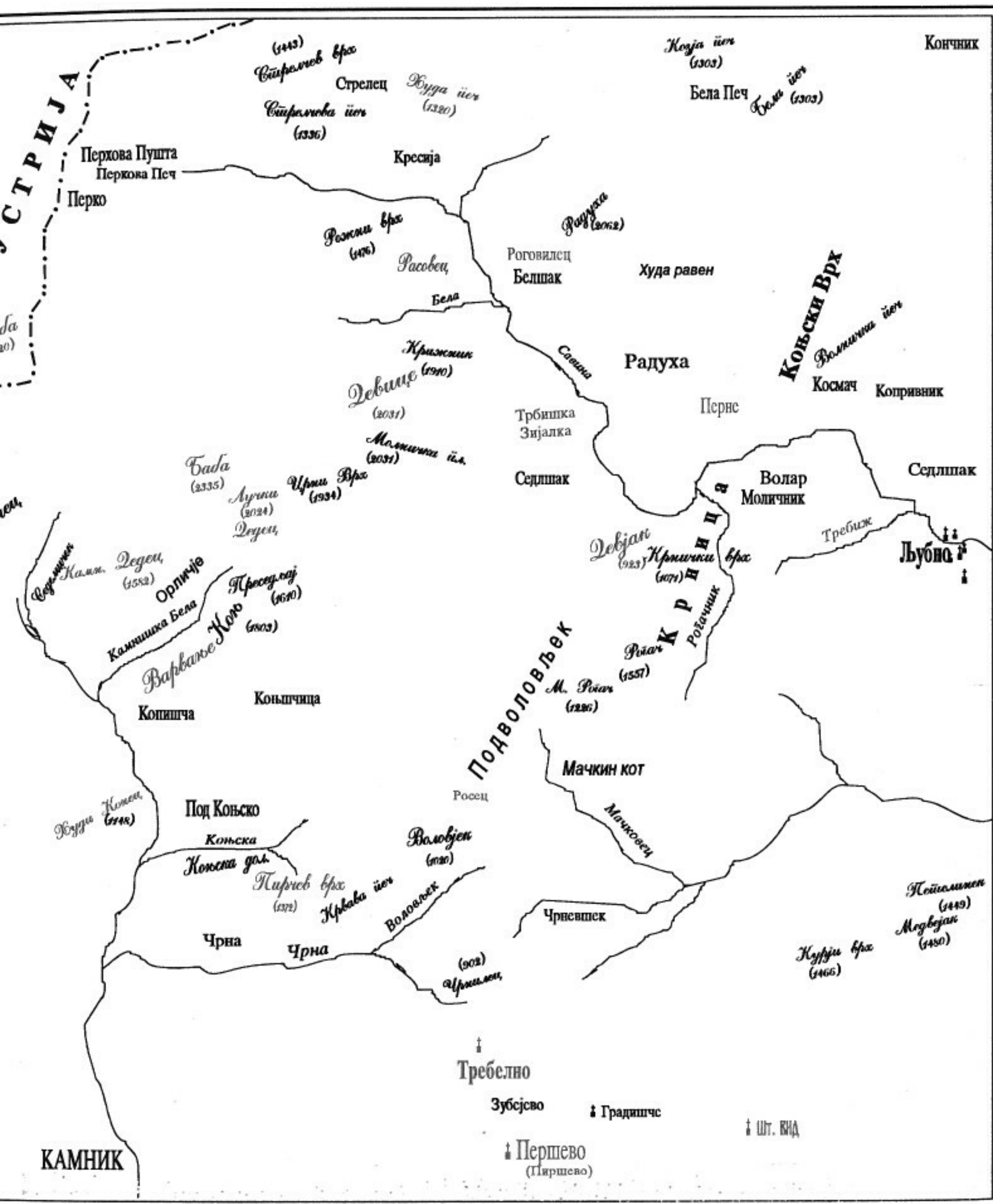

Мапа бр. 129: Љубљана-Цеље

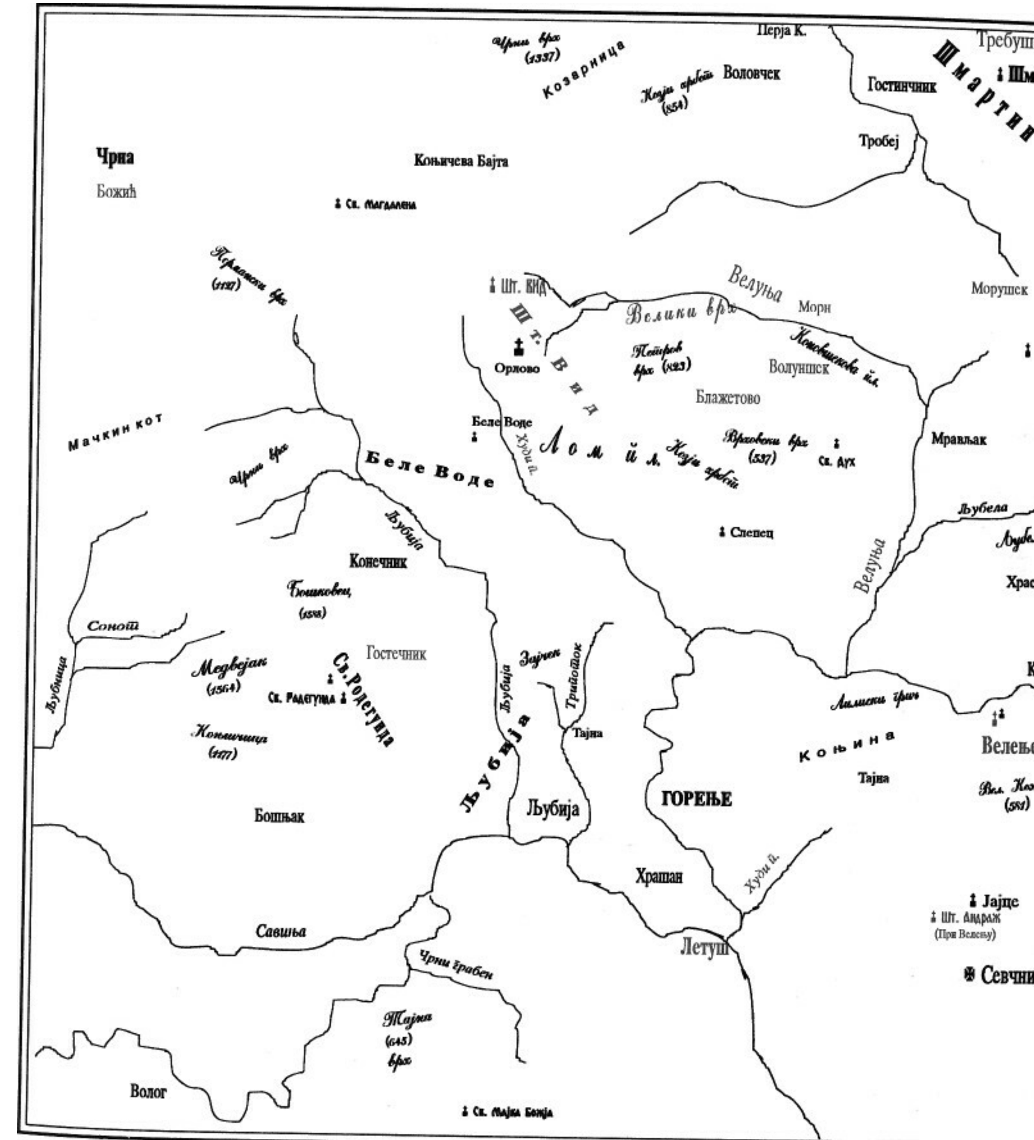

Мапа бр. 130: Целье

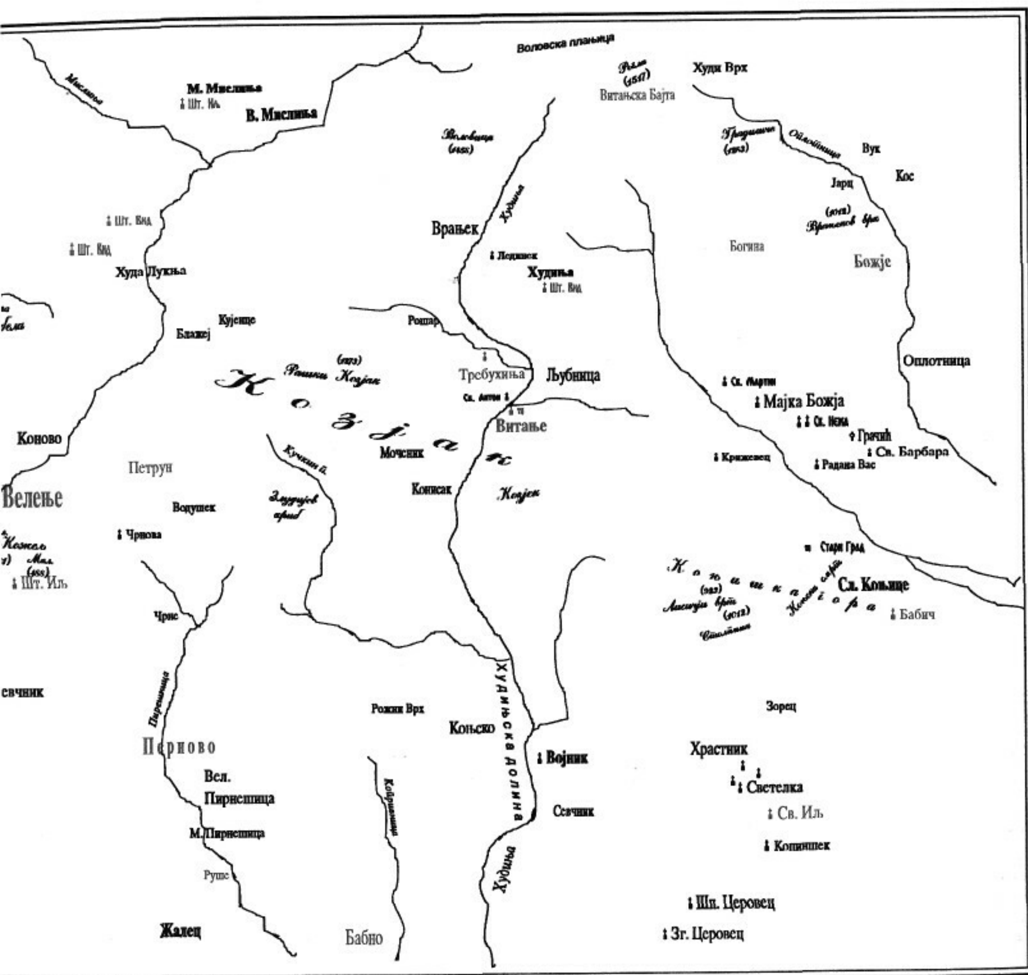

Мапа бр. 131: Целье-Птуј

Мапа бр. 132: Птуј

Мапа бр. 133: Птуј

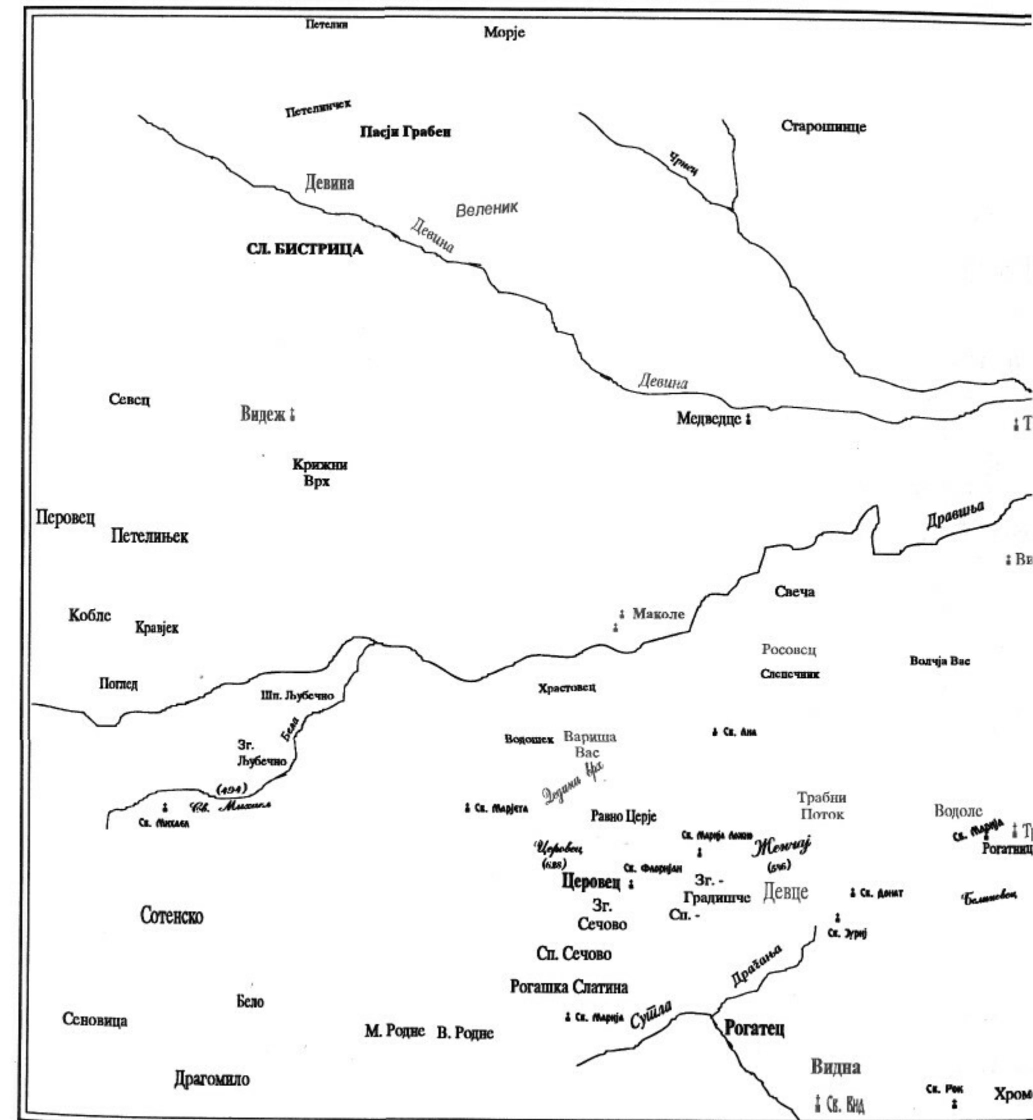

Мапа бр. 134: Птуј

Мапа бр. 135: Птуј

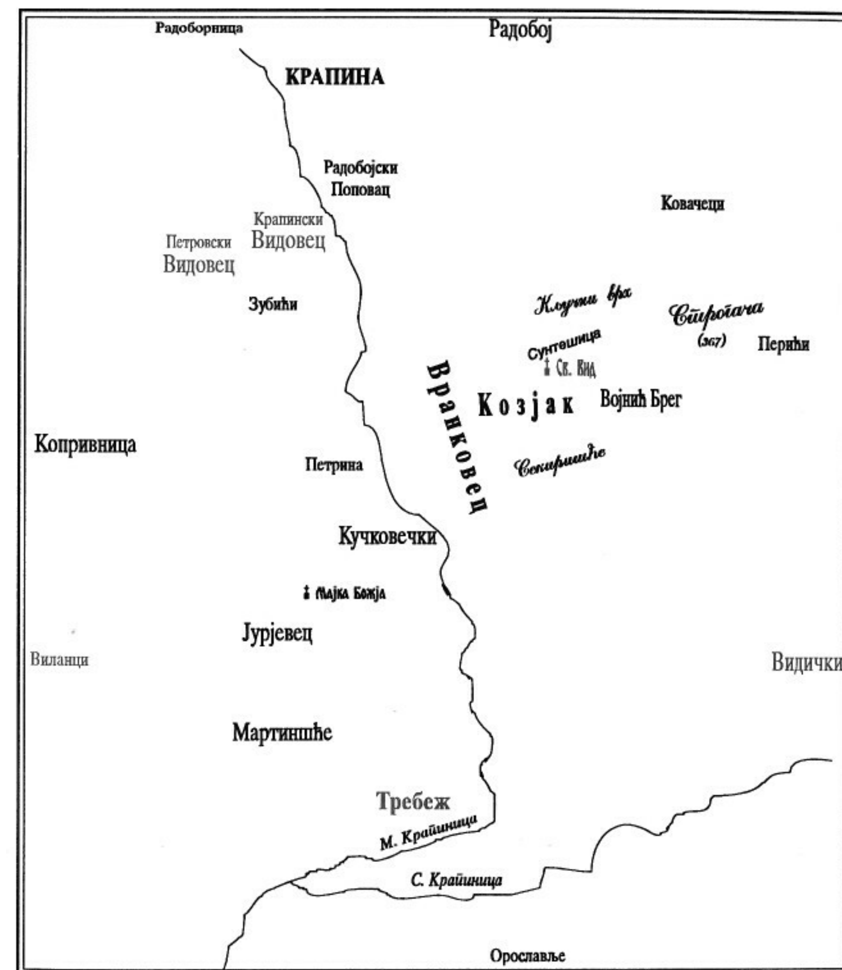

Мапа бр. 136: Вараждин

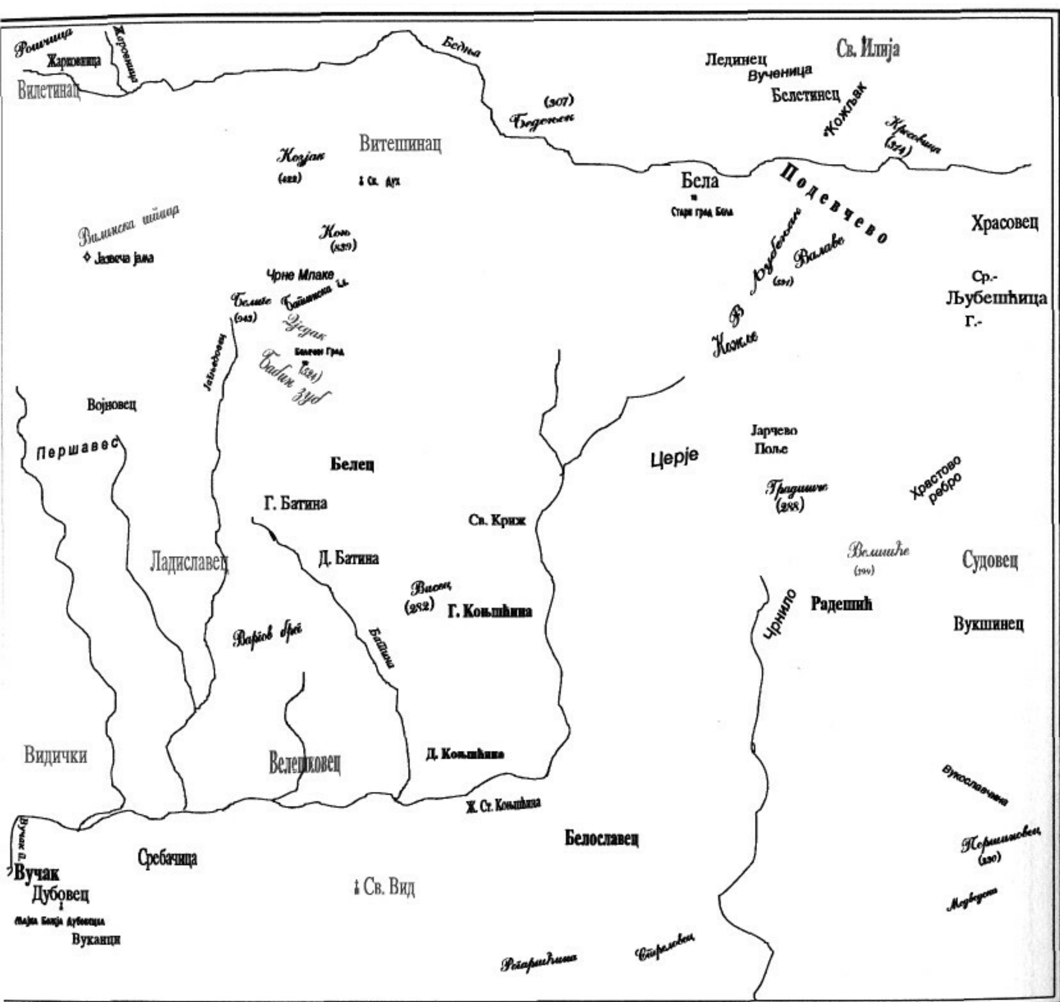

Мапа бр. 137: Вараждин - Копривца

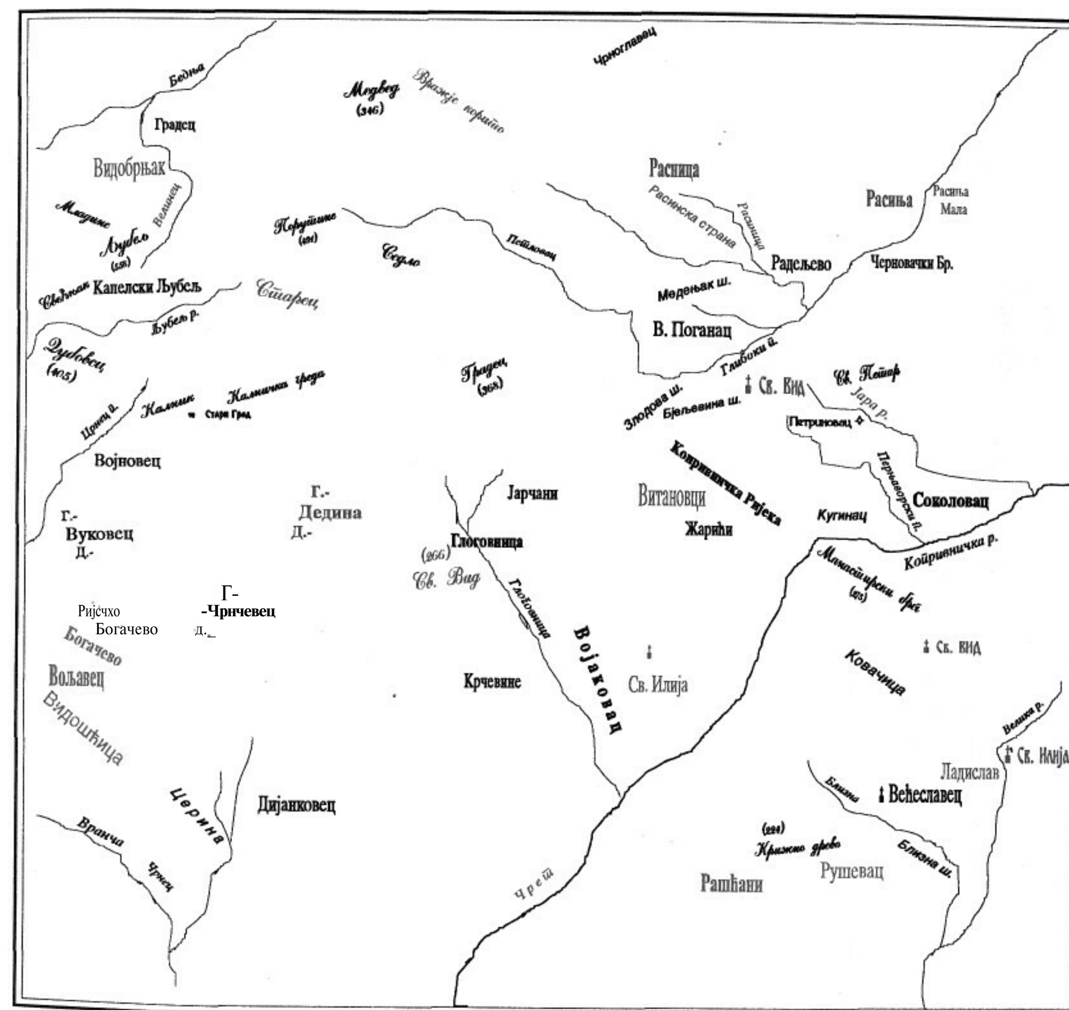

Мапа I. Бугарска
Вид/Вит, Перун/Илија/Герман

Мапа II. Бугарска
Тригаав, Тројан, Велес, Хоре, Јаровит, Ријевит, Бог

МапаШ.Бугарска

Баба, Деда, Лада / Лета, Девица / Девин, Водан, Моран, Русалија, Црногаав, Белогоав, Рођенице

Мапа IV. Бугарска

Треба, Писаница, Врач, Кукла, Копитарци, Вила, Самовила, Змај, Змија, Вук, Ђаво / Враг, Див, Пин, Ала, Дракула, Чума / Кума, Вештица, Караконпула, Тенац, Осења, Ђаво, Свирци, Богумили